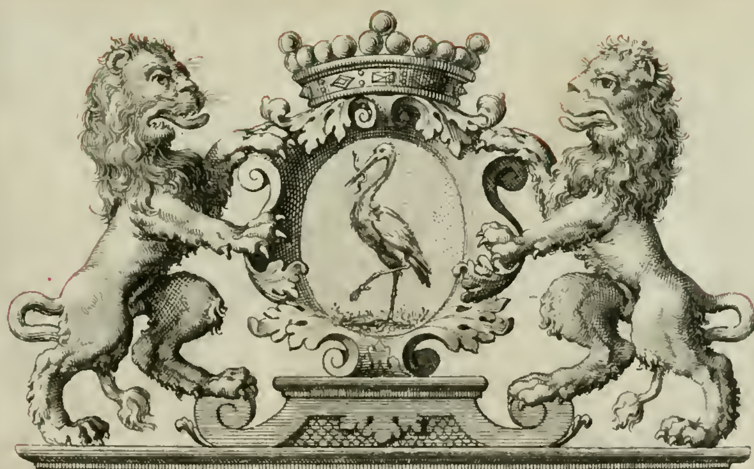

BESCHRYVING
VAN
's GRAVEN-HAGE,
BEHELZENDE
DESZELFS OORSPRONG, BENAMING, GELEGENTHEID, UITBREIDINGEN, ONHEILEN EN LUISTER;
MITSGADERS
STIGTINGE VAN HET HOF, DER KERKEN, KLOOSTERS, KAPELLEN, GODSHUIZEN, EN ANDERE VOORNAAME GEBOUWEN.
Zittinge der Hooge Collegien zoo van Politie als Justitie; Instellinge van het Kapittel ten Hove.
ALS MEDE DE
PRIVILEGIEN, HANDVESTEN, KEUREN,
EN
WYZE DER REGERINGE.
Uit zeer veele nooit gedrukte oorspronkelyke Charters en bescheiden getrokken, opgeheldert en beveſtigt,
DOOR
Mr. JACOB DE RIEMER, R. G.
Met veele nieuwe afbeeldingen verçiert.
EERSTE DEELS TWEEDE STUK.

TE DELFT
Gedrukt by *REINIER BOITET*, MDCCXXX.
MET PRIVILEGIE.

R. Boitet excud. Cum Privil.

XVI. HOOFTSTUK.

Een Weeshuis *wanneer alhier eerst en by wien gestigt. Bevorens in de Nobelstraat aangelegt. Naderhand het Ste. Agniete Convent den Weezen toegevoegt. Deszelfs benaming. Wat kinderen daarin ontfangen werden. Voorregten aan de Weezen by de eerste instellinge vergunt, mitsgaders begiftinge van goederen en vrydommen. Regeeringe. Aanstellinge der Regenten. Het* oude Vrouwen *en* Kinder-huis van de Diakonie. *Ouwelings verscheide zoorten van armen in den Hage; daar onder de Huisitten-armen; wie die waren, hoe en door wien bedeelt. De Huisitten-meesters by wien aangestelt en waarin hun voornaamste dienst bestond. De Diakonie-armen in der zelver plaats gekomen. Hoe die in 't begin bestonden. Aankoop van het huis tot inwooninge der arme Weezen. Hoedanigheid van 't gebouw en waar gelegen. Is in den jaare 1687 merkelyk vergroot. Kleding der kinderen en 't getal der gealimenteerden in 't huis. Hoe en door wien het voorheen en tans bestiert werd. Waarin de dienst der Regenten en Regentinnen bestaat, en uit wat middelen het huis onderhouden werd. Quartiermeesters en hunne verrigtinge. Aanmerkelyke liefdadigheid der ingezetenen ten behoéve dezer armen.*

HET WEESHUIS.

Ot dus verre beschreven hebbende de Godshuizen en andere geestelyke gestigten, die van ouds in den Hage gestaan hebben, zoo zullen wy nu daar aan laaten volgen de twee Godshuizen, die in laater tyd zyn opgekomen, te weten het *Weeshuis*, en het *Arm* of *oude Vrouwen en Kinder-huis van de Diakonie*, als hebbende deze armen in verscheide opzigten overeenkomst met de oude Conventualen en andere hier vooren vermelde behoeftige perzoonen, nadien zy mede, door godvrugtige inzigten van vroome luiden vergadert, door der zelver liefdadige giften verzorgt en onder behoorlyk opzigt in goede tugt gehouden worden. Wy zullen van het Weeshuis, als het oudste en voornaamste, als bestaande alleen uit kinderen, welker ouders burgers van den Hage zyn geweest, eerst spreken, en dan vervolgens handelen, van het Arm-huis, 't welk in zig bevat oude arme Vrouwen en ouderlooze en verlaatene kinderen, die aan de zorge van de Diakonie zyn toevertrouwt. HET WEESHUIS.

Het Weeshuis is in den jaare 1564 opgeregt uit de goederen van *Crispyn van Boshuizen* in zyn leven Rentmeester Generaal van Zuid-Holland en deszelfs huisvrouw *Agnete Pieters* dogter, en werd daarom als nog genaamt het *arme Weeshuis van Crispyn van Boshuisen en Agnietie Pieters*. Deze egte luiden hadden ieder by hunne testamentaire dispositie, na wegmakinge van eenige merkelyke legaaten aan hunne respective vrienden, 't overschot van hunne goederen besprooken en gelaaten aan de regte armen, en daar toe gestelt ze- Weeshuis wanneer en by wien opgeregt.

kere executeurs, aan welke zy de uitdeelinge van de jaarlykfche inkomften van dezelve goederen hadden bevolen. Deze in gevolge van de voorfz. difpofitien verfcheide diftributien hebbende gedaan aan arme luiden, daar zy in goeden gemoede meinden, dat volgens den zin en meeninge der Teftateurs die moeften gefchieden, in zoo verre, dat byna alle de goederen van den voorn. Crifpyn van Bofchuifen daar door waren geconfumeert, en ook een merkelyke fomme gelds uit de nalatenfchap van Agnietie Pieters geëmployeert, wierden van goederhand berigt, dat die aalmoeffen meerendeel wierden misbruikt en in dronkenfchap, als anderzints zeer onnuttelyk verquift en doorgeflagen, tegens de wille van de Teftateurs en buiten de meeninge van hen Executeurs, 't geen gelegentheid gaf, om hunne gedagten te laaten gaan, hoe en op wat wyze beft en te regt zoude konnen werden betragt de pieufe intentie van de Teftateurs. Hen quam dan, na eenig overleg, in den zin, dat de arme Weeskinderen in den Hage voor de regte armen konden werden aangezien, en dat mids dien, wanneer de voorfz. inkomften aan dezelve wierden befteet, zekerlyk de aalmoeffen by geene onwaardige, en volgens der Teftateuren begeerte en intentie onbevoegde zouden werden genooten; waarop dan vervolgens een overflag zynde gemaakt, hoeveel tot een bequaam huis, waarinne de Weeskinderen zouden woonen, nodig was, en hoe groot getal der zelve uit de nog refterende goederen zoude konnen werden onderhouden, gaven zy 't zelve by requefte aan den Hove van Holland te kennen, en verwierven van den zelven by acte van den 17 Mei 1563 confent en autorifatie, om de overige penningen, renten, gronden en landen van de voorfz. fterfhuizen te mogen verkoopen en employeren tot erectie van een arme-Weeshuis in den Hage, en tot meerder bekragtinge, obtineerden zy ook daar op approbatie en confirmatie van den Biffchop van Utregt, Heer *Frederik van Tautenburch* by brieve van den 16 October van den zelven jaare.

Eerfte oorfpronk van 't Weeshuis.

Wy zullen de acte van autorifatie van den Hove van Holland hier woordelyk byvoegen.

Acte van Auctorifatie van 't Hof tot het opregten van een Weeshuis.

„ ALzoe *Simon van der Does* voor hem felven ende vuyte name „ van zyne mede Executeurs van den Teftamente van wylen „ *Crispyn Jansz van Bofchuyfen* in zynen leven Rentmeefter Generael „ van Zuythollandt en Heer *Pieter Jansz van Diepenborft* ende Mr. „ *Reynier Moons* als Executeurs van den Teftamente van wyle *Agnyefe Pieters* dochter in haer leven weduwe van wylen den voorfz. „ Crispyn, den Hove van Hollandt te kennen gegeven hebben, hoe „ wylen de voorfz twee conthoralen elcx by huerl. Teftamenten hueren vrienden ende anders eenige legaten gemaect hebbende, 't fur- „ plus van den zelven gueden gemaect hebben den rechten aermen, „ als vuyt huerlieder Teftament breeder blycken mach. 'T es nu al- „ foe, dat wylen de principale Executeurs, in wyens plaetfe de Sup- „ plianten gefurrogeert zyn, verfcheyden parcheelen van gueden ach- „ tergelaeten by Crifpyn voorfz. tot gelde gemaect hebben en 't zelf- „ de by particuliere diftributien onder den aermen hebben gedeelt, „ gelyck ooc de Supplianten verfcheyde penningen gediftribueert „ hebben, mer bevinden, dat nyet tegenftaende alle behoorlicke di-

li-

„ ligencie, die zy Supplianten doen omme dezelve pennynghen
„ den rechten aermen te doen ſtrecken, dat nochtans verſcheyde
„ perſoonen de aelmiſſen genoten hebbende dezelve onnuttelick in
„ dronkenſchap verteert hebben, ſulx dat zy Supplianten bevinden
„ met ſulcke particulier diſtributien nyet wel heurl. conſciencie ende
„ den vuyterſten wille van den voorſz. Teſtateurs te mogen voldoen,
„ Ende alſoe zy Supplianten bevinden, dat midts de neeringe van de
„ Draperye in den Hage gefailleert is, aldaer dagelicx in ledicheyt
„ aengroeyen veel jonge cleyne kinderen, die by gebreck van an-
„ houdt eerſt tot bedelrye ende voorts tot ander quaet doen opge-
„ voet werden (die nochtans met een weynich tot duechden zouden
„ moegen opgevoet werden) ſoe en ſouden de Supplianten gheen
„ aelmiſſe voor den aermen beter weten te beſteden, dan mits de-
„ zelve kinderen in een gemeen Weeshuys onderhoudende. Ende alſoe
„ ſy Supplianten van eenige goeden van den voorſz. ſterfhuyſe, noch
„ onvercoft zynde, wel een groote merckelyke ſomme zouden mee-
„ nen te ſyneren, daer mede men alhier in den Haghe ten behouve
„ van den aermen kinderen een Weeshuys zoude mogen coopen en-
„ de voor een beginſel ſouden mogen doteren; Dat ooc veel goede
„ luyden tot ſolagemente van den aermen wel geſint ſouden zyn gro-
„ telick te contribueren, gelyk in andere ſteden van goede politien
„ mede gedaen wordt. Mer zy Supplianten hem nyet gaerne en
„ zouden vervoorderen 't zelve te doen buyten advys, guetduncken
„ en auctoriſatie van U moegende Heeren, zonderlinge om 't geeryt
„ van eenighe leuye bedelaers te eviteren, ende alſoe oick 't gundt
„ zy Supplianten zulcx zouden employeren, ſtrecken zoude tot on-
„ derhoudt van den gheenen die ſylieden anders dagelicx met diſtri-
„ butie hebben moeten onderhouden, ende zonderlinge omme het
„ Seminarium van leuye troggelaers vuyter gemeente te houden en-
„ de den kinderen van joncx tot arbeyt in de vreſe Gods op te vue-
„ den, Soe verſochten zylieden auctoriſatie en conſent van den
„ voorſz. Hove, omme 't gunt zyluyden als noch vuyte voorſz goe-
„ den zullen mogen vercrigen, by vercoopinge van landen ende an-
„ ders van de renten, vruchten ende inſchulden van den voorſz. ſterf-
„ huyſe te moghen employeren tot onderhoudt van den aermen
„ Weeskinderen, Ende voor den zelven een Weeshuys naer quali-
„ teit van de voorſz. goeden te mogen copen, erigeren ofte anders
„ by alle bequaemſte middelen funderen ende doteren tot zulcke or-
„ donnancie ende geregeltheyt als men naer die quantiteyt van de
„ penninghen die van de voorſz. goeden zullen moghen commen
„ ende anders naer gelegentheyt van der ſaeken, die men als dan ſal
„ mogen ordonneren, midts dat ſy Supplianten te vreden waren daer
„ toe voor al oick te hebben ſpeciale conſent ende aggreatie van den
„ alder Eerwaerdichſten Heere den Eertsbiſſchop van Utrecht ende
„ henl. daerop doen expedieren behoorlicke acte. SOE EEST, dat
„ 't voorſz. Hoff geconſidereert en overgewegen hebbende alle 't gunt
„ vooren verhaelt en in deſen te conſidereren ſtond, bevindende me-
„ de zeer nootelick ende profytelick omme den aermen Weeskinde-
„ ren van der ſtraeten ende bedelerye te houden ende dezelve tot
„ duechden op te voeden, een Weeshuys alhier in den Haghe geeri-

 geert

„ geert te werden, den voorn. *Symon van der Does* in der qualité „ voorsz, Heer *Pieter Janszoene van Diepenborst* ende Meester *Rey-* „ *nier Moons* Executeurs voorsz. geautoriseert heeft ende autoriseert „ mids delen voor zoo veel in hem es, 't gundt syluyden als noch „ vuyte voorsz. goeden sullen moegen crigen, by vercoopinge van „ landen en anders van den renten, vruchten ende inschulden van „ den voorsz. sterfhuyse te mogen employeren tot onderhoudt van „ den aermen Weeskinderen, ende voor den zelven een Weeshuys „ naer qualiteit van de voorsz. goeden te mogen coopen, erigeren „ ofte anders by alle bequaemste middelen funderen ende doteren tot „ sulcker Ordonnancie ende geregeltheyt als men naer die quantiteyt „ van de pennyngen, die van de voorsz. goeden comen sullen, be- „ vinden zal te behooren ende anders zoe men als dan naer gelegent- „ heyt van der saeke sal mogen ordonneren; Behoudelicken dat die „ voorsz. Executeurs voor al gehouden sullen werden hier toe te ver- „ soeken consent en aggreatie van onsen alder-Eerwaerdichsten Heere „ in Gode den Eerts-bisschop van Utrecht. Gedaen in den Hage den „ XVII. May XV^c. drie en tseftich. By President, *Naarden*, „ *Boodt*, *Jacobi*, *Laen*, *Houff*, *Lesaen*, *Mersche*, *Wittens*, Raeds- „ luyden van Hollandt. T'oirconde 't zegel van Justitien hier ange- „ hangen. In kennisse van my,

Onderteeckent,

W. DE BERENDRECHT.

Is in den jaare 1564. opgeregt en daar toe aangekogt een huis in de Nobelstraat

Alzoo is dan in 't volgende jaar het Weeshuis alhier opgeregt en daar toe aangekoft een particulier huis in de Nobelstraat, 't geen heden by den Wel Ed. Gestrengen Heer en Mr. *Anthonis Slicher*, Raad ordinaris in den Hove van Holland werd bewoont en in eigendom bezeten. Op dat nu het voorsz. Weeshuis ordentelyk zoude werden gedirigeert, en de Weezen daar in zynde in alle welgeschiktheid, deugden en Christelyke oeffeningen zouden opgevoet worden, beraamden de executeurs daar toe zekere Ordonnantie, begrepen in verscheide artikelen, die by den voorsz. Hove na eenige verbeteringen en vermeerderinge op den 20 November 1564 wierden goedgekeurt; welke Ordonnantie wy alhier zullen laaten volgen, zodanig alsze ons ter hand gekomen is.

Ordonnantie van 't Weeshuis.

„ ALsoe zaliger memorie wylen *Crispyn van Boschuysen* in syn le- „ ven Rentmr. Generael van Zuythollant, ende Juffrauwe *Ag-* „ *nyse Pieters* dochter syne huysvrauwe nae eenige merkelyke legaten „ en besprekingen huerlieder vrunden by elcx heurluider testamenten „ en uyterste wille gemaekt, 't surplus ende overschot van heurlui- „ der goeden gelaten hadden den rechten armen, daer toe ook or- „ donnerende sekere Executuers van huerluider testamenten: Volgen- „ de welke dispositie wylen *Heyman van den Ketele*, *Engebrecht Jo-* „ *risz.* en ook *Adriaen Jansz.* executeurs van wylen des voorsz. „ Crispyns testament, en wylen Mr. *Pieter Suys* Canonik in den Ho-

ve

„ ve van Hollant, Mr. *Aelbrecht Jansz. vander A*, Advocaet voor
„ den selven Hove, ende de voorsz. *Engebrecht* Executeurs van de
„ voorsz Juffrauwen Agnysen testamente groote merkelyke somme
„ van penaingen onder den armen hebben doen deelen, zulcx dat de
„ goeden van zaliger Crispyn byna aldaer toe geëmployeert syn, ge-
„ lyk ook *Simon van der Does* gesurrogeert Executeur van wylen den
„ voorsz. Crispyn, Heer *Pieter Jansz.* ende Mr. *Reynier Moons* by
„ den Hove van Hollant gesurrogeert totter executie van den testa-
„ mente van wylen Juffrauwe Agnyse voorsz. merkelyke somme van
„ gelden den armen hebben doen distribueren. Ende nochtans eens
„ deels selfs bemerkende deur goet ondersoek soe aan den Pastoer en-
„ de andere Geestelyke luyden in den Hage, ende ook onder den
„ Schout, Gerechte en andere, hebbende 't onderwint van den ar-
„ men goeden aldaer, bevonden hebben, dat veele die van de gedis-
„ tribueerde aelmissen genoten hebben, deselve seer onnuttelyk doer-
„ geslagen hebben tegens wille van de voorsz testateurs en buyten
„ meninge van de voorsz. Executeurs. SOE EEST, dat wy *Si-
„ mon van der Does* voor my selven en uytten naeme van *Adriaen
„ Jansz* voorsz, Heer *Pieter van Diepenhorst* en Mr. *Reynier Moons*
„ in der qualiteiten als vooren, aenmerkende dat ter dagelycx in den
„ Hage deur verlaetentheyt van ouders ende armoede veel arme
„ Weeskinderen tot quaed commen, die anders goeden luyden sou-
„ den werden, indien syluyden in de vreese Godts en tot deuchde
„ mochten opgevoet werden, daer deure ook groote menichte van
„ ongeregelde leechgangers dagelycx aengroeyt. 't Geene voorsz.
„ is den Hove van Hollant te kennen gegeven hebben en aldaer ver-
„ kregen consent en authorisatie van den selven Hove om de reste-
„ rende penningen, renten, gronden en landen van de voorsz. sterf-
„ huyse te mogen employeren tot erectie van een arme Weeshuys
„ in den Hage. 't Welk ook den Eerwaerdigsten Heere en Vader in
„ Gode Heere *Frederik van Tautenburch*, Eerdsbisschop van Utrecht,
„ belieft, geauthoriseert, gegratificeert en geapprobeert heeft, breder
„ blykende by twee besegelde brieven daer van synde, d'eene van den
„ Hove van date den xvij. May, en d'andere van date den xvi.
„ Octobris XV^C. LXIII. Volgende 't welk hebben wy ter eeren
„ Godts Almachtich en tot vertroostinge en onderhout van den ar-
„ men miserabelen Weeskinderen, in den Hage gecoft en eensdeels
„ vertimmert uytte goeden van wylen den voorsz. Crispyn en prin-
„ cipalyk van de voorsz. Agnyese Pieters zeekere huys en erf staen-
„ de en gelegen in 't uyterste eynde van de Nobelstraet, 't welk wy
„ mede uyt die reste van den selven Agnyesen goeden redelyk voor
„ een beginsel hoope te doteren; verhoopende dat veele andere goe-
„ de luyden 't selve beginsele mit heurluyder aelmisse dagelycx soo
„ langer soo meer voorderen sullen. Ende alsoe de goede luyden tot
„ sulke voorderinge meest verweckt werden als sy bemercken die
„ goede toesigt, Ordonnantie, Regule, daer mede sulke huysen be-
„ gonnen en achtervolgt werden. Soe hebben wy gesurrogeerde
„ Executeurs voorsz. hier op gesien enige Ordonnantien van gelyke
„ Weeshuysen op andere plaetsen gefundeert en hier inne ook geadt-

„ viſſeert hebbende met eenige dien den armen ſaeken ter herte gaen,
„ geconcipieert en op een verbeteren geraemt, die poincten en Ar-
„ ticulen hier na volgende.

I.

„ In den eerſten, dat dit Weeshuys altyd genaemt ſal werden het
„ arme Weeshuys van Criſpyn van Boſchuyſen en Juffrauwe Agnyeſe
„ Pieters dochter.

II.

„ Item ſal in dit Weeshuys geſtelt en altyd onderhouden werden
„ een binnen-Weeshuys-vader en Wees-moeder, weſende twee eer-
„ lycke geëchte perſoonen ſonder kinderen, ſoe verre men ſulke
„ krygen mach, ofte ten minſten niet belaſt met eenige jonge kinde-
„ ren, die noch tot geen ſtaet, 't ſy geeſtelyke ofte waerlyke gecom-
„ men en ſyn. Welcke Binnen-Vader en Moeder den voorſz.
„ Weeskinderen ſullen adminiſtreren ſpys en dranck, en by een dienſt-
„ maecht ofte meer na den tyt vereyſſchen ſal (die ſyl. ſullen mo-
„ gen huyren) doen reynigen en havenen: ende ook metter tyt den
„ ſelven daer toe houden, dat ſyl. op geſetten tyden hen ſelven ſul-
„ len leeren havenen en reynigen, en die outſte kinderen tot die
„ joncxter behulpelicheyt onderwyſen.

III.

„ Ende boven al ſullen die voorſz Binnen-Vader en Moeder deſel-
„ ve Weeskinderen onderwyſen in de vreeſe en tot den dienſte
„ Godts, leerende henl. voor al heurlieder Vader ons, *Ave Maria*,
„ Geloof, Thien Geboden en andere goede gebeden, doende den
„ ſelven by gebeurte des noens en avonts ter maeltyden Benedictie
„ en gratie ſeggen en bidden van den zalicheyt en welvaeren van den
„ geenen die dit Weeshuys met heurluyder goeden begiftigt en
„ voorts gefundeert en geërigeert hebben, en noch dagelycx begiften
„ en henl. deucht doen ſullen; Van gelyke ſullen ſy den ſelven kin-
„ deren God doen dancken en bidden 'savonts als ſy ſlaepen gaen,
„ en 'smorgens als ſy opſtaen. Tot welcken Binnen vader en moe-
„ der die voorſz. Executeers voor d'eerſte verwillicht en geordon-
„ neert hebben, en ordonneren mits deſen de eerſaeme *Jaſper Adri-
„ aenſe* en *Aeltge* ſyne huysvrouwe, verhoepende en henl. betrau-
„ wende, dat ſyl. hem ganſelyken totten voorſz dienſt begeven en
„ quyten ſullen; Ende ſoe wanneer de voorſz perſoonen uyt het voorſz
„ Weeshuys ſcheyden ſullen, ofte dat heurl. plaetſen ſal commen te
„ vaceren, ſullen die Schout en Burgemeeſters van den Hage, by ad-
„ vys en goetdunken van de Buyten-Weesmeeſters, die als dan weſen
„ ſullen, nomineren eenen ander Binnen-Vader en moeder gequali-
„ ficeert al vooren, die welcke ofte andere beter of gelyk gequalifi-
„ ceert by den Stadhouder van Hollant in den Hage preſent ſynde,
„ ofte in ſynder abſentie by den Preſident en eenige van den Rade,
die

„ die 't hem believen ſal daer over te roupen, daer toe geſtelt en „ geordonneert ſullen werden.

IV.

„ Item ſullen jaerlycx op lichtmis avondt als die geeſtelyke dienſten „ in den Hage vernieuwt werden, by den Schout en Burgemeeſters „ van den Hage, by advys van de Weesmeeſters genomineert wer- „ den ſes notable perſoonen van eerlyken rykdomme, eensdeels uyt „ de Suppooſten van den Hove en eensdeels uytte gemeente van „ den Hage, van de welke ofte andere die Stadhouder ofte Preſi- „ dent mit eenige van de Raede als vooren, ſtellen en ordonneren „ ſullen tot Buyten-Weeshuys-Meeſteren drie, die ſyl. in heurluyder „ conſcientie houden ſullen daer toe nutſte en bequaemſte te ſyn, „ die den Binnen-vader mede behulpelyk ſullen ſyn, omme goede „ geregeltheyt onder de kinderen te houden : Tot welken dienſt me- „ de eligibel ſullen ſyn Edelen, Suppooſten, Schout, Burgemeeſte- „ ren en die van den Gerechte van den Hage, niemant uytgeſon- „ dert.

V.

„ Item ſullen jaerlycx voor de ſes genomineerde Buyten-Weeshuys- „ Meeſteren mede geſtelt werden de naemen van de drie die in den „ voorgaenden jaere gedient ſullen hebben, en ſal in de auctoriteyt „ van den Stadthouder ofte Preſident en Raden als boven, ſyn ook „ eenige ofte meer van de oude te continueren, die ſyluyden bevin- „ den ſullen totten voorſz. dienſte hem meeſt te begeven, en mit an- „ dere dienſten minſt belaſt te ſyn, al naer heurlieder diſcretie.

VI.

„ Item ſal altyts een van de voorſz. drie Buyten-vaders goet per- „ tinent regiſter houden van den ontfank en uytgeven van de goe- „ den, jaerlycxen incomſte en merkelyke aelmiſſen, die den armen „ Weeshuyſe gegeven ſullen werden, mit behoorlyke diſtinctie van „ Cappittelen : Tot welken laſt die Preſident ſal mogen committeren „ den geenen van den Buytenmeeſters, die hy bevinden ſal beſt daer „ toe geſtileert ofte gequalificeert te zyn : die welke jaerlycx op St. „ Jans avont rekeninge, bewys en reliqua doen ſal voor de andere ſy- „ ne meede Wees-huys-Mrs. en eenen Burgemeeſter van den Hage „ ofte Commiſſaris van den Hove, juſtificerende ſyne rekeninge in „ merkelycke ſommen mit behoorlyke quitantien, en de cleyne par- „ tyen beneden de 3. guld. van 40. grn. by kenniſſe van ſyne colle- „ gen en mede-broeders.

VII.

„ Van gelyken ſal mede in 't voorſz. Weeshuys een goet pertinent „ welgebonden regiſter gehouden werden met pertinente quatatie van

blaen-

„ blaenderen en tafele, daer inne geschreven en geregistreert sullen „ werden, eerst die testamenten van wylen den voorsz. Crispyn en „ Juffrauwe Agneyse, de voorsz. brieven van consent van den Eerts- „ bisschop en van den Hove voorsz, en voorts dese eerste Ordonnan- „ tie en daer na de brieven en munimenten van de renten en ande- „ re jaerlycxe incommen 't voorsz. Weeshuys toebehoorende en die „ daer toe nog in tyt en wylen, als te hoopen is, den voorsz. Wees- „ kinderen gemaekt, gegeven ofte anderzints gelaten sullen werden: „ alle welke copien by den Secretaris van den Hage geauctentiseert „ sullen werden, omme t'allen tyden daer toe recoers te hebben en „ d'originele brieven minst te roeren.

VIII.

„ Item en soe wanneer eenige rentebrieven gelost werden, sal op „ te marge van de selve register voor op 't hooft van den selven Ren- „ tebrief, by handen van den Secretaris van den Hage in der tyt syn- „ de, geschreven werden by wien en op wat tyd sulcke lossinge ge- „ daen sal wesen, en in wiens handen die penningen gestelt sullen we- „ sen, en voorts daer nae, waer deselve hooftpenningen van der los- „ singe weder beleyt werden, ende de quatatie van 't blat, daer den „ nieuwe rentebrief daer mede ofte mit meerder somme aengecoft ge- „ registreert staet.

IX.

„ Item de voorsz. Buytenmeesters ofte 't meerdendeel van dien sul- „ len ten minsten eens ter wecke, als Sonnendaegs tusschen de „ Hoochmisse en 't Sermoen ofte anders nae den noen, soo 't heur- „ luyden gelegenste syn sal, gehouden wesen te vergaderen in 't „ voorsz. arme Weeshuys, in een camerken, daer toe gedestineert, „ en aldaer communiceren en resolveren op te nootelicheyt en affairen „ van den selven Weeshuyse.

X.

„ In ofte boven welke camer mede bewaert sullen werden de „ voorsz. Registers, Blaffers, en ook provisie van wollen en lynen „ laeckenen ofte anders diergelyke den armen Weeskinderen toebe- „ hoorende. Ende sullen tot die dueren van 't principael Comtoir „ gemaekt werden twee sloetelen, ende sal die sleutel van 't eene slot „ altyt blyven onder de binnen-Weesmeester ofte binnen-moeder, „ en van den anderen sloete sullen elcx van de Buyten-meesteren een „ sloetel hebben.

XI.

„ Item sal in den selven Comptoir noch gestelt werden een sterke „ kiste, daer inne gesloten sullen werden d'originele brieven en mu- „ nimenten van de renten en anders den voorsz. armen Weeshuys toe-

„ toecommende, mitgaders ook 't hooftstal van gelde, dat men soude „ mogen bewaeren tot aencoopen van renten en anders 't geen van „ merkelyke importantie sal syn, en ook een dubbelt van 't regifter „ van de rentebrieven en munimenten als vooren, omme daer uyt in „ alle toecommende tyden te mogen weten die augmentatie ofte ver- „ anderinge van der Weeskinderen goeden. Tot welke kiste drie „ sloten met drie verscheyde sloetels gemaekt sullen werden, daer „ van den eenen bewaert sal werden by den oudsten Burgemeester „ van den Hage in der tyt ofte in syner absentie synen Collega, den „ tweeden by den oudsten Buyten-Weeshuys-Vader en die derden „ by den Bouckhouder, ten waere of die selve oudste Buytenmeester „ selver Boukhouder waere, in welken gevalle den oudsten Burge- „ meester de bewaernisse van de derde sloetel sal mogen bevelen die „ 't hem gelegenste dunkt te syn, 't sy den Binnen-Huys-Vader ofte „ een van de Buyten-vaders.

XII.

„ Van gelyken sal in 't voorsz. Comptoir ook gehouden werden „ een registerken daer inne jaerlicx geschreven sullen werden die nae- „ men en toenamen van de Binnen en Buyten-Weeshuys-Vaders en „ Moeders, en by elc die menichte van jaeren, die synl. gedient „ sullen hebben, en onder een ander Capittele de naemen en toena- „ men van de Weeskinderen, die in 't voorsz. Weeshuys ontfangen „ sullen werden, en de naemen van heuren ouders, mitsgaders daer „ t'eynden aen den dach en jaer wanneer synl. daer uyt gescheyden „ sullen syn ofte gestorven, en tot wat ambocht ofte dienste die gee- „ nen, die daer uytgescheyden zyn, hen begeven sullen hebben, om- „ me alsoe te beter toesigt op te selve uytgescheyde kinderen te heb- „ ben.

XIII.

„ Ende omme voor de eerste jaere tot Lichtmisse toe Ao. 1566 „ Buyten-Weeshuysvaders te zyn, en den voorsz *Jasper Adriaensz* „ te assisteren, hebben de Executeurs versocht, dat myn Heere den „ President gelieve te committeren *Willem van Berendrecht*, Secre- „ taris van den Hove, *Simon van der Does*, Schout van den Hage „ tot Boeckhouder, en *Dierik van der Moelen*, mede Secretaris van „ den voorn. Hove.

XIV.

„ Item, en alsoe tot havenisse van de voorsz. kinderen en onder- „ hout van heurl. lynnen, wollen, decksels, bedden en anders dier- „ gelyke, van node worden sal sonderlinge toesigt en hulp van goede „ vrouwen, daer toe elcx binnen-Weeshuysmeesters huysvrouwen „ hen niet evenwel en souden mogen begeven, sullen jaerlycx ter- „ stont als die nieuwe Weeshuysmeesters gestelt sullen syn, by den „ Schout en Burgemeesters van den Hage by advys van de Wees-

„ huys-vaders genomineert werden ſes eerlyke Jouffrauwen of-
„ te Vrouwen, 't ſy uytten Edelen ofte Suppoeſten, ofte uytten
„ gemeente van den Hage; van welke ſes genomineerden die Stadt-
„ houder ofte Preſident en eenige van de Raede als boven, ſullen or-
„ donneren drie Vrouwen, die mede toeſiende Buyten-Weeshuys-
„ moeders zullen ſyn, en de Binnen-moeder raet, hulp en aſſiſtentie
„ doen, en ſunderlinge neerſtigheyt doen, omme van de goede luy-
„ den en anders te beſorgen linnen en wollen den voorſz Weeskinde-
„ deren nootelyk: ende boven dien mede gehouden ſullen ſyn, op
„ haere maenden ofte vierendeel jaers ſelver ter vleyſch-halle ende
„ viſchmarkt te gaen, en te helpen ſorgen, dat in den huyſe en
„ keucken matelyk geregeltheyt van ſpyſe en van drank gehouden
„ werde, ſulcx dat nochtans 't principael regiment van den huyshou-
„ den op ten Binnen-Weeshuys-vader en moeder ſtaen ſal; Ende
„ ſal van den marctgank en diergelycken dagelyxen uytgaef, by de
„ Binnen-moeder en marctganxſter een cedulle gehouden werden,
„ als men in 't Leproeshuys en eenige andere der armen huyſen ge-
„ woenelyk is te doen; welke cedulle t'eynde elcken maent overge-
„ levert ſal werden in handen van de Buyten-Weeshuysmeeſters om-
„ me by den Boukhouder generalyk in ſyne blaffaert geregiſtreert te
„ werden, en daer uyt te mogen bemerken, hoe die laſten waſſen ofte
„ verminderen: Behoudelyk nochtans, dat die Stadhouder ofte Pre-
„ ſident en eenige van de Raede als boven d'ouden Buyten-moeders
„ ofte eenige van dien mede ſullen mogen continueren, en ſullen tot
„ dien eynde voor de nieuwe genomineerde in 't billiet geſtelt wer-
„ den ook die namen van de geene die in 't voorleden jaer gedient
„ hebben, en hoe lanck ſy gedient zullen hebben: Alle welke buy-
„ ten-moeders niet vorder gemoeyt ſullen werden, noch en ſullen
„ geen macht hebben kinderen te mogen ontfangen ofte verlaeten;
„ ſullen niet te min de Weeshuysmeeſters wel mogen recommande-
„ ren eenige Weeskinderen, die ſyl. verſtaen ſullen nootelyke hulp
„ van doen te hebben, en ook mogen aengeven die gebreeken die in
„ eenige van de inwoonende kinderen vallen ſullen, omme daer inne
„ verſien te worden na behooren. Tot welke Weesmoeders wy
„ Executeurs voor 't eerſte jaer geordonneert hebben, voor ſoo veel
„ in ons is, *Cornelia van der Does*, weduwe wylen *Cornelis van*
„ *Haeſten*, in ſyn leven Procureur van den voorſcreven Hove, *Mach-*
„ *telt Willems* dochter *van der Criep*, huysvrouwe van *Adriaen*
„ *Aertz van der Aer*, Subſtituit van den Procureur Generael van
„ den ſelven Hove, *Endelucia Jans* dochter, huysvrouwe van *Jan*
„ *Diericxe* wyn-verlaeter.

X V.

„ Alle welke menichte van Weeshuysmeeſters en Weesmoeders
„ wy geordonneert hebben op hoope, dat die menichte van den on-
„ derhouden Weeskinderen hoe langer hoe meer by hulpe van goede
„ luyden ſal aenwaſſchen, en dat een yegelyk hoope gegeven werde,
„ omme wel gediſpenſeert te werden 't geene dat ſylieden mildelyk
„ ſullen geven.

XVI.

XVI.

„ Item in dit voorsz der armen Weeshuys en sullen by de Wees-
„ huysmeesters geen kinderen ontfangen werden dan geëchte kinde-
„ ren, die verstorven syn van vader en moeder, en die heurluyder
„ ouders ten minsten de vier laetste jaeren voor heurl. overlyden
„ Buyrluyden van den Hage ofte Suppoosten van den Hove geweest
„ zyn; daer inne men ook regart nemen sal, dat der ingeboorên
„ Buyrluyder kinderen gepresereert sullen werden der buytenluyder
„ kinderen, die van buyten syn in den Hage commen woenen.

XVII.

„ Item de Executeurs ofte gesurrogeerde van dien, als dit Wees-
„ huys geërigeert hebbende, hier vooren genomineert, versouken
„ henl. gereserveert te werden voor heur en heuren erven van heuren
„ lyven descenderende, in den Hage woonende, en tot heuren mon-
„ dige jaeren gecommen synde, en hen eerlyk dragende, elcx deno-
„ minatie van twee arme Weeskinderen gequalificeert, als vooren,
„ omme in 't voorsz. Weeshuys ontfangen te mogen werden; van
„ welke twee die by elc genomineert sullen werden de Weeshuys-
„ meesters een sullen moeten ontfangen; welke nominatie na 't over-
„ lyden van de voorsz. Executeurs eerst sal commen op ten oudsten
„ naetsten descendent van de voorsz. Executeurs in rechter descen-
„ denten linie en van de selve succederen als een goet Hollants onver-
„ sterflelyk erfleen, zulcx dat altoos de jongste mansperfoon gequa-
„ lificeert synde als vooren, voor den ouwer vrouws-persoon gaen
„ sal, als sy beyde even na sullen syn. Ende soe wanneer 't Wees-
„ kint, dat ter nominatie van elc van de voorsz. Executeurs ofte hue-
„ ren successeurs als vooren respectivelyk uytten Weeshuyse schey-
„ den sal, sullen syl. of elc van heurl. nacomelingen als vooren, we-
„ der twee mogen nomineren, omme daer uyt een genomen te moe-
„ ten werden als vooren.

XVIII.

„ Item en sullen in 't voorsz. Weeshuys geen kinderen geaccepteert
„ werden, die onder de drie jaeren out syn, noch ook die snachts
„ noch onreyn leggen, al waren die over de drie jaeren oudt, noch
„ ook geen oudt synde boven thien jaeren, als sy ontfangen werden,
„ noch die ook van eenige evelen ofte andere vallende siekten crank
„ ofte besmet syn, ofte ook van andere siekten die contagieux,
„ voortsmettende, ofte niet curabel en syn; daer op in 't aennemen
„ van de kinderen sonderlinck regart genomen sal werden.

XIX.

„ Item sal in dit huys een camerken apart gehouden werden, daer
„ men ten minsten twee sieke kinderen, die van de andere gescheyden

„ den sullen dienen, sal mogen logeren, en heurlr. gemak doen. „ Mer of God yemanden van de voorsz. Weeskinderen met der „ haestiger ofte andere contagieuse siekte visiteerde, als peste, lase- „ rye en andere diergelyke, soe sal 't selve kint of kinderen terstont „ gebragt werden ter plaetse daer men gewoenelyk is sulke armen „ kinderen te onderhouden en tot laste als men gewoenelyk is ander „ arme kinderen te onderhouden en niet weder comen voor dat sy „ ganselyken en al genesen sullen wesen.

XX.

„ Item in dit voorsz. Weeshuys sullen voor 't eerste ontfangen wer- „ den, acht ofte thien Weeskinderen, eensdeels knechtkens, eens- „ deels meyskens, die al gecleet sullen syn met couleur van habyt, „ als de roexkens van eene verruwe, te weten taneyt, paerts ofte „ geciert grauw ofte anders, sulcx als die Weesmeesters bevinden „ sullen geduyerlicxste te syn en de Weeskinderen oerbaerlyk: Wel- „ ke coleuren de Weeshuys-Mrs. ook sullen mogen veranderen, soe „ wanneer syluyden bevinden sullen d'oude opper-cleederen meest al „ versleten te syn, en dat men die elders sal mogen besigen, en dat „ men die sal behouwen te veranderen tot verloop van goetheyt of „ snoetheyt van de lakenen, ofte dat daer eenige beter geduyriger „ laecken van maetelyken pryse uytcommen sal. Ende sullen op elcx „ kints mouwe van der slincker arm gestelt werden de letteren C. A. „ geborduyeert van root of swart laecken.

XXI.

„ Item de Weeskinderen die in dit Weeshuys ontfangen sullen „ werden, behalven dat hier vooren generalyk en voor al gesegt is, „ dat sy in de vreese Godts onderwesen en opgevoet sullen werden, „ sullen ook des Sondaechs en Heyligen daechs 't saemen twee en „ twee malkanderen geleyden ter Sermoene, misse en andere dien- „ sten gaen, en alsoo ook 't saemen wederom 't huys commen, son- „ der clappen ofte praeten, en aldaer blyven, te weten de knecht- „ kens nae 't Sermoen op 't hooch Choor gaen sitten, op een plaet- „ se die men hen daer toe wysen sal, in 't ooch van den Schoolmee- „ ster, en de meyskens in 't ooch, bewaernisse, en ontrent des „ Weeshuys Binnen-moeder, daer op soe wel den Binnen-Wees- „ huys-vader als de Rectoers van der Schoele sonderlinge regart ne- „ men sal, soo in 't gaen na der kerke als anders, dat sy gene bro- „ dronkenschap ofte andere insolentie en plegen, mer hen eerlycken „ en manierlyken dragen tot stichtinge van andere goede kinderen, „ daer inne de Binnen-huys-vader sal moeten gebruyken discretie, „ omme insonderlinge couwe dagen ofte diergelyke saeken, den al- „ derjongste kinderen uytten Sermoen te mogen houden, omme „ niemant te turberen, en ook tusschen 't Sermoen en misse deselve „ sal mogen laeten 't huys gaen, omme hen te wermen ofte t'ontby- „ ten, na vereysschen des tydts.

XXII.

XXII.

„ Item des werkendaechs fullen voor 't eerfte die voorfz. knecht-
„ kens 't faemen twee en twee manierlyk gaen in de grote Schoolen
„ en van daer weder 't faemen 't huys commen en in defelve blyven
„ gaen ter tyt toe, dat fyl. redelycken wel konnen lefen ende fchry-
„ ven; daer inne fonderlinck regart genomen fal werden, dat die
„ geene die den Rectoer ofte andere Schoolmeefters bevinden fal
„ van goeder aert en verftant te zyn, omme defelve te offenen om-
„ me goet gefchrift te fchryven, Latyn te leeren, omme eenige
„ goede luyden ter eer te mogen dienen, ofte anders na de gratie
„ die fyl. van God hebben fullen, beftelt te worden, en dat foe lange
„ tot den ftaet van 't Weeshuys fal vermogen eenen anderen School-
„ meefter te mogen onderhouden; Ende de geene daer inne geen
„ fonderlinge vernufcigheyt ofte verftant bevonden en fal werden,
„ fullen na dat fy redelyk fullen konnen lefen en fchryven des werc-
„ kedaechs gefchikt werden elc op fulken ambocht, als de Wees-
„ huys-Mrs. van binnen en buyten bevinden zullen den felven dien-
„ fticxfte te fyn, na de fterkheyt van leden en inductrye ofte ver-
„ ftant, dat fyl. in elk van de jongens fullen connen bemerken;
„ Daer inne ook goede toefigt genomen fal werden, dat fyl. ter ge-
„ woenlycker uuren op haer ambocht gaen, en 't huys commen,
„ fonder lancx de ftraten te lopen. Ende fullen niettemin defelve
„ ambocht-jongens des Heyligen daechs en op eenige ledige uren
„ foe in der kerke als 't huys geoeffent werden omme heurl. lefen
„ en fchryven te onderhouden ende beter te leren.

XXIII.

„ Ende als aengaende de meyskens, feer jonk fynde, fullen voor
„ 't eerfte geleert worden leefen en ook fchryven, is 't doenelyk,
„ ende daer nae geftelt worden, omme matelyk te leeren linnen en
„ wollen nayen en na die gratie, die hen Godt verleenen fal,
„ voorts geoeffent werden tot alle huyswerk, om by eenige goede
„ luyden ofte in eenige neeringe geftelt te mogen werden.

XXIV.

„ Ende de geene 't fy meyskens ofte knegtkens, die tot eenig
„ handwerk ofte neeringe geftelt fullen worden, fullen ongehouden
„ fyn eenig Gildegelt ofte jaer-penningen te betalen, foe lange fy
„ onder bewaernifle van 't felve Weeshuys fullen ftaen.

XXV.

„ Item foe wanneer yemant van de voorfz. Weeskinderen 't fy
„ knegtkens ofte meyskens, foe oudt en cloek geworden fal fyn,
„ dat defelve fyn coft en matelyke onderhout fal mogen winnen,
„ ofte heurlieder hantwerk ofte ambocht redelyk connen, foe ful-

„ len als dan deselve uytten huyse gestelt werden ; mits henlieden „ gevende twee nieuwe hemden, een paer nieuwe schoen , een re- „ delyk sterk habyt , niet uytmuytende van coleure , na discretie „ van de Weeshuysmeesters. Ende sullen die voorsz. Weeshuys- „ meesters ook gehouden syn 't selve kint te bestellen by een goet „ meester, is 't doenelyk, al soude men 't selve kint met een pont „ vlaems weynich min ofte meer moeten te bate commen voor 't „ eerste jaer, mits wedernemende gelofte en borch van den meester, „ en niet van hem stellen sonder merkelyke reden en buyten weten „ van de Weeshuysmeesters.

XXVI.

„ Indien de Weeshuis-Mrs 't zelve kind ofte kinderen zulcx als „ vooren niet en souden weeten te bestellen, soe sal sulken Wees- „ kint (mit vruntschap uytten Weeshuys gehouden ofte verlaten syn- „ de) des Sonnendaech en andere Heylige dagen, als 't syn cost „ niet wel en soude mogen winnen, voor 't eerste jaer na dattet uyt- „ ten Weeshuys gescheyden sal zyn, mogen commen eeten in 't „ Weeshuys en genieten de portie in 't voorsz. Weeshuys mit ten „ anderen Weeskinderen, ten eynde de Weeshuys-Mrs te beter „ regart mogen nemen, hoe hy hem selven aenschickende is.

XXVII.

„ Item oft gebeurde, dat yemant van de Weeskinderen in 't „ Weeshuys hem oneerlyk aenschickte ofte tot eenige rabbauwerye „ ofte rebellicheyt waer vougende, en dat hy daer van tot twee of- „ te driemalen gecorrigeert ofte verboden synde, des niet en liete, „ of hem niet beter aen en schickte, soe sullen die Weeshuysmrs. „ 't selve uytten huyse mogen stellen en een ander in syn plaetse ont- „ fangen.

XXVIII.

„ Ende aengaende de geregeltheyt van de kinderen en heurlr. „ dagelyxe conversatie op ter straaten, als van Godt te bidden, op „ te staen, slapen te gaen, ter Schole en ter werk te gaen en hen „ selven te havenen en te wasschen, sullen die Binnen-Weeshuys- „ vader en moeder stellen sulken regulen als sy na gelegentheyt van „ den tyt en qualiteyt van de kinderen bevinden sullen te behooren ; „ omme welke geregeltheyt te beter te onderhouden, sal daer van „ een tafelken gestelt en gehouden werden in de Eet-plaetse van de „ kinderen, daer inne ook mede gestelt mogen werden eenige pey- „ nen, daer mede men de kinderen meer eerlyke schaemte dan met „ grote straffinge tot deuchden sal mogen opvoeden, en sal die Bin- „ nen-Weeshuys-meester hem daer sulcx indragen, dat die boos- „ heyt gestraft ende die deuchde geoffent werde.

XXIX

XXIX.

„ Item zullen alle jaers de Weeshuysmeesters in der tyt ende noch „ vier andere notable persoonen , 't sy uytten Edelen , Suppoosten „ en Regierders van den Hage, by den Stadhouder ofte President „ en eenige van den Rade als boven, den Schout en Burgemeesters „ van den Hage daer toe respectivelyk te ordonneren twee en twee „ t'saemen in de vier quartieren van den Hage tot drie reysen, als „ tot Paesschen , Pincxteren en Kermis , een dach voor ofte naer „ soe 't hem oirbaerlyckste dunken sal, mit een schaele omme gaen, „ om een aelmisse tot onderhout en vordernisse van den voorsz. „ Weeshuys, Ende boven dien sullen deselve persoonen eens sjaers „ omme gaen als op nieuwe jaers avont voor 't wynter-vleesch van „ de Weeskinderen.

XXX.

„ Welke dagen dat men omme gaen sal die Weeshuysmeesters te „ vooren sullen doen vercundigen by den Predikanten , soe in 't „ Convent der Predikaren als in der Prochiekerke van den Hage , „ en elders daer 't heurl. goet duncken sal ; versoukende dat die „ Predikanten met corte woorden een hartelicke vermaen willen „ doen tot Caritaten en aelmissen voor de arme Weeskinderen ; de „ gemeente bysonder voorhoudende, dat die Eerwaerdige Heere en „ Vader in Gode, die Eertsbisschop van Utrecht , seer goet gevon- „ den heeft dees fundatie te doen bevorderen, omme de desolaten „ Weeskinderen , die deur verlatentheyt en armoede tot ondeuch- „ den souden mogen geraken , by aenhout en goet onderwys tot „ deuchden en in de vreese Gods te mogen opvoeden.

XXXI.

„ Noch sullen de Weeshuismeesters sonnendaechs en andere feest- „ dagen, als die Kerkmeesters gewoenelyk zyn om te gaen , onder „ 't Sermoen ofte onder de misse, met een bart mogen gaen achter „ de H. Geestmeesters, alsoe die H. Geest armen en huyssitten mit „ dees fundatie seer verlicht syn.

XXXII.

„ Item sal dit Weeshuys en die kinderen en persoonen daer inne „ woonende altyt vry syn van excysen, contributien en andere per- „ soneel lasten, als ook na rechte, soe lange sylieden in 't Weeshuys „ sullen woonen.

XXXIII.

„ Ende indien eenige apparentie is , dat die Weeskinderen, die „ in 't voorsz. Weeshuys ontfangen sullen worden , eenige goeden

van

„ van heurl. ouders ofte andere vrienden aenbesturven waren, eer „ sy daerinne commen sullen, sullen in dien gevalle die Weeshuys- „ meesters mogen eysschen en die naeste vrienden die heurl. Wees- „ kint in 't Weeshuys sullen willen bestellen, gehouden syn te leve- „ ren den selven Weeshuysmeesters Inventaris en bewys van de goe- „ den, die 't selve Weeskint aenbestorven sullen syn. Ende van de- „ selve goeden sullen die Weeshuysmeesters 't vrucht-gebruyk of „ usufruct hebben, soe lange als 't selve Weeskint of Weeskinderen „ in 't Weeshuys onderhouden werden. Ende soe wanneer die daer „ uyt sullen scheyden ofte verlaeten werden, sal hem syn hooftstal „ volgen tot syn ambocht ofte neeringe by dispensatie van de Wees- „ huysmeesters, sonder dat de Weeshuysmeesters sulcke Weeskinde- „ ren gehouden sullen syn te laeten volgen eenige cleederen ofte „ diergelyken moebelen: Uytgesondert nochtans gelt en rentebrie- „ ven, daer van de hooftsomme ofte hooftstal alleenlyk totter Wees- „ kinderen behouf sal bewaert werden. Behoudelyk mede, dat „ niemant van heurl. naesten vrunden eenige quereele van cleeren „ ofte diergelyke moebelen sullen mogen maken; Ende ingevalle 't „ selve kint in 't Weeshuys quam te overlyden, sal 't guent dat sul- „ ken Weeskint in 't Weeshuys gebragt sal hebben, aldaer blyven.

XXXIV.

„ Item indien datter eenich Weeskint, noch in 't Weeshuys we- „ sende, eenich goet aenbesterft, daer van sal het vrucht-gebruyck „ ofte de renten commen aen 't Weeshuys voorsz, soe lange als 't „ selve Weeskint in 't Weeshuys blyven sal, ofte sullen die naeste vrien- „ den van 't selve Weeskint by advyse van de Weesmeesters van „ den Hage 't selve kint met syn goedt naer hem mogen nemen, „ mits betalende voor elk jaer montcoste en onderhout, dat 't selve „ kint daer geweest sal hebben, vyftien Car. guld. na beloop des „ tyts.

XXXV.

„ Item indien eenich Weeskint sulken goet aenbesturven synde, „ aflyvich worde, noch in 't Weeshuys wesende, sullen die vrun- „ den ofte erfgenamen als dan 't selve goet daer inne tot 's Wees- „ huys behouf mogen laeten, indien sy willen, ofte mogen 't nae „ hem nemen, mits betalende voor elk jaer montcoste en onder- „ houts van 't selve Weeskint vyftien Car. guld. sjaers als vooren, „ mitte doodschulden.

XXXVI.

„ Item soo verre yemant van de weesen in 't Weeshuys wesende, „ yet by testamenten ofte andere gifte gemaekt ofte gegeven werde, „ sal 't vrucht-gebruyk of renten van dien 't Weeshuys volgen, soe „ lange 't Weeskint, die 't selve gemaekt es, daer inne sal blyven. „ Ende 't selve Weeskint uytten Weeshuys scheydende, by belie- „ ven en goetduncken van Wees-Mrs. van den Hage, sal 't selve ge-

„ maekte

„ maekte of gegeven goet hem volgen, sonder afbreck van eenige „ voorgaende costen of anders, ten waere of 't selve Weeskint „ quame binnen 't Weeshuys te overlyden, in welken gevalle sullen „ de erfgenamen van 't selve Weeskint sulk goet nae hem mogen „ nemen, mits betalende na advenant van den tyt, dattet Weeskint „ aldaer geweest sal syn, jaerlyx de somme van vyftien Car. guld. „ mette doodschulden als boven.

XXXVII.

„ Item alsoe te hoopen is, dat in desen huyse eenige goede huys- „ houders sullen commen woenen tot binnen-vader ende moeder, „ den welken niet gelegen sal syn lichtelyk heurlieder huysraet te „ vercoopen, soe is geordonneert, datter een goeden pertinenten „ inventaris gemaekt sal worden, van de beddens, laekens, hout- „ werk en anders, dat totten voorsz. huyse sal behooren, daer op „ 't selve den Weeshuys-binnen-vader en moeder gelevert sal wer- „ den, omme in 't scheyden uyt het Weeshuys, of sulcx gebeurde, „ by hem ofte synen erven daer af verantwoort te werden: Van „ gelyke sal ook een pertinente inventaris gemaekt werden met „ specificatie als vooren van den huysraet en inboel, die sulke bin- „ nen-vader en moeder in 't voorsz. Weeshuys sullen willen bren- „ gen, omme henlieden heurlieder huysraet mede t'allen tyden op- „ ten selven inventaris gerestitueert te mogen werden, als sy des „ begeeren sullen: Welke inventaris driemael geschreven sal wer- „ den, en d'een bewaert werden in de besloten Weeskist, d'ander „ by den buyten-vaders in 't voorsz. Comptoir en die derden in han- „ den van den binnen-Weeshuys-vader en moeder.

„ Versoukende die voorsz. Executeurs respectivelyken, dat my- „ nen Ed. en Mo. Heeren de Stadhouder, President en Raden's Hoofs „ van Hollant, den Bailliu, Schout, Burgemeesters ende Gerechte „ van den Hage, gelieven dees voorsz. Ordonnantie te deursien en „ corrigeren, ist noot, en daer na ook deselve te approberen, ten „ minsten ter tyt toe 't verloop van saeken anders vereysschen, en „ anders by den voorsz. Hove en Regierders van den Hage sal syn „ geordonneert.

„ Gesien by den Hove van Hollant die voorsz. geconcipieerde Or- „ donnantie van 't arme Weeshuys alhier in den Hage, gemaekt by „ de gesurrogeerde Executeurs van den Testamente van wylen Crys- „ pyn van Boschuysen en Juffrauwe Agneyse Pieters dochter syne „ huysvrouwe, mitsgaders, 't versoek van de selve Executeurs: Ge- „ sien mede de auctorisatie, consent, ratificatie, approbatie en con- „ firmatie den voorsz. Executeurs verleent by den Eerwaerdigen va- „ der in Gode Heeren *Frederik van Tautenburch*, Eertsbisschop van „ Utrecht, daer by den voorsz. Executeurs toegelaten is die goeden „ den gemeenen armen als vooren te mogen employeren tot erectie „ van een Weeshuys in den Hage, nae heurlieder goetdunken, in „ dato den 16 October 1563 en deur de acte van voorgaende con-

sent

„ sent van desen Hove getransfixeert, van dato den 17 Mey Ao. 1563
„ voorsz. Gesien ook die correctien en additien, mitsgaders 't con-
„ sent van den Bailliu, Burgemeesters en Schepenen van den Hage
„ op te voorsz. geconcipieerde Ordonnantie gestelt: heeft 't voorsz.
„ Hof die voorsz. Ordonnantie (eensdeels deselve ook gecorrigeert
„ en geaugmenteert hebbende) in alle syn poincten, sulcx als boven,
„ geapprobeert, ende approbeert deselve mits desen, consenteeren-
„ de de gesurrogeerde Executeurs hier vooren genomineert heur-
„ lieder versoek en reserve, sulcx sy die in 't 17 artikel hier boven
„ versogt hebben. Ordonneert voorts 't zelve Hof mits desen den
„ voorsz Regierders van den Hage, en alle anderen die 't selve aen-
„ gaen mach, nae den inhouden van der voorsz Ordonnantie te re-
„ guleren. Gedaen in den Hage in den Rade den 20 November
„ 1564. Toirconde 't zegel van Justitie hier aengehangen, in ken-
„ nisse van my,

Onderteykent,

B. ERNST.

Eenige veranderingen daarin naderhand gemaakt.

Naderhand zyn na tyds gelegendheid en voorvallende zaaken verscheide veranderingen in de voorsz. Ordonnantie gemaakt; en wel inzonderheid heeft het Hof op den 17 Mei 1568 het vierde en zesde artikel gealtereert en geordonneert, dat de Buiten-vaders en moeders in plaatze van op Maria Ligtmis (zynde den 2 Februarii) zouden verzet werden op den eersten Augustus, en dat de afgaande op den zelven dag hunne rekeninge zouden doen (*a*). By het 16 artikel van de meergemelde Ordonnantie zynde gestatueert, *dat in den Weeshuise geen Weeskinderen zouden ontfangen worden, dan wiens ouders ten minsten de vier laatere jaaren voor hun overlyden buurluiden van den Hage of Suppoosten van den Hove zouden zyn geweest*, zoo viel by de Vaders en Regenten van 't Weeshuis eenige bedenkelykheid of kinderen, welker ouders voorheen wel burgers van den Hage zyn geweest, dog waar van de langstlevende na eene andere stad of plaatze was vertrokken en aldaar na twee jaaren overleden, laatende de kinderen in den Hage blyven woonen, wel admissibel zyn tot het beneficie van 't voorsz. Weeshuis: waar op zy zig aan den Hove hebbende vervoegt, op den 28 Mei 1569 deze navolgende interpretatie bequamen.

T'yd van de aanstellinge der Regenten.

Interpretatie van het 16 art. van de Ordonnantie op 't Weeshuis.

„ ALsoe die Vaders en Toesienders van den armen Weeshuyse in
„ den Hage den Hove van Hollant te kennen gegeven hebben,
„ hoe dat by de ordonnantie van den selven Weeshuyse by den voorsz
„ Hove by provisie gemaekt, art. 16. geordonneert es, dat in den
„ selven Weeshuyse geen Weeskinderen ontfangen sullen werden,
„ dan wiens ouders ten minsten de vier laetste jaeren voor heurlr. over-
„ lyden Buyrluyden van den Hage ofte Suppoosten van den Hove ge-
„ geweest souden zyn. 't Is nu soo, dat sy Supplianten versogt syn,
„ omme in den voorsz. Weeshuyse te ontfangen twee Weeskinde-
ren

(*a*) Geregistr. in 't vierde Memoriaalb. van Ernst, *fol.* 223.

„ ren, daer vader en moeder af geweeſt zyn *Anthonis Gerritsz.*
„ Schipper en *Maritgen Huygen* dochter geechte perſoonen nu over-
„ leden ſynde, beyde altoes geweeſt hebbende Buyrluyden van den
„ Hage, en in den Hage gewoont hebben de tot heurlr. overlyden toe,
„ dan dat die voorſz Anthonis nae 't overlyden van ſyne voorſz
„ huysvrouwe, weſende weduwenaer, ontrent twee jaeren voor ſyn
„ overlyden vertrocken es binnen der ſtede van Delft, en aldaer on-
„ lancx geſtorven, laetende ſyne voorſz kinderen alhier in den Ha-
„ ge blyven woonen. Ende alſoe die voorſz Ordonnantie, als *vim legis*
„ hebbende, ſtricte es, en by de Supplianten niet geexcedeert en
„ ſoude mogen werden ; ſulcx dat mits de voorſz Ordonnantie de
„ kinderen van alſulke perſoonen niet en ſcheynen admiſſibel te weſen
„ totten beneficie van den Weeshuyſe, en die Supplianten niet en
„ weten, hoe ſy hen ſelven in deſen reguleren ſouden, hoewel noch-
„ tans apparentelyk de intentie ofte meyninge van 't voorſz. point
„ van de Ordonnantie ſchynt te weſen en te militeren in faveur van
„ ingeboornen van den Hage, op dat een eygelyck tot allen ſtonden
„ in den Hage van buyten comende, den voorſz. Weeshuyſe lich-
„ telyk moejelycken ſouden vallen, ſoe verſochten de Supplianten, dat
„ 't ſelve Hof ſoude willen 't voorſz. articule van der Ordonnantie
„ naerder uyt te drukken en te interpreteren. SOE IST, dat 't
„ voorſz Hof hier op gehad 't advys van den Schout, Burgemeeſteren
„ en Gerechte van den Hage, nae voorgaende communicatie by de
„ Supplianten gehouden, interpreterende die voorſz. Ordonnantie,
„ verclaert heeft en verclaert mits deſen, dat 't ſelve 16. art. van der
„ Ordonnantie ſal blyven in ſyn geheel. Welverſtaende dat de kin-
„ deren van vader en moeder (Buyrluyden van den Hage geweeſt
„ hebbende) volgende de ſelve Ordonnantie gewonnen en geboren
„ en altoos by heurluyder vader off moeder in coſt, clederen, &c.
„ onderhouden zyn geweeſt tot heurlieder vader ofte moeder over-
„ lyden toe by de Supplianten in den voorſz. Weeshuyſe ontfan-
„ gen ſullen worden, niet jegenſtaende die langſt levende hem een
„ jaer of twee buyten de Vlecke van den Hage in andere ſteden
„ ofte plaetſen begeven heeft, omme te bet hun by leven te win-
„ nen en aldaer comen te ſterven. Behoudelyk dat ſy noch vry ſyn
„ en heurluyder buurſchap van den Hage niet te buyten gegaen en
„ op andere plaetſen 't Poortenſchap ofte burgerſchap gewonnen en
„ hebben : En dit al by proviſie ter tyt en wylen toe by den
„ voorſz. Hove na gelegentheyt der ſaeken en des tyts anders ſal
„ werden geordonneert. Gedaen in den Hage den 28 Mey 1569.
„ by Preſident, *Sasbout*, *Jacobi*, *Moons*, *Criep*, *Verduyn*.

Wegens het bovengemelde artikel, wierd in den jaare 1584 zelfs zwaarigheid gemaakt, om eenen *Jan Crispynsz*, zoon van *Cornelis Crispynsz*, wiens moeder was eene natuurlyke dogter van Crispyn van Boſchuiſen, uit wiens goederen, gelyk wy hier vooren hebben verhaalt, 't Weeshuis mede is geſtigt, in 't huis te nemen, vermids deze jongeling buiten den Hage was gebooren en alzoo volgens de meergemelde Ordonnantie niet admiſſibel was. 't Hof, waar aan de grootmoeder zig hadde geaddreſſeert, ſchreef daar over aan de

Zwaarigheid, om eenen *Jan Crispynsz* in te nemen, om dat buiten den Ha-

ge was gebooren. Regenten eischende dienaangaande hun advis ; waar op de Regenten aan den Hove het volgende deden toekomen.

Edele, Hooggeleerde, Wyze, Voorzienige, zeer discrete Heeren.

Advis van de Regenten dienaangaande. „ MYn Heeren, wy hebben ontfangen zekere requeste aan Uwer „ E. gepresenteert by en van wegen *Elysabeth Crispyns* doch„ ter van Boschuyse, versouckende om in den Weeshuyse te heb„ ben eenen *Jan Crispynsz* , zoone van eenen *Cornelis Crispynsz* „ overleden &c. Op de welke Uwer E. begeert hebben ons advys, „ dient dese om Uwer E. te verthoonen, hoe dat in den Weeshuy„ se es sekere Ordonnantie, dat de kinderen in den Hage nyet ge„ booren, de Weesvaders nyet en mogen accepteren noch inne te „ nemen; Ende alsoo dese jonge gebooren es buyten 's Lands, soo „ en hebben wyl. dezelve nyet konnen accepteren, hoewel nogtans „ de overgrootvader deszelfs kint (waar van de Suppliante eene „ natuurlyke dogter es) de goederen principalyk, waarmede 't „ Weeshuys es gesticht, gegeven en besproken heeft, soo dat 't „ selve kind voor alles wel behoort geprefereert te wesen, Ende „ Uwer Ed. als zynde opper-Weesvaderen, die voorsz. Ordonnantie „ wel souden vuyt redenen als vooren infringeren en ons ordonne„ ren 't voorsz. kind te accepteren, sonder nochtans te trecken in „ consequentie en blyvende de voorn. Ordonnantie nyettemin in al„ les in haer geheel. Ende alsoo wy voorder nyet en weten te seg„ gen, bidden Uwer Ed. dat dezelve believen dit ons advys ten „ besten te willen nemen.

„ *Edele* &c : Godt de Heer wil Uwer Ed. gesparen in een lang„ duurige regeeringe. Geschreven in den Hage den 7. Septemb. „ 1584.

En was ondertekent,

J. Jacobs, Adriaen Aertz. en *T. Geniets.*

Benaminge van 't Weeshuis. Onder de voorwaarden in de voorsz. Ordonnantie begrepen, is geen van de minste, dat dit Weeshuis altoos zoude voeren den naam van *het arme Weeshuis van Crispyn van Boschuysen en Agniete Pieters*, als uit derzelver middelen opgeregt (*b*) ; en dat de Weeskinderen in erkentenisse en tot een eeuwige en onversterflyke gedagte van hunne eerste weldoeners op de linker arm zouden dragen de twee eerste

(*b*) Het stigten en opregten van deze en diergelyke openbaare of gemeene Godshuizen voor arme en ouderlooze kinderen was ouwlings by de Romeinen al in gebruik, en zodanige huizen wierden uit de gemeene schatkist of wel uit de giften, door de Keizers en andere by erfmakinge daar toe gegeven, onderhouden. De jongens, daarin opgebragt, wierden *alimentarii pueri*, en de meisjens *alimentariæ puellæ* genoemt. Men noemde ze ook wel na den naam van hunne stigters. *Antonius Pius* stigte een huis voor meisjens, welke na zyne huisvrouw Faustina, *Faustinianen* genoemt wierden ; en *Alexander Severus* een huis voor jongens en meisjens, welke na hem en zyne moeder *Mammæani* en *Mammæanæ* wierden geheten. Jul. Capitol. *in Anton. & Severo.*

eerste Letters C. en A. van de voornamen der gemelde perzoonen door den anderen gevoegt. Welke benaminge en teken heden nog onderhouden, en by openbaare inscriptie boven de poort van 't jegenwoordig Weeshuis gezien werd, niet jegenstaande 't zelve naderhand door verscheide andere legaaten, collecten en diergelyke mildadigheden van tyd tot tyd in middelen en vermogen is aangenomen, en daar door dat van den meergemelden Heer van Boschuisen zeer verre te boven gaat. Want onder de weldaden, waarmede deze armen al in vroege tyden begunstigt wierden, blonk inzonderheid ook uit de liefdadigheid van haar Ed. Gr. Mog. dewelke uit aanmerkinge van den soberen staat en geringe inkomsten van 't Weeshuis, den weezen by resolutie van den 10 Maart 1579 begiftigden met den eigendom van eenige landeryen, dewelke het klooster der Dominikaanen waren toebehoorende, verleenende ten dien einde *op het verzoek van de Weesvaders van 't gem. Weeshuis, mitsgaders Hendrik Croesink Heere tot Benthuizen met hen gevoegt*, het volgende apostil; „ De Staten van Holland gehoort hebbende 't goet rapport „ van deze zaeke en aanmerkende de sobere inkomsten van 't Weeshuis in dezen geroert, mitsgaders de goede geregeltheyt die daer „ in word onderhouden, willende daerom helpen voorsien op 't onderhoud van de arme weezen, als na behooren, daer aen den „ dienst Gods sonderling is gelegen; en hier op gehoort het advis „ van den Ontfanger van de goederen van 't Convent van de Predikaaren in den Hage, hebben gegunt en geaccordeert, gunnen en „ accorderen by desen, dat de twee stukken lands gelegen aan de „ zuitzyde van 't Hagenhout, groot ontrent agt margen met eene „ marge elsland, daer bezuyden aan leggende, mitsgaders de vruchten en inkomsten van dien tot behoef van 't Weeshuys voortaen „ zullen blyven geeygent en geapproprieert, en dat dezelve daer toe „ by de Supplianten aangevaert en gebruikt sullen mogen werden, „ zonder yemants wedersegge of eenich belet ter contrarie; Welverstaende soo verre d'inkomsten en goederen van 't Convent van „ de Predikaren in den Hage niet zullen mogen vervallen de betalinge van 't onderhout van de Conventualen en andere lasten daer „ uitgaende, de voorn. Supplianten uyt d'inkomsten en vruchten „ sullen laten volgen soo veel naer advenant als daer aen te kort sal „ mogen komen, en dat ter tyd en wylen toe de goederen van 't „ zelve Convent het onderhoud van de Conventualen en d'andere „ lasten als vooren sullen dragen mogen, waarna een ieder hem sal „ hebben te reguleren. Ook verzogten de Regenten in den jaare 1584, om voorzien te mogen werden met de ongealieneerde goederen van het Konvent van St. Agniete; waar op de Staten van Holland „ by resolutie van den 15 Augusti des gemelde jaars ordonneerden, dat de ontfanger van des voorsz. Convents goederen by „ specificatie van stuk tot stuk soude stellen en overzenden alle de „ partyen van goederen, gekomen van den zelven Convente, met „ designatie van de plaatzen, groote en limiten van de landen, „ wat die in huure gelden en voor wat tyd dezelve zyn verhuurt, „ omme, het zelve gezien, verder op der Supplianten verzoek gedisponeert te werden als na behooren. En dewyl door deze en dier-

Gifte van land, toebehoorende het *Dominikaner* klooster.

Verzoek van de Regenten om de ongealieneerde goederen van 't St. Agniete konvent te mogen hebben.

diergelyke giften, de inkomsten van het huis nog niet genoegzaam waren, om daaruit het groot getal der armen, die reets in 't huis waren ingenomen, bequaamlyk te konnen onderhouden; zoo consenteerden de meergemelde Staten in den jaare 1599. tot verdere onderstcuninge eene Lotery, en is, zegt de Heer Bor (c) „ door „ het liberaal inleggen in dezelve Lotery 't gebreck en behoeftig- „ heid van dien gebeneficeert, en watter vorder van nodig is, werd „ jaerlyx door de liberaliteit van de Edelen, Suppoosten, burgeren „ en inwoonderen rykelyk geholpen.

Vrydom van stads en gemeene Lands middelen.

Dit Godshuis is nevens de andere ten allen tyden exempt geweest van Stads en gemeene Lands middelen zoo ordinaire als extraordinaire, uitgezondert van de Verpondinge op landen en huizen, zoo als zulks nog nader by haar Ed. Groot Mog. Resolutie van den 17 December 1682 is bekragtigt. Ja zelfs bevryden de Staten van Holland by een speciale Resolutie van den 2 Mei 1565 dit Weeshuis van den Thienden penning, dewelke als toen over alle vaste goederen door gansch Holland en Westvriesland wierd omgeslagen, en „ ge- „ lasten mitsdien den Rentmeester van Zuitholland den Vaders en „ ToeziendERS van den armen Weeshuize in den Hage ongemoeit „ te laten van den Thienden penning ter cause van zekere renten, „ die zy uit zyn handen ten behoeve van den voorsz. Weeshuizen „ hebben ontfangen, als van dien geëximeert zynde by de Ordon- „ nantie van den zelven Thienden penning. Ook geniet dit huis „ nevens de andere Godshuizen van den Hage, waar onder ook gerekent werden het St. Nikolaas Gasthuis alhier en het Gasthuis te Scheveninge, zyn aandeel in de randzoen-penningen van de pagten, die binnen den Haag en Haag-ambacht gecollecteert werden.

't Weeshuis geniet mede zyn aandeel in de randsoen-penningen.

Eertyds waren in 't Weeshuis mede admissibel Weeskinderen van Scheveninge.

In dit Weeshuis wierden ook eertyds ontfangen de Weeskinderen van buurluiden van den Hage tot Scheveninge woonagtig; en nadien de Regenten volgens het 29 en 30 artikel van de meergemelde Ordonnantie bevoegt waren, om op zekere tyden van het jaar langs de huizen in den Hage en ook in de kerken aalmoessen te mogen inzamelen tot onderhoud en vordernisse van 't voorsz. Weeshuis, verzogten de Regenten, dat het Hof die van den Geregte van den Hage zoude willen authoriseren en ordonneren, omme tot Scheveninge twee of drie eerlyke perzoonen te stellen, die tot discretie van de Supplianten binnen den Dorpe van Scheveninge van gelyke aalmoeszen tot behoef van 't zelve Weeshuis zouden mogen collecteren, 't geen zy van den gemelden Hove by acte van den 17 November 1567. verkregen.

Authorisatie voor de Geregte van den Hage, omme tot Scheveninge 2. of 3. eerlyke perzoo-

„ ALsoe die Vaders en Toesienders van den armen Weeshuyse al- „ hier in den Hage, den Hove van Hollant te kennen gegeven „ hebben, hoe dat sy Supplianten volgende d'Ordonnantie van den „ selven Weeshuyse, mede ontfangen moeten der Buyrluyden van „ den Hage, Weeskinderen tot *Scheveninge* woonagtich, en sulcx „ alreede drie kinderen van Scheveninge ontfangen hebben: Ende al- „ soe by de 29. en 31. articulen van de zelve Ordonnantie die Supplian-

(c) *Nederl. Hist. IX. boek*, *pag.* 143.

" plianten geauctoriseert syn tot sekere tyden van den jaere langes die " huyse in den Hage, en ook in de kerken een aelmisse te collecteren " tot onderhout en vordernisse van den voorsz. Weeshuyse, Soe " versochten sy Supplianten, dat 't selve Hof soude willen die van den " Gerechte van den Hage auctoriseren en ordonneren, omme tot " Scheveninge twee of drie eerlyke persoonen te stellen, die welke " tot discretie van de Supplianten, soe 't hen oirbaerlicxt dunken sal, " binnen den Dorpe en kerke van Scheveninge van gelyke aelmisse " tot behouf van den selven Weeshuyse sullen mogen collecteren, " en de selve alle jaers vernieuwen, gelyk van eenige Leproos-Mrs. " van 't Leprooshuys in den Hage, tot Scheveninge woonachtig ge- " daen wort, en henl. hier van te verleenen behoorlyke acte; SOE " IST, dat 't voorsz. Hof hier op gehad 't advys van den Bailliu, " Schout, Burgemeesteren en Gerechte van den Hage, daer by syl. " verclaeren, 't versoek van de Supplianten redelyk te syn, en dat " men 't Weeshuys 't selve wel behoort te accorderen, den selven " van den Gerechte van den Hage geauctoriseert en geordonneert " heeft, auctoriseert en ordonneert 't selve Hof mits desen tot Sche- " veninge twee of drie persoonen te stellen, die welke tot discretie " van de Supplianten soe 't hen oirbaerlicxt dunken sal, binnen den " Dorpe en kerke van Scheveninge voorsz. aelmisse tot behoef van " den voorsz. Weeshuys in den Hage sullen mogen collecteren: En- " de de selve alle jaers ten gewoenlyke tyden vernieuwen, als die " andere Geestelyke diensten tot Scheveninge vernieuwt worden. " Actum den xvij. Novembris XV^C. LXVIJ.

nen te mogen aanstellen die aldaar aalmisse tot behoef van 't Weeshuys in den Hage zullen mogen collecteren.

Hieruit sustineerden die van Schevelinge in laatere tyden, dat de kinderen van Schevelingsche ouders gebooren regt hebben, om nevens andere Weeskinderen in 't voorsz. Weeshuis opgevoet en onderhouden te werden; en wanneer het tegendeel van dien by de Regenten en Magistraat van den Hage wierd tegengeworpen, vervoegden de Kerkenraad, Kerkmeesters en Gasthuismeesters van Schevelinge zig aan den Hove van Holland, en verwierven mandament van Rau Actie, waar over dan proceduuren zynde ontstaan, keerden de voorsz. Regenten nevens de Magistraat by requeste aan haar Ed. Gr. Mog., klagende over den indragt en proceduuren by die van Schevelingen ondernomen. Welk request by resolutie van de Staten van Holland in dato den 1 October 1695 in handen van den voorsz. Hove is gestelt, om haar Ed. Gr. Mog. te dienen van berigt, als uit den volgenden inhoude is blykende.

Geschil hierover in laater tyd.

" IS ter Vergaderinge gelesen de Requeste by of van wegen Burge- " meesteren en Regeerders van 's Gravenhage aen haer Ed. Gr. " Mo. gepresenteert, houdende, dat of wel de Regenten van het " Weeshuys aldaer niet waren verpligt, nogte ook bevoegt, eenige " andere ouderloose kinderen in het selve Weeshuys te nemen, dan " alleen sodanige, welkers ouders waren geweest Burgers en Inwoon- " ders van 's Gravenhage voornt. ten minsten den tyt van vier jaeren " voor der selver overlyden, ofte Suppoosten van den Hove, beyde " volgens de letter van de Ordonnantie en Instructie, waer op het voorsz.

De Staten van Holland requireren berigt van 't Hof, hoeverre die van Scheveninge regt heb-

ben tot 't Weeshuis in den Hage.

„ voorsz. Weeshuys was geërigeert, en 't geen ook dien conform „ wierde geobserveert ; gevolgelyk mede geen kinderen, welkers ou- „ ders waren geweest inwoonders van den Dorpe van Scheveninge „ en aldaer waren overleden ; Egter door de Regenten van het „ voorsz Weeshuys gebragt was tot kennisse van de Supplianten, dat de „ voorn. Regenten onverwagt haer vonden gedagvaert voor den Hove „ Provinciaal, uyt kragte van een Mandament van Rau Actie, geimpe- „ treert op den naem van den Kerkenraet, Kerkmeesters en Gasthuys- „ meesters van Scheveninge voornt., ten eynde ook alle ouderloose „ kinders van inwoonders van Scheveninge, in het voorsz Weeshuys „ aengenomen en nevens andere Weeskinderen aldaer synde onderhou- „ den souden moeten werden : Dat ook de voorsz. Regenten gelyke „ kennisse daer van hadden gegeven aen den welgem. Hove, en tot „ beyde de addressen haer verpligt hadden gevonden, ten inzigte „ dat de voorsz. Ordonnantie en Instructie ten tyde van de erectie „ van het voorsz. Weeshuys was beraemt niet alleen met consent „ van de Supplianten maar ook met approbatie van den gemelte Ho- „ ve, versoekende de voorn. Regenten op dat fondament, dat die „ voorsieninge gedaen mogte werden, ten eynde de voorsz. judicie- „ le proceduuren quamen te cesseren. Dat wel de Supplianten, na „ dat sy de voorsz. saeke hadden geexamineert, de voorsz. onderne- „ minge van die van Scheveninge hadden gevonden ongegront, ver- „ volgens mede het voorsz. versoek van de Regenten van 't Wees- „ huys seer redelyk en ook gaerne met welgem. Hove daer over „ hadden willen confereren, te meer dewyle sy considereerden niet „ alleen aen de eene zyde de aengelegentheyt van het voorsz. Wees- „ huys, omme te wesen gestelt buyten sodanige judiciele proceduren, „ maer ook aen de andere zyde de gevoegelykheyt en faciliteyt om „ sulcx te effectueren door middel van een nader declaratoir en In- „ terpretatie van de voorsz. Ordonnantie en Instructie, hoewel an- „ ders van haer selven klaer genoeg wesende. Dog dat sy egter het „ ongeluk hadden gehadt van daer inne by den gem. Hove niet te „ hebben konnen reusseren, onaengesien zy vermeynden aen den gem. „ Hove klaer te remonstreeren de notoire ongefondeertheyd der voorsz. „ proceduuren, die incongrue, schadelyke en ruineuse gevolgen van „ het gepretendeerde, niet alleen voor het voorsz. Weeshuys, maer „ ook selfs voor den Dorpe en inwoonders van Scheveninge, en daer „ benevens een klaer exempel, dat in voorige tyden ontrent de voorsz. „ Ordonnantie en Instructie op gelyke wyse by wegen van interpreta- „ tie was geprocedeert. Dat niet te min zy aen het welwesen van het „ voorsz. Weeshuys haer ten uytersten lieten gelegen wesen en de „ voorsz. saeke wesende in haer selven notoir meerder Politycq en „ Domestycq, als Juridycq, dog egter door haer buyten concurren- „ tie van welgem. Hove niet reguleert konde werden, ten opzigte, „ dat de Suppoosten van den Hove en derselver kinderen daerinne „ ook waren geconcerneert, soo vonden sy haer genootdruckt te „ keeren tot haer Ed. Gr. Mog. met versoek, dat haer Ed. Gr. „ Mog. de voorsz. judiciele proceduuren geliefden te doen cesseren, „ en, indien by deselve sulcx gehouden mogte worden in de libera- „ tie, middelerwylen te surcheren den voortgank van de voorsz.

pro-

„ proceduuren. Waer op gedelibereert zynde, is goetgevonden en „ verstaen, dat de voorsz. requeste gestelt sal werden in handen van „ den gem. Hove omme haer Ed. Groot Mo. te dienen van berigt, „ blyvende alles midderwylen in staete.

Onderstont, Accordeert met de voorsz. Resolutie.

En was getekent,

SIMON VAN BEAUMONT.

In margine stont, *Recepta* den 4. October 1695. lager stont *Fiat registrata.*

Hier op dede het Hof aan de Staten van Holland het volgende advys toekomen.

Edele Groot Mogende Heeren.

„ Omme te voldoen aen de resolutie, by U Ed. Groot Mogende, „ op de requeste van Burgemeesteren en Regenten van 's Gravenhage ter Vergaderinge van U Ed. Groot Mog. gepresenteert, „ soo sal dienen, dat wylen *Crispyn Jansz van Boshuysen*, in zyn „ leven Rentmeester Generael van Zuyd-Hollant en *Angniesje Pieters* deselfs huis-vrouwe by haere respective Testamentaire dispo- „ sitien na wegmakinge van eenige legaten en anders het surplus van „ haere goederen gemaekt hebben den regten Armen en vorder aen- „ gestelt sekere persoonen tot executeurs van de voorsz haere uyt- „ terste willen; dat de voorsz executeurs in den jaere 1563 sig by „ requeste hebben geaddresseert aen den Hove, en op de middelen „ in dezelve vervat, versogt, dat zy moghten werden geauthoriseert, „ omme voor de penningen van de goederen van de voornoemde „ testateuren doenmaels nog overigh zynde, by verkopinge te pro- „ cedeeren, te mogen erigeeren en fundeeren een Weeshuys alhier „ in s' Gravenhaege. Dat by den Hove de voorsz Authorisatie ver- „ leent zynde, volgens speciale acte van date den 17. Mey 1563, „ de voorgemelte executeurs hebben opgestelt en in den volgenden „ jaere 1564 aen den Hove gepresenteert seekere Ordonnantie voor „ den voorsz. Weeshuyse, behelsende verscheyde Artyckelen, en „ waer by onder anderen gereguleert is, wat Weeskinderen ge- „ qualificeert zyn, omme in het voorschreve huys ontfangen te wor- „ den, versoekende dat het Hoff de voorschreve Ordonnantie wilde „ approbeeren, en dat het Hoff, nae examinatie van deselfs conte- „ nue, en ook gesien hebbende de correctien, en additien, mits- „ gaders consent van Schout, Burgermeesters en Schepenen van „ den Haghe, daer op gestelt, de voorschreve Ordonnantie eens- „ deels gecorrigeert en geaugmenteert, en aen de Supplianten de „ approbatie, by haer versogt, geaccordeert heeft, uytwysende de „ acte daer van zynde, in date den 20. November 1564. Dat de „ Kerckenraedt, Kerckmeesters en Gasthuys-Meesters van *Schevenin-*

Advis van den Hove op de voorige Resolutie.

„ *ge* ſuſtinerende, dat de ouderloſe Weeskinderen by eenige buyr-
„ luyden van Scheveninge naegelaten, en onvoorſien zynde van ge-
„ noegſaeme middelen tot haer onderhout ſoo wel in het voorſz.
„ Weeshuys ſouden moeten ontfangen werden, als ſodanige Wees-
„ kinderen by burgers en buyrluyden van 's Gravenhage naegela-
„ ten, ſigh in de Maent van April laeſtleden, by requeſte aen den
„ Hove hebben geaddreſſeert en te kennen gegeven, dat niettegen-
„ ſtaende by de voorſchreve Regenten en Toeſienders van het voor-
„ ſchreve Weeshuys in voorige tyden, en zelfs by geſchrifte voor
„ den Hove ſoude geconfeſſeert zyn, dat de Weeskinderen van
„ Scheveninge, tot het gunt voorſz. is, ſoo wel gequalificeert ſou-
„ den zyn, als de Weezen van 's Gravenhage, en dat ook de ob-
„ ſervantie altyd ſodanigh ſoude zyn geweeſt, dat de voorgemelte
„ Weeſen van Scheveninge ſucceſſivelyk van tyd tot tyd in het
„ voorſchreve Weeshuys ſouden zyn ontfangen, ſulxs egter by de
„ tegenwoordige Regenten van het voorſchreven huys ſoude werden
„ geweygert, en ter contrarie geſuſtineert, dat de Weezen van
„ Scheveninge voornoemt daer toe niet en ſouden weeſen gequali-
„ ficeert, waeromme dan ook de voornoemde Kerkenraed, en
„ Kerck en Gaſthuys-meeſters van Scheveninge verſogten, gelyk zy
„ ook op haer verſoek van den Hove hebben geimpetreert appointe-
„ ment van Rau Actie, diſponerende tegens de voorſz. Regenten
„ en Toeſienders van het voornoemde Weeshuys.

„ Dat het voorſz. appoinctement vervolgens geëxploicteert zynde,
„ dezelve Regenten mede aen den Hove hebben gepreſenteert
„ ſeekere requeſte, en verſogt dat het Hoff benevens de Magiſtraet
„ van 's Gravenhage, die voorſieninge ſoude willen doen, dewelke
„ bequaemſt ſoude werden geoordeelt, om het voorſz. Weeshuys
„ van ſoo ruineuſe prejudicie, als ſoude zyn het innemen van de wee-
„ ſen van Scheeveninge in den ſelven huyſe, en van de proceduu-
„ ren daer over geëntameert, te houden gelibereert. Dat het Hoff
„ vervolgens deze ſaeke ter Rolle gepreſenteert zynde, dezelve al-
„ daer by proviſie, ten verſoeken van den Procureur van de voor-
„ noemde Regenten heeft geſtateert.

„ Dat eenigen tyd daer nae Burgermeeſteren van 's Gravenhaghe
„ in een conferentie tuſſchen den Hove en den ſelven gehouden
„ verzogt hebbende, dat wy by forme van een naeder declaratoir
„ en interpretatie van de voorſz Ordonnantie en buyten regtsple-
„ ginge ſouden willen verklaeren, dat de Regenten van het voor-
„ ſchreven Weeshuis niet gehouden ſouden zyn, de Weeskinderen
„ van Scheveninge in het ſelve huys te ontfangen, en daer toe ver-
„ ſcheyde redenen by de voorgem. Burgemeeſteren ſynde gedaen
„ allegeren, wy de voorſz. Burgemeeſteren hebben te gemoet ge-
„ voert, dat het Hof in een zake voor het ſelve dinghplichtig haer
„ ſentiment niet en conde uytten, maer hebben wy ten ſelven tyde
„ aengenomen, dat wy de redenen doenmaels by monde gededu-
„ ceert, en dewelke ook naderhand in een memorie by geſchriſte
„ vervat aen den Hove zyn overgegeven, ſouden pondereren; En-
„ de dat nu ontrent veertien dagen geleden by Commiſſariſſen ter
„ audientie van de rolle gecommitteert, de voorſz. ſtateringe als

„ noch

„ noch is gecontinueert. Ende gelyk als dit alles is wat ons tot nu
„ toe van de voorsz. saeke voorgekomen of bekent is, soo willen
„ wy niet ontveynsen, dat de requeste van Burgemeesteren van den
„ Hage aen U Ed. Groot Mog. gepresenteert, van ons niet sonder be-
„ vreemdinge is gesien, te meer om dat wy niet en konnen besef-
„ fen, wat redenen dezelve konnen hebben om te besluyten dat sy
„ by den Hove niet en souden te recht geraeken, ten ware uyt een
„ overtuyginge, dat het Hof in een zake, daer enkelyk en alleen
„ gecontroverteert word of de Weezen van Scheveninge niet soo wel
„ gerechtigt en zyn, omme te jouisseren van de pieuse maekinge
„ van den voorn. Boschuysen en deszelfs huysvrouwe, en de funda-
„ tie van het voorsz. Weeshuys daer voor gedaen, als de Weeskin-
„ deren van 's Gravenhage, en welke saeke vervolgelyk hoe zeer
„ men deselve polityck en domestyck gelieft te noemen, is mere
„ juridyck, de Impetranten niet en souden mogen repelleren a limine
„ judicii, en den zelven weezen buyten regtsplegingе benemen het
„ genot van een beneficie, waer toe sy sustineeren egalyk met die
„ van 's Gravenhage geroepen en gerechtigt te zyn, en zelfs langen
„ tyd buyten eenige contestatie gejouisseert te hebben. En gelyk
„ wy dan om redenen voorsz. ons niet en kunnen inlaeten in eene
„ discussie van het regt van de voorn. partyen, soo versekeren wy
„ ons, dat het U Ed. Groot Mog. goede geliefte sal zyn, ons daer
„ van te dispenseren, dewelke voor als noch van geen ander advis
„ aen U Ed. Groot Mog. konnen dienen, als dat dese behoort te
„ worden gelaten aen de ordinaris justitie, enz. Hier mede,

Edele Groot Mogende Heeren, &c.

Geschreven in den Hage den 12 October 1695.

Wat hier verders opgevolgt zy, konnen wy met geen zekerheid zeggen, maar wel dat 'er in den jaare 1697 een nieuw Weeshuis tot Schevelinge is gebouwt (*d*).

Vermeerdering der kinderen.

Het getal der kinderen, 't welk by de eerste instellinge bestond in agt of tien zoo knegtjens als meisjens, als blykt by 't 20 artikel van de voorsz. Ordonnantie, was in drie jaaren zodanig vermeerdert, dat in den jaare 1567 al in de dertig weezen in 't zelve huis wierden gevonden (*e*), en groeide by vervolg van tyd nog verders aan, zulks dat de gemelde huizinge daar door te klein vallende, om alle de Weeskinderen te konnen omvatten, de Heeren Staten, wanneer de Geestelyke goederen hier te Lande wierden aangeslagen en de Kloosters vernietigt, aan en ten behoeve van dezelve Weeskinderen hebben vergunt het konvent van Ste. Agniete, om aldaar overgebragt en geaccommodeert te werden, uitwyzens de navolgende resolutie.

(*d*) Zie hier vooren II. Hooftst. *pag.* 52 en 53.
(*e*) Zie 't vierde Memor. van Ernst, *fol.* 184.

Den 17 *November* 1576.

Het St. *Agneta* Convent by de Staten vergunt tot een Wees-huis.

„ OP het verſoeck van de Vaders van den armen Weeshuiſe bin-
„ nen den Hage, dat henluyden tot behoef van de arme Wees-
„ kinderen aldaer, die ſobere inkomſten hadden, ende veele in geta-
„ le waren, en dagelycks zulks vermeerderden, dat ſyluyden van
„ grooter logis moeſten worden geaccommodeert, geaccordeert ſou-
„ de werden uyt caritate en in aelmoeſſe het Convent van Ste. Agnie-
„ te binnen den Hage, met den geheelen begrip, huyſinge, ſchuyren
„ en andere ædificien, van ouds daer toe behoort hebbende, ende
„ als noch behoorende, met oock alle de landen, renten en andere
„ inkomſten van dien, den zelven Convente mede toebehoorende,
„ mits dat ſyluyden de Conventualen van dien haar leven langh daer
„ uyt ſouden alimenteren; Is gereſolveert,

„ De Staten voornoemt geſien hebbende het advys van den Ont-
„ fanger *Jooſt van Leeuwen*, genegen weſende, ter ootmoedige ſup-
„ plicatie en beede van de voornoemde Supplianten, omme redenen
„ als vooren, hebben tot vorderinge van de inſtauratie en commodi-
„ teyt van den Weeshuyſe binnen den Hage, mitsgaders het onder-
„ houdt van de arme Weeſen aldaer, uit rechter aelmoeſſe ende ca-
„ ritate tot haerluyder behoef gegunt, gegeven ende geaccordeert,
„ gunnen, geven ende accorderen by deſen het voorſz *Convent van*
„ *Sinte Agniet binnen den Hage*, met den geheelen begrip van dien,
„ als *Kerke*, *ædificien*, *ſchuyren* en andere huyſingen, van outs den
„ voornoemde Convente toebehoort hebbende, en noch daer annex
„ zynde en toebehoorende, ſoo in 't *Weſteynde* ende aen 't *Kerkhof*,
„ als in de *Toornſtraet* en *Vlierſtege*, als noch ſtaende en gelegen
„ zynde, mitsgaders de boomgaerden, erven en gronden van dien
„ daer inne begrepen en aen gelegen; conſenterende en octroyerende
„ voorts deſelve Supplianten, ende anders Vaders in der tyt weſen-
„ de, ten behoeve als boven dezelve ædificien, huyſinge, boomgaer-
„ den, erven en gronden van dien, zulcks als vooren aen den ande-
„ ren begrepen, in eygendomme te mogen beſitten en gebruyken ten
„ eeuwigen dage, vry ende ſonder eenich belet, niet tegenſtaende
„ eenige Statuten, Ordonnantien ofte andere Tractaten ter contra-
„ rie; Behoudelyck, dat deſelve Supplianten ghehouden ſullen zyn
„ alle laſten van renten, indien eenige daer op ſtaende zyn, te ſup-
„ porteren, ende niet vermogen ſullen t'eenigen tyde eenige der ſel-
„ ver ædificien en huyſingen ofte boomgaerden wederom te verkoo-
„ pen ofte alieneren, ſonder expres conſent van deſelve Staten, uyt-
„ geſondert de kerk van den ſelven Convente, die ſyluyden ſullen
„ mogen doen demolieren, tot reſtauratie van d'andere ædificien en
„ huyſingen van den ſelven Convente, die met grooter koſten en be-
„ ſwaerniſſe anderſints by hemluyden ſoude moeten werden ghedaen;
„ Behoudelyck ook, dat dezelve Supplianten gehouden ſullen zyn alle
„ de Conventualen van dien, haerluyder leven langh, van bequame
„ huyſinge tot haerluyder woonplaetſe te accommoderen na behoo-
„ ren, waer naer een yegelyk hem ſal hebben te reguleren.

Om

Om dit gebouw bequaam te maken tot behoorlyke inwooninge der Weezen, hadden de Regenten merkelyke sommen van penningen geëmployeert, waar door zy in groote schulden waren vervallen, in zoo verre dat zy niet alleen onmagtig waren om de schuldeischers, zoo metzelaars, timmerluyden als andere, die ten behoeve van de Weeskinderen koorn en andere behoeftigheden hadden gelevert, te voldoen, maar ook buiten staat, om de begonne timmeragie te konnen voltrekken; weshalven de Regenten van de Heeren Staten verzogten toestemming, om het Paterhuis te mogen verkoopen, 't geen zy dan ook by Resolutie van den 11. Mei 1580 obtineerden

„ OP 't versoek van de Weesvaders alhier in den Hage, hebben „ de Staten agtervolgende dien geappostilleert: „ De Staten van Hollant hebben om redenen en tot vorderinge van „ de werken dienende tot reparatie, oprechtinge en commoditeyt van „ de huysinge en timmeragie tot bequaem gerief en logys van de „ Weesen in desen geroert, de Supplianten alhier gegunt, geoorloft „ en geaccordeert op de voorgaende brieven van gifte van de Staten „ te mogen procederen tot verkoopinge van de huysinge en erve „ mede gekomen van 't Convent van St. Agniet, en eertyts bewoont „ van den Pater van 't zelve Convent, Mr. *Hendrik van der Nach*, „ en dat ten meesten profyt, en daer af brieven van koop en ey- „ gendomme te mogen verleenen, mids dat de penningen daer „ af komende, verstreckt zullen worden met 'er daet tot erectie „ van 't logement en restauratie van de huysinge ten behoeve „ van de Weesen boven geroert, al 't welk de Staten by desen approberen.

Consent om het Patershuis te mogen verkopen.

Maar geraakt zynde aan een perzoon, die hen in plaatze van de uitgeloofde kooppenningen te voldoen, met processen bejegende, wierden zy genoodzaakt het oude Weeshuis in de Nobelstraat aan te spreeken; 't welk zy vervolgens aan Mr. *Maarten Bitter*, Advocaat, verkoften voor de somme van 2150 guld, dan alzoo zy daar toe consent en approbatie van den Hove van Holland noodig hadden, presenteerden zy het volgende request:

„ VErtoonen in alderoetmoet en reverentie *Joost Jacobsz*, *Thomas Genits*, *Henrik Hoffman*, Buyten-Vaders van de armen „ weesen alhier in den Hage, en *Adriaen Aertsz*, Binnen-vader „ van den selven huyse, hoe dat de Heeren Staeten belieft heeft ge- „ had den selven Weeskinderen te vergunnen 't Convent van Ste. „ Agnieten Klooster, omme aldaer deselve Weesen getransporteert „ en geaccommodeert te worden, door dien de huysinge, daer in- „ ne deselve Weesen te vooren waren, te kleyne was vallende, en „ omme daer toe te geraeken, hebben soo eenige der tegenwoor- „ dige als andere Vaders (nu verlaeten en gestorven) grote moeyte „ gehad, veele en menigvuldige penningen daer aengehangen, om- „ me 't zelve huys propys te maeken en te brengen tot een bequa-

Request vande Regenten, om 't oude Weeshuis te mogen verkopen.

„ me woonplaetse, en ook soo verre gebrogt, datter (sonder jac-
„ tantie te spreken) geen Weesen in Hollant beter nog bequamer
„ syn geaccommodeert, als deselve Weesen jegenwoordig syn; dan
„ alsoo deselve timmeragie te hoog was loopende, hebben verkre-
„ gen consent van de Heeren Staeten, omme te mogen verkoopen 't
„ Paterhuys, op dat sy luyden hen met de penningen daer van ko-
„ mende, souden mogen behelpen tot volkomen opbouwinge der
„ selver huysinge, maer geraekt synde aen een persoon, synde vol
„ qualen en processen, en hebben niet een stuyver daer van kon-
„ nen genieten, soo dat deselve Vaders so veragtert syn, dat sy ge-
„ nootdrukt syn, omme ses of seven hondert gulden op renten te
„ moeten soeken, waer toe die jegenwoordige Supplianten niet son-
„ der grote schade en souden geraekt hebben; 'T is nu soo dat de-
„ selve wesen competeert sekere huysinge, staende in de Nobelstrae-
„ te, genoemt 't oude Weeshuys, welke huysinge nu jegenwoor-
„ dich es bewoonende eenen Mr. *Maerten Bitter*, advocaet, en syn
„ de Supplianten op gisteren avond metten selven *Bitter* overgeko-
„ men en geaccordeert, en hem 't selve huys verkoft ter somme toe
„ van twee duysent een hondert vyftig ponden te xl. grn. 't pondt,
„ als te weten vyf hondert gelyke ponden Capitael daerop staende
„ tot synen laste te nemen, en daer en boven te betalen ses hondert
„ ponden gereet, en de resterende penningen te betaelen met hon-
„ dert vyftig gelyke ponden sjaers ter volder betaelinge toe. Ende
„ alsoo de Supplianten vermeynen na den loop van de tegenwoordi-
„ ge tyden deselve huyse wel verkogt te hebben, dat ook sy Sup-
„ plianten de gereede penningen niet langer en kunnen ontbeeren,
„ hebbende 't Comptoir van den armen meer als drie weeken moe-
„ ten sluyten, door dien geen middel es den schuldenaers eenig
„ contentement te doen, als eerst schuldig synde binnen der stadt
„ Amsterdam uyt saeke van koop van rogge (by de kinderen 't
„ 't voorleden jaer gegeten, de somme van ijc. xxxj gulden aen
„ metselaers, timmerluyden en anders over de twee hondert guld.,
„ nog aen kaerse en turf, soo in den voorleden als desen jaere ge-
„ kogt over de hondert gulden, behalven nog andere schulden, die
„ dagelyks in alsulke huysen voorkomen, en dat 't innekomen van 't
„ selve huys geen twaelf hondert gulden sjaers en mag bedragen,
„ daer tegen maendelyken de ordinaire maenteelen, d'een min
„ d'ander meer, bedragen over de twaelf ponden vlaems, daer uyt
„ uwer Ed. wel konnen colligeren watter overschiet voor alle ande-
„ re nootdruftigheyt; desen gemerkt, en dat de Supplianten niet en
„ mogen verkopen ofte veralieneren eenige goeden den Weeshuyse
„ competerende, dan by believen van uwer E, soo versoeken de
„ Supplianten seer ootmoedelyk dat uwer Ed. believen in de voorsz.
„ koop te consenteren en die te aggreëren en approberen, verlee-
„ nende dezelve ten dien fine behoorlyke acte in forma, dit doende
„ &c.

In margine stond geappostilleert.

„ Advys van de Magistraat van den Hage, omme 't zelve
„ gesien, voorder hierinne by den Hove gedisponeert te
„ wer-

„ werden na behooren. Actum in den Raede dezen 4. De-
„ cemb. 1584.

Onderstont, My present,

En was getekent, P. HANNEMAN.

Lager stond,

„ De Magistraet van 's Gravenhage gesien hebbende de requeste „ by de Weesvaders Uwer E. mynen Heeren gepresenteert, en ge- „ sien daer benefens de Apostille by Uwer E. daer opgestelt van da- „ to deser jegenwoordigen dag, daer by Uwer E. begeeren het advys „ van de Magistraet voorsz.; dunken (onder correctie van myner „ E. Heeren) dat de koop van de huysinge en erve, in deselve Re- „ queste gementioneert, wel mag werden geapprobeert, alsoo de- „ selve huysinge (wesende seer oud) ons dunkt wel oorbaerlyk en „ proffytelyk verkoft te syn tot oerbaere van de Wesen. Actum „ op 't Raethuys van den Hage op ten IIIJ. December 1584. On- „ derstond, my tegenwoordig. En was getekent,

M. BENNINK.

Verder stond,

„ 't Hof gezien 't advis van de Magistraet van den Hage. *Fiat.* „ Actum den 6 December 1584.

Was ondertekent,

P. HANNEMAN.

Waar op zy van den zelven Hove de navolgende Acte verwierven.

„ ALsoo *Joost Jacobsz*, *Thomas Geniets* en *Hendrick Hofman*, Buy- „ ten-vaders, en *Adr. Aertje*, Binnen-vader van den armen „ Weesen alhier in den Hage den Hove van Hollant te kennen ge- „ geven hebben, hoe dat de Staeten van Hollant de voorsz. Wees- „ kinderen, mits de kleynheyt van de huysinge, daer in deselve „ Weeskinderen gelogeert ofte woonachtich waren, vergunt heb- „ ben 't Convent van Sinte Agniete, om aldaer getransporteert en „ geaccommodeert te werden; 't welk by de Meesters tot groote „ moeyte en coste van de Weeshuyse voldaen en volbragt es ge- „ weest, soo dat sy Supplianten omme te vervallen de grote costen „ daer inne gedaen, en oock omme eenich contentement te geven „ den Crediteurs van den voorsz. Weeshuyse, die men als noch „ schuldich es, als namentlyken den Coopluyden ofte Burgers van „ Amstelredamme, alwaer syluyden uyt saecke van rogge schuldich „ syn de somme van 231 gulden, de Metselaers, Timmerluyden en „ anders over de 200 gulden, noch aen caes en turf, so in den voor- „ leden als desen jaere gecoft, over de 100 gulden, behalven noch

Auctorisatie daertoe.

„ an-

„ andere schulden die dagelyx in alsulke huysen voorcomen, Mr. „ *Maerten Bitter* Advocaet in den voorsz. Hove vercoft hebben de „ huysinge de voorsz. Weeskinderen competerende, staende in de „ Nobelstraet in den Hage en daer inne de selve Bitter jegenwoor- „ delyk woont, voor de somme van 2150 ponden van 40 grn. 't pont, „ als te weten 500 gelyke ponden Capitael daer op staende tot sy- „ nen lasten te nemen, en daer en boven te betalen 600 ponden „ gereedt; en de resterende penningen te betalen met 150 gelyke „ ponden 's jaers, ter volder betalinge toe: versoekende de Supplian- „ ten daeromme en andere redenen by heure Requeste gededuceert „ dat den Hove believen soude in de voorsz. coop te consenteren en „ deselve te approberen en aggreeren. Soe ist, dat 't voorsz. Hof „ hier op eerst gehad 't advys van de Magistraet van den Hage, de- „ welke verstaen de voorsz. huysinge wel en proffytelyk ten oirbaer „ van de Weesen verkoft te zyn, omme redenen boven verhaelt, „ geconsenteert heeft, en consenteert mits desen in de voorsz. coop, „ dewelke daeromme by den selven Hove ook by desen werdt voor „ goet gehouden, geaggreeërt en geapprobeert. Gedaen in den Ha- „ ge den 5 December 1584.

Wanneer de Weezen in 't konvent zyn overgebragt.

Het voorsz Konvent dan eindelyk in staat gebragt zynde om bewoont te konnen werden, heeft men in den jaare 1597 de kinderen daer in overgezet; en op dat dezelve, voorheen gewoon ter publieke schoole te gaan, nu aldaar des te beter en bequamer zouden konnen werden geoeffent, hen in den jaare 1598 een afzonderlyken en eigen Schoolmeester, die zyn verblyf in 't huis zoude hebben, toegestaan en by de volgende acte vergunt:

Auctorisatie om een Schoolmr. in 't Weeshuis aan te nemen.

„ ALsoo de Buyten- en Binnen-vaders van den armen Weeshuyse „ van den Hage, den Hove van Hollant vertoont hebben, dat „ zy Remonstranten omme te verhoeden dat de Weeskinderen, fre- „ quenterende de Duytsche schoole, geen insolentie ofte petulantie „ buyten of op der straeten werden bedreven, onder dexel van uyt „ ofte na der schoole te gaen, en omme dezelve in meerder tuchtin- „ ge te houden, en ook den anderen in den voorsz Weeshuyse zyn- „ de, en haer ambochten buyten exercerende, te bequamer op de „ ledige dagen t'onderrechten, goetgevonden hebben te handelen „ met *Adolph Pietersz Doen van Brugge*, wesende een persoon met „ eere, dat hy sal aennemen den last van de voorsz kinderen, die „ als noch de schoole buyten frequenteren, binnen den voorsz huyse „ dagelycxs te onderrechten en leeren, en ook ten anderen voor de „ kinderen haer ambocht doende, ten bequamen dagen en stonden „ t'onderwysen nae behooren. Daer voor den selven by de Remon- „ stranten was gegunt de vrye wooninge van sekere huysken, onlancx „ leeden beneffens de poerte van den voorsz Weeshuyse getimmert, „ en daer en boven geaccordeert een jaerlyx pensioen van agtien pon- „ den Vlaems en een wagen turf sjaers. Dan alsoo zy Remonstran- „ ten verstonden, omme 't selve te effectueren, van noode te hebben „ 's Hofs consent en advoy, op 't advys van de Magistraeten van den „ Hage, versoekende daeromme aggreatie van de voorsz handelinge

„ en

„ en accort. SOE IST, dat 't voorfz Hof hier op alvooren ge-
„ hoort hebbende de Burgemeefteren van den Hage, den Supplian-
„ ten geauctoriseert heeft en auctoriseert henlieden by desen, omme
„ de voorfz handelinge en overcompste mitten voorn. *Adolph Pietersz*
„ te mogen doen, omme redenen en ten fine voorfz. Welverstaen-
„ de, dat hy voor 't eerste maer aengenomen sal werden den tyt van
„ een jaer tot een prouve van syne bequaemheyt, omme daer na ge-
„ continueert of verandert te werden, met kennisse en na gelegent-
„ heyt van saecken. Gedaen in den Rade den 28. April 1598.

Groot en aanmerkelyk zyn de voordeelen en voorregten van deze Weezen by de eerste opregting van 't Weeshuis vergunt, onder welke geen van 't minste is, dat, zoo wanneer de Weezen, voor dat zy in 't huis werden ontfangen, eenige goederen van hunne ouders of vrienden mogten bezitten, of dat hen geduurende den tyd hunner inwooninge eenige uit andere hoofden of by versterffenisse mogten opkomen, dezelve goederen niet in eigendom blyven aan 't Weeshuis, gelyk meest in alle andere steden, maar dat die aan de Weeskinderen op hunne mondige dagen of huwelyken staat uit den voorfz huize scheidende, werden uitgekeert; genietende het huis alleen daar van de vrugten, zoo lange de Weezen daar in werden onderhouden. Hoe groot de voorzorge is, die de Magistraat by vervolg van tyd heeft gedragen en nog dagelyks aanneemt, dat de Weezen, zoo wel die in dit Weeshuis als die by de Diakonie werden opgevoed, niet werden verkort in 't beuren van erffenisse of goederen hen by besterveniſſe opgekomen, kan uit de volgende Keure blyken. Voorregten en voordelen by de eerste instellinge aan de Weezen vergunt.

ALsoo de Magistraat van 's Gravenhage dagelyks hoe langer hoe
„ meer in ervaringe komen, dat eenige baetsoekende lieden haer
„ niet en ontsien haer te verryken ofte ten minsten te aenvaerden de
„ erffenisse van de arme Weesen, door het overlyden van haerlieder
„ ouders en vrienden aenbesturven, sonder dat sy deselve erffenisse
„ ofte besterffenisse aen de Vaders ofte Regenten van 't arme Wees-
„ huys bekent maecken, hoe en in wat voegen de dispositie van den
„ overleden is meldende, waer door bevonden werd, dat het regt
„ der arme Weeskinderen niet alleen niet en werd bewaerd, maer
„ ook gefraudeert en verkort, waerinne in 't toekomende omme te
„ voorsien, SOE IST, dat de Magistraet geordonneert en gesta-
„ tueert heeft, gelyk deselve ordonneert en statueert mits desen, dat
„ voortaen wanneer de kinderen in 't arme Weeshuys zullen werden
„ gestelt, dat de vrienden als dan sullen hebben te verklaren (en dat
„ by eede is 't noot) wat voor goederen en hoe veel de ouders van
„ deselve kinderen hebben nagelaten, of van anderen aenbesturven
„ zyn, mitsgaders dat de mede-erfgenamen van den overledenen die
„ eenig kind of kinderen van 't arme Weeshuys zyn, bestaende in
„ regte linie ofte van ter zyde (daer de representatie ab intestato
„ plaets soude mogen hebben) of daer de testamentaire dispositie van
„ den overledenen expresselyk van eenig kind of kinderen van 't ar-
„ me Weeshuys is meldende, deselve mede-erfgenamen binnen den
„ tyd van drie maenden na het overlyden van der kinderen vrienden Keure rakende de erffenisse van de arme Weeskinderen.

Www „ de

„ de Vader en Regenten fullen hebben bekent te maken, en aen de-
„ felve gehouden zyn openinge te doen, en doceren van des overle-
„ dens uytterfte wille, alles op de verbeurte en boete van hondert
„ gulden, te appliceren een derde ten behouve van den Officier, een
„ derde part ten behouve van 't Weeshuys voorfz, en 't laetfte derde
„ pait ten behouve van den aenbrenger, en dit alles mede in reguar-
„ de van de arme Weeskinderen, die by de Diaconie van den Hage
„ werden onderhouden. Aldus gedaen en gearrefteert ter kamere
„ van Burgemeefteren, den 27. Maert 1662, en ten zelven dage ge-
„ publiceert.

Regenten en derzelver aanftellinge.

Het opper-gezag en bewind over deze gansche huishouding werd toevertrouwt aan drie Buiten-vaders en drie Buiten-moeders, dewelke eertyds by den Stadhouder of Prefident en eenige van de Raden van den Hove van Holland, zoo uit Suppooften, derzelver weduwen, als uit de aanzienlykften van de burgers, na voorgaande nominatie by de Magiftraat, op 't advis van de Regenten geformeert, uit een dubbeld getal wierden verkooren; dog werden tans by de Magiftraat aangeftelt of gecontinueert, na dat haar Ed. Gr. Mog. by octrooi van den 30. Januarii 1653, aan de Magiftraat hebben geconfenteert en geaccordeert, om niet alleen te mogen verzorgen de Godshuizen binnen 's Gravenhage, namelyk het Dolhuis, Pefthuis en Sacraments-Gafthuis, maar ook te ftellen Kerkmeefters over de groote of St. Jacobs kerke en andere kerken haar toebehoorende, mitsgaders Buitenvaders en Moeders van 't Weeshuis, als mede H. Geeft- en Leproosmeefters.

De Regenten jegenwoordig in dienft, als wy dit fchryven, zyn de volgende Heeren, Mr. *Gysbert van Kinfchot*, Mr. *Adriaan van Spierinxhouck*, Mr. *Willem van Affendelft*, Burgemeefteren. En deze hebben de geldkas en alle effecten van 't huis onder hun opzigt, en moeten letten op alle rekeningen van ontfang en uitgeef; aan hen ftaat ook de verkiezing van den Binne-vader en Binne-moeder, Schoolmeefter, Kleermaker, Schoenmaker en voorts alle andere bedienden. De Regentinnen, die men moeders van 't Weeshuis noemt en tans den dienft bekleden, zyn deze Mevrouwen, *Apolonia van de Cruck*, weduwe wylen *Everhart Schimmelpennink*, Vroedfchap; *Elizabet Comans*, Weduwe wylen Mr. *Quintyn Coenen*; *Conftantia-Louifa van Goens*, Weduwe wylen Mr. *Cornelis François Duyvensz*, Commis ter Financie van haar Hoog Mog. En nemen toezigt over linnen, wollen, mitsgaders keuken en andere vrouwelyke huiszaken. Behalven de voorfz Regenten, is 'er nog een Binne-vader en Binne-moeder, die in 't huis woonen, na de wyze en gewoonte in meeft alle de Godshuizen hier te Lande gebruikelyk. Ook heeft dit huis zynen byzonderen Rentmeefter, gelyk alle de andere Godshuizen in den Hage, en deze is tans Mr. *Johan-Daniel Ruymvelt*.

HET

HET ARMHUIS
of
OUDE VROUWEN EN KINDER-HUIS
van de
DIAKONIE.

Nu komen wy tot de verhandelinge van het *Arm* of *Oude Vrouwen* en *Kinder-huis van de Diakonie.* Dog om van deſzelfs eerſte opkomſt, geſteltenis en benaminge een bequaam begrip te hebben, zal het niet ondienſtig zyn, dat wy de zaaken wat hooger ophalen. In oude tyden waren in den Hage verſcheide zoorten van armen bekent, en wel inzonderheid de *H. Geeſt-armen*, zynde allerhande nooddruftige en behoeftige menſchen in 't generaal *(f)*; de armen, die van 't *H. Kruis-gilde* leefden *(g)*; de *Huiszitten-armen*, en de *Bloed-armen*, welke laatſte waren de zodanige, die langs de huizen hun brood gingen bedelen, of uit ſpeciale makingen wierden onderhouden, gelyk onder anderen blykt uit zeker teſtament, gedagtekent den 13. Januarii 1583, waar by eene *Neeltje Henriks*-dogter, weduwe wylen *Jan Jaſpersz*, woonende in den Hage, een derde van haare goederen maakt aan de Weeskinderen en de Bloed-armen, met wil en begeerte, dat de eene helft zoude werden geregeert by de Wees-vaders ten behoeve van de Weezen, en dat de andere helft zoude werden uitgedeelt by de H. Geeſtmeeſters, verklarende by het woord *Bloed-armen, te verſtaen de armen, die by de deure gaen bedelen, zoo wel ingezetenen als vreemdelingen*, welke laatſte zoort van armen niet en was begrepen onder de drie eerſtgenoemde.

Oude Vrouwen en Kinder-huis van de Diakonie.

Ouwelingsvier zoorten van armen alhier bekent.

Bloed-armen.

Nu ſtaat ons alleen te handelen van de *Huiszitten-armen*, om alzoo te komen tot onze hedendaagſche Diakonie-armen. Deze Huiszitten-armen, meer dan driehondert jaaren met den zelven naam in den Hage bekent, waren eigentlyk de zulke, die hier gehuiſt en gezeten zynde, 't zy burgers of inwoonders, door zekere perzoonen met den naam van Huiszitten-meeſters aan de huizen bedeelt wierden, uit zodanige goederen, giften en makingen, als tot onderhoud der zelve door barmhertige menſchen ſpecialyk gegeven, beſproken, en by dezelve Opzienders dagelyks ingezamelt wierden. De uitdeelinge beſtond gemeenlyk in brood, boter, kaas, linne en wolle lakenen, en het geen verders tot onderhoud van 't menſchen leven vereiſcht

Huiszitten-armen, wie waren, hoe en door wien bedeelt wierden.

 wierd.

(f) Zie van deze armen hierna onder het artikel van 't *H. Geeſt-hofje*.
(g) Van deze hebben wy reets geſproken in de beſchryvinge van de St. Jacobskerk, *pag.* 311.

wierd. Op wat tyden deze uitreikinge moeste geschieden, vind men niet aangetekent. Deze voorn. Armen-bezorgers waren vier in 't getal, en wierden in vroege tyden even gelyk de Kerkmeesters, H. Geestmeesters en andere Godshuis-meesters in den Hage, door den Bailliu of Schout aangestelt, dog daarna (ingevolge van het tweede artikel van de Provisionele Instructie voor Burgemeesteren, gedagtekent den 6. Julii 1560) uit voorgaande nominatie van de Magistraat, by den Stadhouder, of in zyne absentie by den President van den Hove van Holland verkoren, en moesten volgens 't 14. artikel van de Instructie van den jaare 1524 (*b*), jaarlyks hunne rekeninge doen voor den Bailliu, Schout, Schepenen, (want Burgemeesteren waren toen in den Hage nog niet bekent) daar over geroepen de Pastoor van de Parochie-kerke aldaar. Hunne voornaamste dienst was, de goederen en inkomsten, 't zy van landen, huizen, renten en 't geen verders ten behoeve van deze armen wierden gemaakt en gegeven, wel te administreren, beneficeren, en ten meesten nutte en profyte voor dezelve aan te leggen en te besteden; en voorts zorge te dragen, dat deze armen en behoeftigen behoorlyk van nooddruft wierden voorzien, ten welken einde zy de huizen der nooddruftigen moesten bezoeken, en na maate van de armoede en 't gebrek, 't geen zy bevonden, uitdeelinge doen, daar toe employerende en verstrekkende de gemelde goederen en inkomsten. Deze huisbezoekinge en bezorginge der armen geschiedde niet alleen door de Huiszitten-meesters zelf, maar ook door hunne vrouwen en anderen by hen daar toe specialyk gecommitteert, gelyk klaarlyk af te nemen is uit zekere Ordonnantie by de Magistraat van den Hage, onder approbatie van den Hove, op 't stuk van de uitheemsche en de armen alhier in den Hage gemaakt, zynde van dato den 4. October 1567, alwaar onder anderen gezegt werd, „ dat voorts de Magistraat in 't zeker geadverteert is, datter „ eenige ondankbaerige persoonen zyn, die den H. Geest of Huis- „ sitten-Meesters, *hunne vrouwen ofte andere daar toe gecommitteert*, „ in 't ommegaen van de deelinge of andere visitatie doende, qualyk „ toespreken, naroepen, ja ook dreygen, alle 't welk niet langer te „ lyden staet, soe gebiet en interdiceert men wel expresselyk by de- „ sen, dat hem niemant van dezelve aelmisse levende, voortaen ver- „ vorderen sal den voorsz Meesters, *heure huysvrouwen ofte gecommit-* „ *teerde* eenich quaet gelaet meer te thoenen, mit woerden of wer- „ ken te misseggen ofte misdoen, &c. By het tiende artikel van de evengemelde Instructie, wierden de Huiszitten-meesters gelast, „ in „ koude winters, diere tyden of andere nootlicheden eens ofte twee- „ werf ter weeke om te gaen, omme te visiteren en te zien, wair ar- „ moede is, om aldair te deelen; ende indien dat incommen niet en „ mochten strecken, liever eenige belastinge of verkoopinge te doene „ by advyse van den Bailliu, Schout, Gerechte en Pastoor, op dat „ de armen in de noot altyt gesubvenieert mogen werden. Daar en boven wierden zy ook nog bedeelt door de H. Geestmeesters, 't zy dit geschiedde uit speciale makingen, 't zy de H. Geestmeesters daar toe anderzints verpligt waren, immers het blykt uit de middelen van het

De Huiszitten-Meesters by wien aangestelt.

Waarin hun voornaamste dienst bestond.

(*b*) Zie deze Instructie hier vooren *pag.* 345. *en volgende* geheel gedrukt.

het Octrooi, 't welk de H. Geestmeesters in den jaare 1505 van Aartshertog *Philips van Oostenryk*, als Graave van Holland, verwierven, nopende de aflossinge van zekere renten, staande op huizen in den Hage en aan de H. Geest-armen besprooken, „ dat zy van de„ zelve renten alle jaaren en tot eeuwigen dage verobligeert en ver„ bonden stonden te betalen en vuyt te reycken, zoe in der onder„ houdenisse van de Memorien en diensten Gods van der Parochie„ kerken van den Dorpe van den Hage, *als in 't deelen en aelmoese„ nen van de armen Huyssitten* en andere miserable en ellendige men„ schen, als op zekere dagen daer toe geordonneert, en anders tot „ allen tyden, in 't geven van broot, vleisch, harinch, byer, „ schoenen, linne lakenen, wolle lakenen, kisten, daer men de „ voorsz arme menschen inne begraaft, belopende jaerlycx boven „ de twaalf hondert ponden Hollants; 't geen waarlyk al een groote somme was, zoo men aanmerkt aan de eene zyde de geringheid van den Hage, en aan de andere zyde de waardye van 't geld in dien tyd. De renten en vaste goederen, deze armen toebehoort hebbende, zyn naderhand gekomen en toegevoegt aan het Diakonie-huis. Waar de Huiszitten-Meesters hun komptoor of vergaderplaatze hebben gehad, is ons ook niet voorgekomen. Egter willen zommige, dat zy hunne byeenkomsten hielden in de St. Jacobs kerk, in dat vertrek, 't geen nu het komptoor van de Diakonen is. Dog wy meenen dat zy zig daarin merkelyk abuseren, nadien het zeker is, dat dezelve plaats eertyds is geweest het komptooir van de H. Geestmeesters, die wel de voornaamste uitdeelders der publieke armen in den Hage waren, en welk komptoir nevens nog een tweede ten zuiden, de H. Geestmeesters in den jaare 1625 aan de Kerkmeesters van de gemelde kerke hebben verkoft, zoo als nader in de beschryvinge van 't H. Geesthuis zal werden aangetoont.

In laatere tyden, wanneer de gezuiverde Godsdienst hier te Lande was doorgedrongen, en dat in de kerken andere ordeningen en schikkingen wierden ingevoert, zyn de Diakonie-armen in plaatze van de Huiszitten-armen alhier opgekomen (*i*), dewelke by de hedendaagsche Kerkelyken huisgenooten des geloofs genoemt en dienvolgende, daarze alleen zyn, ook kerkelyk bedient worden. Deze zyn in eenige steden vereenigt met de Huissitten armen onder den naam

In laater tyd zyn de Diakonie-armen in plaats gekomen.

(*i*) Deze armen wierden hier te Lande te Delft allereerst bekent, en in den jaare 1572 het Collegie van Diakonen al opgeregt, die de aalmoeszen onder de predikatien verzamelende, eenig en alleen uitkeerden aan Ledemaaten van den nieuw Gereformeerden Godsdienst. Zie Bleisw. *Beschr. van Delft*, *pag.* 441 *en* 504. Dog in den Haag zyn de Diakonen twee of drie jaaren laater bekent geworden en gekomen in plaatze van de Huiszittenmeesters, zoo als uit de volgende Resolutie van den 11 October 1575 blykt, waarby de Staten van Holland ordonneren, „ nog te betalen de *Diakonen der gemeente in den Hage*, *als successeurs van „ den armen Huiszitten aldaer* de somme van derthien ponden twee schellingen ses „ deniers, over gelyk jaar renten, verschenen den 22 November 1572. En dewyl de Diakonie vervolgens belast bleef met de bedieninge der Huiszitten armen, zoo zyn ook aan haar toegevoegt alle renten en legaaten, voorheen aan den zelve armen gemaakt.

naam van Aalmoezeniers-armen, gelyk te Leiden (*k*), en Rotterdam, te Delft met het Charitaat-huis (*l*); in andere steden als te Amsterdam, zyn ze afzonderlyk gebleven, als blykt uit de verscheidene benamingen van Diakonie-huis, Huiszittenhuis, Aalmoezeniershuis, enz. welke heden in de gemelde stad nog gevonden werden. Wy zullen van derzelver byzondere regeeringe, bestieringe en wyze van verkiezinge der Regenten niet spreken, dewyl wy voorhebben alleen te beschryven de gestelteheid der Haagsche Diakonie armen.

Hoe dezelve geregeert en bedeelt werden.

Deze in den beginne met de Huissitten-armen vereenigt, hebben naderhand door den aanwasch der gemeente en alzoo door 't toenemen van 't groot getal dier armen den naam van *Diakonie-armen* alleen behouden, en zyn ook zedert door kerkelyke perzoonen onder den naam van Diakonen geregeert en bedeelt geworden, niet tegenstaande onder dezelve meer als eene zoort van armen, die eigentlyk niet tot het lichaam der Gereformeerde publieke kerke behooren, en gevolgelyk, zoo als men nu spreekt, geen ledemaaten of huisgenooten des geloofs zyn, gebleven, en nog van tyd tot tyd daarby gekomen is; want de omstandigheden, waarin de Haag zig bevind, voeren een geduurige talryke afzakkinge van arme vreemdelingen herwaarts aan, waar tegen de Magistraat by verscheide Keuren, Ordonnantien en Publicatien (*m*) van tyd tot tyd wel getragt heeft te voorzien, dog telkens te vergeefs, zulks dat het groot getal dier armen, niet tegenstaande de godvrugtige mildadigheid der burgeren en goede ingezetenen, een altyd aanhoudende nood en schraalheid der kasse met zig brengt. De veroorzaakte klagten daar over hebben de Regenten meer als eens doen uitzien om middelen te beramen, hoe zy zig best zouden ontdoen van een menigte, die de bezorginge van hunne opregte armen te zeer bezwaarde, ten welken einde zy dan al in de jaaren 1640 en 1642. van de Magistraat verzogte een scheidinge van de Buiten-armen onder opzigt en bedieninge van Aalmoezeniers, 't welk wel zynde toegestaan, egter van geen volkome uitwerkinge is geweest. De armen dus by den anderen gevoegt blyvende, maakten de Regenten in den jaare 1654. een ontwerp van een huis te bouwen voor sterke bedelaars en een vondeling-huis voor arme kinderen, welk ontwerp de Magistraat vertoont zynde, nam dezelve op zig de bouwinge van een Bedelaarshuis, daar toe zullende gebruiken de agterstallige onderstand-gelden welke de Rade van State en Gecommitteerde Raden gewoon waren jaarlyks tot onderhoud der armen te contribueren. Edog op een nader vertoog des Kerkenraads aan de Magistraat, dat Diakonen die subsidien niet konden missen, wierd het geprojecteerde niet werkstellig

Onder deze zyn ook andere zoorten van armen.

Van de welke de Regenten zig menigmaal getragt hebben te ontdoen.

Voorstel om een vondeling-huis.

(*k*) Zie Orlers, *Beschryv. van Leiden*, *pag.* 138. 139. *en* 714.
(*l*) Bleisw. *pag.* 503.
(*m*) Zie Keuren en Ordonnantien op 't stuk van de Vagabonden, Bedelaars en 't inkomen van onnutte vreemde menschen, enz. in den Hage, van den 2 April 1640. 14 November 1642. 20 October 1643. 9 Maart 1644. 4 December 1645. 31 Julii 1648. 15 December 1650. 18 November 1652. 15 Januarii 1657. 31 Julii 1661. 28 Julii 1662. 17 November 1662. 8 Julii 1699. 29 September 1713. en zoo voorts.

ſtellig gemaakt. De Regenten ondertuſſchen met een menigte de Diaconie uitputtende en geen opvoeding hebbende arme kinderen, belemmert zynde, verzogten in den jaare 1658 aan de Magiſtraat den opbouw eens kinderhuis, 't welk hen zynde ingewilligt, kogten dezelve Regenten des volgenden jaars een huis voor de zomme van 7000 guldens, 't geen verders door de liefdaadige giften der Ingezetenen tot behoorlyke inwooninge der voorn. armen wierd geapproprieert, en zyn vervolgens de arme ouderlooze kinderen, die dus verre door den Hage waren verſpreid en hier en daar by deze en geene voor een zekere ſomme gelds jaarlyks in de koſt (want kledeeren beſchaften Diakonen zelfs) ter opvoedinge beſteed, daarze zomtyds of honger leden en de buik pas ten halve vol kregen, of weder by andere daarze veeltyds in alle ongebondentheden en ongeregeltheden opgetrokken wierden, aldaar in een lichaam verzamelt, waar by ook wierden gevoegt oude arme Vrouwen. Dus is dit huis in den jaare 1660. door de Diakonie onder gunſtige toeſtemming van den Hove van Holland en de Magiſtraat alhier opgeregt uit de aalmoezen en vrywillige giften zoo van de gemeente als ingezetenen daar toe liefdadig opgebragt, om in 't vervolg te wezen een DIACONIE OUDE VROUWEN EN KINDER-HUIS *van de Nederduitſche gereformeerde kerke in 's Gravenhage*, gelyk het zelve onder deze benaminge zedert tot heden toe bekent en ook op den ſteen boven de deur van het zelve gebouw geplaatſt is.

Dog daarna om een kinderhuis te bouwen.

In den jaare 1660 een huis daar toe aangekogt en bequaam gemaakt

Dit huis is gelegen aan de ooſtzyde van het Spui tuſſchen het Leidſche en Delfſche Schuiten-veer aan het inkomen van den Hage, waar van het voorſte gedeelte in den beginne der zeventiende eeuw is geſtigt door den Heer en Mr. *Jacob van Dyk*, Raad en Ambaſſadeur ordinaris van zyne Koninglyke Majeſteit van Sweden by haar Hoog Mog. de Staten Generaal. De Hiſtorieſchryver P. Chr. Bor dit huis beſchryvende, ſpreekt daar van in dezer voegen: „ Onder de nieuw gebouwde (huizen) behoort niet vergeten te werden „ het ſchoon rykelyk en wel verciert Hof, gebouwt by den Heere „ Meeſter *Jacob van Dyk*, Raedt en Ambaſſadeur Ordinaris van „ den doorluchtigſten Koning van Sweden, ſtaende ſeer playſierig „ in 't zuyden van den Hage op 't eerſt incomen van Delft af in den „ Hage op 't water, hebbende een zeer bequaeme Voorpoorte, neerhof, ſale, ſaletten, kameren, keukenen en andere gerieffelyke „ vertrekken neffens de ſtallingen en playſanten hof en thuyn, binnen eenige jaeren begonſt en nu als ik dit ſchryve, genoegzaam „ volbouwt.

Waar 't zelve ſtaat, en by wien gebouwt.

Dit huys ſchynt naderhand gekomen te zyn in handen van den Heer *Thomas Verwer*, die in den jaare 1651 en vervolgens daar van bezitter is geweeſt. Zedert den aankoop in den jaare 1659 is het zelve tot tweemaalen toe merkelyk, dog wel inzonderheid in den jaare 1687 door den aanwaſch der armen byna de helfte vergroot. De Heer Johan Vollenhove, voorheen Predikant der Haagſche kerken en vermaard digter maakte ter gedagtenis van deze vergrooting dit volgende vers, 't geen boven den ingang van deze laatſte timmeringe tot inſcriptie geſtelt is.

Is in den jaare 1687. merkelyk vergroot.

't Ge-

't Gebou wert hier vergroot, om grooter ſchaar te vatten
Van zwakken ouderdom en ouderloze jeugt,
Naar 't lyf bezorgt, verrykt met onwaardeerbre ſchatten
Naar 't beſte deel door hulp tot wetenſchap en deugt.
Hoe nut was d'armhuisbou! dees holp ook ſtof verlenen
Ter opbou van Godts-huis met levendige ſtenen.

1687.

Het gebouw is jegenswoordig vierkant, en doed zig van buiten tamelyk aanzienelyk op; ten weſten heeft het een toorentie met een ſlag-klok en uur-wyzers. Boven den gewoonlyken ingang ziet men in hartſteen uitgehouwen een wapenſchild, 't geen door twee Leeuwen werd vaſtgehouden en daarop de volgende drie letteren D A H. door den anderen gevoegt; en wat hoger boven het zelve wapen leeſt men op een ſteen dit drie regelig verſje:

TWEE KROONEN ZYN VAN GOD BERYDT,
DEN ARMEN DER LYDZAAMHYDT,
DEN RICKEN DER MILDAEDIGHYDT.

en even boven de lyſt van de deur,

LYT EN MYT.

Van binnen is het zelve huis voorzien van verſcheide fraaie kamers, ruime zaalen en andere bequaame vertrekken, en verders zodanig als de nood en dienſt van diergelyke Godshuizen gemeenlyk vereiſcht. De Wetten, Ordonnantien en Reglementen, van tyd tot tyd ten nutte en dienſte van dit huis gemaakt, zyn in allen deelen zoo wel geſchikt en gereguleert, en werden ook zoo naauwkeurig onderhouden en nagekomen, als in eenig Gods of Arm-huis van andere ſteden in ganſch Holland.

Kleding der kinderen en getal der gealimenteerden in 't huis.

De kinderen, die in dit huis woonen, gaan, gelyk de Weeskinderen alhier, in 't zwart gekleed, dog zyn op de linker arm met een wit biesje tuſſchen den naat van hun opperkleed onderſcheiden. Het getal der zelven met de oude Vrouwen daar onder gerekent, werd tans begroot op ruim 500, behalven de bedienden, als Binnenvader, Binne-moeder, Schoolmeeſter, Leermeeſtreſſen, Schoenmaker, en verders de geene die over de Ziek-zaal, het linnen en anders geſtelt zyn. In 't voorſz huis mogen volgens het 7. artikel van 't Reglement van den jaare 1688 (*n*), geene oude Vrouwen geadmitteert werden, als die Ledemaaten van de Gereformeerde religie zyn, of ten minſten dezelve toegedaan, en van een goed leven en gedrag zyn.

De Diakonie is erfge-

Indien de ingekomene perzoonen of kinderen eenige goederen bezitten voor hunne inneminge, of dat 'er hen, 't zy by erffeniſſe, beſterveniſſe of uit eenige andere hoofden geduurende hunne inwooninge

(*n*) Zie mede het nader Reglement van den 2 December 1725. *kap. XIV. art.* 1.

t'ARM-HUIS VAN DE DIAKONIE
G. v. Giessen Del.
R. Boitet. Excud. Cum privileg.

ninge opkomen, alle de zelve vervallen terstond ten behoeve van de Diakonie, ten ware zodanige perzoonen, uit het huis willende gaan, bereid zyn te restitueren al 't geen zy wegens genoten onderhoud aan de Diakonie ter agteren en verschuld zyn (*h*). De jongens moeten 22 jaaren oud zyn en na 't oordeel van de Regenten de kost konnen winnen, eer zy uit het huis mogen scheiden, als wanneer ze dan een behoorlyke uitzettinge krygen. naam van de geene die by haar gealimenteert werden.

De regeeringe en bestieringe van dit huis wierd tot het einde van den jaare 1725 toevertrouwt aan vier mans-perzoonen, gemeenlyk *Regenten* genoemt, met een naam aan de bestierders van andere tot de Magistraat behoorende Gods of Arm-huizen meer eigen, dog eertyds meest bekent, gelyk ook in 't Reglement van den jaare 1688, onder de benaminge van *gecommitteerde broederen Diakonen* of van *gecommitteerde broederen en Regenten* of van *broederen Regenten*, als zynde toen niet anders als in dienst zynde *Diakonen by de Diakonen* (gelyk het 1 artikel van 't voorsz. Reglement spreekt) *uit henlieden te verkiezen*, *te weten*, *twee van de aanblyvende en twee van de aankomende*, *omme 't zelve huis te bedienen uit den naam van 't gansche Collegie der Diakonen* (die toen 16 in getale waren) *voor den tyd van drie agtereenvolgende maanden*, zulks dat ieder van de voorsz. vier Regenten of Diakonen, geduurende zynen tweejarigen dienst daarin twee tourbeurten hadde. Dog met den aanvang van den jaare 1726 is deze vorm van regering t'eenemaal by een nieuw of nader Reglement van den 2 December 1725 verandert en daar by vastgestelt, dat het voorsz. huis onder 't opzigt van het Collegie van Diakonen voortaan zoude geregeert en bedient werden door zes Regenten, zynde gecommitteerde broederen Diakonen by het Collegie uit de hunne daar toe te verkiezen, en zes Regentinnen, fatzoenelyke weduwen, oud ten minsten 44 jaaren, door den grooten Kerkenraad daar toe te eligeren. De tyd hunner bedieninge duurt zes agter een volgende jaaren, werdende alle jaar in plaatze van den oudsten afgaanden zoo Regent als Regentinne een nieuwe verkooren. De oudste broeder Regent in dienst is voor dat jaar Boekhouder van het huis, heeft onder hem de particuliere geldkas, ontfangt de inkomsten en onderstanden het huis betreffende, en doed daaruit de betalinge, waarvan hy gehouden is pertinente aantekeninge en rekeninge te doen, welke door een Predikant en Ouderling, wegens den Kerkenraad gedeputeert, werd opgenomen, getekent en alzoo by den algemeenen of groot-boek-houder op den generalen staat van de Diakonie ter verantwoordinge gebragt. De notulen van alle 't geen by de Regenten werd geresolveert zoo nopende de subjecten in 't huis gealimenteert werdende, als wegens den inkoop, die in der tyd gedaan werd, mitsgaders van alle voornaamste voorvallende zaaken, moeten by den naastvolgenden broeder in een bequaam boek gestelt werden. Deze twee oudste in dienst zynde broederen Regenten zyn daar tegens geheel en al vry van alle kerkendiensten, collectens en uitdeelingen, be-

Hoe de regeering van 't huis voorheen bestond.

Hoe en door wien het tans bestiert werd.

Xxx

(*g*) Zie 't Reglement van den 2 December 1725 kapit. XIV. art. 26. Dog hoe dit ten opzigte van de jongens en meisjens moet verstaan werden, is begrepen in 't 7 art. kap. XV. van 't gemelde Reglement.

behoudens egter derzelver ſtem en rang in den Kerkenraad als elders met en benevens andere Diakonen.

Waar in de dienſt der Regenten beſtaat.

De gemelde Regenten en Regentinnen zyn gehouden alle weeken des Vrydags na den middag op het huis te vergaderen (*k*) op twee afzonderlyke kamers, om aldaar te beraamen en te verrigten alle 't geene tot den meeſten oorbaar en welſtand van 't huis zoude konnen ſtrekken, en dienvolgende alle de perzoonen, die in 't voorſz. huis ingenomen en gelogeert zyn, van alle noodwendigheden van ſpys, drank en kledinge te verzorgen, na gelegentheid van de Diakonie en nutte van 't zelve huis. Hunne verrigtingen zyn onderſcheidentlyk. De voornaamſte dienſt der Regenten beſtaat daarin, dat zy ten voorſz. dage van de vergaderinge nauwkeuriglyk viſitatie moeten doen op 't ſchool en quartier van de jongens, ook examineren de proviſie-kelders, vleeskuipen, kaas, ſpekzolders, ſpyskamer, turfzolder en verder het ganſche huis, daar zylieden het noodig oordeelen, en als dan mede aan den Binne-vader af te geven zodanige proviſie van vleeſch of ſpek, boter, vet, enz. als voor de volgende week bevonden werd nodig te zyn. Aan den zelve ſtaat ook de inkoop van alle runder-beeſten, varkens, erweten, boonen en verdere proviſie; voorts van bier, leeder, wolle en generalyk alle 't geen tot het huis vereiſcht werd; als mede den inkoop van karzayen jaarlyks tot het kleden der kinderen noodig. Het voornaamſte werk der Regentinnen is te viſiteren de kamers van de oude vrouwen, de Ziekzaal, de meisjens en kinderen quartieren, Bry en naai-kamers, keuken, washuis en kleer-zolders, of alles wel na behooren door de bediendens en onder-bediendens werd waargenomen, en verders aldaar te verzorgen en verrigten alle 't geen dat daar toe behoort. Voorts naauwkeurig reguard te ſlaan op de oude vrouwen, meisjens, en kinderen en ſpecialyk ook op haar lywaat, klederen en andere dingen van diergelyke natuur, en zulks mede op de meubelen en imboel tot dienſt en gebruik van 't huis ſpecterende. Ook moeten zy aan de moeder van 't huis uitdeelen de verdere proviſie van eetwaaren en 't geen verders tot de huishoudinge voor de volgende week noodig mogte zyn, waartoe zy het vereiſchte van de Regenten moeten vorderen. Onder haare bezorginge is mede de inkoop van booter, linnen, gaaren, vlas, kooper, tin, enz. en verdere kleinigheden; welke inkoop na examinatie der overgeleverde rekeningen promptelyk door den Boekhouder van 't zelve huis werd voldaan. Buiten de gemelde Vrydag zyn de Regenten en Regentinnen nog gehouden alle dagen twee en twee by beurtwiſſelinge behoorlyke huisbezoekinge te doen op zodanigen dag en uure, als die geene, welkers tourbeurte het is, bevorens met elkanderen beramen. De verkiezinge en afzettinge van alle bediendens, zoo Binne-vader, Binne-moeder, Schoolmeeſter, als andere, die van de Diakonie loon trekken en tot het huis

En wat het werk is der Regentinnen.

(*k*) Voor het vergrooten van dit huis in den gemelde jaare 1687 hadden de Regenten hunne vergaderplaats in een huis, ſtaande agter de Groote kerk, voorheen gedient hebbende tot de Waag, 't welk zy hadden gekogt, maar als zy het zelve in den jaare 1687 by authoriſatie van den Hove van Holland weder verkogten, om de penningen daar van komende te gebruiken tot de voorſz. vergrootinge, bragten zy hunne vergaderingen over in het vergroote Armhuis: zie Bylage S S.

huis behooren, ſtaat eenig en alleen aan 't volle Collegie van Diakonen volgens het tweede artikel van de reſolutie van den kerkenraad van den 16 April 1688 (*l*).

Die verders begeerig is te weten de ganſche geſteltenifſe van dit huis in alle zyne deelen, zoo ten opzigte van den pligt der Bediendens als ten regarde van de generaale ordre op de onderwerpen, aldaar gealimenteert werdende, kan daar op nazien het nieuwe Reglement, 't geen wy ten dien einde agter dit werk hebben geplaatſt onder de letter TT.

Alle giften, gaven by teſtament of anderzints tot faveur van 't voorſz. Armhuis gemaakt, werden geheel en al ten behoeve van 't zelve huis geemployeert. De gewoonlyke vaſte inkomſten van dit huis beſtaan voornamentlyk in 't arbeidsloon zoo van jongens als meisjens; de collectens, welke des Sondags met de bosjens door de ambagt-jongens door alle de wyken en ſtraaten van den Hage aan de huizen werden ingezamelt; de begraaffenis-boſſen en het jaarlykſch ſubſidie van den Rade van Staate, bedragende de ſomme van 1500. guldens, behalven de intereſſen van eenige weinige obligatien, het voorſz huis particulierlyk toebehoorende. De Regenten niet in ſtaat zynde om met deze geringe inkomſten de voorſz huishoudinge te konnen gaande houden, werden van tyd tot tyd door den groot-Boekhouder van de Diakonie merkelyk geſubſidieert en onderſteunt na maate de nood van 't huis vereiſcht en de ſtaat van de Diakonie kan lyden.

Alle giften en gaven komen aan 't huis.

Deszelfs ordinaris inkomſten waarin beſtaan.

Werd verders geſubſidieert.

De overige tien Diakonen zyn Quartier-meeſters en hebben ieder onder zyn opzigt een quartier of wyk van den Hage, waar van de bezorginge aan hem ſtaat. De armen uit deze wyken wierden in twee zoorten onderſcheiden en ook op tweederlei wyzen bedeelt; het eene zyn zodanige, die op het groot-boek aangetekent ſtaande hun geld en brood weekelyks op 't huis ontfangen; het ander zyn nieuw-aangenomenen, zieken en kraamvrouwen, en deze halen hun geld aan de huizen van de Quartiermeeſters, welke uitdeelinge men *maandcedullen* noemt, om dat ze alle maanden werden geſloten. De Quartier-meeſters moeten proviſionelyk dit geld uit hunne beurs verſchieten, en daarmede zoo lang ten agteren ſtaan tot dat de groot-boekhouder hen daarvan reſtitutie doed. Alle drie weken komt de ganſche Diakonie op het voorſz huis, daar zy haare particuliere verga-

Quartiermrs. en hunne verrigtingen.

Xxx 2 der-

(*l*) Zie mede *kapit. V. art.* 1 *en* 2 van 't meergemelde Reglement van den 2 December 1725.

(*m*) Deze inzamelinge met de buſſen des Sondags geſchiede voor de ſtigtinge van 't huis door burgers; maar dewyl zy daar toe met 'er tyd gebruikten *kleine onhebbelyke en veragte jongens*, „ zoo ordonneerde de Magiſtraat by een keure van den 29 Maart 1656 dat voortaan egeene Burgeren tot wiens huizen van tyd tot „ tyd de voorſz. boſſen zullen werden ingebragt, omme op haare beurten de „ voorſz. collecten te doen, eenige jongens daer toe zullen mogen gebruiken, „ ook geen andere burgeren in hun plaetze tot dien einde ſtellen, zynde beneden „ 20 jaaren, anders dat zy zelfs in perſoon 't zelve zullen moeten doen, ten wa- „ re by ziekte ofte abſentie uit den Hage, en dat daer van behoorlyk bleek ofte „ met voorweeten en conſent van de Burgemeeſteren daer toe verkregen, op de „ boete van ſes gulden, enz.

derkamer heeft, te zamen, om te verhandelen zaken de Diakonie betreffende, te aanhooren de klagten, te doen onderzoek, en aanneminge der noodlydenden.

Inkomſten van de Diakonie.

De voornaamſte inkomſten van de Diakonie, voor zoo verre dezelve ter onzer kenniſſe zyn gekomen, beſtaan in de navolgende ſpecificatie; als het aandeel in de randzoen-penningen van de verpagtingen over den Hage en Haag-ambagt; 'tgeld, 't geen in de boſſen, hangende by de Collegien, in de herbergen en op andere plaatzen, inkomt; dat van de komedien en kermis-ſpellen ontfangen werd, als mede van 't luiden van de groote kerkklok over dooden; het aandeel in de civile boetens by den Heere Bailliu ingevordert; de intereſſen van de obligatien en los-rente-brieven zoo ter Generaliteit als ten comptoire Generaal van Holland en anders, en nog eenige kleine renten op huizen.

Collectens in de kerken met het ſakje.

Behalven deze voorgenoemde middelen van onderhoud, zoo komen ook wel inzonderheid in aanmerkinge de collectens, die in de publieke kerken by de Diakonen met het zakje onder de predikatien werden ingezamelt, en zoo wy onderregt zyn, door de liefdadige en milde giften der gemeente al vry een importante zomme uitmaken, ſchoon wy daarvan geene begrootinge konnen opgeven Men voege daarby de generaale collectens, die jaarlyks ten haaren behoeve geſchieden met de ſchaal langs de huizen door den ganſchen Haag.

Collectens met de ſchaal vyfmaal des jaars, en hoeveel bedragen.

Deze collectens zyn jegenwoordig door den grooten aanwaſch en toevloed der armen, als mede door den hoogdringenden nood en behoeftigheid van 't huis tot vyf in 't jaar opgeklommen, en werden by 16 Diakonen ieder geaſſiſteert met een Advokaat door alle wyken en quartieren van den Hage ingezamelt, na dat zy daartoe alvoorens van 't Hof en de Magiſtraat toeſtemming verworven hebben. Ende op dat een ieder daarvan kundig zoude zyn en dat ook de geene die van huis hebben te reizen niet zouden verzuimen hunne huisgenooten daartoe te gelaſten en in ſtaat te ſtellen, zoo werd het zelve des Zondags te vooren in de kerken van den predikſtoel afgekondigt, wanneer de Predikanten niet in gebreke blyven, om de gemeente op 't kragtigſte tot een milde uitreikinge aan te maanen.

Groote liefdadigheid der burgeren.

De groote liefdadigheid, welke de burgeren en ingezetenen in 't algemeen by die gelegentheid aan de armen bewyzen, is waarlyk te roemen, en mag met regt naar maate van de plaats boven die van andere ſteden verheft worden, want een ieder boven den anderen daarin willende uitmunten, doed zyne hand mildelyk open, zulks dat in ieder collecte ontrent de 3000 guldens en vervolgens in de vyf collectens te zamen tuſſchen de 14000 en 15000 guldens jaarlyks verzamelt worden. Met alle welke voorverhaalde middelen en onderſtanden de Diakonie egter niet in ſtaat zoude zyn, om te konnen dragen en torzen de zwaarte zulker eene laſt, als noodwendig tot de bedeelinge van zulke groote menigte van allerlei armen vereiſcht werd, zoo ze niet zoo nu en dan door extraordinaire giften, makingen of andere liberaliteiten van godvrugtige en mededogende gemoederen wierde onderſteunt; waar van onder anderen tot een voorbeeld kan verſtrekken de milde uitreikinge, welke de Haagſche burgeren en ingezetenen in de felle koude van den jaare 1716 deden, wanneer 'er in eene collecte ontrent de

10000 guldens ten behoeve dezer armen door de Diakonen wierden vergadert; eene daad al te roemwaardig, dat wy ze met stilzwygen zouden voorbygaan.

Om den grooten toeloop van de buiten-armen en andere geringe perzoonen, dagelyks uit andere steden en plaatzen herwaarts vloeiende, te weeren, en alzoo de Diakonie daar door, zoo veel als doenlyk is, te bevryden van veele onnutte monden, die grootelyks strekken tot haare merkelyke bezwaarnisse en tot minder aandeel voor de behoeftige burgeren en noodlydende huisgezinnen, heeft de Magistraat in 't begin van het voorleden jaar de volgende Keure doen afkondigen.

Keuren, tot weeringe van Buiten-armen.

„ DE Magistraat van 's Gravenhage dagelyks ondervindende, dat „ vele geringe Lieden, dewelke haar in andere Steden of „ Plaatsen niet eerlyk en naar behooren hebben willen of konnen ge- „ neren, sig alhier ter Stede, en onder de jurisdictie van dien ko- „ men te begeven, metter woon, sonder eenige aangevinge ter ne- „ der te setten, ende niet alleen clandestinelyk verblyven, maar daar „ en boven luy en ledig haar leven doorbrengen, waar door veroor- „ saakt werd, dat vele van dien, naar verloop van weynig tyd tot ar- „ moede vervallen, ende sig aan de Diaconye deser Stede addressee- „ ren, omme van deselve uyt Christelyk mededooge ondersteund, „ ende also in hunne luyigheyd, en quade sorge over hare familien „ gevoed en onderhouden te werden, alles strekkende tot merkelyk „ bezwaar van de voorsz Diaconye, ende minder aandeel voor de „ behoeftige Burgeren, goede ingezetenen, en desselve noodlyden- „ de familien; SOO IS 'T: dat Schout, Burgemeesteren, en Sche- „ penen, Regeerders van 's Gravenhage daar inne, soo veel mogelyk „ willende voorsien, gekeurt en geordonneert hebben, keuren en „ ordonneeren by desen, dat voortaan geen geringe armen, nog „ eerlyke neringe of ambagt doende lieden, het zy alleen getrouwt „ of ongetrouwt, met of zonder familien, uyt eenige andere Ste- „ den of Plaatsen, hen binnen 's Gravenhage ofte de Jurisdictie van „ dien, met ter woon sullen mogen begeven, ende hare residentie „ aldaar nemen, ten zy deselve eerst en alvoorens aan de Heeren „ Schout en Burgemeesteren deser Stede, niet alleen sullen hebben „ vertoont en overgebragt behoorlyke certificatie hares comporte- „ ments, handels en wandels, gepasseert voor de Magistraat van der „ Stede of Plaatse harer woonstede, mitsgaders acte van cautie, dat „ indien tot armoede komen te vervallen, deselve Stad of Plaatse „ hen wederom sal admitteren; maar dat zy ook daar en boven, „ naar examinatie der voorschreve actens van Burgemeesteren alhier „ sullen hebben bekomen, schriftelyke admissie ofte biljet by de Se- „ cretaris ondertekent, omme alhier te mogen verblyven, op pœne „ dat die genen, dewelke alhier sonder de voorsz admissie, en de „ gemelde actens vertoond te hebben, werden bevonden, binnen „ drie dagen sullen moeten vertrekken, ofte sulks niet doende, door „ de Dienaars van de Justitie den Hage werden uytgeleyd, ende we- „ derom inkomende geapprehendeert, en naar exigentie van zaken „ gestraft.

„ Dat wyders alle die genen, dewelke zig reeds alhier ter Stede
„ metter woon hebben begeven en zonder aangevinge ter nederge-
„ ſet, dog nog geen jaar en ſes weken ſyn verbleven, insgelyk op
„ pœne als vooren ſullen hebben te vertrekken, ten zy van Heeren
„ Burgemeeſteren, naar exhibitie van behoorlyke certificatie harer
„ gedrag, mitsgaders acte van cautie, mede gepaſſeert voor de Ma-
„ giſtraat hunner laatſte reſidentie, hebben bekomen ſchriftelyke ad
„ miſſie omme alhier als ingeſetenen te mogen verblyven.

„ Dat voorts alle die genen, dewelke reeds alhier wel een jaar en
„ ſes weken, dog nog geen vier jaren buyten kenniſſe ſyn geſeten
„ en verbleven, ſig als nog aan Heeren Burgemeeſteren, ofte die
„ genen dewelke daar toe by deſelve ſullen werden aangeſteld, met
„ ſpecificatie van den tyd harer aankomſte en de plaatſe van waar ge-
„ komen ſyn, ſullen moeten aangeven, ende bewyſen dat zy gedu-
„ rende deſelve tyd ſig alhier ordentelyk hebben gecomporteert, en-
„ de haar koſt gewonnen, op pœne dat die genen, dewelke hier
„ van in gebreken blyven, voor geen ingeſetenen ſullen werden ge-
„ conſidereert, ende mitsdien door hare clandeſtine inwooninge
„ werden verſtaan, geen het minſte regt van ſig in tyd van nood aan
„ de Diaconye te addreſſeeren, omme onderſteund of bedeeld te
„ werden, verkregen te hebben.

„ Gelyk ook generalyk niemant van buyten ingekomen ſynde, ſig
„ aan de Diaconye ten eynde voorſchreve ſal vermogen te addreſſee-
„ ren, ten zy hy ten minſte vier jaaren naar bekome admiſſie, alhier
„ in alle ordentelykheyd heeft gewoont.

„ Dat wyders geen eygenaars van huyſen, loodſen, of kamers,
„ nog die dewelke deſelve in huyre beſitten, de voorſchreve huy-
„ ſen, loodſen, of kamers niet alleen, niet ſullen mogen verhuuren
„ in 't geheel of ten dele, aan gelyke geringe armen nog eerlyke
„ neringe of ambagt doende Lieden, van buyten inkomende of reeds
„ ingekomen ſynde, ten zy hen van de voorſchreve acte van admiſſie
„ van Heeren Burgemeeſteren gebleken zy; maar dat ook daar en
„ boven alle verhuurders, binnen den tyd van agt dagen ten langſte
„ naar de verhuyringe, aan den Deeken, Hooftman of Secretaris
„ van de Buerte, waer onder de voorſchreve huyſen, loodſen, of
„ kamers gelegen ſyn, kenniſſe ſullen hebben te geven van de per-
„ ſoonen, aan dewelke zy de voorſchreve plaatſen verhuyrd hebben,
„ op pœne van hier inne nalatig zynde, dat uyt ſoodanige contrac-
„ ten van huyr, waar op by Deeken en Hooftmannen het exhibi-
„ tum ſal moeten werden gedaan ſtellen, niet ſal vermogen of konnen
„ werden geageert, ende daar en boven ſullen verbeuren een boete
„ van tien gulden, dat de voorſchreve Deeken, Hooftmannen en
„ Secretaris vervolgens de voorſchreve acte van admiſſie geëxami-
„ neert hebbende, deſelve in een boek ſullen hebben te regiſtreren,
„ en aantekenen wanneer de voorſchreve perſoonen in de Buerte ge-
„ komen ſyn, alles ten eynde ende omme aan deſelve uyt de Buerte
„ ſullende verhuyſen, te konnen geven behoorlyk extract.

„ Dat niemant van de voorſchreve geringe perſoonen uyt een
„ Buerte willende verhuyſen in een andere, by Deeken en Hooft-
„ mannen van deſelve wederom ſal werden geadmitteert, ten zy hy
„ met

„ met een verklaringe van desselfs goed gedrag, handel en wandel. „ ende hoe lange hy in de oude Buerte heeft gewoont, zy gemunieert, en deselve aan de nieuwe Deeken en Hooftmannen kome „ te exhiberen; ende op dat niemant hier van eenige ignorantie pretendere, sal dese werden afgekondigt ende geaffigeert daar het „ behoord.

„ Aldus gekeurt ende geordonneer by Schout, Burgemeesteren, „ en Schepenen, Regeerders van 's Gravenhage, den 12. January 1728.

„ My present Secretaris,

JAN QUARLES.

En op dat deze Keure des te beter zoude nagekomen en opgevolgt werden, heeft de Magistraat te gelyk den Dekenen en Hooftmannen van de Buurten de volgende Ordonnantie en Reglement voorgeschreven.

Ordonnantie en Reglement voor de Dekens en Hooftmannen van de Buurten.

„ SChout en Burgemeesteren van 's Gravenhage, geëxamineert „ hebbende de Keure by de Magistraat derselver Stede, tot het „ weren van geringe en nooddruftige ingesetenen van buyten uyt andere Steden en Plaatsen alhier inkomende, geëmaneert, hebben „ omme deselve des te beter te doen practiseren, en so heylsaam „ oogmerk ten beste en nutte van de goede ingesetenen te bereyken, „ de Deeken en Hooftmannen van de respective Buurten deser Stede versogt en geordonneert, gelyk deselve geordonneert werden by dese.

„ Dat den Deeken en Hooftmannen van elke Gebuerte van alle „ de geringe Persoonen in syn Gebuerte woonende, ende van de „ namen en toenamen der genen die met hen inwoonen, sullen „ houden een Boek of Register, daar by stellende niet alleen de neringe, handteringe, of ambagte daar mede zy haar generen en „ oeffenen, maar ook de tyd wanneer, en de plaatse van waar dezelve in de Buerte gekomen zyn, ende wel bezonder, of zy zyn „ inboorlingen, ofte zig van andere Steden en Plaatzen alhier hebben begeven, en ter nedergezet.

„ Dat de voorsz. Deeken en Hooftmannen ten reguarde van die „ genen dewelke van buyten alhier gekomen zyn, ende van dewelke „ men maar eenigzints kan denken dat oyt tot armoede of laste van „ de Diaconye souden vervallen, uyt het voorsz. Boek zullen formeren, ende binnen de tyd van ses weeken aan Heeren Burgemeesteren overleveren een lyste by den Secretaris der Buerte onderteekent, met specificatie, welke gebueren nu eerst binnen korten tyd of binnen een jaar en zes weeken, ende welke reeds langer „ tyd, ende wel omtrent vier jaren alhier verbleven zyn, als mede „ of dezelve hebben bekomen acte van admissie, omme alhier te „ mogen verblyven, ende aan de verdere requisiten van de voorsz. „ Keure hebben voldaan.

„ Voorts zullen dezelve Deeken en Hooftmannen de voorsz. Keu-

„ re

„ re exactelyk obſerveren en naarkomen, ende dienvolgende in het
„ toekomende genen der voorſz. Perzoonen, van buyten inkomende,
„ ſonder acte van admiſſie van Heeren Burgemeeſteren, ofte uyt
„ een andere Buerte alhier verhuyzende, ſonder behoorlyke verkla-
„ ringe harer goed gedrag van Deeken en Hooftmannen der plaatze
„ daar zy laaſt gewoont hebben, in hare Buerte innemen of admit-
„ teren; Edog dezelve tegens de diſpoſitie der voorſz. Keure bevin-
„ dende uyt de Buerte weren, en doen aanſeggen, dat ſullen heb-
„ ben te vertrekken, ende niet werdende gehoorzaamd, of eenig
„ ander beletzel ontmoetende, daar van binnen veertien dagen ken-
„ niſſe geven, aan Heeren Burgemeeſteren.

„ Op de Huurcelen, dewelke ingevolge van de voorſz. Keure aan
„ Deeken en Hooftmannen, by de eygenaars ofte verhuurders van
„ huyzen, loodzen, of kamers, moeten werden vertoont, ſullen
„ dezelve den dag en datum van dat exhibitium doen ſtellen.

„ Zullen mede gehouden zyn aan Diaconen of Quartiermeeſters
„ uyt het voorſz. Boek te geven viſie, en des noods Extract, mits-
„ gaders dezelve van het gedrag en de conduites der behoeftige ge-
„ buuren, des verzogt zynde, informeeren.

„ Ende naardemaal by de Regenten van het Diaconye Armhuys
„ dagelyks werd ondervonden, dat verſcheyde Arm-meysjes, voor
„ hare behoorlyken tyd, het voorſz. Huys buyten kenniſſe der Regen-
„ ten komen te verlaten, ende zig alhier ter Stede, veeltyds niet
„ naar behooren comporterende, blyven ophouden, werden den
„ Deeken en Hooftmannen van de Buerte, waar inne zodanige ſub-
„ jecten werden gevonden, ernſtelyk gerecommandeerd, dezelve
„ uyt de Buerte te weren, ende daar van aan de Regenten van het
„ voorſz. Huys kenniſſe te geven.

„ Ende ſal Copie deſes, mitsgaders van de voorſz. Keure, aan
„ Deeken en Hooftmannen van de reſpective Buerten gegeven wer-
„ den, blyvende inmiddels aan haar Ed. Agtb. gereſerveert, deſe
„ Ordonnantie te amplieren, alteren, en corrigeren, ſoo als ten
„ meeſten dienſte deſer Stede in tyden en wylen ſal werden bevonden
„ te behoren.

„ Aldus gedaan ende arreſteert, ter Kamere van Burgemeeſteren
„ van 's Gravenhage, den 12. January anno 1728.

In kenniſſe van my Secretaris,

JAN QUARLES.

Dit betreffende den ſtaat der Nederduitſche Gereformeerde kerke alhier, zoo dient te weeten, dat de Franſche en Engelſche gemeenten haare byzondere kerkelyke vergaderingen, diſciplinen en onderhoud der arme Ledemaaten hebben, zonder andere gezintheden daar onder te rekenen, die ieder voor de haaren te zorgen hebben.

NAA-

NAAMEN

DER

REGENTEN EN REGENTINNEN

VAN HET

DIAKONIE ARM-HUIS.

Zedert den 1. Januarii 1726.

REGENTEN.

1726 Adrianus Kindt.
Gerrit van Olderſom.
Adriaan Roos.
Adriaan Roetring.
Hendrik Walevelt.
Dirk Dyckerhoff.

1727 Pieter van Rooyen.

1728 Iſaak van der Kloot.

1729 *Dr.* Cornelis van Blankeſtyn, *by plaatsvulling.*
Pieter Baartmans.

REGENTINNEN.

1726 Johanna Bol (*a*), *huisvrouw van* Cornelis van Outheusden.
Maria van der Gracht, *weduwe wylen Mr.* Johan van Niſpen.
Johanna-Catharina Sullius, *weduwe wylen* Chriſtoffel van Dam, *Procureur voor de Hoven van Juſtitie.*
Anna-Jacoba Boxel, *weduwe wylen* Pieter Caſembroot.
Clara Ten Holte, *weduwe wylen Mr.* Gualter van der Beets.
Anna Tevenin, *weduwe wylen* Rombout Coſter.

1727 Suſanna-Sophia van de Blocquery, *weduwe wylen Mr.* Feltrum de Vries, *Raad in den Hogen Rade.*

1728 Hermelina-Petronella Schaap van den Dam, *Duariere van wylen* Willem van Waſſenaar, *in zyn leven Lieut. Generaal ten dienſte dezer Lande.*

1729 Anna-Maria Roman, *weduwe wylen Mr.* Pieter Dierquens, *Bailliu en Schout dezer Stede, &c.*

(*a*) Deze, nadien haar man 't voorige jaar Diaken en Regent was, was uit dien hoofde Regentin, en wierd dit eerſte jaar, als kennis van zaaken hebbende, gecontinueert.

XVII. HOOFTSTUK.

Beschryving van verscheide liefdadige Gestigten, of zoo genaamde Hofjes; *als I. Het* H. Geest-huis; *wanneer en by wien gebouwt. De H. Geestmeesters in den Hage al in zeer vroege tyden aangestelt. Derzelver aanzien; waar in hun dienst bestond; by wien zy voorheen en nu aangestelt werden. Wie de H. Geest-armen waren. Getal derzelve in de jaaren* 1481 *en* 1483. *Hoe dezelve bestonden en waar uit zy bedeelt wierden. II. 't* Hofje *van den Heer* van Nieukoop; *by wien gestigt. Beloop der onkosten van den opbouw, en aanmerkelyke makinge van goederen door den Fondateur. III. 't* Hofje van *Juffrouw* Cornelia van Wouw; *waar gelegen, en voor wien gebouwt. IV. 't* Hofje *van den* Ridder van Wouw. *V. 't* Hofje van Van Dam, *voorheen bekent met den naam van 't* oude Wyfkenhuis van die Van Dam, *is het oudste van allen. By wien, wanneer, en ten wiens behoeve aangelegt. VI. 't* Hofje *van den Heer* van Hooglande, *in de Boekhorstraat. VII. 't* Hofje van Bourgondie, *op de Geest. VIII. Het* Gestigt *ter eere van de* H. Drievuldigheid, *in de Zandstraat.*

HET HEILIGE GEESTHUIS.

Het heilige Geest-huis.

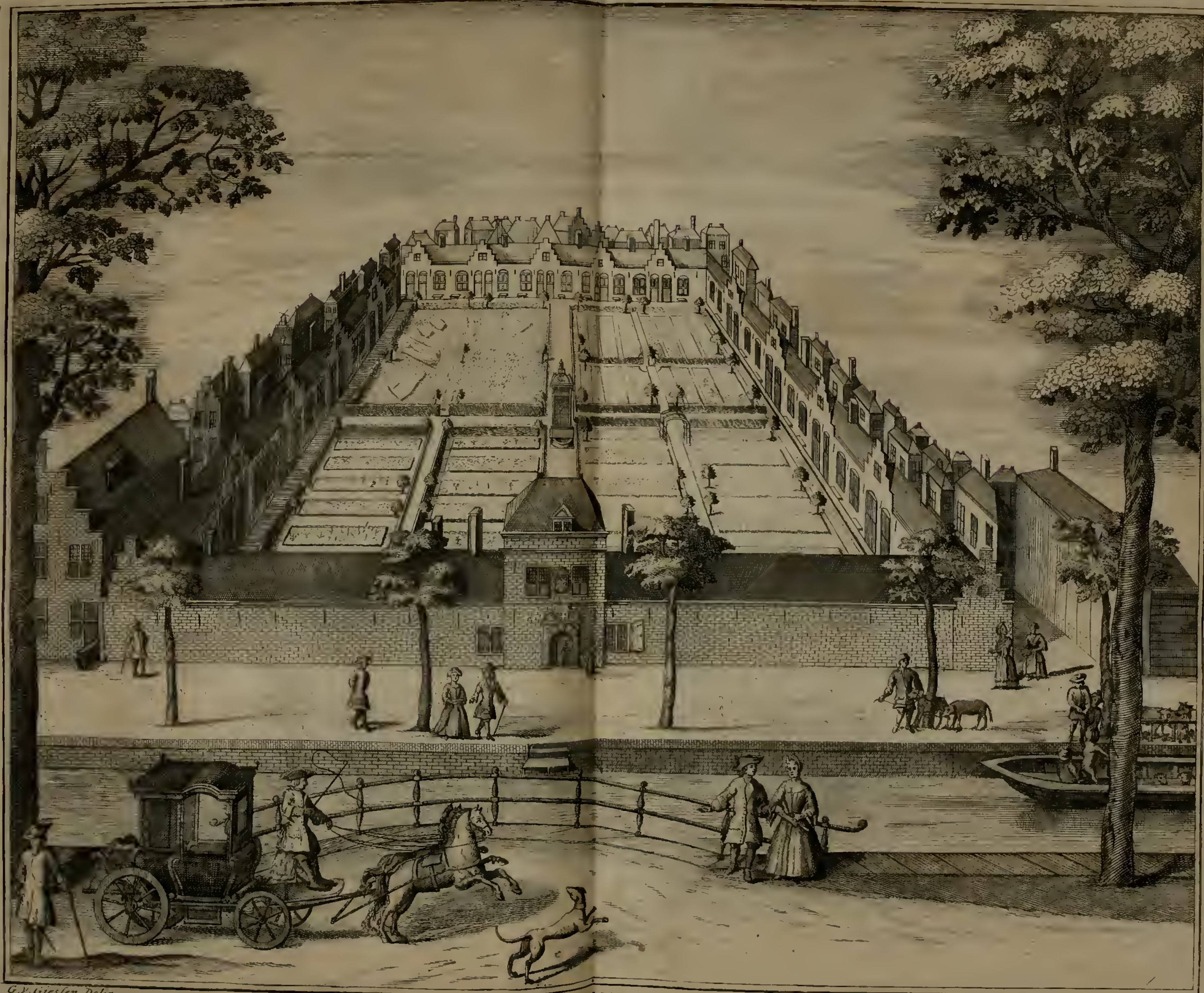

NOg werden in den Hage gevonden eenige zoo genaamde *Hofjes*, of Godshuizen, dewelke in de voorgaande eeuw uit byzondere godvrugtigheid, of wel eigentlyk, barmhertigheid gestigt zyn voor oude behoeftige luiden, om die daer in te laaten woonen en te onderhouden. Onder deze is, onzes oordeels, het voornaamste van allen het H. Geesthofje, staande in 't zuiden van den Hage regt over de nieuwe Veer-kade. Dit Hofje is in den jaare 1616 gebouwt, niet door eenen *Maarten Verbrugge*, als zommige (*a*) verkeerdelyk melden, maar door de H. Geestmeesters zelf, om de arme oude luiden, die in verscheide quartieren van den Hage waren woonende, bequamelyk by den anderen te accommoderen, gelyk de gemelde Regenten spreeken in zekere requeste by hen in den gemelden jaare 1616 gepresenteert aan de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland of haar Ed. Mog. Gecommitteerde Raden, om te verwerven vrydom van bier-impost voor de arbeiders aan 't nieuw H. Geesthuis werkende; want dit zyn hunne woorden: „ Geven ootmoedelyk te kennen de Meesters van de H. Geest-armen alhier in „ 's Gravenhage, dat sy Supplianten tot commoditeit van de arme „ oude luyden, die in diversche quartieren syn woonende, begon- „ nen

Wanneer en by wien gebouwt

Vrydom van bier-excys voor de arbei-

(*a*) Zie Cretzer, *Beschr. van 's Gravenhage*, *pag.* 40. Oudh. en Gestigt. van *Delftl.* &c., *pag.* 406.

G. v. Giessen Delin. 't H. GEEST-HUIS. R. Boitet Excud. Cum Privileg.

„ nen hebben bezuyden den Hage alhier te doen bouwen zeker „ Godts ofte H. Geesthuys, *omme de arme luyden bequamelyk by den* „ *anderen te accommoderen*, Ende dat alhoewel alle Godshuysen vry „ syn van excysen en mede van den impost van de bieren, dat egter „ de Pagter van den impost van de voorsz. bieren swaerigheyt „ maeckt hunne drinken-bieren van de arbeyders aen 't voorsz. „ *nieuwe Godtshuys* werkende te laten volgen, ten ware sy betael- „ den den excys. Ende gemerkt de Supplianten dunken 't selve „ buyten reden te syn, te meer 't xvij. articul van de generale Or- „ donnantie uytdrukkelyk vermelt, dat onder andere mede vry „ syn de Godshuysen en dat buyten alle controversie 't voorsz. *Nieu-* „ *we gebouw* tot anders geenen eynde en wert gemaeckt, als tot een „ *H. Geesthuys*, zoo keeren zy Supplianten hen tot en aen Uwer Ed., „ ootmoedelyk versoekende, dat de selve believe by appointemente „ in margine van desen te verklaeren, dat sy Supplianten in confor- „ mite van 't 17. artikel van de generale Ordonnantie niet en syn ge- „ houden eenigen impost van de drincken-bieren by de arbeyders te „ drincken te betaelen, en sulcx den pachter *Herman van Middel-* „ *coop* te belasten hen Supplianten in de voorsz qualité dies aengaen- „ de te laeten ongemolesteert. 't Welk doende &c.

ders aen 't nieuwe Geesthuis werkende.

Welk Request wy dienstig geoordeelt hebben alhier in te lyven, om te doen zien, dat ons zeggen niet en bestaat in praatjes of vertellingen, waar mede zommige Schryvers hun papier bekladden, en zulks ook te gelyk aan anderen (*b*) die hen uit onkunde daar in opvolgen, dikmaal gelegentheid geven om te moeten dwaalen, maar dat onze stelling rust op goede en volkomene bewys-stukken. En op dat verders niemant zoude denken, dat dit gebouw getimmert zy uit de goederen van den meergem. *Maerten Verbrugge*, en gevolgelyk dat hy alzoo zoude konnen werden gezegt, stigter van 't zelve Godshuis te zyn, zoo zullen wy hier byvoegen een tweede Request by de voorsz Regeerders aan de Magistraat van den Hage overgegeven, waar by zy van de gem. Magistraat verzoeken consent en approbatie om eenige goederen, hen toebehoorende, te mogen verkoopen tot den verderen opbouw van 't nieuwe Godshuis. De woorden zyn deze: „ Geven reverentelyk te kennen de Meesters „ en Regeerders van de H. Geestarmen in 's Gravenhage, hoe dat „ sy Supplianten tot opbouwinge van haere voorgenomen timme- „ ragie van node syn hebbende verscheyde penningen, en over- „ zulx te rade gevonden hebben te verkoopen sekere pertye lants „ groot vierdalf margen gelegen op de *Laen*, mitsgaders thien er- „ ven gelegen in de *Lorrestraet*. Ende alsoo de voorsz. vercoopin- „ ge nyet en kan ofte mach geschieden sonder daer van van Uwer „ E. te hebben behoorlyk consent en approbatie; Versoekende der- „ halven aen Uwer E. hen Supplianten met Apostille in margine „ van desen te verlenen de voorsz approbatie. 't Welk doen- „ de, &c.

Consent tot het verkopen van eenige vaste goederen tot opbouw van 't H. Geesthuis.

 In

(*b*) Zie Van Heussen, *Batavia Sacra*, *part. II. pag.* 238., en den Vertaalder van de *Oudheden van Delfland*, *&c.* in 8. *pag.* 406.

In Margine ſtond de navolgende Apoſtille.

„ Burgemeeſters en Regeerders van 's Gravenhage geſien ende ge-
„ viſiteert hebbende deſe Requeſte aen hen gepreſenteert, hebben
„ de Meeſters en Regenten van de H. Geeſt-armen alhier Supplian-
„ ten geconſenteert ende geaccordeert, als ſy hen conſenteren en
„ accorderen by deſen, omme de erven en landen in de voorſz
„ Requeſte geroert, te mogen verkopen en behoorlyke brieven van
„ traditie ten behouve van de koopers te paſſeren. Gedaen ter Ca-
„ mere van Burgemeeſteren den xj. Februarii 1617.

Onderſtond, My tegenwoordig.

Was getekent,

H. v. ZUYDERVLIET.

Waar uit dan klaarlyk blykt, niet alleen, dat de voorſz Regenten ſtigters zyn geweeſt van 't voorſz Godshuis, maar ook dat zy het zelve uit de goederen den H. Geeſt-armen toebehoorende, hebben opgetimmert. Indien egter de meergem. *Maarten Verbrugge* in 't ſpel zoude moeten blyven, zoo zoude men dan moeten onderſtellen, dat hy is geweeſt die geene, onder wiens opzigt en directie 't voorſz Godshuis is voltrokken, of aan wien de meergemelde bouwinge is toevertrouwt geworden.

H. Geeſtmeeſters in den Hage al vroeg bekent.

Mogelyk zal iemand wel begeerig zyn te weten, den naam-oorſprong van 't voorſz Hofje. Omme daar aan, zoo veel in ons is, eenigermate te voldoen, zullen wy dan voor af kortelyk aanmerken, dat de H. Geeſtmeeſters al in 't begin der veertiende eeuw in den Hage bekent zyn geweeſt; immers dat wy dezelve vermelt hebben gevonden in eenen brief van den jaare 1357, waar by onder anderen aan de gem. H. Geeſtmeeſteren in den Hage, door eenen *Jacob Lyſenzoon* wierden beſprooken en in regte aelmoeſen gegeven zekere jaarlykſche renten.

By wien voorheen en tans aangeſtelt werden.

Zy waren vier in getale, en wierden in vroege tyden door den Bailliu of Schout (*c*), dog daarna op voorgaande nominatie van de Magiſtraat, by den Stadhouder of Preſident van den Hove aangeſtelt (*d*). Tans werden ze uit kragte van het meergemelde Octrooi van den 30. Januarii 1653, nevens de Regenten van andere Godshuizen, door de Magiſtraat zelf verkooren. Hunne verrigtingen waren geduurig in de St. Jacobs-kerk, houdende aldaar hun komptoor

Waar in hun

(*c*) Zie hierna Bylage E E.

(*d*) Zie het tweede artikel van de Proviſionele Inſtructie voor Burgemeeſteren van den Hage, van den 6. Julii 1560, luidende in dezer voegen: *Zullen oick Bailliu, Schout, Burgemeeſteren en Schepenen van den Hage nomineren de Kerkmeeſteren, Heylige Geeſtmeeſteren, Getyden-meeſteren, Huisſitten-meeſteren en Leproos-meeſteren, omme over te leveren mynen voorn. Heeren den Stadhouder ofte Preſident, omme daer vuyt te eligeren die het toekomende jaer ſullen dienen.*

toor (*e*), waarom zy ook byzonderlyk de H. Geestmeesters in de St. Jacobs-kerk genaamt wierden (*f*). Zy hadden het opzigt over het altaar, 't welk ter eere van den H. Geest, waar van zy hunne benaminge droegen, aldaar was opgeregt. Ook stond aan hen de bezorginge der armen, en het uitdeelen van brood, vleesch, romenyen, hembden, en andere behoeftigheden, welke aan de H. Geestarmen van tyd tot tyd door verscheide perzoonen wierden gemaakt. Deze behoeftigheden stonden op eene tafel, die naast het voorsz altaar was geplaatst, waar van de oude schilderye, vertoonende de H. Geestmeesters in hun geestelyk gewaad, uitdelende de voorgemelde spyzen aan arme en gebrekkelyke menschen, heden nog gezien werd in 't vertrek, 't geen aan de Binne-vader en moeder van 't H. Geesthuis tot hunne woonplaatze verstrekt. Zy hadden de administratie en uitdeelinge niet alleen over zodanige goederen, die uit testamentaire dispositien en liberale donatien bestonden, maar ook over de erberm-giften ofte aalmoesen, welke in de offerkisten in deze kerke wierden gegeven. Zy moesten even gelyk de Huiszitten-meesters, in koude winteren, duure tyden, of in andere ongelegendheden eens of tweemaal ter weeke alomme gaan visiteren, waar armoede was, om daar te deelen; en indien het inkomen niet mogte volstrekken, dan liever eenige belastinge te doen by advys van den Bailliu, Schout, Geregte en Pastoor, op dat de armen in nood altyd ondersteunt mogten werden. Ook vermogten zy geen landen of andere vaste goederen verkoopen, dan by decreet van den Hove van Holland. Dog eenige renten aan hen werdende afgelost, moesten zy dezelve terstond wederom beleggen by advys van Schout, Schepenen en Pastoor. En dewyl hunne inkomsten meer be- dienst bestond.

Yyy 3 droegen

(*e*) De H. Geestmeesters hadden in deze kerk twee byzondere komptooren, het eene staande aan de zuid en 't ander aan de noortzyde van de kerk, zynde het laatstgemelde tans het komptoor van de Diakonie. Deze komptooren hebben Kerkmeesters in den jaare 1625 van de H. Geestmeesters gekogt, en daar voor ten behoeve van 't H. Geesthuis geconstitueert een jaarlykse Los-renten, als blykende uit de volgende acte: „ Wy *Johan Hornneur* en *Hendrik van Slychtenhorst*, Sche-
„ penen in 's Gravenhage, oirconden eenen ygelicken, dat voor ons gecomen en
„ erschenen syn *Johan Quartelaer* en *Thomas van Cassiopyn*, Kerkmeesters van
„ 's Gravenhage, in desen vervangende heurluyder mede-confraters, en bekenden
„ over en in voldoeninge van de somme van duysent guldens by henluyden in de
„ voorsz qualiteit belooft voor de koop van zeekere *twee Comptoiren, het eene staen-*
„ *de aen de zuyt en 't ander aen de noortzyde van Sinte Jacobs kerk* alhier, by hen-
„ luyden ten behouve van de voorsz kerke *van den H. Geestmeesters alhier gekogt*,
„ en by deselve huyden wettelyk overgedragen, wel en wettelyk vercocht en ge-
„ constitueert te hebben, als zy vercopen en constitueren by desen ten behouve en
„ profyte van den H. Geest-armen alhier een jaarlyxe losrenten van LXII. pond.
„ x. schell. te XL. groten 't pond 's jaers te betaelen, alle jaers op ten eersten
„ Mey &c. Des ten oirkonde soo hebben wy Schepenen voornr. elk onsen zegel
„ hier onder aen gehangen op den xxvij. Junii A°. XVI^c. XXV.

(*f*) Deze wierden genoemt *H. Geestmeesters van der Parochie-kerke van den Dorpe van den Hage*, in een Octrooi van *Philips van Oostenryk*, 28. Mei 1505. *H. Geestmeesters der Kerke van den Hage*, in een Procuratie gedagtekent 5. Junii 1549. en in een Transport-brief van een Los-renten 12. Julii 1549. *H. Geestmeesters in de St. Jacobs-kerke in den Hage*, in een acte van den jaare 1545. enz.

droegen dan van eenig ander Godshuis, konden zy eenen Rentmeester zetten by goed dunken van de Wet. Dog hier over viel in laater tyd groot geschil, beweerende de Magistraat alleen bevoegt te zyn tot het verkiezen en aanstellen van een Rentmeester, en de Regenten in tegendeel, dat het zelve hen privative was competerende; welk geschil zoo verre ging, dat daar op in den jaare 1583 proces ontstond voor den Hoogen Rade in Holland tusschen de gem. *Regenten als impetranten in cas van maintenue en verweerders in reconventie ter eenre, en de Magistraat als gedaagdens in 't zelve cas en eischers in reconventie ter andere zyde*; welke zaake zynde beschreven by Memorien, is daar op gevolgt een sententie in dato den voorlesten Julii 1583, waar by den impetranten hunne eisch en conclusie in conventie wierd geadjudiceert, en den gedaagdens hunne eisch in reconventie ontzeit. Eindelyk waren zy gehouden jaarlyks van hunne administratie rekeninge te doen voor den Bailliu, Schout en Schepenen, daar over geroepen den Pastoor van den Hage, ten aanhooren van de gemeente (*g*). Maar wanneer by vervolg van tyd daar in zodanig verloop en verzuim was ingeslopen, dat de Regenten zoo van dit als van de verdere Godshuizen niet alleen jaarlyks hunne Rentmeesters geen rekeninge lieten doen, maar ook dezelve, als ze geschiedden, onder hen hoorden, opnamen en sloten, zonder iemand daar over te roepen, *vonden Schout*, *Burgemeesteren*, *Schepenen en Regeerders* in den jaare 1641 *goed*, te ordonneren, *dat zoo de ordinaris als de extraordinaris rekeningen van de Kerk*, *als van 't inkomen van alle andere Godshuisen binnen 's Gravenhage*, *by de Rentmeesters en Regenten derzelver altoos zouden werden gedaan ten overstaan van yemanden uit de Magistraat daar toe te committeren* (*h*).

Geschil over het aanstellen van den Rentmeester.

Waren gehouden alle jaar rekeninge te doen.

H. Geestarmen, wie die waren, en 't getal der zelve in de jaaren 1481 en 1483.

Deze armen waren allerhande nooddruftige en behoeftige menschen in 't generaal, en wierden van de Huiszitten-armen onderscheiden, dewelke wederom onder hunne eige bedeelinge stonden. De armen, die alleen van de H. Geestmeesters bedeelt wierden, beliepen in den jaare 1481 ontrent 1400 (*i*), en na verloop van twee jaaren en zulks in den jaare 1483 boven de 2200 (*k*), 't geen zekerlyk al een groot getal was na mate van den kleinen omtrek van den Hage in dien tyd.

Constitutien van renten op vaste goederen.

Onder de goederen tot onderhoud van deze armen gemaakt en besprooken, waren zeer veele renten (die men te Amsterdam *oudeigens* noemt) geconstitueert op huizen, landen en andere vaste panden, welke in die tyden gehouden en geagt wierden voor onlosbaar en als eeuwige pagten, maar vermits de huizen en perceelen in den Hage, door het opnemen van zodanige renten, veroorzaakt door armoede, waarinne de burgers en inwoonders door den oorlog, duuren

(*g*) Zie hier op na de Instructie voor de Kerk- en andere Godshuis-meesters van den Hage van den 12. Augusti 1524, hier vooren *pag.* 345. in 't geheel gedrukt.

(*h*) Zie deze acte geheel hier vooren *pag.* 352.

(*i*) Zie Sententie-boek van den Hove van Holland, gequot. S. *fol.* 223.

(*k*) Zie hier vooren *pag.* 30.

duuren tyd en anders vervallen waren, in groote ongelegendheid geraakten, *zulks dat ze gescepen waren geheel te nyete te zullen gaan*, wilde Aartshertog *Philips van Oostenryk* daarinne voorzien en gaf mits dien in de jaare 1500 aan die van den Hage een Octrooi, waar by hy ordonneerde, „ dat men alle die erfrenten, staende op die „ huizen, binnen den Dorpe van den Hage, en daer nyet en bleeke, met hoeveel penningen men elken penninck zoude mogen lossen en afquyten van dier voort dezelve renten zoude quyten en „ aflossen mogen elken penninck met 16 penningen. Met welk generaal Octrooi de H. Geestmeesters zig merkelyk bezwaart vindende, vervoegden zig met een smeek-schrift daar over aan den gemelden Graaf, en vertoonden, „ dat over veele jaeren geleden die inwonende van den Dorpe voorsz. tot haerluyder en haerer ouderen „ zielen zekere renten jairlicx op huerluyder huysen by heuren uytersten wille en testamente den H. Geest voorsz. gemaect en besprooken hebben gehadt, van welke renten die voorsz. Supplianten alle jaeren en tot eeuwigen dagen verobligeert en verbonden „ staen te betalen en vuyt te reyken zoe in der onderhoudenisse van „ de memorien en diensten Goids van de voorn. kerken, in deelen „ en aelmoessenen van de armen Huyssitten en andere miserable en „ ellendige menschen, als op zekere dagen daer toe geordonneert „ ende anders tot allen tyden in 't geven van broot, vleysch, harinck, byer, schoenen, hembden, linne laeken, wolle lakenen, „ kisten daer men de voersz. armen menschen inne begraeft, belopende jaerlicx boven de twalef hondert ponden Hollants, vuyt „ desen dat dit aldus jairlicx onderhouden wert, zoe zyn veele van „ de voorsz. inwoonende van den Hage, die binnen haer leven by „ haer testament en vuyterste wille den voorsz H. Geest renten maeken en bespreeken; Ende dat of wel 't voorsz. Octroy en consent „ van der lossinge van de voorsz. renten op ten huysen binnen den „ voorsz. dorpe van den Hage nyet te verstaen en is, roerende die „ renten van den voorsz. H. Geest geordonneert en gemaect in der „ manieren en omme der zaeken voorsz. en dat de voorsz. renten „ met malkanderen nyet gemeen en zyn, desen nochtans nyet tegenstaende soe vervorderen hem eenige persoenen te willen lossen de „ voorsz. renten van den H. Geest voorsz. den penninck mit sestien „ penningen, al eens of 't zelve gelyke renten waeren die staende „ zyn op huysen, belast by der oorloge, dieren tyd en anders, die „ welke tot niemants prouffyte en coemen dan van den persoen als „ rentiers en diergelyke, zoe dat indien 't zelve voortgank zoude „ moeten hebben, binnen corten tyt geheelicken te nyeten zoude „ gaen de voorsz dienst Gods geordonneert ter memorien en gedenkenisse van der zielen, die voorsz. grote aelmoesenen van den armen ellendigen miserable persoonen, gemerkt dat die inwoonende „ van de voorsz. dorpe van den Hage nu in levende live zynde den „ voorsz. H. Geest nyet meer en zouden willen yet maken. Hier op verwierven de H. Geestmeesters het volgende dispostyf. „ SOE „ EYST, dat wy de zaeken voorsz overgemerkt en hierop gehadt „ 't advys van onsen lieven en getrouwen Raidt en Meester van de Requesten ordinaris van onsen huyse *Meester Joost Quevin*, Heere van „ Olse-

Werden by Octrooi voor die van den Hage losbaar verklaart.

Klagten van de H. Geestmeesters daar over.

,, Olsene, die by onsen bevele en ordonnantie hem geinformeert
,, heeft op die saeken voorsz. Wy hebben den voorn. Supplianten
,, genegen wesende tot heur voorsz. bede en supplicatie gegonnen,
,, geconsenteert en gewillekeurt, gonnen, consenteren ende wille-
,, keuren vuyt onse zonderlinge gratie by desen onsen brieve, dat
,, van nu voortaen niemand wie hy sy de voorsz. renten, staende op
,, de voorsz huysen binnen den voorsz onse Dorpe van den Hage,
,, den voorsz H. Geest gemaect en bewesen in der manieren en om
,, die saeken voorsz. en zal mogen lossen den penninck met sestien
,, penningen, hy en sal gehouden wesen die selve renten te stellen
,, ofte wederom te doen setten op soe goeden en zekeren pandt en-
,, de bequame plaetzen als erven van lande en diergelyke, soe die
,, renten van oudts en voer 't consenteren van 't voorsz. Octroye
,, staende waeren, nyet losbaer synde, en daer of de voorsz Sup-
,, plianten in redelicheyt heur aen genoegen sullen; Welverstaende
,, dat indien sy dat niet en deden, die voorsz renten sullen by ge-
,, breeke van dien en in dien gevallen blyven ongelost en ongeque-
,, ten, al sonder prejudicie van 't voorsz Octroy by die voorsz van
,, den Hage vercregen, en daer of boven mencie gemaect es, als
,, voorsz. Ontbieden daeromme en bevelen onsen besunderen lie-
,, ven en getrouwen den Cancellier, President en Luyden van onsen
,, Grooten Raide, Stadhouder Generael en Luyden van onsen Raide
,, in Hollant, en voorts allen anderen onsen Rechteren, Justicieren,
,, Officieren, wien dit aengaen ofte roeren sal mogen, heuren Stad-
,, houder en elcken sonderlinge alsoe hem toebehoeren sal, dat sy
,, die voorn. Supplianten doen laeten en gedogen van desen onsen
,, Octroye en consente van al den inhouden van desen in der vou-
,, gen en manieren als voorsz is, rustelick, vredelick en volcome-
,, lick genyeten en gebruyken, sonder hen te doen ofte te laeten ge-
,, schien eenich hinder, letsel of moeyenissen ter contrarie, want
,, ons alsoe gelieft. Des t'oirconden hebben wy onzen zegel daer
,, af, die wy tot hier toe gebruykt hebben, hier an doen hangen.
,, Gegeven in onser stad van 's Hertogenbossche den xxv. dach van
,, Meye in 't jaer ons Heeren duysent vyf hondert en vyve, ende
,, van onsen Rycke d'eerste.

Op te pleyke stondt,

By den Coninck, ter relatie van den Raide.

Ondertekent,

N. HANETON.

't Welk by Keizer *Karel* nader is geconfirmeert.

Keizer *Karel* heeft by brieve gegeven tot Brussel den 10. November 1552, 't zelve Octrooi ten behoeve van de H. Geestmeesters nog nader bekragtigt. Des niettegenstaende zyn nu en dan op 't stuk van de aflossing van deze en diergelyke renten, Placcaaten geëmaneert, die in de Groot-Placcaat-boeken te vinden zyn; en inzonderhid hebben haar Ed. Gr. Mog. de Staten van Holland en Westvriesland in den jaare 1658 by een speciaal Placcaat van den 27. September gestatueert

Placcaaten op 't

tueert (*l*); dat alle zodanige renten niet alleen ten opzigte van haar Ed. Groot Mog. Domeinen, maar ook ten aanzien van Godshuizen, Steden en Collegien, enz. losbaar zouden zyn, te weeten de kapitaalen, daar van renten betaalt werden, tegens den penning 25; de kleine erfpagten, bedragende tot een pond Vlaamsch en daar onder, tegens den penning 40. Voorts tot 20 guldens en daar onder, tegens den penning 48. Ende Chynsen en Thynsen enz. tegens den penning vyftig.

afloffen van zodanige en andere renten.

Ten opzigte van deze armen maakte de Magistraat in den jaare 1443 eene Ordonnantie, waarby gereguleert en voorgeschreven wierd, hoe de goederen, dewelke die geene, die van den H. Geest leefden of aalmoezen van 't H. Kruis-gilde genooten, na hunnen dood agterlieten, zouden erven en succederen; welke Ordonnantie, als de oudste zynde, die door de Magistraat afzonderlyk gemaakt, ons tot nog toe te vooren is gekomen, wy alhier zullen opgeven, te meer, om daar uit te zyner plaatze te konnen aantoonen, dat de Vroedschappen in den gemelden jaare 1443 al in wezen zyn geweest. De woorden van de gemelde Ordonnantie zyn deze:

„ WY Schout en Scepenen in den Hage doen condt alle luyden, „ dat ons wael te denken is ende mit claeren betoyghe bygebrocht, dat in tyden als dat coern soe duyer was, overdragen en „ ordonneert wert by den Schout, Scepenen en gemeen Vroetscip „ en Heylige Geestmeesters in den Hage, dat zoe wat arme menschen van den Heyligen Geest leefden, ende dagelicx die aelmissen van den Heyligen Geest ontfingen of hier namaels tot eeniger „ tyd ontfangen sullen, dat alle hoer guede die zy in 't laetste van „ hoeren live after laeten süllen, boven de sculden en boven dat sy costen zullen ter aerde te brengen, comen en erven zullen an den „ Heyligen Geest in den Hage, ten wair of zy kinder after lieten „ van hoeren live gecomen, die beneden vyftien jaeren oudt waren, „ die zouden die gueden behouden, onverseyt van den Heylige „ Geestmeesters voirsz: welke Ordonnancie en overdracht in den „ zelven tyde gecondicht werdt op ten predikstoel, en in cedullen „ an der kerken dueren geset; Oec mede wort op die selve tyd „ overdragen en ordonneert, zoe wat van den selven armen menschen mede aelmisse ontfinge dagelicx of namaels ontfangen zellen „ van den Heyligen Cruys-Gilde, dat 't Heylige Cruys-Gilde van den „ selven boven den oncosten voirsz, zoe veel hebben souden als die „ Scout mitten Scepenen dan in der tyd wesende dat ordineren, en „ tot alre tyd dat voegen sellen by anbrengen van den Heyligen „ Geestmeesters ende Dekenbroeders van den Heyligen Cruys-Gilde, „ die dan in der tyd wesen zullen, als redelicste wesen sal sonder „ arch en liste. In kennisse der waerheyt hebben wy desen brief „ open bezegelt mit onzen gemeen zegel. Geschreven op ten lesten „ dach in April in 't jaar ons Heeren M. CCCC. drie en veertig; „ hebbende aen eenen francynen staarte vuythangende een zegel in „ groenen wassche.

Ordonnantie, hoe de goederen der armen, die van den H. Geest leven of aalmoezen ontfangen van 't H. Kruisgilde, zullen erven en succederen.

(*l*) *In 't tweede Deel fol.* 2522.

Bezorging van de Memorien aan 't H. Geest altaar.

Maar daarenboven was de voornaamste zorg van de H. Geest-meesters, dat de Memorien, welke in zeer groote meenigten aan 't voorsz en andere altaaren waren besproken, (gelyk ons uit het oorspronkelyk francyne Memorie-boek van de H. Geestmeesters is gebleken) door de Priesters of Kapellaanen dier naam, op de gezette tyden wierden gehouden en geviert. Hun gezag en aanzien was alhier zeer groot, in zoo verre dat, wanneer Keizer *Karel* in den jaare 1516 de Geestelykheid door gansch Holland opleide eenige schattingen op te brengen (*m*), en zy, als onder dezelve Geestelykheid geoordeelt werdende te behooren, verzogt en aangemaant wierden hun aandeel in dezen last te voldoen, zy zig hevig daar tegen dorsten aankanten, beweerende dat zyne Keizerlyke Majesteit geen recht hadde nog immer bevoegt was, omme van de goederen, den rechte armen toebehoorende, eenige penningen te vorderen; en geen vrydom konnende verwerven, deden zy aan des Graafs Rentmeester *Willem Gout* in zeer harde termen en expressien dit volgende protest, 't geen wy waardig geagt hebben alhier plaatze te gunnen.

Hun grootgezag en aanzien.

In den naam ons Heeren, Amen.

Protest vande H. Geestmeesters tegens *W. Goud*, Rentmeester van Noortholland.

„ KEnnelick zy allen luyden die dit jegenwoordich instrument sullen zien of horen lesen, dat in den jaere deszelfs ons Heeren „ geboerte duysent vyf hondert en sestien, in die vierde indictie des „ sestienden dach in Septembri ten seven uren voor middach of daer „ ontrent des Pausdoms ons onser allerheylichsten in Gode Vaders „ en Heeren Heeren *Leo*, van die Godlicker voorzienicheyt die tiende Paus dies naems, in zyn vierde jaer syns Pausdoms, zoo compareerden in myn openbaer Notaris en getuygen hier onder gesz. „ daer toe geroepen en gebeden tegenwoordicheyt dese eerbaren „ persoonen en mannen in der tyd wesende H. Geestmeesters in den „ Hage, *Jan Splinter*, *Jorys Jacobsz* en *Cornelis Jansz* in den Os, „ hebbende in haren handen zekere penningen, te weten vierhondert en een en vyftich Rhynsche gulden, veertich grooten voor „ die gulden gerekent, dair den H. Geest mede belast was te gheven „ en bedwongen worde van *Willem Goudt*, Rentmeester van Noortholland, aengaende die exactie en schattinge van die geestelicke „ goeden, en byzonder van die goeden die den H. Geest waren aengekomen binnen den tydt van veertich jaeren; en dese H. Geestmeesters

(*m*) Deze exactie dede Keizer *Karel* in navolginge van Hertog *Karel van Bourgondie*, die in den jaare 1475 Nuis zullende belegeren, en bevindende dat de schatten en rykdom hem door zynen vader *Philips* nagelaten, reets verspilt waren, en gevolgelyk dat hy in geen staat was, om deze belegeringe te konnen ondernemen, met geweld vorderde van alle de Geestelyken, alomme in zyne Landen en Provintien gezeten, zeer zwaare schattingen, daar van geene Kerken, Kloosters of Godshuizen verschonende; dog hoe zeer de Geestelyken hier te Lande zig daar tegens hebben aangekant, en wat uitslag, niet jegenstaande de geweldenaryen by den gemelden Hertog daerinne gebruikt, deze zaake eindelyk heeft gehad, werd omstandiglyk verhaalt by den Zamensteller van de *oude Holl. Chron. divis.* 30. *kap.* 85. 86. 87. 90 en 91. of Goudhoeven, *pag.* 499--501.

„ meesters hebben protesteert, geseyt en verklaert, hoe dat sy die „ penningen nyet en gaven willichlyk, mer daer toe gedwongen „ worden om te geven , settende neder die penningen in tegenwoor- „ dicheyt van den Rentmeester voorsz, en seggende, Heer Rent- „ meester hier zyn die penningen van den H. Geest, wy en geven ze „ U niet, die penningen hooren den rechten armen toe; heeft myn „ genadigen Heer dair rechte ofte reden toe, of ghy, soe moech „ di die penningen aenvaerden; die Rentmeester heeft geantwoort, „ wil di die penningen geven, ik sal se ontfangen op alsulcke rechte „ als myn genadigen Heer daer toe hevet: Die H. Geestmeesters „ voorsz hebben wederom geantwoort, dat zelfde dat voorsz es; „ en die Rentmeester voersz heeft noch ten laetsten die penningen „ ontfangen, seggende, hebt gy meer conscientie dan yemant in „ Hollant, want nyemandt in Hollant en heeft alsulcken protestatie „ gedaen? Die H. Geestmeesters hebben geantwoort, wy hebben „ alsulcke conscientie, en wy hebben ons alsoe bevraget en beraden „ mit geleerde mannen, dat wy se nyet en behoeven te geven dan „ den rechten armen. Van welke protestatie en van al dat voorsz „ is, hebben die H. Geestmeesters *Jan Splinter*, *Jorys Jacobsz* en „ *Cornelis Jansz*, van myn Notaris hier onder geschreven een ofte „ meer openbaer instrument of instrumenten begeert gemaict te heb- „ ben. Dit geschiedde in 't jaer, indictie, maent, dach, ure en „ Paeusdoms als boven, ten huyse van *Willem Goudt* voorsz, staen- „ de aen die Vyverberch; Hier by zyn geweest die eerwaerdige „ Heeren en Priesters, Heer *Dirk Jansz* en Mr. *Claes Arentsz*, in- „ woonders van den Hage, bekende tuygen, daer toe geroepen en „ gebeden.

Onder stont geschreven,

Et ego Anthonius filius Egberti Clericus, &c.

En was onderteeckent,

Anthonius Egberti Notarius Publ.

Gestelteniffe van de H Geest armen in vroege tyden.

Na de omkeeringe van 's Lands bestier, en dat de geestelyke ceremonien en diensten uit de kerken alomme door geheel Holland wierden geruimt, zyn deze H. Geestmeesters in werreldsche personen verandert, behoudende hunnen naam en de bezorginge der armen uit de goederen, die in voorige tyden aan de zelve besprooken waren. Deze armen woonden in verscheide gedeelten van den Hage in zodanige kameren of kleine huisjens, als aan de H. Geest-armen eertyds waren gemaakt. Onder anderen stonden 'er in de Lorrestraat dertien, welke eenen *Claas Govertsz* en *Lysbeth Goverts* dogter, egteluiden, by hun testament van den 27 September 1463 aan de H. Geestmrs onder deze volgende voorwaarden hadden gelegateert: „ Voorts sellen die H. Geestmrs in den Hage ten eeuwigen dage „ houden in raek en daek derthien Cameren, die *Claes* en *Lysbeth* „ voorsz. staende hadden in die *Lorrestraet*, en sellen dair altoes

Woondendoor den ganschen Haag.

 „ om

Makinge van verscheide huisjes ten behoeve van de zelve: en uitdeelinge van brood, enz.

„ om Goids wille in laten woonen derthien arme menschen, en in „ elken camer sellen sy besorgen alle jaers een half last turfs totter „ gheenre behouf, die in die cameren wonen sellen. Waar by wy, als iets byzonders ten opzigte van deze armen in de voorsz. 13 kameren woonende, zullen voegen, dat Heer *Claes Woutersz* Priester alhier, by acte van den 25 Maart 1572 voor Schepenen van den Hage „ hebbende getransporteert ten behouve van de H. Geestarmen „ alhier in rechter aelmisse en om Goids wille den eygendom van „ een rentebrief van ses pont Hollants van vyftien stuyvers 't stuk „ 'tsjaers, wel expresselyk bevoorwaart heeft, dat die H. Geest- „ meesters van den Hage in der tyt gehouden sullen wesen ten eeu- „ wigen dage op ten witten donderdach in St. Jacobskerke alhier, „ na dat het avondmael gepredikt sal wesen, te deelen die twaalf „ scamele Vroukens, die nu jegenwoirdich wonen en namaels sullen „ mogen succederen in heure plaetse in de huyskens van de zelve „ H. Geest, staende aen de zuytzyde van de Proestie, ter eere van „ de twaalf Apostelen ons Heeren elcxs een halve pint romenye „ wel gesoetet, ten waere dat gebeuren mochte, dat die in den „ Hage geenzints crygbaer en ware, in welken gevalle men voor „ die reyse sal mogen nemen in plaetse van dien, goede Rynsche „ wyn van de soetste en beste somer, sonder nogtans 't selve te mo- „ gen trecken in consequentie, mit noch elcxs een halve stuyver „ wittebroot daar toe; en daer en boven noch een armen man, die „ in der tyd woenen sal in een cleyn huysken in de *Vleersteeg*, toe- „ behoerende Heer Claes voorsz.... ter eere van onsen Zalichmaker „ dubbelde proeven, als te weten een pinte gelyke wyn als vooren „ en een broot van een stuyver; Zullen noch insgelycxs ten eeuwi- „ gen dage deelen op ten goeden vrydach, na dat die passie ons „ Heeren geëxpediceert sal wesen, de voorsz twaalf Vroukens en ee- „ nen man mit noch achtien arme miserable menschen, maekende „ t'samen een en dartich; van welken achtien persoonen des voorsz „ Fundateurs erfgenamen na syn doot altoos die distributien hebben „ sullen, ... elcx een wittebroot van eenen stuyver met een hal- „ ve stuyver daar op aen gelde; zullen van gelyken noch ten eeuwi- „ gen dagen deelen in de voorsz kerke op ten dach van der schey- „ dinge der Apostelen, 's merchens onder die hoogmissen, die „ voorn. derthien eerste persoonen elcx een broot van een halve „ stuyver, met een gelyke halve stuyver daer op aen gelde, enz. Nog wierden 'er in 't *Voorhout* gevonden zes kamers, welke eenen *Aernt Philipszoon* van Scheveninge, by acte van den 19. Augusti 1510 aan eenige vrouws-perzoonen, by hem aldaar genoemt, hebbende besprooken, verders gewilt en „ geordineert heeft, dat die voorsz „ ses cameren nae die voorsz persoenen haer doot en elcs van hem „ bysunder komen souden tot behouf van der armen van der H. „ Geest, om daer inne te woenen om Gootswille, en dat die H. „ Geestmeesters in den Hage Collateurs zouden wesen van de voorsz „ ses cameren, ten waere dat eenige van de voorsz ses persoonen „ arme vrienden of kinderen hadden, die zouden sy die camer „ daer sy inne woende, mogen erven en anders nyet, enz. En zoo waren 'er nog andere op andere plaatzen in den Hage meer,

welke

welke alle alhier op te tellen niet min lastig dan verdrietig zoude wezen.

Deze armen dus door den ganschen Hage verspreid zynde, hebben de H. Geestmeesters in den voorsz jaare 1616 goed gedagt by een te verzamelen en voor dezelve eene bequaame wooning te stigten, met den naam van 't H. Geesthuis (*n*). Dit gebouw is in zyn vierkant getimmert, hebbende van binnen eene ruime opene plaats of tuin, en bestaat uit 36 huisjens, behalven een voor de Binnen-moeder. De oude vrouwen, die in dezelve onderhouden werden, genieten boven de vrye wooning, en eenige andere regalen, als hembden, schoenen, brood en wyn, die aan haar op zekere daar toe gezette tyden uitgedeelt werden, alle weeken jegenwoordig nog een somme van 26 stuivers aan geld.

Wierden in den jare 1616 in 't nieuw gebouw by een verzamelt.

Hoedanigheid van 't gebouw.

De namen der Regenten tans in dienst, zyn deze; de Heer en Mr. *Paulus van Assendelft*, de hoog Edele gebooren Heer *Jacob-Godefroy Baron van den Boetzelaar*, Heere van *Nieveen* &c., de Heer en Mr. *Willem-Anthony Pieterson*, en de Heer *Johan Stenis*. De Heer en Mr. *Willem Quarles* Rentmeester.

HET HOFJE
VAN DEN HEER
VAN NIEUWKOOP.

Het tweede *Hofje*, staande aan de noordzyde van de Prince-gragt, is dat van den Heer *van Nieuwkoop*, 't geen het eerste zeer verre is overtreffende; zynde het zelve zoo groot, zoo fraai en aanzienlyk, dat wy niet weeten, dat 'er in geheel Nederland een wedergade gevonden werd. Het zelve is lang 400. voeten of 33. roeden en vier voeten, en breed 158. voeten of 13. roeden en twee voeten, behalven de tuin, leggende ten noorden agter het Regenten-huis. Binnen de poort en omtrek ziet men ter wederzyden dertig en zulks in 't geheel zestig huisjes of woonplaatzen uitermaaten net geschikt en

't Hofje van *Nieuwkoop* en deszelfs hoedanigheid.

(*n*) 't Schynt dat zy in den beginne ook een huis hebben gehad, dewyl in eene verklaring van koop van den jaare 1377, wel uitdrukkelyk vermeld werd het *H. Geesthuis in den Hage*. De woorden van deze acte zyn deze: „ Wy AELBRECHT &c. doen condt allen luden, dat wi vercoft hebben bi Heer *Dirc* „ *Voppensoen* onsen Rentmeester van Noirthollant *Engebrecht Wermbrechtzoen* vyf „ ponden Hollants tsjaers van den x. ponden tsjaers die ons aenquamen van *Aghe-* „ *ten Dircs van Valckenburch* en *Dirc Valckenburch* van ons helt tot eenen rechten „ leene gelegen 't Sande op die hoeve van *Berckenroede*, en daer 't *Geesthuis in die* „ *Hage* die ander vyf ponden tsjaers op heeft om xxx. ponden Hollants goetsgelts, „ daer ons onse Rentmeester voersz goede rekeninge of doen sal, welke vyf pont „ tsjaers Engebrechts voornt. en syn nacomelingen van ons en van onse nacome- „ lingen houden sal ten rechten leene. In oirconde &c. desen brief besegelt &c. „ op ten Corsavont anno M. CCC. LXXVII.

en gebouwt door den vermaarden Architect *P. Post*, en in 't midden een zeer ruim open plein, in tuinties tot vermaak en gebruik der inwoonende luiden verdeelt. Midden door loopt kruis-wys een breed geplaveit gangpad, ter wederzyden met een groene hegge van de tuinties afgescheiden, en op 't middelpunt staat een verheven steene born-put pedestaals wyze tot gebruik van de bewoonders opgeregt, welke zeer fris en zoet waater opgeeft Rondom langs de huisjes loop een gelyk gangpad mede met klinkerts bestraat, waar op de huisjens en kamers der Proveniers (of eigentlyk nu bewoonders) hunnen ingang en ligten zyn hebbende. Ieder huisje bestaat uit twee vertrekken, een beneden en een boven, zeer beknopt en commodieus gemaakt, hebbende ieder zyn kelderken en ander gemak; zynde breed zestien en agtien voeten diep, in 't inkomen voorzien met een portaal en opgang na boven. In ieder der vier hoeken van 't gebouw vind men een zwaare gemetzelde pomp en daarnevens een heimelyk gemak of gemeen secreet tot gerief van de inwoondende luiden. Zoo als men de voorpoort inkomt, woond aan de regterhand de poortier of de geene die op 't openen en sluiten van de deur op zeker gezet uur, zoo des morgens als des avonds, past. Aan den ingang van de Prince-gragt heeft het een schoone voorgevel, met witten harsteen bezet, en boven de poort zyn de wapens van den gemelden Heer en zyne vrouw in gelyken steen zeer groots uitgehouwen. Agter heeft het eene groote zaal of vertrek voor de Regenten, 't geen op zwaar gemetzelde boogen rust, en boven de zaal een koepel met een toorentie daarop. Boven de deur van de agterpoort, waar mede men uit de tuin der Regenten in de nieuwe Warmoes-straat of zoo genaamde slop van de drie Boeren komt, leest men in eenen steen uitgehouwen de woorden van den digter Horatius (*o*).

† *Paternum.*

VIVITUR PARVO BENE, UBI † GRATUITUM
SPLENDET IN MENSA TENUI SALINUM.

dat is:

Een mensch kan, baast vergenoegt, wel met een kleintje leven;
Daar by een zoutvat heeft van aardewerk of tin,
Op zyn' geringen disch uit gunst voor niet gegeven.

Dit Hofje is gestigt door den Heer van Nieuwkoop, volgens zyn testament, en met veele

Dit Hofje draagt den naam van deszelfs Fondateur, den Heer *Johan de Bruin van Buitenwech*, *Heere van Nieuwkoop*, *Noorden* en *Achtienhoven*. Want of schoon de gemelde Heer het zelve eigentlyk by zyn leven niet heeft gestigt, zoo had hy 't nogtans by zyn testament geordonneert en gewilt, dat het zelve na zynen dood by zyne erfgenaamen en executeurs zoude werden voltrokken, daar toe designerende en bespreekende zeer veele en considerabele goederen. Zyne erfgenaamen en uitvoerders van zynen laatsten wille, hier in willende opvolgen de bevelen van den gemelden Testateur, hebben in

(*o*) *Lib.* 2. *Carm. Od.* 16. *vers.* 13.

del

del. cum Privl.

in den jaare 1658 van den Hove van Holland geobtineert auctoriſatie tot den opbouw van 't voorſz Hofje, als uit de volgende acte te zien is.

goederen begiftigt.

Auctoriſatie tot het bouwen van 't Hofje *van Nieuwkoop.*

„ 't HOf van Holland gezien de requeſte den ſelven Hove overge-
„ geven by *Robbert de Coutereau*, Heere van Weſtmael, Sour-
„ cele, &c. als behout oom en voocht van Jonkheer *Gerard van*
„ *Waſſenaer*, Heere van Alkemade en Juffrs *Olida* en *Philippina van*
„ *Waſſenaer*, nagelaten minderjarige kinderen van wylen Heer *Ael-*
„ *brecht van Waſſenaer* en Vrouwe *Cornelia de Bruin van Buiten-*
„ *wech*, in haer leven Heere en Vrouwe van Alkemade voorſz., *Johan*
„ *Backer*, Deken van Eynthoven en *Herman van Alen*, Notaris al-
„ hier in den Hage; gehoort het rapport van de Commiſſariſſen,
„ die inſpectie oculair van de gelegentheyt van de plaetſe hebben ge-
„ nomen, den Architect *Poſt* gehoort, mede geſien de reſpective
„ modellen, grond en ſtant-teyckeningen van de te bouwen huysjes en
„ voorts geëxamineert de teſtamentaire diſpoſitie van wylen *Johan de*
„ *Bruin van Buitenwech* in ſyn leven Heere van Nieukoop, Noorden
„ ende Achtienhoven, en alles rypelyk hebbende overwogen, heeft
„ geordonneert en ordonneert mits deſen, dat de huysjes, die de
„ voorgemelde Heer gewilt heeft, dat na ſyn overlyden ſouden wer-
„ den gebouwt, in ſulcker voegen gemaekt ſullen werden als de
„ gront-teykeninge op den inventaris onder den letter C. geprodu-
„ ceert, daer op by den Griffier is geſtelt; hier na ſullen werden
„ gemaekt de huysjes van den Heer van Nieukoop, medebrengende
„ is: te weten dat het geheele erf van wylen den voorn. Heere van
„ Nieukoop, het ſtuxken erfs van den Burgemeeſter *Splinter* daer
„ mede bygevoecht, aen de zuyt-ooſt en noortzyde met huysjes ſal
„ werden betimmert: dat agter elk huysje aen de ooſtzyde en
„ noortzyde een kleyn erfje ſal werden gelaeten; en datter agter aen
„ doorgaens een ſcheyd-muer aen beyde de voorſz zyden ſal moeten
„ werden gemaekt, daer door de ſelve erfjens ſullen werden bevryt:
„ ende dat aen de zuytzyde geene erfjens agter de voorſz huysjes
„ ſullen werden gelaeten, maer dat de ſelve aen de Princegraft op
„ den uyterſten grond ſullen werden geſtelt, daer anders de ſcheyt-
„ muur ſoude komen: dat tuſſchen elcke twee huysjes aen de Noort
„ en Ooſtzyde een ſecreet ſal werden geſtelt, 't welk van beyde ſal
„ konnen werden begaen; dat tot gerief van de huysjens aen de
„ zuytzyde twee gemeene ſecreten ſullen werden gemaekt, ſulcx en
„ daer die geene dewelke de directie daer van hebben, beſt geraden
„ en dienſtichſt vinden ſullen: dat voorts de voorſz. huyjes ſullen
„ werden opgebouwt, ingevolge van de ſtant-teykeninge op den In-
„ ventaris onder K. geproduceert, daer op by den Griffier is geſtelt:
„ Hier na de opbouwinge van de huysjes te reguleren: En voorts de
„ wille van den overleden in alles ſoo veel naergecomen als doenlyk
„ is. Gedaen in den Rade den 9 Auguſti 1658.

Hoe heerlyk en deftig dit Godshuis gebouwt zy, kan daar uit afgenomen werden, dat, wanneer deze bouwinge in den jaare

Beloop van de

1661

onkosten van het gebouw.

1661 (*p*) was voleindigt, de onkosten van dien, na 't gevoelen van veelen, meer dan hondert duizend gulden hebben geloopen; waar toe de Regenten successivelyk van tyd tot tyd een kapitaal van 58000 guld. hadden moeten opnemen, vermits de geringste goederen als toen niet verkogt of ook de rentebrieven en obligatien afgelost mogten werden. En wanneer nog daarenboven tot voldoeninge van 't slot der rekeninge wegens den voorn. opbouw, te betalen stond een somme van vierduizend gulden, verzogten de Regenten aan den Hove van Holland volmagt, om eenige vaste goederen te mogen verkopen tot quytinge der gemelde schulden; 't geen hen by den zelven Hove by acte van den 30. Januarii 1665 in dezer voegen wierd toegestaan.

Autorisatie tot verkoopinge van eenige goederen tot onderhoud van het Hofje.

„ ALsoo *Gerard van Wassenaer*, Heere van Alckemade &c. *Elbert van Ysendoorn*, Heere van Kannebergh, als getrouwt „ hebbende *Olida van Wassenaer*, Vrouwe van Cannebergh, en „ *Philips Jacob van Spange*, Heere van Baudries, Nieuwcoop &c. „ als getrouwt hebbende *Philippina-Maria de Wassenaer*, Vrouwe „ van Nieucoop &c. Regenten van de huysjes alhier in den Hage gebouwt, in nakominge van de uytterste wille van wylen den Heer „ van Nieucoop, den Hove van Hollant by requeste te kennen hebben gegeven, dat den selven Heere van Nieucoop tot het opbouwen van de voorsz huysjes hebbende gedestineert zeekere syne goederen, namentlyk *het huis op 't Plein* alhier in den Hage en alle syne roerende goederen, expresse magt en ordre daer by gevoegt „ hadde, dat indien dezelve gedestineerde goederen daer toe niet en „ souden konnen strecken, dat soo veel van de geringste onroerende „ goederen verkocht, ofte obligatien ofte rente-brieven afgelost souden werden als nodig soude wesen; Dat tot den opbouw van de „ selve huysjes by den voorsz testamente gecommitteert wesende *Johan Backer*, Deeken van Eynthoven, en *Harman van Alen*, Notaris alhier in den Hage, de Supplianten met deselve gecommitteerde over dien opbouw en de forme en maniere van dien gecompareert wesende voor Heeren Commissarissen van desen Hove, by „ den selven Hove, na dat de selve Heeren Commissarissen waren „ geweest in loco, inspectie genomen, haer dien aengaende geinformeert en raport hadden gedaen, en ook overgelevert waren diverse „ middelen van gront en stant-teykeningen by acte in dato den 30. „ September 1658, hebben geordonneert, dat dezelve huysjes souden werden gebouwt achtervolgende die gront en stant-teekeninge, „ waerop de voorsz acte by den Griffier van den selven Hove was „ gestelt: dat den selven bouw dien volgende voltrocken werdende, „ de oncosten van dien soo hoog zyn geexcresseert, dat daer over „ successive van tyt tot tyt genegotieert hadde moeten werden tot „ een Capitael van *agtenvyftig duysent gulden*, ten reguarde de voorsz „ geringste goederen als doen nog niet vercoft of ook de rente-brieven en obligatien gelost en mogten werden; om dat eenige vrien-
„ den

(*p*) Dit jaartgetal staat in het frontespies van 't achtergebouw of Regenten-huis.

„ den van den Heere van Nieucoop fuftineerde, defelve fideicom-
„ mis fubject te wefen: Welke zaeken alfoo nu by defen Hove ten
„ voordeele van de Supplianten zyn getermineert, en dat eenige
„ goederen foo van landen als van huyfen de voorfz. huysjes zeer
„ ondienftig fijn, als wel veel in capitael, dog weynig in revenue
„ waerdig wefende; behalven dat de voorfz. laften benevens het
„ flot van de rekeninge van de onkoften van den voorfz. bouw daer
„ en boven nog over de *vier duyfent gulden* bedragende, ook niet
„ betaelt en afgeloft konnen werden; dat by 't vercoopen van de
„ voorfz. vafte goederen, daer toe de Supplianten by den voorfz.
„ teftamente wel bevougt zouden zyn, maer egter meenen ten
„ dienfte van de huysjes en verfekerheyt van den kooper, beter te
„ wefen, dat fulx gefchiede by authorifatie van defen Hove, foo
„ keeren haer de Supplianten aen den felven Hove, verfoekende
„ dat 't Hof de Supplianten gelieven wilde te authorifeeren foo veel
„ van de voorfz. goederen te vercoopen als tot aflosfinge en quytin-
„ ge der voorfz. laften van node wefen foude; ZOO IST dat 't
„ voorfz. Hof geexamineert hebbende den inhoude der voorfz. re-
„ quefte met de teftamentaire difpofitie van wylen den Heere van
„ Nieucoop en de verdere ftukken daer benevens overgelevert, de
„ Supplianten geauthorifeert heeft ende authorifeert defelve mits
„ defen, foo veel van de voorfz. goederen te vercoopen, als tot
„ aflosfinge en quytinge der voorfz. laften van node wefen fal. Ge-
„ daen in den Raede den 30 Januarii 1665.

Hoe rykelyk dit Godshuis met goederen door den meergem. Heer mogte begiftigt zyn, zoo zagen nogtans de Regenten hen wel haaft zoo door de gemeene laften en fchade aan de meefte goederen, die als toen beftonden in landeryen en bouweryen aan den Rynkant gelegen, door den opgekomen oorlog van den jaare 1672 veroorzaakt, als ook door de betalinge van de jaarlykfche legaten en anderzints, in zeer veele fchulden ingewikkelt, invoegen dat zy genootzaakt wierden, om tot verval van de voorfz laften eenige penningen op interesse te moeten ligten, uitwyzens de volgende acte: *Door wat toevallen de goederen van dit huis te niete zyn geworden.*

„ ALfoo *Gerard* Baron *de Wasfenaer* Heere van Alkemade, *Eg-*
„ *bert van Yfendoorn*, Heere van Cannenburch, *Philips-Jaco-*
„ *bus van Spangen*, Heere van Nieucoop, Regenten van het Godts-
„ huys alhier in 's Gravenhage, gefticht door wylen *Jan de Bruyn van*
„ *Buytenwech* in der tyd Heere van Nieucoop, den Hove van Hol-
„ lant by requefte te kennen hebben gegeven, hoe dat de goederen
„ het voorfz Godshuys toebehoorende voor het meerendeel zynde
„ gelegen aen den Ryn-kant, en ontrent *Nieuwerbrugge* en *Woerden*,
„ en mede een woning ontrent *Weesp*, door de invafie van de Fran-
„ fchen en laetft voorgevallen oorlog zodanig zyn geruineert, dat
„ niet alleen in eenige jaeren daer van geene pagten genooten heb-
„ ben konnen werden, maer dat ook boven dien daer van noch
„ 's Lands onkoften, als mede de koften van nieuwe molens moef-
„ ten werden betaelt; Soo als dan mede in plaetfe van de afgebran-
„ dene huyzen wederom nieuwe zullen moeten werden gebouwt; *Autorifatie tot het ligten van penningen tot behoef van 't Hofje.*

Aaaa ende

„ ende dat ook mede noch verſcheyde twee honderſte penningen, „ Capitale leeningen en andere ſwaere ongelden van des voorſz. „ Godshuys goederen ſtonden te betaelen; daer en boven dan noch „ het voorſz. Godshuys was belaſt met verſcheyde jaerlycxe legaten, „ ter ſomma van *duyſent gulden jaerlyx*; Zoo als dan mede het ge- „ melde Godshuys nog was belaſt met verſcheyde gelden a depoſito „ gelicht, wel ter ſomme van *negentien duyſent gulden* capitael, daer „ van mede nog te betalen ſtonden drie jaaren intereſt; En dat ook „ boven dien het gemelde Godtshuys, daer van nooit voor deſen „ eenige verpondingen zyn betaelt, als nu by de Heeren van de So- „ cieteit wierd aengeſproken, om te hebben betalinge van de voorſz. „ verpondinge; En dat ook voor allen de achterſtallen zelfs ook ze- „ dert eenige jaeren al voor dato van het funderen van het voorſz. „ Godtshuys af, dewelke als by het voirſz. Godtshuys zouden moeten „ werden betaelt, wel zouden importeren een ſomme van *vier „ hondert gulden*, zoo als dan mede nog te betalen ſtonden den turf, „ dewelke de armen in het voorſz. Godtshuys woonende nu twee „ jaeren aen den anderen hebben genoten, monterende ter ſomme „ van *ſes hondert drie en tſeventich gulden*, waer toe dan, alſo de „ Supplianten geen gelden in voorraet en hebben, en mits de voorſz. „ ongelegentheden van tyden en ſwaare ſchattingen ook geen appa- „ rentie en was, dat de Supplianten de gelden, dewelke tot verval „ van de voorſz. laſten van node zyn, in lange uyt des voorſz. Gods- „ huys goederen zullen konnen conſequeren, zoo keerden de Sup- „ plianten hun tot deſen Hove, verzoekende, dat 't Hof de Sup- „ plianten gelieven wilde te authoriſeren, omme tot verval van de „ voorſz. laſten voor en tot laſte van het voorſz Godtshuys op inte- „ reſt te mogen negotieren een ſomme van *vyf duyſent gulden*. Zoo „ IST, dat 't voorſz. Hof gehoort 't rapport van Commiſſariſſen daer „ vooren de Supplianten zyn gecompareert geweeſt, en gezien den „ ſtaet zoo van 't incomen als de laſten van 't voorſz. Godshuys, de „ Supplianten geauthoriſeert heeft en authoriſeert haer mits deſen, „ omme tot verval van de voorſz. laſten, voor ende tot laſte van het „ voorſz. Godshuys op intereſt te negotieren een ſomme van *vyf duy- „ ſent gulden*, mits dat de zelve van de penningen by haer op te „ nemen voor een Commiſſaris van den voorſz. Hove rekeninge zul- „ len hebben te doen. Gedaen in den Rade den 29 October 1674.

Maar wanneer deze penningen naderhand moeſten werden afgeloſt en dat boven dien het voorſz. Godshuis met nog verſcheide zwaare ſchulden was beladen, wierden de Regenten in den jaare 1681 geperſt, omme de vaſte goederen te moeten aanſpreken en dezelve tot quytinge van de voorſz. gelden en tot voldoeninge der gemelde laſten te verkoopen, waar toe het Hof hen volmagt verleende:

Autoriſatie tot verkopinge van eenige goede-

„ ALſoo *Philippus-Jacob van Spange*, Heere van Spangen, Nieu- „ koop &c. ende *Andries van Stryen*, Secretaris in den Hove „ van Hollant, als Regenten van het Godshuys geſtigt alhier in den „ Hage, door wylen *Johan de Bruyn van Buytenwech*, in der tyt „ Heere van Nieukoop &c. den Hove van Holland by requeſte te ken- nen

„ nen geven hebben, dat ſy Supplianten op den 14. October 1678. „ geobtineert hebben van deſen Hove authoriſatie om publykelyk ten „ meeſten oirbaer te verkoopen ſoo veel landeryen, als waer van een „ ſomme van *vyftien of zeſtien duizent gulden* zoude komen te proce- „ deren, daardoor zy Supplianten in conformite van de voorſz autho- „ riſatie, verkogt hebben zekere landeryen, en van welk provenu „ zy Supplianten by rekeninge ten overſtaen van een Heer Commis- „ ſaris van deſen Hove gedaen, hebben doen blyken, dat alle de pen- „ ningen van de voorſz verkoopinge geprocedeert, zyn geëmployeert „ tot afloſſinge van de capitaelen tot laſte van 't gem. Godtshuys ge- „ lopen hebbende. Ende alſoo met de voorſz ſomme niet mogelyk „ was geweeſt alle de capitalen tot laſte van 't voorſz Godtshuys „ loopende te konnen voldoen, maar dat nu nog met een ſomme „ van 2119. *gulden* het voorſz Godshuys was belaſt, en nu nog „ moeſt betalen een ſomme van over de 1400. *gulden* wegens een „ ſtraet by de Magiſtraet van den Hage geordonneert, die de Sup- „ plianten niet en konden voldoen, vermits 't weynig inkomen dat „ ſy Supplianten van de vaſte goederen, het voorſz Godshuys toe- „ komende, zyn percipierende; zoo keerden zy Supplianten hen aen „ deſen Hove, verſoekende dat 't voorſz Hof de Supplianten gelieven „ wilde te authoriſeren zoo veel van de goederen van 't voorſz Godts- „ huys te verkoopen, als tot afloſſinge ende quytinge van de voorſz „ laſten van node ſoude mogen ſyn; ZOO IST, dat 't voorſz Hof „ geexamineert hebbende den inhoude van de voorſz requeſte, de „ Supplianten in de voorſz qualité geauthoriſeert heeft en authoriſeert „ mits deſen henluyden zoo veel van de goederen van 't voorſz Gods- „ huys te verkoopen, als tot afloſſinge en quytinge van de voorſz las- „ ten van node ſoude mogen zyn, mits de Supplianten naderhant den „ Hove doen blyken dat alle de zelve penningen zullen weſen geëm- „ ployeert tot afloſſinge van Capitalen tot laſten van 't gemelde Gods- „ huys loopende. Gedaen in den Rade den 17. Juny 1681.

ren tot quytinge van laſten

Alle welke actens wy dienſtig geoordeelt hebben alhier in te laſſen, op dat daaruit zoude konnen blyken, door wat oorzaaken en toevallen dit Hofje, 't geen zoo mildelyk en met zoo veel heerlyke goederen door den fondateur was begiftigt, binnen zoo weinige jaaren tot dien ſtaat is geraakt, dat niet alleen alle de Regalia, die de bewoonders quamen te genieten, t'eenemaal zyn op gehouden, maar dat de Regenten, zoo ze het zelve in ſtaat wilden houden, hebben moeten beſluiten, om de huisjes, die voorheen ter liefde Gods aan arme menſchen te bewoonen wierden gegeven, jegenswoordig voor zekeren prys aan particuliere huisgezinnen te verhuuren. Het opzigt over dit Hofje ſtaat aan een Rentmeeſter, die op alles agt ſlaat, de huisjes verhuurt, de penningen daar van ontfangt en de nodige reparatien verzorgt. Deze werd daar toe aangeſtelt door de Regenten of Regentinnen in der tyd, welke tans alleen is (zoo wy onderregt werden) de Vrouwe van Kannenburg als de naaſte in den bloede van den meergemelden fondateur. De bewoonders hebben zig onlangs in eene buurt vergadert en zyn overzulks gehouden, als 'er iemand in 't Hofje ſterft, den zelven ter aarde te helpen brengen.

Tans werden de huisjes verhuurt.

 HET

HET HOFJE
VAN JUFFROUW
CORNELIA VAN WOUW.

'tHofje van Juffrouw *Cornelia Van Wouw.*

Een derde Hofje ziet men aan de westzyde van de Breestraat niet verre van de Prince-gragt, alwaar over weinige jaaren de Varkenmarkt plagt te wezen. Dit Hofje, 't geen uitermaaten net en zindelyk is, en in 16 huisjes, behalven het Regents-huis, bestaat, is in den jaare 1647 door eene Juffrouw *Cornelia van Wouw*, bejaarde ongehuwde dogter by haar leven uit een godsdienstig gemoed gestigt voor oude Vrouwen en Vrysters, opentlyk belydenis doende van den waaren gereformeerden Godsdienst, buiten welke geene van andere gezintheden in 't zelve mogen werden toegelaten. De bestieringe over dit gebouw heeft zy by testament aan haare naaste bloedmagen aanbevolen, die drie in getale zynde, ieder by beurt-wisseling van de openvallende huisjes na zyn genoege ten vollen disponeert. Boven de vrye inwooninge geniet elke oude vrouw of vryster maandelyks drie gulden en 15 tonnen turf jaarlyks, onder voorwaarde nogtans dat haare goederen als dan by aflyvigheid aan 't gemelde Hofje komen te vervallen; daar in tegendeel die geene, die de voorsz. voordeelen niet willen ontfangen, de vrye dispositie over haare nalatenschap behouden, zynde de Binnen-moeder, die een dubbelde preuve trekt, de voorgemelde conditie niet onderworpen. Hier toe heeft de gemelde Fondatrice specialyk geaffecteert en verbonden een kapitaal van 25000 guld. zoo in rente-brieven als obligatien, sprekende ten laste van 't gemeene land van Holland en West-Vriesland.

Gestigt voor oude vrouwen en vrysters.

HET HOFJE
VAN DEN RIDDER
VAN WOUW.

'tHofje van den Ridder *van Wouw.*

Naast daar aan ten noorden heeft haar broeder de Heer *Bartholomeus van Wouw* in den jaare 1649 mede een Godshuis gebouwt, dog 't geen maar uit twee woonplaatzen bestaande, gevolgelyk van weinig belang is, zynde het zelve in de wandelinge bekent met den naam van *'t Hofje van de Ridder van Wouw.*

R. Boitet Excud. Cum Privil.

G.V. Gusson Del.

Het HOFJE van VAN DAM.

R. Boitet Excud: Cum Privileg:

HET HOFJE
VAN
VAN DAM.

Aan de noordzyde van de Juffrouw Ida-ſtraat vind men nog een diergelyk gebouw van 13 huisjes, mede voor oude Vrouwen en bejaarde Vryſters, eertyds geſtigt door *Floris van Dam*, in zyn leven Schout van den Hage (*a*), en zulks al in de kaart van den Hage van den jaare 1570. N. 72. bekent met den naam van 't OUDE WYFKENHUYS VAN DIE VAN DAM; zynde het oudſte van allen, die in den Hage gevonden worden. Deze Floris had by zyn teſtament, gepaſſeert den 5 September 1563, geordonneert het timmeren van twaalf kameren tot behoef van twaalf oude arme menſchen, met een dertiende voor een man of vrouws-perzoon, die toezigt over de zelve zoude hebben, en daar toe beſprooken zekere renten en goederen. Hy had ook zoo tot den voorſz. opbouw, als tot de directie en administratie van de zelve kameren benoemt vier perzoonen by hen geſtelt tot Executeurs van het zelve zyn teſtament, en wyders in geval van verſterf der zelve gewilt, „ dat, indien iemand van de „ voorſz. teſtamenteurs aflivich werde, ſoe zullen d'andere in de „ plaetze van de aflivighen een ander moegen kieſen, weſende van „ 't naeſte bloed van hem Teſtateur, en die voerſz Executeurs al „ overleden ſynde, ſoe ſullen altyd de naeſte van den bloede van hem „ Teſtateur Gouverneurs en Toeſienders weſen van de voorſz came- „ ren en armen, volgende deze ſyne diſpoſitie, in zulker voege als „ die voorſz Teſtamenteurs geweeſt ſyn.

't Hofje van *Van Dam.*

Na zynen dood is dit Hofje of oude Vrouwen-huis voltrokken, en van tyd tot tyd door de naaſte vrienden geregeert en geadminiſtreert, en laatſt by den Heer *Philips Doublet*, Heere van *St. Anneland* alleen, als die volgens de roepinge van den Fondateur, als toen de eenige geregtigde was, om dat hy was de naaſte in graat, zynde afkomſtig van *Nicolaas van Dam*, broeder van den meergemelden Fondateur, wiens dogter *Anna van Dam* eertyds is getrouwt geweeſt met eenen *Johan Doublet*. Door zyne langduurige beheeringe heeft het zelve onder den gemeenen man den naam bekomen van 't *Hofje van St. Anneland* (*b*).

By wien 't zelve geregeert moet werden.

In den jaare 1722 waren daar van Beſtierders en Regenten de Heeren *Conſtantyn Huygens*, Heere van Zeelhem, als in huwelyk hebbende *Philippina Doubleth*; *Mattheus Hœuft*, Heere van Oyen &c., als getrouwt hebbende *Conſtantia-Theodora Doubleth*; Jonkvr. *Geertruyd vander Myle*, mitsgaders de Heer en Mr. *Johan-Wilhelm van Meel*,

Regenten in den jaare 1722.

(*a*) Hy heeft het Schouts-ampt van den Hage bekleedt, (voor zoo verre ons bekent is) van den jaare 1553. tot 1562. incluis, en is ongehuwt overleden.
(*b*) Zie Cretſer, *Beſchr: van 's Gravenhage pag.* 42.

Meel, Secretaris van de Societeit van Suriname, als in huwelyk hebbende *Christina Rykwaert*; als mede *Wilhelmus Rykwaert* en *Isaak Næranus*, alle den Fondateur in gelyken graade bestaande.

HET HOFJE
VAN DEN HEER
VAN HOGELANDE.

't Hofje van den Heer *Van Hogelande.*

Aan de oostzyde van de Warmoesstraat, in de wandelinge bekent met den naam van de Bouckhorststraat, staat nog een Hofje, vervattende zestien huisjens, zynde in den jaare 1669 gestigt door den Heer *Pieter van Hogelande*, wiens wapen zig in den voorgevel vertoont; boven den ingang of poort ziet men een stand-beeld, vertoonende een jongeling, houdende in zyne regter hand een laurier-tak en in de andere een bazuin, betekenende de vrede, met dit by-schrift.

PAX HUIC DOMUI.

In dit Hofje werden geene andere bewoonders toegelaaten, als die van de Roomsch-Katholyke religie zyn.

't HOFJE van BOURGONGIE.

't Hofje van *Bourgondie.*

Wie stigter zy geweest van 't Hofje, 't geen op de Geest gevonden werd, bekent met den naam van *'t Hofje van Bourgongie*, bestaande uit twintig huisjens, hebben wy niet konnen ontdekken. Uit den opbouw is ligtelyk af te nemen, dat het zelve uit geen ruime beurs is gestigt; weshalven het uit armoede voor eenige jaaren is verkoft geworden, en overzulks gekomen in handen van particulieren, die de huisjens daer van aan geringe menschen verhuuren.

't GESTIGT
ter eere van de
H. DRIEVULDIGHEID.

Gestigt ter eere van de H. Drievuldigheid.

Of nu het gestigt, 't geen in de straat het Sant genaamt geplaatst is, onder de zoo genaamde Hofjes kan getelt werden, laaten wy aan eens ieders oordeel. Het zelve bestaat uit twaalf wooningen onder een dak; wie daar van de stigters zyn geweest, en wat veranderinge het zedert zyne eerste opregtinge onderworpen zy geweest, geeft de volgende inscriptie, welke in de voor-gevel van 't middelste huisje in twee taferelen gelezen werd, klaar te kennen:

ANNO

G. v. Giessen. Del.

Het Hofje van den Heer van HOGELANDE.

R. Boitet Excud Cum Privileg.

ANNO 1565. FONDEERDEN TER EERE DER HEYLIGE DRIEVULDIGHEYT

MR. CORNELIS BARTHOUTS

JANSZOON GRIFFIER VAN DEN LEENHOVE VAN HOLLANDT NEGEN HUYSKENS, ENDE

PIETER CORNELISZ VAN DEN HOVE,

SYNEN MEDE ERFGENAAM ANNO 1595. NOCH DRYE HUYSKENS, STAANDE OP VERSCHEYDE PLAETSEN IN ST. JACOBS-STRAAT ALHIER. DEZELVE NA VERLOOP VAN HONDERT JAEREN VERVALLEN ZYNDE, HEBBEN DE DESCENDENTEN EN ADMINISTRATEURS VAN DE VOORSZ FONDATEURS EN FUNDATIEN IN PLAETS VAN DIEN DESE 12. WOONINGEN ONDER EEN DACK ALHIER OPGERECHT BY AUTHORISATIE DAAR TOE VERLEENT BY DE ED. ACHTB. HEEREN BURGEMEESTEREN EN REGEERDERS VAN 'SGRAVENHAGE TER GOEDER GEDACHTENIS VAN DE OVERLEDENE EN GODTVRUCHTIGE AENMANINGE VAN DE LEVENDE TOT GELYKE MILDADIGHEYT. ANNO 1665.

XVIII. HOOFT-

XVIII. HOOFTSTUK.

Onderzoek wanneer en door wien het iegenwoordige Stadhuis gebouwt zy, en of 'er voorheen nog een ander ter zelver plaatze gestaan hebbe. Hoedanigheid van 't gebouw. Deszelfs cierlyke gevel. Vierschaar. Burgemeesters-kamer en vertrek, en oude Schilderyen aldaar. Schepens-kamer, Secretarye, Weeskamer, Tresorie en Verponding-kamers. Geregts-plaatze der misdadigen.

HET STADHUIS.

Overgang tot de openbaare gebouwen tot den burgelyken staat behoorende.

A dat wy afgehandelt hebben de Kerken, Kapellen, Konventen en andere Godshuizen, zoo die eertyds in den Hage gestaan hebben, als die nog aldaar gevonden worden, zoo zullen wy overgaan tot eene beschryvinge van eenige andere openbaare gebouwen, die tot den burgerlyken of werreldlyken staat behooren.

Het Stadhuis.

Onderzoek wanneer en by wien gestigt.

Onder deze verdient de eerste plaatze het *Stadhuis* of *Raadhuis*, 't welk ook van Keizer *Karel* in zekere acte van den 29 Junii 1520 *ons Schepenhuis van onsen Dorpe van den Hage* genoemt word. Het zelve staat ten oosten de St. Jacobs kerke, ten westen de ordinaris Groen-of Warmoesmarkt (*a*), en met zynen voorgevel over de Nieuw-straat. Wanneer en by wien dit huis eigentlyk gestigt zy, schynen de Schryvers met den anderen niet wel over een te komen; want Goudhoeven (*b*), Boxhorn (*c*) en andere laatere Schryvers (*c*), die hen in dezen hebben opgevolgt, zyn eenpaarig van gevoelen, dat het zelve in vroegen tyd zoude zyn gebouwt by een der Heeren uit den huize van Brederode tot eigen gebruik en bewooninge, en dat het daarna zoude zyn gekomen aan die van den Hage, die daar van hun Raadhuis zouden hebben gemaakt, zonder nogtans by te brengen eenig bewys, waarop dit hun voorgeven zoude rusten. Dog de naauwkeurige Historie-schryver P. Chr. Bor (*e*) van

(*c*) Deze markt word in de oude Keuren en Ordonnantien van den Hage doorgans genoemt de *Warmoes-markt*; Zie Keure van den 10. Maart 1567. *Stilo Curiæ*, nopende het maken en verleggen van de gooten door de straaten. Ordonnantie op 't stuk van de Wagt van dato 33 Januarii 1563, Ordonnantie, waar alle waaren des maandags op den Marktdag moeten staan, gepubliceert den 14. Decemb. 1614. en werd onderscheiden van de nieuwe Groenmarkt. Zie Keure van den 6 Octob. 1614, waarby geordonneert werd geen groente des maandags en vrydags te mogen verkopen als op de nieuwe Groenmarkt.

(*b*) *pag.* 97. (*c*) *Theatr. Holl. pag.* 352. *Exstructæ a Nobilibus ædes amplissimæ, interque alias Brederodiæ, quæ in Hagiensem Curiam nunc conversæ.*

(*d*) Mr. Jacob van der Does, *Beschr. van 's Gravenhage, pag.* 10.

(*e*) *Nederl. Hist. IX. boek op 't jaar* 1576. *pag.* 143.

van dit gevoelen eenigzints verschillende, zegt dat het Raadhuis, staande beneffens de kerk ten oosten, is getimmert ter plaatze, alwaar van ouds het Hof van Brederode plag te staan. En dewyl ons tot nog toe geen gedenkteken of eenige blyken nopende dit oude huis van Brederode zyn voorgekomen, waar uit wy het een of t'ander konnen besluiten, zoo zullen wy deze zaake tot nader ontdekking in 't midden laaten. Niettemin vermeenen wy met zekerheid te mogen vaststellen, dat het jegenwoordige Stadhuis by de Magistraat zelf en dat wel na den jaare 1560 is gestigt, waar toe de bewyzen niet ver te haalen zyn, zoo men maar slegts het oog slaat op de jaar-getalen van 1564 en 1565, waar van het eerste in den westgevel en het ander in den voorgevel van het gebouw gevonden word, konnende dezelve niet nader nog bequaamer t'huis gebragt werden als tot den tyd van de bouwinge. Men voege hier nog ten tweeden by, dat *Jan Wolf*, die het Tresorierschap van den Hage zedert 1559 tot 1581, immers voor zoo verre wy hebben konnen nagaan, bedient heeft, van deze bouwinge het bewind en opzigt heeft gehad, blykende het zelve by zeker appointement van den Hove, op een requesst by hem aan den zelven Hove overgegeven (*f*), *waar by* hy geordonneert en *gelast werd zyne rekeninge te doen zoo van de Tresorie als van 't bewind, 't geen hy gehad heeft van 't bouwen van 't Stadhuis van den Hage.* En om alle verdere twyffelingen weg te nemen, behoeft men maar in te zien de commissie, welke de Heeren Raden van den Hove van Holland in den jaare 1565 verleenden op den President *Suys* en den Rekenmeester *Numan*, als Commissarissen tot het opnemen en sluiten van de rekeninge van *het begonne nieuwe Stadhuis.* De woorden zyn deze: „ Alsoe die Burgemeesters en Regierders, mitsgaders den Tresorier van den Hage den Hove van Hollant by requeste vertoont hebben, dat zyluyden rekeninge te doene 't Corpus van den Hage aengaende van den incommen en lasten, mitsgaders *'t begonste nyeuwe Stadhuys*, die alle syn om te hoiren ende te sluyten, versouckende daeromme dat die voersz Supplianten by den Hove geordonneert en gecommitteert souden worden die Heere van Ryswyck, President van den voorsz Hove, mit Meester *Adriaen Numan*, Raidt en Meester van der Rekeninge, Commissarissen van den Hage, omme te verstaene tot hoiren en sluyten der zelver rekeningen; SOE EEST, dat 't voersz Hof committeert en geordonneert heeft, committeert en ordonneert 't selve Hof mids desen die voersz *Heere van Ryswyck* en Meester *Adriaen Numan*, omme 't 't gunt voersz es te volcommen. Gedaen in den Hage den 2. Mey „ anno XV^c. LXV. Al het welke, onzes oordeels, zodanige volle preuve uitlevert, dat men nu niet verder behoeft te twyffelen, wanneer en by wien het jegenwoordig Stadhuis is gebouwt. Egter is het zeker, dat'er voor de gemelde jaaren ter zelver plaatze al een

Het jegenwoordige by de Magistraat gebouwt.

Bewys daar toe.

Nader bevestigt.

Lang voor de stigting

Bbbb Stad-

(*f*) Dit werd gevonden in zeker boek, gehouden ten tyde van Mr. Bartholt Ernst, Griffier van den Hove van Holland, genaamt *Quaat-clap*, gequoteert J. *fol.* 148. *verso*, zynde de registratie van dit appointement zonder dag en jaar.

van het jegenwoordige, stond aldaar een ander Stadhuis.

Stadhuis heeft gestaan ('t welk ongetwyffelt zeer oud en bouwvallig (*g*) was), nadien in zekeren kusting--brief van den jaare 1533 (*h*), sprekende ten laste van een huis, staande in de Nieuwstraat, dezelve straat aldaar genoemt word *de Nieuwstraat over het Stadhuis*, 't welk tot een onwederleggelyk bewys verstrekt, dat 'er toen en gevolgelyk lang voor de stigting van het hedendaagsche gebouw, een Stadhuis heeft gestaan; en zoo zoude ook konnen bewaarheid werden het zeggen van Goudhoeven en Boxhorn, dat *het Raadhuis*, ziende op het eerste, *het huis van Brederode is*. Wanneer nu die van den Hage aan 't gemelde huis zouden zyn gekomen, en of zy voor het bezitten van het zelve een ander Raadhuis hebben gehad, is voor ons als nog verborgen; en wy hebben ook, 't geen aanmerkelyk is, voor den jaare 1460 (*i*) in geene authentieke stukken vermelt gevonden den naam van Stad-, Raad- of Schepen-huis, schoon men in allen deelen moet vaststellen, dat de Regeerders van den Hage tot bevorderinge en administratie hunner regtsplegingе, het doen van opdragten, 't passeren van Schepen-kennissen en diergelyke scabinale handelingen, een vergaderplaatze hebben gehad, nadien het zeker en uit menigvuldige actens, ja zelfs uit gewysdens, by Schepenen in der tyd gegeven, openbaar en kennelyk is, dat in den Hage zedert den jaare 1311 (*k*), en ongetwyffelt wel vroeger een Schepens-bank is geweest.

Voor den jaare 1460 van geen Stadhuis gemelt.

Hoedanigheid van 't gebouw.

Schoon 's Graaven-Hage in aanmerkinge van zyne groote uitgestrektheid en bloeienden stand, waar in het zig jegenwoordig bevind, door den aanwasch zyner burgeren en ingezetenen, wel een bequamer en aanzienelyker Stadhuis zoude verdienen, zoo kan egter met waarheid gezegt werden, dat het jegenswoordig gebouw ten tyde van deszelfs stigting, wanneer de Haag nog was in eenen geringen

(*g*) Die van den Hage verkregen van Keizer *Karel* by brieve, gedagtekent den 20 Mei 1553. Octrooi, om den excys op bier en wyn te mogen verhoogen voor den tyd van zes jaaren, in aanzien van hunnen soberen staat, waarin zy vervallen waren door de zwaare lasten en schulden, *zonder daarinne te begrypen de reparatie van de Schepen-huyse aldaar*, enz.

(*h*) „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voor ons is „ verschenen *N. N.* en verliede wel en wettelyk schuldig te wesen *N. N.* of den „ wettigen houder des briefs &c. welke renten hy verzekert heeft op syn *huys en* „ *erve staende in de Nieuw-straet over het Stadhuys*, belegen aan de noortzyde Mr. „ Vrank Boot, Advocaet in den Hove van Hollant, aen de zuytzyde Dirk Mat- „ thysz, op 't oosteynde Nicasius Anthonisz van Flory en aen de westzyde de hee- „ restraet &c. van date den 16. February 1533.

(*i*) Het eerste daar wy van een Stadhuis van den Hage vermelt vinden, is in eene acte van den 28 April 1460, waarin gezegt werd, „ Dat Jan van der „ Cruce, Deurwaerder myns genadigen Heere, *het huys te Brederode*, *staende in* „ *den Hage*, te cope geboden heeft tot drien Sonnendagen in der Prochie-kerke „ van den Hage ende dairna om 't zelve huis te verkopen den meesten dair om „ biedende dair mede is gaen sitten *in den Stede-huyse van den Hage* ter presentie „ van den Scout en Gerechte van den Hage, enz. Waar dit huis eigentlyk in den Hage heeft gestaan, werd niet uitgedrukt ongetwyffelt in de Spui-straat in laater tyd bekent met den naam van 't huis van den Heere van *Mathenes*; Zie verders hierna onder het Hooftstuk van de oude Adelyke Huizen.

(*k*) Dit zullen wy ter zyner plaatze met verscheide egte stukken bewyzen.

STAD HUIS.

G.v.Giessen Del. Oud Gezigt van de Plaats over de Vyver, Vyverberg, en 's Graven-Hof, na een schilderye hangende op t' Stadhuis van den HAGE. *R.Boitet Excud. Cum privileg.*

ringen en lagen ſtaat, een der voortreffelykſte huizen is geweeſt, dewelke doenmaals wierden gezien; ja zelfs zodanig, dat het voor zommige Stede-huizen in eenige der kleine ſteden van Holland niet behoefde te wyken. De cierlyke voor-gevel na de bouw-wyze van die eeuw, kan daar van nog tot een overtuigend bewys verſtrekken, zynde dezelve alomme met loſwerken, tropheen en andere vercierzelen opgepronkt. In het frontespies ziet men het wapen van Holland, en wat lager leeſt men met vergulde letteren de bekende ſpreuke

Deszelfs cierlyke voorgevel.

NE JUPITER QUIDEM OMNIBUS.

dat is:

God zelf maakt het eenen ieder niet van paſſe.

Even beneden deze woorden zyn twee verhevene ſteenen, een weinig van den anderen geplaatſt, waar van de eene vervat het bovengemelde jaargetal ANNO 1565, en op den anderen is geſtelt het gewoonlyk omſchrift van het wapen van Holland,

VIGILATE DEO CONFIDENTES,

Waakt en vertrouwt op God.

Verders is de gevel verciert met eenige ſtand-beelden. Aan de weſtzyde ſtaat een redelyk hooge tooren, voorzien met een lui-klok tot gebruik en het doen van publicatien.

De puie met wederzydze ſteene trappen opklimmende, komt men in een ruime zaal of voorhuis, alwaar de Vierſchaar ter regter hand geplaatſt is, zynde dezelve met een yzere baluſter van 't gemeen afgeſcheiden, en verciert met drie taferelen, verbeeldende 't bekende vonnis, 't geen *Salomon*, op zynen Richterſtoel zittende, velde tuſſchen de twee twiſtende vrouwen over het levendig kind, door den beroemden konſtſchilder *Willem Doedyns* zeer kragtig afgemaalt. Van binnen heeft het huis verſcheide vertrekken, als eerſtelyk twee vergaderkamers, de eene voor de Heeren Burgemeeſteren, en de andere voor de Heeren Schepenen, en verders nog eenige ſpreek-plaatzen. In de Burgemeeſters kamer ziet men aan den muur regt over den ſchoorſteen een groot langwerpig tafereel, waar op door den vermaarden konſtſchilder *Karel de Moor* zeer levendig afgemaalt zyn de contrefeitzels der geenen, die in den jaare 1717 het bewind der regeeringe in handen hebben gehad, nevens hunne hooge bediendens; wel waardig om met oplettentheid beſchouwt te werden; zynde deze kamer verders verciert met de afbeeldzels van de Princen van Oranje, en de zolder in 1682 beſchildert door den bekenden konſtſchilder *Theod. vander Schuer*. In 't vertrek of ſpreekplaats, welke regt over Burgemeeſters kamer komt, hangen eenige oude ſchilderyen van den Hage, waar van wy 'er twee hebben laaten aftekenen en dezelve hier nevens gevoegt; vertoonende het eene het gezigt over de Vyver, Vyverberg, de geſtelteniſſe van de oude Schutters of St. Se-

De Vierſchaar.

Burgemeeſters kamer.

Burgems. vertrek of ſpreekkamer, en oude

schilderyen aldaar. baſtiaans Doele en 's Gravenhof, zoo als al het zelve ontrent het midden der zeſtiende eeuw (na wy giſſen) geſtelt is geweeſt; het andere (zoo ons voorkomt) verbeeldende de oude Rethorykers (*l*) in hun gewaad, zeer aardig en geeſtig na de wyze van dien tyd uitgedoſt. Uit de verſcheidentheid der koleuren van hunne klederen en de tekenen, waar mede zy voorzien zyn, zoude men moeten beſluiten, dat niet alleen onze Haagſche, maar ook Rethorykers van eenige andere kamers zig aldaar vertoonen, allerhande vreugden en oeffeningen bedryvende.

Schepens kamer. Naaſt de kamer van Burgemeeſteren komt ten noorden de Schepens-kamer, 't geen een tamelyk groot vierkant vertrek is, rondom behangen. De plaats, daar de Heeren Schepenen aan een lange tafel zitten, is een weinig boven den gemeenen grond verheven en met een houte baluſter afgeſchoten. Ter zyde is het geſtoelte voor de pleitende advocaaten. Boven de zitting der gemelde Heeren hang aan den noordmuur een groot tafereel, vertoonende den Haag, als men van de zyde van Ryswyk inkomt. De ſchoorſteen pronkt met een fraai konſt-ſtuk, verbeeldende de Juſtitie, in den jaare 1644 door den beroemden *Adr. Hanneman* geſchildert. In 't agterſte gedeelte van 't Stadhuis vind men de Secretarye of Schryf-kamer, beſtaande in twee vertrekken, het eerſte voor den eerſten Klerk, daar de meeſte zaaken werden afgevaardigt, en het ander daaraanvolgende voor de Secretariſſen.

Weeskamer, Treſorie, ordinaris en extraord. Verpondingkamers. Boven is het zelve huis van geen minder getal van kamers voorzien, werdende aldaar gevonden de Weeskamer, van welker eerſte opregting wy te zyner plaatze in 't breede zullen ſpreeken; de Treſorier-kamer, en die dewelke voor de Ontfangers zoo van de ordinaris als extraordinaris verpondinge zyn. Op deze laatſtgemelde als mede op de Treſorier-kamer zyn nog te zien eenige oude geſchilderde glazen, verbeeldende de hiſtorie der gewaande Sybillen (*m*). Op de voorzolder vind men nog eenige overblyfzelen van oude referynen, zoo aan balken als elders, mitsgaders nog andere kentekenen, waar uit men klaarlyk kan afnemen, dat de Haagſche Redenrykers aldaar in oude tyden, wanneer ze nog in vollen bloei waren, hunne oeffeningen hebben gehouden of wel eenige esbatementen of Comedien hebben vertoont en geſpeelt.

Geregtsplaats der misdadigen. Aan de weſtzyde van het Stadhuis is de Geregtsplaats der misdadigen, alwaar de Magiſtraat tot afſchrik van de quaaddoenders boven het vertrek of portaal, waaruit de Bailliu en Schepenen zyn leggende om de uitvoeringe der ſtraffen te aanſchouwen, met vergulde letteren heeft doen ſchryven die bekende ſpreuke,

FE-

(*l*) Dog andere zyn van gevoelen, dat het geen Rethorykers, maar Schutters van den Hage zyn, die in verſcheide Rotten verdeelt zynde, het feeſt van hunnen Patroon St. Sebaſtiaan vieren; 't geen wy niet konnen toeſtemmen, eensdeels om dat de Schutters te dien tyde alleen maar uit 120. perzoonen beſtonden en in twee Vendels of compagnien verdeelt waren, en ten anderen om dat de verſcheidenheid der kledinge als mede der wapenen en inſtrumenten, waar mede dezelve voorzien zyn, geen Schutter eigen is.

(*m*) Zie Mr. Willem van de Velde, *Hof-Tapyt, tot cieraat van de nieuw gewelfde Staatzaal van 't vrye Batavia pag.* 49.

G. v. Giessen Del.

Afbeelding van 's GRAVEN-HAGE, zoo als dezelve in den Jaare 1553 zig opdeed, van het Oosten Westwaard beschouwt zynde, na een Schilderye hangende op 't Stadhuis.

R. Boitet Excud. Cum privileg.

FELIX, QUEM FACIUNT ALIENA PERICULA CAUTUM

dat is :

Hy spiegelt hem zagt, die zig aan een ander spiegelt.

Voorheen waren die van den Hage gewoon hunne halsmisdadigen buiten (*n*) of elders (*o*) ter executie te brengen, dog stelden naderhand hunne geregtsplaatze voor de puie van 't Stadhuis, van waar zy, vermits aldaar geene bequaame ruimte voor de aanschouwers was, dezelve na 1600 hebben gebragt aan de westzyde, daarze, gelyk wy zoo even hebben aangetekent, jegenswoordig nog is.

(*n*) Tot bewys van deze onze stellinge zullen wy alhier bybrengen eenige Crimineele vonnissen, welke wy getrokken hebben uit de originele rekeninge, die Jonkheer *Willem van Outshoorn*, als Bailliu en Schout van den Hage wegens zyne voorsz. bedieningen den 25 Maart 1616 ter burele van de Kamer van Rekeninge heeft overgelevert. „ Den 17 Augusti 1607 is by vonnisse van Schepenen „ van 's Gravenhage eene Heyndrik Pouwels van Pleymuyden gecondemneert ge- „ bannen te worden op 's Lands galeye den tyd van een jaer, &c. Den 23 A- „ pril 1608 *is Gerrit Langhaair* by diffinityf vonnis *gecondemneert gebragt en gevoert* „ *te werden buyten den Hage, ter plaatze daar men gewoonlyk is justitie te doen, en* „ *aldaer gehangen en geworcht te worden met de koorden datter de dood navolgt*. Den „ 23 April 1608 is Claes Heindricksz van Menen gecondemneert *gebragt te wor-* „ *den voor 't Stadhuis, daar men huyden justitie zal administreren en aldaer wel stren-* „ *gelyk met roeden gegezelt te worden*. Den 7 Augusti 1609 *is Ritzert Hubbert* „ *Smit* gecondemneert gebragt en geleyt te werden *op 't Schavot alhier*, alwaar „ men huyden justitie sal administreren en aldaer gehangen te werden, &c. Den „ 21 September 1610 is *Maerten Maertenszoon* van Middelburg gecondemneert „ gegezelt en gebrantmerkt te werden, en gebannen uyt den Lande van Holland „ en Westvriesland. Hier staat aan te merken, dat wy van te vooren geen bannissement anders als buiten den Hage en Hageambacht en jurisdictie van dien hebben gevonden. „ Den 7. Febr: 1613. is Willem Cornelisz van Antwerpen ge- „ condemneert door de principale straaten van den Hage te dragen de twee Haag- „ sche steenen, alzoo hy niet suffisant en was de houte hoicke te dragen &c.

(*o*) Dat die van den Hage hunne halsmisdadigers mede hebben geregt op het zoo genaamde groene-zootje, de gewoonlyke Justitie-plaats van den Hove van Holland, voorheen gestaan hebbende op de Plaats ten westen de Vyverberg, dog 't welk in den jaare 1719 van daar is weg genomen, is al te wel bekent, om daar toe veele bewyzen by te brengen. Dit heeft nog geduurt tot den jaare 1666. Zie resolutie van den Hove van den 25. Octob. des gem. jaars.

XIX. HOOFTSTUK.

De nuttigheid der publicke Schoolen in 't algemeen aangetoont, en waar ze in vroege tyden gehouden wierden. Eerste gewag van de Schoole in den Hage in den jaare 1394. Dezelve behoorde aan het Kapittel ten Hove, zonder welkers toestemming niemand alhier Schoole vermogt te houden. Opkomst der by-Schoolen en verbod tegens dezelve. Verklaringe dat die van den Hove en Suppoosten de Ordonnantie op de Latynsche Schoole niet zyn onderworpen. Verloop en herstellinge van de Publieke Schoole in den jaare 1535. Artikelen by de Magistraat ten dien einde opgestelt. Geschil tusschen de Magistraat en het Kapittel over het aanstellen van Schoolmeesters. Nader verbod tegens het houden van particuliere Schoolen, ten zy voor ieder kind elk vierendeel jaars den Rector van de Latynsche Schoole betalende 10 stuivers. Vrydom van 't voorsz. verbod voor de Heeren van den Rade en Kamer van Rekeninge met derzelver familien. Hoe en wanneer het recht van de Schoole aan de Magistraat gekomen is. Onder de Rectores van de Latynsche Schoole in den Hage waren vermaard Wilhelmus Gnaphæus *en Mr.* Wouter Woutersz van Wyk. *Waar de Schoole voorheen was, en tans staat. Gesteltenisse en regeringe der Schoolen. By wien de Scholarchen werden aangestelt, het getal derzelve en namen der jegenwoordige Curateuren.*

Het GROOTE of LATYNSCHE SCHOOL.

Groote of Latynsche Schoole.

IN de tweede plaatze zullen wy onder de publieke gebouwen laaten volgen de groote of Latynsche Schoole, niet zoo zeer, om dat het gebouw, 't geen in zig zelven van weinig aanmerking is, eene afzonderlyke beschryvinge verdient, als wel, om ter dezer gelegenheid den Lezer een bequaam begrip te konnen geven, voor zoo verre de zaaken ter onzer kennisse zyn gekomen, van den opkomst, voortgang en hedendaagsche gesteltheid der Haagsche Schoole.

Nuttigheid der publicke Schoolen in 't algemeen aangetoont.

Dog voor af zullen wy kortelyk in 't algemeen aanmerken de groote nuttigheid van de publicke Schoolen, welke zyn als de queekhoven, waar in de jonge jeugt de beginzelen der wetenschappen werden ingeplant, om metter tyd ten dienste van Stad, Land en Kerke opgetogen en bequaam gemaakt te werden; en derhalven moeten de Schoolen werden aangezien als het fondament van 't Recht en Geregtigheid, het stut en steunzel der Regeering en de onderschraging der Kerken, want zonder de wetenschappen zoude nog de Justitie, nog de Policie, nog de Godsdienst lang konnen bestaan, maar alles zoude in 't kort geraken en vervallen in eene verwarringe. En dit is dan de rede, waarom het loffelyk gebruik der Schoolen van alle eeuwen

wen en by alle beschaafde volkeren (*a*) bekent is geweest, gaande het zelve zoo verre, dat onder anderen *Charondas*, die vermaarde Wetgever van Thurien onder anderen statueerde, dat alle burgers zoonen ter Schoole moesten gehouden werden; en op dat de onvermogende, in aanmerkinge van hunne armoede, hier in niet zouden mogen werden verhindert, stelde hy ordre, dat de Leermeesters uit de gemeene stads schatkist zouden werden beloont.

Het nut dezer instellinge is veel te klaar, als dat een Vorst, zoo uitnemend schrander van oordeel, en zelfs zoo geleerd, als was de roemrugtige Keizer *Karel de Groote*, die niet ten vollen zoude bezeft hebben. Hy beval (*b*) dat de Kloosteren en Bisschoppelyke verblyf-plaatzen schoolen zouden zyn, waar in men de jeugd zoude leeren, te lezen, psalmen op de maat zingen, cyfferen en de letterkunde (*Grammatica*). Maar 't ongeluk was, dat dewyl 'er naauwlyks andere geletterden waren buiten de Kerkelyken, zoo ook de jeugd door hen wierd opgetrokken alleen in dat geene, dat bequaam was der kerke, dat is, den Kerkelyken zelfs, 't eenigen tyde nuttig te konnen zyn. Werdende 't overige als nutteloos geheel verwaarloost. Waar uit gesproten is die wonderbaare verduisteringe der volgende eeuwen, welke tans als ongelooflyk voorkomt, en welke te overwinnen het zoo veele brave en doorlugtige Mannen vryheid, lyf en leven gekost heeft.

Deze Schoolen waren by of aan de Kerken (*c*), ja wel binnen het Paradys, dat is (*d*) Voorhof van de kerk, 't geen wy gemeenlyk het Kerkhof noemen, die meest al door muuren van 't overige der Steden waren afgescheiden; gelyk nog doorgaans ten platten lande, en zelfs nog in verscheide steden, als onder anderen te Delft aan de oude kerke, en alhier aan de nieuwe kerk te zien is. Dit was niet alleen voor de Kerkelyken gemakkelyk, maar zoo lang ze ook waren binnen haaren gewyden grond, waren ze genoegzaam veilig; des betragtten zy dat met veel zorg.

Waar voorheen de schoolen stonden.

Hier te Lande heeft men ook al van ouds zodanige lof- en pryssselyke voorbeelden zoo langs zoo meer nagevolgt, inzonderheid na dat het regt van Schoolen op te regten, 't geen den Graaven eertyds toequam, by speciale vergunningen aan de steden is overgegeven. En of wel ons tot nog toe niet is voorgekomen eenig Handvest waarby het

(*a*) Onder de deugden die men de Princes *Amalazonte* of *Adelswinde*, dogter van *Diderik* Koning der Oost-Gothen, toeschryft, is geen van de minste, dat zy de regeering (Ao. 528.) in handen hebbende, voor al zorge droeg, dat de hoge Schoolen in Italie weder op de been wierden geholpen, en dat der Leermeesteren bezoldingen stiptelyk wierden betaalt (zy stierf Ao. 534.) Procop. *de bello Goth. l.* 1. *C.* 2. & 4.

(*b*) *Capitular. lib. I. cap.* 68. Pithæi *Glossar.* voce *Scholæ*. Zie Bat. Sacra *in 't Nederd.* 1. *deel. pag.* 459. in de aantekeningen.

(*c*) Spelman, *Glossar.* voce *Parvæ*, *Pervisus*, &c. Macer, *Hierolexicon* voce *Parvisium*. Veel breeder Innoc. Cironius, *Paratitl. in lib. V. Decretal. tit.* 5. die handelt *de Magistris & ne aliquid exigatur pro licentia docendi*, dat is, *Van de Meesters en dat 'er niets gevordert werde voor de vryheid om te mogen onderwyzen.* Zie ook Menage *Dict. Etymol. de la langue Franç.* op 't woord *Parvis.*

(*d*) Batav. Sacra. *II. Deel pag.* 308. Macer *Hierolex.* voce *Paradisus.*

het regt der Schoole aan de Regeerders van den Hage uitdrukkelyk is toegeſtaan, vermoedelyk, om dat buiten de kinderen der Edelen, en andere die tot 's Graven-Hof behoorden, weinige alhier gevonden wierden, die tot andere als Kerkelyke geleerdheid opgetogen konden werden; zoo heeft egter de Magiſtraat, deze plaats zoo merkelyk in aantal van fatzoenlyke bewoonders toegenomen hebbende, dat regt, van eene Latynſche Schole te hebben, is 't niet by woordelyke gunninge, immers by gedogen verkregen, gelyk dezelve daarvan in rustig en vredig bezit en genot, meer dan eene geheele eeuw is geweeſt.

Eerſte gewag van de Haagſche Schoole in den jaare 1394.

Het eerſte daar wy van de Haagſche Schoole gewag van vinden, is in eenen brief van den jaare 1393. na den loope van den Hove, waar by Hertog *Aelbert van Beyeren* aan het Kapittel van O. L. Vrouwen Kapel ten Hove (zyne eige fundatie zynde, gelyk in het V. Hoofdeel getoont is) voor altyd geeft *de Scholaſterie en Schoole*, met alle deszelfs toebehooren, na dat het Kapittel de Schoole nu reeds 16 jaaren lang ruſtelyk en vredelyk hadde bezeten by overgifte van *Dirk Voppenzoon*, in zyn leven Kanunnik in de voorſz kapel, met magt om ten allen tyden een bequaam perzoon tot Schoolmeeſter daar in te ſtellen, met zulke voordeelen en profyten, als daar toe ſtonden en andere Schoolmeeſters reeds genooten hadden, den zelven weder af te zetten, en eenen anderen in zyne plaats te verkiezen, zoo menigmaal als het den Deken en 't Kapittel voor de Buuren van den Hage dienſtig en oorbaar zoude dunken, gelyk als de brief, dien wy hier vooren (*e*) in 't geheel hebben opgegeven, woordelyk medebrengt. Uit welke Acte verders blykt, dat de Schoole voorheen door den Graaf was gegeven geweeſt aan particulieren, dewyl de voorgem. Dirk Voppenzoon dezelve hadde gekoft van eenen Claes Ommeloop, dien de Graaf daar mede hadde begunſtigt.

Dezelve behoorde aan 't kapittel ten Hove.

Misdien mogt niemand Schoole houden als met toeſtemminge van 't kapittel.

Dit zoo zynde, was het gevolg, dat niemand Schoole houden mogt, als met toeſtemminge van het Kapittel, dat zulks niet ligt zal hebben toegeſtaan, als onder de betalinge van zekere jaarlykſche recognitie of erkenteniſſe. En daar toe ſchynt te behooren, dat onder de laſten, die de kerk van Scheveling te dragen had, ook werd gevonden (*f*) „ Item die kerke moet betalen alle jairs *dat Capittel in* „ *den Haech van onſe Schoel* vyftich ſtuvers. Maar de zaak was in een bloeiende plaats al te voordelig, om niet ook anderen daar toe aan te lokken. Dus vinden wy, dat de H. Geeſtmeeſters al in vroege tyden eene Schoole hebben gehad tot oeffening van de kinderen, die van den H. Geeſt leefden, welke Schoole ſtond aan de weſtzyde van de St. Jacobs kerk, in het ſlop genaamt de Sak. Dit blykt uit eene acte gedagtekent den 27. Auguſti 1445, waarby „ de H. Geeſtmeeſters voor „ Schepenen van den Hage verkoſten en opdroegen aen den gemeenen „ Deken-broeders van het Heilige Kruys tot behoef van 't H Kruis- „ gilde een huys en erve gelegen in de Sak, welk huys en erve was „ belegen aan de ooſtzyde van de *H. Geeſt voorſz mitter School*; &c. „ onder voorwaarden, dat de H. Kruys-gilde Broeders timmeren „ zouden

Behalven deze openbaare nog andere Schoolen alhier.

(*e*) Zie hier vooren *pag.* 203.
(*f*) Zie hier vooren *pag.* 48.

„ zoude aan en in der *Schoolen*, en an en in des H. Geest huys voorsz „ ende op die muyren van beyde de huysen voorsz gevelen ter bester „ oirbaer, enz. „ Deze en andere particuliere Schoolen, die men *by-Schoolen* noemde, waren in laatere tyden zodanig vermenigvuldigt, dat de groote openbaare Schoole daar door byna was vervallen en te niete geworden, weshalven het Hof op de aanklagte van den Deken en de Heeren van 't Kapittel by openbaar Edict verbood, dat niemand, wie hy ook was, in den Hage eenige particuliere of heimelyke Schoolen zoude houden om Latyn of andere *Clergie* (g) te leeren, op pene van gestraft te werden ter goeddunken van den zelven Hove, uitwyzens de volgende acte:

Verbod tegens het houden van particuliere Schoole.

„ OP den dach van huyden soe is by den Hove van Hollant gehoort 't rapport van sekere Commissaris, die gesproken heeft „ mitten Deken ende Heeren van den Capittel op 't Hof in den Hage, „ den Schoolmeester van der grooter Schoole in den Hage en andere, „ die particuliere Schoolen houdende syn geweest; geordonneert en „ gestatueert, dat niemant wie hy sy, 't zy Priester of andere meesters „ en zullen mogen houden van nu voortaen eenige particuliere of heymelyke Schoelen, omme kinderen aldaer comende, te leeren Latyn „ of andere Clergie, op peyne daer van gecorrigeert te syn ter discretie van den selven Hove, ende dit tot anders by den voorsz Hove expressely geordineert sal wesen. Actum den 20. April 1535.

Dit verbod aldus afgekondigt zynde, vielen eenige leden van den Hove en Rekenkamer daar over klagtig, beweerende, dat zy daar mede merkelyk waren bezwaart, zulks dat het Hof by eene nadere acte verklaarde, dat die van den Hove en Rekenkamer met hunne Suppoosten vry zouden zyn van de voorsz. Ordonnantie, als breder uit de acte zelve te zien is:

Verklaring dat die van den Hove en Suppoosten vry zyn van de Ordonnantie op de Latynsche Schoolen.

„ GEsien by den Hove van Hollandt die doleantie by gescrifte „ overgegeven den selven Hove by Mr. *Geleyn Zegers*, Raed „ van den voorsz Hove, van sekere appoinctemente, Ordonnantie „ ofte verboth, gemaekt den xx. April leslleden, roerende van geen „ particuliere Schoolen in den Hage gehouden te worden, en ook „ daer op by sekere Commissarissen gehoort den Deeken en Heeren „ van den Cappitele op 't Hof en die Regierders van den Hage: 't „ voorsz Hof geconsidereert en overgewogen hebbende al 't gunt dat „ te considereren is, heeft verclaert en verclaert mits desen, dat on- „ der 't voorsz appoinctemente en interdictie niet gecomprehendeert „ noch begrepen en syn, noch en sullen wesen myn Heeren van den „ Rade en Rekeningen mit hoeren aenvolgende Suppoosten, prochy- „ ende in den Capelle van den voorsz Hove. Gedaen in den Hage „ den 16 dach van Junio 1535. by Heeren *Geryt van Assendelft*, „ Ridder, eerste Raedt Presiderende, Heere *Jan van Duvenvoirde* „ oic Ridder, Heere van Warmont, Mrs *Abel van Colster*, *Joest* „ *Sasbout*, *Herman van Zuyderhuysen*, en *Reynier Brunt*, Raetsluy- „ den van Hollant. In kennisse van my,

Was getekent, J. DE JONGE.

(g) Dat is, allerley zoort van wetenschappen.

De groote Schoole dan in diervoegen verloopen zynde, gelyk wy gezegt hebben, waren die van den Hage ten hoogsten genegen, om dezelve weder te herstellen en te brengen in haaren ouden bloeienden staat, en hebben ten dien einde in den jaare 1536 opgestelt eenige artikelen, die ze den Deken en 't Kapittel overgaven, om by het zelve onderzogt en voor goed gekeurt te worden. De artikelen bestonden hier in:

Artikelen opgestelt by de Magistraat van den Hage tot herstellinge van de groote Schoole.

„ DAt die Schoole geconfereert sal worden eenen Meester nut „ en bequaem daer toe synde, sonder eenige lasten daer toe „ wt te reyken.

„ Dat niemant byschoel in den Hage en sal mogen houden van „ knechtkens, dan mits betalende den Schoolmeester van der groo- „ ten Schoolen voor elk kint twee Carolus guldens 'sjaers alle vie- „ rendeel jaers tien stuyvers.

„ Dat die geene die by-schoelen sullen willen houden, geconstrin- „ geert sullen wesen den Schoolmeester te leveren in 't beginsel de „ naemen en toenaemen van heur schoel-kinderen, en ook soo wan- „ neer sy eenich kind of kinderen meer aennemen, binnen drie da- „ gen daer nae die naem ofte naemen den voorsz. Schoolmeester te „ leveren, en insgelyx verclaringe te doen op wat dach elk kint van „ daer scheyt, ten eynde die Schoolmeester hem daer na mach we- „ ten te reguleren, om na advenant van den tyt te eysschen syn „ rechte.

„ Datter ten gouvernemente van den Schoelen gecommitteert „ werde een Rector, excelent van eruditien, en pryselyk van con- „ versatie.

„ Die welke onder hem sal houden noch drie andere Schoolmees- „ ters, een soo geleert en bequaem die tot allen tyden syn plaetse „ mach bewaeren en twee andere die mitte kleynste jongens en mit- „ ten sanck en choor becommert sullen wesen.

„ Dat die Rector en andere Schoolmeesters gehouden sullen syn, „ *alle heur lessen te doen binnen der gemeen Schoolen*, op dat alle „ verstandekens daer vrucht uyt mogen raepen *en geen in 't privé*, „ ten ware of hem geliefde yet te doen extraordinaire.

„ Dat tot onderhout van de voorsz. vier Schoolmeesters van node „ sullen wesen jaerlycx twee hondert Carolus guldens, te weten „ voor den Rector hondert, voor den tweeden Schoolmeester vyf- „ tich, en voor elck van de andere vyf en twintich.

„ Omme welke costen te vervallen sullen daer toe geëmployeert worden die twee Caroli guld. van de by-Schoelen boven geroert.

„ Sal voorts elck kint geven voor schoolgelt elck viereendeel „ jaers vyf stuyvers.

Dog

„ Ende op dat die Schoelmeesters gehouden sullen wesen soo wel „ zorge te dragen om de aerme kinderkens wel te leeren, daer „ somtyts de beste verstanden onder zyn, soo sal uytter aelmoessen „ van den H. Geest voor elk arm kint, wiens ouders niet machtich „ en sullen wesen schoolgelt te betalen, den Schoelmeesters betaelt „ worden alle vierendeel jaers twee stuyvers: des en sullen onder „ d'arme niet gerekent worden, dan die geene die de H. Geestmeesters voor regt arm sullen kennen, den welcken zy ook behulpich „ sullen wesen by advyse van den Rector in heure bouxkens te coo„ pen.

„ Item op dat alle kinderkens, die werkdaechs heur werk doen „ en Sonnendaechs en H. daechs loopen speelen en tuysen, wassen„ de op als wilde menschen, mede geleert mogen werden, soo sal „ die Rector een van syne Ondermeesters ordonneren, om alle Son„ daechs en H. daechs zulke kinderen te leeren heur geloof, mit „ dat daer toe behoort, daer voor hy hebben sal ter maent van elk „ een stuyver, die 't vermogen te geven, en die 't niet en vermo„ gen, sal hy leere om Godts wille.

„ Dat die Cappellaen op 't stoel die saeke van der Schoolen sal „ willen hebben voor gerecommandeert en eenen ygelycken adhor„ teren, om heur kinderkens ter Schoole te stellen, adverterende „ d'arme dat sys' niet en laeten by gebreck, dat sy 't school-gelt niet „ en souden mogen vervallen, gemerkt daer inne voorsien is als „ vooren.

„ Ende alsoo die gemeen kinderkens van den Hage hier mede seer „ behulpen sullen syn; En dat te hoopen staet, dat mits hebbende „ goede Schoolmeesters, ook eenige kinderen van buyten hier ge„ sonden zullen worden, om geleert te worden, daer deur den Ha„ ge proffyt sal consequeren.

„ So sullen die van den Hage tot furnissemente van de voorsz. „ twee hondert Caroli guldens, den Rector toevougen een proper „ jaerlycxe pensioen van vier of vyf ponden grooten.

„ Ende want mogelyk in den eerste jaeren die proffyten van der „ Schoelen niet wel en sullen mogen haelen twee hondert gulden als „ nochtans te hoopen is, jae, soo waer goet, dat die van den Ha„ ge voor 't eerste jaer daer voor willen responderen den Rector, „ ten eynde dat men terstont mocht sien na een goet Rector, en „ voor alle van twee meesters, die den choor van stonden aen on„ derhielden om alle confusien in der kerke te verhoeden.

Ondertusschen ontstond 'er zeker geschil tusschen den Deken en 't Kapittel ter eenre, en de Magistraat van den Hage ter andere zyde over het aanstellen van de Schoolmeesters, welke te verkiezen de Regeerders van den Hage aan 't Kapittel wel wilden laaten, mits zy niet genootzaakt zouden zyn eenige emolumenten of jaarlyksche recognitie aan 't voorsz. Kapittel te moeten uitkeren, immers datze daar

Geschil tusschen den Hage en 't Kapittel over het aanstellen van

Schoolmeesters.

daar van eenige jaaren behoorden vry te zyn, tot dat de Schoole weder in staat zoude zyn gekomen, als wanneer ze dan bereid waren om het Kapittel te recompenseren ter discretie van den Hove. Deze zake by die van den Hage in geschrifte zynde gestelt, hebben wy daar door gelegenheid gehad om de acte daar van te bekomen, welke wy den Lezer alhier zullen opleveren, op dat hy des te klaarder begrip van eenige omstandigheden, daar in vermelt, zoude hebben.

„ OP ten xxx. dach van Meye XV^{C}. XXXVI. syn by den Heere „ van *Assendelft*, Ridder en eerste Raed presiderende in den „ Hove van Hollant, gehoort op 't differente van der Schoolen, die „ Gedeputeerde van den Hage ter eenre, en die Gedeputeerde van „ den Deeken en Capittele van den Hove ter andere; Ende na „ veele woorden en weder-woorden ten beyden zyde gevallen, heb- „ ben die Gedeputeerde van den Hage, als *Arent Boot*, Bailliu, *Ni-* „ *casius Antonisz*, *Marten Adriaensz*, *Hillebrant Aelbrechtsz*, Sce- „ penen, en Mr. *Jan Plumeon*, Secretaris van den Hage, verclaert, „ dat sy hadden doen concipieren sekere middelen, dienende tot erec- „ tie van een goede Schoole, hier vooren by articulen gespecificeert, „ en waren te vreden agtervolgende dien heur diligentie te doen om „ goede Schoolmeesters te crygen, en souden tot heuren laste nemen „ 't furnissement van deselve articulen, soe verre die Heeren van den „ Capittel henluyden van den Hage wilden mitter schoelen laeten be- „ werden, sonder proffyt daer uyt te willen genieten. Ende soe verre „ die voirsz van den Capittele 't selfde niet en wilde doen, versoch- „ ten en begeerden dat sy souden willen den Hage van goede School- „ meesters versien, en furneren die voirsz geconcipieerde articulen, „ seggende dat sy d'een of d'ander behooren te doen.

„ Waar op de Gedeputeerde van den voorsz Capittele, als Mr. „ *Cornelis Schouten* en Mr. *Pieter Zegers*, zeyden, dat die gifte „ van der Schoolen van den Hage den Capittel gegunt en gegeven „ was by de Grave van Hollant, dat sy sulcx in possessie waren, „ jaerlycx uytter Schoelen te consequeren drie ponden grn. Vlaems, „ die welke die van den Hage menige jaeren henluyden betaelt had- „ den, ende en waren niet in meyninge van der Schoolen te scheyden, „ dan mits hebbende betalinge van de voorsz drie ponden gro- „ ten, seggende dat sy niet gehouden waren aen te nemen den last „ begrepen in de voorsz articulen, maer souden den Hage versien „ van goede Schoolmeesters als van oudts gewoonlyk was geweest te „ geschien; Ende dat die van den Hage behoorden hen te laten ge- „ noegen mit 't gunt daer heur ouders wel mede te vreden hadden „ geweest; niet te min om vredes wille presenteerden die van den „ Hage te laten volgen 't regiment en de administratie van der schoe- „ len voor den tyt van thien of twaelf jaeren, mits hebbende van „ henluyden gracelyke recompense, en behoudens dat die van den „ Hage 't Capittel altyt soude recougnosceren en heurluyden presen- „ teren sulke Rector als sy souden willen totter schoolen committe- „ ren.

„ Daer op die voirsz Gedeputeerden van den Hage seyden, dat „ sy wel te vreden waren 't Capittel te recougnosceren, en henluyden den

„ den Rector te presenteren, maer en waren niet van meyninge yet „ den Capittel uyt te reyken, gemerkt dat sy grote kosten en last „ ten jaerlycx hebben souden moeten, soo om te salarieren den „ Schoolmeesters als om te vervallen die jaerlycxe renten gaende „ uytter schoolen ter cause van timmeringen van dien; maer waren „ wel te vreden indien binnen twee, drie of vier jaeren, of eer de „ Schoole sulcx verbeterde, dat sy geen last daer af en hadden, als „ dan den Capittel te recompenseren tot discretie van den Hove; „ seggende dat men henluyden anders niet en behoort voor te hou- „ den; Ende soo verre die van den Capittel hier toe niet en wilden „ verstaen, begeerden als vooren, dat die selve van den Capittel doen „ wilden 't gunt dat zy die van den Hage presenteerden te doe- „ ne, &c.

„ Waer op de voorsz Gedeputeerden van den Capittel seyden geen „ last te hebben van heure mede-broederen om sulcx te doen als die „ van den Hage begeeren, maer versochten al 't gunt dat voorsz es „ by gescrifte, om daer of rapport te doen. Actum als boven.

Of nu de aanbiedinge by die van den Hage gedaan by het Kapittel is aangenomen, dan of 't Kapittel hun oud recht heeft geoeffent, en over zulks zelf de Schoolmeesters heeft gestelt, zouden wy met zekerheid niet konnen zeggen. 't Is egter blykelyk, dat de Schoole ter zelver tyd is vernieuwt en weder t'eenemaal opgeregt. En op dat de zelve niet weder zoude vervallen tot haare voorige desolatie door 't houden van particuliere Schoolen, zoo heeft het Hof op aanklagte van Deken, Kapittel en Magistraat, die zig daar in ten gemeenen nutte te zamen voegden, den volgende brief verleent.

Interdictie van 't Hof, van geen particuliere schoolen in den Hage te houden, ten zy voor ieder kind elk vierendeel jaars den Rector van de groote schoole betalende tien stuivers.

„ ALsoo Deeken en Capittulairen van onser Vrouwen Capelle op „ 't Hof en die Baiiju, Schout en Gerechte van den Haige tot „ diversche stonden aen den Hove van Hollant clachtich geweest syn, „ dat diversche personen hen vervorderen particuliere Schoelen te „ houden binnen den Haige, contraire die gewoente ende oude her- „ komen, mitsgaders den Privilegie den voorsz Deeken en Capitula- „ ren by de voorsaeten van den Keyser, Graven van Hollant, van de „ Scholasterye van den Haige gegunt, daer duer die gemeen Schoele „ van den Haige zulcx veragtert is, dat niemant daer in heeft willen „ dienen, overmits dat alle die ryke kinderen hen gaven onder die „ particuliere Schoelmeesters, verlaetende die gemeen Schoele, soo „ dat in de grote en gemeen Schoele van den Haige anders geen „ kinderen en quamen dan arm wesende, die de Schoelmeesters niet „ en vermogen te onderhouden, waeromme die selve Schoolmeesters „ die Scoele verlaten hadden, en was deselve zeker tyt als verlaten „ ende desolaet toegesloten, tot groten agterdeele van den gemeen- „ te van den Haige en andere die de macht niet en hadden om heur „ kinderen in de particuliere Schoolen te stellen en overloon te geven „ en tot grooter confusien en schandalisatie van den gemeen volke, „ en daer en boven tot verachtinge van den dienst Godts, die deur „ dien in der kerken niet gedaen en onderhouden en worde als van „ oudts gewoonlyken was te geschien; versoekende daeromme die

 „ voorsz

„ voorſz Deeken, Capittularen en Regeerders van dan Haige, daer „ inne by den Hove voorſien te worden, om alle vordere ſcandaliſatie te ſchouwen; SOO IST, dat 't voorſz Hof om te verſien „ ten gemeen welvaert van de kinderen van den Haige, geconſidereet en overwegen hebbende al gunt dat in deſen te conſidereren „ ſtont van wegen der K. M. als Grave van Hollant, geordonneert „ en geſtatueert heeft, ordonneert ende Statueert voor Edicte mits „ deſen; dat van nu voortaen niemant en ſal mogen houden binnen „ den Haige eenige particuliere Scoelen van knechtkens in wat maniere dattet ſy, dan mits betaelende voor elk kint den Rectoer van „ der grote Scoele van den Haige elk vierendeel jaers thien ſtuyvers, in welken gevalle ſulke particuliere Schoelmeeſter gehouden ſal weſen van ſtonden aen na de publicatie van deſen, te leveren aen voorſz Rectoer die namen en toenamen van de kinderen, „ die hy in meninge is te houden, en van gelyken als hy yemant „ van nieuws aenneemt, met ſpecificatie van den dach dat elk kint „ by hem comt ofte van hem ſcheyt, ten eynde die Rectoer hem „ daer na mach weten te reguleren in 't maenen der voorſz thien „ ſtuyvers; Ende indien eenige Prieſters of geeſtelyke luyden particuliere ſcoelen wilden houden, dat ſy eerſt en voor al ſullen gehouden worden te ſtellen waerlyke borgen, omme 't loon van den „ voorſz Rectoer te betalen op ſynen termynen als boven, al die „ welke die van den Haige, ingevalle van wanbetalinge, van de „ particuliere Schoelmeeſters ſullen mogen innen by alle behoorlyke „ wegen van bedwang en executie; Hier uyt gereſerveert die „ kinderen die van buyten den Haige ſyn, die in de voorſz betalinge van thien ſtuyvers ongehouden ſullen weſen; des ſoo worden „ die Regeerders van den Haige gehouden te ſtellen in de gemeene „ Schoele goede en geleerde Schoelmeeſters, al navolgende die pointen en articulen daer van ſynde, tot vermeerderinge en verbeteringe „ der ſchoele gemaect, en den voorſz Hove by de voorn. Regeerders van den Hage vertoont ende exhibeert. Actum den 9. Auguſti 1536.

Waar tegen de Wethouders van den Hage ten behoeve van de Heeren van den Hove en Rekeninge paſſeerden en overgaven de volgende acte, waar by zy opentlyk verklaarden, dat de gem. Heeren in geenen dele begrepen zyn in 't voorſz Verbod, maar dat het hen in tegendeel vry zoude ſtaan, om hunne kinderen en andere van hun huisgezin en familie ter Schoole te laaten gaan en te mogen beſtellen daar 't hen zoude gelieven.

Exemptie van den Hove &c. van 't voorſz verbod.

„ WY Bailliu, Schout en Schepenen van den Haige doen condt en „ certificeren een ygelyk dien 't behoort, dat op huyden tot „ onſer ernſtiger begeerte en vervolge, die Ed. Mo. en wyſe Heeren „ d'eerſte en andere Heeren van den Raide des Keyſers ons G. Heere „ in Hollandt ons verleent en geaccordeert hebben ſekere acte van „ dato deſen, by maniere van Edicte, tot vorderinge van de gemeene Schoele van den Haige, daer by een yegelyck geinterdiceert „ wort particuliere Schoele binnen den Haige te houden, dan mits „ beta-

„ betalende voor elk kint thien ſtuyvers alle vierendeel jaers tot be-
„ houf van den Rectoer van der voorſz gemeene Schoele, dat hoe-
„ wel deſelve acte ſprekende is generalyken en indifferentelyken van
„ alle kinderen, ſo en is nochtans 't verſtant nog de meninge van dien
„ niet geweeſt nog ook van ons en es, dat deur dien de kinderen van
„ den voorſz Heeren van den Raide mitsgaders van de Heeren van de
„ Camere van de Rekeninge en andere weſende van heuren huyſe en
„ familie geconſtringeert en verbonden ſouden ſyn te gaen in de ge-
„ meene Scoele, waeromme wy willende de voorſz Heeren van den
„ Raide ende Rekeninge in heure vryheyt by de voerſz acte niet ge-
„ prejudiceert te ſyne, hebben de ſelve Heeren verleent en geconſen-
„ teert, verleenen en conſenteren mits deſen, ſoo verre als 't nood
„ zy, dat ſy heure kinderen en andere van heure huyſe en familie
„ ſullen mogen ſtellen ter Schoele daer henl. believen ſal, niet tegen-
„ ſtaende die voorſz acte, en blyvende deſelve anders in heur vigeur
„ en magt jegens alle andere niet weſende van de Collegien van de
„ voorſz Raede en Rekeninge; Des t'oirconden hebben wy Bailju,
„ Schout en Schepenen van den Haige voornt. 't gemeen zegel van
„ den Haige hier onder aengehangen op ten negenden Auguſti 1536.

Onderteykent,

J. PLUMEON.

Onder het reformeren van den Godsdienſt agteden de Staten van Holland hoog nodig op 't ſtuk van de particuliere Schoolen te voorzien, nadien de kinderen, als nog onwetende en onervaren, zeer ligtelyk tot misverſtand en dwalingen konnen werden gebragt, weshalven zy tot voorkominge van veele ongeregeltheden, die in 't houden van Schoolen dagelyks wierden gepleegt, in den jaare 1589 den 9. Maart een Placcaat (*b*) lieten afkondigen, waar by alle mans en vrouws-perzoonen binnen en buiten de ſteden van Holland en Weſt-Vriesland geinterdiceert en verboden wierden hen te onderwinden eenige Schoolen te houden of kinderen te onderwyzen ten zy dezelve van de Gereformeerde religie en by de Magiſtraat hunner reſidentie eerſt behoorlyk onderzogt en geadmitteert waren, en acte daar af hadden verkregen: verbiedende voorts de Magiſtraaten toe te laten of gedogen, dat iemand van de geene die zy waren admitterende om School te houden, eenige boeken zoude mogen doen leeren de Chriſtelyke religie contrarierende. Dit bevel heeft de Magiſtraat van den Hage naauwkeuriglyk willen opvolgen, makende ten dien einde in den jaare 1622 (*c*) deze navolgende keure:

Niemand vermag particulier ſchoole te houden als met conſent van de Magiſtraat.

„ Alſoo

(*b*) Gedrukt in 't Groot Placcaatb. I. *Deel*, *Col.* 214. 216. Zie mede het Placcaat en Ordonnantie van de Staten van Zeeland op de School-ordeninge van den 8. Februarii 1583. te vinden *ibid.* Col. 309. & *ſeqq.* als mede van den 20. Junii 1590. II. *Deel*, *Col.* 2208.

(*c*) Deze Keure is by de Magiſtraat geamplieert en gerenoveert den 18. Julii 1672.

Keure op het houden van Duitſche, Franſche of andere ſchoolen.

„ ALſoo tot kenniſſe van de Magiſtraat gecomen is, dat verſcheyde „ ingezetenen hun vervorderen Duytſche, Franſche ofte andere „ Schoolen te houden, ook by de huyſen de jeugt te gaen leeren, ſon- „ der daer toe behoorlyke acte van admiſſie van de Magiſtraat ver- „ kregen, atteſtatie van haar leven vertoont ofte ook bekenteniſſe van „ religie gedaen te hebben, waerdoor te vreſen is, dat de jonge jeugt „ alhier nyet alleen nyet en word geinſtrueert naer behooren ſoo veel „ de goede ſeden aengaet, maer ook voor al dikmael onderwyſinge „ gedaen, ſtrydende tegen de ware Gereformeerde religie en 't Na- „ tionael Synode tot Dordrecht gehouden, waerinne overzulks dyent „ voorſien te worden, SOO IS'T, dat Schout, Burgemeeſteren en Sche- „ penen van 's Gravenhage gekeurt, geſtatueert en geordonneert heb- „ ben, keuren, ſtatueren en ordonneeren mits deſen, dat van nu voor- „ taen nyemant bynnen 's Gravenhage Duytſche, Franſche ofte andere „ Schoole ſal mogen houden ofte ook de goede luyden hare kinderen „ by de huyſen gaen leren voor en aleer ſy haer burgerſchap alhyer „ gewonnen, by de Scholaſters geexamineert en acte van permiſſie „ van de Magiſtraat vercregen ſullen hebben. Ordonerende overſulks „ alle ſchoolmeeſteren en anderen alhyer alrede School houdende ofte „ by de huyſen gaende leeren binnen XIV dagen na de Publicatie van „ deſe haere namen aen de Magiſtraat aan te brengen op te boete van „ ſes ponden ten behoeve van den Officier, en interdictie van hare „ ſchoolhoudinge. Aldus gepubliceert den 5. September 1622.

De kinderen moeſten met hunne Schoolmeeſters 't Choor en de Miſſe aſſiſteren.

De kinderen, die ter publicke Schoole gingen, moeſten met hunne Leermeſters in de St. Jacobs kerk op de hoog en andere tyden het Choor en de gezangen aſſiſteren en de miſſen en getyden helpen celebreren, dog welke plegtigheden naderhand by de Reformatie en verandering van den uiterlyken Godsdienſt teenemaal zyn afgeſchaft en vernietigt.

Willem Gnaphæus voorheen Rector van de Latynſche Schoole.

Onder de *Rectores*, die in voorige tyden over de groote of Latynſche Schoole in den Hage zyn geweeſt, munt boven andere uit *Wilhelmus Gnaphæus*, anders *Fullonius*, (*de Volder*, zou men het mogen vertalen) een man niet min vermaard door zyne diepe geleertheid, dan bekend door zyne vroomheid, godvrugtigheid en andere uitſtekende deugden, welke laatſte hoedanigheden oorzaak waren, dat hy in den jaare 1525 in groote zwarigheden geraakte, want een byzonderen afkeer hebbende van de grove dwalingen der Roomſche kerke, week hy van 't Pausdom af, waar over hy, benevens *Cornelius Honius* of *Hoen*, geleerd Rechtsgeleerde en Raadsheer van den Hove van Holland, *Jan de Bakker*, Paſtoor te Woerden, (die alhier in den Hage den 15. van Herfſtmaand des gemelden jaars aan een paal verworgt en tot aſſche verbrand wierd, zynde de eerſte Martelaar, die zedert het opſtaan van Luther in Holland ter dood gebragt wierd) en andere in hegteniſſe geraakte. En ſchoon hy na eenigen tyd zittens vry quam, verviel hy t'elkens weer in nieuwe moeielykheden, voornamentlyk over het ſchryven van een boekje onder den titel van *Vertrooſting en Spiegel der Kranken*, zulks hy om den martel-dood te ontgaan, genoodzaakt was 't Land te ruimen (*d*). Hy was in den Hage

(*d*) Brandts *Hiſtorie der Reformatie*, *I. deel*, 2. *b. bl.* 92. 95. 96.

ge gebooren, en wierd daarom van Boxhorn (*e*) onder de geleerde Hagenaars gesteld, zeggende dat hy is geweest Raad van *Aelbert*, Markgraaf van Brandenburg (ongetwyffelt na dat hy om de vervolging uit het Land was geweeken) en dat hy een goeden naam en plaats onder de Komedie-schryvers heeft verdient; om welke rede Goudhoeven hem dan ook stelt in zyne lyst der geleerde Mannen, die in Holland, Zeeland en Utrecht gebooren zynde, wegens hunne uitgegevene boeken en schriften in de Hebreeuwsche, Grieksche en Latynsche talen, vermaard zyn geweest. Hy heeft verscheide schriften uitgegeven, die in de Boekzaal der Nederlandsche Schryveren van Valerius Andreas en elders, opgetelt staan. Onder anderen heeft hy ook het leven van den gemelden *Johan Pistorius* of *Bakker*, en een verdedigschrift voor den zelven gevangen, in 't licht gegeven.

Werd onderde geleerde Hagenaars gestelt.

De eerste Rector, dien wy na de vernieuwinge dezer groote of Latynsche Schoole genoemt vinden, is geweest Mr. *Wouter Woutersz van Wyk*, een man na dien tyd van aanzien en geleertheid, die dezelve Schoole zedert den jaare 1542 tot 1571, immers voor zoo verre ons uit egte bescheiden is gebleken, met veel lof heeft waargenomen en in die qualiteit bedient. Hy had in den gemelden jaare 1542 zyn huis in 't Westeinde ten westen de huizinge van den Heere *Jacob van der Duin*, Heer van Sprange, in laater tyd bekent met den naam van 't huis van den Heere van *Valkenisse*, en zulks zoo verre wy konnen afnemen, op den hoek van de Vleersteeg, waar uit men moet besluiten, dat de Rector als toen niet in of by de Schoole (gelyk jegenwoordig) heeft gewoont, dewyl de Schoole toen ter tyd stond in de *Schoolstraat*, welke straat daar door dien naam bequam, hebbende voorheen geheten de *Kerkstraat* en ook de *St. Jacobs-straat*. De eerste brief, waarin wy de gemelde straat met den naam van *Schoolstraat* genoemt vinden, is van den jaare 1534, welk jaartal byna overeenkomt met den tyd der herstellinge van de Schoole; waar uit gevolgelyk dan te vermoeden is, dat de Schoole aldaar ter zelver tyd is gebouwt geworden, te meer, dewyl onder de redenen, welke de Magistraat tegens het Kapittel bybragt, dat ze het Kapittel als toen niet konde eenige jaarlykze erkentenisse doen, ook deze was, „ dat ze groote costen en lasten jaerlyks hebben zouden moe-„ ten, zoo om te salarieren den Schoolmeesters als om te vervallen „ die jaerlyxze renten gaende uitter schoolen *ter cause van timme-„ ringe van dien.* Het huis, waarin de Latynsche Schoole wierd gehouden, stond aan de oostzyde van de meergemelde straat, vooraan by de jegenwoordige Vischmarkt, en is tans het huis van den Apotheker *Rochus de Bye*, welk huis in de oude brieven en bescheiden daar van zynde doorgaans beschreven werd met deze omstandigheid, van *ouds de Schoole.* Ook vind men in een transportbrief (*f*) van het huis, bevoorens toebehoort hebbende aan den Wel Ed. Heere en Mr. *Benjamin Fagel*, Heere van Ter Weer, in zyn leven Raad in

Mr. *Wouter van Wyk* de eerste Rector na de vernieuwinge van de Schoole.

Waar de Latynsche Schoole voorheen stond.

Dddd

(*e*) *In Theat. Holl. pag.* 353. of *Tooneel van Holland*, *pag.* 341.
(*f*) Gedateert den 22. November 1558, als mede nog in eenen anderen brief van den 6. Augusti XVC. zeven en zestich.

in den Hove van Holland, nu toekomende den Heere en Mr. *Cornelis Keetlaer*, Ontfanger van de ordinaris Verponding over den Haag, dat het zelve huis, staande aan de zuidzyde van de St. Jacobs-kerk, 't geen uit de belendingen blykt een groot erf te hebben gehad, en dat al te dien tyde, na alle waarschynelykheid, een schoon huis is geweest, belent was *aan de westzyde agter* met *de Schoole*, zynde ontwyffelyk geen ander als het bovengemelde huis van den Apotheker *de Bie*. Waar uit dan klaarlyk te zien is, dat de Schoole voorheen digt by de kerk heeft gestaan, 't geen met het hier vooren aangewezen gebruik dier tyden over een komt. Wanneer nu de Haag na de omkeering van 's Lands bestier, in een veel florisanter staat was geraakt door den grooten aanwasch der burgeren en inwoonderen, en dat ook door het verdryven van de duisternisse der onwetenheid, de begeerte tot kennisse en wetenschappen dagelyks meer en meer toenam, waar door vervolgens het getal der leerlingen steeds zodanig vermeerderde, dat men de oude Schoole wel haast te klein zag, zoo besloot de Magistraat in 't einde van de zestiende of wel in 't begin der zeventiende eeuw een nieuwe en veel grooter Schoole te stigten, waar toe men de plaats verkoos daar ze tans nog is, te weten in de Zuilingstraat (*h*), welke straat te dier gelegentheid als toen eerst tot eene straat wierd aangelegt en den naam van *de nieuwe Schoolstraat* bequam.

Waar ze nu gelegen is.

Het gebouw, waar in de Schoole gehouden werd, is van buiten van weinig aanzien, en ongetwyffelt een overgebleven gedeelte van 't Sint Agnieten konvent, 't geen met zyne belendingen agter tot hier toe strekte. De Rector heeft daar nevens een bequaam woonhuis, voorzien van verscheide vertrekken, zelfs om kinderen van buiten by hem te konnen logeeren. Van binnen is de voorn. Schoole jegenswoordig verdeelt in vyf byzondere Schoolen of Classen, dienende als graden of trappen, langs welke de toenemende leerlingen uit de eene in de andere opklimmen en alzoo gevordert werden, om te geraken tot de volkomentheid van 't gebruik der hooge Schoole. Ieder Classis is met een byzonderen naam onderscheiden, en werd door een byzonderen Leermeester bedient en geregeert, die hunne onderhoorige discipulen gehouden zyn te onderwyzen, uit te leggen en verklaren alzulke grond-regelen en boeken, als by den Rector en Scholarchen werden geordonneert (*i*). De opperste en presiderende dezer

Hoedanigheid van 't gebouw.

Verdeelinge van binnen, en d'ordre welke aldaar gehouden werd.

(*h*) Deze straat werd by Bor, *Beschryving der Nederl. Hist. IX. boek fol.* 145. gestelt onder de nieuwe straaten, welke in zynen tyd in den Hage wierden gemaakt. Zie mede hier vooren *pag.* 91.

(*i*) Wanneer oudtyds de wyzen, welke men in de Latynsche Schoolen dezer Provintie plagt te houden, zeer verschillende waren, en dat elke Rector zodanige boeken dede leeren als hem goeddagt, strekte zulks tot merkelyke verwarringe en veragteringe van de leerlingen, die zoo nu en dan uit de eene stad in de andere ter Schoole werdende geleid en aldaar gansch andere boeken en manieren van onderwyzinge vindende, genootzaakt waren, t'elkens te leeren nieuwe grondregels: om welk ongemak voor te komen, vonden de Staten van Holland in den jaare 1625. goed een generaale School-ordre over alle de Latynsche Schoolen dezer Provintie

dezer Leermeesteren werd de Rector genaamt, en heeft het bewind over alle de Classen in 't generaal, hebbende voor zoo veel de Schoolen aangaat zynen Vicaris of Conrector aan hem volgende, en voorts nog drie anderen onder hen, alle beloont werdende door de Magistraat; invoegen dat de ouders hunne kinderen voor een gering schoolgeld alhier de Grieksche en Latynsche taalen konnen laaten leeren, bedragende ieder vierendeel jaars de somme van drie gulden.

Regeeringe van de Schoolen.

Schoolgeld.

Wanneer nu na de Reformatie de regten van het Kapittel ten Hove aan de Heeren Staaten gekomen waren, en gevolgelyk mede dat der Schoole, zoude men mogen denken, dat haar Ed. Groot Mog. daar ontrent beschikkinge zouden hebben gelieven te maken. Byzonderlyk, nadien 's Gravenhage als doen was geworden eene zoo notabele stede, als in voorige Hoofdstukken gebleken is. Dog wy hebben onaangezien onze ernstige naspeuringe dien aangaande niets kunnen ontdekken. Het geen dan schynt gelegentheid te hebben gegeven, dat over het opper-bestier der Schoole tusschen den Hove en de Magistraat verschil ontstaan is, waar van wy alleenlyk het uiteinde in dezer voegen hebben ontdekt. Te weten, dat Burgemeesters van den Hage beweerende, dat hen alleen, met uitsluitinge van den Hove Provintiaal, toequam het gezag en beleid over de Latynsche Schoole, en vervolgens „ in den jaare 1618. den Rector hadden „ aangezeit, dat hy voortaen hem alleen zoude hebben te bemoeien „ met de Ondermeesters, omme die zelve aan te nemen, te behouden en af te zetten, zulks als hy geraatzaam en tot dienst van de „ Schoole zoude goedvinden; en dat zy voortaan niet van meninge „ waren nog voor den Rector nog voor den Ondermeesters eenig „ tractement te geven, alzoo de gelegentheid van hare thesaurie „ zulks niet langer en konde verdragen; en dat de Rector hem zoude moeten behelpen met het schoolgeld, 't welk hem toegelaten „ werde van de burgerkinderen, die excys betalen, te nemen van „ elken schoolkind (drie) gulden in 't vierendeel jaars, en dat hy „ van de kinderen van Suppoosten zoo veel zoude nemen als hy „ zoude konnen bedingen; en dat dienvolgende de Rector van de „ kinderen, wiens ouders Suppoosten waren, afvorderde zes gulden „ in 't vierendeel jaars (*k*), daar over tusschen het Hof en de Magistraat

Verschil tusschen het Hof en de Magistraat over het opper-bestier der schoole.

vintie Staatswyze vast te stellen; zynde deze van den 1. October 1625, en te vinden in 't Groot Placcaatboek 1. *Deel*, *Colom.* 275. „ Willende en ordonnerende „ dat alle Rectoren en Meesters van Latynsche Schoolen in dese Landen in 't formeren van hunne classen, leeren van fondamenten en Autheuren en 't doen van „ hunne lessen hen daernaer zullen moeten reguleren. Interdicerende eenen ygelycken eenige Latynsche Schoolen op andere ordre te houden of andere fondamenten ofte Autheuren te leeren op arbitrale correctie. Dog het schynt, dat, niettegenstaande dit ernstig bevel en daar by gestelde penaliteit, deze Schoolordre, in zommige steden, in ongebruik is geraakt. Uit de beschryvinge van Delft *pag.* 589. blykt, dat dezelve ordre ten tyde van den Heer van Bleiswyk aldaar nog onderhouden wierd.

(*k*) Zie verders 't Berigt van den Hove, *Bylage L. L.* 3. *loco*, *pag.* 259. *en volgende.*

giſtraat groote oneenigheden rezen, welke eindelyk na veele moeielykheden wierden beſliſt, en het ſchoolgeld op een gelyken voet vaſtgeſtelt.

Examen of beproevinge der diſcipelen tweemaal des jaars.

Tweemaal des jaars (te weeten in den aanvang van de maanden Februari en Auguſti) werden by den Rector en de Scholarchen de diſcipelen geexamineert en ondervraagt, en op der zelve vorderinge gedurende 't laatſte half jaar agt gegeven. Die bevonden werden beſt geleert te hebben, werden een maand daar na met eenige pryzen of eergiften vereert, en in de volgende hoogere Claſſe geſtelt, gaande alzoo van claſſe tot claſſe, tot dat ze komen ter plaatze, daar zy van den Rector zelf onderwezen werden. De geene die door alle de claſſen zyn gepromoveert, doen veeltyds tot afſcheid in teken van hunne bequaamheid een Oratie in 't openbaar, 't welk in de Engelſche die te gelyk is de Hoogduitſche kerk, geſchied.

't Doen van Oratien, en uitdeelen van eer-pryzen.

Na het doen van de Oratien geſchied ook terzelver plaatze de ſolemniteit van 't uitdeelen der pryzen, door handen van den Rector, die als dan mede gewoon is een zoort van lofrede in de Latynſche taale te voeren. De pryſtrekkende en opgaande uit ieder claſſe doen ook een korte rede tot dankzegginge in dezelve taal. Deze eergiften beſtaan (gelyk in alle de ſteden) in uitgelezene boeken, cierlyk gebonden, van binnen met eenige lof titels ter eere en tot aanmoediging van den Diſcipel, die zig zoo wel gequeten heeft, beſchreven, en by de Curateurs, mitsgaders den Rector ondertekent en buiten op voorzien met het wapen van 's Gravenhage.

De Scholarchen by wien tans werden aangeſtelt.

Over deze Schoole zyn vier Scholarchen of Curateurs, die tans door de Magiſtraat daar toe werden gecommitteert. Voorheen ſtelde het Hof zoo wel als die van den Hage een Curator uit de zynen over de Triviale Schoole (*l*); dog daar over viel in laatere tyden tuſſchen de Heeren Raden en de Magiſtraat hevig geſchil (*m*), ſuſtinerende de eerſte daar toe geregtigt te zyn, om dat 'er meer kinderen van Edelen en Suppooſten als van andere ingezetenen ter ſchoole komen (*n*), en de laatſte dat zy alleen bevoegt was den Rector en Schoolmeeſters aan te ſtellen, door dien dezelve by haar betaalt wierden. Eindelyk heeft het Hof daar van afgezien en het ganſch bewind over de Schoole aan de Magiſtraat gelaten, onder beding dat zy zorg zoude dragen dat de Schoole altyd van bequaame perzoonen wierde voorzien; zulks dat de Magiſtraat zedert tot nu toe daar van in een vredige bezittinge is gebleven.

Gelyk

(*l*) Wanneer men in 't jaar 1591 beſloten hadde, om den Rector van Oudewater alhier te beroepen, wierd de Raadsheer *Cromhout* wegens het Hof, en drie uit de Magiſtraat daar toe gecommitteert, hoewel vrugteloos. Zie Reſolutieboek van den Hove gequoteert C. *fol.* 242. In den jaare 1604 ſtelde het Hof een uit de zynen tot Curator over de Schoole. Reſolut. 23. November 1604; als mede nog een in 1622. Reſolutie 2. Mei 1622.

(*m*) Zie Reſol. van den Hove van den 4. en 30. Novemb. 1617; 7. 8. 9. 15 en 19. Februarii 1618; te vinden in 't Regiſter van de Reſolutien van den Hove, beginnende den 12. Junii 1617 en eindigende den 17. December 1625, gequoteert C. *fol.* 16. *verſo* 19. 23. 30. enz.

(*n*) Zie verders het meergemelde Berigt *pag.* 48. 49. en Bylage KK. 2. *loco*.

Gelyk nu alles wat tot de opvoedinge en onderwys van kinderen ſtrekt, altoos gerekent is eene zaak van 't uiterſte gewigt, zoo hebben ook de Regeerders der Steden altoos zelfs het ooge op de Latynſche Schoolen willen houden, en niet beneden zig geagt uit hunne Collegien de Scholarchen tot die zorge te deputeren. 't Geen ook by de Ed. Agtb. Magiſtraat alzoo van over lange tyden, vermoedelyk altoos, in gebruik is geweeſt; te weten zodanig dat het getal der vier Scholarchen beſtaat uit drie Heeren uit de Magiſtrature, en uit den oudſten Predikant in der tyd. Voor het jegenwoordige is die zorge bevolen aan de Heeren Mr. *Gysbert van Kinſchot*, Preſident Burgemeeſter, Mr. *Adriaan van Spierinxhoek*, oud-Burgemeeſter, Mr. *Willem van Aſſendelſt*, Burgemeeſter, en aan Ds. *Mauritius Grommé*. Namen der jegenwoordige Curateuren.

XX. HOOFTSTUK.

Verhandelinge van de Anatomie of Ontleed-kamer ter oeffeninge van de Chirurgyns. Hoedanigheid van 't gebouw en gesteltenisse van het Theatrum Anatomicum. Geraamtens. Boekerye. Hoe dit Broederschap bestaat en wat vereischt werd, eer iemand in 't zelve kan aangenomen werden. Ten wiens overstaan het examen geschied. Wetten en Voorregten. De openbaare lessen door wien voorheen aldaar gedaan wierden. Daar toe in den jaare 1668 *een vasten Leeraar aangestelt met den titel van Professor Anatomico-Chirurgicus. Naamlyste der geenen die het zelve ampt zedert tot nu bedient hebben.*

De ANATOMIE of ONTLEED-KAMER.

d'Anatomie of ontleed-kamer ter oeffening van de Chirurgyns.

It de Schoolen als het queekhof der geleerden, gelyk wy hier vooren hebben aangemerkt, gaan wy over tot de *Anatomie* of *Ontleed-kamer ter oeffeninge van de Chirurgyns.* Het gebouw, 't welk aan de zuidzyde van de St. Jacobs-kerk ten westen van de kapel van de Heeren van Assendelft staat, is klein en heeft van buiten byna niets dat aanmerkenswaardig is. Boven den ingang ziet men een blaauwen steen, hebbende tot opschrift

Hoedanigheid van 't gebouw.

COLLEGIUM ANATOMICO-CHIRURGICUM,

en daar nevens een brandende wierook-vaas met doodsbeenderen, met deze daarby gevoegde woorden:

U N A V I A;

dat is, wy alle moeten een en den zelven weg, of om de woorden van den Heiligen Schryver aan de Hebreen (*a*) te gebruiken, *het is den mensche eenmaal gezet te sterven*; alle 't welke te kennen geeft de snelheid en broosheid van 's menschen leven. Ook heeft het zelve huis van binnen weinig byzonders, bestaande slegts uit twee of drie vertrekken. 't Eerste zoo als men van buiten inkomt, aan de slinkerhand, is de vergader-kamer van de Regenten van 't *Cosmi* en *Damiani* broederschap of Chirurgyns-gilde. Ter wederzyde van den Schoorsteen hangt aldaar een glazen-kas, voorzien met allerlei instrumenten ten dienste van de Chirurgyns, die dezelve van node mogten hebben. En op dat dezelve kas altyd in staat zoude blyven, is

Instrument-kassen ten behoeve van 't Gilde.

(*a*) *Kap.* IX. v. 27.

is by het 63 artikel van den nieuwen Gildebrief van den jaare 1701 wel expresselyk vastgestelt, dat „ een Chirurgyn alhier tot eenige „ publyke bedieninge van Stad, Land, publyke Collegie of Gods- „ huyzen geavanceert werdende daar voor tot aankoop van instru- „ menten in de kas op het Theatrum Anatomicum zal betalen de „ somma van vyf gulden. En voorts by het 73. artikel, dat alle de- „ zelve instrumenten tot luyster en cieraad van het Theatrum Ana- „ tomicum successivelyk zullen verzorgt werden, uit de inkomsten „ van 't voorsz. Gilde, 't welk nergens anders toe besteed zal wer- „ den als ten voorsz. einde.

Boven deze kamer is het *Theatrum Anatomicum*, daar niet alleen de weekelykze lessen werden gedaan, maar ook nu en dan een subject van een menschelyk lichaam openbaarlyk werd ontleed, om alle Genees- en Heel-meesters dezer stede, en ook de geene die zig in die konst tragten te oeffenen, door een zienlyke demonstratie duidelyke kennisse van 's menschen lichaam te doen hebben. De plaats, daar dit geschied, is niet groot, dog egter het Theatrum zodanig geschikt, dat een ieder na rang en qualiteit daar binnen bequaame zitting kan hebben; zynde het Theatrum cirkels-wyze, met drie transsen of omgangen agter den anderen omlopende, en na een behoorlyke proportie hoger en hoger opgaande, invoegen d'een boven d'andere verheven zynde, de agterste van de voorste in het aanschouwen niet verhindert werd: In het benedenste perk of rondte is een omdraaiende tafel, waar aan de Professor Anatomicus alleen zyne plaatze heeft. Ieder cirkel heeft zyne byzondere inscriptie, aanwyzende elk zyne onderscheide zitting. De eene helft van de eerste rondte ter regter hand ingaande, is voor de Heeren van de Magistraat van 's Gravenhage en voor andere gequalificeerde perzoonen, en de wederhelfte ter slinker hand voor de Professoren (indien 'er eenige mogten komen) als mede voor de Stads Doctoren en in der tyd regeerende Deken en Hooftmannen. Van de tweede rondte der zitplaatzen is de eene helft voor de Doctoren in de Medecynen en andere perzoonen van qualiteit en de andere helfte daar tegens over voor de Meesters Chirurgyns. Van de derde rondte is de eene helfte te weten de regterzyde voor de Meesters Chirurgyns en de slinkerzyde als mede alle de verdere nog resterende plaatzen voor de Chirurgyns-knegts en andere aanschouwers en toehoorders.

Het Theatrum strekt zoo wel tot een auditorie van de lessen als vertoonplaats van d'ontledinge.

Hoedanigheid van 't zelve en verdedelinge der zitplaatzen.

Op het bordes, zoo als men de trap van beneden opkomt, om na het Theatrum te gaan, ziet men eenige weinige Sceleta of geraamten van menschen en daar onder de befaamde Juffrouw *Suykers*, weleer door den Professor *Johan Stalpart van der Wiele* opgezet, als mede het geraamte van eenen *Lamoreu*, door den Professor *Reverhorst*, zeer kunstig, wegens de mismaaktheid eeniger leden, t'zamen gevoegt; en ook in een glaze kasje nog eenige ontydig gebooore kindertiens, enz.

Geraamten.

Aan de regterhand ten oosten is een kamertie, daar de biblioteek of boekery is, staande in een cierlyke kas, en behelzende de voornaame boeken in de Medecynen, Anatomie en Chirurgie, voor 't grootste gedeelte over weinige jaren door den Heer *Johan Cocq*, in zyn leven vermaard Doctor Medecinæ alhier, aan het Theatrum ge-

De Boekkamer.

gelegateert tot gemeen gebruik voor den geene die tot de Chirurgie of Theatrum Anatomicum betrekkinge hebben, zoo nogtans dat die een boek daar uit leent, zyne hand daar voor moet tekenen, met belofte van het zelve binnen den gestelden tyd te rug te zullen brengen.

Het Broederschap hoe geregeert werd, en wat voor den geenen die daar onder wil komen, te doen staat.

Dit Broederschap of Chirurgyns-gilde werd geregeert door een Deken en drie Hooftluiden, en de geene die zig onder dit Gilde wil begeven en als Chirurgyn of Heelmeester alhier in den Hage die konst wil oeffenen, móet alvoorens op het Theatrum Anatomicum zyne proef en examen doen ten overstaan van een gedeputeerden uit de Magistraat, als mede van de Stads-Doctoren, den Professor Anatomicus, Deken en Hooftluiden, mitsgaders alle de oud-Dekens, en daartoe een Diploma van zyn meesterschap verkregen hebben. Dog een Chirurgyn elders zyne proef behoorlyk gedaan hebbende en willende zig binnen deze stede ter exercitie van die konst ter neder zetten, is gehouden daar toe van Heeren Burgemeesteren speciaal consent en admissie te verzoeken, en ten behoeve van 't Gilde voor zyn inkomen betalen zoo veel als by de zelve Heeren werd geordonneert, ingevolge van 't 54 artikel van den meergemelden Gildebrief.

Voor wien het examen moet geschieden.

Ook zyn alle meesters Chirurgyns alhier practiserende gehouden ten behoeve van 't zelve Gilde jaarlyks in handen van Deken en Hooftluiden tot eenen jaarpenning te betalen de zomme van vier en t'sestig stuivers, waar van alleen bevryt zyn de dienende Deken en Hooftmannen.

Wetten en voorregten.

Dit Gilde of Broederschap heeft ook zyne byzondere wetten en voorregten, onder welke wel de voornaamste zyn; dat geen Apo-„ theker alhier vermag, iets te onderwinden 't geen de Chirurgie is „ rakende, als mede iets te doen aan eenige gequetste en zieke per-„ zoonen nog ook geen lichaam openen om te balzemen. Dat geen „ Operateur van buiten inkomende iets zal mogen ondernemen zonder „ daar toe alvorens admissie te hebben bekomen of eenige operatie „ doen als ter presentie van een Stads-Doctor, mitsgaders Deken of „ Hooftman by den patient te kiezen: Dat hy gehouden is alleen te „ practiseren in 't geene waar toe hy speciaal is geadmitteert, en bin-„ nen den Hage wonende te contribueren jaarlyks 25. gulden ten „ voordele van 't gilde. Dat mede geene Quaksalvers en diergelyke „ zullen mogen voorstaan dan op jaarlyksche en maandaagsche week-„ markten, waar voor zy als dan zullen moeten betalen tien stuivers „ daags. Ook vermogen sy geen biljetten uit te geven of andere te-„ kenen voor doen, dan na dat zy met de Overluiden zyn geaccor-„ deert. Tegens alle welke contraventeurs het gilde by de Magistraat verleent is parate executie.

De openbaare lessen door wien voorheen aldaar gegedaan wierden.

Ten dienste van den geene die zig in de konst van de Chirurgie wilden oeffenen, wierde in den beginne door de twee oudste Stads-Doctoren weekelyks op de Anatomie-kamer een Chirurgicale lesse gedaan; ten aanhooren van welke de Meesters Chirurgyns met hunne leerlingen en knegts gehouden waren op den daar toe gestelden dag aldaar te verschynen; maar dewyl deze zoo goede en nutte instellinge metter tyd wierde veronagtzaamt, en dat ook in veele zaken het Theatrum Anatomicum mitsgaders het Gilde betreffende een merke-

lyk

lyk verval was gekomen, zoo vonden de Heeren van de Societeit in den jare 1668. goed, om ten dienste van 't gemeen alhier te hebben een wel gestelt Chirurgyns-Gilde en in 't zelve perzoonen tot Meesters gevordert, de gronden van zoo een noodzakelyk en gewigtig ampt wel verstaande, een vasten Leeraar aan te stellen met den naam van Professor Anatomicus (een eertitel meer eigen aan die van Illustre of hooge Schoolen) die niet alleen nu en dan zoude moeten verrigten eene publieke Anatomische administratie en demonstratie van eens menschen lichaam, ten einde zoo wel de aankomende leerlingen als ook zelfs de jongst-aangekomene Meesters, door behulp van die inspectie en aanwyzinge zouden mogen krygen een wisse en vaste plaatzelyke kennisse der gebeenten, vaste spieren, ingewanden en andere verdere deelen, ook derzelver fatzoenering, zamenvoeging, vereeniging, correspondentie, gebruik, werkingen en verdere eigenschappen tot voorkunde van een welbereide Chirurgische handelinge der zelve; maar ook eens weeks zoude doen een openbaare lesse zoo in de Anatomie als in de practyke van de Chirurgie.

De eerste die tot dit zoo nodig en heilzaam werk wierde aangezogt en wegens zyne uitmuntende behandelinge in 't stuk van de Anatomie en groote geleertheid wierd verkoren, was de Heer JOHAN STALPERT VAN DER WIELE, Doctor in de Medecynen alhier. Hem wierd terzelver tyd by maniere van voorzieninge (provisie) ook overhandigt de navolgende Instructie, om zig daar na zoo in 't Anatomiseren als in 't doen van lessen te konnen reguleren. *Johan Stalpert vander Wiele* eerste Professor Anatomico-Chirurgicus.

PROVISIONELE INSTRUCTIE,

Provisionele Instructie.

by de Heeren van de Societeit gemaakt en behandigt aan *Johan Stalpert van der Wiel*, Medicinæ Doctor, omme te zyn Professor Anatomico-Chirurgicus alhier in den Hage ende by denzelven geobserveert te werden zoo in 't Anatomiseren als het doen van Anatomische en Chirurgische lessen *in Theatro Anatomico* in den Hage.

I.

„ In den eersten zal de voorgem. Professor Anatomico-Chirurgicus „ eens ter weeke, te weten des donderdags na de middag ten twee „ uuren doen een publyke lesse.

II.

„ Ende den aanvang derzelve lessen nemen van de Anatomie, als „ zynde een fondament, omme daarna tot de Chirurgicale lessen over „ te gaan en die tot de practyke te brengen.

III.

„ Zal mede de Anatomie van 't begin tot het einde hebben te ver-

„ volgen, aanvang nemende met de Osteologia en zoo verders gaande
„ tot de Muologia ofte beschryvinge der spieren.

IV.

„ De voorn: Professor Anatomico-Chirurgicus zal gehouden zyn „ genoegzaame devoiren aan te wenden, omme jaarlyks twee subjecta Anatomica, te weten een mans en een Vrouws-subject te bekomen, daar toe requirerende des noods de behulpige hand van de „ Heeren van de Societeit, 't Hof en Magistraat van den Hage na „ gelegentheid van zaken.

V.

„ *Z*al voorts ter gelegener tyd met hulpe van den Deken ende „ Hooftmannen van 't Chirurgyns Gilde in een voegen zoo veel sceleta als hem dunkt van noden te zyn tot de Chirurgyns-kamer, op „ dat deselve kamer in fatsoen werde gebragt en gehouden.

VI.

„ De meergemelde Professor Anatomico-Chirurgicus zal vermogen na de publyke demonstratie van de subjecta Anatomica, als „ wanneer uit dezelve geen dienst meer en kan werden getrokken, „ uit ende van dezelve lichaamen na hem te nemen 't gunt tot onderzoekinge van de Anatomie dienen kan, en zyn beste doen, omme te ondervinden of de lichaamen niet zodanig zoude konnen „ werden gebalzemt, dat men in tyde en wyle des noods zynde zonder subject uit de gebalsemde lichaamen de demonstratie zoude konnen doen.

VII.

„ Ten lesten zal de voorn. Professor goede zorge dragen ten einde niemant zonder zyne kennisse en expres consent van de Anatomie-kamer ietwes halen ofte leenen, op dat geen sceleta defect gemaakt werden.

„ Aldus gedaan ter vergaderinge van de Heeren gecommitteerde „ van de Societeit in 's Gravenhage den 2. Novemb. 1668.

En was ondertekent,

J. COENEN.

De Chirurgyns en hunne knegts de publyke lessen te

De Magistraat, op dat in 't vervolg deze goede instellinge door de traagheid en nalatigheid van de Meesters Chirurgyns en hunne leerlingen niet weder zoude verwaarloost en veronagzaamt werden, en omme zoo veel in haar was daar tegens te voorzien, wilde by een speciale acte van den 20. September deszelven jaars, „ dat alle „ Meesters Chirurgyns gehouden souden zyn hen te laten vinden op

„ het

„ het Theatrum Anatomicum, om aldaar aan te hooren de Anato- „ mische en Chirurgicale lessen by den Professor te doen, en dat des- „ Donderdags de klokke twee uuren, op een boete van drie stuivers, „ voor de geene die na twee uuren komt, en van ses stuivers, voor „ de geene die absenteert. Ende op dat te beter zoude blyken, wie ten deele of in 't geheel daar in nalatig is geweest, zoo heeft men naderhand in de vergaderplaats van de Regenten gehangen een cierlyk bordtje of naamrol van alle de Meesters Chirurgyns onder het gilde behoorende, „ waar op ieder Meester, tot de lesse komende, ge- „ houden is, voor dat de klokke quartier na twee geslagen is, zy- „ nen naam uit te halen, tot een teken dat hy aldaar present is ge- „ weest, op de boete van drie stuivers t'elkens hier toe te laat komen- „ de, te verbeuren; werdende voorts de kamer met het slag van het quartier gesloten. Maar dewyl zommige de gewoonte hadden van voor 't eindigen van de les uit te gaan, „ vonden Schout, Burge- „ meesteren, Schepenen en Regeerders van 's Gravenhage goed by „ forme van interpretatie te ordonneren, dat niet alleen de voorsz „ boete van ses stuivers zal werden verbeurt by die geene, die zig in „ 't geheel uit dezelve lessen zal komen te absenteren, maar dat ook „ gelyke boete sal werden verbeurt by die geene, die zig eerst in de „ gemelde lessen hebbende laten vinden, dezelve verlaten eer die „ zyn geëindigt, te betalen en te appliceren, als in de voorsz amplia- „ tie. Aldus gedaan ter Camere van Burgemeesteren den 3. Janua- „ rii 1678.

moeten bywoonen op zekere boeten.

Met wat lof de voorn. Heer *Stalpert* dit ampt heeft bekleed, kan, om geen andere getuigenisse by te brengen, klaar genoeg gezien werden uit de volgende resolutie van de evengemelde Societeit.

Lof van den Hr. *Stalpert.*

Den 3. *December* 1669.

„ IS by den Raadsheer *Riccen* verhaelt, dat verscheide malen had- „ de vernomen uit persoonen van aanzien, als mede uit eenige „ Doctoren en Chirurgyns, dat Doctor *Johan Stalpert vander Wijel*, „ Professor Anatomicus van de Societeit alhier, met een uitmunten- „ de adres d'Anatomie ontrent de subjecta Anatomica was exerceren- „ de, ende met veele geleerdheid en naarstigheid de gerequireerde „ demonstratie daarontrent en voorts weekelyke lessen was doende; „ dat mede de opgemelde persoonen waren oordeelende, by aldien „ men den voorn. Professor met geen meerder reäliteit ontmoete, het „ te geloven was, dat zyn Ed. tot een andere plaatse eerlange thaar- „ der leedwezen zoude werden beroepen; Weshalven leide de wel- „ gem. Raetsheer in deliberatie, of niet behoorlyk en oirbaarlyk zou- „ de wesen, dat het honorarium van den voorn. Professor naer re- „ delykheid werde vermeerdert. WAAR OP wesende gedelibe- „ reert, is by eenparigheid goedgevonden en verstaan, dat het hono- „ rarium den voorsz Professor wegens de Ed. Mog. Heeren van de „ Societeit toegelegt, zal werden verdubbelt, zulks dat het zelve „ mits dezen van twee hondert guldens jaarlyks, is verhoogt tot vier „ hondert guldens jaarlyks, te rekenen van den eersten Decemb. XVIC. „ negen en sestig in te gaan.

Sterft 26 Mai 1683. en in zyne plaats

De voorn. JOHAN STALPERT, na dat hy dan den tyd van ontrent 15 jaaren dit ampt met veel luister hadde waargenomen, stierf den 26. Mei 1683, en had tot navolger

Arent Bosch.

ARENT BOSCH, zoo als uit de volgende resolutie van de Soceiteit blykt „ *Den 3 Junii* 1683. is gelezen de requeste van de gezamentlyke Chirurgyns en het gilde van dien, verzoekende, dat in „ plaatze van wylen Dr. Johan Stalpert van der Wiele, Dr. *Arent* „ *Bosch* als Professor Anatomicus mogte werden geëligeert en aangestelt; Waer op gedelibereert zynde, is, in achting genomen wezende de bekende experientie en bequaamheid van den voorn. Dr. „ *Arent Bosch*, den selven *Bosch* tot Professor Anatomicus aangestelt, „ zoo als aangestelt word mids dezen, en dat op een wedde van 280 „ ponden; des sullen de respective weddens van 60 ponden, geconcedeert aan de Doctoren *Liebergen* en *Cornelis Stalpert van der* „ *Wiele*, by afsterven van dezelve, de voorsz wedde hem Dr. *Bosch* „ toegelegt, accresceeren, als wanneer dezelve zal genieten het tractement van 400 pond., daar toe van ouds gestelt; zynde wyders de „ Doctoren *Dirk Liebergen*, *van Wouw* en *Brunestyn* verzogt, om „ een concept Instructie te formeren en opstellen, continerende 'tgunt „ ten dienste van de Chirurgie zal werden gerequireert en vereischt.

Doet afstand en in zyne plaats

Hy deed kort daar aan weder afstand, en zyne plaats wierd al den 22 Julii van 't zelve jaar vervult door

Anthoni Nuk.

Werd in 1687. beroepen tot Leiden.

ANTHONI NUK, Medecinæ Doctor en Professor Anatoniæ tot Delft; een man van geen mindere bequaamheid en geleertheid, als geweest was de meergemelde *Johan Stalpert*, zulks dat hy in den jaare 1687 als Professor Anatomicus ter hooge Schoole binnen Leiden wierd beroepen. In deszelfs plaats wierd in 't begin van 't volgende jaar (*a*) alhier aangestelt

Govert Bidlo.

Insgelyks tot Leiden beroepen.

GOVERT BIDLO. Deze is wegens zyne uitgegevene schriften en boeken in de Ontleedkunde als anders al te wel bekend, om hier veel van zynen lof te melden. Zyne groote en uitmuntende begaaftheid in 't stuk van de Anatomie, was oorzake, dat hy binnen korten tyd insgelyks van hier tot Leiden wierd gevordert, alwaar hy veele jaaren het ampt van Professor Anatomicus heeft bedient. Hem succedeerde

Mauricius Reverhorst.

MAURICIUS REVERHORST, die zedert den jare 1694 tot zynen sterfdag als Professor Anatomico-Chirurgicus het Theatrum alhier met veel vlyt en naarstigheid heeft geassisteert. In 1722 dezer werreld overleden zynde, wierd kort daaraan tot zynen opvolger verkoren

Thomas Schwenke.

THOMAS SCHWENKE, die thans met veel roem dezelve plaats bekleed.

(*a*) By resolutie van den 14. Januarii 1688.

XXI. HOOFTSTUK.

Beschryvinge I. van de Vleesch-hal; *gifte van dezelve aan den Hage. In den jaare 1544 een huis by de Magistraat daar toe aangekogt. Uit hoeveel banken deze halle bestond. Afzonderlyke Vleesch-stallen voor die van den Hove en Suppoosten in de Voorpoorte. Wanneer die van daar zyn geruimt. De kapel van 't St. Nikolaas Gasthuis in den jaare 1615 gekogt en tot een Vleesch-hal gemaakt. Keuren en Ordonnantien op de Vleeshouwers, zoo die in de halle hunne banken hebben als die voorheen van buiten op de Marktdagen komende, in 't openbaar met Vleesch te koop stonden. II. Van de* Laken-hal, *van ouds het wolle* Wanthuis. *Waar gestaan heeft. Buiten het zelve mogt geen laken uitgesneden werden. De Lakendraperie, in voorige tyden alhier zeer florisant, was de hooftneering van den Hage. Keuren en Ordonnantien dienaangaande. Plegtige verkiezinge der Waardyns, by wien, en waarin hun ampt bestond. Wat zoort van laken alhier bereid wierd. Deze neeringe is naderhand van tyd tot tyd verloopen, en de oorzaken daar van. III. Van het* Groot Boterhuis; *wanneer gestigt en hoedanigheid van 't gebouw. Lof van de boter alhier doorgaans, en in grooten overvloed te koop gebragt werdende. Ongemeene toeloop van koopers. IV. Van de* Waag; *waar voorheen gestaan heeft en aan wien het regt ouwlings toequam. Het* Collegium Pharmaceuticum *of Broederschap der Apothekers met derzelver kamer, zynde boven het voorengemelde Boterhuis en Waag, beschreven. V. Van het* klein *of* stukken Boter-huis *VI. Van het* Kooren-huis. *Hoedanigheid van 't gebouw. Waar voorheen de Koorenmarkt plagt te wezen. Verhandeling van het* Konstgenootschap van Pictura, *hebbende zyne vertrekken boven het Koorenhuis. Uit wat Leden het bestaat. Deszelfs voorregten en regering.*

DE VLEESCH-HAL.

VAn de studien en wetenschappen zullen wy voortgaan tot zodanige gebouwen, die in 't openbaar geschikt zyn tot koopmanschappen en handelingen, dienende tot onderhoud van 's menschen leven, onder welke in ouderdom wel eerst te voorschyn komt de *Vleesch-halle*, welkers regt en inkomen wel eer mede aan de Graaven hebbende behoort, Hertog *Aalbert van Beyeren* by Handvest van den tienden September 1400, onder andere voordeelen aan die van den Hage heeft gegeven, en hen daar mede in dezer voegen begunstigt: „ Item toe hebben wy gegeven onsen „ Bueren en Luden in den Oist-amboecht van der Hage voirsz. gese„ ten alle renten, profyt en oirbair die comen en verschinen sullen

Vleesch-hal.

Welkers regt en inkomen eertyds aan den Graaf behoorden.

 van

Gifte van de Vleesch hal aan den Hage.

„ van der Vleesch-halle in der Hage die *Jan* die *Leuwe* die Goudsmit plach te hebben, in sulker manieren, wair dat saeke dat onse inwoonende Luden binnen der Hage oirbairlic en profitelic docht die halle te houden, alsoe als zy by *Jans Leuwen* tiden gehouden is, soe soude dair of gaen tot ons Dorps behoif sulke nutscip, renten en profyt als dair of quame; Wair oic dat sake dat voir den gemeenen oirbaer oirbaerlyker en profytelyker gevonden worde bi onsen Gerechte dat nu ter tyd is of namaels wesen sal, dat die halle en dat Vleischuys niet en ware, soe soude een yegelic Vleischouwer vleisch houwen en verkoopen mogen tot sinen besten profyt en oirbair als voir *Jans Leuwen* tiden geweest heeft. Welke gifte Hertog *Willem* by 't meergemelde Privilegie van den 6 November 1407, aan den Haag verleent, nog nader heeft bekragtigt. Of nu die van den Hage zedert deze gifte een halle of vleeschhuis hebben gehad, en waar die gestaan heeft, dan of de Vleeschhouwers het vleesch aan hunne huizen hebben uitgevent en verkogt, gelyk hen by 't gemelde Privilegie mede was vergunt, hebben wy niet konnen ontdekken, maar wel dat de Magistraat in den jaare 1544 hebbende aangekogt zekere huizinge, gelegen op de oosthoek van de Hoogstraat, altans voor 't meeste gedeelte bewoont werdende by den boekverkooper *Ellinkhuise*, dezelve tot een nieuwe Vleeschhal heeft doen bequaam maken. Dog dewyl de voorsz. Regeerders zoo tot voldoeninge van den inkoop als verderen opbouw van deze halle geen genoegzaame penningen hadden, en ook niet in staat waren om de jaarlyksche beden en subventien aan den Graaf te voldoen, vermits de groote armoede en verval van den Hage, verzogten zy by een smeekschrift, om op 't lichaam van den Hage en 't inkomen van deze nieuwe halle te mogen verkoopen eenige lyfrenten, 't geen Keizer *Karel*, als Graave van Holland, hen ter zomma van duizend gulden kapitaal by dit navolgende Octrooi gunstelyk accordeerde:

In den jaare 1544 by de Magistraat zekere huizinge daar toe gekogt.

Octrooi om op 't corpus van den Hage en 't inkomen van de nieuwe halle te mogen verkoopen 1000. gl. capt. aan lyfrenten en bevestiging der gifte van de halle door

„ KAERLE by der Gratie Gods *&c.* Wy hebben ontfaen die ootmoedige Supplicatie van onsen wel beminden die Bailliu, Schout ende Gerechte van den Hage, inhoudende hoe dat 't voorsz Dorp ende Vlecke van den Hage ende d'ingesetenen van dyen over meenige jaeren veel scherpe jaeren zoo metter menigvuldige oorlogen ende ook invasie en overval van den voorsz. Vlecke, by den Gelderschen gedaen, geheel verarmpt syn; *dat mede die neeringe van de Draperie, 't welk die principaelste neeringe aldaer plach te zyn, daer die ingesetenen hen mede geneerden, by nae geheel te nyet es*, dat oock mede die voorsz ingesetenen overmits die menigfuldige lasten van onsen beden ende Subventien, dye sy Supplianten moeten dragen ende opbrengen, zoe by leninge als capitaele impositie *alsoo verarmpt en gedepopuleert syn, dat daer geen ofte zeer luttel persoonen syn gebleven, die hen yet vermogen*, immers syn eenige dagelyx hem metter woone noch uytten voorsz Vlecke van den Hage transporterende, zulcx dat dye gemeenten van onser Vlecke van den Hage nyet mogelycken langer en is die lasten van den

„ voorsz.

„ voorſz Vlecke te dragen , aenſchouw mede genomen, *dat verre 't* Hertog
„ *meeſtendeel van den Suppooſten van deſen onſen Hove van Hollant met-* *Willem*
„ *ten Supplianten nyet en contribueren, noch in eenige excyſen ofte andere* *van*
„ *laſten en gelden* ; ende ten einde wy te bet verſtaen en de weeten *Beyeren.*
„ mogen, de ſobere ſtaeten van de voorſz Vlecke van den Hage en-
„ de die diminutie en verganckelykheyt van dyen, ſoe es waerach-
„ tig, dat de wyn en bier excys die in den jaere veertich ende daer
„ te vooren gegouden heeft XLI ofte XLII hondert Carolus guldens
„ of daer ontrent, 't voorleden jaer XLIII niet en heeft mogen
„ gelden XXIX hondert Carolus guldens, zulx dat de Supplianten
„ metten voorſz incompſte van den excyſe nyet vervallen noch be-
„ taelen en mogen heurluider portie van onſe ordinaris beden ende
„ die ordinaris laſten van den Hage; hebben hier en boven die Sup-
„ plianten tot gemeen welvaert van den Hage gekoſt zekere huyſin-
„ ge, ſtaende an de markt zeer propys ende bequaem, om daer te
„ mogen maecken een Vleiſch-Halle, daer toe ſy luyden by Hooger
„ memorien *Willem*, Paltsgrave op ten Rhyn, Hertoge in Beye-
„ ren, Grave van Hollant, over meenige jaeren octroy geobti-
„ neert hebben, daer of d'extract van woorde te woorde hier na
„ volgt :

„ Extract gemaekt uyt zekere opene brieven van Octroye ende
„ Hantveſte by WILLEM by der genade Gods Palensgraeve op
„ ten Rhyn, Hertoge in Beyeren, Graeve van Henegouwen, van
„ Hollant, van Zeelant &c. verleent den Dorpe van den Hage,
„ uythangende bezegelt met een groot zegel van groen waſſche in
„ dubbelende ſtaerde, beginnende als boven &c., ende eynden-
„ de, gegeven tot Schoonhoven den ſeſten dach in Novembri
„ in 't jaer ons Heeren duiſent vier hondert en ſeven. Ende ge-
„ tekent,

THEODORICUS POTTER.

„ Item ſullen onſe goede luyden voorſz tot eeuwigen dage hebben
„ en vryelyk gebruyken alle nutſchap, prouffyte en renten dier com-
„ men, vervallen ende verſchynen ſullen mogen van excyſe, vleyſch-
„ halle, viſchmarckte, kraene ende desgelyx, tot oorbaerheyt ons
„ gemeene Dorps ende Ambochts voorſz, ſonder ons of yemant van
„ onſen wege des te bewinden. 't Voorſz geextraheerde articule
„ ſtaande omtrent ten middewege van de originaele Brieve mitte
„ ſelve originaele brieven gecollationeert ſynde, is bevonden ac-
„ corderende op den XXJ^en^. dach Juni anno XV^C^. vier en veertich,
„ by my, ondergeteykent,

PLUMEON.

„ Ende alſoe die Supplianten de voirſz. laſten nyet mogelyk en es
„ langer op te brengen, ende dat ſy de gemeenten nyet en mogen
„ by eenige impoſitie capitael belaſten, alſoe die ingeſetenen te ſeer
„ verarmpt ſyn, ende dat ſelſde ſonder groote pericule ofte incon-
„ venienten ook nyet geſchieden en ſoude, ſoe hebben ſy ons oit-
„ moedelyken gebeden, dat 't ſelve aengeſyen ons believen wille
„ henluiden te willen verleenen Octroye, omme te mogen verkoo-
pen

„ pen aen losrenten ter somme van drie hondert Carolus gulden ofte „ aen lyfrenten vyf hondert Carolus guldens 'tsjaers, omme de „ voorsz laten daer mede te mogen vervallen, ende dat ons insge- „ lyx believen wille te approberen en confirmeren 't voorsz Octroy „ by onse Predecesseurs die van onsen vlekke van den Hage aen- „ gaende die Halle gegunt en verleent, alsoe die selve halle over- „ mits menigvuldige faulten die dagelyx bevonden worden, henluy- „ den grotelyk van node es te hebben en hen hier op verleenen on- „ se opene brieven van Octroy daer toe dienende; ZOE EST, „ dat wy de saeken voorsz overgemerckt ende hier op gehadt 't „ advys eerst van onsen lieven ende getrouwen die luyden van onse „ Rekeninge in Hollant, ende daer nae van den Hoofden, Tresorier „ Generael en Gecommitteerde van onsen Domeynen en Finantien, „ den voornoemden Supplianten genegen wesende 't heurluyder „ voorsz bede ende begeerte, hebben geoctroyeert en geaccordeert, „ octroyeren en accorderen, hen gevende oorlof ende consent uyt „ sonderlinge gratie by desen, dat syluyden op hen ende 't lichaem „ van onsen voorsz. Vryheyt van den Hage ende specialycken op „ d'incommen van de nyeuwe halle sullen mogen verkopen lyffren- „ ten op twee lyffven den penning tiene ende op een lyf den pen- „ ning achte, totter somme van duysent Caroli guldens van twintich „ stuyvers 't stuk eens in hooftpenningen ende daer van de kopers „ overleveren heure brieven van verbanden ende constitutie in be- „ hoorlyke vormen; behoudelyk dat daer inne consenteren den „ meestendeel van den geenen die daerinne behooren te consenteren, „ indyen 't selve niet gedaen en es, ende uyt onser meerder gratie „ hebben geconfirmeert ende gevesticht, belieft, geratificeert, ende „ geapprobeert, confirmeren, vestigen, believen, ratificeren ende „ approberen mits desen onsen voorsz. brieve 't voorsz. Octroy dyen „ van onsen Vlekke van den Hage aengaende de Halle gegunt ende „ verleent, soe voorsz es, ontbieden daeromme ende bevelen on- „ sen lieven en getrouwen die Hooft-President en Luyden van on- „ sen Secreten ende Grooten Raide, d'eerste en andere Luyden van „ onsen Rade en Rekeninge in Hollant, den voorn. van onsen Finan- „ cie, Bailliu van den Hage ende alle anderen onsen Rechteren, „ Justicieren, Officieren ende ondersaeten, dien dit aengaen sal, dat „ sy den voorn. Supplianten doen, laeten en gedogen van deser on- „ ser gratie, Octroye, consent en confirmatie en van allen den inhou- „ den van desen gerustelyk ende vredelyk genieten en gebruyken, „ sonder hen te doene noch te laeten geschyen enich hinder, letsel „ ofte moeyenisse ter contrarie, want ons alsoe gelieft. Des t'oir- „ conden hebben wy onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeven „ in onsen stadt van Bruyssele den XVIIIen. dach van Julio in 't „ jaer ons Heeren duysent vyf hondert vier en veertich, van onsen „ Keyserrycke 't XXV. en van onsen Rycke van Castilien en an- „ deren 't XXIX. Onder op de ploye stond geschreven, By „ den Keyser, die Grave van *Lalaing*, Hoeft-Heeren, *Johanne* „ *Ruffault*, Heere van *Neufville*, Ridder, Tresorier-Generael, en- de

„ de Mr. *Nicæsius Claiszoene*, Gecommitteerde van de Finantie en
„ andere jegenwoordigh.

Onderteykent,

VERREYCKEN.

Deze nieuwe halle bestond uit zestien stallen of vleesch-banken, dewelke by de Magistraat alle jaaren wierden verhuurt, niet aan den meestbiedende, gelyk nu, maar voor zekeren gezetten prys, zulks dat de eene bank niet meer gold dan de andere; en op dat de eene huurder geen meerder voorregt zoude hebben of genieten dan de ander, moesten dezelve stallen of banken by de bezitters na voorgaande lootinge van weeke tot weeke verwisselt werden, *beginnende voer aen de noortwestduere van der halle regts omgaende weder tot de noortwestdeure toe en weder soe voorts omgaende.* Uit hoeveel stallen de nieuwe hal bestond, en ordre in 't verwisselen der banken.

Behalven deze Halle hadden die van den Hove al van ouds tot gerief hunner Suppoosten een afzonderlyk Vleesch-huis of wel eigentlyk eenige vleeschstallen in de Voorpoorte van den Hove, daar eenige vleesch-houwers van buiten den Hage komende, met vleesch gewoon waren op zekere dagen voor te staan. Dus verleende het Hof al in den jaare 1517. aan zekeren *Jan* en *Paridon Pietersz*, om in de gemelde Voorpoorte allerhande zoort van vleesch te mogen verkoopen, deze navolgende acte: Afzonderlyk vleeshuis of stallen voor die van den Hove in de voorpoorte.

„ OP ten dach van huyden soe was by den Hove van Hollant toe-
„ gelaeten en geordonneert *Jan Pietersz* en *Paridon Pietersz*
„ Vleyshouwers, poorters en inwoonders der stede van Leyden,
„ omme alhier binnen desen Hove te comen of hoere gedeputeerden
„ te schicken mit goede liefllicke rechtvaerdige vleysch, omme 't
„ selve aldair eenen yegelicken, dien 't belieft, te vercoopen, en
„ slyten tot hoeren meesten oirbor en profite, en dit sonder contra-
„ dictie van yemande, en soe lange als 't voorsz. Hof dat goetdunc-
„ ken sal, sonder dair van gehouden te zyn yemande te responderen
„ ofte yet te geven. Actum den xx. in Junio anno XV^c. XVIJ.
„ Present *President Assendelft*, *Duvenvoirde*, *Mouryse*, *Jasp. Sas-*
„ *bout*, *Hugo*, *Capella*.

Permissie aan twee perzoonen om aldaar allerhande zoort van vleesch te mogen verkopen.

Deze of diergelyke vryheid wierd by 't Hof op den 29 April 1522 aan den voornoemden *Paridon Pietersz.* en *Cornelis Cornelisze*, beide van Leiden gegeven. Ook gaf het Hof by acte van den 5 Julii 1563 (*a*) aan eenen *Joost Willemsz. Coeman*, zynen geswooren Bode, woonende in den Hage, verlof tot wederzeggen toe, om ten allen tyden met allerhande zoort van vleesch in de Gevangen-poort te koop te staan, mits dat zyn vleesch de keure van de Keurmeesters van den Hage onderworpen zoude zyn, en dat hy het zelve een halve stuiver op 't pond beter koop zoude leveren als in de Halle, dog wanneer de koopers aan den Hove te kennen gaven, dat hy zyn vleesch voor den aangenomen prys niet wilde leveren, wierd zyne Nog aan verscheide andere.

(*a*) Geregistr. in 't derde Memor. van Ernst *fol.* 6.

Commissie den 19 Maart 1565, *stilo Curiæ*, by den Hove opgeschort (*b*). Nog vinden wy aangetekent, dat eenen *Jan Hendriksz.* by acte van den 23. September 1578 (*c*) een gelyk consent van den Hove verwierf, als mede den 3 Augusti 1579 (*d*) *Joost de Bruin*, woonende in den Hage.

Klagte van de Magistraat aan den Hove wegens wanordres daar ontrent.

Maar wanneer deze Vlees-houwers naderhand hunne gegeven vryheid eenigermaten quamen te buiten te gaan, staande de gansche week door en op alle uuren met hun vleesch aldaar te koop, en dat andere Vleesch-houwers van den Hage, de halle verlaatende, zig daar by en nevens voegden, zulks dat de Vleesch-hal daar door byna geheel verliep, viel in den jaare 1581 de Magistraat aan den Hove daar over klagtig, verzoekende, dat het Hof, in aanmerkinge van de groote armoede en beklaagelyken toestand van den Hage, als zelfs niet konnende opbrengen de renten op de voorsz halle staande, daar inne geliefde te voorzien, en wel inzonderheid, dat de Vinders van den Hage gemagtigt mogten worden, het vleesch in de Voorpoorte te koop staande, zoo wel te visiteren en bekeuren als het vleesch dat in de halle te koop gebragt werd; Waar op het Hof die van den Hage daar in willende begunstigen, by provisie deze modificatie en ordonnantie heeft gemaakt.

Ordonnantie van den Hove nopende de Vleesch-houwers in de Voorpoorte.

„ ALsoo Bailliu, Burgemeesteren ende Gerechte van den Hage „ den Hove van Hollant by requeste te kennen gegeven heb- „ ben, hoe dat heurluyder Predecesseurs zekere lange jaeren geleden „ gecocht hebben sekere huysinge staende alhier in den Hage op ten „ hoeck van de Hoochstraet, welke huysinge zyluyden tot heurluy- „ der groote coste gemaekt hebben tot een vleysch-halle, hebbende „ sestien stallingen, 't welk syluyden niet hebben connen doen son- „ der te furneren een groote somme van penningen, soo tot copin- „ ge van de voorsz huysinge, als omme mede te vervallen die pen- „ ningen, omme 't voorsz huys bequaem te maken tot een vleysch- „ halle, welke penningen syluyden al meest genomen hebben op ren- „ ten, daer mede die voorsz halle als noch belast is; welke halle „ jaerlyx in huyre wel plach te gelden ontrent ter somme van twin- „ tig ponden grooten Vlaems. 't Is nu alsoo dat de Supplianten op „ Goede-vrydag laetstleden, na oude hercomen, de vleysch-houders „ van den Hage die voorsz sestien stallingen verhuurt hebben, die „ welke al te saemen niet meer gegouden en hebben dan *twaelf pon-* „ *den grooten Vlaems*, deurdien eenige van de vleysch-houders, die „ in den Hage plegen te woonen, en nu uytten Hage metter woon „ getrocken zyn, en ook eenige van buyten den Hage comende, hen „ vervorderen te staen in den Hofpoorte buyten de jurisdictie van „ de Supplianten: In welke Hofpoorte hier voortyts niet en plagen „ te staen dan vreemde vleysch-houders, en dat alleenlyk twee dagen „ ter weecke, als des saturdachs en maendachs, en ook op anders „ geen uyren ofte tyt dan de vleysch-houders van den Hage en ver- „ mochten

(*b*) Zie vierden Memoriaalboek van Ernst *fol.* 128.
(*c*) Te vinden hierna onder de Bylagen VV. 1. *loco*.
(*d*) Zie mede Bylage VV. 2. *loco*.

„ mochten in de halle te ſtaen, gelyk ook in alle de ſteden van Hol-
„ lant de vreemde vleeſchouders, in deſelve ſteden van buyten co-
„ mende, aldaer ook niet voorſtaen en mogen, dan eenen dach;
„ Ende alſoo die voorſz Vleyſch-houders, die nu in de voorſz Hof-
„ poorte ſtaen, en mede in de halle plagten te ſtaen, aldaer ſtaen de
„ geheele weeke, ook den geheelen ſondach deur, en onder die
„ predicatie: Ja dat meer is, een huys op 't Binnen-hof naeſt de
„ huyſinge van den Deurwaerder van de Camere van Rekeninge,
„ gehuyrt hebben, daer ſyluyden de beeſten, die ſyluyden op 't Hof
„ verkoopen, dagelyx ſlagtende zyn, 't welk grootelyx tendeert tot
„ groote achterdeel van de Vleeſch-houders van den Hage en dimi-
„ nutie van de Halle-huyr, want dikwils yemant comende mitter
„ haeſt aen de halle om vleyſch te coopen, en dezelve, vermits de
„ predicatie, vindende geſlooten, loopt in de Hofpoorte en wort
„ aldaer gerieft, waer deur de neeringe op te halle geheel ceſſeert:
„ Ende is ook geſchapen, overmits die voorſz diſordre, en dat de
„ Vinders van den Hage 't vleyſch in de Hofpoorte ter merkt ge-
„ bragt wordende, niet en mogen bekeuren, dat 'er apparentelyk
„ groote infectien en ſiekten geſchapen zyn te ryzen, overmits 't
„ vleyſch in de Gevange-poort te coop ſtaende, ofte op dat Binnen-
„ hof geſlagen wert, dikwils geen vente goet en is, ſoo dat de Sup-
„ plianten te vergeefs heure keuren op 't ſtuk van viſiteeren van 't
„ voorſz. vleys en byſonder op deſen tegenwoordigen tyt van de
„ ſchapen (daer groot gebrek inne gevonden word) gemaekt ſul-
„ len hebben, ſoo verre als d'andere vry in der manieren voorſz.
„ heur vleys ſullen mogen vercoopen in de voorſz. Hofpoorte, niet
„ alleen tenderende tot achterdeel van de Burgerie van den Hage,
„ maer mede tot achterdeel van den voorſz. Hove, en alle de ge-
„ meene Suppooſten. Ende alſoo by de voorſz. maniere van doen
„ die voorſz. Halle geſchapen ware te comen tot niete ende de Sup-
„ plianten evenwel belaſt blyven met de voorſz. jaerlyxe renten daer
„ toe ſtaende, ten ware by den voorſz. Hove hier inne behoorlyken
„ voorſien worde; verſoekende daerom de Supplianten dat allen
„ den geenen, die in de voorſz. Hofpoorte heurlieder vleys vercoo-
„ pen willen, by den Procureur Generael van Con. Majeſteyts we-
„ gen bevolen ſouden worden, dat ſyl. op geene andere dagen van
„ de weeke 't ſelve en ſullen mogen doen dan des Saterdaechs ende
„ maendaechs: Ende op te ſelve dagen mittet ſelve vleys niet langer
„ te coop en ſtaen dan die Vleyshouwers op te Halle doen en moe-
„ ten. Ende dat voorts die vinders van den Hage geauthoriſeert
„ ſouden werden 't vleys in de Voorpoorte te coope ſtaende, ſoo
„ wel te mogen viſiteeren en bekeuren als 't vleys dat in de Halle
„ te coop gebragt wert: SOO IST, dat 't voorſz. Hof eerſt en alvo-
„ rens hier tegens gehoort hebbende den geenen die in de Voor-
„ poorte hun vleys vercoopen, geordonneert heeft en ordonneert
„ mits deſen, dat niemant van nu voortaen mit vleys in de Voor-
„ poorte ſal mogen ſtaen dan vier dagen ter weke, als te weten,
„ Maendach, Dynsdach, Donderdach, en Saturdach, revocerende
„ ſulx alle voorgaende acten den ſelve dienthalven hier voormaels
„ verleent: Ende ſullen hun vleeſch aldaer niet mogen vercoopen

 voor

„ voor en al eer 't selve gevisiteert sal syn by de Vinders van den „ Hage, daer toe 't Hof die selve authoriseert mits desen: Ende of „ daer eenig vleys by de voorsz. Vinders van den Hage bevonden „ worde ongaef, sullen die selvige Vinders dat bekeuren, en die „ boete daer toe staende genieten. Ende dit alles by provisie en tot „ anders by den voorsz. Hove sal wesen geordonneert. Gedaen in „ den Hage den 13 Martii 1581.

Dezelve stonden mede met vleesch te koop op de zaal van 't Hof.

De Staten van Holland hadden al by resolutie van den 19 Augusti 1580 op 't vertoog van de *Pagters* van 't Bestiaal *verstaan, dat van nu voortaan alhier in den Hage, 't zy op de Zaal of in de Gevangenpoort geen Vleesch verkocht zal worden, ten zy 't zelve binnen den Hage geslagen en aldaar by de Vinders als vooren bezien zal wezen.* Uit welke Resolutie ook nog kortelyk aan te merken is, dat de Vleesch-houwers niet alleen in de Voorpoorte van den Hove, maar zelfs op de Zaal van 't Hof met vleesch ten behoeve van de Suppoosten te koop stonden.

Nieuwe klagte van de Vlees-houwers van den Hage aan de Societeit.

Dit voorstaan met vleesch in de Voorpoorte van den Hove duurde nog na den jaare 1600, want als de gemelde Vleesch-houwers quamen te overtreden en grootelyks te buiten gingen de ordre hen by de voorsz. Ordonnantie van den Hove Provintiaal voorgeschreven, en dat zy vervolgens in plaatze van vier dagen de geheele week met hun vleesch weder aldaar te koop stonden, vielen de Vleesch-houwers van den Hage in den jaare 1604 daar over klagtig en vervoegden zig ten dien einde aan de Heeren van de Societeit, verzoekende, dat daarin mogte worden voorzien, en zodanige ordre gestelt, als tot inteugeling van de meergemelde Vleesch-houwers dienstig en nodig zoude geoordeelt werden. Welke *mondelinge klagte* by het Collegie van gemelde Societeit zynde gehoort, *is* daarop by Resolutie van den 6 April des zelven jaars *verstaan, dat men volgens zekere oude ordre van den Hove van den jaare* 81 *den Vleishouwers in de voorsz. Voorpoorte zal lasten hen daar na te reguleren, en over zulks alleen voor te zitten vier dagen, als Maandags, Dingsdags, Donderdags en Saterdags, sonder meer, en dat die voorsz. order ten dien einde zal werden gepubliceert.*

Voorzieninge daartegen.

Naderhand de voorsz Vlees-stallen geheel van daar geruimt.

Naderhand zyn deze vleeschstallen ten gevalle van die van den Hage van daar geruimt, zulks dat de Suppoosten, die voorheen door de Graaven met merkelyke voorregten zyn begunstigt geweest, gelyk wy ter bequamer gelegentheid hoopen aan te toonen, nu met en nevens de burgers hun vleesch in de Halle gaan koopen.

De Kapel van St. Nikolaas Gasthuis in 1615 van de Regenten gekogt en tot een Vlees-hal gemaakt.

In den jaare 1615. heeft de Magistraat het Koorenhuis, staande aan de dagelyksche Groen of Warmoes-markt, voorheen de kapel van 't Sint Nikolaas Gasthuis, met de huizinge ten westen daar aan gelegen, van de Regenten van 't gemelde Godshuis gekogt, gelyk uit den brief, dien wy hier vooren onder het hooftdeel van 't *Sint Nikolaas Gasthuis* hebben opgegeven, kan gezien worden, en dezelve kapel tot een Vleesch-hal gemaakt, welke de Magistraat na het verplaatzen van *de Wage* (*e*), die na de getuigenisse van Bor

(*e*) De Wage wierd toen van daar gebragt agter de kerk ten westen in 't slop, van ouds bekent met den naam van de *Sak*. Zie verders hierna op 't artikel van de *Wage*.

DE VLEESCH-HAL.

R Boitet Exud. Cum Privil.

Bor (*f*), *daar by geaccommodeert was*, merkelyk heeft vergroot, bestaande tans in 39 stallen of vleesch-banken, welke alle jaar na oude gewoonte op Goede-vrydag onder de gezamentlyke Vleesch-houwers, voor merkelyk hooger zomme als voorheen, by opveilinge aan de meestbiedende van hen werden verhuurt, want daar alle de banken in voorige tyden op 't meest maar hebben konnen gelden ontrent de twintig ponden grooten Vlaamsch, komenze nu meer dan tien duizent gulden te zamen te beloopen (*g*), 't geen klaarlyk aantoont den jegenwoordigen florisanten staat van den Hage en teffens den grooten aanwasch der ingezetenen.

Dezelve bestaat uit 39 stallen die jaarlyks aan de meest biedende verhuurt werden.

Wyders zyn ten allen tyden over de Vleeschouwery alhier veele goede reglementen en ordinantien geweest, zynde by een speciale Keure dienaangaande by de Magistraat geconcipieert en by den Hove geapprobeert den 20 April 1556 art. 12 verboden, geen koeyen of ossen (die men by klein gewigt in de halle wilde verkoopen) te mogen slagten, ten zy men die alvoorens hadde gebragt aan een paal, staande by 't H. Kruis op de markt, en doen bezien ten minsten door twee Vinders (die anders vier in 't getal waren) zonder dezelve van daar te leiden, eer zy gebranttekent waren, 't welk gedaan zynde, terstond moesten geslagt, en de huid van 't beest weder gebragt werden voor 't Kruis, om van de Vinders op nieuw bezigtigt te werden, waar voor de Vinders quamen te genieten een halve stuiver. Maar het 3. artikel van dezelve Ordonnantie bragt in 't reguard van de vrouwluiden een groote preciesheid mede; luidende aldus: „ Gebieden daeromme, dat geen Vrouwsperzoonen in de „ Halle sullen mogen staan om vleysch te verkoopen, dan achter de „ bank van heurluyder mans ofte knecht en anders niet, sonder „ voor de stallen te mogen comen ofte staan, om yemant, die in de „ Halle komt om vleysch te kopen, te mogen aanroepen, en dit op „ de boete van 15 stuyvers voor de eerste reyse, *enz.* Dog deze loffelyke keure schynt by vervolg van tyd in ongebruik te zyn geraakt, zulks men jegenswoordig meer vrouws dan mans-perzoonen in de banken ziet voorzitten.

Ordonnantien en Reglementen voor de vleeshouwers.

Geen Vrouwlui met vlees te koop te staan.

Behalven de Vleesch-houwers, die vaste banken in de Halle hadden, quamen 'er in voorige tyden nog andere van buiten, die op de gewoonlyke Marktdagen met vleesch op de straat te koop stonden, en 't zelve by penninks waarde aan de ingezetenen verkogten. Maar als deze buiten-luiden ontrent den jaare 1556 geheel en al agterbleven, en dat het vleesch daar door tot eenen merckelyk hoogen prys steigerde, stellende de Haagsche Vleesch-houwers daarop zulke markt als hen behaagde, „ vond de Magistraat goed daarinne te „ voorzien, en op dat de burgeren hun gerief tot eenen redelyken „ prys zouden konnen bekomen, ordonneerde mits dien by de bo- „ vengemelde Keure, dat alle vreemde luyden op de vrye markt „ van der weeke (en des Saterdaechs) met hoir vleysch alhier sul- „ len mogen commen, omme 't selve als dan ontrent die Halle op ter

Behalven deze Vleeshouwers voortyds nog andere buyten de Halle.

Ordre van de Magistraat tot weering van dis-ordres daar door veroorzaakt.

(*f*) *Nederl. Hist. op 't jaar* 1576. *IX boek. pag.* 143.

(*g*) In den jaare 1724 bedroegen de banken te zamen 9545. guldens in 't jaar 1725. 10347. guldens.

„ ter ftracte by penninks wairde te flyten en te vercoopen, nyet je-
„ genftaende eenige Ordonnantien, die ter contrarie van defen mo-
„ gen wefen, die mits defen by den Gerechte te nyette gedaen
„ worden; Behoudelyk dat dezelve vreemde luyden ofte perfoonen
„ gehouden zullen wefen, behoorlyke Certificatie te brengen onder
„ den Zegel van den Schout, daer fyluyden woonachtich fyn, als
„ dat die zelve beeften, die zyluyden binnen dezer vlecke brengen
„ om te vercoopen, gefont, gans en gave waren als zy die floegen,
„ fonder eenige gebreken te hebben of dat die zelve beeften ver-
„ droncken of deur eenige gebreecken zelver geftorven fouden mo-
„ gen wefen in eeniger manieren. In laatere tyden zyn andere Keu-
ren en Ordonnantien op de Vleefch-halle en 't flagten van beeften gemaakt, by dewelke deze *oude gewoonte en coftuime* is afgefchaft en vernietigt geworden.

DE LAKEN-HAL.

Lakenhal, van ouds het wolle Wanthuis.

Behalven de Vleefch hal was 'er in oude tyden nog eene Laken-Hal, welke men op zyn oud Duitfch het Wolle Wanthuis noemde, en den Graaven toebehoorde, dog waar dezelve Halle eigentlyk geftaan hebbe, hebben wy met geen volle zekerheid konnen opfpeuren, alhoewel men uit het Octrooi (*b*) by de Staten van Holland den 9 Julii 1577 aan 't St Nikolaas Gafthuis alhier verleent, zoude moeten befluiten, dat het zelve binnen het voorfz. Gafthuis heeft geweeft, nadien „ de Staten, voor zoo veel in haar is confir-

Waar geftaan heeft.

„ merende en vernieuwende het Octroy van de koorn en elle-maate
„ wel eer door Hertog Aelbrecht aan 't voorfz. Gafthuys gegeven,
„ aldaar zeggen, dat zy de Gafthuysmeefters gunnen en authoriferen
„ de kooren-maat en elle-maat te mogen ontfangen, lichten en beu-
„ ren binnen den voorfz. Gafthuyfe over de geene die met eenich
„ koorn of andere waeren, die men met der elle ofte mate uytmeet,
„ ter markt fullen komen, ende dezelve tot dien eynde te mogen
„ conftringeren haere ftal-plaatze te mogen houden binnen den
„ voorfz. Gafthuyfe als na ouden gebruyke en Octroye boven geroert.

Buiten dezelve mogt geen laken uitgefneden werden.

In deze Halle moeften de Lakenkoopers uit den Hage en Haag-ambagt met hunne lakenen voorftaan, en ieder daarin een bank of ftal gehuurt hebben, buiten welke zy geene lakenen vermogten uit te fnyden. Dit wilden de Graaven naauwkeurig waargenomen en agtervolgt hebben, zulks dat, wanneer daarin door den tyd eenige verzuimeniffe en nalatigheid ware gepleegt, Vrouw *Jacoba* in den jaare 1417 by een fpeciaal Placcaat het zelve dede vernieuwen, ftellende tegens de overtreders van dien zekere zwaare boeten, welke zy wilde, dat door den Bailliu van den Hage zonder eenige oogluikinge of verdrag zouden werden ingevordert. Alle het welke Hertog *Philips van Bourgondie* eenige jaaren daarna weder op nieuws dede afkondigen, waar van de woorden in dezer voegen zyn luidende:

't Welk in verzuimenis geraakt, door Vrouw *Jacoba* vernieuwt,

Phi-

(*b*) Zie dit Octrooi onder het Hoofdeel van 't St. Nikolaas Gafthuis, *pag.* 433.

„ PHILIPS by der gratien Goids Hertoge in Bourgoingne, van „ Lothryk, van Brabant en van Limborch, Grave van Vlaenderen, van Arthoys, van Bourgoingne, Palatyn van Henegouwen, „ van Hollant, van Zeelant en van Namen, Marcgrave des Heyligen „ Rycx, Heer van Vrieslant, van Salins en van Mechelen, ontbieden „ en bevelen allen onsen goeden luyden en gemeynen Buyren van der „ Hage en Hage-Ambochte gezeten en elks bysonder, dat sy geenrehande wolle laken buyten onsen Wanthuse by der ellen vut en „ snyden noch en vercopen, ten sy dat sy een stalle gehuert hebben „ binnen onsen Wanthuyse, als van outs costumelic es geweest; „ Ende waert dat sake, dat yemant hierenboven dede, die soude „ tegens ons verbueren drie pont alsoe dicke en menichwerven als hy „ daer mede bevonden worde, Ende ontbieden en bevelen vorder „ onsen Bailju van der Hage, dat hy hier op waerde en wachte, „ en die voirsz boete van eenen yegelieken ofneme tot alre tyt als se „ verbuert wordt, sonder yemant des te verdragen, om ons goede „ rekeninge en bewysinge daer af te doen. Dit sal gedueren tot onsen wedersеggen. In oirconde desen brieve bezegelt mit onsen zegele hier an gehangen: Gegeven up ten vyfsten dach in Aprille anno M. CCCC. zeven en dertich, naer den loope van onsen Hove.

en door *Philips van Bourgondie* nader bevestigt werd.

En 't was derhalven uit kragte van dit Placcaat, dat de Rentmeester Generaal van Noort-holland, als Superintendant of opperste Regent van het voorsz. Gasthuis, nevens den Procureur Generaal by monde van den Advocaat Fiscaal in den jaare 1497 tegens den nalatige Wansnyders en Linne-lakenkoopers den volgenden eisch deden;

„ OP ten voorsz dag soe compareerde voor den voorsz Hove die „ Rentmeester en Procureur Generael van Hollant en de Vrieslant, ende dede by monde van den Advocaet Fiscael proponeren „ en seggen, dat 't Gasthuys van Sinte Nicolaes alhier in den Hage „ voirtyds gefondeert en geinstitueert is by den Graven en Gravinnen van Hollant, Voorsaten van myne genaden Heere tot dien eynde, *dat men aldair tot allen tyden ontfangen zoude mogen arme siecken en miserable persoonen, die niet doen of hoer cost wynnen en konnen*, „ daer toe doterende en *gevende zekere renten* en byzonder die wage „ en die markte van den lakenen, dat alle Lakencoepers van wollen „ en linnen tot alle markdagen hoir stallinge en hoir markdagen houden souden en sculdich soude wesen *te staen in dat voorsz Gasthuis* „ en dair van te betalen stalgelt ende anders dair toe behoerende; „ Insgelycx dat nyemant en soude mogen wegen of doen wegen boven zes pont zwaers wegende anders dan in die wage van dat „ voirsz Gasthuys en dair of betalen soude 't recht dair toe van outs „ staende, van welke prouffyte en emolumenten deze voirsz armen „ en miserabelen gesustenteert, en gevoet souden mogen werden; „ Ende indien yemant contrarie van 't gunt dat voorsz is dede en bevonden waere gedaen te hebben, soe souden die verbeuren tot elcke ryse drie ponden van XL. grn: 't pont; Welke voorsz Ordonnancie te maken en te doen onderhouden, zyn die regalia van den

Eisch van den Rentmeester en Procureur Generaal contra de Wantsnyders en linne lakenkopers van den Hage.

Pro-

„ Procureur, en macht die te ſtellen en meer andere gelyke zulcx nae
„ zyner genaden beliefte, en is dat voirſz Gaſthuys van deſe voirſz
„ ghifte en Ordonnancie in ruſtige poſſeſſie geweeſt ſoe lange tyden
„ datter geen memorie van menſchen contrarie van dien en is. De-
„ ſen niettegenſtaende ſoe zyn deze Wanſnyders van lakenen en die
„ Lindevercoepers hunl. vervorderende vuyt hoir ſelfs auctoriteyt tot
„ alle markdagen wolle en linde lakenen te vercoopen en hoir ſtallen
„ te nemen buyten den voorſz Gaſthuyſe aldaer hunl. belieft, ſonder
„ te betalen alſulke profiyte als dair toe van ſtallinge ſtaende zyn,
„ den voerſz Gaſthuyſe tot grote prejudicie en tegens die fondatie en
„ gyfte van mynen genaden Heere en zyne voirſaten, en van gelyke
„ ſoe doet een yegelicke weegen, aldair hun belieft, ſonder te kom-
„ men in den voirſz Gaſthuyſe en aldair te betalen 't recht, in ma-
„ nieren als 't voirſz is, zoe dat mits deſen dat voirſz Gaſthuys en
„ *alle armen en miſerable perſoonen aldair in weſende* geſcepen zyn die
„ anders up te leven niet en hebben, te vergaen en tot niente te com-
„ men, Soe dat deſe voirſz eyſſchers, die ſculdich zyn alle arme en
„ miſerabele perſoonen voir te ſtaen en ſonderlinge die dotatie en fon-
„ datie van mynen genaden Heere en ſyne voirſaten, die mits deſen
„ vergaen en te nyente commen ſouden, zyn dairomme clachtich
„ gecommen an myne genaden Heere en hebben vercregen brieve
„ van mandemente, vuyt crachte van den welken een yegelic bevolen
„ is geweeſt te achtervolgen ende te onderhouden deze voirſz ordon-
„ nancie *alſoe wel van de ſtallen van Lakenvercoepers, omme die te on-*
„ *derhouden in dat voirſz Gaſthuys als oick van de wagen*, Ende alſoe
„ zekere wanſnyders en andere ſonderlinge van die ſtallinge te houden
„ tot elke manendage in manieren als 't voirſz is hunl. dair tegens op-
„ poſeren, zoe is den zelven dach beteykent op huyden dienende.
„ Soe concludeerde die voirſz Eyſſchers dat deze voirſz oppoſanten
„ gecondemneert ſullen weſen te onderhouden en te achtervolgen de-
„ ſe voirſz Ordonnancie, te weten, *dat zyluyden tot elcke manendach*
„ *gehouden ſullen weſen hoir ſtallinge te nemen in dat voirſz Gaſthuys*
„ *en aldair hoir lakene 't ſy wolle of linden te vercoepen en ſtalgelt te*
„ *betalen nae oude couſtuymen*, insgelycx gecondemneert ſullen weſen
„ te achtervolgen dat andere voirſz point van die wage, te weeten,
„ dat zyluyden niet mogen of doen wegen en zullen boven zes pont
„ zwaerts, dan in die wage van dat voorſz Gaſthuys, en dair van
„ oick betalen als 't van ouds couſtumelicken is te geſchiene, Ende
„ dit alle te zamen op die peyne en verbuerniſſe van drie ponden alſoe
„ dicke als die contrarie van deſen bevonden zullen werden gedaen
„ te weſen, ende dat by derzelver Sententie dat voirſz Gaſthuys en
„ Regierders van dien gereleveert ſullen weſen van alſulke verſuyme-
„ niſſe en negligentie van deze voirſz Ordonnancie en anders gebe-
„ ſicht en gedaen mogen hebben, ſoe dat deſe negligentie en verſuy-
„ meniſſe den ſelven Gaſthuyſe en Regierders van dien niet hinder-
„ lic of tegens gaen en ſal in eeniger manieren; makende in cas van
„ proceſſe eyſch van coſten. Omme op welken eyſch t'antwoirden
„ Mr. *Melis Sael* als Procureur van de voirſz Wantſnyders dach ge-
„ nomen heeft den eerſten rechtdach van ougſt naeſten, ende ver-
„ ſocht copye van den voirſz fondatie daer op ſy hen fonderende
ſou-

„ fouden zyn, die hen geconfenteert is. Actum uts. (16. Aug. „ 1497.)

De Laken-draperie heeft voorheen in den Hage in zodanigen floirzanten ftaat geweeft, als in eenige ftad van Holland, en was de hoofdneeringe, waaruit deze plaats beftond. Hier van kan de nog overgebleve benaminge van zommige gragten en ftraaten tot een overtuigend bewys verftrekken; als daar is de GEVOLDE-GRAGT, eertyds de VOLDERS-GRAGT genaamt, vermits de Laken-volders aldaar en daarontrent woonden en ook de Verwers, waar van 'er veele hunne huizingen op de weftzyde van het Spui hebbende, met hunne agterplaatzen op dezelve gragt uitquamen. De VERWERS-SLOOT, zynde eigentlyk dat watertie, 't geen agter de huizen van de Raamftraat loopende, zig in de St. Anthonis Burgwal ontlaft en op de kaart met No. 84. getekent ftaat. Behalven deze Verwers-floot is 'er nog een tweede, te vinden op de zelve kaart No. 83., welke in de Lange-gragt uitkomt, ftrekkende tot aan de ftege, die midden in de Spui-ftraat aan de zuidzyde gelegen is; welke floot eenen *Claes Damasz* ontrent den jaare 1500 tot zyn particulier gebruik en eige verwerye heeft laaten graven, na dat hy het land daar toe in April 1485 al hadde gekoft, zoo als ons gebleken is uit de papieren en befcheiden van de huizinge den Procureur *Daniel van der Burch* tans toe behoorende. De WEVERS-PLAATS, welke geweeft is vooraan in de Wagenftraat t'einde de Veneftraat, als blykt uit de meergemelde kaart onder No. 78. en nog klaarder uit eenen kufting-brief *op een huys ftaande op den hoek van de Weversplaatze, belegen aen die zuvt en weftzyde Adriaen Jacobsz, an de noortzyde de Veenftraat en an die ooftzyde die Spoeyftraet*, van dato den 31 October 1516 (*i*). De RAAMSTRAAT, welke voorheen een open onbebouwde vlakte was, daar de Laken-raamen ftonden; en andere plaatzen meer.

Laken-draperie voorheen in den Hage zeer florerende.

Verfcheide ftraaten en gragten hebben daar van haare benaminge ontleent.

De loffelyke Keuren en Ordonnantien, welke op deze neeringe en koopmanfchap in allen deelen zyn gemaakt, zyn ook al van oude tyden menigvuldig (*k*); en hoe naauwe opzigt en zorge men gedragen heeft ontrent het drapieren en bereiden van de lakenen, kan genoegzaam

Keuren en Ordonnantien dien aangaande.

Gggg

(*i*) Op de Wevers-plaats had het blaauwe Vendel zyne loopplaats, volgens Ordonnantie van de Schutterye van den 15 Maart 1617 en 9 April 1648, mitsgaders van den 1 Mei 1654. Volgens de nieuwe Ordonnantie van den 20 December 1706 werd dezelve plaats betekent *aan 't begin van de Hageftraat ontrent de Zeeman.*

(*k*) Dat 'er al van oude tyden hier verfcheide Keuren en Ordonnantien op 't ftuk van de Draperye zyn gemaakt, blykt onder anderen uit een oud geding voor den Hove van Holland, gehouden tuffchen eene *Alyt Jan Arentsz.* weduwe klaagfter ter eenre, en den Bailliu en Schepenen van den Hage als verweerders ter andere zyde, over het bekeuren van een ftuk laken, 't geen zyne lengte niet hebbende, het zegel of lood daar van op een andere plaats geflagen was; waar in aan de zyde van de Verweerders ter nedergeftelt en bygebragt wierd, ., hoe dat *in den* „ *Hage een fchoone neeringe was van draperie*, en dat om die te onderhouden alle „ jair up ten Goeden Vrydach gecoren en geëedt worden vyf goede mannen tot „ Waerdeyns om alle faulten en gebreken, die zy in de Draperie van de Lakenen „ bevonden, den Gerechte an te brengen, omme dairinne verzien te worden; *en dat*

noegzaam uit een Ordonnantie van den jaare 1440 op 't ſtuk van het verkiezen en beëedigen van de Waradeers nog gezien werden, welke wy om deszelfs oudheid alhier zullen uitſchryven.

Ordonnantie op de Waardyns van de Draperie in den Hage.

„ IN der manieren hier na geſcreven is geordonneert by den Rade
„ myns genadichs Heeren Hertoge van Bourgongie gecommitteert
„ ten ſaken ſynre Lande van Hollant en van Zeelant, hoe men jair-
„ lyx die Wairdeyns van der Draperye in den Hage kieſen ſal; Eerſt
„ ſal die Bailju van der Hage in der tyt weſende van myns genadichs
„ Heeren wegen vermaenen den Scout en Scepenen van der Hage by
„ hoiren eede, die ſy mynen genadigen Heere en den Ambochte of
„ Dorpe van der Hage gedaen hebben, dat ſy kieſen ſullen goede no-
„ table perſonen van goeder conſcientie, die hun nutte en oirbairlic
„ dunken ſullen Wairdeynen te weſen; Oic ſal die Bailju den Scout
„ en Scepenen vermanen by den zelven eede, dat ſy deſe Wairdey-
„ nen niet kieſen en ſullen om yements vervolch, noch om bede,
„ noch om gunſte, noch ghifte, noch mye, noch om partye, noch
„ om lief, noch om leet, noch om geenre hande ſaken willen dair
„ hun iement in verboſen mochten, dan alleen ter eeren myns gena-
„ dichs Heeren en der Hage en om oirbair en profyt van der Drape-
„ ryen aldaer; en dan ſal die Bailju wt treden van den Scout en Sce-
„ penen; Ende als deſe Wairdeynen aldus by den Scout en Scepe-
„ nen gecoren ſullen weſen, ſo ſal die Bailju weder incomen ende
„ die terſtont van myns genadichs Heeren wegen eeden na wtwyſin-
„ ge der Keuren dair op gemaect, en hun in den ſelven eede verma-
„ nen, dat ſy den Bailju alle breucken, die in der Draperie vallen,
„ claerlic aenbrengen ſullen tot alre tyt als die gebueren en verſchi-
„ nen, op dat hy die tot myns genadichs Heere behoef berichten
„ mach als dat behoeren ſal. Gedaen in den Hage by mynen Heere
„ van *Yſſelſteyn*, Heer *Florys van den Abeele*, Heer *Gerrit van Zyl*,
„ Heer *Arent van Gent*, die Rentmeeſter *Willem van Naeldwyk*,
„ Mr. *Pieter van Beooſtenzwene*, *Clais van Diepenborch* en *Jan van*
„ *der Mye*, op ten xxij. dach in Mairte A°. XIIIIC. XXXIX.
„ *ſtilo Curie.*

Waar in het ampt

De Waardyns, die alle jaaren op den Goeden-vrydag alhier in den Hage wierden gekoren en geëed, waren vyf in getale, en hun ampt be-

„ *dat oic den Hage gepriviligeert was by de Graven te Hollant*, *kueren te mogen mae-*
„ *ken tot nutſcip en oirbair van den Hage by hoeren dagelicxen Rechter en by de Scepe-*
„ *nen*; Ende dat wt crachte van dien *over lange jaeren diverſche Keuren gemaict*
„ hadden geweeſt, hoe en in wat manieren van lengte, breedte en anders die la-
„ kenen in den Hage gemaict, gehavent en geſegelt ſouden worden up gecorrigeert
„ te ſyn, die te contrarie dede; en datter onder anderen een Keure gemaict hadde
„ geweeſt, dat die voirnoemde lakenen lang ſouden weſen ſeſtien ellen, ende dat
„ een yegelick ſyne lakene ter pairtze brengen zoude als zy gemaict waren en ge-
„ droicht, om een vol-loot en die breedte en die lengte dair van te nemen, op
„ zekere boete dair toe ſtaende, *enz.* Zynde de ſententie daar op gevolgt, gedagtekent den den 24. Maart 1469. *ſec. curſ. Curiæ*, en geregiſtreert in 't Memoriaal- en Sententie-boek gequoteert N. *fol.* 24-27.

bestond hier in, dat ze voor het reeden en drapieren van de lakenen zorge moesten dragen, dat dezelve van zulke stoffe, waarde en lengten wierden gemaakt, als by de Keuren gestatueert was, en oordeelen of waranderen wat zoort van looden-munt of stempel aan ieder laken, na zyne deugden, moeste geslagen of gehangen werden, en daar in eenig gebrek vindende, den Gerechte aan te brengen, om daar in voorzien te werden. En derhalven plagt men in zommige steden (*l*), daar deze laken-bereidinge insgelyks floreerde, altyd daags voor de verkiezinge van de voorn. Warandeers, in de kerken te bidden, dat God Almagtig de herten der geenen, in welker handen de verkiezing stond, alzoo wilde regeeren en bestieren, dat zy wyze, vroome en verstandige mannen mogten aanstellen. Volgens het eerste artikel van de provisioneele Instructie voor Burgemeesteren van den 6. Julii 1560, wierden zy uit voorgaande nominatie van de Magistraat, by den Stadhouder, of in zyne absentie by den President van den Hove van Holland verkoren. Ook waren 'er Raam-meesters, die drie in 't getal waren, en 't opzigt hadden over de raamen, het droogen, hangen, enz. van de lakenen. Deze vinden wy vermeld in eenen brief van den jaare 1501 den 8. Februarii, waarby zy voor Schepenen van den Hage constitueeren ten behoeve van de H. Geestmeesters zekere renten *op den Raem, belegen ten zuyden Willem Vossen land, ten westen St. Elisabeths Susterhuys, en ten noorden de gemeene Bueren van den Hage.* Van de verdere Officianten, Opzienders en Bedienden, die tot deze neeringe behooren, en in andere steden, daar de laken-draperie nog in vollen bloei is, bekent zyn, hebben wy geene benamingen gevonden, schoon wy onderstellen datz'er geweest zyn.

van de Waardyn bestond.

By wien dezelve wierden verkoren.

Raam-mrs. en wat hun werk was.

De lakenen, die in den Hage bereid wierden, waren even gelyk in de Hollandsche Steden, daar de Laken-Draperie gehanteert wierd, grove lakenen, werdende alleen binnen Delft gemaakt de puiken, alzoo genaamt, om datze van de beste en fynste wolle gewerkt wierden (*m*). Deze lakenen wierden met den voet gevolt op 16 ellen en op raamen gerekt tot 20 ellen, daer ze op gesponnen wierden, op dat men door deze rekkinge te beter zoude konnen kennnen de deugd of de gebreke derzelve; en na dat ze door de Waardyns by klaaren sonneschyn, en anders niet, op de raamen geoordeelt waren, wierdenze na hunne deugd en waarde gezegelt of bleven ongezegelt leggen. Deze Hollandsche lakenen, in diervoegen bereid, wierden buiten 's Lands zeer gewilt, en byna de gansche werreld door getrokken; maar wanneer de Engelschen, die de Laken-makens-konst den Nederlanders hadden ontvreemt en in hun Land overgebragt (*n*), hunne lakenen, die op een heel andere wys wierden gemaekt, mede aller-

Wat Lakenen alhier bereid werden.

(*l*) Orlers *Beschr. van Leiden pag.* 177.

(*m*) Zie hier tegens den Heer van Bleiswyk *in zyne Beschr. van Delft pag.* 596 en 693.

(*n*) Wanneer en by welke gelegentheid dit geschied zoude zyn, zie daar op na Eman. van Meteren, *Nederl. Hist. lib.* 3. *pag.* 58. *verso b.* en Bleisw. *pag.* 693. en 694.

Die van den Hage nevens andere steden ter dagvaart ontboden over het weeren van frauden in de laken-draperye.

allerwegen begonden te verzenden, viel'er in den jaare 1550 klagte by de Staten van het Ryk aan de Rade van State; Waar op de Steden van Holland, welke haar met de Laken-Draperie geneerden, als Haarlem Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam nevens *den Haag* en Naarden, door den Hove van Holland tegens den 3. October van 't zelve jaar in den Hage ter dagvaart ontboden wierden, *omme agtervolgens 't schryven van de Heeren van den Rade van Staten aan de Regeerders van Haerlem en Leyden, te adviseren eenige bequame middelen, daarby geremedieert souden mogen werden de frauden, die de Staten van den Ryke sustineren te gebueren in de wolle lakenen.* Het antwoord en *advys*, 't geen *de Gedeputeerden der gemelde steden* (*o*), *na dat 't inhouden van de voorsz missive by de Heeren van den Rade* van Holland, *en ook* daer *na by den Advocaet hen was geproponeert en voorgehouden*, ten voorsz dage, *na voorgaande communicatie*, *deden zeggen en verklaren*, behelsde, (*p*) dat alle de lakenen, die binnen „ den Lande van Hollant gemaekt werden, alle grove lakenen syn, „ *behalven de Puycken binnen Delft gemaekt*, *die in seer kleynen getale* „ *gemaekt*, *en binnen Holland gesleten werden*, en syn van kleyne pryse, „ dewelke nogtans hoogen en lagen na de dierte van de wolle en ver- „ we; alle welke Hollandsche lakenen gevolt werden met de voet op „ sestien ellen, ende op de ramen gerekt tot twintig ellen, daer sy „ op geweven syn, op dat men door deselve reckinge te bet soude mo- „ gen kennen de deugt ofte gebrek van deselve, als van gespin, maek- „ sel, de ongelykheyt van draet, haer verwe, stapel ende diergely- „ ke, ende na dat deselve by Waerdyns by klare sonneschyn, en an- „ ders, niet geoordeelt werden op de ramen, werden deselve na haer „ deugt gezegelt, ofte blyven ongezegelt, ende als die gekrompen „ ofte in 't water gestoken werden, blyven op de voorsz lengte van „ sestien ellen, soo dat by de reckinge van deselve lakenen op de ra- „ men niemant geprejudicieert en mag werden, ende oock niet daer „ van eenige klagten gekomen en syn, en moeten alsoo op de ramen „ geslagen en gereckt werden, of de neeringe van de Drapperye zou- „ de daer door in den Lande van Hollant vergaen ende de koopman „ bedrogen werden, sulks soo wanneer eenige faute in de voorsz lake- „ nen bevonden werd, soo en werden de voorsz lakenen niet geze- „ gelt, maer terstond met 'er daed gekrompen ende niet uyt den lan- „ de gevoert, ende dat ten eynde niemant by deselve bedrogen en „ zoude werden; Ende alsoo geen van de voorsz Hollantsche lakenen, „ ofte zeer weinig in Duytschland gebracht en werden, behalven al- „ leen eenige Amsterdamsche lakenen ende soo voorsz is, dezelve al „ grove lakenen syn, dewelke die van de Staten van den Rycke on- „ der de Ordonnancie, by de Keyzerlyke Majesteit gemaekt, niet „ en begeeren gecomprehendeert te hebben, zoo waer 't nodeloos, „ eeni-

(*o*) Die van den Hage zonden drie Gedeputeerden, met namen, *Michiel Louis, Cornelis Mus* en *Cornelis Aertsz.*

(*p*) Geregistreert in 't tweede Register van de zaken van den Lande van Holland, gehouden ten tyde van Mr. *Adriaan van der Goes*, Advocaat van 't zelve Land, op het jaar 1550. *pag.* 16.; als mede in het tweede Memoriaal-boek van *J. van Dam*, Griffier van den Hove, *fol.* 228.

,, eenige Ordonnantien, die ook zeer divers fyn, daer van over te
,, fenden ; maer alfoo de fauten en gebreken, daer de Staten van den
,, Rycke over klagen, meeft vallen in de Engelfche lakenen, die al-
,, leen op 't ooge van den koopman gemaekt werden, zonder dat de-
,, felve by eenige gefwooren Waerdyns gewaerdeert werden, ende
,, met molens allegader gevolt werden, daer door groote ongelyk-
,, heit in defelve lakenen valt, en het felve willende met recken op
,, de raem remedieeren, en mede defelve reekinge doen zonder eeni-
,, ge Ordonnantie, foo breed en foo lange als een yegelyk wil, dunkt
,, defelve Gedeputeerden te wefen oorfaeke van de klagten van de
,, voorfz Staeten van den Ryke, daerinne (onder correctie) na goed-
,, dunken van de voorfz Gedeputeerden, men foude mogen remedi-
,, eeren, mits interdicerende de bereyders van de lakenen, met molens
,, gevolt, dezelve als die geverwt zyn, niet te recken ofte te trecken op
,, eenige ramen; ende dat voorts die van de Staten van den Rycke fou-
,, den mogen maken Ordonnantien en Politien, dat geen Wanfnyer
,, eenig laken zoude mogen uytfnyen ofte verkoopen, ten ware 't zel-
,, ve eerft in 't water geftoken en gekrompen waere, gelyk in de Hol-
,, landfche lakenen geobferveert werd, welke antwoord by den Ad-
,, vocaet gedaen, en den Hove van Holland by gefchrifte overgele-
,, levert fynde, hebben belaft, defelve den Rade van State over te
,, zeynden.

Op gelyke wyze wierden die van den Hage, nevens de fteden Haarlem, Delft, Leiden, Amfterdam, Gouda, Rotterdam, Hoorn, Naarden en Weefp in den jaare 1562 den 26. Mei, door het Hof befchreven op 't ftuk van de Weverye, wanneer zy hunnen Secretaris *Matthys Bennink* alleen als hunnen Gedeputeerden ten Hove zonden. Het advys der gemelde Steden beftond hier in : Als mede op 't ftuk van de Weverye.

,, Alfoo tot kennis van de voorfz Steden en Plaatzen, hen gene-
,, rende met de draperye, gekomen is, en by experientie bevonden
,, werd, dat overmidts die geene, die hen begeven omme te leren
,, het ambagt van de Weverye, moeten leeren den tyd van drie ja-
,, ren, al eer zy toegelaten werden tot vryheyt en meefterfchap van
,, den zelven ambachte, weynige jongelingen hen begeven tot den
,, zelven ambagte ; Dat ook eenige te zeer jong van jaren en vroeg
,, beginnen het voorfz ambacht te leren, al is 't dat zy al drie jaren
,, gecontinueert hebben in de neringe van dien, nogtans als nog te
,, fwack en onbequaam zyn, omme het ambacht als meefters te mo-
,, gen exerceren, daer door die neringe van de draperye nootelyk
,, behoevende, de voorfz Weverye groot agterdeel leyd ; Is omme
,, daerinne te remedieren en andere inconvenienten te verhoeden,
,, geaccordeert en gerefolveert by de fteden en vlecken, hen met
,, de voorfz neringe generende, dat men over al in Holland foude
,, ordonneren en ftatueren, dat niemand ontfangen fal mogen wer-
,, den by eenige Meefters als leerlinge, tot fyn leer-jaeren, dan
,, met kenniffe van de Waerdyns, ende dat alfulk een van redely-
,, ken en bequamen ouderdom fal fyn, omme het voorfz Ambacht te
,, leeren; en dat eenen yegelyk gedient en geleert hebbende den tyd
,, van twee jaeren, onder een Meefter van de voorfz Ambachte,
,, zal mogen gelaten en geadmitteert worden tot de Meefterfchap van

„ den zelven Ambachte, indien hy by de Waerdyns ofte andere, „ dien de kenniſſe van dien competeert, bequaam bevonden werdt, „ mits dat in alle gevalle niemandt toegelaten ſal mogen werden, „ omme den voorſz vry-Meeſter in den voorſz Ambachte ofte eeni- „ nige meeſterye ſoude mogen opſtellen, voor en al eer hy oud ſal „ zyn 16 jaeren. Dan die van Naerden en Weeſp verklaarden, „ dat, alſoo ſy meeſt al lichte lakenen maeken, daer toe alſulcke ou- „ derdom als vooren niet en was van nooden, ſy dienaengaende van „ andere natuyre zyn, en hebben diesaengaende andere Ordonnan- „ tie, daer by ſy begeeren te blyven. Hieruit is dan te zien hoe de Laken-Draperye en Weverye in voorige tyden in den Hage is geexerceert geworden.

Deze neringe is naderhand van tyd tot tyd verlopen, en oorzaken daar van.

Naderhand is deze neeringe van tyd tot tyd alhier verloopen, waar van wy de eerſte oorzaak vermelt vinden in een Octrooi van den jaare 1483, by 't welk Keizer (q) *Maximiliaan* als Graaf van Holland aan die van den Hage vergunt het zetten van zeker accys op de wynen en bieren, die binnen den Hage en Hage-ambagt gedronken, getapt en geſleten zouden werden, *omme daar door te verhoeden de geheele verderffeniſſe van den Dorpe van den Hage*, vermits zy by requeſte zyne Keizerlyke Majeſteit te kennen hadden gegeven den ellendigen toeſtand, waarin zig de inwooners van den Hage als toen bevonden, zoo door den langduurigen oorlog, die 'er geſtaan hadde tuſſchen Holland en 't Sticht van Utregt (r), het betalen

(q) Wy noemen hem hier met zynen gewoonlyken en bekenden titel, ſchoon hy te dezer tyd maar Aartshertog was, zynde eerſt in 1493, na de dood zyns vaders, Keizer geworden.

(r) Deze oorlog, die zyn begin nam met 1481 en eindigde in 't laatſte van 1483, was niet alleen zeer bloedig, maar heeft ook ten uiterſten verderf van de wederzydze onderdaanen geſtrekt. De oorſpronk dezes beſtond hier in, dat de Hoekſen uit ganſch Holland gebannen en verdreven zynde, en nergens een verblyf of veilige plaats hebbende dan binnen Utregt, daar na toe geweken waren, alwaar ze door den Domprooſt, Heer *Gysbert van Brederode*, en den Burggraaf van Montfoort en andere Heeren wierden gehandhaaft. De Hollandſche ſteden, nu meeſt al Kabeljaauws gezint, ſchepten over dezen Utrechtzen handel een groot misnoegen, en bragten eindelyk zoo veel op 't gemoed van den Eertshertog *Maximiliaan* te weeg, dat hy Utregt en alle deszelfs hulperen tot zyne en 's Lands vyanden verklarende, opentlyk den oorlog aandeed. Hier toe moeſten niet alleen de kleine en grote ſteden, maar ook alle de dorpen in Holland, elk een zeker getal van gewapende mannen by lootinge uit de hunne te veld brengen, waar onder ook die van den *Hage* hun aandeel moeſten leveren. Hollandſche Chronyk, *diviſ.* 31. *cap.* 37. en Goudhoeven, *pag.* 527. Ter uitvoeringe van het beleg der ſtad Utrecht, en tot voortzetting van den oorlog wierden de ingezetenen gedwongen ongelooffelyke ſchatten op te brengen. De nederlaag, dien de Kabeljauwſchen voor Utrecht kregen, en de opkomende duurte van 't koorn maakten den toeſtand van geheel Holland erbarmelyk, en de zwaare ſchattingen, die 'er op volgden, wierden voor de arme ingezetenen ondragelyk. Hoe nadeelig egter deze Utregtſche oorlog voor de Hoekſchen is uitgevallen en geëindigt, verhaalt ons kortelyk de Heer Cornelis van Alkemade in zyne jongſt uitgegeve *Beſchryvinge van Jonker Franſen oorlog*, *pag.* 40. *en volgende.* Zie mede de oude Holl. Chronyk, *diviſ.* 31. *cap.* 53. en 54. of Goudhoeven, *pag.* 534. *en volgende.*

talen van het vrede-geld jegens de Francoisen, den duuren tyd (*s*), als wel inzonderheid, dat *die neeringe van den Drapperye, die is binnen den zelven onzen Dorpe, en daer 't meestendeel van den armen by leeft, in corten tyde herwaerts soe zeer verarmt is van scade, die sy gehad hebben van drapperye, dat die Oesterlingen hun overvoerden mitter commercie, die 'er geweest is, soe dat die inwoenderen met huere goederen wech hebben moeten vluchten*, enz. De geduurige oorlogen, die de ingezetenen van Holland onder Keizer *Karel* hebben moeten ondergaan, de ondragelyke lasten, die die van den Hage nevens de andere steden dienaangaande, zelfs boven hun vermogen, hebben moeten dragen, en wel voornamentlyk de invasie en plonderinge van den Hage door de Gelderschen onder *Maarten van Rossen* in den jaare 1528 (*t*) zyn by vervolg van tyd de verdere oorzaaken geweest, dat deze koophandel t'eenemaal van hier is geweeken. Alle welke redenen die van den Hage by de middelen van hun vertoogschrift, 't geen zyn in den jaare 1544 aan gem. zyne Keizerlyke Majesteit overgaven, om aan te toonen de groote armoede en den slegten toestand hunner burgeren, ook hebben ter neder gestelt met deze woorden; „ dat 't voorsz Dorp en Vlekke van den Haghe en d ingesetenen van „ dyen over menige veele scherpe jaeren soo metter menigfuldige oor- „ logen en ook invasie en overval van de voorsz vlekke by den Gel- „ derschen gedaen, geheel verarmt zyn, dat mede die neeringe van „ de Draperie, twelk die principaelste neeringe aldaar plach te zyn, „ daer die ingesetenen hen mede geneerden, byna geheel te nyet „ es, enz.

Deze hoofd-neringe dan in dezer voegen byna verloopen zynde, wilde de Magistraat in den jaare 1588., zoe veel als doenlyk was, weder herstellen, en bragt ten dien einde de nog overige Droogscheerders en Lakenbereiders onder een gilde, gevende en verleenende den zelve een ampelen gilde-brief, behelzende 36. artikelen. Dit

De Magistraat tragt deze hooftneringe weder

(*s*) De Schryver van de oude Holl. Chronyk, *divis.* 31. *cap.* 49., of Goudhoeven, *pag.* 532. verhaalt, dat „ ontrent deze tyd (1483) veele ontydige jaren waren, d'een na d'ander, van donder, blixem, watervloeden, tempeest „ van storm en wind, dat men nauwelyx bekende den somer voor den winter, so „ dat het koorn, wyngaerden en andere vruchten niet en quamen ter goeder ryp- „ heid. Ende de munte klam op van dage te dage, en werd seer licht, dat een „ goude gulden dede LX. stuivers, en een vierysér vyf stuivers. Zie mede *divis.* 31. *cap.* 69. of Goudhoeven, *pag.* 546. als ook 607.

(*t*) Slichtenhorst, *Geldersche Geschied. XI. boek*, *pag.* 399., dog Goudhoeven, *pag.* 590. stelt deze invasie der Gelderschen verkeerdelyk op 't jaar 1527, ten ware hy hier in volgde de tydrekeninge na den loope van den Hove; dewyl 't notoir en bekent is, dat de Gelderschen in 't begin van 't jaar 1528 ontrent Pascha den Hage hebben geplondert, zoo als onder anderen kan blyken uit den brief, door *Marcus van Weese*, Proost van Culenburch, aan zynen broeder *Christoffel van Weese*, die een Overste onder het gelei van *Maarten van Rossen* was, geschreven op sonnendag *reminiscere* (dat is de vierde zondag voor Pascha) anno vyftienhondert agt en twintig, en gedrukt te vinden agter de historie van de Utrechtze Geschiedenissen, door Lambert Hortensius, *Montfor in 4to. Ao.* 1625. Montanus in zyne vermeerdering op Guicciardyn *Nederl. Hist. pag.* 234. zegt, dat deze inval der Gelderschen in den Hage geschiedde op den 6. Maart 1528.

te herstellen door 't vernieuwen van 't gilde.

Dit gilde bestond als toen uit een Deeken en vier Hooftmannen, en had tot Patroon den Aarts-Engel *Michaël*. By het opregten of vernieuwen van het zelve wierden 'er nog agt Meesters en negen gildebroeders getelt, die alle in het eerste gilde-boek, gehouden by *Hendrik Govertsz. Houthof*, eerste Deurwaerder van den Provincialen Rade in Holland, als Deeken van 't zelve gilde, met namen genoemt staen. Onder de leerlingen, die hunne meestersproef alhier gedaan hebben, vind men op 't jaar 1593 aangetekent *Hermanus Jacobi Pauli*, zoon van den Heer en Mr. *Jacob Pauli*, Raad ordinaris in den Hove van Holland. In het zelve gilde-boek staat ook aangetekent, dat 'er in den jaare 1600 nog tien raamen waren, om de lakenen aan te drogen, met de namen der geene die ze toebehoorden, beloopende de kleinste 33 en de grootste 39 roeden. Tot gebruik van de Droogscheerders stond van ouds op het plein, daar nu de weekelykze markt word gehouden, in een huisje een zwaare slypsteen, welk huisje in den jaare 1636 door Burgemeesteren van het gilde zynde gekogt tot zekere timmeringe, is de slypsteen verplaatst en gestelt voor aan in de Boekhorstraat in een groote houte loots, waar van naderhand de Heer van Boekhorst, by koop eigenaar geworden zynde, een stal en koetshuis heeft gemaakt, en is de gemelde steen toen gebragt aan de noordzyde van de St. Jacobs kerk, en eindelyk aan de zuidzyde van de Bierkade in een huis, by Burgemeesters tot een slyphuis aangewezen, hebbende tot een teken in den voorgevel gevoert een Droogscheerders schaar, dog het zelve slyphuis is nu door de Magistraat in een koornhuis verandert.

Afzonderlyk gilde van de Volders alhier.

De Volders hadden ook voorheen een afzonderlyk Gilde, dog het welk op den voorgem. tyd al was te niete geworden, zulks dat de Regeerders van den Hage in 1595 aan het Droogscheerders Gilde op derzelver verzoek toestonden zekere *renten*, *eertyds specterende tot het gilde van de oude Volders*. In den jaare 1651 verzogten de Laken-Drapiers by requeste aan Burgemeesters *vrydom van 's Haagsche wyn en bier excyse*, welke hen by Apostille van den 21. Julii *vergunt en geaccordeert* wierd *tot kennelyk wederzeggen*, *om redenen*, *dat veele geringe luyden de kost daermede winnen*, *en het welvaeren van de plaetse hunner residentie merkelyk bevorderen*. De laatste Keure, welke wy in de Keurboeken dezer stede vinden aangaande de Lakenbereiders, is van den 21. Junii 1621., behelzende een verbod tegens

Vrydom van stads wyn en bier eecys voor de laken-drapiers.

Keure op't raamen en uithangen van de lakenen.

„ het raemen en uithangen van de lakenen op Sonnendagen, Bededagen en andere dagen die in de Gereformeerden kerken gehouden en gevyert werden, mits dat dezelve Laeken-bereyders toe gelast werden heure lakenen in de raemen te brengen en te drogen alleenlyk op Sonnendagen van den eersten dag van October tot Paeschen toe, dog dat sy luyden gehouden syn, geduyrende den zelven tyd om zulks te mogen doen alvoorens daer toe te versouken en verergen voorgaende expres Consent van een van de Burgemeesters deser plaetse, die daerinne sal mogen dispenseren en consent verleenen, zulcx de gelegentheyt van 't weer en saeken zullen vereysschen, en in gevalle van consent sal men de knechts, die de lakens in de raemen waernemen en bearbeyden daer van moeten betalen redelyk loon en by onwilligheyt van de zelve

„ knechts

G. v. Giessen del.

R. Boitet Excud cum Privil.

„ knechts ſullen de Laeken-bereyders daer toe mogen gebruiken an-
„ dere perſoonen die hem gelieven ſal. Eindelyk is de Laken-Draperie alhier gantſch en al te niet geworden, zulks datze jegenswoordig of niet of immers zeer weinig werd geexerceert.

DE VISCH-MARKT.

Dewyl wy hier vooren hebben gehandelt van de Vleeſch-halle, zoo zoude de ordre wel vereiſſchen, dat wy nu ook ſpraken van de *Viſch-markt*, welkers regt en geregtigheid den Graaven mede eertyds hebbende geecompeteert, Hertog *Aalbert* allereerſt by 't gemelde Privilegie van den 10 September 1400, en daarna zyn zoon Hertog *Willem* by 't meergemelde confirmatoire Handveſt van den 6 November 1407 aan die van den Hage insgelyks hebben geſchonken; dog nadien wy oordeelen, dat dezelve markt, ſchoon ze uit verſcheide overdekte en gemetzelde ſtallen of viſch-banken beſtaat, meer tot de publieke markt-plaatzen als wel tot de gebouwen is behoorende, zullen wy dezelve vooraan in de Schoolſtraat, welke ook in oude brieven de Kerk en St. Jacobs-ſtraat genoemt werd, tot nader gelegenheid laaten, en ons ondertuſſchen vervorderen tot het beſchouwen van het Boterhuis.

De Viſch-markt.

Gifte daarvan aan den Hage.

HET GROOT BOTERHUIS.

De gemelde ſtraat dan verders doortredende, komt men op een groot plein, alomme met linde-boomen beplant en zedert den jaare 1614 door de Magiſtraat geordonneert tot de weeklykze markt, gelyk wy te zyner plaatze breeder en omſtandiger zullen verhalen. Aldaar vind men op den ooſthoek van de Princegragt aan de noordzyde het gemelde *Boterhuis*, een gebouw, ten aanzien van 't gebruik, waar toe het zelve in den jaare 1681 is geſtigt, zoo groot, net en ſindelyk, als in eenige ſtad, onzes wetens, van Holland, ja zelfs van de zeven vereenigde Provintien gezien werd. De eerſte ſteen aan dit huis is den 30 Mei 1681 door den Heere en Mr. *Willem-Gerrit Dedel*, eenigen zoon van den Heere en Mr. *Johan Dedel*, in der tyd Burgemeeſter van 's Gravenhage, en als toen Commiſſaris tot dit werk geſtelt, in zyne jonge jaaren gelegt bezuiden de Waag tegens den trap aan daar men na boven en beneden na de kelder onder de Waag gaat. Het gebouw is byna vierkant en geplaatſt op den grond van St. Elizabeths Suſterhuis, 't geen voorheen, gelyk elders by ons is aangemerkt, hebbende geſtaan voor aan op de Groenmarkt en een ſtuk wegs op de Laan, zoo als uit de oude fondamenten, kelders en andere overblyſſelen, die men by 't vertimmeren van de huizen in de laatſtgemelde ſtraat, onder de aarde nog dagelyks ontdekt, kan blyken, met zyne belendingen tot zoo verre heeft geſtrekt. Het onderſte gedeelte, 't welk op verſcheide ſteene boogen en pylaaren ruſt, is eigentlyk geſchikt tot de ſtandplaats, daar de bouwluiden, zoo uit het Weſtland als andere omleggende dorpen met hunne boter op de gezette marktdagen in alle ordentelykheden

Groot Boterhuis.

Hoedanigheid van 't gebouw.

 voor-

voorſtaan. In 't midden van 't gebouw is om hoog een coepel en boven aan een glazen lantaarn, waar door men beneden op de gemelde ſtandplaats bequaam ligt ontfangt.

Is door de goede voorzorge van de Magiſtraat, tans in een zeer floriſſanten ſtaat.

Voorheen plagten de burgers en inwoonders van den Hage (zoo als de Heer van Bleiswyk in de beſchryving van zyne ſtad aantekent) hunne meeſte boter te Delft te gaan koopen, 't geen door de wakkerheid en goede voorzorge van de Magiſtraat van den Hage, zedert den opbouw van dit huis, zodanig is verandert, dat zelfs nu veele vreemden uit de nabuurige plaatzen hier te markt komen; waar toe ook zeer veel helpt de ſchoone boter, welker wederga nergens (wy zwygen zelfs van de Leidſche) te vinden is, die hier alle marktdagen in zeer groote menigte te koop gebragt (*v*), verkogt, en allerwegen verzonden werd. Schoon dit gebouw nog jong is (*w*), en dat de vertiering van boter voorheen hier zoo groot niet is geweeſt, zoo vind men egter dat al in vroege tyden nodige voorzieninge is gedaan tegens het bedrog, 't geen by zommige baatzoekende verkoopers wierde gepleegt, voornamentlyk in 't verzwaaren van de boter-tonnen, welke om des te zwaarder te zyn, men gewoon was te maken van groen hout of oly-tonnen. Waar jegens de Raden van den Hove van Holland, willende voorzien, by een ſpeciale Keure van den 12. Junii 1441 „ wel expreſſelyk hebben geſtatueert „ en geordonneert, dat de boter-tonnen niet zwaarder zullen mo- „ gen werden gemaakt, dan de heele ton 40 ponden, de halve ton „ 24 ponden, en een vierendeel 14 ponden; dat ook dezelve zullen „ moeten werden gewogen en gebrandtekent, eer daer in boter „ mach werden gelegt, op verbeurte van de boter en tonnen. Ook zyn in laatere tyden by de Magiſtraat veele goede Keuren en Reglementen gemaakt zoo tegens het verwen van de boter, het verkoopen van buitenlandſche boter in Haagſche fuſtage of vaetwerk, als mede op het eiken, brandtekenen en wegen van de boter-tonnen. De

Keure op de zwaarte der boter-tonnen.

(*v*) Zie 't Placcaat van Holland van den 22. Auguſti 1516, waarby verboden werd geen boter in tonnen te koopen in huizen der landlieden, maar dezelve ter markt te brengen in de ſteden, daar onder de bouwluiden gelegen zyn. Groot Placcaat-boek, 2. *deel*, *fol.* 2053.

(*w*) Dat 'er al in vroege tyden in den Hage een Botermarkt is geweeſt, blykt onder anderen uit eenen brief van den jaare 1554, *een huys ſtaande alhier in den Hage aan de Botermarkt*, *belegen aan de zuitzyde Anthonis Nicaſius*, enz. Waar eigentlyk deze Botermarkt gelegen is geweeſt, is by ons onzeker; ongetwyffelt aan de zuidzyde van de dagelykze Groenmarkt, om dat de voorn. *Anthonius Nicaſius* ter zelver tyd zyne huizinge aldaar hadde, zoo als af te nemen is uit de belendinge van *een huys ſtaande in de Nieuwſtraat over het Stadhuys*, *belegen ten ooſten Anthonius Nicaſius van Flory*, *ten noorden Mr. Vrank Boot*, *Advocaat in den Hove van Hollant*, *ten weſten die Heereſtraat*, enz.: zynde deze brief gedagtekent den 14. Februarii 1551. Naderhand moeſten de geene die met boter te markt quamen, hunne ſtanplaats nemen in de Hoogſtraat by 't huis genaamt *de Burch*, volgens ordonnantie van den 14. December 1614, nopende de ordre van 't ſtaan van alle Waaren op de marktdagen; *Voorts zullen in de voorſz Hoogſtraat ſtaan alle de huysluyden*, *met boter*, *kaes*, *eyeren*, *hoenderen*, *duyven en diergelyke waeren te markt komende*, enz.

De Keure van den jaare 1653 den 9. Junii, tegens het verwen van de boter, luid in dezer voege:

Verbod van geverwde boter in te brengen.

„ DEwyle men hoe langs hoe meer gewaer werdt, dat veele huys-
„ luyden onderstaen haere bleecke, slegte ja geheele witte
„ hooyboter met *Orlianus*, *Orangewater* en andere coleurende wate-
„ ren sodanig op te pronken, vervalschen en root te maken, dat de
„ selve oogschynnelyk schynt te wesen van de beste en duurabelste
„ roode boter, zulk dat dezelfde geverwde boter alhier ter stede ter
„ markt werdende gebragt, aen veele goede ingesetenen, onkundigt
„ synde van 't voorn: bedrog, voor de beste ende duurabelste boter
„ ten duurste word verkogt, ook voorwetens by sommige 't zy uyt
„ minagie of profyt, gekogt word, zulx dat daar door de arme ge-
„ gemeente de gelegentheyd benomen werd, om tot hun voordeel
„ de bleeke en witte slegte boter tot minder pryse als de roode bo-
„ ter te koopen; behalven dat de *Orlianus*, die tot het voornoem-
„ de verwen veel en meest werd gebruykt, is eene stinkende mate-
„ rie, en niet anders als met pot-asch en water gebrooken zynde,
„ tot het verwen van de boter gebruykt kan werden, en het *Orange-
„ water* en andere materie daer de boter mede geverwt en vervalst
„ werdt, soo quaet, scherp en ondienstig zyn in de boter, dat de-
„ selve daer door in een korten tyd komt te veranderen, en onbe-
„ quaem te werden om genuttigt te werden; dat ook de voorn. ver-
„ wende materien aen de gezontheyt van de menschen schadelyck
„ syn; SOO IST, dat de Magistraat van 's Graven-Hage daer te-
„ gens na behooren willende voorsien, na 't exempel van andere ste-
„ den goetgevonden hebben by desen wel expresselycken te verbie-
„ den, eenige gecouleurde boter binnen deser stede ter markt te
„ brengen, te verkoopen ofte voorwetens te koopen in 't minste
„ nogte meeste onder wat pretext het zoude mogen zyn, op de
„ verbeurte van de zelfde boter en een boete van XXV. guld. tot XL.
„ groten 't stuk op yder tonnetje ofte sticke boter; behoudens nog-
„ tans dat de boter, dewelke by de huysluyden met *gouts bloemen* al-
„ leen sonder eenige andere stoffe daer toe te gebruyken, hooger
„ van coleur wert gemaekt, niet verstaen werd hier door verboden
„ te syn, te weten sodanige, die na den eersten Mey en verleden
„ eersten November werd gemaekt ende nergens na zoo vet en goet
„ is, als andere, verboden op verbeurte en peene als in 't regard
„ van de andere geverwde boter is gesegt.

„ Ende ten eynde 't voorn. bedroch des te beter mag werden
„ geweert, hebben die van den Gerechte by dezen gecommitteert
„ voor dezen lopenden jaere . . . .

„ Ende den zelven, beneffens den Schout en zyne Substituyt by
„ desen geauthoriseert, om nauw toe te sien, dat geene zodanige ge-
„ verwde of vervalschte boter alhier ter stede ter markt werde ge-
„ bragt, ofte ook elders binnen dese stadt verkogt ofte wetens ge-
„ kogt werde, met last omme deselve boter door den Schout of zy-
„ ne Substituyten te doen wegnemen.

„ Werd derhalven eenen ygelyken by desen wel expresselyk ver-
„ boden, den voorsz Commissarissen in 't exerceren van hun ampt,
„ qualyk toe te spreken ofte bejegenen, ofte ook eenige verhinderinge
„ te doen, op een boete van vyf en twintig gulden en arbitrale cor-
„ rectie.

„ Maer sullen alle huysluyden en andere persoonen, met boter
„ te markt komende ofte deselve alhier binnen brengende, dewelke
„ vermeynen sullen door het oordeel van de voorsz Commissarissen
„ verongelykt te syn, haer vermogen te addresseren aen de Heeren
„ Burgemeesteren, dewelke op beeedigde verklaringe van de huys-
„ luyden, die deselve aengehaelde boter hebben gemaekt, van dat
„ deselve met geen verwstoffen ofte anderzints is gecoleurt ofte con-
„ trarie dese keure gebloemt is, ordre sullen stellen, dat de voorn.
„ boter werde gerestitueert; des die geene die de voorn. boter niet
„ selfs geleyt hebben, deselve alhier ter stede soo lange in bewaringe
„ sullen moeten laeten, tot dat by de huysluyden de aengehaelde
„ boter hebbende geleyt ofte gebouwt, gelyke verklaringe sal syn
„ gedaen.

„ Ende by aldien yemant van de burgeren ofte Ingesetenen eenige
„ sodanige boter onwetent hebbende gekogt en in syn kelder opge-
„ set, naderhant bevindt, dat deselve komt te verderven, sal daer
„ over mogen versoeken 't advys van de voorn. Commissarissen, en
„ by aldien by deselve geoordeelt werd, dat de voorn. bedorven boter
„ tegens het verbot geverwt ofte gecoleurt is, zal die geene die de-
„ selve gelevert heeft, gehouden syn den prys by hem daer voor
„ genoten, aen den kooper te restitueren en daer en boven de boe-
„ te van de keure te voldoen, ten waere hy bereyt ware de voor-
„ verhaelde verklaringe zelfs, ingevalle hy de boter geleyt heeft,
„ te doen ofte anderzints door den huysman die deselve geleyt heb-
„ bende gelyke verklaringe aen Burgemeesteren wierde gedaen.

„ Sullen mede alle de personen haer met het gooten van de boter
„ ernerende, aen handen van Burgemeesteren moeten belooven, zoo
„ wanneer sy eenige boter bevinden contrarie dese keure geverwt of-
„ te gebloemt, 't zelve den Schout en Subsistuiten bekent te ma-
„ ken.

„ Aldus by de Magistraet van 's Gravenhage gedaen en gearresteert
„ ter Camere van Burgemeesteren op den 9. Juny 1653 en ten selven
„ dage gepubliceert.

Onderstont, by my.

En was onderteykent,

G. GRASWINKEL.

DE

DE WAAG.

Tot meerder gemak en gerief van den kooper en verkooper, onderworpen zynde de boter te laaten wegen, is met deze nieuwe bouwing daar by en nevens onder 't zelve verwulfzel gevoegt de *Waag*, dewelke al voor eenige jaaren hier ter plaatze hadde gestaan, na dat dezelve te vooren gehouden was eerst in of aan de St. Nikolaas kapel, nu de Vleeshal, daarna agter de groote kerk (*x*) in 't slop genaamt *de Sak*, van waar zy eindelyk alhier gebragt en gestelt is geworden. Door wien en ten wiens behoeve de Wage eertyds is gegeven, en hoe de Magistraat aan 't regt der zelve gekomen is, hebben wy in de beschryvinge van 't St. Nikolaas Gasthuis verhandelt. De instelling van de publieke Waage is alomme in alle gereguleerde Landen door den ganschen werreld al van ouds in gebruik geweest, om eenen ieder zyn bedongen gewigte te doen hebben. Hier moeten ook alle andere waaren en koopmanschappen, welke gemeenlyk in 't gros by ponden werden verkogt, gewogen, en na de waarde een zekere gezetten impost betaalt werden; zynde daar toe een gezwooren Waagmeester, die weet hoe veel voor ieder 100 ponden na maate moet gegeven werden. Tot dienst van alle die aan de Waag te doen hebben, zyn eenige gezwooren arbeiders, die men hier *Boter-* of *Waag-kruyers* noemt, bestaande in een gilde, het geen door drie Hooftmannen geregeert werd.

De Waag.

Tot wat einde de Wagen zyn ingestelt.

Bedienden van de Waag.

COLLEGIUM PHARMACEUTICUM, OF BROEDERSCHAP der APOTHEKERS.

Het bovenste gedeelte van dit gebouw is by de Magistraat ten gebruik gegeven en vergunt aan 't *Collegium Pharmaceuticum* of Broederschap der Apothekers, die aldaar hunne gewoonlyke vergaderplaats hebben. Voor de vernieuwinge van dit gebouw, plagt het St. Lucas Gilde, nu de Confrerie van Pictura, ook aldaar haare byeenkomst te hebben, aan welke zedert toegevoegt is het bovengedeelte van het Koorn-huis, gelyk wy zoo aanstonds nader zullen melden. De kamer, waar op de Apothekers hunne vergaderinge houden, is een zeer groot ruim vertrek, alomme zoo aan muur als zolder behangen met de uitgelezenste fraaiheden en rariteiten, welke natuur en konst konnen uitleveren, met veel moeiten en kosten uit alle oorden en gewesten der werreld, door den tyd by een vergadert, wel waardig om van liefhebbers beschouwt te werden. Aan het einde van de zaal staat een tamelyk groote kas, hebbende de vorm en gelykenis, als mede de coleur van een bybel of ander diergelyk boek, dat met rood Rusch-leer is overtrokken, en voorts voor-

Collegium Pharmaceuticum of Broederschap der Apothekers.

Derzelver kamer beschreven.

(*x*) Zie hier van het bewys in de Bylage SS.

Wat vereischt werd, eer iemand in 't Broederschap als Apotheker werd aangenomen.

voorzien met twee kopere knipsloten. Op 't voorste gedeelte pronken de wapenen van de Regenten in der tyd, en op den rug voert het zelve tot opschrift THESAURUS SANITATIS, om dat daar in opgesloten zyn de voornaamste Simplicien, die in de Pharmacie bekent zyn, en den geenen die zyn proef als Apotheker wil doen, in 't examineren voorgestelt werden. Niemand mag in deze Confrerie voor Apotheker geadmitteert werden, ten zy hy alvoorens, na behoorlyk gedaan examen, tot confrater is aangenomen. „ Omme „ daar toe te geraken; moet dezelve hier of elders zyne leerjaaren „ volbragt hebben, waar van hy gehouden is aan Deken en Hooft- „ mannen behoorlyke acte te vertoonen. Dog eer hy tot het exa- „ men en doen van proeven toegelaten werd, moet by hem voor „ het regt van de Confrerie in handen van de Regenten betaalt wer- „ den eens de zomme van 60 guld., ten ware hy een inboorling zy, „ die niet 40 guld. volstaan kan, en een Apothekers zoon, met de „ betalinge van 20 gulden, boven de Leges der Heeren Examinan- „ ten. Dit vooraf voldaan zynde, werd de Candidatus ten over- „ staan van een Gecommitteerden uit de Ed. Agtbare Magistraat, ter „ bestemder tyd op deze kamer, zoo door de ordinaris gegageerde „ Haagsche Doctoren en Professor Anatomicus, als ook door Deke- „ nen en Hooftmannen van het Collegie geëxamineert en onder- „ vraagt op alzulke stukken en pointen van de Pharmacie en appen- „ dentien en dependentien van dien, ook Simplicien en Composi- „ tien, die hem tot voltrekking van zyne proeve voorgestelt zyn, „ als de voorsz Examinanten goedvinden en nodig agten. Ook werd „ dezelve geëxamineert in de Latynsche tale, tot zoo verre, dat hy „ betoone den concept van de Pharmacopæa Hagiensis, als mede „ de recepten en ordonnantien van de Doctoren ter winkel komen- „ de wel te vatten en verstaan, en verders niet. 't Zelve tot ge- „ noegen van de gezamentlyke Examinateurs volbragt hebbende en „ tot confrater aangenomen zynde, is hy, alvoorens zyn winkel te „ mogen openen, gehouden van Deken en Hooftmannen te verzoe- „ ken testimonium van zyn meesterschap; by de gem. Regenten ge- „ tekent en met het zegel van 't Collegie bekragtigt, en daar voor „ betalen de zomme van 15 gulden, en verders ten zynen koste te „ vernieuwen ter discretie van dezelve Regenten, eenige Simpli- „ cien, die als dan in de kasse zouden mogen veroudert zyn.

Gildebr. 29 Nov. 1629. *art.* 2. Augm. 12 Octob. 1662.

Gildebr. *art* 3. en Augm. 10 Oct. 1565.

Gildebr. *art.* 4.

Augm. 10 Oct. 1665.

Augm. 12 Oct. 1662. en Augm. 10 Oct. 1665.

Hoe dit Broederschap bestaat.

Dit Collegie of Broederschap werd bestiert door een Deeken en vier Hooftmannen, onder welker opzigt en directie op deze kamer ten profyte van 't zelve Collegie (*y*), om zekere jaaren, na de nood eerder of laater vereischt, gemaakt en gedispenseert werd het alom bekend en vermaard hulpmiddel *Theriaca*, of anders gemeenlyk genaamt *Veneetsche Theriakel*. Ter zelver tyd werd aldaar vertoont een groote wel opgedischte tafel, voorzien met ontrent de tagtig zoo groote als kleine schotelen, waarin de simplicia of droogeryen met de verdere ingredienten of noodzaakelykheden tot deze compositie nodig, elk na zynen aard, zoo aardig en geestig zyn geschikt en gevoegt, dat een ieder, dezelve aanschouwende meent te zien een

Veneetsche Theriakel op zekere tyden aldaar gemaakt.

(*y*) Zie Ampliatie van den 16. Febr. 1698.

eene tafel, aangeregt met de aangenaamste en delicaatste spyzen, welke en mond en oog konnen vergenoegen. Deze zoo wel toebereide tafel werd als dan eenige dagen ten toon gestelt en van veele voornaame perzoonen bezigtigt.

Voorbereidzelen daarvan.

Dit Broederschap, 't geen voorheen mede behoorde onder het klein St. Nikolaas-gilde, bestaande uit Kruideniers, Konfituriers, Vettewaariers, en andere daar onder resorterende, wierd op 't verzoek der Apothekers in den jaare 1629 door de Magistraat daar van afgescheiden, tot een eige en afzonderlyke Confrerie opgeregt en met verscheide nieuwe voorregten begunstigt. Onder deze zyn wel de voornaamste, „ Dat geen Doctor ofte Candidatus Medicinæ „ alhier in 's Gravenhage zal vermogen Apothekers (ofte onder eenen anderen naam) winkel op te zetten, ofte voor de gaande en „ komende man te koop te houden eenige medicamenten in 't groot „ nog klein, publyk of privaat, met opene of geslotene deuren, ten „ zy hy al bevoorens aan de Confrerye der Apothecarissen promptelyk voldaan en betaalt heeft een zomme van twee hondert en „ vyftig gulden, en zal dezelve zig voorts stiptelyk en punctuelyk „ hebben te reguleren na alle de artikelen van den brief by de Agtbaare Magistraat aan de Confrerye der Apothecarissen gegeven en „ verleent op een boete van twaalf guldens, gelyk in geval van leveren, verkoopen en distribueren van Medicynen jegens alle anderen in voorgaande artikelen is geexpresseert en gestatueert; ten „ ware zodanige Doctor of Candidatus zig wilde aanstellen en begeven onder een examen en tot het doen van een manuale exercitie „ volgens den teneur van den voorsz. brief; 't welk ook verstaen „ werd van zodanige Doctores of Candidati, die haer zouden willen begeven tot het doen van winkels van Simplicia of Drogeryen „ ofte wel die haer in zodanigen winkels zouden onthouden, en onder dat prætext hare geprepareerde medicamenten zouden tragten „ uyt te leveren en te verkopen, op gelyke boete van twaalf guldens „ iedermaal als vooren.

Wie voorheen tot dit Broederschap behoorde, en hoe naderhand daar van afgezondert.

Nieuwe voorregten aan het zelve vergunt.

Ampl. 16 Nov. 1689. art. 4.

„ Dat geen Chirurgyns of Barbiers alhier in 's Gravenhage aan „ eenige patienten of perzoonen zullen mogen verstrecken, leveren „ ofte ingeven eenige confectien ofte medicamenten, 't zy dezelve „ bestaan *ex simplicibus* of *compositis*, van wat naam of qualiteit die „ zouden mogen wezen, op peene van telkens te verbeuren de somme van dertig gulden ten profyte van de Confrerie; gelyk dezelve mede niet en zullen vermogen eenige doode lichaamen met „ balsamatien, costelyke olien ofte drogues te verzorgen ofte bestroyen; veel min ten zelven eynde eenige sparadrapen ofte wasseklederen te maken ofte te leveren op de boete van gelyke dertig „ gulden ten profyte als vooren, ten ware de drogues en de voorsz. „ noodzakelykheden, die daer toe vereyscht worden, by eenen Apothecaris waren gelevert en ten huyse van den overleden gebragt, om alsoo ten overstaen en in presentie van Doctoren, die „ over de afgestorven op 't laatst hebben gegaen, zoo het de luiden „ begeeren, op derzelver ordres geappliceert te werden, waernâ „ mede zullen hebben te reguleren alle andere persoonen, zoo mans „ als vrouwen, onder wat naem of pretext zy haer met zodanigen „ werk souden willen bemoeyen op boete en ten behoeve als vooren.

art. 14. Gildebr. 29 Nov. 1629.

„ Des-

Augm. 17 Aug. 1668. „ Desgelyks dat ook geen Drogist alhier in 's Gravenhage hem „ zal vermogen aan te matigen en te prepareren eenige recepten in „ 't Latyn of Duitsch geschreven, veel min te maken eenige com- „ positien ofte Confectien, het zy Theriacam, Mithridatium, Pur- „ gatien, Pillen, Poeyers, Apozemaes, Amandel-melken, Poppen, „ Syropen, Pleyters, Salven, gecomposeerde Olien, ofte andere me- „ dicamenten, hoedanig die zouden mogen werden genaemt, zelfs „ niet te doen mengelinge van eenige simpele drogen, na een Com- „ positie gelykende, (nog dezelve van buyten krygende) aen ie- „ mand te leveren of te verkopen, op de boete van dertig Caroli „ guldens t'elkens te verbeuren ten profyte van de Confrerye voor- „ noemt; Ende belangende het uitslaen en verkopen van zyne dro- „ gen en Simplicia de Pharmacie rakende, zal het zelve mogen doen „ in klein en groot gewigt na zyn believen en welgevallen.

„ Dat mede geen Kruydeniers, Banquet-werkers, Komeny-hou- „ ders en diergelyke neeringe, hanteeringe, zullen vermogen te „ verkoopen Theriakel, Mithridaat, Slaapkruid, of eenige Simpli- art. 16. Gildebr. „ cia of Droguen de Pharmacye concernerende, uytgenomen Spe- „ ceryen, de keuken aangaende, op peene, dat na gedaane waer- „ schouwinge dezes de Contraventeurs t'elken reyse zullen verbeu- „ ren twaalf Caroli guldens, ten profyte als vooren. Zullen ook „ op gelyke verbeurte geen Brandewyn-neeringers mogen distilleren „ ofte verkoopen Aqua-vitæ, Matthioli ofte andere diergelyke com- „ positien van fameuse Doctoren.

„ Dat insgelyks geen Operateur of andere Meesters, Meestressen, „ Quakfalvers, en diergelyke Markt-volgers, zullen vermogen, 't „ zy langs de straeten ofte ook in hare herbergen te verkoopen en art. 17. Gildebr. „ te leveren eenige Confectien, Quintessentien, simpele of gecom- „ poneerde Olien, Balsemen, Pleisters, Salven of eenige andere me- „ dicamenten, op pœne van telkens zy daer op bevonden zullen „ zyn, te verbeuren de somme van 12 Caroli gulden ten profyte als „ vooren, maer zullen met dezelve alleenlyk ter gewoonlyke plaet- Augm. 10 Oct. 1665. „ zen voorstaen, venten en verkoopen op de ordinaire maandaagse „ en andere vrye markt-dagen, en voor recognitie aen de Confre- „ rie moeten betalen iedermaal ses stuyvers.

Verders zyn ook nog veele nutte en dienstige Reglementen inge- stelt zoo ten opzigte van de goede structure der winkels, als ten aan- zien van de Leerlingen, Knegts en Meesters in 't nakomen en on- derhouden van de goede discipline en ordres henl. by verscheide ar- tikelen van den meergemelden Confrerie-brief en opgevolgde Am- pliatien voorgeschreven, alle welke hier uit te schryven, wy onno- dig agten.

Jaar-penning aan het zelve te betalen. Ten behoeve van de gemeene Confrerie moet ieder Confrater op St. Lucas Medicyn-dag in handen van Deeken en Hooftmannen tot een jaarpenning betalen eenen zilveren ducaton, daar van de rege- rende Deeken en Hooftmans exempt zyn. Ook zyn alle Drogisten, Ampl. 1 Aug. 1699. die zig binnen deze liede tot het doen van winkel willen begeven, gehouden voor het openen van dezelve aan en ten behoeve van deze Confrerie voor een intrede te betalen de zomme van tien guldens en jaarlyks op den dag van St. Lucas Medicyn voor een jaar-penning der-

C. v. Giessen del. R. Boitet Excud. cum Privil. J. C. Philips fecit direx

dertig stuivers. De eerste Regenten by het opregten van dit Broederschap zyn geweest *Markus van der Houven*, Deken; *Adam Harel*, *Willem Rottermont*, *Francois van Zevenhuizen* en *Willem Wegenwaart*, Hooftmannen. En de jegenswoordige (terwyl wy dit schryven) zyn *Willem Middelbeek*, Deeken, *Rochus de Bye*, *Anthoni van Cats*, *Johannes Hagens* en *Pieter Rottermont*, Hooftmannen. Namen der eerste en jegenwoordige Regenten.

HET KLEIN of STUKKEN-BOTERHUIS.

Niet verre van dit Boterhuis staat nog een tweede met de voorgevel geheel en al gestrekt na de Groenmarkt, zynde het zelve over weinige jaaren aldaar eerst gezet, vermits het eerste door den sterken aanwasch en toeloop zoo van koopluiden als huisluiden te klein was geworden, voor den geenen die met stukken boter te markt komen, 't welk daarom ook den naam van het Stukken-Boter-Huis draagt. Dit is mede een tamelyk goed gebouw, hebbende dezelve hoogte en zodanig geschikt, dat het met weinige moeite en koste aan het voorste gehegt en gevoegt kan werden. Het Stukken-Boterhuis.

HET KOOREN-HUIS.

Nu keeren wy weder na de Princegragt, daar ons aan dezelve zyde tusschen de korte Bree-straat en de Varken-markt voor eerst te vooren komt het Kooren-Huis, aldus genaamt, om dat het onderste gedeelte verstrekt en geschikt is tot de Kooren-markt, alwaar de huisluiden uit het Westland en van andere omleggende plaatzen des maandags met hun kooren in zulken overvloed als elders te markt komen en met allerlei graanen, erten, boonen enz. te koop staan. Dit gebouw is in den jaare 1662 aldaar gestigt, zynde de eerste steen daar aan gelegt den 13. April, na dat in voorige tyden het Kooren-huis en Kooren-markt (z) elders plagt te wezen. Het zelve Kooren-Huis. Wanneer gestigt en hoedanigheid van 't zelve.

Iiii

(z) Het eerste Koorenhuis, waar van wy vermelt vinden, is geweest de Kapel van St. Nikolaas Gasthuis, eer dezelve tot een Vleesch-hal wierd geschikt, zoo als Bor getuigt *Nederlandsche Hist. IX. boek op 't jaar 1576, pag.* 142. zeggende, dat Hertog *Aalbrecht van Beyeren*, na dat hy in 1357 het St. Nikolaas Gasthuis hadde gestigt, „ het zelve heeft begiftigt met het Kooren-huis en Wa-„ ge; welk Kooren-huis en Wage de Magistraeten van den Hage van de Regen-„ ten van 't gem. Godshuis over corte jaeren gecogt hebben, alwaar zy nu een „ zeer gerieffelyke en schoone Vleesch-halle gemaekt hebben, en de Waege daer „ by geaccommodeert, en *de Koorenmarkt by de Groenmarkt* geordonneert. Het XIV. artikel van de Keure op de ordre van het staan met waaren op den ordinaris maandagzen marktdag, gepubliceert den 14. December 1614, spreekt mede daar van in dezer voegen. „ Aen de Noortzyde van de Markt op de plaatze van 't St. „ Nikolaes Gasthuis zullen staen die geene die comen met alrehande yser en hout-„ werk, laetende de vrye passagien, *dat men met wagen en paerden aen en van 't* „ *Coorenhuys sal mogen comen en riden*, gaende zuytwaerts en westwaerts omme. Naderhand is de Koorenmarkt gebragt op de nieuwe Groenmarkt, volgens Ordonnantie van den 30 October 1615. medebrengende, dat men geen kooren of andere grynen sal mogen verkoopen dan op de nieuwe Groenmarkt. Waar nu de huisluiden en andere met hun kooren aldaar gestaan hebben, wyst het 1 artikel van

ve is een redelyk goed gebouw, ter wederzyden met een burger huis bezet, en rust van vooren op negen bogen, onderſteunt met ſteene pylaaren, tuſſchen welke houte hekken zyn tot ſluitinge van de marktplaats, na 't eindigen van de geſtelde marktdagen.

HET KONSTGENOOTSCHAP van PICTURA.

Konstgenootschap van Pictura. Geſteltenis en gebruik der kamers. De eerſte tot verkoping van Schilderyen. Beſchryving van de konſtſtukken aldaar.

Boven dit gewelf zyn verſcheide fraaie kamers en vertrekken, daar voorheen het Koetſemakers-Gilde zyne byeenkomſt hadde (*a*), dog zyn naderhand aan het Konſtgenootſchap van *Pictura* ingeruimt en tot deszelfs vry gebruik gegeven, na dat het eerſt zyne vergaderplaats boven de oude Boterwaag hadde gehad. Het grootſte van deze vier vertrekken dient tot de verkoopingen van ſchilderyen, die uit ſterfhuizen of anderzints voorvallen, waarvan het Confraterſchap zyne voordeelen trekt, en is waardig om van alle konſtkenners en beminnaars derzelve met een oplettend oog beſchouwt te worden, als zynde verçiert en alomme opgepronkt met de uitmuntenſte ſtukken der voornaamſte Meeſters, die 's Gravenhage in die konſt tot nog toe heeft voorgebragt, en welker faam door hunne voortreffelyke penceelen niet alleen aan de konſtlievende Hoven, maar zelfs binnen Rome en door ganſch Italie als onſterffelyk zal duuren. De Heer Arn. Houbraken heeft dit vertrek zeer net en naauwkeurig in zyn *groot Schouburg der Nederlandſche Konſtſchilders* (*b*) afgemaalt. Wy zullen ons alhier van zyne woorden bedienen en daarby voegen eenige veranderingen en vermeerderingen, zoo als dezelve ons door den beroemden Konſtſchilder Matth. Terweſten, tans en voorheen te meermaalen Deeken van dit aanzienlyk gezelſchap, zyn opgegeven.

„ De zoldering van deze zaal, zegt Houbraken, van onder te „ zien, is verdeelt in vier hoekſtukken met een ovaal in 't midden, „ alle met beeldwerk konſtig beſchildert. Het eerſte hoekſtuk door „ *Theod. van der Schuur* geſchildert, verbeeld de drie hooft-coleu„ ren. Het tweede door *Daniel Mytens*, daar de Waarheid op den rug van den Tyd aantekent de hiſtorien, welke door de Faam, ruſtende boven het beeld der Waarheid op de wolken, en omringt met eenige muzikaale inſtrumenten en Cupidoos, werden uitgebazuint. „ Het derde door *Aug. Terweſten*, waarin de Perſpectief, of Door„ zigtkunde, Architectuure of Bouwkonſt zig vertoont. Het vierde door

van de Ordonnantie op 't ſtuk van de kooren-markt, gearreſteert den 9 Maart 1660, klaarlyk aan: „ In den eerſten ſullen geſtelt werden twee geſwooren Koo„ ren-Meeſters en zekere Koorendragers, die de landluyden en andere kooren„ verkoopers waer ſullen nemen, die haer kooren en greynen ter markt ſullen „ brengen, omme 't ſelve te ontfangen, en ter behoorlyke plaetſe te beſtellen, te „ weten, *het kooren en greynen van de Landluyden aan de Noortzyde van de nieuwe* „ *Groenmarkt*, *ende van alle Voorkoopers ſoo uyt andere ſteden komende*, *als alhier* „ *woonende*, *aan de zuytweſtzyde van de voorſz. markt*, *onder de reſpective leuyſſen* „ *tot dien eynde aldaer gemaekt*, *ofte nog te maeken*, en yeders kooren by den ande„ ren, zulks dat het ſelve van de andere luyden kooren onderſcheyden kan wer„ den.

(*a*) Jac. van der Does, *Beſchryv. van 's Gravenhage*, *pag.* 84.
(*b*) *I deel*, *pag.* 243--245.

R. Boitet Exc. Cum Privil

„ door *Robb. du Val*, waarin de Aſtronomie of ſtarrekunde en Geo-„ metrie of Meetkonſt gezien werd. Het middelvak door *Will. Dou-„ dyns* beſchildert, vertoonnt de Haagze Stedemaagt, onder welker be-„ ſcherming zig de Schilderkonſt, Beeldthouwery, Glasſchildery en „ Graveerkonſt aanbieden. Hiernevens aan ziet men Pallas, verzelt „ met de Konſtliefde en Groffchilders met ladder en kladpot; De „ Boekbinders met ſchroef en pers, en de Stoelmakers met hun ge-„ zelſchap, in yver ten konſt-hemel uitbonzen. En in het Schoor-ſteen-ſtuk door *Matth. Terweſten* geſchildert, ziet men de jeugt door Mercurius opleiden tot de konſt-ſchool van Pictura, welke gezeten onder de beſcherming van de Magiſtraat van den Hage de jeugt met blydſchap tot haar ontfangt, en door 't vertoonen van de pryzen aan-moedigt, terwyl de Faam, zittende in 't verſchiet op de wolken, ge-reet is om uit te breiden den lof der welverdienenden.

Het tweede vertrek dient tot hunne vergaderplaats, daar des Sater-dags avonds eenige leden, die daar toe luſt hebben, zig by den an-deren laaten vinden; „ en pronkt met een glazekas vol konſt-boeken „ met vergulde banden, by 't afſterven van dezen en geenen tot „ hun gedagtenis aan de Konſt-kamer vereert, als ook in twee lyſten „ de lykvaarzen op de uitvaart der berugte konſt-ſchilders *Daniel* „ *Mytens*, voorgevallen op den 19 van Herfſt-maand 1688 en *Willem* „ *Doedyns* (*c*), 't eene door J. Sterrenberg, 't ander door Sylvius „ berymt. Het derde vertrek dient tot de gemeene Teken-plaats „ of Academie, opgeregt in den jaare 1682. Het vierde is tot gebruik „ van den knecht van 't Konſtgenootſchap.

't Twede vertrek dient tot eene vergaderplaats voor de konſtſchilders.

Het derde vertrek tot de Academie of Tekenplaats.

Dit Broederſchap, 't welk voorheen onder 't oude St. Lucas-gilde behoorde, en in den jaare 1661 is opgeregt, beſtaat tans alleen uit Konſtſchilders, Plaatſnyders en Glazeſchryvers, hebbende zig in den jaare 1656 afgezondert van de Kladſchilders, Boekbinders en Stoel-makers, waarop dan ook ziet de voorſz ſchilderye door den Heer *Willem Doudyns*, daar deze gemelde Gildebroeders met hunne ge-reetſchappen ten konſthemel werden uitgeſloten. De Beeldhouwers, die het Konſtgenootſchap waren by gebleven, hebben zig ook over weinige jaaren daar van geſcheiden en onder een afzonderlyk Gilde begeven, moetende egter aan de Confrerie jaarlyks nog eenige erken-teniſſe doen.

Uit wat konſtenaars dit Broederſchap tans beſtaat.

De rede van de eerſte afzonderinge (welke mede in andere Steden, daar zulke Konſtgenootſchappen zyn, is geſchied) zegt de gemelde Houbraken, ſproot wel voornamentlyk daaruit, „ dat het by veele „ van de Konſtſchilders dies tyds in gebruik gekomen was, dat zy „ openbaare winkels en verkoopdagen van Schilderyen hielden, en „ dus zig om hun voordeel te bejagen, met het voorregt van een „ gild dekten. Maar als met 'er tyd het glaſſchilderen geheel ten on-„ bruik wierd, in enkel glazemaken verkeerde, en door de ſlegte „ tyden gemeene Konſtſchilders mede tot de kladpot vervielen, en

Rede van deze afzondering.

(*c*) Deze beroemde Schilder is een van de eerſte of wel de voornaamſte ge-weeſt, die in den jaare 1661 dit Konſtgenootſchap en d'Academie tot opbouw van de konſt hielp opregten, waar van hy ook naderhand verſcheide maalen Di-recteur of Regent is geweeſt; en ſtierf in 1697. Houbraken, 2 *deel*, *pag.* 235.

„ het getal der Groffchilders hielpen vermeerderen, en dus het Gil-
„ debroederfchap meeft in Ambagtsgezellen beftond, hebben de
„ konftoeffenaers daar wat tegens aangezien, als waar het der edele
„ konft oneer aangedaan, onder Ambagtslieden geftelt te worden.
„ Waarom zy dan gelegentheid zogten om dit Broederfchap te ont-
„ gaan, en een Konfraterniteit van enkele konft-oeffenenden op te
„ rechten.

Wanneer het zelve alhier gefchiedde.

„ Die van 's Gravenhage, vervolgt hy, quamen in den gemelden
„ jaare 1656 op den 15. van Sprokkelmaand by den anderen, om
„ over de wyze van fcheiding te beramen en een verzoekfchrift dies
„ aengaande te prefenteren aan de Magiftraat; en waren de verzoe-
„ kers 48 in getal en onder deze *Dirk van Lis*, toen regerende Sche-
„ pen. Hier op wierd hun verzoek van fcheiding uit het Gilde van Glazemakers, Stoelemakers en Boekbinders toegeftaan, en aan hen verleent eenen afzonderlyken nieuwen Gildebrief, behelzende 28. Artikelen, gedagtekent den 21. October deszelven jaars, by welken ook aan deze Konfraterniteit veele voordeelen en voorregten wierden vergunt en geaccordeert.

Voorregten en vrydommen.

Onder deze zyn wel voornamentlyk, „ dat niemand voor Meefter
„ in de voorfz konften bekent zynde, 't zy inwoonder of vreemde-
„ ling, in den Hage eenige Schilderyen ofte konften zal mogen ma-
„ ken en verkoopen, voor en al eer hy in de voorfz Confrery is ge-
„ admitteert.

„ Dat niemant voortaen met zodanige Schilderyen of konften
„ zal vermogen vendue te houden, ten zy hy alvoorens twee agter-
„ een volgende jaren in den Hage of jurisdictie heeft gewoont, ten
„ minften tot contentement van Deeken en Hooftmannen voorn. ge-
„ caveert 't zelve te zullen doen en by de Confrerie is geadmitteert en
„ bewyzen of verklaren tot genoegen van de Magiftraet of Confrerie,
„ dat alle dezelve Schilderyen of konften hem in eigendom toebe-
„ hooren.

„ Dat ook geen buitenperfoon eenige Schilderyen, Beeldhouwe-
„ rye, konft van plaatfnyderye en glasfchryverye in den Hage zal
„ mogen inbrengen ofte doen inbrengen om te verkoopen ofte doen
„ verkoopen om vendue te houden ofte doen houden onder geen
„ pretext ter werreld, ten zy daar toe by de Magiftraat met advys
„ van Deken en Hooftmannen van de voorfz Confrerie fpecialyken
„ geadmitteert, op de verbeurte van de ingebragte konftgoederen,
„ ten profyte van den Heer Officier, Konfrerie en armen, elk voor
„ een derdendeel. Dat mede de Schilderyen en andere werken van
„ de konftenaers in dezen geexpreffeert, die van buiten in den Hage
„ en reffort van dien by vreemden of ingezeten in de boel-huizen in
„ den Hage gevallen, werden gebragt, om by den Boelhuis-mee-
„ fter verkogt te werden, zullen verbeurt zyn en ten proffyte van
„ de Confrerye moeten geredimeert werden, ftuk voor ftuk, met
„ de fomme van thien gulden, ten ware 't zelfde gefchiede met fpeci-
„ aal confent.

Buiten deze en andere artikelen breeder by de gemelde Ordonnantie vermelt, is nog den Konftfchilderen ten voordeele vergunt en toegeftaan,

geſtaan, „ dat de jaarlykſe venduen by de Confrerie te houden, be-
„ raamt en geleyt zullen worden op zodanige tyden en plaatzen, als
„ de Hoofden van de Confrerie met approbatie van Burgemeeſteren
„ zullen goedvinden, en dat zy van ieder gulden 't gunt verkogt werd,
„ den twintigſten penning zullen genieten, behoudens den Boelhuis-
„ meeſter zyn recht, mits daaruit betalende des Contra-Boekhou-
„ ders vacatie en eenige extraordinaris onkoſten op de vendue ge-
„ meenlyk vallende.

„ Eindelyk, op dat alle de voorſz artikelen te beter en na hare for-
„ me en inhouden zouden mogen werden geobſerveert en nageko-
„ men, hebben de Schout, Burgemeeſters, Schepenen en Regeer-
„ ders voorn. Deeken en Hooftmans van de Confrerie geauthoriſeert,
„ in cas iemand onwillig waere de boeten en breuken in de Ordon-
„ nantie vermelt, na te komen en te voldoen, de onwilligen daar
„ voor datelyken en paratelyken te mogen executeren, belaſtende en
„ bevelende, met voorgaende kenniſſe en conſent van de Magiſtraat,
„ in cas voorſz de Subſtituit-Schout, Gerechts-Boden die van de
„ Confrerie te aſſiſteren en de behulpelyke hand te bieden, tot main-
„ tenue en onderhoudinge van dezen Confrerie-brief en Ordonnantie.

De regeeringe van deze Konfrerie beſtaat in een Deeken en drie Hooftmannen met een Secretaris, die voortgebragt moeten worden uit de Meeſters-Schilders en Meeſters-Konſtenaars; welke vyf Officieren tien dagen voor St. Lucas-dag by de Magiſtraat op voorgaande nominatie verkooren en geſurrogeert werden in plaatze van de geene die twee jaaren gedient hebben. *Hoe de regeering van dit Broederſchap beſtaat.*

Ende op dat zy hun Broederſchap des te meerder luiſter en aanzien zouden byzetten, hebben zy de konſtlievenden daar toe mede genodigt en onder het zelve getrokken. Zulks dat dit Konſtgenootſchap hier door zeer aanzienlyk is geworden, dewyl veele liefhebbers, perzoonen van middelen, geboorte en rang, uit alle Steden, ja zelfs uit andere Provintien zig daar in en onder begeven hebben. Onder deze bevinden zig ook gemeenlyk eenige Leden uit de Magiſtraat van den Hage, die als dan door de bovengemelde Regenten tot de waardigheid van extraordinaire Raden van dit doorlugtig gezelſchap werden verzogt. Daarenboven heeft het Broederſchap zynen eigen Advocaat en Procureur, omme des noods de zaaken voor de reſpective Hoven van Juſtitie en elders te konnen voorſtaan en verrigten; als mede nog een Bibliothecaris. *Liefhebbers der Schilderkonſt ook in 't zelve aangenomen.*

Die genegen zyn een lid van dit Broederſchap te werden, tekenen hunnen naam in een boek, en daar benevens een zomme, ieder na zyn welgevallen, als een doodſchuld, welke na zyn overlyden door de erfgenaamen betaalt of van dezelve ingevordert werd. Daarenboven zyn zy nog gehouden jaarlyks ten behoeve van de Confrerie te betalen eenen zilveren dukaton. Eens des jaars plagten deze Broeders by den anderen te komen op een zeer koſtelyken maaltyd, maar dewyl de inkomſten nu zoo groot niet zyn, en dat de voldoeninge van den gemelden penning zoo gereet niet en volgt, als wel in den beginne, gelyk 't gemeenlyk met alle nieuwe zaaken gaat, zoo werd deze maaltyd en generaale byeenkomſt juiſt niet alle jaar, maar om *Hoe en op wat wyze die daar in werden geadmitteert.*

de 2, 3, of langer jaaren, na de geldkas kan lyden, gehouden, als wanneer de broeders, leden van dit Konstgenootschap, door circulaire brieven daar toe genodigt en op 't pragtigste twee dagen na den anderen onthaalt werden.

XXII. HOOFT-

HET TUCHT OF SPINHUIS.
R. Boitet excud Cum Privil.

XXII. HOOFTSTUK.

Een Tugt *of* Spin-huis *wanneer alhier en waar toe gebouwt. Gestelteniſſe van dit huis. De Criminele misdadigers wierden voorheen op de Voor-poorte van den Hove geplaatſt en die aan geringere misdryven ſchuldig waren, in den* Dieſſteen *gezet. Waar dezelve ſtond. Is in den jaare* 1601 *by de Magiſtraat verkogt.* Bank van Leening, *waar tans gehouden werd. 't Regt daar van matigden de Graven eertyds zig aan, die het zelve aan deze en geene by octrooi onder zekere erkenteniſſe verleenden. Wanneer zodanigen Bank in den Hage allereerſt is opgeregt. Moeite van de Staaten van Holland en Zeeland by de Gouvernante aangewend tot ontſlaging van deze Woekeraarts. Reſolutie by dezelve Staten naderhand op 't ſtuk van de Lombaarden genomen. 't Regt van Bank te houden zedert door de Steden aan haar getrokken, en het oogmerk daar van. Keuren en Ordonnantien zoo van de Staten in 't algemeen als van de Magiſtraat van den Hage in 't particulier gemaakt tegens de zwaare ſtagelden en den geenen die goederen buiten de publieke Leen-banken beleenen.*

HET TUGT of SPIN-HUIS.

En weinig verder aan dezelve zyde van de even gemelde gragt ziet men een ander gebouw, dog van veel grooter omtrek en begrip en tot een geheel ander gebruik in den jaare 1661 voltrokken (*a*), voerende den naam, na 't gezelſchap dat daarin gehuisveſt is, van TUCHT of SPIN-HUIS. De Heer Jacob van der Does (*b*) dit huis beſchryvende, ſpreekt daar van in dezer voegen: SPIN-HUIS.

„ Dat is een Werkhuys, om het quaet met ſtraf te loonen.
„ En die te tuchtigen, die door 't ontſach der wet
„ Van hare ſchelmery niet werden afgeſet.
„ Hier werdt d'onkuysheyt, die in luſten pleegh te branden,
„ De werelt voorgeſtelt tot ſtraf, tot ſchrick en ſchanden;
„ En die haer goede naem, en eer ſloegh in de wint,
„ Die ſit hier voor de koſt den gantſchen dach en ſpint.

De Magiſtraat in den jaare 1659 van voornemen zynde om 't zelve Werkhuis voor bedelaars, quaaddoenders en ligte vrouws-perzoonen, die haar in ontugtig leven verlopen, te ſtigten, en na 't ſchynt, de ſtaat haarer finantie op die tyd niet wel konnende dragen de

Subſidie tot het bouwen van 't zelve aan de Societeit verzogt en verkregen.

(*a*) De eerſte ſteen aan dit huis is gelegd den 16 Junii 1659.
(*b*) *Pag.* 82. 83.

de onkosten, die tot den opbouw van zulken gevaarte noodwendig vereischt wierden, dede door „ den Heer Burgemeester *van Duy-* „ *nen* aan de Societeit van den Hage proponeren, dat de Heeren „ Burgemeesteren en Regeerders van den Hage van meyninge wa- „ ren tot weeringe van bedelaryen en andere ongeregeltheden al- „ hier dagelyks voorvallende te bouwen een werkhuys, versoeken- „ de dat dat goede en nodige werk by de Collegien van de Societeit „ met een extraordinaris subsidie mogte werden gesecondeert. Waar „ op gedelibereert zynde, is (by resolutie van den 7 Februari des „ gemelden jaers) welgemelden Heeren Burgemeesteren en Regeer- „ ders van 's Gravenhage tot dien eynde toegevoegt de somme van „ vier duysent ponden van xl. grooten 't pond, waer van ordon- „ nantie sal werden verleent, soo wanneer de materialen by der „ hand zullen syn en het voorsz. werk zyn aanvang sal hebben ge- „ nomen. Behalven deze toegevoegde zomme hebben de respecti-ve Godshuizen van den Hage ook een zekere zomme tot het vol-trekken van dit huis moeten opbrengen, dog hoe groot ieders aan-deel daarin geweest zy, konnen wy met geen zekerheid uitdruk-ken; alleen vinden wy aangetekent, dat de Regenten van 't Le-prooshuis in den jaare 1660 voor hunne portie betaalt hebben de zomme van twee duizend vier hondert guldens.

Ook van de Godshuizen.

Men verwagte niet, dat wy hier een omstandige beschryvinge zul-len opleveren, hoe dit huis van binnen in alle zyne deelen is gestelt of uit wat kameren, vertrekken of andere zwaardere tugtplaatzen het zelve bestaat, dewyl zulks den Leezer geen vermaak, veel min eenige nuttigheid zoude konnen geven. Wy zullen ons liever ver-genoegen met aan te merken, dat dit huis zedert zyne stigting tot meer dan eenen dienst is geschikt geworden en tans ook gebruikt werd. Want behalven dat het zelve, gelyk wy zoo even hebben gezegt, in den beginne alleen is opgeregt tegens de bedelarye en verwilderde vrouws-perzoonen, die door haare groote onkuisheid al-le schaamte hebbende uitgetrokken, alhier voor eenen tyd door een gedwongen geduld de dertelheid haares vleeschs moeten leeren tem-men, zoo werden nu ook aldaar opgesloten allerhande misdadigen, die de bescheidentheid der Regters niet geraden vind voor als nog aan den lyve te straffen, en ook zulke die om hun bedreven mis-daad eenige straffe hebben ontfangen en boven dien in een tugthuis, voor zekeren tyd geconfineert en gebannen zyn geworden. Bo-ven dien verstrekt dit huis nu mede tot een kerker of gevan-genis voor capitale delinquanten, die na strengheid der wetten de dood of na maate van hun quaad bedryf minder straffe verdie-nen; want voor den opbouw van dit huis schynen de Regeerders van den Hage onvoorzien te zyn geweest van een gevangen - huis, om hunne criminele gevangens te konnen bergen. Immers het blykt uit verscheide Sententien van den Hove Provinciaal (*c*) en ook

Waar toe het zelve huis tans gebruikt werd.

(*c*) Zie Sententie van den Hove van dato 13 Septemb. 1458, waarby de Bail-liu van den Hage gecondemneert werd aan den Cipier van de Voorpoorte van den Hove te moeten betalen kostgeld van eenen gevangen man, dien de Bailliu hem in

ook uit de Kostuimen van 's Gravenhage *pag.* 50. (*d*), dat dezelve geplaatst wierden op de Gevangen-poorte van den Hove, dewyl aldaar in een getuigenisse van verscheide perzoonen ten versoeke van den Bailliu van den Hage, verleden in den jaare 1561., onder anderen door den Bode gezegt werd, dat hy *den eysch van den Bailliuw voornoemt gedaen jegens de huysvrouwe van Cornelis Cornelisz. Pastoor gedragen heeft xxiij. uuren te vooren in de Gevangen poorte aen dezelve Pastoors wyf ende heeft haar dag van regte geleid*; en dat *pag.* 56 van dezelve Kostuimen te zien is, dat Schepenen verleenden een appoinctement in een criminele zaeke, 't welk geeindigt werd met deze woorden : *Aldus gedaen in de Voorpoorte van dezen Hove by alle de Schepenen, sonder Jongeneel, den* ix*en* *September anno XV*C. *LXI. my present*, A. BENNINCK.

Voorheen wierden de criminele gevangens gebragt op de Voorpoorte van den Hove.

Alleen hadden zy in oude tyden een DIEFSTEEN, dat is na de taale van dien tyd een steene Gevangenhuis, voor vagabonden, nagtloopers en allerhande gespuis van luie onnutte lediggangers, die onder schyn en den dekmantel van aalmoezen te bidden, langs der goede luiden deuren, dikwyls den tyd en gelegentheid der plaatzen verspiedende, hunne klaauwen (gelyk de Heer van Bleiswyk (*e*) zegt) komen te slaan in eens anders goed, zig alzoo uit de gedaante van jammerlyke bedelaars in slepende roofvogels en grypende wolven veranderende; voor deze en diergelyke geringe misdaaden was alleen deze Diefsteen. Tot bewys daar van zullen wy eenige artikelen uit oude Keuren en Ordonnantien dezer stede bybrengen. Het X. Artikel van de Keure van den 4 October 1567. op het stuk der Uitheemsche en andere armen alhier, luid aldus; „ Voorts gebiet „ men, dat niemant wie hy sy, burger ofte vreemde, mans, Vrou„ wen ofte kinderen, jonk noch oudt hen van nu voortaen vervor„ deren en sullen te gaen bidden alhier in de groote kerke ofte in 't „ Broeders Clooster, onder die preken, Misse, Vespere of Lof, „ op peene soe wie contrarie bevonden werde gedaen te hebben, „ dat die Dienaers van mynen voorsz Heere den Bailliu (mits dat sy „ een manpersoen, waerdich van gelove, daer toe nemen sullen tot „ getuyge, dat den zelven persoon gaen bedelen heeft deur eenich „ van de voorsz. twee kerken ofte ook op Scheveninghe en Eyken„ duynen) dat syl. zullen dezelve persoonen mogen waernemen uyt„ ter kerke comende, en hebbende den selven bedelaer, die gaen „ bedelen heeft deur eenich van de voorsz. kerken, moegen afne„ men haer opperste cleet, en ook al 't gelt, dat over dezelve be„ vonden sal worden; daer toe dat men die selve Dienaers mits de„ sen admitteert, en *ook daer en boven den tyt van acht dagen geleyt* „ *te worden in den Diefsteen, te water en te broede*, en nog gebannen

Diefsteen, eertyds voor geringe misdadigers.

Oude Keuren en Ordonnantien dien aangaende.

in bewaring hadde gelevert; geregistr. in 't VI. Memor. van Bossaert gequot: *J.* 3. *fol.* 88. *verso.* Zie mede de *Ordonnantie gemaect en gesloten by mynen Heeren van Santes en andere van den Rade, roerende van de gevangen, die in die Poirte van den Hage gebrocht worden*, hier vooren *pag.* 172. in 't geheel gedrukt; als mede hier na Bylage W W.

(*d*) Gedrukt agter de *Beschr. van 's Gravenhage* door Cretser.

(*e*) *In zyne Beschr. van Delft*, *pag.* 538.

„ nen te zyn een jaer, op peene van wel ſtrengelyk gegeſelt te „ worden. Het IIde. art. van de Keure van den 24 November des zelven jaars ſpreekt in dezer voegen: „ Interdicerende allen de in„ woonders of inwoonſters van den Hage alſulke Uitheemſche ar„ men eenige huyſen ofte cameren te verhuyren op gelyke peyne; „ Ende dat alle die geene die thans ter tyt in den Hage ſyn, ſchul„ dich ſullen weſen te vertrecken uytten Hage en Hage-ambocht „ binnen drie dagen naeſtcomende *op peyne geleyt te werden in den* „ *Dieſſteen drie dagen lank te waeter en te broede* en daer na geban„ nen te werden den tyt van drie jaeren minder of meerder na „ Schepenen bevinden ſullen te behooren.

Ook voor die te water en te brood gecondemneert wierden.

Ook wierden in dezen Dieſſteen gezet de zulke die wegens boeten, quade bejegeningen of andere geringe zaaken te water en te brood voor eenige dagen wierden gecondemneert, als te zien is uit de Ordonnantie van den 13 December 1563 aangaande de Nagtwaake, die men alhier in den Hage zoude moeten houden; alwaar art. VI. gezegt werd, „ Dat ook niemant, wie hy ſy, hem en ver„ vordere te comen op 't Stadhuys 's avonds als men de waeke ſal „ ſtellen, noch ook die geheele nacht, geduyrende de voorſz. wae„ ke, noch ook 's morgens als die waeke opgenomen ſal worden, „ uitgezondert alleenlyk die geene die waeken zullen mitte geſwoo„ ren waekers; Ende dat al en elk point op de boete voorſz van vyf „ ſchellingen grn. Vlaems, die men inne winnen ſal gelyk vooren „ geſeyt es: *Ende die geen gelt en hebben om de voorſz boete te betae*„ *len, zullen geleyt werden in den Dieſſteen te water en te broode, den* „ *tyd van veertien daegen.* En eindelyk diſponeert het XIII. artikel van de bovengemelde Keure van den 4. October 1567, over de zulke die de uitdeelders van aalmoezen qualyk bejegenen, in deze woorden: „ Zyn voorts in 't zeker geadverteert, datter eenige on„ dankbaere perſoonen zyn, die den H. Geeſt of Huysſit-Meeſters, „ heure huysvrouwen ofte andere daer toe gecommitteert, in 't „ ommegaen van de deelinge ofte andere viſitatie doende, qualyk „ toeſpreeken, naroepen, ja ook dreygen, alle 't welk niet langer „ te lyden en ſtaet, ſoe gebiet en interdiceert men wel expreſſelyk „ by deſen, dat hem niemant van deſelve aelmiſſe levende, voort„ aen vervorderen ſal den voorſz Meeſters, hunne huysvrouwen ofte „ gecommitteerden eenich quaet gelaet meer te thoonen mit woer„ den of werken te misſeggen ofte misdoen, op peene van den tyt „ van ſes weeken geen aelmiſſe van den H. Geeſt of Huyszitten te „ genieten, en *daerenboven acht dagen in den Dieſſteen geleyt te wor*„ *den voor de eerſte reyſe*, voor de tweede reyſe arbitralyken te wer„ den gecorrigeert.

Heeft geſtaan aan de zuitzyde van 't Buiten-Hof.

Deze Dieſſteen heeft geſtaan aan de zuidzyde van het Buiten- of Neder-Hof, want dus bevind men, dat in zekeren openen brief, verleent tot Bruſſel by Koning *Philips* den tweeden, als Graave van Holland, den 21. Augusti van den jaare 1563, ten verzoeke van eenen *Cornelis Claesze* Schilder, onder anderen werd vermeld, dat de voorn. Cornelis Claesz *in voirleden tyden, by conſent van den Stadhouder Generael van Hollant en van den Luyden van onſe Rekeningen aldaer op 't Nederhof beneſſens den Dieſſteen in onſen Hove* (zegt Koning

ning *Philips* aldaar ſprekende) *in den Hage* (*f*) getimmert hadde zeker huis of woonplaatze, &c. En wanneer de erfgenaamen van den voorn. Cornelis Claeſz Schilder in den jaare 1578 dezelve huizinge *voor Schepenen van den Hage* overdroegen aan Pieter Gillisz Schrynwerker, wierden de belendingen der zelve in dezer voegen uitgedrukt: *belegen zynde an de ooſtzyde Dirk Hanneman Secretaris ende Contrerolleur van den Hove van Holland, an de zuytzyde den thuyn van Mr. Pieter Hanneman, an de weſtſyde den Dyeſſteen ende 't Hof, an de noort-zyde het Nederhof voorſz.* En in een verzoek van den zelven Pieter Gillisz Schrynwerker ten jaare 1594 aan de Rekenkamer gedaan, waar uit te zien is, dat hy was ſchrynwerker van de Heeren Staten en van den Hove, en waar op een vergunninge van aanmerkinge volgde, werden de belendingen beſchreven in dezer voegen: *ſtaende aen de zuytzyde van den Buytenhove alhier beooſten den Dyeſſteen van den Hage.*

Deze Dieſſteen bleef aan den Hage tot den jaare 1601, als wanneer by de Kamer van de Rekeningen der Domeinen aan Burgemeeſteren en Regeerders van 's Gravenhage wierd vergunt, dezelve te mogen verkoopen. By welke gelegentheid daar van wierd gemaakt een beſchryvinge, ten opzigte van zyne belendingen, welke jegenswoordig, door het herbouwen der oude huisjes, niet is na te gaan, maar welke doet zien, dat die gemelde Dieſſteen is geweeſt zeer gering van omſlag, en zulks, vermits de vergrootinge dezer plaatze en vermeerdering der ingezetenen, niet bequaam om langer tot dat gebruik te dienen; luidende de aantekeninge daar van ter Rekenkamer gehouden aldus:

Is by de Magiſtraat in den jaare 1601. verkogt

„ DIe van de Rekening van Holland hebben met Burgemeeſteren
„ en Regierders van den Hage, op henlieder verſouk geac-
„ cordeert en geconſenteert, *dat zy de huyſinge genaemt de Dieſſteen,*
„ *ſtaende op het Buytenhof alhier, zouden mogen verkopen, omme met*
„ *de penningen daer van procederende een bequaem gevangeniſſe aen het*
„ *Stadhuys te doen bouwen,* mits het regt van zulken conſent, als
„ henlieden op den 30. Auguſti 1601 vergunt was; te weten den
„ koper van dezelve huyſinge t'zynen coſte zoude mogen bouwen
„ op de muyren van de vulnisput, ſtaende vaſt aen de ſtalle van de
„ koetspaerden van zyne Excellentie, ende royende van 't zuyden
„ ten noorden, tot het uyterſte erff van de huyſinge van Pieter Gil-
„ lisz Schrynwerker toe en verder niet, ende de vulnisput te over-

Conſent van de Rekenkamer daartoe.

 wul-

(*f*) Dit is te verſtaan niet van oorſpronkelyke of eerſte timmeringe, maar van een merkelyke verbeteringe en vergrootinge, als blykt uit een vergunninge van de Rekenkamer des jaars 1554 aan Pieter Gillisz Schrynwerker, in 't vervolg te noemen, die by zyn verzoek te kennen gaf, dat het zelve huis door zyne ouders getimmert zynde op den grond door de Graaffelykheid daar toe gegeven, naderhand was gekomen aan den voorn. Cornelis Claesz Schilder. Waar uit af te nemen is, dat het zelve huis geen groote reeks van jaaren voor 't jaar 1563 was gebouwt op een ledigen grond de Graaffelykheid toebehoorende, 't geen in 't voorbygaan zyne aanmerkinge waardig is, om te doen zien, dat voor de tyden van Keizer *Karel* den vyfden het Buitenhof (als toen veel al het *Nederhof* genoemt) nog niet ten vollen betimmert is geweeſt.

„ wulven tot zynen kosten, dat het perykel van brand daer mede „ zal zyn verhoet en gepreserveert, ende daerenboven zulx sal mo- „ gen bouwen als de copers of coper te raden vinden zullen; wel- „ verstaende dat den koper de voorsz vulnisput zal moeten laeten „ staen in alsulken groote als die nu is, zonder die in eeniger manie- „ re te vereenen; dat van gelyken den coper of copers het licht „ van de stalle voornt., staende boven de vulnisput, zullen wegne- „ men en betimmeren, mits stellende tot zynen costen een nieuw „ cosyn en licht boven de deur van de stal voornt., de solder daer „ naer scheuyns op accommoderende, zulx dat de stalle daer deur „ niet en wert ontryft; en dat den coper voorts alle Bamis-dagen „ zal betalen iij. ponden. Alles breder verhaelt in de acte van desen „ consente, geregistreert in het 7. bouck van Appointementen fol. „ 277. &c.

Den grond waar op de Diefsteen heeft gestaan, nader aangewezen.

Ingevolge van die vergunninge verkoft de Magistraat den zelven Diefsteen, waarop de koper timmerde, invoegen dat in zekeren brief van den jaare 1619 werd gemeld van een *nieuwe huizinge op ten grond van de gewezene Haechs gevangenis.* By welken verkoop de Magistraat daar op behouden hadde een rente van vyfentwintig gulden 's jaars, welke zedert is afgelost. En wanneer dezelve huizinge in den jaare 1641 verkoft en overgedragen wierd aan *Johan Doedyns*, naderhand Burgemeester van 's Gravenhage, wierd by den brief van overdragte gezegt, dat dezelve was *staende aen de zuytzyde van 't Buyten-Hof, belent ten oosten Johan Pietersz. Kiggelaer Contrerolleur ende ten westen de stal van de Koetspeerden van haere Hoogheyd.* 't Geen we bybrengen ten bewyze, dat de gemelde Diefsteen heeft gestaan tusschen dezelve stallinge, welke als nog in wezen is, dog tot een ander gebruik geschikt, en tusschen het huis altans bewoont by den Heere Gecommitteerden Raad der stad Leiden in der tyd, en zulks op den grond, waar op naderhand is gebouwt de voorsz. huizinge, jegenswoordig in eigendom bezeten en bewoont by den Heer en Mr. *Frans van Limborch*, Advocaat voor de Hoven van Justitie, 't geen nog nader zoude konnen werden aangetoont, dog vermeent werd, zoo veel ten dezen noodig is, genoegzaam te blyken.

DE STADS BANK VAN LEENING.

Het oostelyk gedeelte van dit huis dient tot de Bank van Leeninge.

Nu keeren wy weder tot ons voorig Werk en Tugt-huis, welkers gebruik, voor zoo verre het westelyk gedeelte betreft, wy tot dus verre hebben opgegeven. Het tweede gedeelte, 't geen ten oosten strekt, dient alleen tot de BANK VAN LEENINGE, als mede tot inwooninge van den Kassier, aan wien de behandeling van de Bank is toevertrouwt, met zyn gansch huisgezin. Dit gedeelte bestaat uit verscheide schoone kamers, zolders en vertrekken, alle geschikt tot berginge van de beleende panden, die elk in zyn zoort onderscheidelyk daarop geplaatst werden. De beleening geschied in een agt vertrek, werwaarts men door eene poort, in welker coronement het Haagsche wapen zig vertoont met dit byschrift, STADS

BANK

BANK VAN LEENING 1668., staande op de Varkenmarkt, langs eenen krommengang na toe gaat.

Het regt van zodanige beleeninge op meubele en haaffelyke goederen, hebben de Graaven al van zeer oude tyden hier te Lande, als iets 't geen hen als Souverainen toebehoorende, zig aangematigt, en wisten daar van wonderlyk wel na hun genoege te disponeren, verleenende het zelve regt aan deze en geene, dog wel meest aan Uitheemschen onder den naam van Lombarden (*g*), om dat veele van die Natie zig door Europa verspreit, en als tot den woeker en onmaatig gewin zeer genegen en in die tyden op de behandelinge dier zaaken, boven de eenvoudige Noorder-natien, afgeregt waren, en zig daar toe byzonderlyk uitstrekten, 't geen gelegentheid heeft gegeven, omme alle zodanige Tafelhouders *Lombaarden* te noemen. Weshalven de Graaven aan zodanige perzoonen voor een zeker getal van jaaren octrooi vergunden, om in de respective steden tafel of Lombaard te mogen houden, mits daar voor aan den Graaf opbrengende een jaarlykze recognitie.

Derzelver regt quam ouwlings den Graaven toe.

Die dat by Octrooi aan zekere perzoonen vergunden.

Daarenboven was ook hier te Lande een Superintendant of Commissaris Generaal, die niet alleen het opzigt en directie hadde over de Tafelhouders in de steden, zoo wel van Holland als van Zeeland, maar ook aan den zelve de nodige penningen daar toe verstrekte, waar tegens hy van de rantzoenen, pensioenen en anders zyn voordeel genoot. De laatste, dien wy in de gemelde qualiteit genoemt vinden, was eenen *Fransois Massazia*. Deze wierd in 1584 by de Staten van Holland van zyn ampt ontslagen (*h*), om rede, gelyk de gemelde Staten by hunne Resolutie van den 11. April deszelven jaars verklaren, „ dat al in den jare 1578 na voorgaende beschry-„ vinge aan de Edelen en Steden van Holland en Zeeland gedaen „ den 17 November binnen Gornichem op het stuk van het gebruik „ van de tafelen van Leeninge, geresolveert was, dat de Magistra-„ ten van de Steden dies aengaende in den haren alsulke Christelyke „ en Politique ordre sullen mogen stellen, als sy tot dienste van de „ gemeente en eere van de Steden souden goed vinden, daer toe „ zy ook by de Staten zyn geauthoriseert, by welke Resolutie sy als „ nog persisteren, soo dat de Suppliant het effect van de continuatie „ van de Commissie in desen geroert, over de Steden, die hen nae „ de Resolutie reguleren, niet en zal mogen genieten, enz.

Superintendant of Commissaris Generaal over dezelve.

De nette tyd, wanneer zodanige bank in den Hage allereerst is op-

(*g*) De Professor Boxhorn heeft deze zaake verhandelt in een Tractaatje onder den titel M. Z. Boxhornii *de Trapezitis, vulgo Longobardis, qui in Fœderato Belgio mensas fœnebres exercent, dissertatio.* Het zelve is in den jaare 1640 gedrukt tot Leiden in 8; en hy is van gedagten, dat al ontrent den jaare 1230 de Lombarden zig tot dat einde in Duitschland hebben beginnen op te houden.

(*h*) Hy had zig te vooren by requeste aan zyne Princelyke Excellentie vervoegt „ en daarby hem beklaagt, dat by de Tafelhouders van Haarlem, Am-„ sterdam, Gouda, Rotterdam, Brielle en andere steden van Holland hem em-„ peschement wierde gedaan in 't genieten van het effect van de continuatie van „ zyne Commissie als Superintendant ofte Commissaris Generaal van alle tafelen „ van Holland, Zeeland en andere onder het gebied van zyne Excellentie staan-„ de, en dat ter oorzaeke van dien tusschen hem en de voorsz. Tafelhouders „ proces voor den Hove van Holland gerezen was.

Wanneer de bank van Leeninge in den Hage is opgeregt, onzeker.

opgeregt, is ons verborgen, dog het is zeker, dat dezelve al in vroege tyden hier bekent is geweest. Het oude huis, waarin deze handel wierd gedreven, heeft gestaan in de Nobelstraat aan de zuidzyde regt over de huizinge wel eer toebehoort hebbende den Heer van Bronkhorst, op de meergemelde kaart gedesigneert met No. 66.

In den jaare 1546 gaf Keizer *Karel* de vyfde aan eenen *Bertelmien Banelly*, ongetwyffelt een Italiaan of Lombardier, octrooi voor den tyd van tien jaaren, om alhier tafel te mogen houden, dog op dat de ingezetenen niet met een al te hooge interesse bezwaart en alzoo verders met een uitmergelende woeker geplaagt zouden blyven, begeerde zyne Keizerlyke Majesteit wel uitdrukkelyk, dat hy in plaatze van drie grooten van elk pond groot Vlaamsch, gelyk zyne voorzaaten hadden genoten; nu voortaan voor zyne winninge niet meer zoude genieten dan twee grooten ter weeke, en zoo na advenant van meerder en minder beleningen. Den brief, als den oudsten en eenigsten, die ons tot nog toe aangaande de Haagsche Lombaard te vooren is gekooren, zullen wy hier inlyven.

Octrooi voor de Bank van Leeninge in den Hage.

„ KAERLE, by der gratien Godts Roomsch Keyser, &c. &c. „ Allen den geenen die desen onsen brief sullen sien, SALUT: „ Van wegen *Bertelmien Banelly* is ons vertoont en te kennen gegeven geweest, hoe die tafel van Leeninge bynnen den Hage in Hollant, by den overlyden van *Pierre Bergaigne* cesseert en open staet, waeromme hy Toender ons seer ootmoedelick heeft doen versoucken hem te consenteren die selve Tafele aldaer te mogen houden, en daer op te doen expedieren onse opene brieven in behoorlycker vorme. SOE IST, dat wy die saeke voorsz overgemerkt, en hier op gehad 't advys van onsen lieven en getrouwen, d'eerste en anderen van onsen Raede in Hollant, die welke daer op gehoort hebben den Bailliu en andere van den Gerechte van den Hage die daer inne geconsenteert hebben, genegen wesende ter begeerte van de voorn. *Bertelmien* en synen medegesellen sulcx als hy sal willen nemen, hebben den selven Bertelmien geoctroyeert en geaccordeert, octroyeren en accorderen hem, gevende oorlof en consent vuyt sonderlinge gratie by desen, dat gedurende den tyd en termyn van thien toecomende jaren, hy sal mogen houden of doen houden Tafel van Leeninge in den Hage in onsen Graeffschap van Hollant, behoudelick dat in de plaatse daer syn voorsaten hier voortyts gewoenlick waren te nemen voer heure winninge en conquest drie grooten voer elcken pont grn. Vlaems ter weecke, die voorsz Bertelmien of syne gesellen en sullen niet meer mogen nemen dan twee grooten ter weecke, alsoe na advenant van meer en min, sonder dat wy of onse Nacomelingen daer of eenich recht sullen hebben of mogen nemen, gelyk gedaen es geweest van oude tyden; welk recht wy geaboleert en te niete gedaen hebben, aboleren en te niete doen by desen, sonder dat die voorsz. Bertelmien Banelly, syne nacomelingen, gesellen en facteurs worden gehouden of mogen wesen bedwongen ter betaelinge van dien recht voer of na in eeniger manieren: Ende vuyt onser meerder gratie hebben den selven Bertelmien, mitsgaders

„ gaders zyn erfgenamen, gesellen, facteurs en huysgesinnen, goeden
„ en allen anderen heuren saeken voor den voersz tyt genomen en
„ ontfangen, nemen en ontfangen in onser hoede en sauvegarde, ver-
„ sekertheyt en sonderlinge beschermenisse, alsoe in 't gaen, comen
„ en doende alle heure saeken en affairen, alom in onsen Landen en
„ Heerlykheden, als in den Hage voorsz, willende dat sy beschermt
„ syn van allen injurien, oppressien, scaede, ongelyk, gewelt, ver-
„ druckinge en oploop, van welken en allen anderen moeyenissen en
„ onbehoorlicke nieuwigheden, die welke, op datter eenige bevon-
„ den waren gedaen te syn jegens en in achterdeele van desen onsen
„ brieve, den voorsz Bentelmien, syne erfgenamen, gesellen, facteu-
„ ren en huysgesinnen, wy willen, dat 't selve terstont gebetert, ge-
„ repareert, en wedergestelt sal worden in synen eersten en behoer-
„ licken staet; Hem voerts octroyerende, dat sy den voersz tyt ge-
„ durende mogen vercopen, coopen en winnen met heuren pennin-
„ gen en andere goeden, in alder voegen en manieren daer mede sy
„ sullen connen en meenen te doen heurluyder profyt: Item dat hy sal
„ mogen stellen en setten andere coepluyden, een ofte meer, indien't
„ hem belieft, om te woonen in den Hage voorsz, in zulker manieren
„ als hy daer woent of woenen sal, het sy by gifte, vercoopinge
„ van synen goede in 't geheele of in 't deele, by wisselinge of by
„ eenige andere manieren den voorsz tyt gedurende, sonder oeck
„ yets jegens ons ofte den onsen te misdoen: Ende die selve coep-
„ luyden die hy soe setten sal, om te woonen in den Hage voorsz
„ in der manieren voorsz, en heuren erfgenamen, gesellen, facteurs
„ en huysgesinnen, en allen anderen heuren goeden wy van nu voort-
„ aen en als dan voor nu genomen en gehouden hebben, nemen en
„ houden in alsulke vryheden, sekerheyt en diffensie, en in onse sau-
„ vegarde, als wy doen den voorsz Bentelmien, synen erfgenamen,
„ gesellen, facteuren en huysgesinnen, of eenich van henluyden ofte
„ van den geenen die in heur plaetse gestelt sullen wesen, gelyk voorsz
„ is, hy ware wettig of bastaert: Sturve hy binnen den voorsz tyt en
„ gemaekt hadde syn testament, wy en sullen daer af niet eysschen
„ ofte laten heysschen voor dooder hant ofte andere saken, maer
„ sullen 't selve testament onderhouden en hunne goeden laten kee-
„ ren, achtervolgende den testamenten en dispositien: Ende
„ ingevalle die voorsz wettigen en bastaerden nyet en hadden
„ gemaect heur testament, wy consenteeren en accordeeren, dat
„ die goeden van dien sullen wesen verwandelt na die manieren en
„ gewoente van de plecken van daer die geboren syn, niet jegen-
„ staende die Privilegien, Rechten, Usancien en Gewoenten in de
„ voorsz. onse Landen en Steden van herwaerts over ter contrarien:
„ Ende boven allen desen hebben wy den selven Bartelmien Suppliant,
„ syne erfgenamen, gesellen, facteuren en huysgesinnen geoctroyeert
„ en geaccordeert, octroyeeren en accordeeren by desen, dat sy
„ den voorsz. tyt van tien jaeren geduyrende, sullen mogen gebruyc-
„ ken en useeren van alle sulcke andere Privilegien, Vryheden, Li-
„ berteyten, en exemptie als die andere Banquiers die nu in onse
„ steden van Antwerpen en Brussel Tafel ofte Bank van Leeninge
„ houden, vuyt kragte van ons brieven van Octroye: Behoudelick

„ nog-

„ nogtans dat indien men bevonde in toecomende tyden eenige an-
„ dere gesellen, die de voorsz Tafel van Leeninge aennemen en
„ houden souden willen voor ander minder prys dan voor een stuiver
„ op 't pont groote van den weeken, dat in dien gevalle die voorsz.
„ Suppliant sal gehouden worden die selve Tafel te houden voor den
„ voorsz. prys ofte van deselve te scheyden bynnen een jaer na dat
„ hem beteykent en gesignificeert sal worden, overmits redelicke re-
„ compensie van synen schaden en interessen van huysen, dienaren
„ en andersins, ten seggen van luyden hen dies verstaende: Behou-
„ delick ook dat hoewel die Baggen, Juweelen en Panden; daer hy
„ Suppliant eenige leeninge op gedaen sal hebben, die welke indien
„ die bynnen s'jaers nyet gelost en worden, hy vermach na oude
„ usantie te houden, vercoopen en syn proffyt mede te doene, van
„ nu voortaen van den selven rechte nyet en sal gebruyken maer 't
„ jaer omme gecomen synde, sal die selve panden ende baggen doen
„ vercoopen by eenige getrouwen gecommitteerden, die gehouden
„ sal wesen die ter vente te stellen en vercoopen ten hoechsten hy
„ sal connen, daer af die Suppliant eerst nemen sal syn geleende pen-
„ ningen ende daer na 't verloop en montant sonder meer, en 't
„ overschot van den gelden weder geven den geenen die die panden
„ in syn handen gestelt sullen hebben: Alles sonder faute ende arge-
„ list; Ontbieden daeromme en bevelen onsen lieven en getrouwen
„ den Hooft-Presidenten ende Luyden van onsen Secreten en Groo-
„ ten Rade, den Hoefden, Tresorier Generael en Gecommitteerden
„ van onse Domeynen en Financien, den voornoemden van onsen
„ Rade in Hollant, den Bailliu en andere van den Gerechte in den
„ Hage voorsz. en allen anderen onse Rechteren, Officieren en On-
„ dersaten dien dit aengaen sal, dat sy den voorn. Suppliant, syne erf-
„ genamen, en medegesellen doen laten en gedoogen, rustelick en
„ vredelick genyeten en gebruyken sonder eenige contradictie ofte
„ wederseggen, mer indien hem yet gedaen waere, dat sy hem
„ voorstaen sullen ende terstont oflichten en afdoen, of doen lichten
„ en afdoen en 't voorsz. geempescheerde stellen tot volcomen deli-
„ verantie, en dat sy van desen jegenwoordigen publiceeren of doen
„ publiceeren ygelick in der plecke van synen officie en jurisdictie
„ daer men gewoonlick is uytroepinge en publicatie te doen, indien
„ van noot is en sy des versocht worden, want ons alsoe gelieft. Des
„ toirconden soe hebben wy onsen zegel hier an doen hangen. Ge-
„ geven in onser stad van Brussele den xj. dach van December in 't
„ jaer ons Heeren duysent vyf hondert ses en veertig, van onsen Keyser-
„ ryke 't XXVII. en van onse Ryken van Castilien en andere 't XXXI.

Op de ploye stont geschreven, By den Keyser.

En was ondertekent,

DESPLEGEM.

In den jaare 1644. waren alhier Tafelhouders *Jacques Lora*, *Willem Mazuy* en *Carel van der Heyden*, die de Bank voor eenige jaaren hadden gepagt, en mogt in dat zelve jaar by het opmaken en sluiten van

van den balance van de Bank het kapitaal der beleende panden niet meer halen dan 14939-19- welke ſomme, indien ze eens wierde vergeleken met het montant van de jegenwoordige Bank, veel van den anderen zoude verſchillen.

Aangewende moeite by de Staten tot ontſlaginge van deze woekeraers.

De Staten van Holland hebben al in voorige tyden meer dan eens veele moeiten aangewent, om hunne inwoonders van den zwaaren laſt dezer woekeraars te bevryden, en ten dien einde door den Advocaat van den Lande, Heer *Adriaen van der Goes*, aan de Gouvernante, Vrouwe *Maria*, verſcheide vertoogen en verzoeken laaten doen. De Reſolutie, welke zy den 21. Julii 1547. op dat point namen, behelsde, „ dat men na voorgaande commnnicatie eendrag- „ telyk gereſolveert hadde, dat men eerſt aan haere Maejeſteit de „ Koninginne zoude vervolgen, omme ſimpelyk van de voorſz Lom- „ baerden gelibereert te mogen werden ; en indien daer toe niet en „ konde geraeken, dat men als dan vervolgen ſoude, dat naer ex- „ piratie van haren tyd, hunluyden geen verder continuatie geaccor- „ deert en werde, en of men daer toe mede niet en mochte, dat „ als dan vervolg gedaen ſoude werden, dat hun geen recht van „ verſtaen na 't jaer ofte anderzints, nochte ook geſtolen goe- „ deren t'haren huyſe gebragt en behoort toegelaten te wer- „ den. Immiddels verzogten de zes groote Steden by requeſte aan „ de Staten, dat men de Lombaerden, naer d'expiratie van haer „ Octroy geen nieuw Octroy en zoude verleenen, nogte ook conti- „ nuatie van dien, en dat men 't zelve in zekere pointen zoude re- „ ſtringeren : Waarop de Staten by reſolutie van den 17 Auguſti des „ zelven jaars alleen accordeerden een brief, omme te hebben advis „ van den Raede van Holland. Dit advis, gevoegt by het verzoek, door 's Lands Advocaat wegens de Staten aan de Regentinne gedaan, was van geene andere uitwerkinge, als dat de Staten alleen verkregen een Placcaat (*h*), daarby de Lombaerden bevoolen „ wierd, geen geld te doen op eenige wolle gaerens ofte andere „ materialen, dienende tot de Draperye, nog ook op eenige geſne- „ de ſyde ofte wolle lakenen, ſuſpect weſende van dieverye, op de „ verbeurte van te verlieſen het effect van haarluyder Octroy.

Reſolutie by hen naderhand op dat ſtuk genomen.

Maar wanneer de Staten zig naderhand hadden ontdaan van de onverdragelyke heerſchappy der Spanjaarden, was onder andere ook eene hunner eerſte zorgen, de ingezetenen te verloſſen van die greetige wolven ; Zy beſchreven ten dien einde den 6. November 1578 alle de ſteden zoo van Holland als Zeeland te Gornichem, en namen als toen op dat ſtuk de navolgende reſolutie. Op 't rapport by de „ Staten genomen aengaende de Tafelen van de Leeninge in Hol- „ land en Zeeland, is by dezelve Staten verklaert en gereſolveert, „ dat in alle de Steden der ſelver Landen alſulke Chriſtelyke, Poli- „ ticque ende Gereformeerde ordre en middel op 't ſtuk van dezelve „ leeninge voortaen geſogt, geſtelt en onderhouden ſal mogen wor- „ den als ten meeſten gerieven ende minſte quetſe van de gemeente „ met eere ende proffyt derſelver Steden ſal mogen dienen, daer toe

(*h*) Zie regiſtratie van den 22 Octob. 1547, te vinden in 't eerſte Regiſter gehouden by Adriaan van der Goes, Advocaat van den Lande van Holland, *pag*. 42.

„ de Magiſtraten van de Steden by deſen worden geauthoriſeert, „ mits den Commis Generael *Franſchois Maſſaſia* daermede niet ſal „ werden verkort in alle 't gunt ende in alle plaetſen daer toe deſelve „ gerechtigt ſal mogen weſen.

'tRegt van Bank te houden zedert door de Steden aan zig getrokken.

Uit kragte van deze Reſolutie hebben de Steden zedert het regt van bank te houden aan zig getrokken, omme daarmede te handelen na haar welgevallen, 't zy dezelve te verhuuren, verpagten of zelf te aanvaarden. Dog op dat de Steden zig niet weder zouden te buiten gaan en alzoo vervallen tot het voorig quaad, wierd den 3 Maart 1594 by de Staten „ verſtaen en gereſolveert, dat de Steden van Hol- „ land en Weſtvrieſland van nieuws met geen Tafelhouders van de „ Tafelen van Leeninge ſullen mogen handelen op de exercitie van „ de Tafelen aldaer, anders dan dat zyluyden niet meer voor intereſt „ en ſullen genieten als een halve ſtuyver van de ſes guldens ter wee- „ ke maer wel minder. Zommige Steden hebben zig met de voorgaande Reſolutie alleen vergenoegt, andere als Amſterdam (*i*), Rotterdam (*k*) enz., hebben daarenboven nog een afzonderlyk Octrooi verzogt en verworven. De Magiſtraat van den Hage is by de meergemelde Reſolutie gebleven, en heeft eerſt de Bank van Leeninge aan deze en geene verpagt, maar naderhand aan haar behouden.

Inzigte van de Steden daartoe.

De redenen, welke de Steden, daar zulke Banken zyn, daar toe bewogen en aangezet hebben, zyn geene andere geweeſt, als om daar door haare behoeftige inwoonderen, die in tyden van nood gedrongen zyn hunne goederen te verpanden, eenigermaaten te ontheffen van de zwaare Sta-gelden, of gelyk de Regeerders van Amſterdam by hunne Reſolutie van den 29. April 1614 ſpreeken, *te bevryden van de uitzuipende en onbehoorlyke woeker*, waarmede de nood geprangden boven vermogen door de particuliere Tafelhouders plegen gedrukt te werden; waarop dan by de Overheid in de Steden goede en dienſtige reglementen van tyd tot tyd zyn geſtelt. En dit inzigt heeft ook de Magiſtraat van den Hage gehad, wanneer ze al in den jaare 1637. by eene Keure van den 28. April vaſtſtelde, dat de Tafel van Leeninge voor 't toekomende in plaatze van een blank ter weeke van ieder pond groot Vlaamſch, niet meer ſal mogen genieten als een halve ſtuiver; verbiedende voorts, dat geen particulier zyn geld op intereſſe zal mogen geven en daar voor tot zyne verzekeringe nemen eenige panden; en wel inzonderheid in den jaare 1681. deze navolgende Ordonnantie dede afkondigen, onder anderen mede vervattende een verbod tegens de zodanige baatzoekenden, die zig onderwinden allerhande meubele goederen in pand te nemen, om henzelven door eene intereſſe boven den ordinair geoorloofden loop te verryken en alzoo de publieke Bank van Leeninge daar door te benadeelen. De woorden van de gemelde Ordonnantie zyn deze:

Nadere Keure op de zelve.

„ SChout Burgemeeſteren en Regeerders van 's Gravenhage adver- „ teren eenen ygelyk mits deſen, dat tot verligtinge van de goe- „ de

(*i*) Zie 't Octrooi aan Amſterdam vergunt den 25. April 1614. gedrukt te vinden onder de Handveſten der zelve Stad, 3. *deel.* 1. *Boek tit.* 9. *pag.* 248.

(*k*) Zie 't Octrooi aan de Stad Rotterdam verleent den 28 April 1635.

„ de gemeente de intereffen in de Stede-bank van Leeninge fyn ver-
„ mindert, en zulx in het toekomende maer fullen werden gegeven
„ als volgt.

„ Van alle panden, waer op fal wefen gehaelt beneden de hondert.
„ guld. fal weekelyks den intereft werden gegeven eenen penning of
„ feftiende part van een ftuyver van yder gulden.

„ Hondert guld. en daer boven tot twee hondert guld. toe op ee-
„ nige panden gehaelt fynde, fal voor den Weekelyken intereft ge-
„ geven worden van yder drie gulden een duyt of twee penningen.

„ Ende fullen defelve panden ten allen tyden konnen werden ge-
„ loft, mits alleen betaelende den intereffe daer op verloopen tot de
„ loopende weeke fonder meer.

„ Van alle panden beleent met 200 gulden en daer boven tot 500
„ guld. toe fal maendelyk werden betaelt vyftien ftuyvers van yder
„ hondert gulden.

„ Ende hooger als 500 guld. beleent fynde, fal van elk hondert
„ guld. alleen ten intereffe worden betaelt thien ftuyvers.

„ Ende fullen de voorfz panden van twee hondert guld. en daer
„ boven geloft werdende, altoos moeten betaelen de intereffe op de
„ felve vervallen tot de loopende maendt incluis.

„ Ende foo bevonden werd, dat niet tegenftaende by verfcheyde
„ Publicatien expreffelyk is geinterdiceert aen alle particuliere luyden
„ eenige penningen op intereffe uyt te doen, daer voor nemende
„ meuble goederen te pande, egter fommige haer fulx nog ondervin-
„ dende, SOO IST, dat mits dien allen en een yder wel expreffe-
„ lyk werd geinterdiceert en verboden, eenige gelden op intereffe
„ uyt te doen, waer voor fy eenige meublen te pande nemen, op de
„ verbeurte van alle de penningen, die daer op fyn gegeven, ten lafte
„ van die geene die defelve zoude mogen komen te fchieten, en de
„ geregte helft van de geleende penningen ten lafte van die geene die
„ van eenige particuliere luyden eenige penningen op meubile goede-
„ ren heeft opgenomen, te keeren een derde part ten behoeve van
„ den Officier, een derde part ten behouve van den aenbrenger, en
„ het refterende derde part voor den armen.

„ Ende alfoo eenige quaetwillige menfchen hebben gemeynt de
„ voorgaende Keure op dit fubject gedaen emaneeren, fonder vreefe
„ van ftraffe te konnen eluderen, met haar beleeninge een fchyn te
„ geven van conditionele verkoopinge, Soo werd mits defen een
„ yder gewaerfchout, dat mede voor beleeningen in 't toekomende
„ fullen werden gehouden alle fodanige contracten waer by eenige
„ meubelen goederen werden verkogt, onder conditie dat die na
„ verloop van eenigen tyd fullen konnen werden by de verkoopers

„ wederom gehaalt, mits betalende gelyke somme, als waer voor
„ die waren verkogt, met den interesse van dien, of ten tyde van
„ sodanige simulate verkoopinge den interest werd gerabbateert, of
„ daer in eeniger manieren directelyk of indirectelyk eenigen interest
„ werd genooten, en sullen ten dien eynde sodanige kopers gehouden syn onder eede te expurgeren, dat zy geen interest hebben
„ genooten, nog in den beginne der voorsz handeling meynden te
„ genieten, ofte sullen by weygeringe van den voorsz eedt voor beleenders werden aengesien, en incurreren de boete hier vooren gestatueert.

„ Ende voor zoo veel eenige panden jegenwoordig by particuliere
„ luyden souden mogen wesen beleent ofte in voegen voorsz simulaet
„ verkogt, werd mits desen gestelt den tyd van ses weeken na de
„ publicatie deses, omme deselve panden aan de eygenaars te restitueren, ofte wel in deser Stede-Bank van Leeninge over te brengen,
„ alwaer deselve sullen werden aengenomen, mits niet boven de
„ waerde beleent synde, op pene dat de voorsz tyd oversteeken synde de sodanige beleenders mede in gevolge van dese Keure sullen werden gemulcteert.

„ Aldus gearresteert ter Kamere van Burgemeesteren van 's Gravenhage den 16 Juny 1681, en ten selven dage gepubliceert.

Onderstont en was getekent,

ANTHONY DE VEER.

XXIII. HOOFT-

XXIII. HOOFTSTUK.

Verhandeling van de twee Doelens, als I. van de St. Joris Doele. *By wien en wanneer deze Schutterye is opgeregt. Wapen-oeffeninge, Uittogten, Voorregten, Privilegien dezer Schutters, en gifte van den Schuttap. Wie daar van vry waren. In den jaare* 1584 *wierden zy met de Suppoosten van den Hove onder twee Vendels vereenigt, dog naderhand weder van den anderen gescheiden. De Suppoosten, van ouds gewoon met de Burgers te waken, zyn in laatere tyden by verscheide gelegentheden onder een afzonderlyk lighaam in de wapenen gebragt tot bescherminge van den Haag. Hoe de Confrerie van St.* Joris *bestaat en geregeert werd. Haar Feest en maaltyd. Hoedanigheid van 't gebouw. II. Van de* St. Sebastiaans *of* Nieuwe Doele. *De oudheid der Schutters hier te Lande, verscheidentheid hunner wapenen, oeffeninge, kledinge; en waar toe zy gebruikt wierden, in 't algemeen aangetoont. Wanneer en by wien deze Schuttery is ingestelt. Hoe dezelve in den beginne bestond, hoeze van tyd tot tyd is vermeerdert, en tans bestaat. Gebruik, naam-oorsprong en gesteltenis der Doelens. Hoe het Papegaai schieten aldaar is ingevoert. De nieuwe Doele by wien gestigt. Haare gestalte zoo van buiten als binnen beschreven.*

DE St. JORIS DOELE.

ONder de publieke gebouwen, die tot den burgerlyken of werreldlyken staat behooren, zullen wy mede stellen de twee Doelens, die alhier gevonden werden, waar van d'eene den naam van de *St. Joris* en d'andere van de *St. Sebastiaans* of *Kloveniers Doele* draagt. En dewyl dezelve veel van den anderen zyn verschillende, zullen wy ze ook afzonderlyk verhandelen en in de eerste plaatze beschryven de St. Joris Doele, als de oudste en agtbaarste, vermits dezelve het aanzienelyk Broederschap van de Ridderlyke orde van St. Joris eigen is. Wy zullen ons niet ophouden met een diep en naauwkeurig onderzoek, wie deze *St George* of *Joris* eigentlyk zy geweest, nadien al 't geen men van dezen Heilig en zyne daaden verhaalt vind, meer op een beuzelagtige vertelling, dan op een waaragtige geschiedenisse rust. Egter zyn 'er verscheide (*a*) die werk gemaakt hebbende van zyne levens-daaden in 't breede te beschryven, beweren, dat deze St. *Joris* zoude zyn geweest een vermaard Krygs-overste in den oorlog onder den Keizer *Diocletianus*, gebooren in Cappadocia, van eene eerelyke en aanzienelyke familie, en ten tyde zynes lydens en ont-

Beschryving van de St. Joris Doele.

Wie deze St. Joris geweest zy.

Llll 3 hoof-

(*a*) Zie Th. de Rouck, *Nederl. Herauld, cap. VII. n°. CIX., pag.* 195.

hoofding een Graaf. Wat daar van zy, dit is zeker, dat hy byna in alle Landen als Patroon en Schutheilig van deze Orde werd gevierd, en dat verscheide Kerken, Kloosters en altaaren in zynen naam gestigt en gewyd zyn (*b*) gelyk onder anderen bekend is, dat dezelve St. Joris in Engeland (*c*) by 't instellen van die vermaarde Orde van den Kouseband, door Koning *Eduard den derden* tot Patroon ook is aangenomen geworden. Welk exempel onze voorouders in 't opregten van hunne Schutterye navolgende, de Doelen in de meeste zoo niet in alle Steden van Holland den naam na dezen St. Joris hebben gegeven.

Door wien en wanneer dit Broederschap is opgeregt.

Wie dit Broederschap in den Hage heeft ingestelt, melden onze jaarboeken niet, en onze Historie-Schryvers maken daar van, als mede van den tyd der opregtinge geen het minste gewag. Nogtans zeggen zommige, dat Graaf *Floris de vyfde* die geene zoude zyn geweest, die deze Orde alhier allereerst heeft ingevoert, dog op wat grondslag en bewys zulk voorgeven steunt, is ons nergens gebleken. Wy zullen derhalven deze zaeke in onzekerheid laatende tot nader ontdekking, egter met goed bescheid aantonen, dat deze Schutterye in vroege tyden en zelfs al voor den jaare 1400. in den Hage in wezen is geweest, want Hertog *Willem van Beyeren* in den jaare 1407. die van den Hage begunstigende met de excyse, Vleesch-hal, Vischmarkt, Kraan en diergelyke voordeelen, zegt uitdruklyk, dat hy dit alles aen hen verleent, *behoudelic dat onse schutten van den Hage den Schutwyn hebben en houden sullen, als wy hem die laitste gegeven hebben.* Dezen gifte-brief hebben wy niet magtig konnen werden, maer het is niettemin waarschynelyk, dat de gem: Ridders uit kragte van het zelve voorrecht jaarlyks in Februarii dezen Schuttap in 't openbaar op hunne Doele nog verpagten, en met aangeplakte biljetten verkondigen, *dat dese Schuttap den voorsz Confrerie van ouden herkomen*

Gifte van den Schuttap.

(*b*) Dus ziet men de groote en pragtige kerk te *Amersfoort* in 1248 gebouwt, aan dezen St. Joris toegewyd. Ter eere van den zelven St. Joris stigte Keizer *Hendrik de tweede* een klooster te *Bamberg*, 't welk A°. 1011. wierd ingewyd. De *Nes* een dorp gelegen in de Grietenye van Uttengerdeel hadden de Duitsche Ridders een Klooster, 't geen toegeheiligt was aan St. Joris, 't welk daarom in eenen brief van 't jaar 1529 genoemt werd het Mansklooster van de orde van St. Georgius, Anth: Math: *analect. tom. VI.* Oudh. en Gestigt. van Vriesland 2. *deel. p.* 309. Te *Delft* is ook van ouds bekent geweest de St. Joris kapel, gestaan hebbende aen 't St. Joris Gasthuis, nu het Dol of Krankzinnighuis. Voor de bekende beeldstorming zag men boven den ingang voor aan straat eenen St. Joris te paard in witten arduin uitgehouwen. Zie Bleisw. *Beschr. van Delft pag.* 294 *en* 494. Goudhoeven *pag.* 603.

(*c*) „ De rede, waarom d Engelschen eigentlyk hebben opgenomen *St. Joris* „ boven de voorverhaelde by Selden zyn deze. Ten is niet vreemt (zeid hy) dat „ een soo belliqueuse natie (denoterende de zyne) voor haar Patroon heeft opgenomen den perzoon van so een heyligen Soldaat, en so wel bekent by den specialen naam van Tropheophorus of Victoricus, dat is die verkrygt de victorie en „ wegdraagt de Tropheen der vyanden, zynde insgelyx van soo veel meerder eminentie in beyde de kerken van 't Oostersche en Westersche Keyserryk, als is *St.* „ *Sabas*, *St. Sebastiaen*, *St. Maurice*, en alle andere die mede krygsluiden zyn „ geweest; en dat (naer zyn zeggen) door de kennisse die d'Engelsche aldereerst „ van hem verkregen hadden in 't oorlogen ten Heyligen lande; enz. Th. de „ Rouck *Nederl. Herauld*, *p.* 195.

men is competerende, bedragende *een halve ſtuyver op elken ſtoop wyn, die in drie termynen elks van agt dagen deſen loopenden jaere, in alle herbergen van den Hage en Hage-ambagt gehaelt en gedronken ſullen werden* (*d*).

Van dezen impoſt of Schuttap was niemand in den Hage vry, dan de Graaf, zyn huisgezin en familie, het Hof en de Suppooſten, zoo als blykt uit een oud geding en daarop gevolgde Sententie tuſſchen den pagter en de Hooftmannen van deze Schuttery (*e*); en wel inzonderheid uit een Sententie of eigentlyk declaratoir van den Hove van Holland van den 30 April 1464 (*f*), waar by de Heeren Raden verklaren, „ dat van den voorſz Scuttap vry zullen zyn alleen die Sup„ pooſten van den Camere van den Raide in Hollant, die nu ſyn ofte „ namaels weſen ſullen, alſe myn Heere den *Stedehouder*, die *Rai*„ *den*, *Griffier*, den *Rentmeeſter Generael*, den *Bewairrer van de* „ *Charten*, den *Ontfanger van de Exploiten*, den *Procureur* en *Ad*„ *vocaet myns voirſz genaden Heeren* en den *Secretariſſen* en *Deur*„ *waerders*, die in de Inſtructie en Commiſſie van den voirſz Camere „ van den Raide in Hollant genoemt en geſpecificeert ſtaen ofte hier „ namaels in andere Inſtructien en Commiſſien, die de ſelve myn ge„ naden Heere van zyn voirſz Camere maken en ordineren ſoude mo„ gen, verclaert, begrepen en geſpecificeert ſullen mogen werden.

Wie daar van vry waren.

Van alle de verdere Privilegien, Octrooien en voorrechten, waar mede deze Ridderlyke orde van tyd tot tyd door de Graven van Holland zyn begiftigt, hebben wy geen ander konnen ontdekken als alleen een Octrooi en Ordonnantie, waar by Koning *Philip de II.* in den jaare 1563. aen Deken, Hooftmannen en Raden van dit Broederſchap onder anderen verleent het regt van parate executie tegens die geene die in gebreke blyven te voldoen hunne breuken, boeten en mulcten en 't geen men den Ridder van St. Joris ſchuldig is, dat is te verſtaen zodanig geld, als een Schutter in deze Confrerie werdende aangenomen, 't zy hy quam te ſterven of uyt de Schuttery te gaan, of dat hy daar uit wierde gezet, gehouden was als een doodſchuld ten behoeve van het Broederſchap te betalen, welke doodſchuld voorheen bedroeg twee Philippus gulden, of de beſte boog met zyne toebehooren, daar mede hy maandſchut plagt te houden. Nu ſtaat het een ieder, die tot Lid van dit aanzienelyk gezelſchap werd toegelaten, vry om by inſchryvinge deze ſomme te mogen vergrooten, na zyn welgevallen. Wy zullen de woorden van deze Ordonnantie, in 't geheel alhier uitſchryven:

Privilegien aan 't Broederſchap verleent en onder andere 't regt van parate executie.

„ PHILIPS by der gratien Goeds Coninck van Caſtillien van „ Leon van Arragon &c. alle den geenen die deſe jegenwoordi„ ghe ſien ſullen ſaluyt; Wy hebben ontfangen die oetmoedige Sup„ plicatie van Coninck, Deecken, Hooftmannen, ende agt Raden van der

Ordonnantie en Octrooi voor de Schutterye van St. Joris Confrerie.

(*d*) Deze verpagtinge bedraagt (zoo wy onderregt zyn) ontrent 150 guldens. De Pagter heeft de keuze om zodanige weeken of termynen in 't jaar te mogen kiezen als hem goed en profytelykſt dunkt.

(*e*) Hier na te vinden onder de Bylage XX. 1. *loco.*

(*f*) Mede te vinden onder de Letter XX. 2. *loco.*

„ der Confrerye van de Ridder St. Joris in onſer Vlecke van den Hage, hoe dat die voorſz Confrerye by wylen hooger Memorie, „ Graven, ende Graaffinnen van onſe Landen, ende Graafſchappen „ van Hollandt, in der tyt weeſende, mitsgaders ook by wylen „ hooglofſelyke memorie die Keyſer *Carele die vyfde* van die naame, „ onſe Heer en Vader ſyne ziele Godt genaedigh ſy, gegunt ende gegeven ſyn diverſche Privilegien, ende Octroyen, van de welken de „ Supplianten 't effect van dien altyts ruſtelyken ende vredelyken ſedert dien tyt, ende tot op dien dagh van huyden toe gebruykt „ hebben gehadt ſonder yemandts contradictie. 't Is nu ſoo dat overmits het lange verloop van tyden, ende principalyk mits die ſpolieringe van de voorſz Vlekke van den Hage, gedaan by *Maerten van Roſſen* alle de voorſz. principaele Privilegien, Octroyen „ ende anders, de voorſz Confrerye concernerende, verduyſtert ſyn, „ mits 't welke niet alleen de voorſz. Confrerye geſchapen is, geheel „ tot niete te komen ende te vergaen, mer ook den dienſt Godts, „ die op den altaar van ſint Joris dagelyx gedaen wordt, ende by de „ gemeene Broeders onderhouden moet werden, 't welk aanmerkende die voorſz. Supplianten ende ſonderlinge, omme de voorſz. „ dienſt Godts te doen continueeren, ende ook de Confrerye ende „ Broeders van dien in eeren ende by malkander te houden, hebben „ gerecouvreert 't dubbelt van ſeekere oude articulen, daar na die „ broeders van de voorſz. Confrerye heurlieden plagen te reguleren, „ waar van de inhouden van woord tot woorden hier naar volgt, „ omme die Schutters ende Broederſchap van St. Joris Gilde in den „ Hage in eeren te houden, ende die Schutters ende Broeders in „ liefde ende vriendtſchap te blyven, 't welk niet wel doenelyk en „ is, ſonder Regel, Pollitie ende geneugelyke communicatie met malkanderen te hebben, Soo is't, dat wy Koninck, Deeken, Hooftmannen ende agt Raden, nu in der tyt weſende een Ordonnantie „ geſtelt ende gemaekt hebben, hoe ende in wat manieren dat een „ yegelyk van de ſelve Gebroeders ende Schutters, van nu voortaen „ hem hebben ende gedragen ſullen, ſoo wel in 't ſchieten van de „ Doelen, als in andere behoorlyke ſaken daar buyten, hier naar in „ 't lange by Articulen verklaardt, ende geſchreven.

I.

„ In den eerſten, dat alle jaeren den eerſten Sondach, naar St. Joris dagh, ſoo gewoonelyk is, in de ſyngende Miſſe in de Groote „ kerk op St. Joris autaer, alle de Schutters ende Gebroederen ſullen „ komen offeren, op de verbeurte van een ſtuyver Brabandts, ſoo „ verre de ſelve Schutters ende Gebroeders binnen den Hage ende „ niet ſiek en ſyn, welke ſtuyver gaen ſal tot proffyte van 't voorſz. „ outaer van St. Joris.

II.

„ Item op den ſelven dagh ſullen de ſelve Schutteren 's middaghs „ met malkanderen eten, elk op ſyn gelag, op de verbeurte van drie ſchel-

„ fchellingen Hollandts, ende fal men daer als dan fpreeken ende
„ fluyten van alle faeken aangaande de Gilde voorfz. ende byfondere
„ van der pelleuren, die die Schutters dat jaar dragen fullen, ende
„ ook of men de Papegay in dat jaer fchieten fal of niet, mits or-
„ donnerende de Deken, ende Hooftmannen van den toekomende
„ jaere, ende dat gedaan fynde, eenen dag in den Doelen te betey-
„ kenen, omme by de ouden Hooffmannen rekeninge ende bewys te
„ doen, voor den felven Schutteren, die aldaar als dan jegenwoor-
„ digh ende prefent wefen fullen; weefende van de Agten en de gee-
„ ligeerden tot Raden.

III.

„ Item indien men op den felven dagh van de maaltyt van St. Jo-
„ ris pelleuren op 't welke by het meerendeel van de Schutters voort-
„ gang hebben fal, fullen defelve Schutters defelve pelleuren gehou-
„ den wefen te laeten maeken binnen fulken tyt als men als dan daer-
„ toe ftellen fal op de verbeurte van drie fchellingen Hollandts, ende
„ foo meningen dagh defelve Schutters daerna nog in gebreeken zyn,
„ fullen alle dagen verbeuren eenen fchellingh Hollandts, geduerende
„ den tyt tot dat fy de felve pelleuren hebben fullen, welke pelleu-
„ ren de voorfz Schutters byfondere de eerfte drie volgende jaeren
„ in allen Proceffien, Maenfchutten en andere vergaderingen aen-
„ hebben fullen, op de verbeurte van drie fchellingen Hollandts,
„ van welke pelleuren te dragen en fal niemandt exemptie mogen pro-
„ poneren, het zy de Edelen ofte Suppooften, mits conditie dat een
„ yegelyk fal mogen volftaen met Haegfe Laekenen; fullen ook ge-
„ houden wefen op elke mouwen van de pelleuren ten minfte te han-
„ gen, ende daer aen dragen een Voet-boge, Papegaye ende Rolle
„ naer ouder gewoonte.

IV.

„ Item op den Ommegangksdag in den Hage, fullen in de Pro-
„ ceffie alle de Schutters, ende Broeders van de felve gilde, met
„ heuren voorfz pelleuren ende met een pyke in de handt hebbende,
„ mede ommegaen, op de verbeurte van drie fchellingen Hollants,
„ foo verre fy in den Hage ende niet fiek en fyn, mits die geene die
„ ommegaen fal als boven, hebben fullen voor heur ommegaen een
„ kanne wyns, die fy haelen fullen daer de Hooftmannen hem wyfen
„ ende ordonneren fullen, ende elders niet, ofte twee Brabantfche
„ ftuyvers daer vooren.

V.

„ Item fullen ook van gelyken gehouden wefen te komen op Hey-
„ lige Sacramentsdagh met een toortfe, ende ter eeren Godts ende
„ het voorfz Sacrament in de Proceffie te gaan naar ouder gewoon-
„ te, ende dat op de verbeurte van drie fchellingen Hollandts, ende
„ die te employeeren ten profyte van den Autaer voorfz.

VI.

„ Item na de Missen sullen die Deeken , Hoiftmans ende gemeene „ Broeders van de gilde, na hen de weete gedaan is als 't behoort, „ komen ter plaatsen die hem lieden by den Hooftmannen beteekent „ sal worden, omme met malkanderen te gaan offeren, mitsgaeders „ ook van gelyken in de uytvaerden van den gesturven en overleden „ Gilde-broeders , ende dit op te verbeurte van eenen schellingh „ Hollandts, ten waere iemandt siek of buyten den Hage van huys „ geryst ware, ende dit te gaen tot proffyte van den Autaer als voo- „ ren; Nopende de uytvaerden sullen de Broeders van den cavele „ daar den overleden onder waaren, dese offerhanden gehouden syn „ te doen op de peynen als in den text , uytgezondert ter uytvaer- „ den van groote Meesters, Deeken, Hooftmans in der tyt ofte an- „ deren die merkelyk het gilde met testamente verbeetert sullen heb- „ ben, in welken gevalle die geheele Schutterye gehouden sal syn te „ compareren op peyne als vooren.

VII.

„ Item als by den Heeren Deeken , Hooftmans, ende gemeene „ Gilde-broeders voorsz, ofte 't meerendeel van dien gesloeten is, op- „ waarts na den Papegaey te schieten, soo sal een yegelyk Gilde-broe- „ der ende Schutter gehouden wesen , mede te schieten ten minsten „ met drie bouten naar ouder gewoonte, indien hy in den Hage is, „ ende ingevalle hy van huys of siek was, nogtans mede gelden in alle „ de onkosten, gelyk off hy present waere geweest, ten zy eenige „ merkelyke groote redenen van ouderdom of anders , 't welk sal „ staan tot discretie van den Deeken ende Hooftmans.

VIII.

„ Item sullen de Schutters ende Gilde-broeders in de voorsz verga- „ deringe present wesende, inde eerste maaldtyt van der Schutterye „ in handen van den Hooftmannen op leggen, ende betalen heure „ quote ende aandeel tot sulken taux als hem by de voorsz Hooftmans „ vermaandt ende geëyst sal werden, omme daar mede te betaelen „ de onkosten van de voorsz opschieten en de feesten van der Schut- „ terye, doende van de selve ontfangh ende uytgeven reekeninge, „ als dat behoeren sal, naar der gewoonte.

IX.

„ Item sullen die Hooftmans in der tyt wesende voor Pynsteren al- „ tyt looten ende die Gilde-broeders ende Schutters aan vieren dee- „ len, omme die toekomende somer elc op vier dynsdagen met heur „ vierendeel van den Schutters maenschut te houden, ende sal elck „ Hooftman met den Schutters onder hem gevallen in de Doelen we- „ sen, al eer de klocke in de groote kerke halff elf uyren geslagen sal „ hebben, ofte anders tot sulken tyt al de Hooftmans, by den Doel- knecht

„ knecht de Schutters sal laaten weeten, op de verbeurte den Hooft-
„ man twee Schell. ende elke Schutter eenen Stuyver, ende dat voor
„ de genen die komen eeten, ende niet geschoeten en hebben, ende
„ anders nyt, welke breuken die Schutters, des 's middaghs ver-
„ drynken sullen, ende soe wye in 't voorsz. maanschutte, soo uyt
„ ten Doelen, als maaltyt geheel achterblyft, ende niet en compt
„ eeten, die sal verbeuren vier Schellingen Hollandts, geordonneert
„ mede al tot proffyte van den presenten als vooren, alsoo ver hem
„ by den Schutters-knegt daegs te vooren de weetene gedaen is, aan
„ syn persoon ofte t'synen huyse, alwaart ook dat de selve Schutters
„ uyt ten Hage waren, ende dat voor soo verre het roert 't voorsz
„ vieren van de maaltyt ende verder niet.

X.

„ Item die vier Hooftmannen elken mitten synen in den Doele we-
„ sende als voorsz es, sullen in eenigh van de stukken, daar 't hem
„ gelieven sal, schutterlyk te schieten, drie cauveelen ofte heulen,
„ elk cauvel om een halve stuyver de man, ende wat voor de mid-
„ dag met schieten verlooren wordt, dat sal te vooren in 't gelach
„ van de middagh-maeltyt gaen voor de geene die daer in 't gesel-
„ schap wesen sullen, welke maaltyt by de Hooftmannen geleyt sal
„ worden, 't sy in den Doelen of eenige Schutters huysen, die her-
„ berge houden, of elders in een eerlyke plaatse, daar 't hem luy-
„ den believen sal.

XI.

„ Item sal die Hooftman, eer de maaltyt gedaan sal syn, rekenen
„ wat daer dien dagh verteert is, ende elke Schutter syn aandeel
„ eysschen van 't gunt dat sy elks te gelden sullen hebben, boven de
„ absenten, ende de voorsz. heulen, ende cauvelen die sy elc in den
„ synen opleggen sullen, welke absenten de Hooftman verleggen
„ sal, ende alle op de verbeurte van eenen canne wyns al eer sy
„ van de taeffel gaen, tot proffyte van den geenen aldaar vergaedert
„ synde, ten waere sy de waerdinne te vreeden stellen, ende sal
„ geene Hoofman die drie eerste maenschutten mogen verleggen
„ op andere dagen, dan den geprefigeerden ende ordinaris dagh,
„ behoudelyk indien de selve Hooftman nootelyk absent mogte syn,
„ sal mogen volstaan mits eenen anderen Schutter stellende in syne
„ plaatse, ende sullen die voorsz. drie maanschutten gehouden wor-
„ den agter eenvolgende, op peyne indien contrarye gebeurde, de
„ absenten ongehouden sullen syn eenige absentie te betaalen, ende
„ het laatste vierde Maandtschut sal mogen gehouden werden in de
„ tyd van de Most, of anders tot goedtdunken van de Hooftman.

XII.

„ Item in alle welke Maanschutten ook sullen mogen komen die
„ Koningh, Deeken, Hooftmannen ende anderen van den Schutters,

„ die 't op dien dagh heur Maandtſchut niet weſen en ſal, ende „ mede ſchutterlyk ſchieten, ofte 's middaghs met den anderen ee- „ ten op heuren penninck, mits ook genietende 't prouffyte dat van „ den abſenten, ende anders vallen ſal.

XIII.

„ Item binnen den huyſe, hoff ende het geheele begryp van den „ Doelen van der Schutterye voorſz, mitsgaders in de maaltyden „ van St. Joris, ende de Maanſchutten en ſal niemandt onheuslyken, „ nog onbetaemelyken ſpreeken, ofte quaede manieren houden, de „ een tegen den anderen, ende byſonder als men ſchiet, dan alle „ Schutters behooren te ſpreeken, op peyne voor de eerſte reyſe „ van drie ſchellingen Hollandts, ende de tweede reyſe van gecorri- „ geert te worden, na gelegentheyt ende groote van der ſaeken, „ ende dit al by bewys van den Schutteren daar yegenwoordiglyk „ ſynde, ende ſal het ſelfde beregt worden by den Deeken, vier „ Hooftmannen ende agt Gecommitteerden; ende ingevalle ter plaat- „ ſe als vooren, eenige vordere misverſtanden geſchieden, als van „ vegten, mes trecken ende diergelyke, ſulcx ook datter bloedt na „ volgde, 't ſelfde ſal insgelyk beregt werden als vooren naer gele- „ gentheyt van der ſaaken, ende dit al ten prouffyte van St. Joris.

XIV.

„ Item ſoo wie in den Doelen, een cavel of meer ſchiet, het ſy „ voor de middagh, off na de middagh, die ſal ſoo wel om ſyn ſelfs „ eere, als anders, aan den Wyſer van den Doelen, daar hy ge- „ ſchooten ſal hebben, betalen een oortgie voor dien dagh, ende „ die meer geven wil die moet wel.

XV.

„ Item is geordonneert als boven, dat een yegelyk Schutter voorſz „ ſullen moeten hebben ten minſten een ſtalen boege wegende vier „ pondt mit peylen, daer men ſchutterlyk in den Doelen mede „ ſchieten magh, hem eygen toebehoerende, binnen drie maanden „ na dato van deſen, op peyne van vier ſchellingen Hollandts, ende „ ſoo meenigen dagh als hy over die drie maanden laet gaen, ſoo „ menighen ſchellingh Hollandts, ſonder alle arch ofte liſt; ende „ ſoo wie nieuw Schutter wordt, binnen drie maanden daar na, op „ gelyke peyne, *want reynigheyt ende waerachtigheyt behoort den boo- „ ge toe.*

XVI.

„ Item geen Schutter en ſal vuyten voorſz Schutterye mogen ge- „ ſteldt worden by eenige Hooftman, dan by advys, conſent, wille „ ende weeten van den Coningh, Deeken ende Hooftmans, mitten „ Agten ende eenige van de outſte Schutters daer mede over geroe- „ pen,

„ pen, ende soo wye sulx uyt de voorsz Schutterye gaet ofte gestelt
„ wordt, die sal evenwel gehouden wesen, te betaalen twee Philip-
„ pus guldens in de stede van syn doodschult in alle manieren off hy
„ broeder van St. Joris gestorven waere; ende soo wie broeder sterft,
„ sal ook voor syn doodschult betaalt worden by den geene die 't
„ behoort, twee Philippus guldens, ofte den besten booge met syn
„ gereetschap daar hy mede Maenschutte plagh te houden, des sal
„ een yegelyk Schutter tot allen tyden als hem believen sal uyt de
„ voorn. Schutterye mogen gaen, mits opleggende twee Philippus
„ guldens voor syn dootschult als vooren.

XVII.

„ Item als yemant van de Hooftmannen yet voorkomt, den gilde
„ en gebroederschap ofte den Doelen aangaande, soo sal den selven
„ Hooftman by den Schutters-dienaar, den Coningh, Deeken ende
„ d'andere Hooftmans, mitten Agten van den Ouden ofte Raeden
„ geëligeert, moeten ontbieden te comen op ten huyse van den
„ Doelen, of anders na gelegentheyt van der saeken, telken op de
„ verbeurte die niet en quame van eenen schellingh Hollants, ten
„ waere den selven Coninck, Deeken, Hooftmans off eenige van de
„ Achten merckelyke reden van onschult deden, ende sullen die Co-
„ ninck, Deeken ende Hooftmannen mitte Achte aldaar gekomen
„ synde, mogen besoingneren, gelyk ende in alre manieren off de
„ selve Deeken of Hooftmans ende absent blyvende aldaar present
„ waeren, ende 't selve sulx voortganck hebben.

XVIII.

„ Item alle andere goede Costumen, gewoonte ende handelingen
„ van den Doelen, ende daar buyten alhier vooren nyt gestelt ende
„ deesen nyt contrarierende, sullen onderhouden werden naar ouder
„ gewoonte, navolgende seekere Ordonnantie ende Caerten, han-
„ gende op den Doelen-huyse, en onderteekent by den Coninck,
„ Deeken, Hooftmans, mitsgaders Achten, ende tot kennisse ende
„ arbitraige van den Coninck, Deeken, Hooftmans ende Agten.

XIX.

„ Item van alle dese pointen ende articulen sullen de voorsz Co-
„ ninck, Deeken, Hooftmans ende acht Raden, ofte 't meerendeel
„ van dien in 't geheel ofte in 't deel na den tyt gelegen is, mogen
„ houden in surcheance, mits de selve poincten nogtans in weesen
„ blyvende, als den tyt dat weder eyscht te onderhouden, 't welk
„ men den gemeen Schutters ende Broeders altyt weder verkondi-
„ gen sal in de maeltyt van St. Joris dagh, als sy by een vergadert syn,
„ ende de selve articulen amplieeren, altereren ofte diminueeren tot
„ goeddunken van Coninck, Deeken, Hooftmans ende Achten,
„ tot welvaart van de voorsz Confrerye.

XX.

,, *Item sullen alle de voorsz. Breucken, mulcten ende gedebourseerde*
,, *penningen by den Hooftmans voor de absenten verleyt, mitsgaders ook*
,, *van alle 't gunt dat men den Ridder St. Joris schuldig is, voor date*
,, *van dese gevallen, geëxecuteert worden tegens den onwilligen by den*
,, *Schutters Bode, hebbende een pyle in de handt ende by ordonnantie*
,, *van de Hooftmans realyk ofte by feyten, ofte anders by alsulk recht*
,, *off rechten, als den Coninck, Deeken ende Hooftmannen gelieven ende*
,, *oirbaerlyck duncken sal, tot allen tyden als vooren; mits nemende dub-*
,, *belt pant en de gereedste meubelen die hy vinden sal, ende soo verre de*
,, *selve panden binnen agt dagen niet gelost en worden, mits opleggende*
,, *de breucken ende die Schutterlyke onkosten tot tauxatie van den Coninck,*
,, *Deeken ende Hooftmans, ofte 't meerendeel van dien, daaromme ge-*
,, *daan, sullen deselve by den voorsz Bode, openbaarleyk by den meest*
,, *daar omme biedende naer voorgaande uytroepinge vercogt worden ende*
,, *'t surplus dat bevonden wordt daer over te schieten, sal den gheexecu-*
,, *teerde gerestitueert worden, ende dit al niet jegenstaande eenige opposi-*
,, *tie ofte appellatie ende sonder prejudicie van dien, 't welk hy gehouden*
,, *sal wesen te interjecteeren aan Coninck, Deeken, Hooftmannen ende*
,, *Agten, ende dat binnen den tyt van veertien dagen na dato van de*
,, *executie, op peyne dat na verloop van dyen tyt geen kennisse van der*
,, *saeken genomen en sal worden.*

,, Ende want de voorsz Supplianten mits verduysteren van de
,, voorsz Privilegien nyemande tot onderhoudenisse der voorsz arti-
,, culen soude mogen ofte durven compelleren, sonder daer op
,, eerst ende van nyeuws vercregen te hebben onse opene brieven
,, van Octroyen, soo hebben sy ons daeromme seer oetmoedelyk ge-
,, beden, dat ons believen wille tot onderhoudenisse van den voorsz
,, gilde ende eerlyke Confrerye, de voorsz articulen hier boven ge-
,, roert te approbeeren ende ratificeeren, ende hem daar op doen
,, expedieren onse behoorlyke opene brieven, daar toe dienende.
,, DOEN TE WEETEN, dat wy de saeken voorsz overge-
,, merkt, ende hier op gehad 't advys van onsen lieven ende ge-
,, trouwen die President ende Luyden van onsen Raede in Holland,
,, genegen weesende ter bede ende begeerte van de voorn Sup-
,, plianten, hebben alle de pointen ende articulen, ende elke van
,, dien hier boven geinsereert, na hunne vorme ende inhoude, be-
,, vestight, geapprobeert ende geconfirmeert, bevestigen, appro-
,, beeren ende confirmeeren uyt onse sonderlinge gratie by deesen,
,, willende en ordonneerende de selve onderhouden ende geobser-
,, veert te worden, op de peyne ende mulcten daerinne begree-
,, pen, ontbiedende daeromme ende beveelen onsen lieven ende ge-
,, trouwen die Hooft-Presidenten, ende Luyden van onsen secre-
,, ten ende groote Raden, Stadhouder, President ende Luyden van
,, onsen voorn. Rade in Hollant, Bailliuw van den Hage ende allen
,, anderen onsen Regteren, Justicieren, Officieren ende ondersaten
,, dien dit aangaan sal, heuren Stedehouderen ende yegelyk van hen
,, besundere soo 't hem behooren sal, dat sy de voorn. Supplianten

,, van

„ van dese onse jegenwoordige bevestinge, approbatie ende confir-
„ matie, ende van allen den inhouden van deesen in der voegen en-
„ de manieren voorsz, doen, laten ende gedogen rustelyk ende
„ vreedelyk genieten ende gebruyken, sonder hen te doen off laeten
„ geschien eenigh hinder, letsel ofte moyenisse ter contrarie, want
„ ons alsoo gelieft. Des t'oirconden hebben wy onsen segel hier aan
„ doen hangen. Gegeven in onser stad van Brussel den agtienden
„ Mey in 't jaer ons Heeren duysent vyfhondert drie en sestigh, van
„ onsen Ryken, te weeten van Spangien, Cicilien &c. 't achtste, en-
„ de van Napels 't tienste.

Op de plycke stondt geschreeven,

By den Coninck in syne Raede.

Ondertekent; MESDAGH.

De Schutters van deze orde waren van den hand- en voet-boog, en moesten hunne maandschut houden even als andere Schutters in andere Doelen gewoon waren, schietende met pylen na zeker doel of wit, 't geen in zekere huisjes daar toe geschikt, gestelt was. Wanneer deze Ridderlyke oeffeninge in deze Doele heeft opgehouden, is ons onbekent, en wy hebben ook nergens aengetekent gevonden, dat zy den Graaven in eenige heirvaart of optogt ten oorlog hebben verzelt. Egter getuigen onze jaarboeken en geschiedschriften, dat deze Schutters in die haggelykste tyden der inlandsche tweespalt, welke ons Holland een anderhalve eeuw in vuur en vlam gezet en met dolle raazernyen onder de Hoeksche en Kabeljaauwsche benaamingen heeft bezeten, waar aan niet dan met killle schrik kan herdagt werden, meenigmaal zyn uitgeweest, dan in eenen oploop te Leiden tot ondersteunig van hunne twistgenooten, dan in eenen opstand te Delft, dan wederom elders. En zoo verhaalt ook de Heer Alkemade in zyne beschryvinge van Jonker Fransen oorlog, dat zy nevens de Burgervendelen van *Dordregt*, *Delft*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, *Heusden* en *Geertruidenberg* in den jaare 1481. zyn uitgetrokken en verzamelt binnen de Stad Goude, om onder het beleid van Heer *Joost de Lalain*, te dier tyde Stadhouder van Holland, Utregt te belegeren, waar binnen de verdrukte, uitgedreve en verbanne Hoeksche Edelen, Regeerders en Burgers geweken waren. En dat wanneer in den jaare 1488. Jonker *Frans van Brederode* met de Hoekschen Rotterdam hadden ingenomen, en Koning *Maximiliaan* door zyne Herauten een Heirvaard hadde laaten kondigen in alle de Hollandsche en Westvriessche Steden, om met eene algemeene hand de stad Rotterdam te besluiten, en te dwingen, dat, zeggen wy, deze Haagsche (g) Schutters ook onder hun banier,

Schutters van deze orde, en hunne oeffeninge.

Zyn in de Hoeksche en Kabeljaauwsche tyden verscheide maalen uitgeweest.

(g) Dat zy in vroege tyden de Schutters van den Hage wierden genoemt, blykt uit het meergem. Privilegie van den jaare 1407. als ook uit zekere registratie, te vinden in 't vierde Memoriaal-boek van den Hove van Holland, gehouden by J. Bossaert Griffier van den zelven Hove. *fol.* 104. 124. *verso.* enz.

banier, binnen Delft, de algemeene vergaderplaats, zyn verschenen (*h*).

Vereeniginge met de Suppoosten in den jaare 1584.

In den jaare 1584 wierden deze Schutters tot beschierminge van den Hage vereenigt met de Suppoosten van den Hove (*i*) onder twee byzondere vendels, hebbende de gem. Schutters tot Kapitein over hun vendel Jonkheer *Johan van Duivenvoorde*, Heere van Warmont, Admiraal, enz. en tot Lieutenant Mr. *Dirk van Leeuwen* Raad Ordinaris in den Hove van Holland; en over het ander vendel was tot Kapitein gestelt Jonkhr. *Johan van Mathenes*, Heere van de Riviere, en tot Lieutenant *Paulus van Loo*, Reekenmeester. Zy moesten alomme in den Hage goede wagt houden, dog waren niet verbonden daar buiten te trekken, dan met eenige van die van den Rade en Rekeninge perzoonelyk verzelt. Zy hadden tot Loop-plaetzen de *Plaats* en 't *Buitenhof*, moetende het eene vendel in tyd van nootzaakelykheid zig op de eerstgemelde en 't ander op de laatst genoemde vergaderplaatze laaten vinden Wy zullen, om niet lang te zyn, alhier liever opgeven de *Ordonnantie* zelve, zoo als die *by die van den Hogen en Provincialen Rade en Luyden van de Camere van Rekeninge in Holland ten overstaen van de Hoofdmans van St. Joris Confrerie, daar op gehad 't advys van de Magistraat van den Hage*, is *gemaakt op de Combinatie van de Suppoosten en de voorn. Confrerie van St. Joris, als mede op de wagt.*

I.

Ordonnantie zoo op de voorsz. Combinatie, als op de wagt.

„ IN den eersten sullen uyt Collegie van de voorn. Suppoosten en „ Confreres van St. Joris voorn. indifferenter sonder regart te ne- „ men of Suppoosten of Schutters syn, gemaekt worden twee Ven- „ dels die in saeke concernerende de wacht hen sullen hebben te re- „ guleeren, zulks als hier na verklaert sal werden. Blyvende niet te „ min in wesen die lootinge gedaen onder die Hoofmans van de „ Schutterye, die men verstaet dat in saken de Confrerie roerende „ alsoo gelootet en gerottet sullen blyven en voortaen looten en rot- „ ten sullen als na ouder costumen.

II.

(*h*) Zie de oude Holl. Chronyk, *divis.* 31. *Cap.* 53. 62. 63. *& seqq.* of Goudhoeven, pag. 527. 534 543. en volgende, als mede Alkemade, *Jonker Fransen oorlog*, *pag.* 42. 120.

(*i*) 't Schynt dat de Suppoosten met de Schutters van St. Joris al in vroeger tyd te meermalen zyn vergadert geweest; immers by het XXXVIII. art. van de Ordonnantie op den Brand, van den 20. October 1553. werd geordonneert, „ dat „ ook *de Suppoosten van den Hove* en d'andere Edelen van den Hove, mitsgaders „ *de Schutters, die in St. Joris Schutterye zyn*, gehouden zullen wesen te verga- „ deren ter zelver tyde op de Plaetse alhier in den Hage, *uytgeseyt den ambachtsman, die in dezelve Schutterye es*, die mitte andere buyrluyden van den Hage „ mede na den brant gaen sullen; Ende zullen de voersz Suppoesten, Edelen en „ andere Schutters op te Plaetse vergadert wesende, *aldaar by een blyven*, tot dat „ by mynen Heeren van den Rade, die daer present sullen wesen, of by die Ge- „ rechte van den Hage in heurluyder absentie geordonneer sal wesen, waer hen „ eenige van dien vinden sullen daer 't van doen sal mogen wesen.

I I.

„ Sal noch mede van het eene Vendel blyven als Capiteyn uytten „ naam van de voorn. Schutters Jonkheer *Johan van Duyvenvoorde* „ Heere van Warmondt, Admirael, &c. en fynen Lieutenant Mr. „ *Dirk van Leeuwen*, Raet ordinaris van den Hove van Hollant, als „ ook mede blyven fullen alle andere Officiers van de voorn. Confre- „ rie.

I I I.

„ Ende belangende het tweede Vendel hebben die voorn. van den „ Raden en Rekeninge ten overftaen als vooren genomineert en no- „ mineren by defen tot Capitein Jonkheer *Johan van Mathenesse* „ Heere van der Rieviere en fynen Lieutenant *Pouwels van Loo*, „ Rekenmeefter, en als Vendrich *Johan Purtick*, Secretaris van den „ Hove van Hollant, en tot vier Hooftmans Mrs. *Sebastiaen van* „ *Loofen*, *Jeronimus van Borre*, *Nicolaes Kamerlingh*, Raeden, en „ *Philips Doublet*, Rekenmeefter.

I V.

„ Alle welke Raeden en Rekenmeefters refpectivelyk bewilligt heb- „ ben hen daer toe te laten gebruiken, niet tegenftaende d'exceptie „ henl. *ratione officii* competeerende, mits dat fyl. niet gehouden en „ fullen fyn op te ordinariffe wagten te compareren, maer aldaer mo- „ gen volftaen met hare Lieutenanten, in 't regart dat fyl. in perfoone „ als Commiffariffen op 't Stadhuys op heure beurte mede fullen „ moeten waeken.

V.

„ Sullen de Hooftmans foo wel van de Suppooften als van de Schut- „ ters foo lange zy Hooftmans fyn, in tyde van allarm compareren „ met behoorlyk geweer, op haer loopplaetfe hier na te fpecificee- „ ren, en ofgegaen fynde met fulken geweer als fy opgeftelt fullen „ fyn.

V I.

„ Ende dat die voorfz. twee Capiteynen of hare Luytenanten ofte „ in heurl. abfentie die agt Hooftmans, fullen eerft alle die mannen „ foo van de Suppooften als Schutters in tween deelen, na advenant „ 't geweer daer elk van henl. opgeftelt es, van elcx evenveel, en „ daeromme looten, wie elcx te beurte fal vallen, en fullen die vier „ Hooftmans van elke Capiteyn daer na mede in de equalité van 't ge- „ weer als vooren weder onder henl. in vieren deelen ofte rotten.

VII.

„ De repartitie alfoo gedaen zynde fal elken Hooftman in den fy- „ nen een Luytenant mogen kiefen, die in abfentie van den Hooft- „ man gelyke authoriteyt fal hebben.

VIII.

„ Sullen die Capiteynen, Hooftmans, hare Luytenanten en ge-
„ meene Rotsgesellen altyt tot vermaninge van die van de voorn.
„ Raden gehouden syn te waken en heurl. cors de garde houden ter
„ plaatse daer en alsoo 't hen by die van de voorn. Raden ofte Com-
„ missarissen van de Wagt geordonneert sal worden, 't sy by geheele
„ ofte halve Hoofmanschappen meerder of minder getal ter Ordon-
„ nantie als voren, en dat met sulk geweer als eenen ygelyk opge-
„ stelt sal syn, en henl. elk een biljet onder de hant van den Griffier
„ t'huys gesonden sal werden, 't sy dat Schutters ofte Suppoosten
„ syn.

I X.

„ Sullen ook de voorsz. persoonen gehouden syn d'Ordonnantie op
„ de Wacht en Brant gemaekt ofte noch te maken, te observeeren
„ en gehoorsamen, sonder dat sy nogtans gehouden sullen syn buy-
„ ten den Hage te trekken, dan mit eenige van die van de voorn.
„ Raden of Rekeninge personelyk daer by te syn.

X.

„ Sal nog een ieder ten tyde van de insinuatie present synde, ofte
„ in tyde van allarm by clock-geslach gehouden syn personelyk te
„ compareren elck op syn loopplaets, sulcx hier na gestelt sal wor-
„ den, en dat voor de Hooftmans en syne Luytenanten van de
„ wagt absent blyvende oft te laet komende op een boete van 24
„ stuivers en andere Rotsgesellen op een boete van 18 stuyvers, ten
„ ware sy juste excuse hadden, dien sy gehouden sullen syn voor 't set-
„ ten van de wagt den Hove ofte den Commissaris van de wagt
„ aen te dienen, en sal evenwel een ander in heurl. plaetsen theuren
„ coste gestelt worden, maer in tyden van allarm sullen alle Officiers
„ van de voorsz. twee Vendels niet verschynende elk verbeuren een
„ boete van twee ponden van xl. grooten en de gemeene rotgesellen
„ een boete van dartig stuivers.

X I.

„ Dat de insinuatien op de wagten sal moeten gedaen syn voor de
„ clocke twee uuren naemiddach, omme 's avonts daer aen te waken,
„ ten ware die noot anders ware vereysschende, in welken gevalle
„ een yder gehouden sal syn te compareeren, alwaert dat hy op de
„ staende voet geinsinueert ware op de boeten als voren.

XII.

„ Item oft geviele dat den Hooftman en synen Luytenant beyde
„ van huys ofte ziek waren, sullen die rotsgesellen sulks wetende
„ den Commissaris of Commissarissen van de Wagt aendienen, om-
„ me by provisie een ander in heure plaetse gestelt te worden, de-
„ welke alsoo gestelt synde sal gelyke auctoriteyt hebben.

XIII.

XIII.

„ Dat de Hooftmans ofte Luytenanten uytgaende die loose sullen „ ontfangen van de voorsz Commissaris, die selve wel bewaren, en „ daer van verantwoorden, en de sintenelle en ronden mogen ordon- „ neeren, sonder dat die rotsgesellen daer tegens sullen mogen seggen „ ofte henl. ongehoorsaem syn, op arbitrale correctie tot discretie van „ die van den Rade voornoemt,

XIV.

„ Dat hier van uytgesondert sullen syn beyde de Presidenten, „ Baenreheeren, Ridders, en andere oude Schutters en Suppoosten „ boven de festig jaren oud synde, die van de personele comparitie „ ontlast sullen blyven, mits dat sy tot contentement van de gemeen- „ te, en omme die te beter te courageren, altyt mede gestelt sullen „ worden op geweer daer mede syl. op de Wagt heuren dienaers „ ofte anderen gehouden sullen syn te senden, op sulke boete als te- „ gen andere rotsgesellen gestelt en geordonneert sal werden.

XV.

„ Ende sullen deselve dienaers mede gehouden syn den voornoem- „ den Commissarissen, Capiteynen, Hooftmans ofte heuren Luyte- „ nanten te obedieren op gelyke boeten als andere rotsgesellen die „ men by gebreke van betalinge aen heure Heeren ofte meesters sal „ mogen executeeren.

XVI.

„ Dat een ygelyk 't zy Suppoost ofte Schutter ofte weduwen van „ Edelen ofte van Suppoosten binnen den tyt van tien dagen na de „ receptie van 't voorn. billet gehouden sal syn hem te voorsien van „ al sulk geweer als hy opgestelt sal syn, op een boete van twee gul- „ den voor de eerste reyse en daer na op een boete van vier gulden, „ en dat daer en boven 't geweer daer hy opgestelt is t'synen coste „ gecoft sal worden ter Ordonnantie van den Hove by parate execu- „ tie aen de onwilligen te verhalen.

XVII.

„ Dat een ygelyk 't geweer daer hy opgestelt is tallen tyde in syn „ huys gereet sal hebben, te weten, die op een roer gestelt es, sal „ boven syn geweer ten minsten daer by moeten hebben 24 koegelen „ en een pont cruyt met twee vademen lonts, en die op een spies, „ rondace of slagswaert gestelt es, sal die neffens syn zygeweer mede „ vaerdich hebben en daer toe noch een rustinck of buffelen colder „ op een boete van de eerste en tweede reyse als voren.

 XVIII.

XVIII.

„ Ende om alle goede ordre in tyde van ſubite allarm ende anders „ te houden, hebben die van de voorſz Raden de voorn. twee vendelen tot loopplaetſen geordonneert die Plaetſe ende het Buyten-Hof alhier van den Hage, te weten een Vendel op de voorn. Plaetſe en 't ander op 't voorn. Buyten-Hof, daer ſy om looten ſullen, en tot dien eynde voor elk Vendel vier letteren geſtelt ſullen werden, en dat voor 't eerſte Vendel een voor de poorte van 't Binnenhof, een voor de brugge van de cingel voor 't huys van Doublet, een op den hoek van 't Halſteechgen, en een voor die ſmit, en voor 't tweede Vendel, een voor de gevangenpoorte, een voor de blaesbalck, een voor 't huys van den Moerjaen, en een voor de huyſinge van Egmont, om welke letteren de voorn. Hooftmans van elk Vendel mede looten ſullen.

XIX.

„ Item oft gebeurde dat die Hooftmans 't ſy ter cauſe van de Wacht ofte andere communicatie te houden, eenige vergaderinge deden leggen, ſullen alle ſyne rotsgeſellen, mits daer van geinſinueert ſynde, gehouden ſyn ter plaetſe haer gedeſigneert te compareeren op een boete van ſes ſtuyvers elcke reyſe te verbeuren: en indien die Hooftmans van de Confrerie van St. Joris eenige maenſchutten ofte om eenige andere communicatien vergaderingen deden leggen, ſal ſyn voor elcke Schutter abſent blyvende op een boete van acht ſtuyvers en op de generale maeltyt van St. Joris ten dage van de electie op een boete van twaelf ſtuyvers in de plaetſe van het oude vieryſer, t'employeeren als naer ouder gewoenten.

XX.

„ Ende indien yemant van de ſelve Confrerie van St. Joris ſuſtinerende deſelve te ſyn een vrye Confrerye, deſe Ordonnantie niet en wilde obedieren, en derhalven hem daer uyt wilde begeven, ſal 't ſelve t'allen tyde mogen doen, mits betalende ſyn dootſchult, maer ſal niet te min evenwel als Suppooſt deſe Ordonnantie, ſoo wel op 't fait van de wacht, allarm, ſettinge op geweer en anders onderworpen ſyn, en indien hy geen Suppooſt en es, hem reguleeren nae d'Ordonnantie van de Magiſtraet van den Hage.

XXI.

„ De boeten, die uyt cragte van deſe Ordonnantie ſullen vervallen, ſullen onder de Confreres by den Doelknegt, ende onder de Suppooſten by den eerſten Deurwaerder civilyck gemaent en geinnet worden, en indien de breukige eens vermaent ſynde noch in gebreke blyft, ſal als dan by den Hooftman en 't gehele rot ſonder diſſimulatie by afhaeling van pandt geexecuteert worden ten proffyte van 't geheele rot ofte anders tot diſcretie van den Hove.

XXII.

XXII.

„ Ende dit alles by provisie ter tyde en wylen anders ten overstaen „ als vooren by de voorn. Raden daerinne sal syn gedisponeert.

„ Aldus gedaen en geslooten in 't Collegie van die van de voorn. „ Raden als vooren, den 3. Julii 1584. In kennisse van my, en was „ ondertekent, A. GENIETS en P. HANNEMAN.

„ T'oirconden van desen es ter Ordonnantie van den Hove van „ Hollant in de Pleytcamere van den selven Hove, ter presentie van „ de Suppoosten en andere ommestaenders gepubliceert den 23. Ju- „ lii 1584. By my.

En was ondertekent,

J. DE WOERDEN.

De plaatze hunner wapenschouwinge en monsteringe was in de St. Joris Doele, daar zy op zekere dagen ter bevel van den Hove moesten verschynen. „ Men laet by desen eenen yegelycken weten, dat „ alle Edelen, Suppoosten en Schutters van de Schutterye van St. „ Joris, wesende gedirigeert onder twee Vaendelen, hen sullen la- „ ten vinden op vrydach den xxiiien. deser jegenwoordige maend „ November naer de middach de klocke een uyren binnen de Doe- „ len van St. Joris Schutteryen alhier in den Hage met haer geweer „ daerop ieder gestelt is, om aldaer Wapenschouwinge en monsterin- „ ge te doen op een boete van drye ponden van XL. grooten 't „ pondt metter daet te doen executeren by den Hooftman en rot, „ daeronder die defaillanten zullen gerottet syn. Gedaen in den „ Raede en gepronuncieert den xvj. November anno XVC. „ LXXXIIIj.

Plaatze hunner wapenschouwinge en monsteringe.

Biljet ten dien einde.

De Schutters van den Hage of van St. Sebastiaan hadden niettemin hun aandeel in de wagt, en moesten vergaderen voor 't Stadhuys, in gevolge van het V. art: van een nadere Ordonnantie op het zelve subject gemaakt, van . . . Novemb. des gem: jaars 1584.

De Suppoosten waren al van ouds gewoon met en nevens de Buurluiden van den Hage te waken, de ronde en andere diensten te doen, zoo als af te nemen is uit verscheide Ordonnantien (*k*) op 't stuk van de wagt by de Magistraat van tyd tot tyd geconcipieert en by den Hove van Holland geapprobeert; „ Ordonnerende het voorsz „ Hof den Suppoosten hen mede na de zelve Ordonnantien te regu- „ leren, en dat ten dien eynde dezelve op de Rolle souden werden „ gepubliceert. Niemant van de Suppoosten was daar van vry, als alleen *de President en andere Heeren van den Rade en Rekeninge* (*l*).

De Suppoosten al van ouds gewoon met de burgers van den Hage te waken enz.

Nnnn 3 Dog

(*k*) Zie Ordonnantie van 13. Dec. 1563. by 't Hof geapprobeert den 13. Jan. 1563. *St. C.* Ordonnan. van 27. Octob. 1564. Ordonn. van 30. Octob. 1565. Ordonn. van 16. April 1571. Ordonn. van 18. Mei 1571. Ordonn. van 17. Febr. 1583.

(*l*) Ordonn. 30. Octob. 1565. art. 3.

Dog by het 3. en 4. art. van de nadere Ordonnantie van . . . November. 1584. wierd vastgestelt, „ dat alle andere Ingezetenen van „ den Hage, soo wel die van den Hogen en Provincialen Raden, „ die van de Rekeninge, Edelen en Magistraat van den Hage, als „ andere gemeene burgers, niet zynde van de voorsz Compagnies, „ niemant uytgesondert, gehouden souden zyn, heure buurwagt te „ houden op alsulke wyken en plaatsen van den Hage daer syl. by „ lootinge vallen soude enz: Welverstaende dat de voorn: van den „ Hogen en Provincialen Raden, die van de Rekeninge, Edelen, „ Magistraat van den Hage en andere boven haere jaeren, sullen „ mogen volstaan, mits sendende een Dienaar ofte ander persoon in „ de plaetse behoorlyken van hals en sydgeweer gewaepent, en dit „ in 't reguart van de voorsz. Collegien, alles by provisie en sonder „ prejudicie van heurlr. exemptie van vrydom en geregtigheden.

Onder wien dezelve stonden.

De Suppoosten stonden altyd onder het gezag en bevel van Hooftluiden, Rotmeesters of Commissarissen, by den Hove uit de Suppoosten daar toe benoemt en gedeputeert, die derhalven ook zomtyds *Gedeputeerden* genoemt wierden. Indien zy in eenige pointen rakende de wagt quamen te misdoen, wierden ze door den Fiscaal aangeklaagt en gecorrigeert, en de boeten en breuken van de onwilligen door een van de twee eerste Deurwaarders van den Hove gevordert of by parate executie aan hen verhaalt. De Hooftwagt was altyd op 't Stadhuis en moesten de Suppoosten zoo wel als de andere Buurluiden aldaar compareren, gelyk onder anderen uit het 1. art: van de meergemelde nadere Ordonnantie te zien is, waar by werd gezegt, „ dat alle nagts op het Stadhuys van den Hage sal waken een derdendeel van een rot van de Suppoosten en de Schutters van St. „ Joris, en ook een geheel derdendeel van de Schutterye van den „ Hage ofte St. Sebastiaen, sonder dat yemant van dezelve Schutters hem sal mogen absenteren, &c. . . . Ende zullen daar mede „ alle Suppoosten en Schutters op het Stadhuys waekende vry syn „ van alle andere Buurwagten.

Naderhand is deze vereeniging weder vernietigt.

En gelyk dan deze vereeninge der Suppoosten met de Schutters van St. Joris maar voor eenen tyd was geschied, en dat ook alle 't geen in dezelve Ordonnantie was begrepen maar by provisie was beraamt, zoo is dezelve Combinatie ook naderhand door verloop en veranderinge van tyden weder vernietigt en de gem. Ordonnantie buiten effect geraakt; invoegen dat de voorsz Schutters en Suppoosten nu teenemael ontslagen en bevryt zyn van 't houden van eenige wagt of andere diensten hen by de meergem. Ordonnantien voorgeschreven, hebbende de Magistraat met bewilliging van den Hove, dezelve last teenemael op haar genomen en de Suppoosten daar van bevryt, uitwyzens de volgende acte.

't Hof consenteert aan den Hage voor een winter de Com-

„ ALsoo in de communicatie onlangs gevallen tusschen de Commissarissen by den Hove van Holland gedeputeert, en die van „ de Magistraat van den Hage, nopende 't houden van de nagtwagte, „ tot conservatie van den selven Vlecke en Inwoonderen van dien, „ de voorsz Magistraat voorgeslagen hebben, dat wel goet en oirbaer „ soude zyn, dat voortaen de Commissie van de selve wagte by hen- „ luyden

„ luyden soude worden gestelt en geëligeert uyttet Collegie van de „ selve Magistraet ende Vroedschappen van den Hage, sonder dat „ eenige Suppoosten van den Hove daar mede souden werden belast, „ menende de voorsz Magistraat dat daar door eenige disordre en in- „ convenienten op de wagt vallende zouden werden wechgenomen en „ geprecaveert, omme redenen mondeling verhaalt. SOO IST, dat „ 't voorsz Hof 't rapport van de voorsz Commissarissen gehoort en „ daarop gelet hebbende, by provisie en tot een prouve voor dese je- „ genwoordige winter 't selve mede goetgevonden en de Magistraat „ voorsz toegestaen heeft, sonder 't selve eenigzints in consequentie „ te trecken of 't Hof in eenigerley authoriteyt en preëminentie præ- „ judiceren sal. Actum in den Rade den 13 Novemb. 1601.

missarissen van de wagt uit de Magistraat te kiezen enz.

En of wel deze acte alleen maar spreekt van een provisioneel consent en overgifte, zoo is egter uit het vervolg klaarlyk te besluiten, dat daarontrent geene andere of contrarie dispositie is gemaakt.

Wanneer de Spaanschen in den jaare 1635 dreigden den Haag onvriendelyk te willen bezoeken, wierden de Suppoosten andermaal in de wapenen gebragt, en moesten allomme door den ganschen Haag zoo by dag als by nagt goeden wagt houden (*m*). Het zelve geschiede ook in den jaare 1672., als wanneer alles aangewend wierd tot behoudinge van 't Vaderland en tot sluitinge van den verderen inval der Franschen, en dat overzulks de Burgers of Schutters van den Hage onder hunne Vendels volgens speciaal bevel moesten uittrekken om zekeren post te Bodegraven te bewaaren, en elders in eenige Steden garnizoen te houden. Zy hadden toen tot hunnen Overste den Hoog Ed. Heer Mr. *Frederik de Liere*, Heer van Soetermeer, Raad ordinaris in den Hove van Holland.

De Suppoosten in de jaaren 1635 en 1672 wederom verzamelt en onder een lighaam gebragt.

Nu keren wy weder tot onze Ridders van St. Joris, waar van wy eenigzints afgeweken zyn. Deze Confrerye werd geregeert by een Deken, vier Hooftmannen en agt Raden, waar by voorheen nog quam de Koning, als de eerste en 't hoofd van deze Schutterye, dog welke benaminge en waardigheid is komen op te houden, zedert dat de gewoonte na de Papegaay te schieten in onbruik is geraakt, van welke gewoonte wy in de volgende beschryvinge van de St. Sebastiaans Doele breeder zullen gewagen. Deze Regenten waren bevoegt om Keuren, Ordonnantien en andere Reglementen het welwezen van deze Schutterye en 't gansche Broederschap betreffende na hun goeddunken te mogen maken, en de reets gemaakte te altereren en diminueren na vereisch van zaaken en tyds gelegendheid, en inzonderheid was hen aanbevolen, dat dezelve wel onderhouden en nauwkeurig agtervolgt wierden. Zy hadden het bewind en directie van den maaltyd (*n*), dien het Broederschap ter eere

De regeeringe van deze Confrerie hoe bestaat.

't Feest en maaltyd van St. Joris.

„ van

(*m*) Zie Ordonnantie by 't Collegie van de Societeit op 't zelve stuk gemaakt, hier na te vinden onder de Bylage Y Y.

(*n*) Op dezen maaltyd wierden door eenige Leden uit den naam van 't gansche Broederschap ook genodigt de Heeren Raden van Holland, immers zoo als uit zekere acte, hierna te vinden onder Bylage Z Z. af te nemen is; welke acte wel inzonderheid behoort tot nader opheldering van 't geen wy in onze aanmerkinge op *pag* 62. (*r*) hebben ter nedergestelt, dog is aldaar verzuimt, van dezelve te melden.

van hunnen Patroon eens jaars gewoon was te houden, gaande de Broeders dan gezamenlyk in ſtaatzi na de St. Jacobs-kerk, om aan 't altaar, 't geen zy aldaar ter eere van dezen St. Joris hadden opgeregt, dienſt en eenige giften te doen. Nu werd dit feeſt juiſt niet alle jaaren, maar na 't goedvinden der gemelde Regeerders om de 2., 3. of meerder jaaren geviert, werdende als dan alle de Leden tot dit Broederſchap behoorende, en die daar ingelyft zyn, door circulaire brieven daar toe genodigt. Op den maaltyd verſchynende moeten zy met het teeken van deze Orde voorzien zyn, 't geen zy dan aan een groen lintje op hunne borſt hebben hangen; geduurende dezelve maaltyd word het Vendel van gemelde Orde uit een der venſteren van het Doelhuis uitgeſtoken en ten toon gehangen. Ook is hen toevertrouwt het opzigt en beheeringe over het gebouw, waar in zy gewoon zyn hunne vergaderingen en beſoignes te houden, wanneer 'er eenige zaken het broederſchap betreffende voorkomen.

Beſchryving van 't Doelhuis.

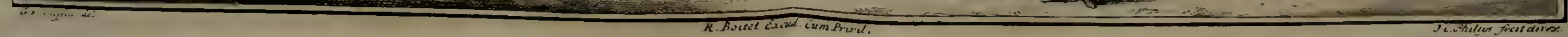
Dit Doelhuis, 't geen het ganſche Broederſchap (gelyk wy reets gezegt hebben) toebehoort, en op Graaffelykheids grond geplaatſt is, ſtaande tuſſchen de Vyverberg en de Houtſtraat, over het Voorhout, op de meergemelde kaart No. 24. aangewezen, is mede een van de oudſte gebouwen, die men tans in den Hage vind, gevende de oude bouw-wyze, het agtkantig toorentje en verdere uiterlyke gedaante genoeg te kennen, dat het in de twee voorgaande eeuwen niet is geſtigt (*o*). Boven de deur of ingang ziet men den gewaanden Ridder van St. Joris tegen den draak vegtende, in ſteen uitgehouwen, zynde het gewoonlyk blazoen of zinnebeeld van deze Orde. Van binnen is het zelve huis voorzien van verſcheide ſchoone kamers en vertrekken, en inzonderheid van eene zeer groote zaal, daar de Ridders hunnen gewoonlyken maaltyd houden. Van agteren heeft het een zeer ruime open lucht, loopende ten ooſten agter de huizen van de Houtſtraat, en ten zuiden door een ſloot afgeſcheiden van de St. Sebaſtiaans Doele; voorheen verſtrekte het zelve plein tot de Ridderlyke oeffening van den boog, en jegenswoordig tot een wandelplaatze voor den geenen, die in deze Doele hun verblyf voor eenigen tyd nemen, dewyl dezelve tans ook gebruikt werd tot een Logement voor aanzienelyke perzoonen, die uit andere Provintien in 't een of 't ander Collegie van Staat werden afgezonden.

Moeielykheden over de beta-

Als in den jaare 1588, de Magiſtraat van den Hage beweerde, dat deze Doele gehouden was nevens andere huizen van den Hage te dragen in de Verpondinge op de huizen aldaar geſtelt, en dat zy ten dien

(*o*) Dat 'er al voor den jaare 1434 hier ter platze een Doelhuis heeft geſtaan, blykt onder anderen uit eene acte van den 15. Mei 1436, waarby Hertog *Philips van Bourgondien* aan *Floris van Kyfhoek* geeft vergrootinge van erve, land en geboomte, gelegen aan zynen huize, „ dair hy nu ter tyt in woont by onſer Poor- „ ten van den Hage-houte, dat hy nu van nyes ſelver betimmert en ons opgedra- „ gen heeft of namaels betymmeren mach mit eenen ſtucke van der Coecampe, „ ſtreckende van ſynen huyſe *zuytwaerts neffens den wech*, *die tuſſchen den* DOE- „ LEN *en den Coecamp gaet* ten eynde toe wt, alſoo verre enz.

DE OUDE of S.t JORIS DOELE

R. Boitet Excud. Cum Privil. — J. C. Philips fecit direx.

dien einde hadde doen afhalen twee vensters uyt den gemelden Doel-huyze, wierden Deken en Hooftmannen genoodzaakt daar over aan de Staaten van Holland klagtig te vallen, en by requeste hebbende te kennen gegeven, dat het Doelhuis van deze Confrerie van alle tyden altoos vry en exempt ware geweest van alle contributien en andere lasten, hoedanig die ook zouden mogen geweest zyn; dat ook het Doelhuis niet en wierden verhuurt, maar ter contrarie, dat zy Supplianten hunnen Doelknegt nog jaarlyks wedde moesten betalen boven de bewooning van de voorsz. Doele, als staande tot dienst van perzoonagien, de Schutters en andere Heeren, verwierven de gemelde Regenten, dat de Staaten aan de Magistraat den navolgenden brief deden afvaardigen: linge der verponding van dit huis.

Eersaeme, Voorsieninge, Discrete Heeren.

„ NAdien wy verstaen dat uwer E., niet tegenstaende onse voor-
„ gaende verclaringe ende ernstich vermaen aen uwer E. ge-
„ daen, van meeninge souden syn te procederen tot executie van de
„ contributie van de verpondinge, daer op het huys van *St. Joris*
„ *Confrerie* alhier in den Hage is gestelt, hebben wy niet konnen la-
„ ten uwer E. als noch by desen te verclaren, dat wy onredelyk be-
„ vinden, dat 't voorn. huys in de verpondinge eenige lasten dragen
„ sal, gemerkt niemant in het particulier daer af eygenaer en is, noch
„ 't selfde ook wordt verhuert, maer wesende alleenlyck een ge-
„ meen huys voor de Confrerie voorsz van Personagien, Edelen,
„ Suppoosten ende andere vroome luyden, daerom de plaetse hier-
„ vooren by de Graeffelykheyt vergunt is; Ende verstaen daeromme
„ als noch, dat uwer E. die van de Confrerie voorn. daer af onge-
„ moeyt sullen laten, en mit alsulcke executie diesaengaende super-
„ sederen, ende soo verre uwer E. hen souden daerinne vinden be-
„ swaert, ende van meeninge syn mit de selve executie te procede-
„ ren, souden uwer Ed. ons oorsaeke geven naerder te doen letten
„ op de taxatie van de huysen alhier in den Hage op 't stuk van de
„ verpondinge, bysonder overmits de vernieuwinge en verbeteringe
„ van veele huysen alhier, waerdoor niet alleene de taxatie vermeer-
„ dert, maer ook metter daet bevonden souden worden, dat uwer
„ E. egeene redenen en hebben, omme hen te beclaegen over het
„ furnissemente van haerluyder quote in de verpondinge, niet te-
„ genstaende het huys van de voorn. Confrerie vry van de verpon-
„ dinge gelaten worde. Waeromme uwer E. niet naelaeten sullen
„ op dese onse schryvens alsulcken respect te nemen, dat alle vor-
„ dere klachten van de Confrerie voorn. over de executie van de
„ verpondinge van den voorn. huyse verhoet mogen werden. Hier
„ mede, „ *Eersame, Voorsienige, Discrete Heeren,*

Missive van de Staten van Holland aan de Magistraat, geen verpondinge te vorderen van de Doele van St. Joris.

„ Onsen God zy met U. Geschreven in den Hage den 18. Febr. 1589.

Onder stont geschreven, Ter ordonnantie van de Staten.

Getekent, C. DE RECHTERE.

Dog wanneer de Magistraat van den Hage des niet jegenstaande voortging met het afvorderen van de Verpondinge en weigerig bleef de vensters by haar uit den Doelhuize gehaalt, weder te geven, deden de Staaten de Magistraat andermaal aenzeggen by schryvens van den 30 April 1591, *dat sy geen Verpondinge wegens het zelve huys zouden hebben te vorderen, gemerkt binnen d'andere Steden van de Doelhuysen egeene Verpondinge werd geheven, en dat sy overzulx de vensteren in den Doelhuyse weder zouden hebben in te hangen, ofte dat andersints 't zelve van wegens de overhant zoude werden gedaen.* De zwaare lasten, waarin die van den Hage waren aangeslagen, en waar over de Magistraat met de andere Collegien van den Hoogen Rade, Hove Provinciaal en Rekenkamer van Haar Ed. Groot Mog. Domeinen meer dan eenmaal hadden geklaagt en daar over verscheide vertoogen (*p*) aan de Staaten hadden overgelevert, was de oorzaak, dat de Magistraat aan de bevelen van haar Ed. Groot Mog niet konde voldoen, en dede mitsdien des jaars daar aan weder op nieuw twee andere vensters en ramen van de voorsz. Doelhuize halen, waar over Deken en Hooftmannen by een derde vertoog-schrift aan de gemelde Staaten klagtig zyn gevallen (*q*); wat daarop gevolgt zy, is ter onzer kennisse niet gekomen, maar wy moeten uit den gevolge vastelyk besluiten, dat al de moeite by de meergemelde Regenten tot bekoming van vrydom der Verpondinge wegens het voorsz. Doelhuis aangewend, en de bevelen van haar Ed Groot Mog. dienaangaande aan de Magistraat van den Hage gedaan, als toen vrugteloos en te vergeefs zyn geweest, nadien wy in de Notelen by Deken, Hooftmannen en Raden van de meergemelde Doele op den 17. Januarii 1661 gehouden, aangetekent hebben gevonden, dat *In deliberatie gelegt zynde of de Confrerie van den Ridder van St. Joris voortaan niet en behoort jaarlyks ontlast te werden van de verpondinge, staande op deszelfs huysinge, mitsgaders de reparatien van dien by den genen die de voorsz huysinge in qualiteit als Doelknaap bewoont,* by hen is *goetgevonden en verstaan van ja, en dat dien volgende Dirk Maendacker de voorsz verpondinge van den jaare* 1661 *tot zynen laste nemen zal*, enz. Tans werden de verpondingen van dit Doelhuis (zoo

(*p*) Zie „ Instructie voor de Gedeputeerden van den *Hoogen en Provincialen* „ *Rade*, mitsgaders van de *Kamer van de Rekeningen in Holland*, omme te ver- „ schynen op de dagvaart en Vergaderinge der Heeren Staaten 's Lands, die ge- „ houden sal werden op den 29. dezer maand Januarii 1586, *omme te doleren over* „ *de quote van den Hage*, enz. geregistreert in 't derde Register van brieven aan en van den Hove van Holland, *fol.* 138. 158. 171 *verso*, en 172 *verso*. „ Als mede „ de Remonstrantie en Doleantie der *Heeren Raden beneffens zyn Excellentie* als Ar- „ biters in desen geëligeert, overgegeven van wegen die van den *Hoogen* en *Provin-* „ *cialen Rade* en *Rekeningen in Holland*, mitsgaders de *Magistraat van den Hage* ter „ eenre op en jegens de *Heeren Staten 's Lands van Holland* ter andere zyde, over de „ extraordinaire furnissementen haar opgelegt, &c. mede geregistreert in 't derde Register van brieven *fol.* 146. *en volgende.* Voeg daarby de Resolutien van Holland van *den* 11. *en* 12. *Febr.*, 9. *tot* 19. *April*, 24. *Junii tot* 1. *Julii*, 22. *Julii tot* 9. *Augusti* 1586, en zoo verders.

(*q*) Zie hierna onder de Bylage A A A.

(zoo wy onderregt werden) nevens de andere huizen van den Hage nog betaalt.

Geen kleine aanstoot had dit Doelhuis nevens de meeste aanzienelyke huizen en gebouwen alhier geleden door den moedwil der Spaansche bezettelingen, wanneerze na het opbreeken van 't beleg der Stad Leiden, deze en andere opene plaatzen in hunnen weerwil moesten ruimen en verlaaten, in zoo verre dat het zelve huis byna geheel en al was gesleeten. Om 't welk eenigermaate te herstellen, Deken en Hooftmannen met 't gemeene Broederschap van deze Schutterye van de Heeren Staten verzogten eenig onderstand, het geen hen by Resolutie van den 15 Maart 1582 in dezer voegen wierd toegestaan: Onderstand tot reparatie van het Doelhuis verzogt.

„ OP het versoek van Deeken, Hooftmans ende de gemeene „ Broederschap van St. Joris Schutterye alhier in den Hage is „ volgende dien geappostilleert: Consent om eenig land te verkopen tot reparatie van 't Doelhuis.

„ De STATEN VAN HOLLANT hebben in aenzieninge „ van de reparatien en voorgaende ruine en devastatie van den Doel-„ huyse in desen geroert, alhoewel het agterwesen van dien by be-„ quame middelen gevonden en gedragen behoort te werden, die „ tot anderen fine niet syn gedestineert, hebben nogtans omme ee-„ nige respecten voor dese reyse geconsenteert en geoctroyeert, con-„ senteeren en octroyeeren by desen, dat de Supplianten alhier ten „ meesten proffyte tot betalinge van den voorsz. agterwesen ter „ somme van seven hondert ponden van xl. grooten sullen mogen „ verkopen 't land groot ontrent sestien mergen in desen geroert, „ daer mede den Capellaen eertyds is onderhouden, mids dat de „ resterende penningen wederomme ten proffyte op renten beleyt „ en bekeert sullen werden en gehouden gehypothequeert op „ het voornoemde land, daer af verantwoort sal werden als naer „ behooren: Die van den Brielle verklaren, dat syluyden niet en „ consenteren, alsoo gelyke goederen tot behoef van de Predikanten „ by voorgaande Resolutie van de Staten zyn gedestineert, daer na „ die van den Brielle en Landen van Voorne hun van meeninge syn „ te reguleren.

Of nu deze penningen, hen by de gemelde resolutie geaccordeert, niet zyn gevolgt, of dat dezelve niet genoegzaam zyn geweest, om het gebouw na behooren weder in staat te brengen, dan of hier in eenig verzuim en nalaatigheid is gepleegt, dit is zeker, dat het voorsz Doelhuis, mitsgaders het verdere getimmerte daar toe behoorende, na verloop van 24 jaaren en zulks in den beginne der zeventiende eeuw nog zodanig vervallen en vergaan was, dat de Regenten tot het weder opmaken een merkelyke zomme van penningen nodig hadden, waar toe niet konden volstrekken de jaarlykze inkomsten van de Confrerie; en dewyl zy geen andere bequaame middelen daar toe wisten uyt te vinden, wierden ze te rade om by requeste aan haar Ed. Groot Mog te verzoeken consent, om de ledige erven beneffens en agter het Doelhuis gelegen, te mogen uitgeven, om betimmert te werden, tot verval van de voorsz. repara- Na verloop van 24 jaaren weder in verval.

tien en verbeteringe van het zelve , waar toe zy dan in den jaare 1606 dit volgende Octrooi verwierven.

Octrooi voor de St. Joris Confrerie, om de erven beneffens en agter het Doelhuis, te mogen uitgeven om betimmert te werden.

„ DE *Ridderschap*, *Edelen en Steden van Hollant*, &c. Alsoo „ Deken, Hooftmans en Raden van St. Joris Confrerie alhier „ in den Hage van wegen deselve Confrerie ons vertoont hebben, „ dat het Doelhuys van de voorsz. Confrerie en andere getimmer- „ te aldaer, zulks tegenwoordelyk syn vergaen en vervallen , dat „ tot reparatie en opmakinge van dien een merkelyke somme van „ penningen nodig souden moeten werden geemployeert ; waer toe „ niet konnende volstrekken de tegenwoordige jaerlyksche inkomen „ van deselve Confrerie, mits 't achterheyt door andere voorgaen- „ de werken veroorsaekt, hebben de Remonstranten na verscheyde „ vergaderingen en diversche communicatien op het vinden van de „ middelen daer toe nodig, gehouden, eyntelyk goedgevonden ons „ te versoeken, hun geoctroyeert en geconsenteert te worden van „ de plaetse, beneffens en agter het voersz. Doelhuys gelegen , soo „ veel in erven ten noorden en oosten , responderende op 't *Voor-* „ *hout* en *Houtstraetje* respective, uyt te mogen geven , om betim- „ mert te mogen worden, als de Remonstranten met gemeen advys „ van de Confrerie , sonder prejuditie ofte verhinderinge van de „ exercitie van de Cruys-booch, dienstig en oorbaerlyk vinden sul- „ len, daer op te mogen houden sulke renten ofte opstal als de gele- „ gentheyt sal lyden, en uyt de vordere penningen daer van te pro- „ cederen, te vervallen de kosten van de reparatien ende verbete- „ ringe van het voorsz. Doelhuys en andere getimmerte dien annex, „ ende voorts te employeeren daer en sulx by advys als vooren tot „ onderhoudinge van de voorsz. exercitie en vermeerderinge van „ de Confrerie bevonden sal worden te behooren. Versoecken daer- „ omme de Remonstranten henluyden ten dien eynde verleent te „ werden behoorlyke brieven ofte acte van consent in forma. SOO „ IST, dat wy 't voorsz. versoek overgemerkt en genegen wesen- „ de om de Remonstranten in heur versoek te gevallen , op hoope „ dat het selve sal strecken tot redres der saeken van de voorsz. „ Confrerie, cieraet van den Doelhuys en oorsaeke van goede me- „ nasie voor het toekomende, de selve uyt onsen volkomen magt en „ authoriteyt geconsenteert, geaccordeert en geoctroyeert hebben, „ consenteren, accorderen en octroyeren by desen, van des Doelen „ erve ende plaetse beneffens en agter het voorsz Doelhuys gele- „ gen, soo veel in erven ten noorden en oosten , responderende op „ het *Voorhout* en *Hout-straete* respective , uyt te mogen geven , „ omme betimmert te worden , als de Remonstranten met gemeen „ advys van de Confrerie en sonder præjudicie ofte verhinderinge „ van de exercitie van de Cruys-booch dienstelyk en oorbaerlyk bevin- „ den sullen, mits daer op en op elke van dien gehouden worden „ alsuleke onlosbaere renten ofte opstal als de gelegentheyt eenig- „ sints sal konnen lyden, en de vordere penningen daer van proce- „ derende geemployeert te worden, soo tot vervallinge van de kos- „ ten van reparatien en verbeteringe van het Doelhuys, Doelens en „ ander getimmerte dien annex, als anders daer en sulx by ge-

meen

„ meen advys en goetdunken van de Confrerie tot vermeerderinge
„ eere en diensten der selver verstaen sal werden alderstreckelykste
„ in goede menage te behoren Ende ten eynde de Remonstran-
„ ten het effect van desen onsen Octroye en vergunste mogen genie-
„ ten als 't behoort, lasten en ordonneren wy de Luyden van onse
„ Camere van Rekeninge in Hollant desen te visiteren, interineren
„ en registreren, 't welk gedaen, bevelen voorts by desen wel ex-
„ presielyken allen ende eenen ygelyken desen aengaende hen hier
„ naer te reguleren, sonder de Remonstranten in 't genieten van de-
„ sen te doen eenig hinder, belet of moeyenisse ter contrarie. Gedaen
„ in den Hage onder onzen grooten Zegele hier aangehangen op
„ den eersten September anno sestienhondert en sesse.

DE St. SEBASTIAANS of NIEUWE DOELE.

Naast de vooren beschreve Doele stond eertyds een tweede, genaamt de *St. Sebastiaans-Doele*, met derzelver voorgevel mede na 't Voorhout uitgestrekt, zynde in den jaare 1538 of 1539 aldaar gebouwt. De instelder van deze Schutterye was Keizer *Karel*, want gelyk door alle steden van Holland, in de eene vroeger in de andere laater, waren opgeregt zekere Schutterye of Mannen van Wapenen, om ten dienst van Stad en Land te konnen werden gebruikt, na dat de nood en tyd vereischte, zoo wilde ook zyne Keizerlyke Majesteit al in den beginne van de zestiende ceuw, dat in den Hage mede zoude opgeregt werden zodanig een Gilde of Broederschap van Kloveniers-Schutters, waar toe hy door den Graave van *Hoogstraaten* van zynent wegen Stadhouder Generaal over Holland, &c. reets bevel hadde gegeven (*r*), dog deze ordre niet wel zynde agtervolgt, of eenige andere verzuymenisse daar in zynde gepleegt, vernieuwde Keizer *Karel* in den jaare 1538 zyne gegeve ordonnantie; en op dat dezelve Schutteren des te beter en bequamer zouden konnen bestaan en in de gewoonlyke Schutterlyke oeffeningen gevordert werden, ordonneerde hy, dat aan de Magistraat van den Hage zoude werden vergunt een bequaame plaatze, om aldaar tot hunne koste en onderhoud een Doele te maken (*s*); welke plaats of

St. Sebastiaans Doele wanneer gebouwt.

By wien deze Schutterye is ingestelt.

(*r*) Dat 'er al voor den jaare 1538 in den Hage Busch-Schutters zyn geweest, blykt uit een Ordonnantie by 't Hof, Rekenkamer en Magistraat gemaakt, tot defensie van deze plaats en tegens onvoorzienelyk oproer aldaar, van den 4. Febr. 1535. alwaar onder anderen vastgestelt word, dat *die van den Hage zullen gehouden wesen uyt te leveren* LXXX. *Busschutten, gestoffeert met alle 't gunt dat daer toe behoeft, daer of sy gehouden zullen wesen de namen op te leveren.*

(*s*) Schoon men in eenen brief van den jaare 1456. al vermelt vind *de Doelen van de Handboog-schutten, staande op de Geest alhier*, zoo moet men egter deze niet toeschryven aan deze Schutterye van St. Sebastiaan, als zynde van den Handboog, om rede boven in den text bygebragt, maar eer aan de oude Schutters, nu de Confrerie van St. Joris, dewyl dezelve eigentlyk eerst van den Hand-boog dog daarna (zoo wy meenen) van de Voetboog zyn geweest. Wy zullen den brief alhier in 't geheel opgeven, luidende als volgt: „ Wy Scepenen in den Hage doen „ condt allen luden, dat voor ons quam *Aelwyn Boudwinszoen* Decker en verliede schuldich

of grond hen dan door 't Hof met advys van de Rekenkamer en Rentmeester Generaal aldaar wierd aangewezen, als breder uit de volgende Acte te zien is:

Die van den Hage een plaetze vergunt om een Doelhuis te bouwen.

„ ALsoe een wylen tyds gelegen by Ordonnantie van mynen Hee-
„ re den Grave van Hoichstraeten Stadthouder Generael van
„ Hollandt in den Hage opgestelt es een nieuwe Schutterye van Clu-
„ veniers, en dat henluyden toegeseyt es boven eenige andere ac-
„ cedenten te bereyden een plaetse en Doelen daer sy bequamelycken
„ sullen mogen mitten bussche voorsz schieten, En dat myn Heere
„ den Stadhouder voorsz nu weder van nieuws geordonneert heeft
„ deselve plaets te ordonneren sonder lange vertrek; SOE IST,
„ dat 't Hof van Hollant by advyse van die van de Rekeninge in
Hol-

„ Sculdich te wesen den Heyligen Sacraments Broederscip in den Hage of den
„ houder van desen brieve twee pont Hollants payment 't sjaers ewelic staende
„ gelt, dairmen win en broot om coept, te betalen alle jair op Sinte Barbaren
„ dach; En de voirsz renten heeft hy hem versekert op syn huys en erve, dair hy
„ nu ter tyt in woent, gelegen op die *Geest* en heeft belegen aen die oestzyde Bet-
„ te Rosen, op dat zuyteynde *die Doelen van den Hant-boge-Scutten*, an die west-
„ zyde Griete Ghystgens voir en Wouter Talman after an die selve zyde, en op
„ dat noirteynde die Heerstraet, Behouden den Heer syn recht. In kennisse der
„ wairheyt hebben wy desen brief open besegelt mit onsen gemeenen zegel. Ge-
„ screven op ten vierden dach in Decembri in 't jair ons Heeren, duisent vier-
„ hondert ses ende vyftich. En of wel in dezen brief woordelyk werd gesproken van eene Doele, zoo zyn wy egter van gevoelen, dat dit niet moet verstaan werden van een gebouw dat aldaar zoude hebben gestaan, om dat niet alleen de Doele van de St. Joris Schutters altyd heeft geweest ter plaatze, daarze nu nog gevonden werd, maar ook om dat het niet waarschynelyk en te vermoeden is, dat 'er ontrent een en den zelven tyd zoo veel Doelens te gelyk in den Hage zouden gestaan hebben, nadien 'er in eenen anderen brief van den jaare 1450 ook nog genoemt werd *een Doelen gelegen in de Tooren-straet*. Wy zyn van gedagten, dat de benaminge van *Doelen*, in de gemelde brieven vervat, niet anders behoorlyk kan 't huis gebragt werden als op goederen, 't zy huis, erve, land of diergelyke vastigheid, toebehoorende zodanige Doelen. Dat zulken wyze van beschryvinge der belendingen in dien tyd gemeen is geweest, blykt uit meenigvuldige brieven; tot bewys zullen wy 2 of 3. voorbeelden bybrengen. Wy Jacob Maertynsz en Dirk
„ Claesz doen cond allen luden, dat wy verkoft hebben den Kerkmeesteren en H.
„ Geestmeesteren van Scheveninge totter kerken en des H. Geest behoef *derdalf*
„ *margen lands*, *gelegen in den Ambochte van Monster*, en hebben *belegen an die*
„ *noortsyde dat Cloester van Loesduynen*, an die suytsyde Korsten Jansz, *op 't west-*
„ *eynde dat Cloester van der Lee* en *die broederen tot 's Gravenzande*, ende op dat
„ oesteynde Loesduyner Laan &c. Gegeven up ten XI. dach in Maerte in 't jaer
„ ons Heeren M. CCCC. vyf en 't sestich. Nog in eenen anderen brief, Ge-
„ screven des anderen dages in April in 't jaer ons Heeren M CCCC. drie en
„ dertich. *Een stuk land gelegen in Escamp* (in 't Westambocht van den Hage)
„ *welk land belegen heeft op dat oesteynde die Leyweech*, *op dat westeynde dat Cloister*
„ *in den Hage*, *enz:* Op dezelve wyze werden ook uitgedrukt de belendingen van *een wooninge*, *leggende in den Ambochte van Eykenduynen*, en heeft belegen an der
„ westzyde Loeserlaen, an die noirtzyde myn Vrouw van Loesduynen, an die
„ oestsyde de nyeuwe sloot en *an die zuytzyde Sinte Barbaren Susterhuys in Bethlem*
„ (in den Hage) &c: Bezegelt op ten 13. Maert A°. 1526, Onderteekent,
„ J. PLUMEON. En zoo zouden wy 'er nog wel hondert en meer diergelyke brieven konnen te berde brengen, zoo de zaak niet klaar genoeg bewezen was.

„ Hollant, en van den Rentmeester Generael *Willem Gout* tot naesti-
„ ger versoek van die van den Hage en van de gemeene Schutters
„ voorsz geordonneert heeft die van den Hage, dewelke navolgen-
„ de sekere heure brieven van Staete, gehouden zyn dezelve Doe-
„ len te maeken tot heuren coste, dat sy aen de oestzyde van de
„ *Hantbooch Doelen* neffens die sloot, die loept tusschen de *Voet-*
„ *boochse Doelen* en de *Hantboochse Doelen* voorsz bereyden een plaet-
„ se ofte steck daermen bequamelicken mitten busche inne sal mo-
„ gen schieten van den Noerden na 't Zuyden, 't selve steck mueren-
„ de mit steenen en huyskens op beyde eynden, gelyk als 't behoert;
„ en te Delft en elders gemaekt is: Behoudelyk alsoe de gront de
„ K. Majt. toebehoert, dat men 't selve werk weder sal wegdoen
„ als 't den K. Majt. of synen Raet gelieven sal. Actum den 2 Mey.
„ 1538.

'T Zal onzes oordeels niet ondienstig zyn, dat wy, alvoorens toe te treden tot eene beschryving van deze Doele, voor af in 't generaal spreken van de Schutters zelve, (om welker wille de Doelens zyn opgeregt) hun oud gebruik, verscheidenheid van wapenen, en oeffeninge der zelve, op dat de Lezer des te beter begrip van der zelver instellinge zoude hebben. Wy zullen hier in opvolgen den Heer van Bleiswyk in zyne beschryvinge van Delft, daar hy handelt van de Stads-Doelen, en van hem ontleenen zoo veel als wy tot opheldering van onze Haagsche Doele nodig agten, te meer, om dat deze onze Doele by der zelver instellinge geschikt en gerigt is geweest na de Delfsche Doele. Oudheid der Schutters, verscheidenheid hunner wapenen en offeninge.

Nopende de oude gebruiken dezer Schutteren is by niemand klaarder bescheid te vinden als by Hadrianus Junius in zyn boek, genaamt *Batavia* (*t*) alwaar hy aldus spreekt: *Illud operæ pretium est scire, singula Hollandiæ oppida, pro suis opibus & pro loci conditione, honestissimorum, quique opibus mediocribus instructiores sunt, civium centurias in certas classes distributas habere, quos robora & nervos Reipublicæ dicere liceat, Sagittarios communi nomine appellant, sive illi balistis arcubusque chalybeis spicula fundunt, sive acernos arcus ducunt, sive manuariis tormentis sclopisque plumbeas pilulas spargunt. Quibus olim pro insigni vestis erat bicolor, adjecto argenteo emblemate, qui vestitus honos eos a plebe cecernebat, vestitus plærisque oppidis obsolevit, emblematis alicubi durat. Horum quemadmodum apud Romanos evocatorum militiam fuisse honoratiorem antiquitus constat, quum singulæ civitates Principi in armis præsto aderant, delectu ex his habito. Hi, si exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc si usus postulet, ad comprimendam seditionem, ad arcendam hostilem incursionem armati adhibentur, vel si ornandus sit Principis adventus, vel novi inauguratio decoranda, tum vero honoratæ custodiæ ac solennis vicem præstant.* 'T welk de Heer van Bleiswyk aldus vertaalt. „Dit is de moeite waard te weten, dat alle de Steden van
„ Holland na haare magt en gelegentheid van de plaatze, eenige kom-
„ pagnien van de voornaamste en vermogenste burgeren in zeekere
„ Rotten hebben afgedeelt, die men de magt en zenuwen van 't ge-
meene

(*t*) *Cap.* 16.

„ meene best wel mogte noemen; zy heetenze gemeenlyk Schutters, „ 't zy dat ze de Voet-boogen spannen, of de Hand-boogen trekken, „ ofte met eenige zoorten van Bussen of schiet-geweer uit de hand „ ommegaan. Zy gebruikten eertyds twee-verwige rokken tot een li- „ vrye of ken-teeken, mitsgaders een zilver blazoen, welk eeren- „ kleed hen van 't gemeene volk onderscheide. Het kleed houd nu „ in meest alle de steden op, het Blazoen blyst nog ergens in 't gebruik. „ Het is van ouds bekent, dat hun opbod en dienst altyd zeer eerlyk „ is geweest, gelyk by de Romeinen, wanneer alle de steden met haar „ uitgelezenste volk den Landsheere in de wapenen bystonden. De- „ ze besloegen de plaetze der voornaamsten als het leger te velde „ trok. Nu werden ze in wapenen gebragt als het de nood vereischt, „ om oploop te stillen, en vyandlyken inval te keeren, of in gevalle „ den Graaf in te haalen is, of zyne inhuldinge te verheerlyken, dan „ bekleeden zy de plaatze van een eerlyke en statelyke wagt. En in der daad na alle bescheiden en kentekenen van de voorgaande eeuwen zyn deze Schutteryen in haaren begin en eerste instellinge zeer weinig in getale en niet dan van de aller uitgeleezenste der burgeren geweest; en zoo bestond ook onze Haagsche Schutterye in den beginne maar uit 80 perzoonen, welk getal Koning Philips naderhand vermeerderde tot 120, wanneer hy in den jaare 1561 de Schutterye, welke wegens eenig misverstand tusschen hen en den Bailliu van den Hage gerezen, ten meesten deele was verloopen en byna te niete geraakt, weder op nieuws instelde, de zelve daar toe verleenende zeker Octrooi en Ordonnantie, welke wy alhier, als de oudste, die ons tot nog toe is voorgekomen, en gelyk als aenwyzende is de fondamenten, waar op de namaals gevolgde Ordonnantien van deze Schutterye zyn gebouwt, den Lezer zullen mededeelen:

De Haagsche Schutterye bestond in den beginne maar uit 80 perzoonen, welke naderhand Kon. *Philips* vermeerdert word.

Octroy voor de Cloveniers Doele in den Hage.

„ PHILIPS by der gratie Godts Coninck van Castilien &c. allen „ den geenen die desen onsen brief sullen sien of hooren lesen „ saluyt: Alsoe in den jare 1538 lestleden, omme te verhoeden se- „ kere merkelyke immineerende periculen van overloopen en inva- „ sien van Herdoopers en andere seditieuse menschen en generalyk „ tot defensie van de inwoonders onser Vryheit van den Hage, en „ tot sterkenisse van executie der Justitie, aldaer by consente van „ hooger memorie den Keyser onsen Heere en Vader geërigeert es „ geweest een Broederschap ofte Gilde van tachtentich Colleveniers „ ofte Busschutten, onder sekere articulen henluyden by den Bail- „ liu, Schout, en Gerechte van den Hage gegunt en geconsenteert: „ ende naderhant tusschen den voorn. Bailliu en Busschutters in den „ jare 1544. lestleden seker onverstant geresen synde, deselve Bus- „ schutters verlaten syn geweest, en nochtans omme gelyke pericu- „ len en inconvenienten voorsz. te verhoeden, wel van nood es „ nieuwe oprechtinge der selver Schutterye gedaen te werden, waer- „ toe hen eenige der ingesetenen van der Hage wel willich vertoo- „ nen souden omme onder d'oude articulen hen te reguleeren en „ tot dien eynde ook onsen lieven en getrouwen Neve den Prince „ van *Orangien*, Ridder van onsen Orden, en Gouverneur Gene- „ raal van onsen Landen van Hollant, Zeelant en Utrecht ende van

„ den

„ den Prefident en Raden aldaer gecommitteert hadden gehad eeni-
„ ge Commiffariffen uitten felven Rade van Hollant, omme mitten
„ Burgemeefteren en Regeerders van den Hage op fekere overgege-
„ ven articulen te communiceeren en heurluyder antwoorde daer op
„ gehoort, voorts geordonneert te worden na behooren; al 't wel-
„ ke by den voorfz. Commiffariffen gedaen fynde en de Burgemeef-
„ ters van den Hage by confent en goetdunken van onfen Bailliu,
„ Schout, Schepenen en gemeen Vroetfchappen van den Hage
„ (daer onder mede eenige van de oude Schutters geweeft fyn)
„ eenige articulen geraemt hadden, daerinne fy gelykelyk geaccor-
„ deert waeren, waren de felve by onfe voorn. Neve, Prefident en
„ Raden voorfz. ons overgefonden geweeft, omme de voorfz. Buf-
„ fchutters daer op onfe Octroy verleent te worden, SOE IST,
„ dat wy nadien al gefien en gevifiteert es geweeft, by onfen lieven
„ en getrouwen Hoofden, Prefident en Luyden van onfen fecreten Ra-
„ de en daer op gehad heurl. advys, begerende ordene en geregelt-
„ heit te ftellen op 't ftuk van de voorfz. Schutterye, en tot onder-
„ houdinge der felver, ook tot defenfie, nut en welvaert van onfe
„ voorn. Vryheit en vlecke van den Hage, en ingefetenen van dien,
„ hebben by deliberatie van onfe feer lieve en beminde fuftere de
„ Hertoginne van Parme en Plaifance, &c. Regente en Gouvernan-
„ te voor ons in onfen Landen van herwaerts over, geordonneert en
„ geftatueert, ordonneeren en ftatueeren mits defen, alfoo hier na
„ volgt.

I.

„ In den eerften fullen by onfen Bailliu, Schout, Burgemeefters
„ en Gerechte van den Hage geftelt worden eenen Deken mit vier
„ Hooftmans en totten getale van hondert twintich gebroeders of
„ Schutters, de voorn. Deken en Hooftmans daer onder gerekent,
„ die hen mitte hant ofte Cloveniers buffe generen fullen.

II.

„ Zal de voorfz. Confrerie van der *Hant* ofte *Cloveniers-buffche*
„ volgende de prefentatie van de voorn Regeerders van den Hage
„ gelevert worden de huyfinge van de Doelen, mitsgaders den aen-
„ cleven van dien, dienende tot exercitie van de Cloveniers voorfz.
„ houdende die van den Hage tot haren lafte al fulke rente van een
„ pont Vlaemfch 's jaers, als fy van den Hage ons noch jaerlyx daer
„ van betalende fyn.

III.

„ Mit voorwaerden ook dat defelve Schutten fchuldich fullen we-
„ fen defelve Doelen en huyfinge van dien te verbeteren en t'onder-
„ houden in goede reparatien.

IV.

„ En dat ſy ook deſelve huyſinge en Doelen niemandt en ſullen „ mogen verbinden noch in huure geven ofte uytgeven ad vitam „ ofte anders dan by advyſe en conſent van Bailliu, Schout, Burgemeeſteren en Schepenen voorſz.

V.

„ Sullen voorts de voorn. van den Hage elke Buſſchut alle jaers „ leveren een pont buſcruyts, te weten, een half pont tot Meyedach en een half pont tot Alreheyligen dage.

VI.

„ Des ſullen deſelve Busſchutten ſchuldich en gehouden weſen 't „ ſelve cruyt elck in perſoone te halen tot elken halven jaere, en „ verſchyn-dagen ofte binnen viertien dagen daerna onbegrepen van „ den geenen die by de Burgemeeſters van den Hage daertoe geordonnert ſullen werden om te leveren; ende indien deſelve Busſchutten elk ſyn cruyt ſelfs in perſoon niet en halen als voorſz. „ ſtaet, ſoe en ſal men de ſelve niet gehouden weſen yet daer af te „ geven.

VII.

„ Sullen voorts de voorn. Busſchutten (volgende 't conſent van „ die van den Hage voorſz.) ſoo wanneer ſyl. de Papegay ſchieten, „ haer wyn en bier dat ſy op ten Raedhuyſe ofte elders behouven „ daer ſyl. heur feeſt houden, mogen inleggen en de ſelve drinken „ ſonder excys daer af te geven, alſoe lange als deſelve feeſte gedueren ſal.

VIII.

„ Deſelve Busſchutten ſullen gehouden weſen elck eenen goeden „ hantbuſſche te hebben mitter gereetſchap daer toe dienende: en „ ſullen ook gehouden ſyn altoos elk een half pont cruyts in heuren „ hoorne te hebben, mit twintich looden en andere heure gereetſchap op die verbeurniſſe van ſes ſtuyvers ſoo dick en menichwerf „ eenich van henl. daer af bekeurt worden by heuren Coninck ofte „ Hooſtmans ofte by heure geſwooren Dienaer.

IX.

„ De Hooftmans ſullen byſondere gehouden weſen alle vierendeel „ jaers omme te gaen ſchouwen deſelve heure Schutten of ſy heure „ gereetſchap hebben als voorſz. ſtaet, en daer gebrek is, die ſullen „ ſy gehouden weſen te bekeuren op de voorſz. breuke tot proffyte „ van den Gilde.

X.

„ Sullen dese voorsz. Busschutten ook gehouden syn haer maen-
„ schutte te houden en te schieten, te weten, de vier Hoofmans
„ in der tyt sullen jaerlyx looten en stellen die voorsz. Schutten in
„ vieren, en elk Hoofman sal mitten synen ter maent eens in heuren
„ Doelen kommen en schieten heur maentschut: des sal men elk
„ van de Schutten synen eersten schietdach laten weten by den Schut-
„ ten knegt en niet meer; ende alsoo sy dan geloot syn, sullen dat
„ jaer blyven, en dat eerste maenschut sal alle jaer ingaen des Son-
„ nendaegs na belooken Paesschen en voorts alle Sonnendaege ge-
„ duerende tot Sonnendaechs na Ste. Bavendach, en die mede, son-
„ der eenige maentschut-dagen over te laten gaen.

X I.

„ Zullen voorts gehouden wesen op heuren maenschutdach altyt
„ in dese Doelen te wesen voor de middach al eer de klocke tien
„ slaet haer paleur anhebbende, ten ware saeke dat sy rouwe droe-
„ gen, ende ook elk mit syn selfs busse en gereetschap, en ook bly-
„ ven aldaer mit malcanderen teeren in den Doelen ofte elders daert
„ by den Hoofman geordonneert sal worden.

XII.

„ Ende so wie van de voorsz. Schutten in der manieren als voren
„ staet niet ter Doelen en quam en niet kennelyk siek ofte van huys
„ ware, ofte anders in gebreeke vielen van 't geene voorsz. is, sal
„ verbeuren drie stuyvers die sy als dan in de maenschut verteeren
„ sullen.

X I I I.

„ Wanneer eenige van de Busschutten aflyvich worden, soe sullen
„ die Hooftmaans heuren Dienaer omme laten gaen en laten een y-
„ gelyk schutte weten voor syn hooft ofte tot heur woonstat, dat sy
„ commen ten uytvaert van heuren doode mede broeder, en offeren
„ na oude gewoonte en dat op al sulken altaer als deselve Schutten
„ hebben en elck heur paleur an hebbende op die verbeurnisse van
„ elck een stuyver.

XIV.

„ Of eenige twiste ofte geschil gebeurde onder de voorsz. Bus-
„ schutten, dat sullen die Coninck mitten vier Hoofmans zoenen,
„ en den selven twiste wech leggen gelyk die oude Schutten: en soo
„ wie dat niet soenen en woude, die soude verbeuren al sulken
„ breuken als die ander Schutten, en dat tot behoef der Schutten
„ voorsz.

XV.

„ Mede en sal niemant van de Busschutten voorsz. die nu syn ofte
„ namaels wesen sullen, eenige paleur van schuts tabbaerts doen ma-
„ ken dan by den Coninck, de vier Hoofmans en den meesten stem-
„ men.

XVI.

„ Voort soo wat by den Coninck, die vier Hooftmans, en by den
„ meesten opinien van den Schutten gekeurt wort roerende haer pa-
„ leur en 't selver daer op, dat sullen die gemeyn Schutten schuldich
„ wesen t'achtervolgen, op de boete van vier stuyvers soe dik en
„ menichwerf eenich van de Schutten daer of bekeurt werden by den
„ Coninck ofte eenich van de vier Hooftmans ofte by den Schutten
„ knecht.

XVII.

„ Voort sullen alle de voorsz. Schutten gehouden wesen heur sel-
„ ver niet van heuren tabbaert te doen, ten sy dat sy eerst en alvo-
„ rens een nieuwe paleur gekeurt hebben, op die boete voorsz.

XVIII.

„ Ende als den Coninck mit den Hooftmans yet te doen hebben
„ den Gilde aengaende, ofte ook den selven Coninck ofte Hooft-
„ mans by den Bailliu, Schout, Burgemeesters en Gerechte yet ge-
„ last worden, soe sullen sy heuren knecht omme laten gaen, en la-
„ ten elck schutter weten, dat sy tot sulker uyren als men hen be-
„ scheyden sal, sullen commen ter plaetse daer men se bescheyt: en-
„ de die aldaer niet en quamen ten dede hem kennelyke nootsake
„ van sickte ofte van huys te wesen, dat die sal verbeuren vier stuy-
„ vers, al te samen tot behoef van den gemeen Gilde, ende sullen
„ ook de schutters in oploopen, oproerte, en daer groot gewelt
„ voor handen ware, der Justitie assistentie doen, des versogt synde
„ by onsen voorsz. Bailliu en Wethouderen van den Hage.

XIX.

Ende oft gebeurde datter een gemeyn clocke geslach geslagen
„ worde, soo sullen sy reysen mit heurluyder Bailliu, Schout, Bur-
„ gemeesteren en Gerechte van den Hage in nootsaeke, daer 't van
„ doen sal syn, en dat op de verbeurte van thien Caroli guldens elc-
„ ken Schutter voor syn hooft te verbeuren, d'eene helft tot prof-
„ fyte van den Heere en d'ander helft tot proffyte van de Gilde.

XX.

„ Oft ook gebeurde dat eenige van de Schutten voor die vyanden
ofte

„ ofte rebellen geschoten ofte gewont worden, die sal men doen
„ meesteren buyten heuren coste tot laste en coste van alle de in-
„ woonders van den Hage.

XXI.

„ Item sullen die voorsz. Schutten gehouden wesen ter kerke te
„ komen op St. Sebastiaensdach naer ouder gewoonte, en gaen t'sa-
„ men teeren alsoo verre als sy by huys syn, (ende ingevalle sy van
„ huys syn) die sullen evenwel gehouden syn te betalen haer maeltyt:
„ ende sullen ook gehouden syn alle jaers elk te betalen tottet Gilde-
„ gelt en reparatien van de voorsz. altaer drie stuyvers.

XXII.

„ Wanneer eenich van de voorsz. Schutten aflyvich worde, soe
„ sal St Sebastiaen heuren Patroon daer af hebben totter altaer be-
„ hoef die bussche mit haren toebehooren ofte xx stuyvers daer
„ vooren.

XXIII.

„ Soe wanneer eenige nieuwe Schutten aengeset worden, die sul-
„ len elk gehouden wesen te geven tot heuren blyen incommen
„ twaelf stuyvers tot ter gilde behoef.

XXIV.

„ En sullen die 120 geordonneerde Schutten noch mogen inne-
„ men als broeders van minnen andere goede mannen, die mede
„ metter busse schieten, die gehouden sullen wesen te geven twee
„ stuyvers sjaers totten gilden profyte, sonder te ontfaen eenige
„ wedden als d'andere voorn. 120 Schutten ofte dat sy ook nergens
„ toe verbonden en sullen wesen dan te betalen tjaer-pennink.

XXV.

„ Ende als een van de voorn. 120 Schutten oflyvich geworden sal
„ wesen (als voorseyt staet), sullen den Koninck mitten Hooftmans
„ en de voorn. broeders ofte Schutters van minnen, den Bailliu,
„ Schout, Burgemeesteren en Schepenen eenige leveren op geschrif-
„ te, omme als dan by henl. weder een ander in de plaetse van den
„ dooden gestelt te worden, die als dan die wedden mede ontfangen
„ sal, mits dat hy ook gehouden wert te doen als die andere syne
„ medebroeders.

XXVI.

„ Ende om dat dese articulen te bet onderhouden mogen werden, soo
„ sullen die Hooftmans in der tyt wesende die breuken doen betalen
„ van den geene diese verbeuren, en indien men bevint dat syl. daer

„ mede ſimuleeren en niet en doen corrigeeren en betalen, en dat „ den Coninck en Deeken claerlyk blykt, ſoe ſullen die Hooftmans „ ſelve die breuken opleggen uit haer ſelfs buydel.

XXVII.

„ Ende om dat die Hooftmans mit deſe voorſz. breuke belaſt ſyn „ die inne te doen halen, ſoe ſal (volgende 't conſent van den voorſz. „ Bailliu, Schout, Burgemeeſteren en Schepenen van den Hage) den „ Doelknecht mit den Bode van den Hage de verbeurde boeten mo- „ gen innehalen op den onwilligen coſt.

XXVIII.

„ En op dat die voorſz. Confrerie beter ten effect gebracht mach „ werden, ſoe hebben wy den voorn. 120 Gildebroeders uyt onſe „ ſunderlinge gratie geoctroyeert en geaccordeert, octroyeeren en „ accordeeren mits deſen, dat ſyl. ſullen mogen opſtellen ſekere Lo- „ therie van ſilver ten eerſten bequamen en gelegender tyde, en de „ caerten van dien alleenlyk ſtellen binnen den Hage, de ſes groote „ ſteden van Hollant en voorts ſoe verre 't Gouvernement van onſen „ voorſz. Neve die Prince van Orangien als Stadhouder ſtreckende „ is. Ende dit om te mogen vervallen diverſche onkoſten van ou- „ taer, geſtoelten, ornamenten en andere behoorlyke chieraerts, „ dienende totter bequaemheyt en eere van de voorſ. ſchutterye van „ den vlecke van den Hage.

Ombieden en bevelen daeromme onſen Stadhoudere, Preſident en „ andere van onſen Raede in Hollant en allen anderen onſen Rechte- „ ren, Juſticieren en Officieren wien dit aengaen ofte roeren ſal mo- „ gen, en eenen yegelyken van hen ſoe hen toebehoeren ſal, dat ſy de- „ ſe jegenwoordige Ordonnantie onderhouden en doen onderhouden „ naer allen heuren poincten en articulen, want ons alſoo gelieft. Des „ toirconden hebben wy onſen ſegel hier aen doen hangen. Gege- „ ven in onſer ſtede van Bruſſel den 2. dach in Meye in 't jaer ons „ Heeren 1561.

„ Op te plyke ſtont geſchreven, by den Conink in ſynen Rade,

Ondertekent,

DE LANGE.

Waar toe de Schutters in oude tyden gebruikt wierden

Deze Schutters, gelyk wy uit de zoo even aengehaalde woorden van Hadr. Junius hebben gehoort, *beſloegen de plaatze der voornaamſten, als het leger te velde trok*, want met deze optogten waren de ſteden van ouds onder de Graaven al zeer belaſt en bezwaart, in zoo verre, dat de Schutters meeſt alle op moeſten, wanneer de Graaf ter heirvaart ging, eer dat men het gebruik hadde van op den trommel-ſlag uit het gemeene volk krygsluiden aan te nemen, welk gebruik men houd door Hertog *Karel van Bourgondie*, bygenaamt *de Stoute*,

Stoute, hier te Lande eerst ingevoert te zyn (*v*), blyvende daarom de Schutterye van de Steden evenwel niet vry. 't Heir of Leger, daar onze Graaven eertyds mede ten oorlog trokken, wierd zamen gestelt uit de Edelen en Steden. De Edelen moesten op als Vasallen en Leenmannen (*w*), en die waren uit kragte van hulde en manschap gehouden met behoorlyke wapenen ten dienste op te trecken en na de waarde van hun leen, zeker getal van gewapende mannen zoo te paarde als te voet op te brengen (*x*). De Steden en Vryheden, die zonden hunne poorters of burgers (*y*); 't geen dan op de Schutters meest aanquam, die geordonneert wierden hen by het heir van den Graaf te voegen. Dog onze Haagsche Schutters hebben nooit eenig aendeel in deze Heirvaerten of optogten gehad, eensdeels om dat die oude gewoonte van ten heirvaert te trekken ten tyde van hunne oprechtinge al meest in ongebruik was gekomen, en ten anderen, om dat zy ingestelt waren, *om te verhoeden zekere merkelyke imminérende periculen van overloopen en invasien van Herdoopers en andere seditieuse menschen, en generalyk tot defensie van de Inwoonders der Vryheid van den Hage en tot sterkenisse van de exercitie der Justitie*, gelyk Koning *Philips* by de inleidinge van 't voorgem. Octrooi te kennen geest.

Niettemin hebben zy in laatere tyden by verscheide gelegentheden hun aandeel gehad in 't beschermen van 't Vaderland. Dus wierden ze in den jaare 1584 op bevel van de Staten van Holland na den Briel gezonden, om die Stad tegens den vyand te bewaaren en te verzekeren (*z*). Als wanneer in den jaare 1599. de Spaanschen zeer schie-

Uittogten der Haagsche Schutters.

(*v*) Oudenhoven, *Beschr. van Zuidholl. pag.* 101.

(*w*) Oude Holl. Chron. *Divis.* 27. *kap.* 6. en *Divis.* 32. *kap.* 45. of Goudhoev. *pag.* 423. en 576. Zie mede Luiscius, *Algemeen Woordenboek* onder het artikel *Ban* en *Arriereban*.

(*x*) Boxhorn *in zyne byvoegzelen op de Zeeuwsche Chronyk van* Reigersbergen, 2. *deel bladz.* 261. geeft ons een nette lyst, getrokken uit het quohier, berustende ter Graaffelykheids Rekenkamer in den Hage, van het geene de Leenmannen en Mansmannen van Zeeland verpligt waren aan Hertog *Karel van Bourgondie*, als Graave van Zeeland, 't zy in gewapende mannen, zoo te voet als te paard, 't zy daar voor in baaren gelde, geduurende zyne zwaare oorlogen tegens de Franchoisen, op te brengen. Welke lyste by den weetgierigen Leezer aldaar kan nagezien werden.

(*y*) Goudhoev. *pag.* 435. 439. 442. 450. 543. Deze wyze van opbod had nog stand in den jaare 1517. in den Geldersche oorlog, wanneer *de Heeren van den Rade van Holland deden ontbieden de Leenmannen en voorts den vierden man uyt alle de steden, mitsgaders alle de landlieden, om binnen Haarlem te komen* en met den Heer van Yselstein of zyne Gedeputeerden den Geldersche tegen te trekken, die allomme de steden en dorpen in Noortholland innamen, plonderden en verwoesten. Goudhoeven, *pag.* 576.

(*z*) *Den* 31. *Julii* 1584. „ De Staten van Holland hebben verklaart en geordonneert, dat de Schutters, die uyt den Hage binnen den Briele zyn getrokken, tot bewaernisse en verzekertheid derzelver stede aldaer blyven zullen den tyd van agt dagen, en dat alsdan dezelve Schutters zul'en mogen werden gechangeert met andere Schutters van den Hage in gelyken getale, agtervolgende voorgaende Resolutie; dat mede den Lieutenant en Vendrig van de Schutteryen 's daegs genieten sullen elks twintig stuivers, en den Sergeant vystien stuyvers; dat mede de Schutters van den Hage, die in de plaetse van de andere Schutters trekken zullen, mede sestig ponden kruyts zullen werden gelevert," &c. Voege hier by de Resolutie van den 25. Augusti daaraanvolgende.

ſchielyk voor Bommel waren gerukt, en dat overzulks zyne Excellentie Prins *Maurits* aan de Staten hadde geſchreven, „ dat hy geen „ kompagnien uit het leger konde ontbeeren, om in guarniſoen te „ ſchikken ter plaatzen, daar de kompagnien zouden uittrekken, „ gaande op de exploiċten ter zee, en dat daarom burgeren uit de „ Steden in plaatze van dien zouden mogen werden gezonden, zoo „ wierd by de Staten goedgevonden (*a*), dat men in der nood 500 „ burgers uit Dordrecht, 200 uit Haarlem, Delf, Leyden, Amſterdam, Goude en Rotterdam, 300 van Gornichem, 100 of 120 „ van Schiedam, en 150 *uit den Hage* tot bezettinge van de frontier-„ ſteden en ſterkten gebruiken zoude. 't Zelve geſchiedde mede in den jaare 1621, als de Prins Bergen-op-den-Zoom, 't welk de Spaanſchen hadden belegert, wilde ontzetten, waar toe hy genootzaakt was de zoldaten uit de garnizoenen te ligten, om welke weder te vullen, zonden de Steden eenige Burger-vendels, d'eene min d'andere meerder; *de Haag furneeerde* als toen *twee Compagnien, elk van hondert vyftig koppen; wel gwapent* (*b*), en zulks na Dordrecht de meeſten en met Haarlem egaal. En op deze wyze wierden de Schutters van den Hage in volgende jaaren dan hier dan daar na toe gegezonden, daar de nood vereiſchte; als onder anderen in den jaare 1629, wanneer Prins *Fredcrik-Hendrik* 's Hertogenboſch belegerende, tot voortzettinge van 't beleg meerder volk van noode hadde, en overzulks te rade wierd de guarniſoenen uit de frontier-ſteden te trekken, welker plaatzen weder met burgers werdende bezet, de Haag als toen 300 Schutters moeſte leveren (*c*), die vervolgens geſchikt wierden na Utrecht en Geertruidenberg (*d*); in 1672 na Bodegraven en elders.

Oude kleding en levry derzelve

Wanneer de Schutters ten oorlog optrokken, of datze hunne gewoonlyke oeffeninge met de boogen of buſſen in de Doelens deden, moeſten zy aanhebben hun paleur, 't welk zodanig levrey was 't zy van rokken, tabbarts, bonets en andere habyten van eere, als waar van de voorn. Hadr. Junius in zyne aengehaalde woorden meld, dat zy moeſten

(*a*) Reſolutie van den 14 en 15. Mei 1599.

(*b*) Zie Reſolutie van den 7. en 14. Septemb. 1622.

(*c*) Zie Reſolutie van den 31 Julii 1629, als mede van den 4 Auguſti daaraanvolgende, „ Is gelezen eenen brief van zyne Excellentie van den 2 Auguſti, adviſe-„ rende, dat hy ſal uyttrecken uyt de Steden twee duyſendt vier hondert Burgers, „ en daer tegen tot de defenſie van 't Land uyttrecken ſoo veel Soldaten, om na „ de quartieren van Utrecht te gaen, met deſignatie van de guarniſoenen van de „ voorn. Schutteryen.

(*d*) Den 5 Aug. 1629 wierd door zyne Excellentie van de Magiſtraat van den Hage verzogt een kompagnie burgers, om binnen Geertruidenberg te logeren, 't geen by de Magiſtraat wierd geaccordeert en daar op den 7. derwaarts gezonden het witte vendel. Den 18. dito patent gekregen hebbende van zyne Excellentie, om de twee kompagnien Schutters uit te zenden, is den 19. Auguſti na Utrecht vertrokken het Oranje vendel, om aldaar garnizoen te houden; en den 8. Septemb. insgelyks het Oranje-blange-bleu vendel. Den 10 Septemb. de boeren in Haag-Ambacht op wapenen geſtelt, wierden bevonden te zyn 138. in getale. Den 12. Septemb. weder ingekomen het Oranje vendel, en den 28. dito het witte voor de tweede maal uitgetrokken; enz. Dit hebben wy uit de aantekeningen van den Heer Pieter Stalpert van der Wiele, ter zelver tyd regeerende Schepen van den Hage.

moesten zyn twee verwig of van tweederlei coleuren, gelyk men in de oude Kronycken (*e*) leest, dat in die groote heirvaert van den jaare 1474. onder meergemelden Hertog *Karel van Bourgondie* voor Nuys in 't bisdom van Ceulen de Steden van Holland aldaar zonden *haer volk van wapenen*, *Poorteren en Soudeniers met diversche kledinge elk van syne Stede over 't harnas*, en dat die van Nuys zulks ziende al spottende riepen, *de winter komt*, *want die Bonte-krayen komen in 't Landt*. Dat onze Haagsche Schutters van zulke Paleuren mede voorzien zyn geweest in 't oeffenen van hunne wapenen, blykt uit verscheide artikelen van het voorverhaalde Octrooi, alwaar art: 11. 15. en 17. werd gestatueert, „ Dat de Busschutten gehouden zullen wesen op heuren maentschutdag altyd in de Doele te wesen voor „ de middag, aleer de klocke tien slaat, haar paleur aenhebbende, „ ten ware saeke dat zy rouw droegen. En dat ook niemant van „ de voorsz Busschutten, die nu zyn of namaels wesen sullen, eenige „ paleur van Schuts-tabbaerts sullen doen maken, dan by den Conink, „ de vier Hooftmans en den meesten stemmen. Zynde gehouden „ heur selver van heuren tabbaert niet te ontdoen, ten zy dat zy eerst „ en alvorens een nieuwen paleur gekeurt hebben. Schers-woorden daar over in 't beleg van Nuis.

De oude krygs-wapenen van de Schutters plagten boogen te wezen, als daar waren *Voet-boogen*, *Kruis-boogen*, groote *Windaas-boogen* *Hand-boogen*, die men ook wel *Flits-boogen* noemt. Dog na de uitvindinge van het buspoeder zyn eerst de *Haeks* en *Coluvren*, die men nu den naam van Doel-bussen geeft, en in laater tyd de *Musquetten*, *Roers* en *Pistoolen* in de plaats van de boogen ten oorlog en in de Doelen in gebruik gekomen. Die van den Hand en Voet-boog waren in den Hage de Schutters van St. Joris, gelyk wy ter zyner plaatze hebben aangetoont. De Voet-boogschutters wierden voortyds ook wel *Bajonniers* genoemt, dewyl de beste Voet-boogen in de stad *Bajonne* gemaakt wierden, en daar van alzoo dien naam droegen, even en op dezelve wyze, als de Pistoolen hunnen naam van de Toscaansche stad *Pistorye* ontfangen hebben. Maar de Schutters, daar wy nu van handelen, waren van de Hand-of Cloveniers-busse, en werden derhalven in de meergemelde acte van den jaare 1538. en het opgevolgde Octrooi van Philips genaemt *Cloveniers-Schutters*, dragende dezen naam na de *Coluvren*, daarze mede omgingen, 't welk oorspronkelyk een Fransch woord zynde, zoo veel betekent als een busse of roer, gelyk 't zelve in die beduidenis in de oude Hollandsche Kronyk (*f*) dikwyls gelezen werd. Wat zoorten van wapenen de Schutters van ouds plagten te gebruiken.

Om nu den Schutters in de handelingen van hunne wapenen ten allen tyden te oeffenen, en de kennisse van dien te doen onderhouden, wierden de Doelens opgeregt, by zommige *Schutters-hoven*, by anderen ook wel *Schuts-boomgaards* genaamt, als zynde die meerendeels met boomen, gelyk vermaakelyke hoven, beplant (*g*). Gebruik, naam-oorsprong en gesteltenis der Doelens.

Qqqq Het

(*e*) Oude Chron. van Holl. *Divis.* 30. *kap.* 64. of Goudh. *pag.* 503.
(*f*) Goudh. *pag.* 423, 444, 464, 503, 518, 519, 525, enz.
(*g*) Goudh. *pag.* 552. Orlers, *Beschr. van Leiden*, *pag.* 170.

Het *Doel* (*h*) schynt zyn oorsprонk genomen te hebben van het voornaamste onderwerp en rede, tot welkers einde deze plaatzen bequaam zyn gemaakt, te weten, niet alleen om de Schutters met hun geweer wel en ordentelyk te leeren omgaan, maar ook doel te schieten, dat is eenig ding, 't geen men beoogt en daarmen na mikt of doelt, net en regt te leeren treffen, gelyk men het bewerp of oogmerk, daar men na schiet, ook den naam geeft van *doelwit*, *doelpen*, en zoo voorts. Ten dien einde waren agter de Doelhuizen op een behoorlyke distantie tegen den anderen over gestelt steene huisjes, waar in eenige aarde, zand of klei wierd opgeworpen, en daar op ter hoogte ontrent van een gemeen mans borst gehegt een wit met een ysere pen in 't midden, die vooruit stak, daar de Schutters met hunne gespanne boogen na mikten, doende elk zyn best om daar zoo na by te schieten als 't mogelyk ware, en zoo iemand 't yzer quam te treffen, wierd door den Wyzer (dat is een die de tegen-tekenen doed) tot zyne eere uitgeroepen, *lappen penne jou*. Deze stekken of schietplaatzen waren, gelykze jegenswoordig in zommige Doelens nog zyn, van de gemeene wandelplaatzen afgezondert met een wederzydze hegge, staketzel, of wel, gelyk eertyds in onze Doele, met een steenen muur, strekkende van 't eene einde of huisje tot het andere, daar de schooten langs passeren, op dat niemand door eenen afdwalenden pyl mogte gequetst werden. Men gaf ook, alvoorens eenig Schutter tot het schieten mogte aenleggen, de gewoonlyk zeinen van het klinken met de bel ('t geen jegenswoordig alhier nog geschied) of eenig ander teken, ten einde de gezwooren Wyzer by het wit staande, zig by tyds zoude konnen verbergen, en ook niemand anders van de nieuwschierige aanschouwers onverhoets gequetst ofte gedood mogte werden; indien egter iemand na het gedaane teken by ongeval wierde geschooten, was de Schutter, nog de zyne nog zyne nakomelingen deswegen niet aansprekelyk of strafbaar, 't welk ook ten opzigte van onze Haagsche Schutters specialyk is gestatueert by het 30. art. van de nieuwe Ordonnantie van den jaare 1580, alwaar gezegt werd, „ En oft gebeurde (dat Godt behoeden wil) datter „ een ongeluk geschiedde, so datter binnen 't viercant van den Doelen „ yemandt sonder argelist geschoten ofte gequest worde, so wel metter „ ter handbooge als metter busse, ende datter geroepen ware ofte dat „ den busch van selfs afgink, ofte borste, sal de selve daar sulx gebeurt, „ vry en onbeschadigt syn van alle boeten ofte lasten, die den „ Officier daar van soude mogen pretendeeren, hem van 's Heeren „ wegen toe te komen.

Iemand geschoten werdende na 't gedane zein, werd de Schutter onstrafbaar gehouden.

Oorsprонk en gebruik van 't papegaai schieten.

En om den Schutters in deze Doelen schietende oeffeningen moed te geven, en dat voor allen blyken mogte, wie in dezen allermeest toegenomen hadde, wierd het *Papegaai-schieten* ingevoert, gelyk daar van in 't VII. artikel van het meergemelde Octrooi en Ordonnantie gesproken werd. Deze houte vogel, dien men om de gelykheid van 't maakzel, of om eene andere rede, den papegaai noemde, wierd

(*h*) Zie Kilianus in voce *Doel*, 't geen hy in 't Latyn overzet, *Agger*, *aggesta terra*, *in quam Sagittarii jaculantur sagittas*.

wierd gestelt op eene zeer hooge steng of mast, die in de aarde geplant stond op eene zekere gemeene werf, of in de Schutters-Doelen. Door den vogel ging een ronde yzere spil, om welke die ligtelyk bewogen en omgedraait, maar bezwaarlyk afgeschooten konde werden. En tot deze vermakelyke oeffening wierden in de eerste tyden niet alleen de Doel-broeders of Schutters van die Wyk, maar elk een genodigt, op dat een iegelyk de gelegenheid zoude hebben, om zyne bequaamheid en bedreevenheid in het schieten met den boog te toonen. Die den vogel allereerst met zyn scherp of loot zodanig wist te treffen, dat hy van boven nederwaarts quam te storten, wierd, behalven de winste van den prys daar toe staande, die gemeenlyk was een zilvere pagegaai of diergelyk geschenk, met den titel van *Schutters-Koning* vereert, en die drie jaaren vervolgens dede, wierd met den eernaam van *Schutters-Keizer* verheerlykt; van welke overoude gewoonte en oeffening wy in onze jonge jaaren te Noortwyk, daar mede een vermaarde Doele ter eere van St. Joris staat, menigmaal aanschouwer zyn geweest. Van ouds geschiedde dit met allerlei zoorten van boogen en pylen, en de gansche Schutterye wierd tot het papegaai schieten toegelaaten, gelyk het zelve uit het zoo even aangehaalde artikel, als mede uit het VII. artikel van de Ordonnantie van den jaare 1580 kan afgenomen werden. Geduurende dit feest mogten de Schutters wyn en bier inleggen, 't zy op 't Raadhuis, Doele of elders, daar zy hun feest hielden, en dezelve zonder eenig eccys daar van te betalen, drinken. Maar naderhand, zegt de Heer van Bleiswyk, het getal der Schutteren grootelyks vermeerderende en den hoop zoo merkelyk toegenomen zynde, is dit schieten om prys alleen voor de Officiers, met byvoeginge van eenige voorname liefhebbers van die exercitie, gehouden geweest, welker Collegie men hedendaags te Delft de Confrerie, dat is Broederschap, noemt: En dit komt voor zoo verre over een met het geen Emanuel van Meteren in zyne Nederlandsche Historie (*i*) daar van getuigt met deze woorden; „ In de Nederlanden is van ouder herkomen een loflyk gebruik, dat in elke Stad, Vryheden of groote „ Dorpen eenige Gulden, Gilden ofte Guilden (dat zyn Broederschappen) opgerecht zyn geweest, die haar op zekere dagen oeffenden in wapenen als schutters, met den voet-booge, met den „ hand-booge, ende schermers met alle manieren van wapenen. En de in onze vaders tyden zyn ook bussen-schutters opgerecht. Deze „ dienden niet alleen tot beschuttinge en defensie van haere stad, „ maar ook tot garde en lyf-bewaeringe van de Prinsen en Landsheeren, daer toe sy ook geëedt en gesvooren waren, in stede „ van Hellebardiers, die hedensdaechs de Prinsen gebruiken. Deze „ moeten elk in zyne stad den Landsheere dien dienst doen, en „ wechrydende, hem geleyden tot in de naaste plaatze. Een weinig laager vervolgt hy aldus: *In tyden van payse werden onder de steden van deze Gilden prysen opgestelt van kleine waerde, om matigheyd te toonen, daer toe sy de Gilden van haerder gebueren steden nooden, om met haer die prysen met best te schieten ofte in andere wapenen* te

Getuigenisse van E. van Meteren nopende de oude Nederlandsche Schutterye en haare offeninge.

(*i*) *I. Bock fol. 26. verso.*

te oeffenen, te gewinnen. Die stad, die dat gewon, was gehouden ter gelegener tyd die weder op te stellen ende hen gebueren te nooden ofte bidden. Dog wy hebben uit geene bescheiden konnen ontdekken, of uit eenige getuigen konnen onderstaan, dat deze gewoonte, waar van de Heer van Bleiswyk spreekt, of ook, dat het gebruik, waar van de voorgem. Emanuel van Meteren in 't laatste van zyne aangehaalde woorden meld, in den Hage by onze Cloveniers Schutters ooit plaatze heeft gehad.

Geschiedenis van Vrouwe *Jacoba.*

Eer wy van dit zeer oud gebruik van na den Papegaai te schieten, 't welk niet alleen hier te Lande, maar byna door 't gansche Noorden van veele eeuwen herwaards bekend is geweest, afscheiden, moeten wy hier nog byvoegen eene aanmerkelyke geschiedenisse, welke ons Goudhoeven in zyne byvoegzelen op de oude Hollandsche Chronyk, van onze ongelukkige Graavin Vrouw *Jacoba* medegedeelt (*k*). Deze Vorstin, na dat ze in den jaare 1428 by eene geweldige dadinge gedwongen was geworden, om haaren Neef, den heerszugtigen *Philips van Bourgondie*, niet alleenlyk tot 's Lands-Ruwaard of haaren Stedehouder, maar zelfs ook als regten en wettigen erfgenaam van alle haare Graafschappen, Staaten en Landen te erkennen, hadde zig met een klein gevolg begeven na Zuid-Beveland, daar ze haar binnen de Stad Goes ophield, ten tyde als 'er een groote toeloop van volk uit dat eiland was om den Papegaai te schieten. Zy begaf zig niet alleen uit tydverdryf, maar om 'er in 't midden van haare droefheid een verzet van bekommering te maken, met eenige Edelen verzeld op de Schutters-baan, en vervoegde zig onder de Doel-genooden, om nevens hen met den hand-boog na den Papegaai te schieten, dien zy, na dat ze alle op hunne beurten te vergeefs geschooten hadden, zodanig heeft getroffen, dat ze van de steng ter aarde viel. Het zy dit by geval, of door de konst en handigheid van Jacoba is geschied; dit is zeker, dat, daar ze in zaaken van Staat doorgaans ongelukkig was, het geluk haar in dit vermaaklyk spel heeft willen begunstigen. Toen quamen niet alleen die van het eiland, maar ook veelen uit de omleggende plaatzen haar geluk wenschen, zelfs de vrouwen eerden haar als een zegenpraalenden Veldheer, elk met haare geschenkjes, groetende de Graavin met groot gejuig met den eernaam van Koninginne. De rampzalige dog niettemin goedaardige Princes, alhoewel de belaglyke en in spel gelukkige uitkomst haar geenzints konde voldoen, nogte iets bevoordeelen in de waare weezens van haare belangen, nam egter geen gering vermaak en genoegen in de ongeveinsde goedhartigheid van deze eenvoudige Landluiden, in zoo verre, dat ze hen voor eeuwig heeft vry gegeven het Graaffelyk regt op de Vlas-thienden in de voornaamste deelen van Zuid-Beveland (*l*).

Als mede van

En 't was niet alleen deze ongelukkige Graavinne, die in dit eenvoudig spel vermaak konde scheppen, maar de Geschied-schriften

(*k*) *Pag.* 455. Alkemade, *Munt-spiegel der Graaven van Holland*, *in Jacoba van Beyeren*, *pag.* 105.

(*l*) Heemskerk, *Bat. Arkadia*, *pag.* 672. If. Vossius, *Annal. Holl. lib.* 20. *pag.* 112.

ten (*m*) getuigen ook van onze Gouvernante Vrouw *Maria*, Koninglyke weduwe van Hongarie, dat zy verzeld met den Kardinaal van Luik, op zekeren tyd, wanneer 't Broederschap van de Boogschutters in den jaare 1537, daags voor Christi Hemelvaart, binnen Brussel hun gewoonlyk feest vierde, en ter zelver gelegentheid zig oeffende met het schieten na den Papegaai, haar onder het getal der Schutters heeft begeven, en dat, wanneer zy, en na haar de Kardinaal te vergeefs na den vogel met eige handen hadden geschoten, een Schutter, met naame *Pieter van Kleigate*, de schoot hervattende in den naam van den Kardinaal, den vogel zodanig heeft getroffen, dat die van boven nederstorte, waar over de Kardinaal tot aller vreugde en blydschap, onder een groot geschal voor Schutters-Koning wierd uitgeroepen en geëert. Vrouwe *Maria* van Hongerye; &c.

Nu keeren wy weder tot onze Haagsche Schutters. Deze, die by derzelver instellinge maar uit 80, en volgens het voorverhaalde Octrooi van Koning *Philips*, uit 120 perzoonen, behalven eenige broeders van minne, bestonden, gelyk wy reets gezegt hebben, stonden onder een Deken en vier Hooftmannen, dog het getal der Schutters, volgens Ordonnantie van den jaare 1580, vermeerdert zynde tot 200, wierden ook de Hooftmannen verdubbelt, en overzulks in 8 Rotten verdeelt, behoudende egter tot hun Opperhooft den Deken, welke waardigheid naderhand verwisselt is geworden in den eernaam van Colonel. Ieder Hooftman, na dat hy geloot had, moest met de zynen op zekeren daar toe gestelden tyd of dagen in de Doele komen, en hun maandschut schieten. Wanneer een van de Schutters aflyvig wierd, moesten de verdere, ter uitvaart van hunnen dooden medebroeder verzogt zynde, op zekere daar toe staande boete, het lyk ter kerke geleiden, elk zyn paleur aanhebbende, en offeren op 't altaar, 't welk het Broederschap ter eere van St. Sebastiaan hunnen Patroon, aldaar had opgeregt: Deze loffelyke gewoonte voor zoo verre het begraven aangaat, werd jegenswoordig nog naauwkeurig onderhouden, moetende alle de Rotgezellen, ter begravenisse verzogt zynde met een overleden Officier of gemeen Schutter van 't zelve Rot, verschynen en den dooden ter aarde bestellen, hebbende ieder Schutter als dan in de hand een geverwt stokje van de zelfde coleur als 't vendel, daar de afgestorven Officier of Schutter onder is geweest. In plaatze van den overleden was de Koning met de Hooftmans en andere broeders gehouden de Magistraat eenige in geschrifte over te leveren, om daar uit eenen anderen te kiezen, die als dan in 't Broederschap wierd aangenomen, en nevens de andere wedden ontfing, gevende tot zynen blyden inkomst twaalf stuivers tot behoef van het Gilde. Op den dag van St. Sebastiaan, hunnen Patroon, moest de gansche Schuttery ter kerke gaan, en als dan gezamentlyk teeren: zynde elk Schutter gehouden tot gilde-geld en reparatie van 't altaar jaarlyks te betalen drie stuivers, welke jaar-penning by de Officieren ieder in zyn quartier tans nog ingezamelt werd in de Pinxterweek of ontrent dien tyd. Indien eenige questien of geschillen onder hen ontstonden, zoo op het tee-

Eerste gestelteniße van deze Schutterye.

Uitvaart van een overleden broeder, en vervulling van deszelfs plaats.

 ren

(*m*) Goudhoeven, *pag.* 606.

ren als andere tyden, dezelve moeften by den Koning en Hooftmannen afgemaakt en partyen verzoent werden.

Nieuwe Artikelen in den jaare 1580 voor deze Schutterye gemaakt.

In den jaare 1580 wierden *nieuwe Artikelen*, rakende *deze Cloveniers-Schutters*, *geconcipieert op 't believen van zyne Princelyke Excellentie en van de Magiftraat van den Hage*, die wy alhier zullen opgeven, fchoon onze meeninge niet en is, om alle de volgende Ordonnantien (*n*), welke van tyd tot tyd door de Magiftraat noopende dezelve Schutterye zyn gemaakt, en voor 't grootfte gedeelte behelzen zekere ordres en reglementen zoo op de nagtwagt, maandfchut als wapenfchouw, alhier uit te fchryven, nadien wy vertrouwen, dat de meefte, zoo niet alle, gedrukt zyn; immers dat de laatfte van date 20. December 1706, in ieders handen is; zullende ons mitsdien vergenoegen met flegts eenige der merkwaardigfte veranderingen kortelyk aan te halen, voor zoo verre als ze konnen dienen tot een bequaam begrip van de gefteldheid der hedendaagfche Schutterye. De inhoude der voorgemelde Artikelen is deze:

I.

„ IN den eerften zullen in de voorfz Schutterye wefen eenen Deken met acht Hooftmans, en totten getale van twee hondert hoofden en Schutters, boven die voorn. Deken en Hooftmans, die hen mitter handt ofte Cloeveniers buffche generen fullen.

II.

„ Sullen die Schutters tot heurl. exercitie hebben en met bequaam gerief, omme daer inne te mogen vergaderen ter gelegender tyt volgende d'acte daer van fynde, opgelevert werden die behuyfinge metten Doelen en aencleven van dien, mits dat die van den Hage tot haerl. lafte volgende t'oude Octroy betalen fullen al fulken pondt Vlaems t'sjaers als op ten voorfchreven Doele is ftaende, toecomende de Majefteyt als Grave van Hollant.

III.

„ Mits dat die felve Schutters fchuldig fullen wefen die felven Doelen en huyfinge van dien behoorlyk opgelevert fynde te verbeteren en t'onderhouden in goede reparatie.

IV.

„ Ende fullen die felve Schutters den felven Doelen niemant ad vitam

(*n*) Zie Ordonnantie van den 15. Maart 1617, behelzende 66 artikelen. Ordonnantie van den 9. April 1648 en 1. Mei 1654, mede 66 artikelen vervattende. Ordonnantie gearrefteert den 20. December 1706, in zig begrypende 48 artikelen, waarin van tyd tot tyd door de Magiftraat zoo menigvuldige veranderingen zyn gebragt, dat de laatftgemelde met de eerfte door Koning *Philips* in 1561 aan het Broederfchap verleent, werdende vergeleken, met regt den naam van *Nieuwe Ordonnantie* voert.

„ tam mogen in huyere wtgeven dan by advyse en consent van den
„ Magistraet in den Hage.

V.

„ Sullen voorts die Burgemeesters van den Hage den Deeken en
„ Hooftmans in der tyt wesende leveren alle jaere twee hondert pon-
„ den buschpoeders, te weten een hondert pondt Meye tyts en een
„ hondert pondt den eersten Novembris, omme by henluyden onder
„ de Schutters gedistribueert te werden. Des sullen die selve Busch-
„ schutten schuldig en gehouden wesen huerl. cruyt t'elcken halven
„ jaere in persoene te halen van hen Hooftmans veertien dagen naer
„ dattet den Deken en Hooftmans ontfangen sullen hebben, en sy-
„ luyden daer van by den Doelknegt geadverteert sullen syn, op pey-
„ ne van 't selve cruyt te verbueren tot profyte van de gemeene
„ Schutterie.

V I.

„ Sullen voorts die van den Hage die Schutterie mit een nieuw
„ Vaendele te hulpe comen en het ander Vendele sal by de Schutte-
„ rie bekostigt werden, en voorts beyde de Vaendels onderhouden
„ werden by de Schutterie voorsz.

VII.

„ Sullen voorts de voorsz. Busschutten, soo wanneer syluyden de
„ Papegaye schieten sullen, haerl. wyn en byer, dat syluyden op 't
„ Doelhuys, Raedthuys, ofte elders behoeven daer syl. haer feeste
„ houden, mogen inneleggen en de selve drincken sonder excys daer
„ af te geven, alsso lange als die selve feeste geduyeren sal.

VIII.

„ Die selve Busschutten sullen gehouden syn elcx eenen goeden
„ handbussche te hebben metten gereetschappe daer toe dienende, en
„ sullen ook gehouden syn altoos elcks een half pondt goet cruyts in
„ heuren huyse, hoorne, ofte flessche te hebben mit twintig looden,
„ een half pont loots en huerl. roer wel toegerust te houden, sulcks
„ een yegelyk in tyde van node syn lyf sal willen verwaren, op de
„ boete van ses stuyvers, telcke reyse als sy daer van by heur Co-
„ nink, Deken, Hooftman ofte by heur gesworen dienaar bekuert
„ sullen werden, wtgesondert den geenen die om redenen op Helle-
„ baerden, Slaghswaerden, Rustingen en ander geweer gestelt sullen
„ wesen, die welke gehouden sullen syn alle alsulken geweer gereet
„ en wel gerust in haer huysen te houden op gelycke boete, sonder dat
„ zy nochtans van 't voorsz. cruyt sullen participeren.

IX.

„ Die Hooftmans sullen bysonder gehouden wesen alle vierendeel-
„ jaers

„ jaers omme te gaen ſchouwen de ſelve heure Schutters of ſy geſur-
„ neert en voorſien ſyn als boven, en daer ſy gebreeken by vinden,
„ ſullen de ſelve bekeuren op de boeten voorſz. ten behoeve van de
„ Schutterie.

X.

„ Sullen de voorſz Busſchutten ook gehouden ſyn haer maenſchut-
„ te te houden en te ſchieten, te weten, de acht Hooftmans in der
„ tyt ſullen jaerlycx loten, en ſtellen de voorſz Schutten in achten
„ en elck Hooftman ſal metten ſynen in heure Doelen comen en ſchie-
„ ten heur maenſchut.

X I.

„ Des ſal men elk van de Schutten ſynen eerſten ſchietdach laeten
„ weten by den Schutten-knecht ende niet meer; ende als zylieden
„ als dan geloot ſullen ſyn, ſullen ſy dat jaer blyven, ende den eerſten
„ maendtſchut zal alle jaere ingaan veertien dagen naer Pinxteren en
„ voorts alle weken continuellycken tot Sondaghs naer Bamiſſe dach,
„ ſonder eenige maenſchutten over te laten gaan, wtgeſondert als
„ men 't Nachtmael des Heeren in der Kerke adminiſtreren ſal; dat
„ men als dan geen maenſchut en ſal houden op den ſelven dach, en
„ dat op de boete van twintig ſtuyvers te verbueren by den Hooft-
„ man tot proffyte van de gemeene Schutterie.

XII.

„ Sullen gehouden weſen op hueren maenſchutdach altyt in den
„ Doelen te weſen al eer die klok elf ſlaet, elcks mit ſyn eygen buſſe
„ en gereetſchap (voor ſo veele aengaet den geenen die op roers ge-
„ ſtelt ſullen weſen) en naer datter geſchoten ſal weſen, ſullen bly-
„ ven mit malcanderen teeren in den Doele ofte elders daer 't den
„ Hooftman geordent ſal hebben op de boete van twee ſtuivers ten
„ behouve van de Compagnie aldaer vergadert ſynde.

XIII.

„ Ende ſoo wie van de voorſz Schutten in dier manieren als vooren
„ ſtaet niet ter Doelen en quam en niet kennelyken ſiek en ware ofte
„ anders in gebreken viele van 't geen dat voorſz. es, ſal verbeuren
„ vier ſtuyvers, ſo wel die op ander geweer als die op roers geſtelt
„ ſullen ſyn, die men aldaer verteeren ſal.

XIV.

„ Wanneer eenich van de Busſchutten aflyvich werden, ſo ſal den
„ Dienaer 't Hooftmanſchap de wete doen, om den overledenen te
„ kerke te dragen op een boete van twee ſtuyvers.

XV.

X V.

„ So wanneer een Conink ofte Deeken van de Schutterie overlyd ;
„ sullen die acht Hooftmans, Vendrichs en broeders al te samen me-
„ de te grave gaen op een boete als boven.

X V I.

„ So wanneer een Vendrich , Hooftman ofte heurl. Lieutenant
„ overlyden, sullen die vier Hooftmanschappen, daer den overleden
„ Hooftman, Vendrich ofte Lieutenant onder is , by den Schutten
„ dienaer een weete gedaen werden als boven , om den overleden
„ ter aerden te brengen, op de boete van vier stuyvers ten proffyte
„ van de gemeene Schutterie , ten ware iemant nootelyken absent,
„ siek ofte van huys ware.

X V I I.

„ Den Schutten knegt sal des overledens roer en syn geweer voor
„ 't lyck dragen, 't welk by den vrunden gelost sal mogen werden
„ mit xx IIII. stuyvers.

X V I I I.

„ Ende sal den knegt hebben voor de weete te doen vier stuyvers,
„ ende indien een van den Deken ofte Hooftmans overlydt, agt
„ stuyvers, te betalen by de erfgenaamen van den overleden.

X I X.

„ Of eenige twist ofte geschil gebeurde onder de voorsz Busschut-
„ ten, 't sy in de Doelen ofte daer syluyden heur maenschut hou-
„ dende, ofte vergadert syn, dat sullen die Conink , Deeken ende
„ Hooftmans soenen en den selven twist ter nederleggen als van ou-
„ der herkomen; En so wie dat niet soenen en woude , die sal ver-
„ beuren acht Carolus guldens tot proffyte van der Schutterie.

X X.

„ Ende als den Coninck, Deeken en Hooftmans yet te doen heb-
„ ben der Schutterie aengaende ofte ook den selven Coninck , Dee-
„ ken ende Hooftmans by den Burgemeesters en Gerechte yet gelast
„ werde , sal men den knegt laten ommegaen , ende 't selve den
„ Schutters in 't generael laten weten, en so wie op ter gesetter ure
„ niet en quame (ten deede hem kennelycken nootsaecke van siekte
„ ofte wettige absentie) sal verbeuren ses stuyvers tot profyte van de
„ Schutterie voorsz.

X X I.

„ Ende oft gebeurde datter een gemeen clock-geslagh geslagen

„ worde, fullen die voorfz. Schutters gehouden wefen, waer Schout, „ Burgemeefters en Gerechte van den Hage ofte 't meerendeel van „ dien voorgaen, henluiden te volgen, op te verbeurte van tien Ca- „ rolus guldens ten profyte van de Schutterie voorfz.

XXII.

„ Of 't ook gebeurde datter eenige van de Schutten voor den vian- „ den gefchoten ofte gewont worden, die fal gemeeftert werden „ buyten der Schutten cofte, tot lafte en cofte van alle de inwoon- „ ders van den Hage.

XXIII.

„ Item fullen die voorfz. Schutten gehouden wefen alle jaers een „ generaele maeltyt te houden, fo verre Conink, Deeken en Hooft- „ mans 't felve fulks geraden duncken, ende dat op finte Sebaftiaens „ dach, wefende den xxjen. Januarii ofte Sondachs daer aanvolgen- „ de. Ende fo wie niet en comt (ten waer dat hy fiek ofte krank „ te bedde lage) fal gehouden wefen fyn maeltyt te betalen. Ende „ of men geen jaermaeltyt en hielde op dien dach ofte jaere voorfz, „ fo fal men evenwel die electie van Deeken en Hooftmans, Lieute- „ nants en Doelmeefters doen op ten dach als vooren, ende fo wie „ als dan niet en komt, die fal verbeuren fes ftuyvers, fo verre hy „ die weete ontfangen heeft ofte tot fynen huyfe gedaen fal fyn, en „ dit al tot proffyte van de Schutterie voorfz.

XXIV.

„ Ende fo wie by de gemeene Schutterie eendrachtelicken ge „ ren werd tot Deeken, Hooftman, Vendrich, Lieutenant, Doel- „ meefter ofte andere officie der Schutterie aengaende, fal 't felve „ gehouden wefen te bedienen op te boeten van fes Carolus guldens, „ ten proffyte van de Schutterie voorfz. en blyven nog evenwel in 't „ officie daer toe dat hy gecoren is.

XXV.

„ Ende fullen die voorfz. Schutten in 't generael alle jaers op ten „ xxjen. Januarii betalen tot onderhout van de Schutterie voor een „ jaer-penning elx drie ftuyvers.

XXVI.

„ Ende fullen die voorfz. Deeken en Hooftmans noch mogen inne- „ men als broeders van minnen andere goede mannen, die mede met „ ter buffe fchieten, die gehouden fullen wefen te geven drie ftuy- „ vers 'tjaers totter Schutterie prouffyte, fonder te ontfangen eenige „ wedden als d'andere voorfz tweehondert Schutters, ofte dat fy „ nergens toe verbonden en fullen wefen, dan te betalen 't jaer-pen- „ ninck, ten ware fyluyden tot eenige maeltyden ofte andere oncof-

„ ten

„ ten consenteerden, die sy als dan mede gehouden syn te geven en „ te betalen als d'andere Schutten.

XXVII.

„ Ende als een van de voorsz tweehondert Busschutten aflyvich ge- „ worden sal wesen, als voorsz is, sullen die Conink, Deeken ende „ Hooftmans eenen anderen bequamen broeder wt de broeders van „ minnen voorsz, ofte een ander burger van den Hage, buurneeringe „ doende, alwaar hy Suppoost van den Hove, ofte andere eenige nee- „ ringe doende, en nochtans geen Suppoost wesende, kiesen, dewelke „ den eedt als Schutter in handen van den Schout en Burgemeeste- „ ren van den Hage gehouden sal werden te doen, die als dan die „ wedden mede ontfangen sal, mits dat hy oock gehouden werdt te „ doen als die andere syne mede-broeders, sonder dat die van de „ Confrerie van Sint Joris van nu voorts aen iemandt daer van sullen „ mogen bevryden, die buurneeringe doen sal.

XXVIII.

„ Ende om dat dese artikulen te beter onderhouden mogen wer- „ den, so sullen die Hooftmans in der tyt wesende, de breuken doen „ betalen van den geenen die verbeuren, ende indien men bevint, „ dat syluyden daer mede simuleren en niet en doen corrigeren en „ betalen, ende dat den Conink en Deeken claerlyck blykt, so sul- „ len die Hooftmans die breuken selfs opleggen wt haer selfs buydel; „ Ende om dat de Hooftmans met deese breuken belast zyn, sullen „ zy die mogen doen innehalen by den Doelknegt, en parate execu- „ tie van den Bode van den Hage.

XXIX.

„ Item so wat by Conink, Deeken en Hooftmans die nu syn ofte „ namaels wesen sullen, geordent sal werden, dienende ter Ordon- „ nantie van de wachten ende der Schutterie belangende, sal onder- „ houden werden op alsulke boeten als daer toe geordent sullen wer- „ den, en van sulker waerde gehouden werden oft in deese tegen- „ woordige Octroye begrepen stonde, en de boeten geinnent en ge- „ executeert werden, also als dan geordent sal werden.

XXX.

„ Item oft gebeurde (dat Godt behoeden wil) datter een onge- „ luk geschiede, so datter binnen 't viercant van den Doelen yemandt „ sonder argelist geschoten ofte gequest worde, so wel metter hand- „ boge als metter busse, en datter geroepen ware, ofte dat den busch „ van selfs afgink ofte borste, sal deselve daer sulks gebeurt, vry „ ende onbeschadigt syn van alle boeten ofte lasten, die den Officier „ daer van soude mogen pretenderen hem van 's Heeren wegen toe „ te komen.

„ Actum op 't Raethuys van den Hage by Schout, Burgemeeste-
„ ren en Regierders van den Hage voorſz xxixen dach Martii 1580.
„ Tegenwoordig,

M. BENNINCK, Secretaris.

1580.

„ Alle welke voorſz Articulen by Bailliuw, Schout, Burgemeeste-
„ ren en Gerechte van den Hage geviſiteert ſynde, hebben deſelve
„ op 't believen van ſyn Prinſelyke Excellentie geadvoyeert, geap-
„ probeert, advoyeren ende approbeeren mit deſen. Actum op 't
„ Raethuys van den Hage den xxixen Martii 1580.

Onderſtont,

Ter Ordonnantie van de Magiſtraet van den Hage.

En was getekent,

M. BENNINCK.

Verdeeling der Haagſche Schutterye, en derzelver regeeringe.

Deze Schutterye volgens het 6. artikel van de voorſz Ordonnantie onder twee vendels zynde gebragt, en in plaatze van buſſen op roers geſtelt, wierd naderhand, het getal aangroeiende, verdeelt in drie, en in den jaare 1617 (*o*) in vier, en eindelyk in den jaare 1648 (*p*) in zes kompagnien of vendels, waarin ze jegenswoordig nog is gebleven. Ieder kompagnie werd geregeert door een Kapitein, een Hooftman, die in effecte Lieutenant van de kompagnie is, en een Vendrig, mitsgaders zes Officiers, die met hunne Rotsgezellen de nagtwagten moeten waarnemen; zynde ieder kompagnie weder verdeelt in zes korporaalſchappen of Rotten. Deze zes kompagnien ſtaan onder een Kolonel, welke waardigheid gemeenlyk door een Magiſtraats-perzoon werd bekleed, en zedert veele jaaren bedient is geworden door den Heer en Mr. *Paulus van Aſſendelft.* De Hooft-Officiers, als Kolonel, Kapiteins, en Vendrigs werden by Schout, Burgemeeſters en Schepenen aangeſtelt voor den tyd van 8 jaaren, en de wakende Officieren (die ook Lieutenants genoemt werden) voor den tyd van 6 jaaren; moetende jaarlyks op St. Sebaſtiaans-dag, zynde den 20. Januarii, onder ieder kompagnie een nieuwe Officier in plaatze van den afgaanden verkoren werden, ten welken einde by de Schutterye van het Rot, binnen 't welk de verkiezinge moet werden gedaan, eenige van de bequaamſte uit de wakende of contribuerende Rotsgezellen werden voorgeſlagen, waar uit dan by den Kolonel, Kapitein, Hooftman, Vendrig en verdere Officieren van dezelve kompagnie een nieuwe wakende Officier verkoren werd, welke afgaande Officier als dan gehouden is nog een jaar de kompagnie te blyven bedienen als Hooftman of Lieutenant, hebbende in die qualiteit geduurende den zelven tyd mede zittinge en ſtem in den krygsraad

Beſtaat tans uit zes kompagnien.

(*o*) Zie het eerſte artikel van de Ordonnantie van den jaare 1617.
(*p*) Zie mede het eerſte artikel van de Ordonnantie van 't jaar 1648.

raad. Zulks dat dit Broederschap een gansche Politie en zonderlinge regeringe in zig vervat.

Daar zyn ook verscheide artikelen opgestelt ontrent het aannemen van perzoonen in deze Schutterye, waar ontrent van tyd tot tyd verscheide geschillen zyn ontstaan, tusschen die geene die wegens hunnen vrydom beweeren onder de zelve niet betrekkelyk te zyn, en de Magistraat van den Hage, waar op kan nagezien werden het Berigt van den Hove van Holland, schoon by het 27. artikel van de meergemelde Ordonnantie van den jaare 1580 wel specialyk werd uitgedrukt, wie Deken en Hooftmannen tot Schutter zullen mogen *kiezen*, te weten, *een burger van den Hage*, *buurneringe doende*, *alwaar hy Suppoost van den Hove*, *ofte andere eenige neeringe doende en nogtans geen Suppoost wesende*, blyvende over zulks alle andere, wie zy zyn, geen neeringe doende, bevryt van dezen last. Wie in deze Schutterye aangenomen werden.

Eens 's jaars zyn de Schutters al van oude tyden gewoon geweest op 't goedvinden van de Magistraat monstering van wapenen en handelinge van dien te doen, te weten op de Meize Kermis of jaarmarkt, als blykt uit het 52 artikel van de Ordonnantie van den 15 Maart 1617 (*q*), trekkende als dan met hun vol geweer en vliegende Vendels door de voornaamste straaten en pleinen van den Hage, als wanneer zy na het oordeel van onpartydigen zoo wel geoeffent te voorschyn quamen, als in eenige stad van Holland, hoewel men in laatere jaaren heeft gezien, dat de toerusting der hedendaagsche Schutterye, hoe langs hoe meer na ostentatie van pronk en praal gelykent, en niet zoo zeer tot manhaftige verrigtingen ten oorlog afgevaardigt te zyn, als hunne krygskundige wetenschap en sindelyke wapenhandel wel schynt te willen brallen, waarom dan deze gewoonlyke wapenschouw, (zoo wy vertrouwen) vermits de overmatige onkosten, die by zommige Schutters, zelfs boven hun vermogen, in 't toerusten wierden gedaan, door de wyze en pryssellyke voorzorge van de Magistraat nu eenige jaaren is opgeschort gebleven. Wapenschouw.

Wanneer voorheen deze Schutterye in vier kompagnien waren verdeelt, volgens de vier quartieren van den Hage, droeg ieder den naam van het nummer des quartiers, waar onder dezelve behoorde ofte wel na de verwe van de Veld-tekens of Vendels, die insgelyk in vier verscheide coleuren waren onderscheiden, en had ook ieder zyne byzondere vergaderplaats; als het eerste quartier, zynde het Oranje Vendel, had tot loop-plaats de Markt; 2. quartier of Witte Vendel de Plaats; 3. quartier of Blaauwe Vendel de Weversplaats; 4. quartier of Oranje-Blanje-Bleu Vendel de Kapels-Brugge; waar by naderhand komende het Groene en Colombyne of coleur de rose Verdeeling van derzelver quartieren en loopplaatzen

(*q*) Dewyl voorheen alhier twee Kermissen zyn geweest, waar van de eerste quam in Mei, werdende de Hof-kermis genaamt, de andere in September, zynde de Bamis-of Haagsche kermis, zoo is uit deze Ordonnantie kortelyk aan te merken, dat de Schutters van den Hage al van ouds gewoon zyn geweest hunne wapenschouw te doen niet op de laastgemelde, die eigentlyk de Haagsche kermis was, maar op de eerstgenoemde zynde de Hof kermis. Naderhand zyn deze twee kermissen tot een gebragt gelyk wy ter zyner plaatze hoopen aan te toonen.

rose Vendels, moest het eerste vergaderen voor de Doele, en het ander wierd de Groen-markt tot deszelfs vergaderplaats aangewezen; maar volgens de laatste Ordonnantie zyn de quartieren en loopplaatzen byna geheel verandert en verschikt.

Beschryvinge van de Nieuwe Doele, zoo van buiten als van binnen.

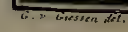
Dus verre gehandelt hebbende van de Schutters, zoo zullen wy nu overgaan tot het beschouwen van het Doelhuis, 't welk tans gevonden werd op den noorderhoek van de korte Vyverberg, zyn uitzigt hebbende over de Vyver, en bekent met den naam van de NIEUWE DOELE, want het eerste huis door ouderdom of andere toevallen t'onbruik geworden synde, is 'er in den jaare 1636 tot dienst en oeffeninge van de Schutters dit jegenswoordig gebouw aldaar gestelt. Met regt kan de Haag hier in roemen, dat niet alleen deze Doele in groote, cierlykheid en welgeschiktheid niet behoeft te wyken voor eenige andere, die in eenige stad of plaatze van Holland werden gezien, maar wel inzonderheid dat de grondslag daar van is gelegt by twee Princen, die door hunne verschillende daaden een onsterffelyken naam in de geheugenisse der nakomelingen en alle opregte beminnaars des Vaderlands hebben nagelaaten: want 't was die groote en nooit volprezen Prins *Frederik-Hendrik*, die zyne milde gaven tot opbouw van dit heerlyk werk bestede, en 't was ook deszelfs zoon, Prins *Willem de tweede*, van Oranje, die in zyne teere jaaren den eersten steen daar aan heeft gelegt, gelyk de inscriptie staande in den voorgevel duidelyk medebrengt in deze woorden:

Door wien gestigt.

DOTAVIT FREDERICUS HENRICUS DEI GRATIA
PRINCEPS AURIACUS PATER, FUNDAVIT
JACTO LAPIDE GUILIELMUS FILIUS
11. DECEMB. M. D. C. XXXVI.

Dit gebouw dan tot eene nieuwe Schutters-schoole zynde geschikt, werd deszelfs gelegendheid in dezer voegen bevonden; boven den ingang of deur, daar men met wederzydze steenen trappen na toegaat, vertoont zig het gewoonlyk blazoen of wapen-schild van dit Broederschap, zynde een goud Jerusalems kruys, met vier andere kleinder in de hoeken omzet, op een rood veld. In het frontespies ziet men het wapen van Holland in 't midden, het wapen van Nassau ter regter, en dat van den Hage ter linker zyde, en daar benevens de afbeeldinge van allerlei krygs-geweer en wapen-tuig, te kennen gevende, dat deze Schutters niets meer beminnen en ter herte nemen dan de wapenen en oeffeninge van dien. Het huis is van binnen van verscheide schoone vertrekken voorzien, waar van 'er drie voornamentlyk onze aanmerkinge verdienen. Het eerste is *Burgemeesters-kamer*, daar men door eenen gang ter regter zyde als men inkomt, na toe treed, dragende ongetwyffelt dien naam, om dat Burgemeesters, wanneerze tot nut en welstand van Doele en Schutterye by een komen, aldaar hunne vergaderingen houden. Hier ziet men aan den muur en voor den schoorsteen hangen drie groote tafereelen, waar op met een kunstig penceel levens groote afgemaalt staan de perzoonen, die in de jaaren 1636, 1647 en 1682 het Magis-

DE NIEUWE of St. SEBASTIAENS DOELE

R. Boitet excud. cum Privil.

gistraats-ampt van den Hage hebben bekleet, met hunne Pensionaris, Secretarissen en minder bedienden verzelt, wel waardig om met aandagt beschouwt te werden en wel inzonderheid de afbeelzels van de laatstgemelde Regenten, die door den vermaarden konst-schilder *Joh. de Baan* zoo net en naauwkeurig zyn getroffen, dat 'er, na 't getuigenisse der geenen die ze in 't leven hebben gekent, niet dan de spraak aan ontbreekt (*r*).

De eetzaal.

Aan de andere zyde van het huis heeft men een gelyk vertrek, dat men gemeenlyk de *eetzaal* noemt, het uitzigt hebbende over de vyverberg en 't Voorhout, zynde de muuren rontom verciert met schilderyen, vertoonende (zoo wy onderregt zyn) de afbeeldzels van eenige oude Bevelhebbers en Leden van deze Schutterye; waar onder wel voornamentlyk uitmunt het tafereel boven de deur als men in de kamer komt, vertoonende de Magistraet, zittende aan eene lange tafel, zynde vooraan geplaatst Jonkheer *Willem van Outhoorn*, als Bailliu, hebbende in zyne hand een frissen roemer met wyn, welken hy een der Burgeren Hopmannen, die met hunne vendels nevens of voor de tafel staan, hertelyk toebrengt, zynde het zelve stuk op koste van de Regeeringe in den jaare 1618 geschildert. Maar het voornaamste is de Schutters-zaal, welke men boven vind en een zeer groot en ruim vertrek is, alwaar alomme ten toon hangen de afbeeldingen van de voornaamste Hopmannen, Vendrigs en Kotmeesters, als mede eenige geheele Corporaalschappen of Kotten Schutters by een, alle na tyds wyze gekleet en gewapent, zoo meesterlyk en konstig geschildert, dat dezelve wel mogen bezien werden. Onder andere ziet men ook voor den zuid-schoorsteen het schilderye van 't Oranje Vendel, 't welk in den jaare 1660, by verwisseling van het Witte, 't geen nu ter zyde om hoog hangt, aldaar geplaatst is, volgens *Resolutie by den Colonel mitsgaders Kapiteinen, Vendrigs en oudste Hooftmans van het Blaauwe, Orange-Blange-bleu, Groene en Colombyne Vendel genomen den* 1 *Juli des voorsz jaars.* De rede, waarom deze veranderinge der voorsz twee schilderyen is gedaan, werd in de resolutie niet uitgedrukt, egter zouden wy vertrouwen, dat het zelve is geschied ter eere van Prins *Willem den III.*, wanneer hy in 't zelve jaar op deze Doele het burgerregt van den Hage ontfangende, aldaar nevens de Magistraat zeer heerlyk wierd onthaalt, werdende hem teffens door den Burgemeester *Willem van der Does*, als Kolonel van de Schutterye het gulde Vlies, dat Keizer *Karel* de Burgery van den Hage heeft geschonken, en aldaar tot een gedagtenis bewaart werd (*s*) om den hals gehangen. Op deze kamer vergaderen de Schutters met hunne Officieren, wanneerze op St. Sebastiaansdag by den anderen komen om nieuwe Officieren te nomineren of de zelve te verkiezen (*t*). Van ouds was de gewoonte

De Schutters zaal en deszelfs vercierselen

(*r*) Voor dit stuk zegt Arn. Houbraken *in zyn groot Schouburch der Nederl. Konstschilders* 1. *deel. pag.* 312, dat Joh. de Baan duizent ducatons gehad heeft.

(*s*) Hier van zegt de Hr. Jac. van der Does *in zyne Beschryvinge van 's Gravenhage pag.* 42. 43. zelfs oog-getuige te zyn geweest.

(*t*) In gevolge van het 2 en 4. art. van de laatste Ordonnantie. Zie mede het Reglement van den 23. October 1693.

te (*v*) dat de gantfche Schutterye op dien dag als dan te zamen teerde; dog nu werd alleen de maaltyd gehouden onder de Officieren van dat Vendel, waar onder de nieuwe werden aangeftelt. Tot inteugelinge van de onmatige koften, die men zoo op 't formeren van de nominatie van de Hooft-Officieren als op 't doen van de verkiezinge van de wakende plagt te maken tot lafte van den nieuw aankomenden Officier, mitsgaders tot inbindinge van de zwaare tractementen, die by zodanigen Officier ten dage zyner verkiezinge of naderhand voor welkomft werd gegeven, is by de Magiftraat in den jaare 1693 een Reglement gemaakt, waar by voorgefchreven en wel ftiptelyk, op boeten by de overtreders te verbeuren, bepaalt werd de zomme, tot hoe verre de verteringe en tractementen jegenswoordig mogen gedaan werden. Wat verders alhier verrigt werd, geeft de Heer Jacob van der Does (*w*) ons in deze weinige regels te kennen:

Reglement tot inteugeling van onnodige koften en tractementen.

Hier komt de Krygsraad by malkanderen, om wetten,
Op al het geen dat raekt het Schutterfchap, te fetten,
Om op het oeffenen van wapens en geweer,
Te fien, en al dat ftreckt tot Burgers nut of eer.

Plaats om na het doel te fchieten en pryfen daar toe geftelt.

Agter het Doelhuis is jegenswoordig nog een bequaam fchietftuk, daar de Schutters hun maandfchut houden ('t welk drie maanden in 't jaar duurt, beginnende met den eerften maandag in Juli) gewoon zyn by drie Rotten teffens na den fchyf op het doel te fchieten. Dit fchieten gefchied nu niet, gelyk in oude tyden, met de buffen of Coluvren, maar met het roer, zynde op een behoorlyke diftantie geftelt eene fchyf, die ter hoogte van 3. à 4. voeten op een yfere fpil, die in den grond fteekt, ruft, in welke fchyf het doel is afgetekent; die 't naeft in de fchyf by de pen, welke midden in het wit uitfteekt, komt te fchieten, geniet tot prys een filvere lepel, welke de Magiftraat van den Hage tot aanmoedinge van deze Schutterlyke exercitie gewoon is jaarlyks te vereeren ten getale van 36. en zulks voor ieder Rot een, werdende elke maandfchut drie daar van uitgedeelt, welke by een en den zelven perzoon konnen gewonnen werden.

Doelmeefters tot opzigte van de Doele.

Het opzigt over de Doele en het ordonneren der nodige reparatien, niet te boven gaande de fomme van 12 guld., werd by beurt-wiffelingen waargenomen door een Capitein, Hooftman en Vendrig (*x*), die geduurende den tyt hunner bedieninge den naam dragen van Doelmeefters, en zyn gehouden ten overftaan van iemand uit de Magiftraat, by haar Ed. Agtbaare daar toe te committeren, alle jaaren aan den Kolonel, mitsgaders den Kapitein, Hooftman en Vendrig, die henl. in den zelven dienft opvolgen, te doen behoorlyke rekeninge, bewys en reliqua van het generaal inkomen der voorfz Schutterye (*x*).

XXIV. HOOFT-

(*v*) Zie het 23. art. van de Ordonnantie van 1580.
(*w*) In zyne *Befchr. van 's Gravenhage*, *pag.* 43.
(*x*) Zie art. 45. van de laatfte Ordonnantie.
(*y*) Art. 11. van dezelve Ordonnantie.

R. Boitet excud. Cum Privil.

XXIV. HOOFTSTUK.

's Lands Geſchuthuis, *wanneer, waar en by wat gelegentheid gebouwt. Hoedanigheid van 't zelve. Voorheen wierd het geſchut in 't Choor van de Kloosterkerk gegoten. Het* Kruit-magazyn, *waar voorheen ſtond, is in den jaare 1690 geſprongen. Oorzaak van dat ongeval, en deerlyke verwoeſtinge daar uit gevolgt. Het* Ammunitie-Magazyn, *wanneer en by wien geſtigt en waar ter plaatze ſtaat. Voorheen was 'er nog een ander, dog waar gelegen, onzeker.*

'S LANDS GESCHUT-HUIS.

Ewyl wy ter gelegentheid van de beſchryvinge van de laatſtgemelde Doele hebben geſproken van den ouden wapenhandel, zoo zal 't onzes oordeels, niet ongevoeglyk zyn, dat wy hier ter plaatze laaten volgen 's Lands *Geſchuthuis*, 't welk haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staten van Holland en Weſt-Vrieſland in den jaare 1665 hebben doen bouwen aan de ooſtzyde van den Hage, voor aan in 't Boſch, ſtaande het zelve huis toenmaals buiten, dog nu door de nieuwe uitlegginge, binnen de gragt van den Hage. Het is een van de grootſte en uitmuntenſte gebouwen, die de gemelde Heeren Staten ooit tot 's Lands dienſt hebben doen ſtigten. Van buiten doed het zig aan alle kanten aanzienlyk op, en heeft eenen fraaien voorgevel na de wyze van een woonhuis geſchikt. In den zelven gevel ziet men het wapen van Holland met het gewoonlyk omſchrift op het pragtigſte brallen, en even boven de deur leeſt men met vergulde letteren, in eenen zwarten ovalen marmerſteen gegraveert de rede, welke den Staat heeft bewogen tot den aanleg van dit huis, met deze woorden:

's Lands Geſchut-huis wanneer geſtigt.

Hoedanigheid van 't gebouw.

PACIS
OBTINENDÆ ET CONSERVANDÆ
CAUSA
ILLUSTRISSIMI ET
PRÆPOTENTES D. D.
HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQUE
ORDINES
HOC ARMENTARIUM TORMENTIS
BELLICIS FUNDENDIS ÆDIFICARI CURAVERUNT.
JACTO PRIMO LAPIDE

A
JOHANNE ELEMANNO Filio.
XXIV. AUG. M. D. C. LXV.

Oorzaak van deze bouwinge.

Want de felle oorlog, dien Holland nevens de vereenigde Provintien in de jaaren 1665 en 1666 moest ondergaan tegens het magtig nabuurig Engeland, was wel de voornaamste oorzaak, welke de Staten aanzette tot het nemen van dit besluit, om te bequaamer grof geschut te konnen laaten gieten.

Nu zoude de zaake wel vereischen, dat wy een korte beschryvinge gaven van de gesteltheid van 't huis van binnen, maar nadien wy daar van weinig kennisse hebben en gevolgelyk ligtelyk zouden konnen dwaalen, zoo zullen wy ons alleen vergenoegen met aan te tekenen, dat het noordelyk en agterste gedeelte geschikt zyn tot het gieten van het geschut, en dat het zuidelyk en bovenste gedeelte van het voorhuis bewoont werd by den Geschutgieter met zyn huisgezin.

Voorheen plagt men het geschut te gieten in het Choor van de Kloofter-kerk.

Voorheen plagt men het geschut te gieten in de Klooster-kerk, of wel eigentlyk in 't Choor van de kerk (*a*); want *van dese kerk*, zegt de Historie-schryver Bor, *is in de troebel-jaeren een geschut-huis gemaakt, daer men het grof geschut giet, alwaer een groote menigte van metaele stucken, zoo voor de vereenigde Nederlanden, als voor die van Holland en Zeeland en andere Provintien in 't particulier gegoten zyn. Dan is de kerk wederom* ten predikdienst *toegerust, en 't Choor alleen daar van behouden tot het geschut gieten, zynde voorts andere plaatzen daar toe geaccommodeert* En derhalven ziet men nog heden boven de poort, welke aan 't Voorhout staat, en wel eer tot den ingang diende tot dit arzenaal of geschut-gieterye, in eenen steen uitgehouwen de afbeeldzels van eenige stukken kanon, leggende op hunne affuiten, en daar nevens eenige kogels en tonnetjes met buspoeder; wat

Beschryvinge van de poort, staande

(*a*) Dat het Choor alleen van den beginne af tot het gieten van geschut bequaam is gemaakt, blykt uit de volgende Resolutie *den* 30 *Juni* 1589. „ De Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollant verstaan hebbende, dat in 't graven van „ de putte daer in het geschut *binnen 't Choor van de Predikaren Clooster* alhier in „ den Hage zal gegoten worden, goede diepte van ontrent 14 voeten boven 't „ water zal bevonden worden, en sulks met den eersten sal moeten werden geprocedeert met de metselarie, soo wel in het opmaken van de voorsz put, als van „ de oven en smissen daer toe nodig zynde, hebben versocht en *geauthoriseert de* „ *de Burgemeesteren en Regeerders van den Hage, met alle devoir te verzorgen*, en „ daer in te voorsien, dat alle de steen, tras en kalk, en ook 't yser daar toe dienende en nodig wesende, met den allereersten gekocht en ter voorsz plaetze in „ goede bewaringe gestelt en gehouden mach worden, en voorts de metzelarien „ tot opmaekinge der voorsz werken, most worden begonst en gecontinueert, tot „ dat deselve gemaekt sullen wesen, en van 't gunt by dezelve Magistraten daar „ aan zal werden verstreckt en gedebourseert, zal dezelve strecken in haer contributie. Zie mede Resolutie van den 24. Julii 1589. *fol.* 517. Maar de kerk wierd gebruikt tot berging zoo van de materialen als van 't gegoten kanon, affuiten en andere oorlogs-instrumenten.

wat laager leeſt men het gewoonlyk devys van de Staten Generaal, CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT; en even boven den ingang ſtaat het wapen van den Prins van Oranje. Op de wederzydze kolom, waar mede deze poort bezet is, ruſt een beeld, vertoonende het eene *Mars* in zyne volle wapenruſting met den helm op het hoofd, houdende in de eene hand een ſchild, en daar op 't wapen van de Generaliteit; en het ander *Bellona*, insgelyks voorzien met het wapen van Holland. Aan de binnen-zyde vind men het oude wapen van Holland, verbeeldende den Hollandſchen tuin, met het byſchrift VIGILATE DEO CONFIDENTES, en daar onder 't jaargetal van 1621, ongetwyffelt te kennen gevende den tyd van 't bouwen van deze poort. Eertyds had de geſchut-gieter mede daar by of nevens eene bequaame woonplaatze (*b*), uitwyzens de volgende Reſolutie: *Den* 28. *Junii* 1589. „ De Gecommitteerde Raden van „ de Staten van Holland verſtaan hebbende, dat tot vorderinge van „ de werken, die alhier binnen de kerke van de Predikaren Clooſ- „ ter gemaakt moeten werden, volgende geliefte en ordonnantie „ van ſyne Excellentie om te mogen procederen tot het gieten van „ 't geſchut tot dienſte van den Lande, *Huybert van Eynde* daar toe „ laſt hebbende van ſyne Excellentie, en van 't gemeene Land aan- „ genomen, volgende de beloſte hem gedaan, *voorſien en geaccom-* „ *modeert ſal moeten werden van zekere woonplaats*, *daer toe bequaem* „ *en naeſt gelegen zynde*; en dat daer toe geen nader noch bequaa- „ mer werd bevonden, dan ſekere huyſinge, toekomende de we- „ duwe van wylen den Rentmeeſter *Duyk*, verklaert en ordonneert, „ dat ten eynde op alles beter toezigt mag genomen worden by den „ voorſz *Van Eynde*, ende alle materialen en behouftigheyt tot de „ voorſz werken nodig zynde, mogen blyven bewaert en geconſer- „ veert, de voorn. *Van Eynde* in de voorſz huyzinge, 't welk je- „ genwoordig niet gebruykt en word, ſal worden geaccommodeert „ tot dat anders daer in ſal weſen voorſien en geordonneert, mids „ dat van wegens 't gemeene Land met de voorn. weduwe aengaen- „ de de huur van de voorſz huyſinge in alle redelykheyt zal worden „ gehandelt en overkomen. Naderhand hebben de Gecommitteerde Raden dit huis tot inwooninge van den geſchut-gieter gekogt, volgens Reſolutie van den 10. December 1590. „ De Gecommitteer- „ de Raden hebben tot dienſt van den Lande, en omme den Buſch- „ gieter alhier in den Hage te doen accommoderen naer behooren, „ gekogt van de weduwe wylen den Rekenmeeſter *Adriaen Duyck*, „ de huyſinge met het erf haer competerende, gekomen en reſpon- „ derende van en aen den Convente van de Predikaren (*c*) in den Ha-

aan het Voorhout.

De geſchut-gieter had daar by of nevens zyne woonplaats.

(*b*) Zie mede Bor, *Nederl. Hiſt.* 9. *boek*, *pag.* 143.

(*c*) Dit huis ſchynt geſtaan te hebben ten ooſten van de evengemelde poort, en 't zelve te zyn dat nu bewoont werd by den Heer en Mr. . . . . *Halewyn*, Penſionaris der ſtad Dordrecht, tans nog toekomende den Rade van State. In 't *Quohier van* de verpondinge over *de huizen*, *erven en tuinen*, *ſtaande en gelegen in 's Gravenhage*, *gelyk dezelve by de Gecommitteerden bevonden zyn in Julio Ao. XVIc. zeven en twintig*, ſtaat het aldus uitgedrukt, *een getimmert huis voor Mr. Willem Wegewaert*, *Busgieter.* Waar aan dan volgt het huis van *de erfgenamen van den Raetpenſionaris Duyck*, en daar nevens 't huis van *de erfgenamen van den Secretaris Duyk.*

„ ge alhier, ende dat voor de zomme van 1800 ponden van XL. grn.
„ 't pond, te betalen 600 ponden gereedt en 200 ponden 's jaers vol-
„ gens het accoord in 't roode Regifter geregiftreert.

's LANDS KRUIT-MAGAZYN.

Agter dezelve kerk was voorheen 's Lands Kruithuis.

Agter de evengemelde kerk, zoo als men de poort, welke ouwlings diende tot veiligheid en affluitinge der Kloofterlingen, dog nu altyd open is, uitkomt, ftond in voorige tyden 's Lands *Kruithuis* of Buspoeder-magazyn, 't welk, zoo wy onderregt werden, een tamelyk groot gebouw was, in 't begin der zeventiende eeuw door bevel der Staten van Holland, fpeciaal tot berginge van kruit en andere oorlogs-ammunitie geftigt (*d*), en niet, gelyk zommige meenen, een gedeelte van 't Dominikaaner klooter, 't welk na de verandering van den Roomfchen Godsdienft, even gelyk de kerk en 't choor tot het gieten van 't gefchut, tot een Kruitmagazyn zoude zyn geapproprieert.

In 't jaar 1690 gefprongen.

Dit Kruithuis, voorzien van eenige ponden bufpoeder, mitsgaders bomben en granaaten, is den 3 November 1690 op den middag tusfchen twaalf en een uuren, by ongeluk in de lugt gefprongen, met fulk een afgryffelyk gedruis en geweld, dat de ganfche Haag fchudde en beefde, werdende de flag eenige uuren ver, en zelfs in de meefte nabygelegene fteden, gehoort, ja die van Delft zidderden en wierden met fchrik bevangen, meenende dat hen een gelyk lot weder overquam als hen in den jaare 1654 door 't opfpringen van 't Kruit-magazyn, genaamt *'t Secreet van Holland*, binnen hunne ftadsmuuren te beurt viel.

Deerlyke ruine en fchade daar door veroorzaakt.

Deerlyk zagt 'er hier uit, 't ganfch gebouw was 't onderfte boven gekeert en in eenen puinhoop verandert. Geenen kleinen ramp leed door dezen flag de Kloofter-kerk, en de daar by en ontrent ftaande huizen en gebouwen, zoo aan glazen, daken als fchoorfteenen, ja zommige vrouwties zagen met bedrukte oogen aan den val en vernieling van 't befte haares huisraad, en wel inzonderheid het porcelein daar die fexe in Holland zeer op verzot en verflingert is, 't geen door 't gedreun van boven neder aan ftukken viel. Dog het was een groot geluk, dat dit onheil gefchiedde net op den middag, wanneer de arbeidsluiden gemeenlyk na huis zyn om te fpyzigen, zoo dat niemand, dan de Commis *van der Smaling* alleen zyn leven liet.

Oorzaak van dit ongeval.

De oorzaak van dit droevig ongeval wierd eenpaarig toegefchreven aan 't overzieden van een pot met oli, welke de voorn. Commis, die zig mede met kladfchilderen bemoeide, onvoorzigtiglyk op het vuur hadde gezet, waarin de vlam floeg en zoo voorts geraakte in eenig buspoeder, 't geen uit eenige vaten in 't doorrollen van daags te vooren langs den vloer was geftort, waar door alles in een moment des tyds in de lugt vloog, door den vlam vernielt, of door den flag vermorzelt wierd.

De

(*d*) Uit het zelfde Quohier blykt, dat het als toen was een tuin, toebehoorende *de erfgenamen van Pieter Palestein*; waarby op den kant ftaat aangeteekent, *es geapproprieert tot het Ammunitie-huis van 't Land.* Waaruit men zoude befluiten, dat het zelve ontrent den jaare 1629, 1630 of 1631 is gebouwt, want over laatere jaaren gaat het Quohier niet.

De grond is naderhand geeffent en zyn daarop eenige paarde-ſtallen en koetshuizen geſtelt.

HET AMMUNITIE-MAGAZYN.

Nu gaan wy voort tot 's Lands *Ammunitie-Magazyn*, 't welk gevonden werd op die haven, welke heden daar van nog den naam voert van de *Ammunitie-haven*, gelegen in 't ooſtelyk gedeelte van den Hage, tuſſchen de Scheteldoeks-haven, of anders de Middelgragt genaamt, en het Armhuis, vallende ten weſten in het Spuy en ten ooſten in de Nieuwe-haven. Dit Arzenaal of Tuighuis is aldaar gebouwt in den jaare 1598 by eenen *Leonard Woutersz*, wielmaker, volgens contracten by de Heeren Gecommitteerde Raden met den zelven aangegaan en geſloten op den 18 Julii 1597, en 8 Julii 1598, en heeft geen of weinig aanzien, zynde laag van verdieping, maar van een groote lengte (*e*), ſtrekkende van de eene haven tot de andere. Dit huis wierd eerſt by de Staten van den voorn. Leonard Woutersz gehuurt, dog daarna in koop aangenomen, zoo als uit de volgende regiſtratie te zien is: „ *Den 5 December* 1602 is by de „ Gecommitteerde Raden eyntelyk overgekomen, verdragen ende „ geaccordeert, met Leonard Woutersz. wielmaker van het gemee- „ ne Land, als dat hy in vryen eygendom aan het gemeene Land „ overdragen en tranſporteren ſal ſekere nieuw getimmert huys, by „ hem geſtelt aen de nieuwe vaart aan de ooſtzyde van de Spuye al- „ hier in den Hage, volgende de conditien daer van te maken in- „ gevolge van voorſpreeken dienthalven gedaen, mits dat hem daer „ voor betaelt ſal werden 2600 ponden, te betalen een derde part „ gereet, het tweede derde part Mey naeſtkomende, en het laatſte „ derde part ſes maenden daerna, boven alſulke laſten van renten „ als die van den Hage op de erve, daer op de voorſz huyſinge ge- „ ſtelt is, gehouden hebben; welke huyſinge volgende het verzoek „ van zyne Excellentie geapproprieert ſal worden tot des *Gemeene* „ *Lands Smitshuys*, en ſulcx de gieterye in 't Voorhout van den Ha- „ ge (daer dezelve tot nog toe geweeſt heeft) daer van ontledigt. By dit huis zyn naderhand nog twee of drie andere van gelyke

's Lands Ammunitie-magazyn.

By wien geſtigt.

Wierd by de Staten eerſt gehuurt, daar na gekogt.

groote

(*e*) By de condition en voorwaarden, begrepen in 't Contract van den 18 Julii 1597. was bedongen, „ dat de voorn. Leonard op zyn erve, *gelegen tuſſchen de* „ *noord en zuytzyde van beyde de nieuwe vaarten by die van den Hage doen ſchieten aen* „ *de ooſtzyde van 't Spoeye alhier in den Hage*, zoude doen maken en ſtellen een huys „ lang weſende 116 voeten en wyd 24. roeden voeten, elke voet gerekent tot 12. „ duimen; de onderſte verdieping hoog boven de kant uyt de vloer 12 voet met „ 3 voet borſtweeringe met eenen ſteenen voet, ... dat hy nog op elk eyn- „ de ſoude doen maeken twee groote poorten, zoo wyd, dat men met heele affuyten met ſyne wielen en aſſen daer uyt en in mag varen, enz. En by 't Con- „ tract van den 8 Julii 1598, dat dezelve huyze zoude zyn lang 131 voeten, de „ wyte en hoogte volgende den voorn. Contracte, en voorts rondomme in plaat- „ ze van deelen, te doen metzelen de onderſte verdiepinge van anderhalve ſteen dik „ en de bovenſte van eenen ſteen, en daerenboven een muur in 't midden van de- „ zelve huyzinge tot verſtyvinge, vermits de groote lengte. . . . . en ook twee „ ſteenen gevels, enz.

groote en geſtalte gevoegt, en hebben inzonderheid gedient tot berginge van affuiten, ſchoppen, ſpaden en allerhande zoort van hout en yzer-werk tot den oorlog dienſtig. Over weinige jaaren zyn de laatſt getimmerde by den Rade van Staten verkogt; op welker grond zedert eenige Burgers-woonhuizen zyn gezet, zoo dat 'er tans niet dan het eerſte en oudſte huis aldaar gevonden werd.

Van te vooren was 'er nog een ander, dog waar geſtaan hebbe, onzeker.

Dat 'er al in voorige tyden een gemeen Lands *Ammunitie-huis* in den Hage geweeſt is, is klaar af te nemen uit een Reſolutie van den 21 Mei 1577. waar by de Staten in den haggelykſten tyd, wanneer de Spaanſchen wel eenigzints het Land waren ingeweeken, maar egter het zelve niet geheel en al hadden ontruimt, beſloten, om 's Lands ſtukken en ammunitie van hier in eene veiliger plaats te doen overbrengen, „ authoriſerende ten dien einde die van Delft, „ omme te mogen accommoderen de plaatze, geweeſt zynde de „ *Sacriſtie van St. Aechten tot Delff*, omme aldaer in verzekertheid „ te houden de gemeene Lands ſtucken en munitien, en dat dezelve „ tot dien einde de *yſere deure met d'yſere venſteren*, *ſtaende in den* „ *Hage aen den gemeene Lands huyſe*, zullen mogen doen tranſporte- „ ren binnen Delff en dezelfde daer toe te approprieren. Of dit nu geſchied dan of het daarby gebleven zy, vermits de gelukkige voortgang van 's Lands gemeene zaak, die kort daar op volgde, is ons onbekent, en wy vinden by den Heer van Bleiswyk, die een naauwkeurige onderzoeker en aantekenaar is geweeſt van zaaken zyne ſtad betreffende, nog onder het artikel van St. Aagte klooſter nog in de beſchryvinge van 's Lands Magazynen, van deze overbrenginge geen het minſte gewag. Waar dit gemeen Landshuis, daar de bovengemelde Reſolutie van ſpreekt, in den Hage geſtaan hebbe, is duiſter; zoo giſſinge plaatze verdient, zouden wy gelooven, dat het op 't Buiten of Binnen-Hof is geweeſt, om dat in oude tyden aldaar bewaart wierden de Blyden, Evenhoogen en andere diergelyke Oorlogs-inſtrumenten, die de Graaven, als zy d'eene of d'andere ſtad, kaſteel, of adelyk huis wilden beſtormen en tot overgave dwingen, van daar lieten haalen, gelyk wy reets hiervooren (*f*) hebben verhaalt en beweezen.

XXV. HOOFT-

(*f*) In 't vierde Hooftſtuk, *pag.* 63. en 162.

XXV. HOOFTSTUK.

Behelzende verscheide byzonderheden en aanmerkingen zoo Historische als andere, betreffende de oude, adelyke en andere aanzienlyke huizen, vermeld in de oude Kaarte van 's Gravenhage, zoo als het was in den jaare 1570. *en van eenige andere weinige daar in niet gevonden werdende.*

OUDE, ADELYKE en AANZIENLYKE HUIZEN.

DEwyl 's Gravenhage boven alle Hollandsche steden te roemen heeft op zyne aloude Adelyke huizen, die in voorige tyden door de eerste en voornaamste van den Adel dezer Landen, en ook door andere in den staat verhevene Perzoonagien alhier in menigte zyn gestigt, zoo hebben wy goed gedagt, als tot een slot van dit deel, alhier op te geven eenige derzelve, welker naamen jegenwoordig nog bekent zyn, schoon de meeste, zoo niet alle, of door den tyd en ouderdom teenemaal zyn vergaan, of door de herbouwinge zodanig van gedaante en gestalte zyn verandert, dat zelfs tans naauwelyks de belendingen daarvan na te speuren zyn. De langheid van tyd en de tusschenkomende toevallen, welke zommige zyn bejegent, hebben ons weinige kennisse agtergelaten om met zekerheid veel daar van te konnen zeggen; en derhalven zullen wy ontrent de meeste ons moeten vergenoegen met slegts de naamen te melden en aan te toonen waarze gestaan hebben, en by andere kortelyk te voegen het weinige dat ons daar van is ontmoet. Dog onze meeninge en is niet, door het ophaalen van die oude gestigten te verminderen den glans van zoo veele voortreffelyke gebouwen, waarmede heden ten dage ons 's Gravenhage pronkt, en die waarlyk de oude zoo in cierlyke bouwwyze als in pragt en aanzien verre overtreffen, maar om dat, zoo wy ons hier in lieten, wy geen begin nog einde zouden weten te stellen, en zomtyds met de eene te veel, andere te weinig te pryzen, veel ligt meer ondank dan dank zouden behaalen. Om welke zwarigheden te myden, hebben wy ons bepaalt binnen de lyst der Adelyke huizen, welke Jonker Mathys van der Houve ons in zyne Handvest-Chronyk (*a*) verschaft, getrokken uit de kaart van den jaare 1570, en welke huizen hy zegt in zynen tyd *al voor meer dan hondert jaaren in den Hage gebouwt te zyn geweest* (*b*).

Het eerste, dat de evengemelde Schryver, na het noemen van 't *Keizers-Hof*, *Stadhouders-Hof* en *Stadhuis* (van welk laatste wy hiervooren te zyner plaatze hebben gesproken) op zyne lyst stelt, is 't Huis van Hertog *Erich van Brunswyk*, staande op de Kneuterdyk of Tournoivelt, te vinden op de kaart No. 46. Of deze Heer de

't Huis van den Hertog van *Brunswyk.*

(*a*) *Pag.* 138 en 139.
(*b*) Deze woorden zyn te vinden by S. van Leeuwen, *Bat. Illustr. pag* 1288.

Wanneer al bekent.

de eerste stigter daar van zy geweest, konnen wy niet zeggen, maar wel, dat het zelve huis al voor den jaare 1557. met den naam van 't huis van *Brunswyk* bekent was, nadien de Staten van Holland by Resolutie van den 14 en 15 Julii des gemelden jaars hebbende verklaart, „ dat de huizen van Heeren, daar Casteleinen en Concher- „ gien woonen, binnen de Steden en den Hage, die geen huur ge- „ ven, vry zullen wezen voor den jaare 1557 en voortaan van den „ thienden penning, aldaar tot voorbeelden aanwyzen, *in den Hage 't huis van Wassenaar*, *Arenberge en van den Hertoge van Brunswyk.* Ook had het steegje, loopende ten zuiden van dit huis al in den jaare 1566 bekomen den naam van *Hertog Erich-straatie.* Wanneer in den jaare 1585 de voorn. Hertog dezer werreld was overleden, nalaatende zynen boedel met veele schulden beladen, en dat onzeker was wie tot de nalatenschap meest bevoegt en gerechtigt was, zoo schreef Hertog *Junius van Brunswyk*, *Lunenburg*, &c. daar over aan de Staten van Holland, by brieve gedagtekent uit Heynnix-stad den 10 Junii 1585 „ verzoekende en begeerende, dat de Staten „ voornoemt in aenzieninge van het overlyden van Hertoch *Erich* „ *van Brunswyk* en zynen zoon *Willem van Brunswyk*, Markgraaf „ tot Exmond, Heere tot Liesveld en Woerden de hand daar aan „ willen houden en bezorgen, dat niemand, wie hy zy, hem ver- „ vordere aan te nemen de possessie van Liesvelt, Woerden en *de* „ *huizinge in den Hage*, en 't gunt den voorn. Hertog Erich toebe- „ hoort heeft, maar dat dezelve goederen alles ten behoeve van de „ erfgenaamen, die hen in toekomende tyden daar voor aangeven „ mogen, zyne Furstelyke Genade en de gemeene crediteuren ten „ besten by malkanderen en ten goeden blyven en gehouden mogen „ werden, tot dat men zien zoude, hoe en wie hen erfs naest ofte „ als *hæredem* zal willen voorstellen, ofte wie na zyne Furstelyke „ Genade onder de andere gemeene Crediteuren het beste regt te „ hebben ofte de naeste daer aen te zyn, zal konnen bewyzen. Hier op wierden alle de goederen, onder Holland gelegen en den gemelden Hertog toebehoort hebbende, by Resolutie van Gecommitteerde Raden van den 7 Augusti daaraanvolgende, ten einde voorsz. in sequestratie en onder het opzigt en beleid van haar Ed. Groot Mog. genomen. Over deze goederen vielen daar na tusschen de schuldeisschers en den voorn. Hertog Junius meenige geschillen. Ondertusschen lieten de Gecommitteerde Raden, onder welker bezorginge het meergemelde huis in den jaare 1594 nog stond, het zelve repareren; en, „ om meerder schade te verhoeden, consen- „ teerden zy, ten verzoeke van Mr. *Erich Dimmer*, dat uit de „ zuivere inkomsten van de goederen van de heerlykheden van „ Woerden ter somme van 400. guldens, tot behoef van de voorsz „ reparatien en betalinge van de verpondinge van de voorn. huizin- „ ge over den jegenwoordigen jaare by den Ontfanger Cassiopyn uit- „ gereikt en verstrekt zouden werden onder behoorlyke recepisse „ van den voorn. Dimmer. In dien tusschen-tyd wierd dit huis gebruikt tot een Logement voor Afgezanten aan den Staat, en andere hooge aanzienelyke perzonagien; waarin ook de Hertog van Holstein, broeder van den Koning van Denemarken, wanneer hy in den jaare

Heeft naderhand gedient tot een Logement.

jaare 1601 herwaarts quam, *volgens begeerte van zyne Excellentie* Prins Maurits *wierde geaccommodeert*, *zynde* van te vooren *daarinne ook gelogeert en geaccommodeert geweest de Ambassadeurs van den gemelden Koning.* Maar vermits terzelver tyd *de Grave van Hohenloo*, *Heere van Langenbergh*, *Lieutenant-Generaal* van dezen Staat het zelve huis bezat; zoo ordonneerden de Heeren Gecommitteerde Raden by Resolutie van den 22 Augusti 1601 aan den zelven te „ schryven, dat syne Genade voor goed aansien wilde, dat des „ voorsz. Konings van Denemarken broeder in de voorsz. huizinge „ gelogeert, geaccommodeert en getracteert mag werden, als 't be- „ hoort.

Dit huis zoude volgens aantekeninge van Math. van der Houve in den jaare 1635. toebehoort hebben de erfgenaamen van den Raadsheer Erich Dimmer (*c*), zynde ongetwyffelt dezelve, die hier boven alleen met Meester werd getitelt. Hy schynt Agent of Raad te zyn geweest van Grave Karel van Egmond (*d*), zoo als af te nemen is uit een Resolutie van haar Ed. Groot Mog, „ waar by den Procu- „ reur-Generaal gelast werd den Resident van de Republiek van Ve- „ netie aan te zeggen, dat of wel in andere Landen geene Residen- „ ten of Agenten toegelaten werden exercitie van Religien, als des „ Lands Religien, in elk Land gemeen zynde, men hem nogtans „ toelaet voor zynen Persoon en huisgezin alleen de exercitie van de „ Roomsche religie te mogen in zyn huis met besloten deuren doen „ plegen, zonder yemanden anders daer toe te admitteren, acces of „ toegang te geven &c. *En voorts het zelve van gelyken te doen ten* „ *huize van Mr. Erik Dimmer*, *zoo veel den Grave Karel van Eg-* „ *mond de voorsz exercitie pleegt.* Het voorsz huis was in zynen tyd een zeer groot en voortreffelyk gebouw, en is in 't midden der voorgaande eeuw (zoo ons uit de quohieren is gebleken) in tween gescheiden, waar van het eene gedeelte in laater tyd by koop is aangekomen den Heere *Hœuft*, *Heer van Buttinge*, &c. die het zelve lange jaaren heeft bezeten. Na deszelfs dood is het by zyne erfgenamen weder verkogt aan den Heer *Chirardus de Chancourt*, die het huis tans merkelyk doed veranderen en van agteren vergrooten. Het ander of tweede gedeelte heeft toebehoort den Heer *Hœuft*, *Heer van Oyen*, wiens erfgenamen het tans nog bewoonen.

In 1627. behoorde het aan de erfgenamen van den Raedsheer *Erich Dimmer.*

Is zedert in tween verdeelt.

Wie tans daar van bezitters zyn.

Het tweede adelyk huis, gelegen op den oost-hoek van de Kneuterdyk, voorheen zynen uit en opgang hebbende op de Vyverberg, uitwyzens de kaart N°. 47. is dat van den Graave *van Egmond*, al in de twist-tyden van Hoeks en Kabeljaauws vermaard. In den jaare 1479 was daar van bezitter Heere *Jan Heere van Egmond*, een hevige voorstander der Kabeljaauws-gezinde. Deze had met hulp van Heere *Jan* en *Philips van Wassenaar* en andere hunne twistgenoten het Hof met gewelt ingenomen en van daar weggevoert des Stad-

't Huis van den Graave van *Egmond.*

Tttt hou-

(*c*) Op 't jaar 1569. vind men al vermeld *Mr. Jan Dimmer*, *Raed van den Hertog van Brunswyk*, *in den Hage*, &c.

(*d*) Dat hy ook daarna Raad is geweest van zyne Excellentie *Maurits*, Prince van Oranje, blykt onder anderen uit een Resolutie van Holland van den 11 September 1625.

houders, Heere *Wolfert van der Veere*, kleinodien, juweelen en andere kostelyke goederen. Deze zaake ter ooren van den Stadhouder gebragt zynde, en daar over grootelyks vergramt, vergaderde hy in der yl eenig volk byeen en trok daar mede in allerspoed na den Hage. De onverwagte tydinge van zyne aannadering beving de Heeren van Egmond en Wassenaar, nog over maaltyd zittende, met zulken schrik en verbaastheid, dat zy plotzelyk van tafel vloden en voorts met eenen den Hage uit, alzoo wyzelyk ontduikende het nakende gevaar. Waarop de Stadhouder met al zyn volk des anderen daags in den Hage komende, zyn verblyf op 't Hof nam, en *de Heer van Montfoort in 't huis van Egmond, daar hy zynen wimpel ter venster uit liet waaien* (*e*). Hoe lang dit huis aan het doorlugtig en aloud geslagt der Graaven van Egmond is gebleven, is by ons onzeker. In 't quohier van de verpondinge, gemaakt in den jaare 1627 staat het te boek op den naam van den Heer van *Villers* (*f*). Naderhand is het bezeeten by zynen zoon, den hoog-gebooren Heere *Philips de Zoete de Lake van Villers*, Heere van Zeventer, zedert den jaare 1674 beschreven in de Ridderschap en Edelen van Holland, en in 1680 wegens het zelve Collegie gecommitteert in den Raad van Staate. Dit huis was in voorige tyden een der opzigtigste huizen in den Hage, en had de gedaante van een slot of kasteel, met verscheide toorenties en schietgaten tot een wakkeren tegenweer voorzien; welke oude gestalte het nog lange jaaren voor 't meeste gedeelte heeft behouden, tot dat het zelve in den jaare 1710 by koop aangekomen is Jonkheer *Willem Lodewyk, Baron van Wassenaar*, Heer van Ruiven, &c. in zyn leven Bailliu en Schout van den Hage, die het voorsz huis voor 't grootste gedeelte, en daarna zyne weduwe, Vrouwe *Maria-Cornelia Aarssen van Hogerheide*, &c. by welke het tans nog bewoont werd, verders na de hedendaagsche bouwwyze hebben laaten opçieren.

Naderhand bekent met den naam van 't huis van den Heer van *Villers*.

By wien tans bezeeten werd.

't Huis van den *Abt van Egmont*.

Naast het huis van Brunswyk, hier vooren beschreven, stond ten noorden het huis van den *Abt van Egmond*, voor zoo verre men uit de meergemelde kaart onder N° 50. kan afnemen, 't geen ook overeenkomt met de aanwyzinge van Math. van der Houve, die het zelve mede plaatst *neffens wylen den Heer Advocaat Dimmer*, hier boven vermelt (*g*). Of dit huis by een der Abten van Egmont op eige kosten

(*e*) Die begeerig is, dezen opstand omstandiger te lezen, kan daar op naslaan Goudhoeven, *pag.* 518 en 519 of Heemskerk, *Bat. Ark. pag.* 234, 235 en 236 *van den vyfden druk*.

(*f*) Deze Heer was in den jaare 1588. Overste van een Compagnie Ruiters ten dienste dezer Lande. Zie Bylage K. K.

(*g*) Schoon Math. van der Hoeve dezen Dimmer hier alleen den titel van Advocaat geeft, zoo onderstellen wy egter, dat hy dezelve is, aan wien hy even te vooren den eernaam van Raadsheer heeft toegeschreven, met welke laatste qualiteit de voorn. Dimmer ook op 't Quohier van de Verpondinge over den jaare 1627 te boek staat. In 1586 was voor den Hove van Holland als Advocaat vermaard Mr. *Dirk Dimmer*, van wien men de volgende Resolutie op 't gemelde jaar den 24 Junii geregistreert vind. „ Alsoo de Staten verstaen hebben, dat „ Mr. *Dirk Dimmer*, Advocaat van den Hove van Holland, na Utrecht gereyst „ was, om de voorsz. gevangen, als Advocaet te dienen, zyn gecommitteert *Adriaen*

ten en tot eigen gebruik is getimmert, dan of het de Abdye toebehoorde, en zulks alleen diende voor den Abt in der tyd, als hy in den Hage zyn verblyf hield, is teenemaal duister. Tans is het voorsz. huis niet meer in wezen, zynde in den voorleden jaare afgebroken en op deszelfs grond gebouwt de stallingen en koetshuizen van de Vrouw van Ruiven en van den Heer van Voshol. Waar voorheen stond.

Aan dezelve zyde van de Kneuterdyk op den zuidhoek van het Heulstraatje was in den jaare 1570 (N°. 64) bekent het huis, al voorheen gestigt by Mr. *Arent Cobel*, Rentmeester-Generaal van de Staten of zoo men nu zegt, Ontfanger Generaal van Holland. Hy wierd tot dat ampt gevordert den 11. Februarii 1546. in plaatze van wylen *Vrank van der Houve*. Deze *Aert* of *Aernt Coebel*, was in zynen tyd een man van groot vermogen en aanzien in den Staat. Hy stierf in April 1568, De ongelukkige tyden en verwarringe in den Lande hadden hem niet toegelaaten, om 's Lands penningen te konnen invorderen met die vaardigheid als wel anders de nood van den Staat en zyn ampt hadde vereischt; Zulks dat zyne weduwe na zyn overlyden haar genoodzaakt vond by een smeekschrift aan de Heeren Staten te verzoeken twee poincten: „ Eerst, dat de Staten ex abun- „ danti haer zouden authoriseren, omme yemand te committeren, „ omme te ontfangen en executeren de restanten van de schulden van „ 't gemeene Landt, gevallen in het leven van wylen haren man; „ Ten tweeden, dat haer dach geprefigeert mag werden, om te doen „ rekeninge van haer mans wegen; op welke Requeste de Staten de- „ libererende, hebben den 12 Mey 1568. eerst en alvoorens geresol- „ veert, dat men de voorsz weduwe sal ordonneren, *in het Collegie* „ *van de voorsz Staten te seynden de sleutelen die in haer huys zyn van* „ *de kamer ter Predikaren, daer de Staten Secreten, Rekeningen, Privi-* „ *legien en andere munimenten leggen*; Waer toe zyn gecommitteert „ die van Delff en Leiden; en voorts al eer men disponeren sal op „ haere requeste is geseyt, dat zy exhiberen en by haere requeste „ voegen sal executorie, uit kragte van dewelke haer man hoogl. „ ged. geprocedeert heeft. Eindelyk wierd den 31. Maart 1576 by „ de Staten geresolveert en besloten, dat alle de meubile goederen, „ gekomen van Mr. *Arent Coebel*, wylen Ontfanger Generaal, zoo „ binnen de stad Delf als in den Hage, ten huyze van den zelven „ Coebel bevonden, eerstdaechs sullen werden verkocht ten meesten „ proffyte van den Lande, by de Staten gecommitteert ter Finantie, „ en van gelyken 't *huys binnen den Hage*, mitsgaders alle andere im- „ meubele goederen, als Heerlykheid en Landen, van den zelven „ Coebel mede gekomen, ende dit al in minderinge van den achter- „ wesen van 't gemeene Landt aen den selven Ontfanger, en 't gunt „ dezelve by slote van rekeninge schuldich gebleven mach zyn. Niet te min vind men dit huis op 't Quohier van de Verpondinge over den jaare 't Huis van *Coebel*, Ontfanger Generaal van Holland.

„ *Adriaen Joppen*, Mr. *Pieter van der Meer* en *Jacob Joosten*, om van den Rade „ Provintiaal te verstaan, of zulks by consent van den Hove was geschiedt, en „ te verzoeken op de revocatie van den zelven terstond ordre te willen stellen, „ 't welk gedaan is door zekere citatie op 't versoek van den Procureur-Generaal „ tegens hem gedecerneert.

Is in laater tyd omvergeworpen, en op deszelfs grond by den Raadsheer *Munter* een aanzienlyk huis gebouwt.

jaare 1627 nog ſtaan op den naam van de erfgenamen van den voorn. *Arent Cobel*. Dit huis was in dien tyd een van de pragtigſte en grootſte gebouwen in den Hage, en in den jaare 1630 daar van eigenaar Jonkheer *Aernt de Grant*, gezegt *Coebel*; werdende het eene gedeelte toen bewoont by Jonkvrouwe *Johanna-Maria Doublet*, weduwe van den Treſorier *de Pottere*, tot de mondige dagen van den zelven *de Grant*. In laater tyd is dit huis, 't zy in 't geheel of ten deele ('t geen ons onbekent is) ten gronde toe afgebroken, en daar op by den Edelen geſtrengen Heer en Mr. *Johan Munter*, in zyn leven Raad ordinaris in den Hove van Holland, een zeer aanzienelyk huis gebouwt, 't geen tans nog bezeten werd by zyne dogter, Vrouwe *Margareta-Cecilia Munter*, Vrouw van Raephorſt, Doüariere wylen zyne Excellentie den Graave van Coddogam.

'tHuis van den Heer van *Ooſterwyk*.

Op den noordhoek van 't evengemelde ſtraatje zag men in den gemelden jaare 1570 het huis van den *Heer van Ooſterwyk*, te vinden op de kaart N°. 56. Van dit huis is ons niets byzonders voorgekomen, en derhalven zullen wy daar van alleen aantekenen, dat het zelve in den jaare 1627 op 't Quohier van de verpondinge te boek ſtond op den naam van Jonkheer *Gerard van Randerode van der Aa*, Heere van Sevender, in den jaare 1630 Bailliu en Dykgraaf van Delfland. In 1701 is daar van eigenaar geworden de Hoog Edele geboren Heere *Jacob van Waſſenaar*, Heere van Waſſenaar, Obdam, enz. dog nu over weinige jaaren by de nieuwe timmeragie, waar van wy zoo aanſtonds zullen melden, omver geworpen en den grond gelyk gemaakt.

Is tans niet meer in wezen.

'tHuis van den Preſident *Suis*.

Naaſt daar aan ten noorden was gelegen het huis in den jaare 1570 bekent met den naam van 't huis van Mr. *Cornelis Suis*, Heer van Ryswyk, Preſident van den Hove van Holland, uitwyzens op de meergemelde kaart N°. 52.; welk huis ook in zommige actens beſchreven werd als geſtaan hebbende in 't Noorteinde, ongetwyffelt om dat het zelve met zyne belendingen tot daar toe ſtrekte. Deze Heer was in zynen tyd een man van grooten bedryve, en door Keizer *Karel* en *Philips* den tweeden in verſcheide wigtige zaaken gebruikt. De eerſte verhief hem den 4. Julii 1543 van extraordinaris tot ordinaris Raad in den Hove van Holland, in plaatze van Jonkheer *Joan van Duvenvoorde*, Ridder, Heere van Warmondt; en de laatſtgemelde by brieve gedagtekent te Gent den 9. Auguſti 1559, tot Preſident van Holland, na 't overlyden van Heer *Gerrit van Aſſendelſt*, Ridder, enz. Hy was de Roomſch-Katholyke religie zoo heftig toegedaan, dat hy diesaangaande in 't begin der troubel-jaaren nu en dan eenig aanſtoot moeſt ondergaan, en menigerlei redenen met geduld opeeten. Want het was deze Raads-Hooftman, van wien men in den jaare 1566, ten tyde van de bekende beeld-ſtorming, arbeidsluiden en ook loon afvorderde om de beelden, altaaren en andere diergelyke kerk-cieraaden in de St. Jacobs kerk alhier te verbreeken, zoo als wy hier vooren breeder hebben verhaalt. Hy moeſt ook nog in 't zelve jaar met goede oogen aanzien, „ dat veele Delfſche Schutters in vol harnas, ten minſten met wel twintig wagens in den Hage quamen, zig doende voeren recht voor 't huis van den gemelden Preſident, alwaar de wagens, daar de Schutters op bleven zitten, cirkels-wyze of in een ronde kring wierden geſtelt,

Deze Heer was een man van groot bedryf.

En de Roomſch-Katholyke religie zeer toegedaan.

„ ftelt, zulks de Predikant *Peter Gabriel* in 't midden van deze ge-
„ wapende heir-wagens, als in een voor hem afgefneden en wel be-
„ zet retrenchement veilig quam te ftaan, met een groote meenigte
„ van toehoorders nevens hem, van alle kanten door geharnafte
„ Delvenaaren omcingelt en befchut. In dezer voegen wierd gezon-
„ gen en gepredikt, en dat genoegzaam ten aanhooren van den Pre-
„ fident voorfz, die de Predikanten onlangs met zwaare dreigemen-
„ ten had zoeken te vertfagen, en nu, in zyn huis zynde, dit werk,
„ voor zyne deur en met zyne eige oogen, zomwylen door een
„ glas-venfter (men oordeele, hoe hy gehumeurt was) aanfchouw-
„ de. Hy was in een groot aanzien by Vrouwe *Maria*, Gouver-
nante der Nederlanden, na welker wenken en welbehagen hy de
meefte zaaken hier te Lande, zoo veel in hem was, tragte te zwaaien.
Zyne volftandige aanklevinge aan het Spaanfche Hof, deed hem in
het troubel-jaar 1572 met de meefte Raden den vlugt na Utrecht ne-
men, daar hy, volgens het verhaal van Goudhoeven, tot na de Pa-
cificatie van Gent A°. 1576 bleef. Hierom wierd hy niet alleen van
den dienft verlaaten, maar zyne Excellentie, Prins *Willem* de eerfte,
befloot om zyn en eenige andere huizen der gevlugten te doen om-
ver halen en afbreken, en had ten dien einde in den jaare 1573 reeds
commiffie verleent op Mr. *Dirk van Bronkhorft*, Raad ordinaris in
den Hove.

Stond zeer wel te Hoof by Vrouwe *Maria*.

Vlugte in 1572 na Utregt.

Commiffie op Mr. *Dirk van Bronkhorft*, om deszelfs huis omver te halen.

Om dit voor te komen befloten de Regeerders en Suppooften van
den Hove en Burgers van den Hage aan den Hove Provintiaal de
volgende Remonftrantie over te geven, met ernftige bede, dat de
Heeren Raden door hunne tuffchen-fprake by zyne Excellentie wil-
den te wege te brengen, dat de reets gegeven Commiffie niet ter
uitvoeringe mogte werden geftelt, in aanmerkinge; dat door 't af-
breken der zelve huizen, niet alleen den Hage zeer ontciert, maar
ook den goede en welmeenende ingezetenen, en wel inzonderheid
de Godshuizen merkelyke fchade en nadeel toegebragt zoude wer-
den.

Remonftrantie by de Magiftraat en Suppooften van den Hove daar tegenover gegeven.

MIDDELEN en REMONSTRANTIE, daar by de *Suppooften van den Hove* en de *Burgemeefteren*, *Schepenen* en *Gerechte*, midsgaders de gemeene burgeren en ingezetenen van den *Hage* vertoonen willen, dat de commiffie geëxpediceert by zyne Excellentie op mynen Heere en Mr. *Dirk van Bronkhorft*, Raad ordinaris van den zelven Hove, beroerende de demolitie van de huizen in de Commiffie gementioneert, niet en behoore geëffectueert te worden.

AAN DEN HOVE VAN HOLLAND.

„ Eerft, dat den Hage es een open plaetze, daer een ygelyk vry
„ uyt en ingank mag hebben, foe wel by nagte als by dage, welke

 „ plaat-

„ plaatze by de Con. Majt. gehouden en geſchreven word te weſen ſyn
„ Paleys en Huys, en es ſulcx altyt gehouden en gereputeert geweeſt
„ *pro loco inſigni*, daer altyd ſulcx 't Hof Provinciaal van Hollant ge-
„ houden es geweeſt.

„ Ende hoewel 't welk ook in voorleeden jaeren geweeſt es de
„ reſidentie en woonplaetſe van de Graaven van Hollant, daer ook
„ eenige Graaven haere ſepulturen hebben, dat men ſonder merke-
„ lyke ſeer nootſaekelyke oorſaeke deſelve plaetſe nyet en behoort
„ te deformeeren, ofte in 't geheel ofte ten deele te ruyneren.

„ Sonderlinge hier toe reguardt genomen, dat by eenige demoli-
„ tie of ruine nog de gemeene zaeken, nog ſyne Excellentie, ofte
„ ook eenige omleggende ſteden in eeniger manieren geprouffiteert
„ ofte gevordert ſouden mogen zyn, als gelegen ſynde een myle van
„ de naeſte ſteden daer by of ontrent gelegen.

„ Soe hebben nogtans de voorſz Remonſtranten verſtaen, dat by
„ zyne Excellentie Commiſſie verleent ſoude zyn, daer by de voorſz
„ Mr. *Dirk van Bronchorſt* ſoude willen procederen, tot ruine en
„ ruyneringe van zekere van de grootſte en principaalſte huyſen ee-
„ nige abſenten toebehoorende.

't Welk, indien alſulcks geëffectueert en volbragt ſoude werden,
„ geſchapen ware veele en diverſche inconvenienten daer vuyt te
„ reyſen.

„ Eerſt en principalyk, dat vyanden van ſyne Excellentie de
„ voorſz. plaetſe en vlecke van den Hage ſouden mogen invaderen,
„ het zy by nagte ofte by dage, en deur inſtigatie van de perſoo-
„ nen, by de voorſz. demolitie beſchadigt zynde, den brandt daer-
„ in ſteeken en dezelve geheel deſtrueeren.

„ Ten tweeden, dat in deſen ſonderlinge te letten ſtaat, dat by
„ deſelve particuliere demolitie nyet verſtaen nogte bevonden mag
„ werden yemant geprouffiteert, nogte ooc den voorſz. abſenten
„ perſoonen onderlinge geincommodeert ofte beſchadigt te zyn, al-
„ ſoo ſyluyden in toekomende tyden van haere ſchaden grootelyken
„ gerecompenſeert ſouden mogen werden.

„ Ten derden, dat indien de voorſz. huyſen ter demolitie gedeſ-
„ tineert mogen blyven ſtaen, dat deſelve ſullen mogen dienen tot
„ logys van 't Guarniſoen van ſynder Excellentie, ofte ook gegeven
„ worden tot recompenſe van den geenen die in dienſt van ſynder
„ Excellentie door den oorloge van haerluyder huys by den brandt
„ ofte anderzints beſchadigt ſyn ofte geemployeert werden tot ha-
„ bitatie van arme deſolate menſchen.

„ Tot deſen ſtaet mede te attenderen en conſidereren, dat die
„ Suppooſten van den Hove en de principaelſte burgeren van den
„ Hage ter oorſake van haer huyſen aldaer ſtaende hebben moeten
„ opbrengen al ſulke contributien en ommeſlagen, als ſy op geſtelt
„ ſyn geweeſt, en ook 't geheele jaer alhier de ſoldaeten in groo-
„ ten getale hebben moeten onderhouden en logeren.

„ Dat ook mede door de particuliere demolitie de naeſt byſtaande
„ huyſen van de goetwilligen en preſenten daer door grootelycx ont-
„ vryt, veragtert, gedeformeert en ook eensdeels mede geruyneert
„ ſouden worden.

„ Dat

„ Dat mede indien de voorfz. vlecke van den Hage vuyt oorfaeke
„ en wederwraeke als vooren in 't geheel verbrant of gedeftrueert
„ worden, dat in zulken gevalle nyet alleen veel fchamele arme
„ menfchen, als Gafthuyfen, Weeshuyfen, oude Mannen en Vrou-
„ wen huyfen, met verfcheyde aelmoefen gedoteert, maer ook de
„ andere fchamele gemeente, wefende in grooten getale, te niete
„ gebragt zouden worden.

„ Alle welke redenen, middelen ende motyven de Remonftran-
„ ten verhoopen, dat fyne Excellentie moveren fullen, omme voor
„ foo veele die demolitie van de voorfz. huyfen aengaet, de voorfz.
„ Commiffie te revoceren, ofte ten minften voor als nog te houden
„ in fufpens, omme voorder daar up te delibereren na behooren.

„ Verfoekende daeromme dat U Mogende Heeren believen wil-
„ len tot gemeen welvaart van de Remonftranten defe Remonftrantie
„ fyne Excellentie voor te houden en yemant vuytten Raide te com-
„ mitteren, ten eynde de voorfz. demolitie belet ofte afgedaen mag
„ werden, ofte ten minften gefurcheert tot dat fyne Excellentie hier
„ van ten vollen geinformeert ende onderrecht fal wefen.

Hier op dede zyne Prinfelyke Hoogheid het volgende antwoord aan de Heeren Raden van den Hove van Holland afvaerdigen.

DIE PRINCE VAN ORANGIE &c.

„ *Edele, Wyfe, Hooggeleerde, Lieve, Byfundere.*

„ BY U-L. brieven op voorgyfteren aen ons gefchreven, mitsgaders
„ de Remonftrantie van de Edelen en Suppooften van den Hove en
„ Magiftraat van den Hage daer by gevoegt, hebben wy gefien de fwa-
„ righeden by U-L. gemoveert aengaende de afbrekinge van eenige
„ huyfen ftaande in den Hage voorfz, en namentlyk die huyfen van de
„ Heeren van Oifterwyk en den Prefident, waer toe wy Commiffie en
„ bevel gegeven hebben Mr. *Diedericken van Bronkhorft*, U-L. mede-
„ broedere, welken aangemerkt en de redenen van defelve uwe
„ Miffive mette Remonftrantie voorfz gepondereert hebbende, en
„ wy begerende altyt naer onfen vuyterfte vermogen 't welvaeren
„ des Vaderlants te vorderen, en alle inconvenienten, foe veele
„ mogelyk wordt te verhoeden, fyn te vreden, dat noch ter tyt de
„ afbrekinge van de huyfen voornt. cefferen, en in furcheantie ge-
„ houden werde ter tyd en wylen dat nader op de faeke gelet zyn-
„ de, anders daerinne by ons geordonneert fal worden. Ende fal
„ defe te dien eynde den voorfz *Bronckhorft* dienen omme fyne Com-
„ miffie aengaende de voorfz afbreekinge in furcheantie te houden.

Edele, Wyfe, Hooggeleerde, Lieve, Byfundere,

„ Onfe Heere Godt fy met U. Gefchreven tot Dordrecht op ten
„ 30. dag Julii anno 1573.

Onder ftondt, U-Lieder goede Vrundt,

GUILLAUME DE NASSAU.

Lager ftond, N. BRUNYCK.

Onder-

Ondertusschen hield Mr. *Cornelis Suys* zig t'eenemaal aan de zyde van Spanje, en wierd daarom in den jaare 1575 van 's Konings zyde als Gemagtigden (*b*) met en nevens *Ferdinand van Lanoy*, Graaf van Roche; de Heer *Rassingem*, Stedevoogd van Ryssel, Douay en Orchies; *Arnout Sasbout*, Kancelier van Gelderland, en Doctor *Elbertus Leoninus* op de Vredehandelinge tot Breda gezonden, zoo als uit de volgende Registratie te zien is.

Den 4. *Februarii* 1575.

„ Syne Excellentie in de Vergaderinge der Staten gekomen zyn„ de met den Grave van Culenburg, heeft hen vertoont zekere „ missive van wegen de Commandeur Don *Louis* overgezonden, „ daar by genomineert syn vier persoonen, om met de Gedepu„ teerden van de Staten in communicatie te treden op 't stuk van de „ Pacificatie en Vredehandel, daer af 't inhouden hierna volgt; en „ voort vermaant, te willen adviseren en letten op de nominatie van „ de persoonen, omme van deze zyde op de voornoemde communi„ catie te komen, al 't welk met den eersten gevordert soude moe„ ten werden tegens den 15. deser maend, om voor den selven dag „ daer toe paspoort te verkrygen.

„ Welke voorn. missive geschreven is by Doctor *Elbertus Leoni*„ *nus* aen syne Excellentie, en daerby vertoont, dat van wegen syne „ Majesteit gecommitteert waren de Heere van *Rassingem*, Gouver„ neur van Ryssel, Donay en Orchies; *Cornelis Suys*, Heere van „ Ryswyk, *Arnoult Sasbout*, Cancelier vn Gelderland en dezelve *Le*„ *oninus*, om den 15 deser maend Februarii hen van syne Majesteits „ wegen te vinden tusschen Breda en St. Geertruidenberge, op de „ communicatie van den pays en vredehandel, versoekende dat sy„ ne Excellentie brieven van paspoorten voor deselve Gecommitteer„ de persoonen zoude willen overschicken, *enz*.

Tragt zig daarnaweder onder de gehoorzaamheit van de Staten te begeven

Deze vrede - handeling vrugteloos zynde afgeloopen, tragte hy in den jaare 1577 zig weder te begeven onder de gehoorzaamheid van de Staten en syne Princelyke Excellentie, en schreef ten dien einde eenen brief, waar by hy aanbood den eed van getrouwigheid te doen; „ Op welk schryven de Heeren Staten verklaarden, dat „ omme de consequentie van der saeke, ende overmids den tyd is „ uytwaerts gaende, dezelve Heer van Ryswyk gehouden sal zyn te „ compareren, en den eedt van getrouwigheid te doen als alle ande„ ren. Maar dewyl daar by aangetekent staat, *Is naer verandert*, zoo kan men met geen zekerheid zeggen, wat hier op gevolgt zy, hoewel Goudhoeven zegt, dat hy in den Hage den 29. September 1580, oud 66 jaaren, zoude zyn gestorven.

Sterft in 1580. alhier in den Hage.

By wien dit huis zedert bezeten is.

Van dit huis is daarna in 1630 of daar ontrent eigenaar geworden de Heer en Mr. *Jacob Cats*, ter zelver tyd Raad en Pensionaris der stad Dordregt, die 't zelve in den jaare 1633 weder verkogt aan den Heer van *Meernhout*, van wien het in 1658 gekomen is aan den hoog Edelen gebooren Heer *Jacob Baron van Wassenaar*, Heere van

(*b*) Hoofd, *Nederl. Historie*, 10. *boek*, *pag*. 411.

R Boitet Excud. Cum Privil.

van Obdam, &c. 's Lands Admiraal. Eindelyk heeft dit huis nu over weinige jaaren het zelve lot van zynen nabuur moeten ondergaan, zynde insgelyks door den jegenwoordigen *Graave van Wassenaar*, *Heer van Obdam*, enz. omver geworpen, en op beide die gronden gezet een zeer pragtig en byna koninglyk gebouw, waar van in gansch Holland geen wedergâ gevonden werd, weshalven wy 't zelve waardig geagt hebben alhier in prent te vertoonen.

Is eindelyk afgebroken en op deszelfs grondby denGrave van Wassenaar een pragtig Paleis gebouwt

Naast het even beschreven huis aan de noordzyde van 't Voorhout of Kneuterdyk (No. 49.) stond voorheen *de huizinge* van het aloud adelyk geslagt der Baronnen *van Wassenaar*, in der tyd Burggraaven van Leiden. Het gebouw was van een grooten omtrek, en had eene Voorplaats of Neder-Hof: het zelve is gestigt (zoo wy vermoeden) ontrent het einde van de veertiende of in 't begin der vyftiende eeuw door *Hendrik van Wassenaar* (*i*), oudsten zoon van Heere *Philips van Wassenaar*, Burggraaf van Leiden, Opper-Bevelhebber over de Noorthollanders en Waterlanders in den oorlog dien Hertog *Aalbert van Beyeren* in den jaare 1402 voerde tegens den Heer van Arkel (*k*). In den jaare 1447 stervende, wierd hy alhier in het klooster der Dominikaanen begraven. In laater tyd vind men aangetekent, dat *Andries* bastaard *van Wassenaar* dit huis in 't jaar 1558 bewoont heeft. Deze Keizer *Karel* in den oorlog van Cleve volgende, wierd van hem Ridder geslagen. Hy was Bailliu van Wassenaar en stierf in 't jaar 1597, oud zynde 80 jaaren (*l*). Daarna onthield haar veeltyds in deze huizinge Vrouw *Maria van Meluin*, egtgenoot van *Lamoraal Grave van Ligne* en *Faukenberge*, Baanderheer van *Wassenaar*, Ambagtsheer van *Valkenburg*, *Catwyk*, *Oestgeest*, *Voorschooten*, enz. Ridder van 't gulde Vlies, terwyl deze haare man zig aan de Spaansche zyde hadde begeven, en aldaar den ganschen tyd was onthoudende; om welke rede en oorzaak zyne goederen in Hol-

't Huis van de Heeren van *Wassenaer.*

Wanneer en by wien gestigt.

In laater tyd bewoont by *Andries* bastaart *van Wassenaar.*

Daar na by Vrouw *Maria*

(*i*) Goudhoeven, *pag.* 136 en 13. Deze was 't die in den jaare 1420 Hertog *Jan van Beyeren* de stad Leiden hielp belegeren, daar *Philips* zyn vader in was, dien hy daarna, de stad gewonnen zynde, uit zyne Heerlykheden van Wassenaar &c: verdryvende, door Jonker *Jacob van Abscoude* eerst binnen Schoonhoven en daarna te Wyk te Duurstede gevangen liet zetten en daarin schandelyk tot deszelfs dood toe hield. Heemskerk, *Bat. Arkadia pag.* 215. Holl. Chron. *divis.* 18. *Cap.* 13. of Goudhoeven *pag.* 442. Reigersberg, *Chron. van Zeeland.* 2. *deel. pag.* 192. Hy dede daarna groote yver, neerstigheid en aanzoek by Hertog *Jan van Beyeren*, by Vrouw *Jacoba* en *Philips van Bourgondie*, om weder te bekomen zyne geregtigheden in 't Burg-graafschap van Leiden, dat zynen vader was ontnomen en waarin hy mede hadde bewilligt, maar alles te vergeefs; waarover hy groote ongenoege nam, en dit op zyn sterfbedde leggende zeer beklaagde. Zyn zoon *Jacob van Wassenaar* door deze zynes vaders vermaningen bewoogen, heeft zelfs in den Hage verschynende voor Hertog *Philips van Bourgondie*, met een onverzaagt gemoed wedergeeischt de herstellinge zyner geregtigheden in 't voorsz Burg-graafschap, dog heeft maar weinige dingen konnen verwerven, en dat niet anders dan onder zwaare voorwaarden, tot nadeel zyner nakomelingen. Zie Goudhoven *pag.* 136. S. V. Leeuw. *Batav. Illust. pag* 1150. Orlers, *Beschr. van Leiden pag.* 393-407.

(*k*) Goudhoeven, *pag.* 136. S. van Leeuw. *Bat. Illustr. pag.* 1150.

(*l*) Goudhoev. *pag.* 138. S. van Leeuw. *Bat. Illustr. pag.* 1151.

van Meluin, &c.

land by de Staten wierden aangeslagen, en dit huis by resolutie van den 18. Maart 1584 aan den Bailliu van Wassenaar in bewaring gegeven; „ werdende hem wegens de Staten gelast het zelve huis waar „ te nemen, binnen den tyd van een maand of ses weeken na de „ insinuatie ten langsten, en voorts den zelven Bailju mede geinsi„ nueeert, dat hy hem niet vorder, maar alleen als Concherge op „ den zelven huize zal mogen houden, alzoo de Staten van meenin„ ge waren het zelve huis van wegen het gemeene Land te doen ge„ bruiken. Overzulks wierd den 12. September des zelven jaars „ geordonneert, dat uyt den huize van Wassenaar binnen den Hage, „ gedestineert tot logys van zyne Genade den *Graave van Hohenlo*, „ met 'er daet zal vertrekken Bovekerke, zonder dat ook yemand „ anders aldaer sal logeren zonder consent van zyne Genade, dan al„ leenlyk de Bailliu van Wassenaer, als Concherge met zyne mena„ ge. Na 't overlyden van den gemelden Graaf gunden de Staten van Holland de inwooninge van 't zelve huis aan zyne weduwe by Resolutie van den 17 Februarii 1606, inhoudende, „ dat de Staten „ op de advertentie van het afsterven van den welgebooren Graave „ ende Heere *Philips*, Grave van Hohenlo &c. Lieutenant Gene„ rael, en het versoek van wegen de doorlugtige Vrouw, Vrouwe „ *Maria* gebooren Princesse van Oranje &c. weduwe van welgemel„ den Heere Grave gedaen, verstaan hebben, dat haere Excellentie „ zal hebben de habitatie van den huize van Wassenaar &c:

Wierd in 1584 by de Staten aangeslagen.

En aan den Grave van *Hohenlo* tot inwoonig gegunt.

Het twaalfjaarig bestand tusschen den Koning van Spanje en de Staten der vereenigde Nederlanden in den jaare 1609 getroffen zynde, gaf den Graave van Ligne gelegentheid om weder in dezen Lande te mogen komen. Hy ontdeed zig in dien tusschen-tyd van alle zyne goederen in Holland gelegen, en verkogt vervolgens in den jaare 1617 dit voorsz huis aan Heere *Cornelis van der Myle*, Ridder, Heere van der Myle, Sint Anthonis Polder, &c. voor de somme van vier en twintig duizend guldens, die het zelve liet herstellen en verbeteren (*m*). Het droevig nootlot, 't geen den Heer *Johan van Oldenbarnevelt*, 's Lands Advocaat, in de jaaren 1618 en 1619 te beurt viel, trof niet weinig den Heer van der Myle, alleen, om dat hy aan dien rampzaligen Staatsdienaar, wiens dogter hy getrouwt hadde, al te na vermaagschapt was; zulks dat hy niet lang genot van dezen zynen nieuwen eigendom konde hebben. Want om de hevigheid van de gemoederen, tegens zynen schoonvader en deszelfs familie zeer ontsteken, te ontgaan, week hy in den jaare 1619 uit het Land. Dit vertrek wierd wel haast tot een rede genomen, om hem voortaan niet meer nevens de Heeren Edelen van Holland, waar van hy een Mede-lid was, ter dagvaart te beschryven (*n*); en de Heeren Sta-

Daarna doorden Graaf van Ligne aan Heere *Cornelis van der Myle* verkogt.

Onheilen den voorn. Heer overgekomen.

Resolutie van hem niet

(*m*) Goudhoeven, *pag.* 97 en 138. L. van Leeuw. *Bat. Illust. pag.* 1152.

(*n*) De Resolutie *den* 16 *October* 1619 ten dien einde genomen, luid in dezer voegen: „ Zyn geresumeert en gecorrigeert de poincten, dienende tot de aenstaende beschryvinge van de Edele Mog. Heeren Staten van Holland en West„ Vriesland, en dezelve op het behagen van zyne Excellentie gehouden voor ge„ arresteert: Ende is met eenen op gelyk behagen goedgevonden, dat nog den „ *Heere van Veenhuyzen*, nog den *Heere van der Myle*, jegens dezelve aanstaande

Ver-

Staten beweerden, dat men om dezelve rede zyne cessie in den Rade van State behoorde te suspenderen, tot dat hy hem daar van zoude hebben gezuivert, zoo als uit de volgende Registratie te zien is: *Den* 29. *October* 1619. „ Zyn vergadert geweest de Ridderschap „ ende Edelen van Holland en West-Vriesland, op de beschryvinge „ ge uitgezonden den 25. October, ende is by den *Heere van Duy-* „ *venvoorde* geproponeert: dewyle de Heere van der Myle, door „ zyn vertrek sonder consent, ende syne besoigne uit de Landen ge- „ vallen, oorsaek hadden gegeven aan de Hoog Mog. Heeren Sta- „ ten Generaal omme syne cessie in den Rade van State te suspende- „ ren, tot dat hy hem daer van soude hebben gepurgeert: ook mede „ ten aanzien hy door alliantie zoo zeer den overleden Mr. *Jan van* „ *Oldenbarnevelt*, ende het geene hem heeft geraekt, is verbon- „ den; waer over de Gecommitteerde Raden zwaarigheid maekende „ waren om hem te beschryven, enz. meer te dagvaart te beschryven.

Ondertusschen, geduurende zyne afwezigheid, quam de Paltsgraaf *Frederik de V.*, die zig met slegten spoed tot Koning van Bohemen hadde opgeworpen, na dat hy uit het zelve Ryk was verjaagt en teffens van zyn Keurvorsterdom berooft, met de Koninginne zyne gemalinne in den Hage, en wierden op ordre van de Heeren Staten van Holland in 't zelve huis gelogeert, en aldaar op koste van de Staten drie dagen zeer heerlyk onthaalt, ingevolge van de Resolutie by haar Ed. Groot Mog. in April 1621 dienaangaande genomen: „ Is in de Vergaderinge vermaent, dat de Koning en Ko- „ ninginne hier in den Hage komende, en dat te vooren geraemt „ was dezelve te logeren *in 't huys van den Ambassadeur van Dyk*, „ maer dat syne Excellentie 't zedert beter gevonden hadde dezelve „ te doen logeren *in 't huys van den Heer van der Myle* (*o*), daerin „ syn huisvrouw hadde geconsenteert; Ende mitsdien is in delibera- „ tie geleyt of de Vergaderinge zulks soude goedtvinden, ende of „ voor de eere en reputatie van 't Land niet van noode soude wesen „ hare Majesteiten eenige weynige dagen te tracteren en defroyeren, „ tot een redelycken somme toe, en of daer toe gebruikt zoude „ werden Mortaigne of den Commissaris Spronssen, die de Vrouwe „ vander Myle liever sage gebruickt. Waarop by de Heeren Edelen „ ende

Komst van den Paaltsgraaf *Frederik den V.* met zyne gemalin in den Hage.

Werden in 't huis van den Heeren van der Myle gelogeert en drie dagen op

Vvvv 2

„ Vergaderinge, nochte andere volgende, meerder niet en zullen werden beschreven „ ven neffens de andere Heeren Edelen, ten ware hierna met kennisse van saeken „ Staetswyze anders quame te werden geresolveert ende geordonneert; ende den „ Secretaris gelast, in het doen van de uitschryvinge aen de Heeren Edelen, hem „ na desen te reguleren; nemende den Heere van *Duvenvoorde* aen, en hem sterk „ maekende deze Resolutie by de meeste stemmen van de Heeren Edelen te doen „ gestand doen. Zie mede de Besoignes van de Gecommitteerde Raden van den 29 October 1619 op de poincten van beschryvinge der aanstaande dagvaart, roerende de saeke van de Heeren van Veenhuysen en van der Myle &c. *pag.* 243.

(*o*) Hier uit schynt, dat de Heer Neuville, *Hist. de Holl.* 1. *part.* 6. *liv. chap.* 5. *pag.* 297. mist, als hy zegt: *Le Roi & la Reine de Boheme furent logez dans l'appartement du Prince Henri au chateau de la Haye; & les Etats leur assignerent dix mille florins par mois pour leur entretien.* Ten ware dat de gemelde Koning en Koningin by hunne eerste aankomste in den Hage, daar op voor weinige dagen het verblyf hebben gehad.

koften van den Staat gedefroyeert.

„ ende meeſt alle de Leden verſtaen is, dat ſy goedvinden dat men „ 't voorſz Logement meublere, daer op lettende dat twee of drie „ kamers Koninglyk worden voorzien; ende omme niet te toonen, „ dat deze Staet hare Perſoonen nu minder acht als te vooren, dat „ voor de reputatie van 't Land dienſtelyk zal weſen, dezelve Ma- „ jeſteiten drie dagen te doen defroyeren tot 400. guldens daegs, en „ dat voor deze reyſe, ende voor denzelven tyd daer toe gebruikt „ ſal worden Mortaigne. Zedert heeft de Koning van Bohemen, geduurende zyn verblyf alhier (*p*), en ook nog na zynen dood de Koninginne weduwe eenen geruimen tyd (*q*) hun Hof daar in gehouden.

Verzoek van de Koning van Bohemen, dat de Heere van der Myle weder in den Hage mag komen wonen.

Werd afgeflagen.

Dog by de Koninginne weder vernieuwt.

Zyne Majeſteit deed inmiddels, in erkenteniſſe van de beleeftheid door de Vrouw van der Myle hem bewezen, op haar aandringend verzoek, zyn uiterſte beſt, om de wederkomſt in den Landen voor den gemelden Heere van der Myle te verwerven, en ſchreef ten dien einde in Decemb. van den jaare 1621 eenen eigenhandigen brief zoo aan haar Hoog Mogende als haar Ed. Groot Mogende, *verzoekende gratieuſe diſpoſitie op een ingeleide Memorie by hem getekent, ten einde den Heere van der Myle weder geadmitteert zoude mogen werden te komen wonen in den Hage*: Dog de Reſolutie, welke den 23. derzelve maand daarop volgde, was: *dat men 't zelve verzoek zoude afſlaen, als den Staat van den Lande nadeelig, en dat zulks met de beſte gelegentheid tegens den Koning zoude werden geexcuſeert.* Na verloop van drie maanden vernieuwde de Koninginne van Bohemen het voorig verzoek mede by eenen brief van den 22. Maart 1622 aan de Staten van Holland geſchreven, „ waar by hare Majeſteit verzogt, „ dat ten minſten den Heere van der Myle toegelaten mochte wer- „ den uit het eiland van *Beyerland* te mogen komen tot *'s Gravezande* ofte anders ergens op het vaſte land, om dat zy in deze ha- „ re gelegentheid van doen hadde vermeerderinge van huizinge, 't „ geen zy van den zelven Heere niet derfde eyſchen, ten zy alvoo- „ ren deze faveur hem van hare Majeſteit wierde geprocureert. Dit verzoek hadde zy insgelyks by eenen afzonderlyken brief aan de Heeren Staten Generaal gedaan. En alhoewel by de Heeren Edelen en meeſte Steden van Holland verſtaen wierd, dat men dat zou-

(*p*) De Koning van Bohemen vertrok den 26 Januarii 1632 uit den Hage na Duitſchland, en is in 't begin van 't volgende jaar overleden. Zie Reſolutie van Holland van de jaaren 1632, *pag.* 20 en 1633, *pag.* 4.

(*q*) De Heer Jacob van der Does, *Beſchr. van 's Gravenhage*, *pag.* 53. verhaalt, dat de Koninginne van Bohemen alhier haar Hof bleef houden tot dat haar vader Koning *Karel de II.* in den jaare 1660 van Schevelinge overſtak na Engeland, alwaar zy in de maand Februarii 1662 is overleden.

„ Zyn groote Gemalin, uyt 't magtig bloet geſproten
„ Van Eng'landt, heeft het na zyn dood noch niet verdroten
„ Te blyven in dit Hof, en gingh hier niet van daan
„ Tot dat men weder op zyn throon verhoocht ſach ſtaen
„ Den tweeden Karel; die onwettig had verloren
„ Dat ryck, waer toe hy was van de natuer geboren.
„ Doen weeck zy uyt ons Land, en na een weinig tyt
„ Was deſe Coningin, die vreucht en 't leven quyt.
„ Die eer ſal deſe plaats in eeuwigheid behouwen.

„ zoude laeten by de Resolutie van den 21. December laatstleden,
„ en het verzoek ten beste als mogelyk, by de hooggedachte Koninginne zoude doen excuseren; zoo volgde egter den 4. Mey 1612. daarop deze Resolutie: „ Is nogmaal in deliberatie geleid het versoek van de Koninginne van Bohemen, omme de confinatie van den Heere van der Myle van Beyerland te veranderen in het vaste Land van Holland; Ende naer dat de Leden daarop voorgehouden was het goedvinden van syne Excellentie; is by dezelve verstaen en geresolveert, dat van wegen deze Provintie ter Generaliteit sal mogen werden ingebragt, dat dezelve daer tegen niet en heeft, dat de Koninginne in het voorn. versoek mach werden belieft, ende *dat de voorsz confinatie verandert werde uit den Dorpe van Beyerland in de Beverwyk.* Dit was eindelyk het lot van dien ongelukkigen Heer, voor wien men door zoo menigvuldige verzoek-schriften geene meerdere gunst op dien tyd konde verkrygen. Niettemin wierd hy daarna, de tyden zagter geworden zynde, weder in zyne voorige waardigheid ten vollen herstelt, en verscheen dienvolgende als Lid van de Ridderschap den 10 Maart 1632 in de Vergaderinge van haar Ed. Groot Mog. In November 1642 dezer werreld overleden zynde, wierd zyne lykstaatzi door alle de Leden van haar Ed. Groot Mog. Vergaderinge verzelt. (*r*)

Werd eindelyk den Heere van der Myle toegestaan uit het dorp Beyerland te mogen gaan wonen in de Beverwyk.

Daar na weder in zyne voorige eerampten ten vollen herstelt.

Het voorsz. huis door ouderdom bouwvallig geworden zynde, wierd in 't laatste der voorgaande eeuw den gronde toe afgebroken en daar op van nieuws een ander aanzienlyk huis gestelt, 't geen zedert weder in twee huizen is verdeelt geworden, in welken stand dezelve tans nog gezien worden; zynde het eene ettelyke jaaren bewoont by wylen den Heer en Mr. *Jacob Hop*, Tresorier-Generaal der Vereenigde Nederlanden, die ook daar in den 27. October 1725 is overleden.

't Voorsz huis afgebroken en daar op een ander aanzienlyk huis gebouwt.

Naast daar aan ten oosten was gelegen het huis van Heer *Helmich van Doornich.* Het zelve was een der aanzienlykste en voortreffelykste gebouwen in den Hage, en had insgelyks voor aan een groote opene plaats of Neder-hof, en strekte zig uit tot aan den hoek van de Klooster-kerk-straat, zoo als uit de meer gemelde kaart No. 48 nog af te nemen is. Of deze Heer daar van de stigter zy geweest, is onzeker, maar dat 'er allang te vooren een huis ter zelver plaatze heeft gestaan, blykt uit eenen Schepenen-brief van den Hage, gedagtekent des dingsdags voor Sinte Michiel in 't jaar ons Heeren 1357, waar by zekere rente door eenen *Willem Ysbrantsz* op 't zelve huis, daar hy als toen in woonde, wierde gevestigt, zoo als wy hier vooren 73. bladzyde in 't breede hebben aangetoont. Deze Heer zynde geweest Raad van Hertog *Willem van Beyeren* (*s*), hield na des-

't Huis van den Graaf van *Aardenberg.*

Wanneer al bekent.

Behoorde voor-

(*r*) Zie Resolutie van den 25 November 1642.

(*s*) Willem van Beyeren noemt hem nevens *Willem Eggert*, in een brief, gegeven aan Amsterdam den 15 Julii 1409 (gedrukt te vinden onder de Handvesten der gemelde Stad, *pag.* 15.) *onsen getrouwen Raden en Dienaeren*; als mede nog in een anderen brief gedagtekent den 9 Februari 1414, waarby hy hem nevens eenige anderen octrooi verleent, om eenigland te Vosmeer te mogen bedyken: de woorden van de gemelde Acte zyn deze:

WIL-

heen toe Heere *Helmich van Doornich.* deszelfs dood de zyde van de ongelukkige Vrouwe *Jacoba*, eenige en wettige erfgenaame van 's vaders Heerlykheden, tegens de geweldenarye van haaren Oom *Jan van Beyeren*, en wierd daarom by vonnisse balling des Lands gelegt en zyne goederen ten behoeve van den Graaf verbeurt verklaart. Hertog *Jan van Brabant*, als Graaf van Holland, gaf vervolgens het voorsz. huis aan zyne moeder Vrouwe *Elizabet van Gorlitz* (*t*), Hertoginne in Beyeren, als blykt by den volgenden gifte-brief:

Deze gebannen zynde, gaf *Jan van Brabant* dit huis aan zyne moeder.

„ JOHAN, &c. doen cont allen luyden, want Helmich van Doir-
„ nick, mit rechte ende mit vonnisse ballingh onser Lande van
„ Holland geleyt is, so dat alle syn goede dairomme an ons ge-
„ comen, ende na den rechte van den Lande ons toegeseit syn, SO
„ IST, dat wy om rechter gunsten ende liefde, die wy dragen tot
„ onser liever moeder Vrouwen Elizabeth van Corbits, Hertoginne
„ in Beyeren ende van Lutzenburch, Gravinne van Chyny, gege-
„ ven hebben en geven mits desen brieve der selver onser liever
„ moeder al sulcke huysinge ende erve mit allen hoeren toebehoe-
„ ren, als Helmich voergenoemt staende hadde in onsen dorpe van
„ van den Hage an die noertsyde van der Monicken plaetse, ende
„ belegen heeft an die westside onse getrouwe Heere *Henric van*
„ *Wassenaer*, &c. Gegheven op ten XXVI. dach van Febr. anno
„ XXIV. *secundum cursum Curie nostre.*

Is naderhand

Of Heer Helmich van Doornich, die daarna in de gunst van Hertog *Philips van Bourgondie* geraakte, in zoo verre dat hy hem tot een

„ WILLEM, by der Genaden Goids, Palensgrave op ten Rhyn, Herto-
„ ge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeeland,
„ en Heere van Vriesland, doen condt en kennelyck allen luden, dat wy om me-
„ nigen trouwen dienste wille, die *onse getruwe Raiden en vrienden*, als Heeren
„ Jan de Bastairt van Blois, Heere Gerrit van den Zyl, *Helmich van Doernich*;
„ Pieter van Botlant, Jan Heerman en Laurens Overvest, onsen lieven Heere en
„ Vader zaliger gedagten, en ons tot veel tyden gedaen hebben, en oft God wil
„ noch doen sellen, en oock overmits dat zy hoere Land van Vosmeer, dat zy
„ mit hoere medegezellen tegens ons gekocht en bedykt hebben tot eenen koren-
„ land, te bet en te sekere sullen mogen houden, bedyken, bewaren tot eeuwi-
„ gen dage, &c. Deze brief is geheel te vinden by den Schryver van de Oudh. en Gestigten van Zeeland, 2 *deel*, *pag.* 207.

(*t*) Deze was eene dogter van *Jan* Hertog van Gorlits en Graaf van Lutzemburch, eerst getrouwt aan Hertog *Antonis van Brabant*, die 't voorn. Hertogdom van Lutzemburch tot een bruid-schat ontfing, en daar na aan *Jan van Beyeren*, die haar ten huwelyk nam, om onder des te meerder schyn zyne Nigte Vrouw *Jacoba van Beyeren* van haare Heerlykheden te beroven. Scriver. *Beschr. der Graaven van Holl. pag.* 417. Goudh. *pag.* 438 en 484. Zulks dat Ant. Math. *Anal. vet. ævi*, *tom. VI. pag.* 105. zig merkelyk vergist, toeschryvende dezen brief aan *Jan van Beyeren*, die op den 6 Januarii des zelven jaars 1424. *st. Cur.* al was overleden. Zy stierf Ao. 1440, volgens de oude Holl. Chron. *divis.* 29., *cap.* 9., *pag.* 463. of zoo Goudhoeven in zyne byvoegzelen, *pag.* 484 zegt, Ao. 1451. nalatende haaren Neve *Philips van Bourgondie*, het voorsz. Hertogdom Luxemburch, 't geen hy van haar by 't leven hadde gekogt; met welken eer-titel hy zedert by zyne andere heeft gepraalt.

een zyner Raden van Holland (*t*) verhief, weder 't bezit van zyn huis heeft verkregen, is met zoo weinige zekerheid te melden, als hoe en wanneer het zelve den *Graave van Aarenberg* of *Aardenberg* is aangekomen, met welken naam het zelve alomme bekent ſtaat, hoewel Goudhoeven het noemt *'t huis van Naaldwyk*, om dat de gemelde Graaf ook Heer van Naaltwyk was. denGrave van *Aarenberg* aangekomen.

Heer *Jan van Ligne* (*v*), Heere van Barbançon en uit hoofde van zyne Vrouw, *Margareta van der Mark*, Graaf van Arenberg, in den jaare 1568. in den ſlag by Heiligerlee en Winſchoten, in Vrieſland tegens Graaf *Lodewyk van Naſſou* verſlagen zynde, quam dit huis nevens zyne andere goederen en Heerlykheden aan zynen oudſten zoon Graaf *Karel van Aarenberg*. Deze met den Prins van Ligne, Baanderheer van Waſſenaar &c. hier vooren beſchreven, de zyde van Spanje omhelzende, wierden mede zyne goederen in Holland by de Staten aangeſlagen; en zyn huis in den Hage tot een Logement voor aanzienlyke perzoonen gebruikt. Door de geduurige afwezentheid van den gemelden Graaf was het huis zeer vervallen en in een ſlegten ſtaat geraakt, zulks dat de Staten den 11 April 1587 reſolveerden, „ dat tot reparatie van de huizinge van Naaltwyk alhier in „ den Hage in diligentie geprocedeert ſal werden, ende daer aen „ te koſte geleyt de ſomme van ontrent vyf hondert guldens, mids „ dat die van het Collegie (van Gecommitteerde Raden) 't ſelve „ huis van Naeltwyk ſullen beſigtigen, of het zelve tot twee huizingen geaccommodeert en verhuurt ſoude mogen werden; welke „ onkoſten in ſulken gevalle daerenboven gedaen ſullen mogen wer„ den. Of dit laatſte werkſtellig is gemaakt, konnen wy met geen vaſtigheid zeggen; immers de Heeren Gecommitteerde Raden verklaarden en conſenteerden den 4 Mey des volgenden jaars 1588, op 't verzoek van den Heer Kellegry (die wegens Koninginne Elizabet in den Rade van State alhier zitting hadde) dat hy hem zal mogen accommoderen en logeren in de gemelde huizinge, en tot dien ein„ de innemen *het quartier*, dat by de Theſaurier van hare Majeſteit „ laatſt is geoccupeert, en dat op al ſulken voet, als de Staten van „ Hol-

Werd mede by de Staten van Holland aangeſlagen.

Vyfhondert guld. geconſenteert tot reparatie van het huis.

En den Heer Kellegry daar in te logeren.

(*t*) Dat deze Heer geweeſt is een der Raden by Hertog *Philips van Bourgondie* geſtelt ter zaaken zyner Landen van Holland, Zeeland en Vriesland, blykt uit verſcheide actens en gewysdens, te vinden in 't eerſte Memoriaal-boek van Roſe, gequot A. 1.

(*v*) Zyn naam was Heer *Jan van Ligne*, Heere van Barbançon, en na zynes ooms dood, Heer van Zevenbergen, Noordeloos, Heemskerke, Capelle en Polsbroek. Hy hadde ten wyve Vrouwe *Margareta van der Mark*, uit welker hoofde hy wierd Grave van Aarenberg, Heere van Naaltwyk en Honſelaardyk, Ambagtsheer van Vlaardinger-Ambagt, van Capelle, van Nieuwerkerk op den Yſſel, en van Wateringe, welke goederen en Heerlykheden zyne vrouw als eenige erfgenaame van haaren broeder, Heer *Robbert van der Mark*, Grave van Aarenberg, hem ten huwelyk had aangebragt. Hy wierd door Koning Philips den II. in den jaare 1559 geſtelt tot Gouverneur en Stadhouder over Vriesland, Groeningen, Overyſſel en Lingue, dog wierd in 't jaar 1568. in den ſlag by Heiligerlee en Winſchooten in Vriesland tegens Graaf *Lodewyk van Naſſau* verſlagen. Goudhoeven, *pag.* 148, 193. Hoofd, *Nederl. Hiſt. pag.* 178.

„ Holland met den voorn Raedsheer Kellegry handelen fullen (*w*), „ wel verftaende dat de Cornette aldaer gefouriceert zynde, gehouden fal wefen te delogeren. In den jaare 1609 wierd het bewoont by den Heer *Ruffy*, Ambaffadeur van zyne Koninglyke Majefteit van Vrankryk, en voor huur van 't zelve by de Staaten jaarlyks betaalt de zomme van agt hondert guldens.

Is in 1611 by Heer *Joh. van Oldenbarnevelt* gekogt.

En op de eene helft een nieuw huis gebouwt.

't Geen naderhand heeft toebehoort Heer *Cor. van der Myle*.

En tans toekomt de Gravinne van *Wartenberg*.

De twaalf jaarige ftilftand tuffchen den Koning van Spanje en de Staten der Vereenigde Nederlanden in den gemelden jaare 1609 getroffen zynde, quam Graaf *Karel van Aarenberg* herwaarts, en ontdeed zig insgelyks van zyne meefte Heerlykheden en goederen in Holland gelegen (*x*). Hy verkogt onder anderen in den jaare 1612 de Heerlykheid of Baronie van Naaldwyk nevens Honfelaardyk aan Prins *Frederik-Hendrik* voor de fomme van driemaal hondert en vyftig duizend guldens en in 1611 (*y*) aan Heer *Johan van Oldenbarneveld* ter zelver tyd Raad-Penfionaris van Holland zyn huis in den Hage, die het zelve het jaar daaraan deed omverwerpen, en voor het meerendeel daarop ftellen een zeer fchoon en heerlyk gebouw, 't welk na zynen dood is gekomen aan Heer *Cornelis van der Myle*, als getrouwt hebbende deszelfs dogter, *Maria van Oldenbarnevelt*, in wiens familie dit huis lange jaaren is gebleven, dog altans verkogt aan de Gravinne van *Wartenberg*, die de puye merkelyk hebbende laaten opçieren naar de hedendaagfche bouw-wyze, het zelve jegenwoordig bewoont.

Het andere gedeelte van den grond, waarop het oude huis van Aarenberg heeft geftaan, hebben de erfgenaamen van de weduwe van den voorn. Heer van Oldenbarnevelt in den jaare 1668 verkogt aan den Heer en Mr. *Hendrik Cloek*, Raad ordinaris in den Hove van Holland, overleden den 20. October 1670. Op dezen grond ziet men tans mede een aanzienlyk gebouw, waar van de eigendom behoort aan den Heer en Mr. *Willem Hop*.

't Huis van den Hr. *van Borffelen*.

Aan dezelve zyde van 't Voorhout, een weinig voorby de Klooster-kerk, was gelegen de *huizinge* van het aloud, adelyk en aanzienlyk geflagt der Heeren *van Borffelen*, wel eer vermaagtfchapt aan veele doorlugtige huizen, daar onder het Koninglyk huis van *Stuart*, *Bourgondie*, *Holland* en andere, en 't geen zig om 't einde der dertiende eeuw in verfcheide telgen heeft verfpreit. By wat Heer dit huis gebouwt is, hebben de gryze jaaren in vergetenheid gebragt. Heer *Frank van Borffelen*, Graave van Ooftervant, en laatfte gemaal van

(*w*) Maar by Refolutie van den 17 Januarii 1589 verklaarden de Staten, „ dat „ met den voorn. Raedsheer Kilgrey des aangaende niet en zal gehandelt werden, „ om eenige huur te betalen, en dat tot een vereeringe van wegen den voorfz. „ Lande.

(*x*) Hoe magtig dat deze twee gebuuren, te weten de Prins van Ligne, Heere van Waffenaar, &c. en de Graaf van Aarenberg, Heere van Zevenbergen, Naaldwyk, &c. zyn geweeft, kan daar uit afgenomen werden, dat zy te zamen meer als voor agt hondert en vyftig duizend guldens aan Heerlyke goederen in Holland bezaten, eer zy die voor 't meerendeel verkogt hadden. Goudhoeven, *pag.* 149.

(*y*) Zie Refolutie van den 9 April 1611.

van Vrouwe *Jacoba*, had in den jaare 1461 en vervolgens zyn huis in de Spui-straat, in laater tyd bekent met den naam van 't huis van *Mathenes*. Het bovengemelde gebouw was van een groote en wyde uitgestrektheid en besloeg met zyne erve voorheen byna de gansche noordzyde van het Voorhout, van het eene straatie tot het ander, gelyk genoegzaam nog af te nemen is uit de kaart van 1570 No. 54. En wyl ons geene byzondere omstandigheden van dit huis zyn voorgekomen, zoo moeten we ons alhier vergenoegen met slegts alleen aan te tekenen, dat dit huis naderhand in verscheide perceelen zynde verdeelt, in den jaare 1627. in eigendom wierd bezeten het eene gedeelte by den Ontfanger Generaal Heer *Philips Doublet*, in 1612. overleden en daarna by Heer *Johan Doublet*, Heere van St. Annelant; het ander gedeelte by Juffr. *Magdalena Doublet*, en het derde by den Heer *Jonatham van Luchtenburg*, Rentmeester van Noortholland en zyne gebuuren (z). In laater tyd is het grootste gedeelte gekomen aan den Heer *Philips Doublet*, Heere van St. Annelant, die deze huizinge lange jaaren heeft bewoont, en eindelyk na zyne en zyner weduwe dood by derzelver erfgenamen in 1725 verkogt geworden aan verscheide perzoonen. Heeft in laater tyd toebehoort den Heer van St. *Annelant*.

Van veel jonger bouwinge is het huis, wel eer gestigt by Jonkhr. *Louis 't Seraets*, in den jaare 1557 by Koning *Philips* aangestelt tot Bailliu van den Hage, staande aan dezelve zyde van 't Voorhout, tusschen het Kalk-straatje en Vos en tuintie, op de meergemelde kaart aangewezen met No. 70. In een brief van den jaare 1580. werd het zelve in dezer voegen beschreven; een wooninge van Jonkheer *Floris 't Serclaes* in 't Voorhout, belegen noorden den Denneweg, zuiden het Voorhout, daar het met een lange steege aankomt, oost de huizinge en erve van Van Borsselen, enz. waaruit met eenen blykt, hoe verre het laatstgemelde huis met zyne erve heeft gestrekt. In 't quohier van den jaare 1627. staat het op den naam van Jonkhr. *Johan van Hesse*, Heere van Piershiel, getrouwt met *Catharina van Cats*, overleden Ao. 1634. In laater tyd is het voorsz huis bezeten by den Hoog-gebooren Heer *Willem* Baron *van Lyere*, Heere van beide de Catwyken en 't Sant, &c. Gecommitteerde wegens de Orde van de Ridderschap in 't Collegie van de Admiraliteit te Amsterdam, die het zelve aan het gemelde Collegie heeft verkogt, om te dienen tot een Logement voor deszelfs Afgezondenen alhier. 't Huis van Jonkhr. *'t Serates*. Nu het Logement van de Admiraliteit te Amsterdam.

Het oudste huis, waar van nog eenige bescheiden voor handen zyn, is geweest het huis, 't geen gestaan heeft by de Bosch-poorte op den oosthoek van de Houtstraat, in laaten tyd bekend met den naam van *'t Hof van Brederode*, dog op de kaart van 't jaar 1570 No. 62. met den naam van *het huis van den Heer van de Ketel*. Het zelve was in der tyd een der aanzienlykste en pragtigste gebouwen, die in den Hage gevonden wierden, leggende in zyne gragten, eingelen 't Huis van den Heer *van de Ketel*. Waar gestaan heeft.

Wwww

(z) Volgens de aantekeninge van Matth. van der Houve ter plaatze by ons hier vooren aangehaalt. In het meergem. Quohier van den jaare 1627 staan als medebuuren, behalven de bovengemelde, nog bekent *Jan Doublet*, Gerrit *Bartsz*, met het huis van *Borsselen*, de Auditeur *Hugo van Luchtenburch*, *François Doublet*, enz.

gelen en flooten; de erve en boomgaarden ſtrekten zig uit in het noorden tegens het Voorhout, de Boſchpoort en het nu nieuw Voorhout; in 't ooſten tegens de Koekamp of Boſch, van de middelſte boſch-brugge af tot de ooſtelykſte toe; in 't zuiden tegens den Poot-weg en de Heeren-gragt; in 't weſten tegens des Stadhouders tuin nu het Plein en de lange Houtſtraat. De eerſte geſteltenis en gelegentheid van deze hofſtede vind men omſtandiglyk beſchreven in een brief van den jaare 1328., waarby Graaf *Willem van Henegouwen*, Heer *Willem van Duvenvoorde* met dezelve huizinge verlyd, zoo en in diervoegen als Graaf *Floris* deze hofſtede al in den jaare 1280 aan zynen Schildknape *Pauwels Plawer* erffelyk te leen hadde gegeven. De woorden van den gemelden brief zyn deze:

Eerſte geſteltenis van dit huis.

Werd in 1328 daar mede verlyd Heer *Willem van Duvenvoorde*.

„ WY WILLEM Grave &c. maken cond allen luden, want
„ die Grave *Florens*, daer Godt die ziele of hebben moet, med
„ zynen openen brieve die gegeven was des anders daghes na onſer
„ Vrouwen dach ter Lichtmiſſe in 't jaer ons Heeren duſent twee
„ hondert tachtich verhuert hadde *Pauwels Plawer* ſienen Knape erf-
„ licke te beſitten een Hofſtede in die Hage bi der poirte van den
„ Hove leggende binnen deſen marcken, die ſloet bi der poirte, die
„ ſuytſyde die wateringe, 't weſtende Wittekyns land, die noirtſide
„ ende die ghemeene wech ten Boſſche wairt die oiſtſide, alſoe dat
„ Pouwels voorſchreven te ziere behoif ende te ziere erfnamen in
„ der voorſeyde Hofſtede timmeren, planten, ordineren mogen,
„ zoe wat ſi willen, ende dair of ſouden ſi den Grave gheven jair-
„ licx twie hoener en men ſoude niet gebieden totte ghemeenen
„ dienſte van den Hove: Ende want Hair *Willem van Duvenvoirde*
„ onſe trouwe Ridder die Hofſtede verkregen hevet in allen mannie-
„ ren dat ſi Pouwels voirſz verhuyrt was, ſoo verlien wiſe him en-
„ de ſienen erfnamen voir ons ende onſen erfnamen ewelicke te be-
„ ſitten in allen manieren voirſz. In oirconde &c. Gegeven in die
„ Haghe des zondaghs voir Sinte Clements dach in 't jaer ons Hee-
„ ren duiſent drie hondert acht en twintich.

Per Dominum Wilhelmum de Duvenvoirde.

Wie na Heer *Willem van Duvenvoorde* tot op Heer *Floris van Kyfhoek* daar van bezitters zyn geweeſt, werd in de Leen-Regiſters van Holland niet aangetekent gevonden, nog ook niet hoe de gemelde Heer Floris daar aan gekomen is. Deze Heer brak het oude huis af en ſtelde daar op een ganſch nieuw gebouw: Maar vermits het erf daar aan nu te klein was, verzogt hy in den jaare 1434 aan Hertog *Philips van Bourgondie* meerdere en verdere uitgeſtrektheid van grond, waarin de Graaf hem niet alleen gunſtelyk bewilligde, maar ſtelde hem daarenboven ook tot Houtveſter van 't Haagſche boſch. Den brief, die dit alles vervat en vol van aanmerkinge is, zullen wy hier nevens plaatzen.

Komt daar na aan *Floris van Kyſboek*.

Die meerder grond daar aan verkrygt, en tot Houtveſter van 't Haag-

„ PHILIPS, &c. want onſe getrouwe *Florens van Kyffhoek* ſyn
„ huyſinge mitten erve alſoe hy dat betymmert ende begreepen
„ heeft

„ heeft voor onse Houtpoirte in den Hage, nae synre doodt ende „ nae doode syns wyffs Jonckfrouwe *Alyt van Doornick* (*x*) ge- „ maekt ende geordineert heeft te comen ter eeren Gods, synre ge- „ benedyder Moeder ende des grooten Heeren Sinte *Anthonis*, tot „ oirbair ende profyt der *Cappellen van Sinte Anthonis staende in den* „ *Houte* voorsz, in sulcker maeten dat binnen den naesten jaere nae „ synre ende syns wyffs doot voorsz Florens rechte erffgenamen die „ huysinge mitten erve voornt. aen hem houden ende lossen sullen „ mogen, of sy willen met vyftich Arnoldus gulden voor dese tyt „ geslagen jaerlycxen erffrenten, die te bewysen aen seeker lande „ ende renten leen of eygen, gelegen binnen der Graefflickheden „ van Hollandt, daer men die jaerlycx bueren mach, tot behoeff „ der Cappellen van Sinte Anthonis voorschreven, ende als die erff- „ genamen dat gedaen ende die vyfftich guldens 's jaers alsoo bewyst „ hebben, sullen sy in den bezitte blyven van der huysinge ende erve „ voorsz, ende gebruyken ende doen gebruyken, ende daer mede „ hoiren vryen wille doen gelycken mit andere hoiren eygen goede; „ SOO IST, dat wy om oitmoedighx vervolchx wille onsen ge- „ trouwen *Florens* voorsz, him dairom weder geven hebben ende „ geven mit desen brieve alle sulcke erve, lant, geboemte, ende „ wildernisse streckende van synen huyse ende erve voornoemt tot- „ ten zwtslote toe van den bosch ende voort oistwairts van den ou- „ den sloote die van *Aelbrecht die Heydens* pryêl gaet totten sloote „ toe noortwaerts van den bosch die an den Heeren wech gaet in 't „ Hout beneven synre huysinge voorsz, alsoo dwaers ende langes „ streckende westwaerts totten wege toe dair men in die Pooten „ vaert, anders al 't gunt dat hy tot synen huyse begraven heeft en- „ de al 't lant dat dair toe behoirt; welk lant, erve, geboemte en- „ de wildernisse voorsz onse getrouwe *Floris* ende syn wyff Jonc- „ frouwe *Alyt* voornt. hebben, besitten, ende gebruyken sullen tot „ hoirer bester proffyt ende oirbair, sonder ymants wederseggen, „ duyerende hoirer beyder leven langh, ende alsoo lange als eenich „ van hen beyden leven sal; Behoudelyk dat zy geen eyken bomen „ daer binnen en sullen mogen ofhouden, die niet en verdorren, „ ende dat na heurer beyder doot dat selve lant, erve, geboomte „ ende wildernisse voorsz alst dan wesen ende strecken sal van synre „ huysinge, boomgaerden ende erve voorsz, weder vry comen sal „ aen onser Graeffelickhede, ende aen onsen bosch voorsz; Voort „ om des wille dat wy in der waerheyt wail onderwyst syn, dat die „ selve *Floris* groote begeerte heeft, dat ons bosch ende wildernisse „ in die Hage wail bewaert syn ende seer daer toe genegen is, soo „ hebben wy *Floris* voornoemt bevolen, ende beveelen mit desen „ brieve die bewaernisse ende regement van onsen bosch ende wil- „ dernisse voorsz syn leven langh gedurende, ontbieden dairom en- „ de

sche Bosch aangestelt werd.

(*x*) Zy was een dogter van Heer *Helmich van Doornick*, by ons hier vooren beschreven; waar uit dan blykt, hoe groffelyk Goudhoeven in 't Geslagt-regifter van *Kyfhoek*, *pag.* 183. dwaalt, noemende haar *Alyd van der Werven*, *in dien tyd een edel geslagt in den verdronken Waard in Zuidholland.*

„ de beveelen onsen Rentmeester van Noorthollandt die nu is off namaels wesen sal, dat hy syn hant daer aftrecke ende daer off laet gebruyken den selven *Floris*, want dat onsen wille is. In oirconde desen brieve bezegelt mit onsen zegele hier aen gehangen. Gegeven in onser stad van Brugge op den derden dagh in Meye in 't jaer ons Heeren duysent vierhondert XXXIIIJ.

Maar nadien deze gifte en aanstellinge ook grootelyks raakte Vrouwe *Jacoba* als Houtvesterinne van Holland, zoo moeste ook haare bewilliginge en toestemminge daarop verzogt en verkregen werden, welke de goedaardige Princes in erkentenis van voorige diensten door den voorn Heer Floris aan haar bewezen, hem dan ook by den volgenden brief verleende.

Bevestiging van de voorschreve gifte en aanstellinge door Vrouw *Jacoba*.

„ JACOB &c. Doen condt allen luyden, alsoo onse lieve Broeder van Bourgoingnen onsen getrouwen *Florys van Kyffhoek* ende Jonfer gemeynde Joncfrouwe *Aleyt van Doornick* synre wyve gegonnen ende gegeven heeft, tot sulcker huysinge ende erve, als die selve onse getrouwe betimmert ende begrepen heeft voor der Houtpoorten in den Hage hoire beyder leven lang gedurende ende den langsten levende van hun beyden alle sulc erve, geboomte, lant ende wildernisse, streckende van den huze ende erve voorsz totten suytsloote toe, ende alsoo voyrt &c. Ende daer toe onsen getrouwen Florys voorsz bevolen die bewaernisse ende regiment van den Bossche ende wildernisse van der Hage syn leven lang gedurende, als dat onder meer ende andere woirde ende redenen inhouden ende begrypen ons voorsz lieffs Broeders brieve; SOO IST, dat wy om goede gonste wille die wy hebben ende dragen tot onsen getrouwen *Florys van Kyffhoek* ende Joncfrouwe *Alyden van Doornick* synen wive, by consente ende goetdunken ons liefs ende gemeynden gesellen des Graven van Oostervant die voorschreven gifte ende bevelinge geconfirmeert ende gevestight hebben, confirmeren ende bevestigen mit desen brieve, alsoo verre als ons dat nu ter tyt aencleeft of hier namaels aencleven mach; ende geloven voor ons ende onsen erven him ende elcken van hun die in machte ende van wairden te houden nae inhouden en vougen van ons voorsz lieffs Broeders brieve dair dese onse brieff doersteeken is. In kennisse hier off hebben wy onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeven t'Sinte Martynsdyck op ten xiiij. in November in 't jaer ons Heeren duysent vier hondert XXXIIII.

Draagt deze zyne woning op en ontfangt dezelve weder te leen.

Floris van Kyfhoek hier door in 't bezit van deze zyne nieuw verkregen grond en erve geraakt zynde, droeg in den jaare 1436. deze zyne huizinge en erve op aan Hertog *Philips*, als Grave van Holland en ontfing dezelve weder te leen by den volgenden brief.

„ PHILIPS &c. Doen condt allen luyden, want onse lieve en getrouwe *Florys van Kyffhoek* ter eeren Gods, synre gebenedydre moeder Marien ende des heyligen Confessoers *Sinte Anthonys*, ons overgegeven ende quytgescholden heeft totter Cappellen behoef

„ in

„ in den houte van der Hage alle alſulcke renten ende vruchten als hy
„ iaerlycx te hebben pleecht van 't Veer te Schoenhoven tuſſchen der
„ ſtede aldair ende 't lant van Liefvelt, dair hy ſyn lyftucht an hadde
„ tot vyftigh oude zwair Vranckrycxe Croenen toe, alſoo groot ende
„ alſoo cleyn als hy 't voortyts gecoft en vercregen heeft van *Ewert van*
„ *den Ryn* dien 't onſe lieve Oom Hertoge *Willem van Beyeren* ſalr. ge-
„ dachten gegeven hadde, mit voorwairden, dat wy 't voorſz Veer terſtont
„ weder geven ende ammortiſeren zullen totter voorſz Cappellen be-
„ hoef om twee Capelryen dair in te ſtighten, die gegeven ſullen wor-
„ den twee perſoonen gehouden weſende in den Hage te woonen en-
„ de aldair aldage Miſſe te doen, off te doen doen, in der Cappelle
„ voorſz, dies ſullen ſy hebben ende opbeuren, alle 't gunt, dat van
„ den voorſz Veer jaerlycx comen ſal; behoudelyk Florys voorſz dair
„ of collateur ende ghifter te weſen ende te blyven ſyn leven langh
„ gedurende, mair nae ſynen doot ſullen wy of onſe Nacomelingen
„ Graven of Gravinnen te Hollant die geven twee perſoonen die
„ desgelycx gehouden ſullen weſen in den Hage te woonen ende daer
„ voor te doen als voorſz ſtaet. Item ſoo heeft Florys voorſz noch
„ gegeven ter voorſz Cappellenyen behouff vier en twintigh mergen
„ lants, gelegen tot Noirdelooſe in den grooten Wairt, ende hy ten
„ erff-burch-leen te houden plach van der Hofſtede van Ackel, ende
„ voortyts gecoft heeft tegens *Staeskyn van Kadekom*, daer off dat hy
„ die renten ſelver an him houden, heffen ende opbeuren ſal, ſyn
„ leven langh geduyrende, maer nae ſynre doot ſullen ſy vry comen
„ an der Cappellen voirnoemt, om als dan ook een Capelrye te ſtich-
„ ten die wy dan terſtont gehouden ſullen weſen te doen ammorti-
„ ſeeren ende te bedienen in der ſelver Cappellen by eenen perſoon woon-
„ achtigh in den Hage ende aldair alle dage miſſe voir te doen ofte doen
„ doen inder mannieren van der twee Cappelryen voorſz. , dair of
„ dat Florys voorſz. ende ſyne rechte leenvolgers beſitters van ſynen
„ huyſe by der poorten van der Hagehoute ghifters en collatoirs bly-
„ ven ſullen totter tyt toe, dat wy off onſe nacomelingen binnen der
„ voorſz. Cappellen een Collegium gemaekt ſullen hebben off anders
„ dair in alſoo geordonneert, dat men aldair dagelycx die ſeven ge-
„ tyden ſinget, ſoo ſullen wy ende onſe nakomelingen voorſz die
„ voorſz drie Capelryen dan mogen doen incorporeren in den ſel-
„ ven Collegium ende voertaen dair of giſters ende collatoirs weſen
„ ende blyven tot ewigen dage ſonder Florys off ſyne nacomelingen
„ hem te mogen bewinden in eeniger wys; van welcken Veer ende
„ vier en twintigh mergen lants voornoemt Florys voerſz ons over-
„ gegeven ende overgelevert heeft alle alſulcke brieve van coope, over-
„ dragte, confirmacien, quytſcheldingen ende anders, als hy dair of
„ hadde om die in onſe regiſteren van Hollant te mogen doen ſetten
„ voor ons, ende onſer nacomelingen om hun dair mede te moegen
„ behelpen tot allen tyden als des van nooden weſen ſal, SOO IST,
„ dat wy daeromme ende om menigen trouwen dienſt wille die ons
„ die voorſz Florys gedaen heeft, dagelycx doet, ende off Godt wil-
„ le noch doen ſal, him ende ſyne nacomelingen weder gegeven ende
„ gegonnen hebben, geven ende gonnen mit deſen brieve voor ons
„ ende onſe nacomelingen van ons te leen te houden die hofſtede dair

„ syn huys op staet, dair hy nu ter tyt in woont, by onser poorten
„ van den Hagehoute voornoemt, *dat hy nu van nyes selver betimmert ende ons opgedragen heeft*, off namaels betimmeren magh mit
„ eenen stucke van de Coecampe, streckende van synen huyse zuydwairts neffens den wegh *die tusschen den Doelen ende den Coecamp gaet*, ten eynde toe wt, alsoo verre zuytwaerts, als die voorsz
„ Coecamp gaet ende oistwairts ten Coecamp wairt, in xij roede voete
„ breder dan Florys voorsz dat nu begraven heeft, ende mit eenen lagen stuk erffs dat nu ter tyt met ellen houte ende andere houte bepoet is, streckende oistwairt, an alsso verre als *Aelbrechts die Heyden*
„ pryeel gaet xij. roe voete breder en langer ter Coecamp wairt in, ende
„ hebben him dit voersz huys ende erve mit allen synen toebehoiren
„ gelyck boven bepaelt ende geschreven staet, rechtevoert weder verleent ende verlyet, verleenen ende verlyen mit desen onsen brieve
„ te houden van ons, ende van onse nacomelingen Graven of Gravinnen te Hollant hy ende syne naecomelingen tot eenen onversterffelyken erfleene te verheergewaden met twee paer conynen ende
„ voor schryffgelt ende zegelgelt zes paer conynen, mit voerwaerden dat nae Florys doot dese voersz huyse ende erve comen sullen
„ op ten rechten leenvolger, gewonnen by synen wyve Joncfrouw *Alyt Helmichs Dochter van Doernick*; Behoudelyk dat Floris voersz mit
„ onser hant synre vryen wille altyd dair mede sal mogen doen in te vercopen of dairof anders te ordineren, alsoo verre allt him geliefde syn
„ leven lang geduyerende, mair wairt saeke, dat hy offlyvigh worde
„ sonder blyckende geboirte by Joncfrouwe *Alydt van Doornick* voorsz
„ gewonnen after te laten ende hier en binnen by onser hant dair in anders niet geordineert noch bebrieft en hadde, soo sal die voorsz
„ huys ende erve comen ende erven op syne reghte leenvolger, het
„ sy man of wyf, ende van dien voirtgaen van grade te grade als
„ een onversterffelyk erfleen schuldich is te gaen, welk lant, huys,
„ ende erve voorsz gelyck boven bepaelt staet, Florys ende syne nacomelingen voorsz hebben, houden ende gebruyken sullen mogen tot
„ hoiren besten oirbair ende proffyte mit allen alsulcken boemte,
„ wilt, wildernissen ende anders synen toebehoirene alser nu ter tyt
„ op staet ende hy ende syne nacomelinge namaels dair op planten sullen
„ mit allen conynen die dair op syn of noch voeden sullen moegen,
„ Ende want wy voersz ons ende onsen nacomelingen Graven off
„ Gravinnen te Hollant Florys voirsz ende syne nacomelingen dit aldus vaste, gestade en onverbreekelyk houden willen, ende van eenen
„ ygelycken gehouden willen hebben tot eeuwigen dage, soo hebben
„ wy des te getuyge desen brieff doen zegelen mit onsen zegel hier
„ angehangen; Gegeven op ten 15 dach in Maerte in 't iaer ons
„ Heeren duysent vier hondert ses en dertigh na den loope van onsen
„ Hove.

„ By mynen Heere den Hertoge, dair by wairen die Heer van
„ *Santez*, die Heer van *Ysselsteyn*, Heer *Florys van den Abeele*, Heer *Geryt van Zyl*, *Godschalk Oom*, *Jan van der*
„ *Mye* en meer andere van den Raide,

Naamen der

Zedert dien tyd is deze huizinge altyd een leen van Holland gebleven

bleven, en heeft verscheide bezitters gehad, die in 't vervolg daar aan verscheide benamingen hebben na gelaten; als van *Kyshoek*, van *den Ketel*, van *Bleyenburch*, en van *Brederode*. bezitters van tyd tot tyd.

Heer Floris van Kyshoek, in den jaare 1450 zynde overleden, had deze zyne hofstede met de boomgaarden, landen enz, daar aan hoorende by zynen uittersten wille gemaakt aan zynen neve, Heer *Willem van Hoogwoude*, gebooren uit zyne zuster N. van Kyshoek, getrouwt met Heer Eduard of Evert, natuurlyken zoon van Hertog *Willem van Beyeren*, den zesden van dien naam, eersten Heer van Hoogwoude en Aertswoude; maar Heer Willem van Hoogwoude binnen zyne mondige dagen gesturven zynde, verviel het zelve huis op zynen broeder, Heer *Anthonis van Hoogwoude*, Ridder, die vervolgens in den jaare 1452 daarmede verlyd wierd. Deze Heer dit huis eenige jaaren bezeten hebbende, droeg het in den jaare 1483. op aan Heer *Philips van Wassenaar*, Ridder, dog deze verkogt het kort daaraan aan Heer *Floris van Borsselen*, die daar van in den jaare 1487. het verly ontfing. Na hem wierd in 1494 eigenaar Heer *Floris Oom van Wyngaarden*, Ridder, Ambagtsheer van Ysselmonde, Raad in den Hove van Holland en bewaarder van 't Haagsche Bosch. Na zyn overlyden quam het op zynen zoon *Joost van Wyngaarden*, Heere van Yselmonde, en zynen Neef Heer *Cornelis van Borsselen*, als getrouwt hebbende Margareta Beukelaars, Heer Floris dogters dogter. Heer *Joost* wierd in 1533 daar mede verlyt, dog droeg het in 1537 weder op aan zynen neef, Heer *Cornelis van Borsselen* voornt., die dezelve hofstede nog dat zelve jaar verkogt aan Heer *Heiman van Mierop*, Ambagtsheer van de *Ketel*, Rekenmeester in den Hage, oudsten (*y*) zoon van Mr. *Vincent Cornelisz van Myerop*, in zyn leven Tresorier-Generaal; van wien het verstierf op zynen zoon Heer *Sebastiaan van Mierop*, gezeid *van de Ketel*, die nevens zyne zuster Jonkvrouwe *Johanna van de Ketel*, by brieve van den 13. Mei 1560, daar mede verlyd wierd. Na doode van den voorn. Heer Sebastiaan, verviel het in 't jaar 1567 op zynen broeder Heer *Johan Heymans van Mierop*, gezeid *van de Ketel*; by welkers overlyden de voorsz huizinge in den jaare 1570 quam aan zynen oom Heer *Cornelis van Mierop*, tweeden zoon van den voorn. Mr. Vincent Cornelisz, Raad in den Hove van Holland, Deken van de Kapelle ten Hove en Domproost te Utrecht. Den 20 Junii 1563 wierd daarvan bezitter Heer *Cornelis van Blyenburch Heimans* by doode van den voorn. Heer Cornelis van Mierop, zynen oud-oom van 's moeders zyde. Deze het zelve jaar zynde overleden, verviel het aan zynen oom Heer *Jacob van Mierop*, *Heere van Cabau*, derden zoon van Mr. Vincent Cornelisz voornt., die deze huizinge, vermits hy geene kinderen hadde, maakte na zyne dood aan zynen Neef, Heer *Cornelis van Blyenburg*, daar hy oud-oom over was, die vervolgens den 5. Maart 1595 daar van verly nam; dog verkogt dezelve huizinge daarna aan Jonkhr. *Joachim van Hardenbroek*, die daarvan by brieve van den 19. April 1604 in 't bezit zynde

(*y*) Volgens S. v. Leeuwen in 't geslagt-regisler *van Myerop*, *pag.* 10. 17. zie daar tegens Goudhoeven, *pag.* 111.

de gestelt, wederom ten zelven dage de hofstede overdroeg aan Heer *Reinout van Brederode*, Ridder, Heere van Veenhuizen, Spanbroek en Oosthuizen, President in den Hogen Rade in Holland, Baanderheer van Wesenbergh in Zweden by gifte van den Koning, by wien hy als afgezant resideerde, Lid van de Ridderschap van Holland, &c. Na zyn overlyden, 't geen voorviel den 12 Januarii 1633. quam het voorsz huis by scheidinge en deilinge van zyne nagelatene goederen op zyne dogters Jonkvrouwen *Elizabet-Adriana*, Vrouwe van Brederode en Wesenburch en *Anna-Chatharina*, Vrouwe van Oosthuizen &c. welke beide den 24 April 1635. daarmede verlyd wierden. In den jaare 1651 verkogten zy de meergem. hofstede aan Heer *Johan-Wolphert van Brederode* voor de somme van 37500 guld., en droegen hem dezelve op by brieve gedagtekent den 28. Februarii 1652. Van hem ging het huis in den jaare 1656 over aan zynen oudsten zoon Heer *Hendrik van Brederode*, Heere van Brederode, Vianen, Ameiden, Tienhoven, enz. die het volgende jaar door een val van zyn paard te Amiens ongehuwt stierf. Hy had by zynen laatsten wille van den 6. April 1657 zynen broeder Heer *Wolphert van Brederode*, Heere van Herwynen, Nievelt, Zwammerdam enz. tot erfgenaam ingestelt, die vervolgens den 16 December des zelven jaars met dit huis verlyd wierd. Dog deze Heer mede zonder kinderen in den jaare 1679 zynde overleden, quam het nevens zyne gansche nalatenschap uit kragte van zyn testament van den 7. Mei 1664, aan zyne oudste zuster *Hetwich-Agnes* Froulyn *van Brederode*, welke eerst den 4. Augusti 1683 van dit huis verly bequam, na dat zy het zelve alvorens by acte van den 30. Julii des zelven jaars aan de Heeren van de Societeit hadde verkogt voor de somme van 43000 gulden en wierd vervolgens by brieve van den 4. Augusti 1683 door gemagtigden van de voorn. Hetwich-Agnes Froulyn van Brederode daarmede verlyd de Heer *Johan van Biemont*, Ontfanger van de Societeit, in den naam en ten behoeve van het gemelde Ed. Mog. Collegie.

By de Societeit in 1683 gekogt.

En tot eene Academie militair gemaakt

De Heeren van de Societeit deden daar op ten genoege en welgevallen van zyne Hoogheid Prins *Willem* den derden, namaals Koning van Groot-Brittanie hoogl. memorie dit huis, 't geen na de dood van Heer Wolfert van Brederode zeer was vervallen, herstellen, en verders bequaam maken tot een *Academie militair* of oeffenplaats voor ridderlyke exercitien zoo te voet als te paard, en lieten ten dien einde aldaar opregten een menage, stallinge en loopplaats met den gevolge van dien, om in tyd en wylen bequaame perzoonen ten dienste van het Vaderland, inzonderheid in oorlogs tyden te konnen voortbrengen. Dog of wel dit oogmerk in den beginne een tamelyke goede uitwerkinge hadde, zoo quam daarin na verloop van eenige jaaren, en wel voornamentlyk door het opkomen van den oorlog tegens Vrankryk in den jaare 1688 zodanige verslappinge, dat alle die oeffeningen aldaar genoegzaam stil stonden, of immers dat het klein getal der leerlingen niet was van die aangelegentheid, dat men zoo een kostbaare plaats met alle de Beampten en toegehorigheden van dien, daar toe bleef onderhouden. Weshalven de Heeren van de bovengemelde Maatschappye in den jaare 1704. besloten het huis weder te verkoopen. Hier van waren koopers *Antonio Alvares Machado*,

wederom in

chado, ter zelver tyd algemeen bezorger van de legers van dezen Staat, en *Joseph d'Arredundo*, die het oude gebouw tot den grond toe hebbende doen afbreken, daar op vyf nieuwe aanzienlyke huizen na de hedendaagsche bouwwyze deden zetten, welke schoone huizen den Haag aan die kant tans geen geringe luister en aanzien toebrengen.

1704 verkogt. Is afgebroken en daar op vyf aanzienlyke huizen gebouwt.

In vroegere tyden was het voorsz huis al voor het grootste gedeelte van zyne boomgaarden en grond ontbloot. Want in 't einde van den jaare 1603 verzogten Jonkheer *Joachim van Hardenbroek* en *Pieter Sterlings*, die deze hofstede van Heer *Cornelis van Blyenburch* gekogt hadden, by requeste aan de Staten, dat het land, behoorende aan deze huizinge, mogte werden *geallodialiseert*, dat is uit leen tot vry eigen goed gemaakt, *om het zelve aan erven uit te geven*, *om schoone huizen daar op te timmeren tot gerief en cieraad van den Hage*; 't geen hen gunstelyk by apostille van den 3. December deszelven jaars wierd toegestaan, „ mits blyvende 't huis met den boomgaard „ leen en van alsulke natuure en te verheergewaarden, zulks 't ge„ heele goed te vooren gehouden is geweest. Hier op wierd ontrent de helft van het land daar van afgenomen, en met een weg, oost en west loopende, doorsneden, welke weg aan de oostzyde genoemt werd de *Sterlingstraat*, na den voorn. *Pieter Sterlings*, en aan het westeinde de *Casuarystraat*. Naderhand is de zuidelyke helft van den grond nog doorsneden met een gragt, lopende van de Casuarystraat zuid op na de Pooten en Heerengragt, welke gragt naderhand is overwulft en tot eene straat gemaakt, tans bekent met den naam van de gedempte gragt of *Blyenburch*. In den jaare 1610 verwierf ook de Heer van Veenhuizen, President van den Hogen Rade, „ dat zeker gedeelte van den grond van den tuin, annex zyne hui„ zinge alhier in den Hage op den hoek van de Pooten (nu de Lan„ ge Houtstraat) begroot tot ontrent tzeventig roeden lands, by „ hem verkogt om betimmert te werden, als vry allodiaal goed ver„ kogt, gelevert en bezeten zal mogen werden, daar toe den Hee„ re Remonstrant het regt van Vassalage van het voorsz gedeelte „ wierd geremitteert, mids dat de huizinge, erve, boomgaert, „ cingelen, gragten en verdere gedeelte van de tuinen leen zouden „ blyven van natuure en te verheergewaden als tot nog toe te ge„ schieden plach. Waar op dan vervolgens in de Houtstraat gestelt zyn drie fraaje huizen, waar van het eerste tans bewoont werd by den Heer Mr. *Willem van Erpecum*, Fiscaal en Procureur-Generaal van den Rade en Leenhove van Braband. Zulks dat het voorsz land erve en boomgaarden, in voorige tyden aan de meergemelde hofstede behoort hebbende, meest geheel, uitgenomen de tuin, leggende agter 't grootste huis, tans bewoont en bezeten werdende by de weduwe wylen den Heer *Joh. Dierquens*, in zyn leven Bailliu dezer stede, van tyd tot tyd by stukken zyn verkogt en uitgegeven aan verscheide perzoonen, om betimmert te werden.

Dog het grootste gedeelte van den boomgaart al voorheen daar van afgenomen en verkogt.

In straaten verdeelt en met huizen betimmert.

Onder anderen is mede al vroeg in de voorige eeuw aan de zuidzyde vooraan in 't nieuw Voorhout een zeer groot voortreffelyk huis gebouwt door eenen *Staekenberg*, die van gering zoldaat allengskens by trappen was opgeklommen tot de waardigheid van Lieutenant-

't Huis van *Staekenberg*.

Naderhand bekent met den naam van 't huis van den *Graaf van Hornes.*

Generaal, en in den oorlog zyne beurs hadde weten te maken. Dit huis wierd in 't begin (mogelyk spotswyze) genoemt *Boere-zweet*, en heeft een schoone erve en stalle agter zig, uitkomende in de Sterlingstraat. Na doode van Staekenberg is van dat huis door koop eigenaar geworden *George van Cats*, *Heere van Colster*, &c. en na deszelfs insolventie Graaf *Willem van Hornes*, wiens weduwe in 1722 zynde overleden, is het zelve door koop gekomen aan den Hoog-Edelen gebooren Heer *Aalbrecht-Nicolaas van Schagen*, *Heere van Goudriaan*, &c. by wiens douariere de voorsz huizinge tans nog bewoont en bezeten werd.

'tHuis van *Sasbout*, Raad en President van den secreten Raad.

Aan de zuidzyde van het Voorhout was in den jaare 1570 (No. 58) bekent het huis van den Heer *Arent Sasbout*, Ridder, Heer van Spaland, zoon van Mr. Joost Sasbout. Hy wierd eerst Raad in den Hove van Holland, en is in 1546 zynen vader opgevolgt in den staat van Cancelier van Gelderland tot Aernhem. Daarna wierd hy door Koning *Philips den tweeden* verkooren tot President van zynen Secreten Rade te Brussel, by brieve getekent te Madrid den 1 Junii 1572, dog week daarna in 1576 (vermids de troubelen) na Holland en stierf in den Hage 1583 (*a*). Volgens de aantekeninge van Math. van der Houve waren in den jaare 1635 van dit huis bezitters de Heeren en Mrs. *Broukhoven* en *Boulens*, die op het meergemelde quohier van het jaar 1627. uitgedrukt werden met den naam van den Heer Mr. *Jacob van Broukhoven* en den Advocaat *Boulens*, by welke laatste aangetekent staat, nu (1631) de Heer Mr. *Boulens* Ridder. Hier uit schynt, dat het voorsz huis toen al in tween was verdeelt, werdende het laatste gedeelte ('t geen aan het steetje grenst) tans bewoont by den Heer en Mr. *Hendrik Hooft*, Rekenmeester van de Graaffelykheids Domeinen in Holland; en het tweede gedeelte by den Heer en Mr. *Nikolaas van den Haar*, Griffier in den Hoogen Rade.

By wien jegenwoordig werd bewoont.

'tHuis van de *Heer van Cabau.*

Aan de andere zyde van het evengemelde slop of steegje stond ter zelver tyd het huis van den *Heer van Cabau*, te vinden onder No. 63. Of dit huis door den grooten *Vincent Cornelisz van Mierop*, Tresorier-Generaal van Keizer *Karel* over de Nederlanden en Heere van Cabau gestigt zy, dan of het den naam draagt na zynen oudsten zoon Heer *Jacob van Mierop*, Heer van Cabau, alhier in den Hage kinderloos in den jaare 1593 gesturven, oud zynde 75 jaaren, is by ons onzeker. Na hem is daar van eigenaar geweest Heer *François van Aersen* Ridder, Heer van Sommelsdyk, Ambagtsheer van St. Odolphus Land, gezeit Oeltgensplaat, &c., den 21 Januarii 1619 beschreven in de orde van de Ridderschap van Holland. Van wiens erfgenamen het naderhand by koop gekomen is aan den Heere *Willem Bentink*, Grave van *Portland*, die het zelve huis merkelyk heeft doen verbeteren en na de hedendaagsche wyze opçieren, zoo dat het tans voor geene huizinge in fraaiheid behoeft te wyken; behalven dat het ook is van zulke groote uitgestrektheid, dat 'er geen wedergade in den Hage gevonden werd, zynde aan de gemeene straat hondert zes en dertig voeten breed. Het zelve pronkt in den voorgevel met

Tans toebehoorende den Grave van *Portland.*

43

(*a*) Zie Bleisw. *Beschr. van Delft.* 2. *deel*, *pag.* 784.

43 schuiframen en een pragtig wapen van den gemelden Graaf boven de deur.

Van geen gering begrip en aanzien was ook het huis van Jonkheer *Henrik Croesing*, Heer van *Benthuizen* en *Zoetermeer*, al in 1559 en vervolgens tot 1580 wegens de Heeren Edelen ter dagvaarden van de Staaten van Holland verschenen, staande aan den Vyverberg (N°. 57) in 1617 bewoont by de weduwe van den Heer *Lancelot van Brederode*, Raad ordinaris in den Hove van Holland (*b*), en in laatere tyden in eigendom bezeten en voor een gedeelte bewoont by den Heere Mr. *Cornelis de Jonge*, Heer van Ellemeet, &c., in zyn leven Ontfanger Generaal van de Unie. 't Huis van den *Heer van Benthuizen.*

Maar veel heerlyker doed zig tans nog op het oud adelyk huis van den Heere van *Yßelstein* (*c*) staande aan de Plaats op den hoek van de Kneuterdyk, op de meergemelde kaart N°. 67. bekent met den naam van '*t huis van Van der Nieuburch*, zynde ongetwyffelt de Heer en Mr. *Cornelis van der Nieuburg*, die door Koning Philips den II. tot Raad ordinaris van den Hove van Holland in plaatze van den gedeporteerden Mr. *Guillaume Snouckaert* wierd aangestelt by Commissie gedagtekent den 1 December 1559. Ten ware men het liever wilde toeschryven aan den Heer Mr. *Dirk van der Nieuburch* in 1573. Raad in den gemelden Hove en 1592 President in den Hogen Rade, overleden den 7 Januarii 1596. Het schynt naderhand in tween verdeelt te zyn geweest, dewyl Math. van der Houve op 't jaar 1635 zegt, *nu de Herberge de Moriaan en 't huis van den Heer Wits op de Plaats*. En zoo wy niet en missen, heeft het grootste gedeelte in laatere tyd toegekomen den hoog Ed. gebooren Heer *Gothard van Ginkel*, Vryheer van Amerongen, namaals Grave van Athlone, en Baron van Agrim, Veldmaarschalk van de Legers der Vereenigde Nederlanden, overleden den 11 Februari 1703; werdende jegenwoordig bewoont by den Heere Mr. *Adriaan-Pieter Hiniosa*, President van den voorsz. Hove. 't Huis van *Van der Nieuburg.*

Niet verre van daar zag men wel eer aan de noordzyde van de Plaats, dat over oude huis, 't geen de overleveringen medebrengen, dat geweest zoude zyn het jagthuis der eerste Graaven van Holland, 't geen op de meergemelde kaart voorkomt onder N°. 59., en aldaar genoemt werd, *het huys van Persyn Præsident tot Utrecht*. Dees was Mr. *Hippolytus van Persyn*, een man van eer' en aanzien, eerst Raad in den Hove van Holland, daarna President van den Hove van Vriesland 't Huis van *Persyn*, President te Utrecht, naderhand bekent met den naam

(*b*) Deze Heer wierd den 10 Maart 1620. van zyn Raads-ampt verlaten; de rede en oorzaak waaromme, zie Resolutien van Holland van den 21. Februarii 5 en 20 Maart van 't gem. jaar.

(*c*) Dat de Heer van Yffelstein in 1443 zyne huizinge in den Hage hadde, blykt uit een notabele acte, geregistreert in het IX. Memoriaalboek van den Griffier Rose *fol.* 24. alwaar onder anderen gevonden werden deze woorden: ,, Niettemin ,, om ymmer die zoene te helpen onderhouden, seyt die *Heere van Yffelsteyn*, voirt, ,, dat hy woenachtich is in den Hage en heeft dair huys en huysgesinne, en wes ,, men bevinden sal ten minste quetse van den Lande in alsoo verre, als dat dragen ,, mach, sal sy gaerne doen gelyken andere voer him en voir syne huisgesinne alsoo ,, lange als hy in den Hage woint.

van de herberg *de Zwaan.*

land tot Leeuwaarden, en eindelyk van het Hof van Utrecht, alwaar hy in den jaare 1568 overleed. In den jaare 1566, tyd der bekende en onbezonne beeldſtorming, vond hy zig in den Hage, en moeſt dat woeſte werk met eigen' oogen aanſchouwen, gelyk wy t'zyner plaatze vermeld hebben. Van dit huis, dat een oud leen van Arkel is, ware veel te melden, dog men zou ligt oordeelen dat wy ons met te veel kleinigheden ophouden. Des zullen wy alleen kortelyk gewagen, dat in den jaare 1436 daar mede verlyd wierd eenen *Wouter-Jan Baleyans zoone*; dat het daarna gewandelt hebbende door verſcheide handen, in den jaare 1461 daar mede wierd verlyd Heer *Lodewyk van Treſlong*, in 1497 Mr. *Jacob Gout*, en in 1537 *Jan Hendricksz*, by wiens overlyden het in den jaare 1541 verſtierf op zynen zoon de gedagte Mr. *Hypolitus Perſyn*, en by afſterven van dezen in 1568, weder op zynen zoon *Johan Perſyn*. Deze verkoft het in 1582 aan *Hendrik Michielsz*, een Waard, zedert welken tyd het zynen luiſter, van door luiden van aanzien bewoont te werden, verloor. Een andere omſtandigheid dit huis betreffende, is, dat het van ouds by zekere namen is bekent geweeſt, dewyl men vind, dat het in den jaare 1459 den naam droeg van *St. Joris*, in 1523 *den Draak*, en na 1582 *de oude Zwaan*, welke (*d*) naam daar aan gebleven is, tot dat het in 't einde der voorleede eeuw, ten gronde toe afgebroken, en op deszelfs breed erf twee goede en zinnelyke huizen gebouwt zyn.

't Huis van *Maria Voſſen.*

Aan de overzyde van de Plaats, byna regt over het vooren beſchreven huis was in 1570 bekent het huis van *Maria Voſſen*, op de kaart aangewezen met N°. 71. 't geen Math. van der Hoeve, op 't jaar 1635 zegt nu te zyn *Hulsbout*, *Gorkum* en andere huizingen daar agter aan. Waaruit men moet beſluiten, dat het voorheen al een groot en aanzienlyk gebouw moet zyn geweeſt, 't geen naderhand in verſcheide perceelen is verdeelt geworden.

't Huis van de Vrouwe van *Helmont.*

Nu van Mevr. van *Stryen.*

Van geen minder aanzien was het huis van de Vrouwe van *Helmont*, ſtaande in 't begin van 't Weſteinde op den noord-hoek van de Jan Hendrikſtraat, op de kaart aangewezen N°. 55. en in den jaare 1627 en vervolgens bezeten by Mr. *Cornelis Nobelaar*. In laater tyd is van dit huis eigenaar geweeſt de Heer Mr. *Quintyn van Stryen*, Raad in den Rade en Leenhove van Brabant &c. wiens weduwe tans daar van nog bezitſter zynde, het zelve in den voorleden jaare van vooren na de hedendaagſche bouwyze heeft laaten opçieren, waar door het nu teenemaal van zyne oude geſtalte ontbloot is.

't Huis van de Heer van *Aſſendelft.*

Onder alle de Adelyke huizen, die 'er van oude tyden nog in wezen zyn, is geen van de minſten het huis van de Heeren van *Aſſendelft*, ſtaande en gelegen aan de zuid-zyde van het Weſt-einde, tegen over het jegenwoordige Wees-huis, op de kaart aangetekent N. 51. dog wanneer en by wien het zelve eigentlyk geſtigt zy, hebben wy tot nog toe niet konnen ontdekken. Goudhoeven (*e*) ſtelt, dat dit huis voor 't meerendeel is gedaan timmeren ontrent den jaare 1520 by Heer *Gerrit van Aſſendelft*, Ridder, eerſte Præſiderende Raad in den Hove van Holland, en voegt 'er by, dat het in zynen tyd ver meer-

(*d*) Zie M. van der Houve *ter aangehaalde plaatze* en ook 't geen wy hier vooren *pag.* 2 en 72. aangaande dit huis hebben aangetekent. (*e*) *pag.* 97.

't Huis van ASSENDELF nu 't HOF van SPANJE
R. Boitet Excud. Cum Privil

meerdert en verbetert is door Jonkheer *Gerrit Heer van Assendelft*, ongehuwt overleden Ao. 1617. Maar wy zouden in tegendeel van gevoelen wezen, dat men den eersten aanleg en stigtinge van 't zelve huis aan eerder en vroeger Heeren moet toeschryven, waar toe ons aanleidinge heeft gegeven, eerstelyk; dat wy vinden, dat *Gerrit van Assendelft*, Grootvader van den voorn. Præsident, al in den jaare 1469. Raad in den Hage is geweest (*f*), en vervolgens zyne wooninge aldaar heeft gehad, zynde overleden den 9. October 1486 (*g*). Dat ook zyn zoon *Claas van Assendelft*, vader van den zelven Præsident, in den jaare 1501. in den Hage zynde gesturven, aldaar in de groote kerk in de kapelle van Assendelft is begraven, nalatende zyne huisvrouwe *Alyt van Kyshoek*, Vrouwe van Assendelft, die in den jaare 1505 van 't voorsz. huis bezitster is geweest, als blykt uit zekeren kusting-brief van den 31 October 1505 ten behoeve van de Huys-zitten-armen alhier, specialyk gevestigt *op een huys staande in 't Westende, belegen aan de Noortzyde de Vrouwe van Assendelft.* In den jaare 1619 wierd by resolutie van de Staten van Zeeland van den 8 Maart deszelven jaars met dit huis verlyd Vrouwe *Anna*, Vrouw tot *Assendelft*, weduwe wylen Heer *Gerrit van Renesse*, Heer van der Aa, by doode van haaren broeder Heere *Gerrit*, Heer tot *Assendelft*, haar aanbesturven. Naderhand is van dit huis eigenaar geweest de hoog Edele gebooren Heer *George Frederik de Renesse*, Baron van Elderen, Heere van Assendelft, die het in den jaare 1677 verkogt aan Don *Emanuel Francisco de Lyra*, in dien tyd Envoye Extraordinaris van den Koning van Spanje aan dezen Staat, zedert welken tyd de Afgezanten van dien Monarch daarin hun verblyf hebben gehouden. In den voormuur vertoont zig het wapen van Spanje, ten bewyze, dat het aan die kroon eigen is, weshalven het daarom ook den naam bekomen heeft van het HOF VAN SPANJE. En wy zyn berigt, dat het tans nog te boek staat op den naam van den zelven Don Emanuel Francisco de Lyra. Ontrent dit huis is zeer aanmerkens waardig, dat het zelve, gelegen midden in den Lande van Holland, en zulks als onder de bescherminge van den Graaf, egter aan den Abt van 't klooster van de Lieve Vrouwe te Middelburg is opgedragen en van hem te leen gehouden wierd, gelyk het zelve nog in den jaare 1678 van de Staten van Zeeland als representanten van de gemelde Abdye verheft is geworden, waar van de Leen brief hier agter te vinden is onder de letter BBB.

Wanneer en by wien gestigt.

Behoort aan de Afgezanten van Spanje.

Is leenroerig van de Abdye van Middelburch.

Dit huis is een van de grootste en aanzienelykste gebouwen van den Hage, hebbende de grond of erve zig eertyds uitgestrekt tot aan de Assendelft-straat, welke van 't zelve huis haare benaminge heeft gekregen, en tot nog toe behouden (*h*). Het is wyders niet alleen van

(*f*) Goudhoeven, *pag.* 105. S. v. Leeuwen *Bat. Illust. pag.* 1470.

(*g*) S. v. Leeuwen, *pag* 854.

(*h*) Jacob van der Does in zyne Beschryvinge van 's Gravenhage *pag.* 93. getuigt hier van aldus.

Dog eer wy onse voet uyt het Westeynde setten,
Zo kan den Leser op den Assendelft-straat letten,
En zien verwonderend' nu schoone huysen staan,
Daar hy voor weynig tyd het vee nog had zien gaan.

van een grooten ontreck, ten aanzien van de huizinge, maar daar aan is ook in laatere tyden gevoegt een zeer aanmerkelyk gebouw, waar in de Goddienst naar de plegtigheden van de Roomsche Kerke, zeer opentlyk en in de Nederduitsche taale werd geoeffent, schoon de Gezanten van Spanje die taale nooit (mag men wel zeggen) verstaan: en waar toe dierhalven altoos een groote vergaderinge van Roomsch-gezinden toevloeit. Maar boven dien heeft het zelve huis eenen zoo uitgestrekten tuin, die eenen uitgang heeft in de straat genaamt *de Laan*, dat die, buiten dien van het zoo genaamde *Oude-Hof* in het Noorteinde, voor geenen anderen in den Hage te wyken heeft, 't geen eene byzondere lugtigheid en vermakelykheid aan het zelve huis verschaft, welke nog mede werd opgeluistert door een fontein in 't midden van den tuin geplaatst, werwaarts het water van boven den huize afvloeiende, weder tot een goede hoogte werd opgeworpen. De breette van het erf aan het Westeinde, en de grootte van den tuin, zyn zoo aanmerkelyk, dat 'er alhier byna geen wedergade van is: en zulks daarop zoude konnen werden gebouwt een van de pragtigste paleizen die men in dese Landen zoude vinden.

'tHuis van den Heer van *Sprang*.

Nog een ander oud adelyk gebouw zag men in den meergemelden jaare 1570 aan de noordzyde van het Westeinde, niet verre van de Vleersteeg, op de kaart onder N°. 65. bekent met den naam van 't huis van den *Heer van Sprang*. Wie daar van stigter zy geweest, hebben wy niet konnen opspeuren; dog zeker is 't dat het zelve in den jaare 1565 (*i*) in eigendom bezeten en bewoont wierd by den Heere Mr. *Jacob van der Duin*, Heer van Sprange, al in 1553 ter dagvaart beschreven onder de Edelen van Holland.

Naderhand van den Heer van *Valkenisse*.

Naderhand is het gekomen aan Jonkheer *Philips de la Torre*, Heer van Valkenisse, uit Brabant, en na zyn overlyden op Jonkheer *Francois de la Torre*, Heer van Valkenisse, op wiens naam het zelve huis in 1635 nog ten prothocolle aangetekent stond. Deze Heer was ter zelver tyd ook bezitter van 't huis te Tol tot Koudekerk. Het voorsz. huis, 't geen van eene groote uitgestrektheid was, is zedert zodanig verandert en in verscheide woonhuizen verdeelt, dat 'er tans weinig of niets meer van te vinden is.

'tHuis van den Heer van *Bronkhorst*.

In de Nobelstraat vond men ter zelver tyd ook twee adelyke huizen, waar van het eerste, staande aan de noordzyde, uitwyzens de meergemelde kaart N°. 66, den naam droeg van het huis van den *Heer van Bronkhorst*. Of deze nu geweest zy Mr. *Dirk van Bronkhorst*, in 1573. Raad ordinaris in den Hove van Holland, derven wy met zekerheid niet ter nederstellen, om dat hy by S. van Leeuwen (*k*) in 't geslagt Register der Bronkhorsten niet vermeld werd. Op 't Quohier over den jaare 1627 en eenige volgende staat dit huis met het *huis van Splinter* aan geschreven op den naam van *Andries van*

(*i*) Dit blykt uit een acte van borgtogt, gedagtekent den 3. Maart 1565, waarby Heer *Jacob van der Duyn*, Heere van Sprange, zig constitueert waarborge voor Jan Claesz van Alphen, en tot zekerheid verbind „ zyn huys en erve daar „ hy inwoont, in 't Westeynde van den Hage, belent ten oosten de weduwe van „ . . . , west de Rector van den Hage, zuyt de Heerestraat en noort St. Agnie„ ten Susterhuys, enz.

(*k*) *Bat. Illustr. pag.* 894.

van Bronkhorst, nu (1631) den *Heer van Vliet*, ongetwyffelt Jonkheer *Willem van Bronkhorst*, *Heer van Vliet*, die in 1635 ook bezitter was van 't huis te *Boukhorst* te Noortwykerhout by 't dorp van Voorhout (*l*) 't geen tans niet meer in wezen is. Uit de begrooting van de verpondinge (bedragende volgens het gemelde Quohier de zomme van 86 guld 16 stuiv.) is te besluiten, dat het voorsz. huis een zeer groot en aanzienlyk gebouw moet zyn geweest, 't geen in laatere tyden is gesepareert en in twee huizen verdeelt geworden. Tans werd het oudste gedeelte in eigendom bezeten by den Heer Mr. *Arnoldus de Sterke*; Advocaät voor den Hove van Justitie, die het zelve in den jaare 1727 heeft laaten vertimmeren en na den hedendaagze bouwwyze verçieren, zulks dat het nu t'eenemaal zyne voorige gedaante heeft verlooren. Het andere gedeelte, 't geen zyn oude gestalte nog eenigzints heeft behouden, werd jegenswoordig bewoont by den Auditeur *Johan-Bernhart de la Faille.*

In 1631 den Heer van Vliet.

By wien het tans bezeten en bewoont werd.

Het tweede, gelegen aan dezelve zyde, aangewezen op de kaart met No. 68, was het huis van den Heer en Mr. *Dammas van Drogendyk*, door Koning *Philips den II.* by brieve van den 19 October 1554 tot extraordinaris en in 1559 tot ordinaris Raad in den Hove van Holland aangestelt, overleden den 22 September 1560. In 1627 was daar van eigenaar de Heere van Schagen, Vryheer van *Goudriaan*, enz. wiens wapen nevens dat van zyne Vrouw men nog heden in den voorgevel ziet. In den jaare 1688 is dit huis in tween gesplist, werdende het eene gedeelte tans by den Heer *Jan van Hoornbeek*, Schepen dezer stede, en het ander by Mevrouw weduwe wylen den Heer en Mr. *Iman Cau*, in zyn leven Raad ordinaris wegens Zeeland in den Hove Provintiaal.

't Huis van den Heer van *Drogendyk.*

Nader-handden Heer van *Goudriaan.*

Van veel vroeger stigting is het huis van den *Heer van Baartwyk*, staande in de oude Molstraat op den hoek van 't Gasthuis-steegje, op de kaart aangetekent No. 61. By wien en wanneer hetzelve gebouwt zy, is ter onzer kennisse niet gekomen, dog de uiterlyke gestalte, de dikke en zwaare muuren, het hooge toorentie en andere tekenen geven genoeg te kennen, dat het in de twee voorgaande eeuwen niet en is gestigt. 't Was ook voorheen van veel grooter uitgestrektheid, zynde (zoo wy onderregt werden) in den jaare 1677 in tween gescheiden, en als toen gekomen in handen van particulieren. Om den jaare 1570 was daarvan bezitter de Heere en Mr. *Cornelis de Jonge*, Heer van Baartwyk, Rekenmeester van Holland. Deze week in den jaare 1572 na Utrecht, alwaar hy in 1578 stierf. In 1627 stond het op 't meergem. Quohier ten naame van de weduwe van den Heer van Baartwyk.

Wie tans daar van bewoonders zyn

't Huis van den Heer van *Baartwyk.*

Aan de oostzyde van 't Noordeinde regt over den ingang van de Molenstraat vertoont zig het huis, wel eer gebouwt door Jonkheere *Otto van Egmont*, *Heer van Kenenburg*, een Heer in de geschiedschriften onzer Vaderlandsche zaaken der zestiende eeuw zeer vermaart. Hy wierd in den jaare 1555. door Koning *Philips den II.* te Brussel Ridder geslagen, en was een der zamen verbondene Edelen (*m*), die het bekende request in den jaare 1566 ondertekenden en

't Huis van den Heer van *Kenenburg.*

(*l*) Math. van der Houve, *Handv. Chron. pag.* 133.
(*m*) S. v. Leeuwen. *Bat. Illustr. pag.* 768. Goudhoeven, *pag. mihi* 628.

en aan Vrouwe *Margareta van Parma*, Gouvernante der Nederlanden binnen Brussel overgaven. Als Lid der Ridderschap en Edelen heeft hy zedert den jaare 1543 tot aan zynen dood, die in 1585 voorviel, de Staatze Vergaderingen den meesten tyd bygewoont. Goudhoeven zegt (*n*), dat hy ook is geweest Register-meester van Holland. In 1627 en vervolgens was van dit huis eigenaar de *Heer van Cabau*. Tans werd het bezeten by den Heer en Mr. *Cornelis van Aerssen*, Heere van Hoogerheide, Voshol, enz., die het zelve in den jaare 1722. hebbende gekogt, den voorgevel zoo met opschuiframen als anderzints na de hedendaagze wyze heeft laaten opcieren. Het is een zeer fraai en aanzienlyk gebouw, aan de gemeene straat van een groote breedte en van binnen met verscheide voortreffelyke kamers en vertrekken voorzien. De hegtheid en uiterlyke gestalte doen jegenswoordig nog genoeg zien dat het van geene overgroote oudheid is. Niettemin is het zeker dat het zelve al voor den jaare 1570 is gestigt, nadien dit huis op de meergemelde kaart onder No. 53. aangewezen staat.

Daarna den Heer van *Cabau*.

Nu den Heer van *Voshol*.

Het Noordeinde een weinig verder intredende, ontmoet men aan de westzyde dat overheerlyk en pragtiggebouw, tans bekent met den naam van 't *Oude Hof*, waar van in den jaare 1533 de eerste grondslag is gelegt door *Willem Goudt*, (*o*) Ontfanger Generaal van Holland, na wiens dood het zelve gekomen is aan den Heer *Laurens van Bronkhorst* en daarna aan den Heer en Mr. *Quintyn Weitsen*, Ambagtsheer van Brandwyk, Raad ordinaris in den Hove van Holland, waar door dit huis den naam bequaam van '*t huis van Brandwyk*, met welken naam het ook op de meer aangehaalde kaart onder No. 60. aangetekent staat. Na 't afsterven van den gemelden Heer zyn daar van eigenaars geworden *Jacob Weitzen*, Heer van Brandwyk en *Pieter Persyn*, als in huwelyk hebbende *Maria Weitzen*, uit kragte van zeker contract tusschen Juffr. *Adriana Persyn* des voorsz Brandwyks moeder en den voorn. Pieter Persyn gemaakt den 16 Augusti 1566. Van deze (*p*) kogten het de Staaten van Holland in den jaare 1595 voor de zomme van 14200. guld., na dat de gemelde Staten het huis alvoorens eenige jaare ten behoeve en tot inwooninge van de Princes *Louise de Coligny*, weduwe wylen Prins *Willem den eersten*, en haaren jongen zoon Prins *Frederik-Hendrik* (*q*) in huur hadden gehouden. Ein-

't Huis van den Heer van *Brantwyk*, nu genaamt het *oude Hof*.

By wien gebouwt en van tyd tot tyd bezeten.

By de Staaten van Holland in 1595 gekogt.

(*n*) *Pag.* 186. in 't Geslagt-register van *Merestein*.

(*o*) Hy had in 1516 zyn huis op de Vyverberg, uitwyzens de acte van protest van de H. Geestmeesters, hier vooren *pag.* 568. gedrukt; in welke en ook nog in eenige andere actens hy getitelt werd Rentmeester Generaal van Noortholland.

(*p*) Hoe deze handeling en koop zig heeft toegedragen, zie Resolutien van Holland van den 11, 21, 24 en 27. Januarii 1595.

(*q*) Ingevolge van de resolutie van den 18. Januarii 1591., waar van wy de woorden, om eenig omstandigheden in dezelve vervat, alhier zullen uitschryven: „ Alsoo syne Excellentie de Staten van Holland heeft doen voorhouden en „ versoecken, dat gemerkt de Princesse van Oranje langen tyd aengehouden heeft, „ om met het jongen Heerken haeren zoon alhier in den Hage te mogen komen „ resideren, door dien zyl. in Zeeland niet wel aerden kunnen, dezelve vergunt soude mogen werden de bewoninge van de geheele *huysinge van Brandwyk*, tot laste van den Lande, soo veel de huure aangaat, doordien hare Excellentie in Zeeland egeene lasten van huyre heeft gedragen, hebben de Staten, in aan-

HET OUDE HOF.
R. Boitet excud. Cum Privil.

Eindelyk is het geraakt in handen van den laatstgemelden Prins, die het zelve heeft herbouwt en gebragt in dien heerlyken stand, waar in men 't heden nog beschouwt. Dit huis is een, ja mag men wel zeggen, het schoonste van alle de huizen, die in den Hage gezien werden, en werd met regt genoemt een HOF, niet alleen om deszelfs wyde uitgestrektheid, grootsheid en cierlykheid van 't gebouw, maar ook wel inzonderheid, om dat het by veele gelegentheden heeft verstrekt tot een verblyf van Koningen, Princen en Vorsten (*r*). Jegenswoordig bezit het zyne Koninglyke Majesteit van Pruissen. Indien wy dit zoo heerlyk gebouw in alle zyne deelen zouden willen beschryven, verre zoude onze pen te kort schieten, en derhalven zullen wy hier gebruiken de woorden van den Heer Jacob van der Does, in zyne beschryvinge van 's Graven-Hage, die het zelve in dezer voegen afmaalt.

Naderhand gekomen aan Prins *Frederik-Hendrik.*

Hoedanigheid van 't gebouw.

Treedt nu een weynig voort, en daedlyk zult gy komen
Aen 't Oude Hof, een werk daer acht op dient genomen:
Een Koninglyk Paleys en die 't met oordeel wil
Doorzien, die blyv' voor 't minst een uur of twee hier stil
Het is een oudt stuk werks, dat eertyds is gebouwen
Van Carels Thesaurier (*s*), die hier zich pleeg t'onthouwen:
Wanneer hy in den Haegh quam soeken zyn vermaeck,
Of dat hem hier ter plaets dêe komen 's Keizers saeck.
Daerna is d'eygendom aen Brandtwyks huys gekomen,
Dat heeft hier voor een tydt syn wooning ingenomen:
Dog eyndelyk soo is 't geraekt in *Fred'ricks* hand,
Die het gebracht heeft in soo heerlyken standt.

„ aansieninge van de gelegentheyt der sacke van de Princesse voornt. en het versoek van syne Excellentie, bewilligt en geaccordeert, dat hare Excellentie met „ haren zoon en familie in de voorn. huisinge van *Brandwyk* zal werden ontfangen „ en geaccommodeert, en dat de huyre daer af by 't gemeene Land gedragen sal „ werden, die by den Grave van Hohenloo daer af is gemaekt, die te vrede is daer „ van afstand te doen, door dien egeene andere huysinge in den Hage voor haere „ Excellentie aengenaem nochte bequaem bevonden is voor hare hofhoudinge.

(*q*) De Koning van Bohemen. De Koninginnen van Vrankryk en Engeland. *Louisa-Henrietta van Nassau*, oudste dogter van Prins *Frederik-Hendrik*, is op dit Hof met den Keurvorst van Brandenburg, *Frederik-Willem*, om zyne dappere daaden bygenaamt de *Groote*, op den 7. December 1646 zeer pragtig getrouwt. *Amelia*, Gravinne *van Solms-Braunsfeld*, weduwe van Prins *Frederik-Hendrik* van Oranje, heeft daarop haar hof gehouden en in 't laatst van den jaare 1675 haare dagen geëindigt. In 't jaar 1703 heeft de jegenwoordig regerende Keizer *Karel de III.* als toen Koning van Spanje, wanneer hy in 't begin van Januarii des volgende jaars van hier zoude oversteken om bezit van dat Ryk te nemen, voor eenigen tyd zyn verblyf gehouden. Ook heeft de overleden Koning van Pruissen, *Frederik de derde*, Keurvorst van Brandenburg, aan wien dit huis na 't afsterven van Koning *Willem den derden* was opgekomen, verscheide malen zyn verblyf genomen, als mede zyn zoon *Frederik-Willem*, jegenwoordig regerende Koning van Pruissen en Keurvorst van Brandenburg, alhoewel niet in 't openbaar. *George-Lodewyk*, Koning van Groot-Brittannie en Keurvorst van Hanover, heeft in September van den jaare 1714. met zynen zoon den Prins van Wallis, tans Koning van Groot-Brittannie, voor eenige dagen aldaar zyn verblyf gehad, enz.

(*r*) Hierin mist de bovengem. Schryver, 't geen hy ook zelf agter zyne beschryvinge aanmerkt.

Die heeft het ſoo herbouwt, ſoo prachtig op doen halen,
Sóo heerelyk verciert met Koninglyke Zalen,
En alle koſt'lykheyt, dat het nu hedendaeg
Ver is het allerſchoonſt gebouw van onſen Haeg.
Hier hebben Coningen en Coninglyke Vrouwen,
Dewyl ſy in den Haeg geweeſt ſyn haer onthouwen:
Hier is *Louiſa*, tot een Keurvorſtin en Vrouw
Van Brandenburg gemaekt door een gewenſchte trouw.

Groote en fraaje tuin.

Het voorſz Hof heeft agter zig een zeer grooten en ſchoonen tuin, welkers wedergade in den Hage niet gevonden werd, uitſtrekkende tot aan de weſt en noord-cingel, en ten ooſten en zuiden loopende agter de huizen, die in 't Noordeinde en Molenſtraat uitkomen. Voorheen was hy de weide van 't St. Nicolaas Gaſthuis alhier, welke weide, ter groote van vier mergen en een hondert en 42. roeden, Prins *Frederik-Hendrik* in den jaare 1609 voor zyne vrouw moeder van de Gaſthuismeeſters van 't voorſz Gaſthuis heeft gekogt voor de zomme van 4800 gulden. In dezen tuin plagten veel luiden van aanzien des zomers na den middag of tegens den avond het vermaak te nemen met wandelen, om onder de ſchaduwe van de boomen eene friſſe en verkoelende lugt te ſcheppen.

't Huis van den Heer van *Uitwyk*.

Aan de ooſtzyde van de evengem. ſtraat, regt over het vooren beſchreven huis van Brandwyk, zag men in 1570, op de kaart No. 69 aangewezen, het huis van den Heere en Mr. *Cornelis van Uitwyk*, Raad en Procureur Generaal van Holland, 't geen in 1627. toebehoorde *Maarten Roſa*, Griffier van den Hogen Rade, in 1631. overleden. Tegenswoordig (zoo wy niet en miſſen) is daar van eigenaar *de Graaf van Waſſenaar*, werdende het eene gedeelte bewoont by den Heer *Philip-Jacob van Borſſelen van der Hooge*, Gedeputeerde ter Vergadering van haar Hoog Mogende, en het ander gedeelte by den Heer en Mr. *Albert Fabricius*, Secretaris van haar Ed. Groot Mog.

't Huis van den Heere van *Brederode*.

Behalven deze vooren beſchreven huizen, in de meergemelde kaart vermelt, was nog vermaart het huis van Heere *Reinout van Brederode*, Heer van Vianen en ter Ameyde, Burg-grave van Utrecht, &c. overleden in den jaare 1473, ſtaande aan de noordzyde van de Spuiſtraat, niet verre van de St. Pieters-ſtraat, nu gemeenlyk genaamt het Gortſtraatje. Op dat huis deed Heer *Frank van Borſſelen*, Graaf van Ooſtervant, laatſte Gemaal van Vrouwe *Jacoba*, en Houtveſter van 't Haarlemmerhout in den jaare 1459. aanſpraak, 't geen hem eindelyk (na veele en verſcheide proceduuren daar over gehouden) by ſententie van den Hove van Holland van den 28. April 1460 (*s*) *wierd toegetaxeert en an gepriſen voor de ſomme van negen hondert Keurvorſtelyke guldens*; waar door het doorgaans by de Schryvers te boek ſtaat met den naam van *'t huis van den Grave van Ooſtervant*. In de bekende tweeſpalt tuſſchen de Hoekſchen en Kabel-

Daarna van den Grave van *Ooſtervant*.

(*s*) Geregiſtreert in 't Memoriaal- en Sententie-boek, gequot. F. *fol.* 196. *verſo*.

R. Bottet excud. Cum Privil.

beljaauwschen alhier in den jaare 1479 ontstaan, waarvan wy hier vooren onder de beschryving van 't huis van den Graave van Egmont hebben gewaagt, wierd dit huis door *Ryer van Broekhuisen* ingenomen, die mede zynen wimpel aldaar ter vensteren dede uitsteken (*v*). Wie zedert de dood van den Grave van Oostervant, welke in 1470 voorviel, daar van bezitters zyn geweest, tot dat het gekomen is aan den *Heere van Matheneſſe*, met welken naam het tans nog bekent is, is ter onzer kennisse niet gekomen. Dit huis was in zynen tyd een van de grootste, fraaiste, en aanzienlykste huizen, die in den Hage gevonden wierden, dog is in laater tyd, gelyk veele andere, gesepareert en in verscheide huizen verdeelt geworden, waar van het eene jegenwoordig nog in wezen, bewoont werd by den Heer en Mr. *Abraham Vroyk*, Procureur voor beide de Hoven van Justitie. Het hooge vierkantig toorentje, 't geen op 't agterste gedeelte rust, vertoont niet alleen een groote oudheid, maar verstrekt ook tot bewys, dat dit huis met het huis van Mevrouw de weduwe wylen den Heer en Mr. *Pieter de Bye*, 't geen ten oosten is gelegen, waarop een gelyk toorentie van dezelve hoogte en gestalte staat, voorheen een gebouw en in de tyden der Hoeksche en Kabeljaauwsche oneenigheden van geen klein tegenweer is geweest. Boven de deuren van de stallinge, staande aan de oostzyde van het zoo evengem. Gortstraatie, ziet men nog het wapen van Mathenes, ten blyke dat deze stallinge eertyds aan het voorsz huis heeft behoort.

En eindelyk van den Heere van *Matheneſſe*.

Onder de nieuwe gebouwen, waar mede 's Gravenhage heden ten daage praalt, munt wel inzonderheid uit het pragtig Paleis, door *Maurits* Prins *van Nassau*, in zyn leven Gouverneur van Brazil, vervolgens Stadhouder van 't Vorstendom Cleve en Graafschap Mark, en Veldmarschalk ten dienste der Vereenigde Nederlanden, omtrent den jaare 1640, na dat hy uit zyn Gouvernement weder hier te Lande was gekomen, gestigt. De bouwmeester van dit voortreffelyk stuk werks was *Jacob van Kampen*, Heer van Rambroek, vermaard Schilder en beroemt Architect (*w*), gelyk af te nemen is uit de bouwing van dat onvergelyk Raadhuis der Stad *Amsterdam*, welkers wedergade men in gansch Europa niet en vind, waarin deze groote Meester nevens *Daniel Stalpert*, volgens getuigenis van Commelin (*x*), hun vliegend verstand, en schandere herssenen zodanig hebben doen blyken, dat de lof en eere, die hen 'er van toekomt, nooit de vergeting zal overgelevert worden. Het voorsz Paleis is gelegen ten oosten het Hof, zoo als men de uiterste poort uitkomt, en zulks ter plaatze of daar ontrent (voor zoo verre men kan nagaan)

't Huis van Prins *Maurits van Nassau*.

Door wien gebouwt.

Waar gelegen is.

Yyyy 2

(*v*) Goudhoeven verhaalt *pag.* 519. dat, als de Stadhouder Heer *Wolfert van der Veere* met al syn volk in den Hage quam, „ de Heer van Montfoort zyn logys nam in 't huis van Egmont en stak daer zyn wimpel uit, Heer *Reyer van* „ *Broekhuysen* gink in 't huis van den Grave van Oostervant, 't welk Heer *Reinolt* „ *van Brederode* toe te behooren plach, staende in de Spuystraet, en behoort nu „ toe den Heer van Mathenes.

(*w*) Arn. Houbraken, *groot Schouwb. der Nederl. Konstsch. III. deel*, *pag.* 380.

(*x*) *Beschr. der Stad Amsterdam IV. boek*, *pag.* 255.

gaan) daar in vroege tyden gestaan heeft het oude *Duifhuis*, waar van in 't bekende Handvest (*y*), door Hertog *Aalbert* in den jaare 1370 aan den Hage verleent, vermelt word. Het gebouw is vierkant, en heeft van vooren eene ope plaats, met een muur omvangen en een zwaare steene poort tot den opgang; van agteren springt het in de vyver van 't Hof, ten oosten loopt de zoo genaamde Korte Vyverberg, en ten westen de Hof-gragt, zulks dat men 't van alle kanten kan beschouwen. De voorgevel, die meest van graauwen arduinsteen is opgemetzelt, is verligt met 13 en de zuid-muuren ieder met twaalf opschuif-ramen, te weten 6 in de tweede en 6 in de derde verdieping, elk staande tusschen twee platte pilasters van den zelven steen, na de Jonische orde, bedekt met eene groote breede lyst, die het gebouw sluit en van alle kanten omringt. In 't frontespies ziet men het wapen van den Prins. De agtergevel is op gelyke wyze gestelt, behalven dat 'er maar tien ligten zyn, en dat het frontespies verciert is met een Indiaansch gevegt, daar de Prins, zoo men verhaalt, zelf zoude hebben by geweest, zeer konstig in steen uitgehouwen. En dewyl dit gevaarte op zeer zwaar gemetzelde kelders boogs gewyze rust, gaat men het huis van vooren op met wederzydze steene trappen. Van binnen is het met twee groote zaalen, verscheide ruime kamers en schoone vertrekken voorzien, waar van 'er een voor den brand beschildert was met de raarste vogels, die in West-Indie gezien werden. De trappen (zoo wy onderregt worden) waren van Bazilien en de vloer van de beneden-zaal van nooteboome hout, zeer konstig ingelegt; verders was het huis met fraaie schilderyen en andere kostelyke cieraadzien zodanig verrykt, dat, zoo men zegt, deze opbouw den Prins meer dan zes tonnen gouds gekost heeft. Immers het is zeker, dat die Vorst door deze en diergelyke geld-spillinge (als onder anderen ook te Cleve) zynen boedel merkelyk bezwaart heeft, in zoo verre, dat dit huis na zyne dood gevallen is in handen van particulieren.

Gestalte van 't huis zoo van buiten als binnen.

Dit zoo heerlyk gebouw raakte in den jaare 1704 den 22 December des avonds tusschen 10 en 11 uuren, door ongeluk, of, zoo andere willen, door onvoorzigtigheid in den brand, en wierd, niet tegenstaande alle aangewende moeite tot behouding, door de vlam, die door een sterke noordoosten wind wierd aangeblazen, zodanig verteert, dat 'er niets dan de bloote muuren en kelders overig bleven. Het houtwerk was wegens deszelfs hardigheid onuitblusbaar, en smeulde nog wel 2 of 3 dagen daarna. De Staten, om deze schade te vergoeden bewilligden ten verzoeke van de eigenaars eene loterye, waar van een gedeelte is getrokken. Ondertusschen wierd het gebouw herstelt, en verrees vervolgens weder uit zyne assche in die gestalte, als de hier nevens gevoegde aftekeninge vertoont. De Staten hebben dit huis al eenige jaaren in huur gehouden, voornamentlyk om de Afgezanten van gekroonde Hoofden en andere Mogentheden, na hunne publicke en solenneele intrede, op de daar toe gezette dagen op 't pragtigste aldaar te onthaalen.

Is in 1704 afgebrant en daarna weder opgetimmert.

Werd by de Staten in huur gehouden.

Eindelyk zullen wy voor 't laatste alhier nog byvoegen het huis, toebehoorende aan de Geoctroyeerde *Oost-Indische Compagnie* dezer Lan-

't Huis van de

(*y*) Hier vooren *pag.* 71. gedrukt.

Landen, ſtaande in de ſtraat genaamt *Blyenburg*, dienende tot verblyf van die Heeren Bewinthebberen, die of herwaarts ten dienſte derzelver Compagnie gezonden werden, of anderzints alhier zig ophouden, en byzonderlyk werd aldaar jaarlyks gehouden de Vergadering, welke men noemt *de halve zeventienen*; in welke gelezen en overwogen werden de brieven en andere beſcheiden in der tyd jongſt uit Indie gekomen, en veele andere zaaken, gebragt in ſtaat, om in de Algemeene Vergaderinge der *Zeventienen*, die gehouden werd in de onderſcheidene ſteden, alwaar kamers van dezelve Maatſchappye reſideren, voorgedragen en daarop beſluit genomen te werden. Tot dat einde plegen Heeren Bewinthebberen een huis te huuren, en volgens berigt ons deſwegens gegeven, hebben dezelve lang in huure gehad het huis van den beroemden Heere *Johan van Oldenbarnevelt*, tans eigen aan de Vrouwe *Gravinne van Wartenberg*, hier vooren t'zyner plaatze gedagt. Dan nu ontrent 39 jaaren geleden heeft gemelde Compagnie dit huis gekoft, dat aan haar by Decreet van den Hove van Holland gelevert is. Het huis zelfs is wel eer gebouwt door den vermaarden Heere *Coenraad van Beuningen*, Burgemeeſter der Stad *Amſterdam*, en wegens dezen Staat wigtige Ambaſſades en andere aanzienlyke bedieningen bekleed hebbende. Hy verkoos daar toe een zeer afgelege en te dien tyde niet zigtbaare, en zelfs eenigzins afzienlyke plaats, als gelegen agter geringe huisjes en gebouwtjes, tuſſchen welke men met een ſteegje dit huis begaan moeſt, en boven dien aan 't alleruiterſte van den Hage, dewyl het met zynen tuin uitkomt op de *Princeſſe-gragt* tegen over de *Koekamp*. 't Huis zelf is niet diep betimmert, maar egter ongemeen groot van beſlag en hebbende een groot getal kameren, die een zeer breeden tuin niet alleen geheel bekleden, maar nog met twee uitgezette armen of vleugelen ten grooten deele op beide de zyden omvatten; en vertoont zig van de tuinzyde als een groot Paleis, niet juiſt uitmuntende in pragt; maar in een zeer aangenaame en pryswaardige netheid. Alle welke omſtandigheden zekeren Digter van dien tyd bewogen daar op te maken, dit, zoo wy meenen, vrolyk en niet onaardig vaarsje.

Ooſt-Indiſche Compagnie.

Door wien gebouwt.

Het ſchoonſte huis van 's Gravenhage,
Der beſter kenners zelfs behagen,
Is Beuningens: *wat een verdriet?*
Waar ſtaat het huis? men ziet het niet.
Maar let op Beuningens *myſterie*,
Hy houd van ESSE, NON VIDERI,
Dat is zoo veel in myn Latyn,
Als zyn *en* niet gezien te zyn.
Den Haagh *magh ondertuſſchen roemen*,
In Holland *is niet eene ſtad*
Zoo 'k alles met zyn naam magh noemen,
Met ſulken ſchoonen achter-gat.

Zedert dat de Ooſt-Indiſche Compagnie eigenareſſe van dit huis geweeſt is, heeft het gemelde vaarsje zyne zinrykſte toepaſſing verloren.

ren. Want die oude of geringe gebouwtjes, die de onzigtbaarheid van het huis veroorzaakten, zyn verdweenen, en het werd tans bezogt over eene ruime *bassecour* of voorplaats, die met een yzeren hek word afgesloten. 't Veertoont zig ook met de breedte van een bequaam en net huis aan het oog van yder een zodanig, dat de beschouwer rede heeft om het daar ter plaatze voor een aanmerkenswaardig gebouw te bezien en na den eigenaar te vragen; schuilende egter al het overige aan alle zyden als nog tusschen menigte van meer of min aanzienlyke huizen, die niet anders aan 't gezigt overlaaten als de muur van het uiterste en agterste gedeelte van den tuin, die tegen de *Princesse-gragt* door de nevensstaande huizen merkelyk versmalt werd, binnen de breedte, die hy heeft aan het huis. De bevindinge, dat men aldaar zelden de klokken, die 't gemeen dienen, kan hooren, heeft den Heeren Bewindhebberen bewogen op het Oranje-huis, staande aan de noordzyde van de tuin, te plaatzen een uurwerk met een slaande klok, 't geen eene aanmerkenswaardige byzonderheid is.

BY-

BYLAGEN

EN

BEWYS-STUKKEN.

B Y L A G E N

E N

BEWYS-STUKKEN,

In het voorgaande werk aangehaalt, en waar van in het zelve, tot beveſtiging en opheldering van verſcheide zaaken, gebruik is gemaakt.

A.

Geſchil nopende zekere waterloozinge van een huis in den Hage; en de uitſpraak van 't Hof daarop.

GEhoirt by den Hove van Hollant die geſchelen gereſen ende hangende tuſſchen Jan Claisz van Ethen Clager en eyſſcher an die een zyde en Jacob Bartoutsz Verweerer an d'andere; zeggende en proponerende die voirſz eyſſcher, hoe dat in voirleden tyden after ſyn huyſinge dair hy tegenwoirdelic in wonende is, *te lopen plach die Beeke van den Hage, en welke beke dat t'anderen tyden omme zonderlinge redenen den ſelven Hove dair toe porrende geſtopt is geweeſt in ſulken ſchyn, als dat die zelve beeke hair loip aldair niet meer en heeft, gelyc ſy te hebben plach*, Ende hoewel dat na rechten alle huyſingen en erven hoeren watertocht en waterloſinge ſculdich ſyn te hebben, ſoo heeft nochtans belieft de Verweerer voirſz te beletten, als dat die voirſz eyſſcher zyn water niet liden en mach over en deur den erve van den zelven Verweerer *ſtreckende Weſtwert op na de Beeke van den Hage* voirſz. en mits deſen zoo blyft dat water van den voirſz eyſſcher ſtaende op ſyn erve tot zynen groote ſcade en hinder, Ende dat meer is die voirſz Verwr. heeft vaſt an 't erve van den voirſz eyſcher doen ſtellen en maken een heymelycheyt, dair die ſelve eyſcher en ſyn huysgeſin dagelycx grote ſtanc by hebben en lyden in zulcken ſchyn, dat hy tot ſynen goede ſyn voirſz huysgezinne niet wel gebruyken, noch die venſteren van dien opdoen en mach, en dairvan dat oic die onreynigheyt genough in 't openbaer vallende is, wairomme dat die voirſz eyſcher an den voirſz Hove clachtich gecomen is over den voirſz Verwr. en concludeerde dairomme die ſelve eyſſcher, dat by ſententie diffinitive van den voirſz Hove den voirn. Verwr. bedwongen ſoude weſen him zyn water te lyden over en duer zyn *erve ſtreckende Weſt-wairts op na die Beeke van den Hage* enz.

Wair tegens dat die voirſz Verwr. proponeerde enz.

't Voirſz Hof mit rype deliberatie van rade overgewegen alle 't gundt dat tot deſe materie dienende was en zonderlinge gehoirt hebbende

bende dat rapport van den voirſz Commiſſariſſen, die in deze ſaeke geordineert zyn geweeſt, in den name en van wegens myns genaden Heere 's Hertoge van Bourgongie, Grave van Hollant, Zeelant en Vrieslant geſeyt, gewyſt en verclaert heeft, zeyt, wyſt en verclaert voor recht, dat mit rechte en goede redenen die voirſz Jan Claiſz eyſſcher him van den voirſz Jacob Bertoutſz en verweerder becroont en beclaegt heeft, condempneert dairomme den zelven verweerer, dat hy gehengen en lyden ſal, dat die voirſz eyſſcher zyn water ſal leyden en zynen loip en cours nemen op en deur ſyn erve weſtwaerts op ſtreckende na die Beeke van den Hage, mitsgaders &c. Gedaen xv. dagen in Decembri anno M. CCCC. LXIIIJ. Preſent *Gruythuiſen*, *Alcmade*, *Aſſendelft*, *Haekwyn*, *Eycke* en *Werve*; ende vuytgeſproken op ten xxij. dach van den ſelven maend van Decembri (*a*).

B.

Octrooi voor Mr. Jan van Noortich, *om zyn erf en tuin agter zyn huis ſtaande in de nieuwe Weſt-ſtraat met een muur of ſtaketzels te mogen verbreeden.*

PHILIPS by der gratie Godts Eertshertoge van Ooſtenryk, Hertoge van Bourgondie, van Lotryk, van Brabant, van Stier, van Carinthie, van Crain, van Limburch en van Luxemburch, van Gelre, Grave van Habsburch, van Vlaenderen, van Tyrol, van Artois, van Bourgongie, Palsgrave en van Henegouwe, Lantgrave van Elſate, Markgrave van Burgau en des Heyligen Rycx, van Hollant, van Zeelant, van Phirt, van Kyburch, van Namen en van Zutphen, Grave, Heere van Vrieſlant, van den Windismark, van Portenau, van Salins en van Mechelen, onſen lieven en getruwen *den Luyden van onſe Rekeninge te Mechelen*, onſen Rent-Meeſter Generael van Hollant en Vrieſland *Thomas Beukelaer* ſaluyt. Wy hebben ontfangen d'oitmoedige Supplicatie van onſen wel geminden Mr. *Jan van Noortich Canonick binnen de Capelle van onſen Hove van den Hage in Holland*, inhoudende hoe de voirſz Suppliant onlancx gecoft heeft een huys in de *nyeu Weſtſtraat aldaer reſponderende achter in 't Voorhout*, daer zekere leege erve achter aen leggende es onbetimmert; Ende alſoo de voorſz Suppliant gaerne thimmeren ſoude, en ſyn voorſz erve en thuyn verbreden met muyeren ofte ſtakettinge, gelyk die eenige van de andere erven die in 't voorſz Voorhout ſyn met ſtakettingen gedaen hebben, ende de voorſz lege erve inne bevangen, nyetemin hy en ſoude dat nyet derven doen ſonder daerop te hebben onſe brieve van gifte, oirlove en conſente, omme dewelke hy ons ſeer oetmoedelick gebeden heeft en ſonderlinge dat onſe gelieve hem te geven en conſenteren de voorſz lege erve en hem daerop doen expedieren onſe opene brieven, DOEN TE WETEN, dat wy 't gunt des voorſz

(*a*) Geextraht. in het Sententie-boek van den Hove van Holland gequot. G. *fol.* 209.

voorſz es overgemerkt, den Suppliant genegen weſende tot ſyne voorſz bede en Supplicatie, en hierop gehadt 't advys van onſen Rent-Meeſter Generaal en daerna van onſen lieven en getruwen den Luyden en Gecommitteerden op 't ſtuk van onſe Domeynen en Finantien, hebben geconſenteert en geoctroyeert, conſenteeren en octroyeren by deſen onſen brieve, dat de voorſz Suppliant ſyn voorſz erve, ſtaande in de voorſz *nyen ſtraete van achter in 't Voirhout* zal mogen verlengen met muyeren ofte ſtakettinge, ſoo verre als ander ſyne naeſte gebuyren dat nu by ſtakettinge gedaen hebben, mits daer vooren alle jaeren betalende t'onſen proffyte eenen grooten Vlaems in erfſchynſe, welke hy gehouden wert te betalen alle jaere in handen van onſen Rent-Meeſter jegewoordich of andere onſen Rent-Meeſter toecommende, die dair af gehouden werd rekeninge te doene mette penningen van ſynen ontfange. Ontbieden U daeromme en bevelen dat van deſe onſe jegenwoordige gratie, Octroy en conſente onder de conditie voorſz, ghy elk uwe en alle andere onſe Officieren ofte Juſticieren, die 't aengaen of roeren ſal mogen heuren ſtedehouderen, en elk van hem byſonder alſoo hem toebehooren ſal, doet, laet en gedoecht den voorſz Suppliant vryelick, vredelick en volcomelick genyeten en gebruyken ſonder hem daar in te doen ofte laeten geſchieden eenich hynder, letſel of moeyenille ter contraire, want ons alſoo gelieft, nyet tegenſtaende eenige Ordonnantien, reſtrinctien, gebooden gedaen of te doene ter contrarie. Gegeven in onſen huyſe in den Hage voorſz den xvij dach in Julio in 't jaer ons Heeren duyſent vier hondert ſeven en 'tnegentich. Ende onderſtont geſchreven, By myn Heer den *Eertshertoge*, de *Prooſt van Ludick* en *van Sinte Donaes*, *Hies du mont* en ander jegenwoordig (*b*).

Ondergeteykent

NUMAN.

C.

Circumſtantie van de Pooten *in den Hage in oude tyden en geſchil wegens zekeren draai-boom aldaar.*

Achtervolgende ſekere voirgainde appoinctemente by den Hove van Hollant gegeven tuſſchen *Jan van Aſſendelſt*, Rentmeeſter van Noirthollant an die een zyde en *Jan Pyll*, geſwoeren Bode van den Hoogen Heemrade van Delflant an d'ander, roerende eenen draeyboom, die die voorn. *Jan van Aſſendelſt* ſeyde by bevele van de Meeſters van de Rekeninge in Hollant en op myns genadichs Heeren coſte voor den wech, gehieten *die Poten*, doen ſtellen hadde, die ſeer gebroken was en ſeer ongalick lach, meynende dair mede te bedwingen den Spuyenaers, dat zy den voorſz wech ſouden helpen maken, gelyk andere dorpen, alſoe die Rentmeeſter van Noirthollant altyd dat bewint dair of gehad hadde, en die Meeſters van der Rekeninge

(*b*) Geextraht. uit 't derde Memor. van Sandelyn *fol.* 12. *verſo.*

ninge niet meer coſten an den voorſz wech paſſeeren en wilden; welke draayboom by den voirſz. *Jan Pyl* afgezaegt was, begerende mitsdien en verſoekende die voirſz Rentmeeſter dat de voirſz Jan Pyl bedwongen worde den voirſz draayboom op ſynen coſte weder te ſtellen en te repareeren, dairop die voirſz Jan Pyl zeyde en bekende dat gedaen te hebben als geſworen Bode en by bevele van den voirſz Hooge Hiemraide van Delflant, dair toe den voirſz Jan Pyl dag gegeven was op huyden den voirſz Hiemrait van Delflant ſyne Meeſteren te doen komen voir den voirſz Hove, omme him te doen advoeren en garanderen, gelyc dit vorder en breder blyken mag by den voirgaenden appoinctemente voirſz, ſoe ſyn op ten dag van huyden gecompareert voir den voirſz Hove *Jan Ruychrok* en *Dirk Poes* voir him ſelven en voir de andere Hiemraden hoir medegeſellen, alſoe ſy collegie van wette ſyn, ſeggende en proteſteerende, dat ſy mit 't guendt dat ſy hier na ſeggen en proponeeren ſullen, geenſins en denken te antwoirden op die beklagte van den voirſz Rentmeeſter van Noirthollant, dan alleen op 't ſtuk van den garand, dair de voirſz dach toe dienende is, ten ſy dat ſy by den voirſz Rentmeeſter rechteliken gedaegt en in cas van nieuwigheden, van reformatie, of van appellatie betrokken worden, preſenterende him dan te rechte te ſtaen en anders niet; Hoe dat waer is, dat die voirſz Hiemrade Jurisdictie hebben en van den hochſten Juſticiers en Officiers myns genadichs Heeren ſyn van Hollant, naiſt dit *ſouverain Hof*, hebben die kenniſſe en 't bewint van allen dycken, dyckaedſen, ſluyſen, wegen, wateringen, en watertochten, mit dat dair ancleeft, *binnen hoeren bedrive en Hiemraidſchip van Delflant* en die Grave van Hollant willende ſynde dyken en landen beſorgen voir laſten van water en voir inbreken, heeft den voorſz Hiemraden een Hantveſte en Privilegie gegeven, onder andere, dat ſoe wat ſy koeren ſullen tot oirbair 's lants, dat hy noch nyemant van ſynre wegen in geene tyden dair tegen ſeggen en ſal, mer dat vaſt en van wairde houden, en dat by den voirſz Hiemraiden over lang vuyt kragte van hoeren voirſz Hantveſten en Privilegien een deuchdelicken en oirbairlicken keure gemaict is, dat nyemende wie hy ſy, geenen Heer-wech opgraven noch drayboom leggen en ſal buten den voirſz Hiemraiden op die hoichſte boete; ende dat contrarie van dien die voirnoemde Rentmeeſter *eenen drayboom doen liggen hadde voir den voirſz Poten-wech*, dat een Heerwech is, dair die voirnoemde Rentmeeſter him ſelven en ſyn ſelfs profyt in geſocht hadde en mynen gen. Heere koſte gedaen te vergeefs en ſonder noot: want hy den voirſz Potenwech al langes hadde doen opſchieten en die aerde van dien doen by grooten hoopen doen leggen en eensdeels van dien in ſyn verdolven veenen doen voeren, meinende mit den voirſz draeyboom den luyden te beletten, dat ſy in hoir lant, dat tenden den Potenwech leyt, niet en ſouden mogen komen noch varen, en dair mede te dwingen of dringen, dat ſy den voirſz Potenwech by de voirn Rentmeeſter alſoe doen opſchieten als voirſz is, weder van nyeus ſouden doen vollen en maken, en dat hy die aerde dan voirt tot ſynen appetitie en voirdele op ſyn voirſz verdolven veenen ſoude doen voeren. Seyden voirt die voirn. Hiemraiden, dat de Procureur Generael ſculdich wair hem te voegen mit den

den selven Hiemraiden, aengesien sy myns gen. Heeren profyt en oirbaer sogten, te weten van de breuken en boeten die synre Genaden aen den voirn. Rentmeester in synen singulieren name als Jan van Assendelft verschenen waren, en oick alsoe wel van dat hy tegen mynen voirsz gen. Heere gebreuckt hadde in 't guendt dat hy een draybboom om syn singulier profyt tot myns Gen. Heeren coste geleyt hadde na synen appetitie, onder 't dexel dat hy Rentmeester van Noirtholland is, als om dat hy mynen gen. Heere in. . . en in costen brengen wilde onder dexel van synen dienst dair myn gen. Heere ongehouden is: want die voirsz Hiemraiden seyden en bekenden dat men in die voirsz Poten-wech altyt gehouden heeft en voirtain noch houden moet buten laste en koste van mynen gen. Heere, *alsoe 't een Heereweg is* als voirsz staet, dair nyemende geen jurisdictie over en heeft noch nye gehad en heeft, dan die voirn. Hiemraiden en *Scout en Scepenen van den Hage als Slyck- en Croost-Hiemraden van den voirsz Hogen Hiemraidt*, en niet van den voirsz Poten-weg alleen, mer oick van den *Beke die dair bezyden loept*, *tusschen den voirsz Poten-wech en den Hove*, *dair sy dat verwulft over hebben gekeurt en doen maken* buten koste of laste van myn voirsz gen. Heere: ende dat die voirn. Rentmeester dat niet ignoreeren nog ontkennen en mach, want hy dat wel wetende en bekennende, ontrent Ste. Katrynen-dache lestleden an Scout en Scepenen van den Hage, Slyck-Hiemraiden voirnoemt, die geen macht en hebben dan him by den Hogen Hiemraiden gegeven en geconsenteert word, gecomen is, an him begerende dat sy den voirsz Poten-wech wilden schouwen: mit meer redenen by den voirsz Hogen Hiemraiden geallegeert: ende behouden der voirsz protestatie, soe advoeerden die selve Hoge Hiemraiden voirsz Jan Pyl, hoeren geswoeren Bode, en namen dat garand dair af an, seggende en sustinerende, dat sy den voirsz dray-boom mit goede redenen vuyt machte van hoere Privilegien en Keuren afdoen doen hadden, presenterende indien die voirn. Rentmeester als Jan van Assendelft in syn singulier naem, alsoe tsynen dienst in 't cleyn nog in 't groot an en gaet, seggen wil, dat die voirsz Keure ondeuchdelic es, en den voirn. Hoog Hiemraiden betrekken wil in cas van nieuwigheyt van reformatie of appellatie, en hy him beyden doe dagen als recht is, dat sy hem dan gerne te regt staen willen en eerder nog vorder niet.

Al gehoirt, is by den voirsz Hove geappoincteert, soe wie van de voirsz partien den anderen aenspreken of actie intenteren wil, die heffe commissie in behoirlycke forme, en den eysch en antwoirde gehoirt van partien, die Procureur-Generael sal als dan wel weten met wien dat hy hem voegen sal willen. *Actum & presentibus ut supra* (1. Maerte M. CCCC. LXIIJ. *secundum cursum. Alcmade*, *Assendelft*, *Eyck*, *Boverie* en *Werve*.

Geëxtraheert uit 't derde Memoriaal-boek van Sweten, *fol.* 50.

D. 1. loc.

Octrooi voor den Hage noopende het bestraaten van 't Noorteinde *en tot dien einde te stellen een tol op alle passerende wagens, karren* &c.

PHILIPS by der gratie Godts Coninck van Castilien &c. allen den geenen die desen onsen brief zullen zien saluyt: wy hebben ontfangen die oetmoedige Supplicatie van onsen lieven beminden Bailliu, Schout, Burgemeesters, Schepenen en Regierders van den Hage in Hollant, inhoudende hoe dat binnen den voorsz Hage een ende straet is, genaamt het Noorteynde, wesende den principalen incomen, uytvaeren en passagie van allen Heeren, Coopluyden, Visschers en anderen, met paerden, wagenen ende karren, commende van Oosten onder die Noortzee, van Amstelredamme, Hoorn, Enkhuysen ofte van den zyde langes die custe van der Noortzee, vaerende ofte ook deur den Hage passerende mit alrehande victuaelgie van zeevisch, soe versch, gesouten, als gedroocht, Haring, Bucxhoorn, Conynen, Reygers, Quax, Pittoirs, Lepelaars, Scholvers, Houtsnippen, Plumers, Ganssen, Entvogelen, Talingen, en diergelyke, die al ter vente deur den Hage en de selve straete moeten passeren, omme gevoert te worden nae onsen Landen van Brabant, Luyk, Maestricht, Coelen en elders, tot swaeren laste en pericule van den peerden die deur die selve straete en moeraffe met grooten cracht moeten ryden en trekken, in vreese en pericule niet alleen van de beesten maer ook van de voorsz geladen waeren, en ook menschen die dikwils in dangiers syn ommegesmackt en in den morassche versmoort te worden, bysonder des winter tyts, en ook by nachte; omme den welken wech te straten met cassy-steenen als behoert, wel van noode soude wesen een merkelyke groote somme van penningen, soe deselve wech meer dan hondert roeden lanck es: welke somme overmits de notoir declinatie van alle de neeringen, wesende onder de gemeente van den Hage, als een yegelyk wel kennelyk es, die voorsz Hage soe seer verachtert, en in groot schulden gecomen is, dat den Regierders aldair niet mogelyk en es te vervallen die nootlicke reparatien van 't Stadthuys, straeten, putten en ander plaetzen die dair van grooten noode syn te doene, waer deur sy niet en souden 't voorsz nootelick werk van den voorsz periculeusen en langen wech geensins konnen volcomen, ten ware dat sy mochten stellen en ontfangen tot makinge van den selven straete voor eenen tyt van twaelf jaeren lank gedurende, een tolrecht, ofte impost op alle wagens en karren die aldaer passeren sullen; om het welk te mogen doen en opstellen sy ons seer oetmoedelyk gebeden hebben, en hen daer af te verleenen behoorlyke brieven van octroy; SOE EYST, dat wy de saken voorsz overgemerkt en hier op gehadt 't advys van onsen lieven en getrouwen den President en andere Luyden van onsen Rade en Rekeninge in Hollant, na dat sy de voorsz Requeste hebben doen stellen in handen van onsen Rentmeester van Noorthollant en bevonden es geweest, dat die voorsz straete seer nootelyk dient gemaekt te wesen, den voorsz Supplianten genegen wesende tot heurluyden supplicatie, hebben geoctroyeert, geconsenteert, geaccordeert

cordeert en gegunt, octroyeren, consenteren, accorderen en gunnen, hen gevende oirlof en consent uyt onser sonderlinge gratie mits desen; Dat sy om den voorsz straete ten meesten oerbaer en minsten koste, dat doenlyk sal wesen, maeken sullen mogen, voor een tyt van ses jaeren lanck geduyrende en achter een volgende, beginnende op huyden datum van desen, opstellen sekeren impost ofte tol-recht op alle de wagens en karren die deselve straete sullen gebruyken: als te wetene op elke wagen geladen wesende met alderley vracht, als menschen, visch, turf, hout, calk, steen, bier, wyn, Zeewant, netten, hoy of andere vrachten, hoe die syn, tot elken reyse gaende en commende, eenen grooten Vlaems, en op elke karre van gelyken geladen wesende een oortgen, op een waege mit misse geladen wesende een deuytken, op wagens comende mit melk, weye, boter oft suyvel, tot alimentatie van de gemeente niet; van de molenwagens gaende of comende met coorn ofte meel, sal den molenaer tot synen laste gehouden wesen te geven van elcke sacke coorens ter molen brengende een deuytgen, en van een achtendeel na advenant, sonder van 't meel yet te betalen: welverstaende dat alle wagens ofte karren bevragt wesende en eens betaelt hebbende, in 't wederkeeren leedich en met geene nieuwe vracht bevracht wesende, ongehouden sullen wesen yet te geven: en dat insgelycx alle wagens met menschen gelaeden, die om heure genoechte op eenige wooningen buyten den Hage ofte tot Scheveninge speelen vaeren, gins ende weder met eens betalende vry sullen wesen: welverstaende ook dat by die van onse Rekeninge eenen geordineert sal worden, die met eenige Gecommitteerdens van den Hage die voorsz straete sal helpen besteden te maken, en voorts hooren en sluyten die rekeninge die dieshalven soude mogen vallen: welke impost ofte tol-recht niet langer geduren en sal dan voor den voorsz tyt van ses jaren, ten ware dat die Supplianten eerst gerembourseert waren van de penningen die hen van noode sal wesen gereet op te brengen, en soe verre sy binnen deselve ses jaeren daer van niet geheel gerembourseert en waren mitten interest van dien, sullen 't selve ons te kennen mogen geven omme daerinne voorsien te werden na behoeren, ende om die voorsz penningen gereet te mogen furneeren, wy hebben den selven Suppliant gegunt en geaccordeert, die te mogen opbringen by belastinge en vercoopinge van renten den pennink sestiene, mits conditien, dat sy uytten jaerlyxen incommen, 't zy by collectatie ofte by verpachtinge van den voorsz impost ofte tol-recht gerembourseert sullen wesen: En op dat niemandt ignorantie en pretendeere van dese onse brieven van Octroye aengaende den impost ofte tol-recht voorsz, sullen die voorsz Supplianten gehouden syn die te doen condigen en publiceeren alsoe men in sulken saeken gewoenelyk es te doene: auctoriserende mits desen die Ontfangers van den voorsz impost ofte tol-recht, om 't selve te mogen innen in der manieren voorsz: Ontbieden daeromme en bevelen den voorsz van onsen Rade en Rekeninge in Hollant, en allen anderen onsen Rechteren, Justicieren, Officieren en ondersaten, wien dit aengaen of roeren sal mogen, heuren Stedehouderen, ende een yegelyk van hen bysondere soe hem behoeren sal, dat sy den voorsz Supplianten van desen onsen Octroye,

Octroye, permissie, accort, en consent soe en in der manieren boven verhaelt, doen laten en gedoegen rustelyck, vredelyck en volcomelyk genieten en gebruiken, sonder hen te doen ofte laten geschien eenich hinder, letsel ofte moeyenisse ter contrarien; want ons alsoe gelieft. Des t'oirconden soe hebben wy onzen zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onser Stad van Bruyssele den 20. Januarii 1561.

Op te ploye stont geschreven,

By den Coninck in synen Raede.

Ondertekent, J. DE LA TORRE.

Noch stont op de ploye geschreven; Op huyden den 9. Martii 1561. *stilo Curiæ Hollandiæ*, na dat dese opene brieven van Octroy ten bureele van de Rekenkamer in den Hage gevisiteert syn geweest, soe syn deselve aldaer ter ordonnantie van den Luyden der selver camere geregistreert in 't derde geluwe Registere, beginnende primo Januarii 1555. stilo voorsz. *fol.* 184.

In kennisse van my.

Ondertekent, J. SPLINTER.

Geregistreert in 't derde Memoriaal-boek van den Griffier Barth. Ernst. *fol.* 288. Dit Octrooi is anno 1566 geprolongeert, zie vierde Memor. Ernst *fol.* 125.

D. 2. loc.

den 8. Mey 1582.

Continuatie van 't voorgaande Octrooi, voor den tyd van 2. jaaren.

OP het versoek van Bailliu, Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Regeerders van den Hage, omme te hebben continuatie van den Octroye voor den tyd van agt of ten minsten ses jaeren eerstkomende aangaande den thol ofte impost op de wagens en karren passerende door het Nooreynde van den Hage tot betalinge en onderhoud van de nieuwe steenstraat aldaer; is geappostilleert.

De STATEN VAN HOLLAND hebben tot ontlasting van de Supplianten alhier, aengaende de onkosten die gedragen zyn in 't opmaken van de nieuwe straet in 't Noorteynde van den Hage, en ten eynde dezelve voor het eerste mede behoorlyk mach werden onderhouden, dezelve Supplianten gegunt, geoctroyeert en geaccordeert, gunnen, octroyeren en accorderen by desen, den tholle ofte impost die daer toe tot noch toe is gheheven, als noch gelicht en gecontinueert en ontfangen sal mogen werden ten behoeve als boven,

ven, voor den tyd van twee jaren eerstkomende; Welverstaende soo verre binnen middelertyd daer mede van de onkosten geheelyk bevryt souden mogen wesen, van dier tyd af de voorsz tholle ofte impost sal cesseren, en dat in allen gevalle na de expiratie van de voorsz twee jaeren egeene vordere continuatie dies aengaende verleent zal werden.

E. 1.

Ordre op het schieten van de vaart tusschen Delft en den Hage.

ALsoo 't Hof van Hollant by zekere Ordonnantie of Octroye provisioneel van de K. Majt. in date den xxij. en Februarii lestleden geordonneert was geweest *de vaert tusschen Delft en den Hage ende voorts totten Leysschen Dam* metten eersten aenstaenden bequamen tyt te doen schieten en reynighen in der manieren en tot coste van den ghenen breder in den voirsz Octroye gedeclareert, Soo waren op ten 25 Junii anno XV^c. XLIX. by den voorsz Hove volcomende de voirsz bevele, voirts de Dyckgrave en Hoge Heemraeden geauthoriseert ende geordonneert, omme als doen metten aldereersten te doen procederen tot 't schieten van de voorsz vaert, te disponeren op de platinge van dyen en de penninghen daer toe behouftich omme te slaen, al navolgende den teneur van den voirsz Octroye, ende ten meesten oirbair ende minste quetse ende coste van den Ingelanden ende andere die daer toe gehouden zyn te contribueren, mer wantet als doen gheen bequamen tyt en was, mits 't overvloedich water datter als doen van den hemel viel, was 't effect van dyen ongeeffectueert gebleven, ghemerkt de iegenwoordighe droogte en bequamen tyt, was by den voirsz Hove, den voirsz Dyckgrave en Hoge Heemraden geordonneert en geauctoriseert, ordonneert en aucthoriseert hem 't selfde Hof met desen als noch metten eersten te volcommen 't gunt dat voirsz. es. Gedaen in den Hage den lesten Junii anno 1550. By *Assendelft*, *Zegers*, *Suys*, *Sasbout*, *Snouckaert*, *Weldam*, *Nydtsen*, *de Waert*, *Cats*, *Boot*. In kennisse van my. . . .

Geëxtraheert uit het 2. Memoriaal-boek van J. van Dam, *fol.* 172.

E. 2.

Willem van Berendrecht *geauthoriseert tot den ontfang en 't doen van betalinge, wegens het schieten van de voorsz Vaart.*

OP ten xv^en Junii Anno XV^C. XLIX was by den Hove van Hollant gecommitteert ende geordonneert *Willem van Berendrecht*, Secretaris van den Dyckgrave ende Hooge Heemraden van Delflant, omme de penningen behoustich tot 't schieten van de Vaert tusschen de Leprosen van Delft tot te Vryesen en van daer voirts totten Leydtschen Dam by Ordonnantie van den voirsz Dyckgrave en Hoge Heemraden te innen ende te ontfangen de betaelinge daer van te doene,

mits dat hy gehouden werdt van zynen voirſz ontfank ende vuitgeven te doen rekenige, bewys ende reliqua, daer ende zoo 't behooren zoude, was nochtans 't ſelfde als doen nyet gedaen, als nodeloos, mits dattet doen ter tyt zeer veel water geſtort en gheen oirber en was te ſchieten, ende wantet mits de jegenwoordige droochte althans oirber gedaen es, SOO EEST, dat 't voirſz Hof als noch den voirſz *Willem van Berendrecht* geauctoriſeert en geordonnneert heeft auctoriſeert en ordonneert 't ſelfde Hof mits deſen te volcomen 't gundt dat voorſz es. Gedaen in den Hage by *Aſſendelft*, *Zegers*, *Sasbout*, *Snouckaert*, *Weldam*, *Nydtſen*, *De Waert*, *Cats*, *Boot*, den leſten Junii Ao. 1550.

Geëxtraheert uit het tweede Memoriaal-boek van J. van Dam *fol.* 174.

E. 3.

Taxatie van 't geen de Haag in de onkoſten van 't ſchieten van de Vaart ſal moeten dragen.

ALſoe by ſententie van den Secreten Raed der Keyſerlyke Majeſteit in date den xxijen dach Februarii anno XVc. XLVIIJ. leſtleden onder anderen geordonneert es, dat *die ghemeenen vaert van den Leproſen van Delft af totter plaetſe toe gheheeten die Vryeſen*, gediept en vuytgeſchoten ſoude worden tot gherieve van den gheene die de voorſz vaert gebruyken, of water daer vuyt looſen ende dat die oncoſten van dyen gedragen ſoude werden voer die een helft by die van Delft voirſz, by de *Vrouwe van Arenberge*, als eygenereſſe van den Leytſchen Dam voer een vierendeel, ende voer 't laetſte vierendeel by die van Ryswyck, Ryswyckerambocht, Haech en Haechambocht metten inwonende van den Hage, elcx tot ſulcken portie als by den Hove van Hollant na gelegentheyt der ſaeken geordonneert ſoude werden, ZOO EEST, dat 't voorſz. Hof dyen navolgende omme 't werk van de voorſz. Vaert in deſen iegenwoerdigen bequamen tyt te vorderen, doen convoceren heeft die Regeerders van den Haghe, d'Ambochtsbewaerders van Ryswycker en Hager-ambochten, ende den zelfden voergehouden, dat ſy ſouden met malkanderen accorderen in 't furniſſement van de oncoſten voer heurluyder voirſz quote, bedragende ter ſomme van VJc. L. ponden van xl. groeten Vlaems 't pondt, maer alſoe de voerſz parthien comparerende in competenten getale na veel redenen ten weder zyden gebruikt, verclaerden nyet te connen accorderen in 't gundt dat zy elcx van de voirſz. onkoſten ſouden moeten dragen ende opbrengen, SOO EEST, dat 't voirſz Hof navolgende de voirſz Sententie geordonneert en verclaert heeft, ordonneert en verklaert mits deſen, dat de voerſz van Ryswyk en Ryswycker ambocht, Hage en Hage-ambocht, met die inwonende van der Hage in den voirſz VJc. ende L. ponden dragen en gelden ſullen tot reparatie van de voirſz. Vaert by egaele portie elcx een derdendeel, beloopende de ſomme van IJc. XVJ. pond. XIII. ſtuiv. vier deniers van xl. grooten Vlaems 't pond als

als vooren. Gedaen in den Hage den x[en]. Julii anno 1550. By *Assendelft*, *Zegers*, *Suys*, *Sasbout*, *Snouckaert*, *Weldam*, *Nydtsen*, *De Waert*, *Boot.* In kennisse van my. . . .

Geëxtraheert uit 't tweede Memor. van Van Dam, *fol.* 174. *verso.*

E. 4.

Aen myn Heeren de eerste en andere van den Rade in Hollant.

Request van de Magistraat om een impost te mogen stellen op de bieren, tot voldoening van haar aandeel in de voorsz onkosten.

GEven ootmoedelyk te kennen die Regierders van den Hage voor hen selven en vuytten naeme van de buyren en ingezetenen van der selve Vlecke, hoe dat het selve Vlecke es een van de miserabelste plaetsen, soo van neeringen en rykdommen, elks in heur reguart, als de Keyserlyke Majesteyt heeft in den Lande van Hollant, staende seer hoog in de Verpondinge, soe dat sy deur dien en andere lasten gekomen syn tot groot achterwesen van het Corpus van den Hage en gemeente, syn oeck soe verarmt, datse genoech te niete gekomen syn, sulks dat de Supplianten uyt het Corpus van den Hage geen penningen op en weten te brengen, reguart genomen, dat het Corpus noch schuldich es der Keyserlycke Majesteit heur portie van de ordinaris beeden verschenen St. Jans Misse lestleden, noch die helft van heur portie daer sy op gestelt syn, dat by de Staeten van Hollant die Princelyken Hoochheyt tot synen blyden inkomste geconsenteert es, verscheenen Kermisse anno XV[c]. XLIX. waer vooren sy gegyselt syn, daer van sy de eerste helft betaelt hebben uyttet inkomen van den Hage, en mits dewelke en meer andere lasten, die sy schuldich en ten achteren syn, alle die renten van twee of drie jaeren, aenkomende meest alle miserable persoonen, als Gasthuysen, den Heyligen Geest, Huysitten en Leproosen, hondert gulden 'sjaers, van het oorloghe en andere diversche schulden, bedragende een groote merkelyke somme, ende en weten ook geen penningen uyt te Buyren van den Haghe te vorderen, noch en derven geen capitael omslagh maeken, overmits die groote armoede en faute van neeringe die in den Hage es, als mynen Heeren wel kennelycken es; *Ende alsoe deur 't schieten van de Vaert tusschen Delft en der Vryesen by mynen Heeren geordonneert es, achtervolgende die Sententie van den Secreten Rade, dat by de Supplianten opgebrogt soude werden voer huer portie een derdendeel in een gerecht viercendeel van ses en twintich hondert gulden, het welk bedragen soude twee hondert sestien guldens veertien stuyvers vier deniers van veertich grooten pont*, die de Supplianten, overmits heurluyder groote lasten, achterwesen, en schulden, niet en weten op te brengen, noch en konnen in eeniger wys vinden, hoe of waer mede sy 't sullen mogen vervallen om te betaelen, sulks dat sy Supplianten in groote perplexiteyt en bangigheyt syn,

waer over ſy Supplianten hen keeren tot U Mogende Heeren, biddende en verſoekende, dat by Uwer E. een bequaam middel bevonden moght worden, om deur die ſelfde penningen te vinden en opgebragt te werden met een goede maniere tot ontſlaginge van de ſchamele gemeente van den Haghe, ſonder dat ſy Supplianten het ſelfde begeeren te trecken in conſequentie, en ſullen Uwer E. wel doen.

Op de marge ſtond geappoſtilleert.

Conſent en autoriſatie van den Hove ten einde voorſz.

Het Hof van Hollant reguart genomen op te armoede van de Supplianten, en den ſelven Hove ook eensdeels kennelycken es, heeft 't ſelve Hof geordonneert en ordonneert mits deſen, *dat de penningen van twee hondert ſeſtien ponden dertien ſtuyvers vier deniers, van veertich grooten Vlaemſch het ſtuck, daer de Supplianten op geſtelt ſyn uyt Ordonnantie van den voorſz. Hove, tot diepinge van de Vaert, tuſſchen de Leproosen van Delft en der Vryeſen* van nu voertaen gegeven ende ontfangen ſal werden van elcks vat biers dat in den Hage en in plaetſe daer men gewoonlick es excyns te heffen, gedronken en geſleten ſal werden, ſoo wel komende van Delft ofte elders van buyten, *als ook in den Hage gebrouwen ſal worden*, eenen grooten Vlaems, daerinne contribueren ſullen ſoo wel vrye ende extempte perſoonen, Suppooſten van den Hove, als andere, welken impoſt betaelt ſal worden in handen van den Gecommitteerden van den Hove en van den Hage, al eer de Biervoerders dat bier in de kelder ſullen mogen doen, en ſullen deſelve Biervoerders op privatie van heur officie ende daer toe op arbitrale correctie gehouden weſen alle dagen des avonts naer 't Lof, dat aen te brengen, en op te laeten ſchryven by handen van den voorſz. Gecommitteerden, ende dit geduyrende ter tyd toe, en ſoe lange *de voorſz. ſomme van twee hondert ſeſtien ponden dertien ſtuyvers en vier deniers* ten vollen opgebragt en ontfangen ſal weſen, en langer niet, met expreſſe proteſtatie, dat deſe Ordonnancie of dit accord jegens den ſelfden Suppooſten en andere exempte perſoonen niet getrocken en ſal werden in conſequentie, als daer toe gehouden ofte verobligeert zynde, maer ſal gedaen werden als een liberael ſubſidie en behulpſaemheyt, by den Hove de voorſz. Supplianten voor deſe reyſe alleenlyk gedaen.

Actum den 11. Julii anno X V^{c}. L. by de Heeren *Geraert* Heere *van Aſſendelſt*, Eemskerk, &c Ridder, eerſte Raedt preſiderende, *Geleyn Zegers*, Heere van Waſſenhove, ook Ridder, Mrs. *Cornelis Suys*, *Aernout Sasbout*, *Cornelis van Weldam*, *Charles van der Nytſen*, *Chriſtiaen De Waert* en *Dominicus Boot*, Raedsluyden van Hollant, preſente Raden.

Geteekent, J. V. D A M.

Geregiſtereert in 't tweede Memoriaal-boek van Jan van Dam, *fol.* 177.

E. 5.

E. 5.

Publicatie van 't voorsz consent.

ALsoo die inwoenders van der Hage by Sententie van myn Heeren van den Secreten Raede mede gecondempneert syn te helpen opschieten die Vaert, streckende van den Leprosen van Delft tot an die Vriesen, stellende die quote van dien tot tauxatie en moderatie van desen Hove, die 't Hof gearbitreert heeft ter somme van twee hondert sestien ponden dertien schellingen vier penn: tot xl: grooten Vlaems; Ende want 't lichaem van der Hage niet suffisant en is de voorsz somme alleen te mogen opbrengen, soe heeft 't voersz Hof uyt sonderlinge consideratie tot furnissement van de voorsz somme geordonneert en gestelt op elk vat biers dat binnen den Hage en dependentien van dien gedroncken en gesleeten sal worden, eene groote Vlaems, en dit geduerende ter.tyt toe de voersz. somme opgebracht en gefurneert sal wesen en langer niet. Dair oic inne contribueren sullen alle Edelen en Suppoosten van den Hove, en alle andere vrye persoonen: Welke groote Vls. betaelt sal worden in handen van de biervoeders van den Hage, aleer sy eenich byer sullen mogen leveren: al achtervolgende sekere apostille op de marge van de Requeste by de voersz van der Hage den Hove overgegeven, gestelt, 't welk hier vercundicht werd, ten eynde niemant hier of en mach pretenderen ignorantie. Actum den 12 Julii 1550 ter presentie van *Weldam* en *Boot*, ter audientie van de Rolle gecommitteert.

Geextraheert uit het tweede Memoriaal-boek van J. van Dam, *fol.* 179.

F.

Memorie aangaande de nieuw gemaakte straaten, Gragten, en Burg-wallen, mitsgaders het timmeren van de huysen in deselve zedert den jare 1600 en volgende jaren, voor zoo verre den nieuwen Hage aengaet ofte wat straeten en Burch-wallen aldaar by de Ed. Agtb. Heeren Burgemeesteren ofte by de Magistraat van den Hage doen maeken en afgerooit en gemeeten en van nieuws geordonneert, gestatueert en gekeurt zyn, ende daer het aan haar Ed. Agtb. alleen vry

 staat

ſtaat over te diſponeren, om te conſenteren en te accorderen haere burgers ofte ingezetenen van dien trappen ſtoepen enz. Ende zyn alle deze navolgende partyen geſtelt anno 1675.

EErſtelyk aan de ooſt en zuytzyde van den Hage; zoo is de kade of waterkeeringe geweeſt van de Veen-polder volgens de kaarte gemaakt in de maand Junii anno 1617. van Floris Jacobsz van der Salm geſwooren Landmeeſter, beginnende van het Spuy, gaande voor by het Lammeke groen of bouwhuis van Jan Maertensz de Bruyn, nu Melchior Kemels ooſt aan de Suſterlaen en van daar noort aan tot aan de hoek van de Kikvorsbrugge en daer nedergaande, dat nu genoemt werd de Fluweele-Burgwal tot aan den Bezuiden-houtſchen weg, dat nu hiet de Heere Gragt of einde de Pooten, ende van daar ooſt aan, ende alle het geene dan met den gevolge van dien beooſten en ten zuiden van de voorſz. kade ofte waterkeeringe van de Veen-polder voorſz. is, dat ſyn nieuw-gemaekte ſtraeten en brug-wallen, die by haar Ed. Agtb. uitgegeven of gemaakt zyn.

1. Eerſtelyk zoo is dan een nieuw gemaakte ſtraat, het Lammeken groen-ſtraat met den gevolge van dien; welke voorſz ſtraat by Job Willemsz van Swieten, als Landmeeter en Roimeeſter afgerooit en gemeten is in Auguſti 1644. daar ook onder begrepen is benoorden het Arm-huis en van 't Armhuis aen de ooſtzyde van 't Spuy tot de Staten-gragt van den Hage.

2. Item nog de zuitzyde van de Staten-gragt van het Spuy af tot de Nieuwe haven.

3. Nog de Nieuwe haven van de Zuit-binnen-cingel tot aan de Turfmarkt, die by haer Ed. Agtb. mede geordonneert, en by den voorn. van Swieten afgerooit en gemeeten is in den maand Auguſti 1664. ende alle het geene daar toe nodig was afgekogt en betaalt.

4 Nog beooſten de Turfmarkt van de Nieuwe haven af tot aan de Kikvors-brugge en de Turfmarkt daeronder begrepen, die gegraven is in den jaare 1609. en zoo voort; en de huizen getimmert 1609. 1610 tot 1616. enz. En het water van de Kalvermarkt by haar Ed. Agtb. gevolt, met boomen beplant, geſtraat enz. Als mede de Kromme Pooten van de Korte Houtſtraat tot in de Groote Pooten, insgelyks by den voorn. van Swieten afgerooit en gemeeten in den jaare 1642. in de maand Septemb. en den 28 Mei 1643.

5. Nog van daar nedergaande de Fluweele-burgwal tot aan de Heere-gragt tot den Bezuiden-houtſchen weg of 't einde de Pooten.

6. Item van daar van de Pooten af ofte anders gezeid de Scheelholſche brugge ooſt aan den bezuiden-houtſchen weg, dat men nu hiet de Heeren-gragt tot aan de ooſt-binnen-cingel van den Hage; welke voorſz aframinge en karteringe by den voorn. Van der Salm gedaan is in den jare 1617. en te vooren eerſt ſyn geconcipieert ofte voorgeſtelt om te maeken en graven door het land heen van de Veen-

pol-

polder, volgens de zelve kaarte en meetinge; en de tuinen, landen en blykerye-erven en gronden werden nog van dezelve molen droog gemaelen, en dat door een duiker onder de nieuw gegraven vaart doorloopende, en daar ook molen-geld aan betalen moeten.

7. Nog de zuit en ooſt-binnen-cingel, anders gezeit over de Uileboomen daar haar Ed. Agtb. over ſtoepen, banken enz. te disponeren hebben.

Volgt het Zuider-quartier van den Hage met den gevolge van dien.

1. Eerſtelyk in 't Zuiteinde over de oude Wagen-brugge, beginnende verby de St. Jacobs-ſtraat of anders gezegt het Paddemoes, de Veerkay van de Wageſtraat af tot aan de Spui die gemaakt is of begonnen te maken in den jaare 1624. en de volgende jaren.

2. Nog de korte en lange Kraan-ſtraat tot aan de Bierkay, daar haer Ed. Agtb. over te diſponeren hebben, enz.

3. Item nog de Bierſtraat van de Veerkay af tot aan de Bierkay met de Haag-poorten en uitgangen daarin, als vooren.

4. Nog de Bierkay van de Wageſtraat af tot aan het Spui; welke Bierkay gemaakt en gegraven is in de jaren 1614 en 1615. en de huizen getimmert in de jaren 1616. 1617. 1618. en zoo voort; Waar over haar Ed. Agtb. hebben gediſponeert en geconſenteert, als vooren, ende aen de zuitzyde van dezelve Bierkay van gelyke en op het Delffe Veer Pieter Cornelisz Schrap in 't byltie het eerſte huis op de Bierkay daar onder dak gebragt heeft, dat hy timmerde, en heeft daarvan genoten 150 guld. die haar Ed. Agtb. daar op gezet hadde tot een vereering, die het eerſte huis onder dak hadde.

Volgt nu het quartier beweſten de Wageſtraat.

1. Eerſtelyk de nieuwe Molſtraat van de Wageſtraat af tot de Raamwatering of Burgwal, en mede beooſten de Raemwatering van de Molſtraat af tot aan de Burgwal, en van dezelve Molſtraat tot aan de Veerkay en voort tot aan de zuid-binnen-cingel ofte kleine Bierkay.

2. Nog de weſt-Veerkay van de Wageſtraat af tot aan de Raemwatering die van den voorn. van Swieten doorgerooit, afgepaalt en gemeeten is; de brugge in de Wageſtraet gemaekt in den jare 1644. en de kaay beſteed te maken op den 17. Auguſti 1646, 't welk door ordre van haar Ed. Agtb. geſchied is, enz.

3. Item nog de kleine Bierkay van de Wageſtraet af tot aan de Raemwatering als vooren, ende nog mede de Burgwal van de oude Wagen-brugge af tot aen de Raemwatering of Herders-brugge, daar in den jare 1603 nog niet een huis en heeft geſtaen, maer niet als tuinen en land geweeſt; is dan mede van nieuws gemaakt, en by haar Ed. Agtb. geordonneert op te maken.

Volgt

Volgt de Raemwatering van de nieuwe Groenmarkt af tot aan de Zuit-binnen-cingel van den Hage geconcipieert en geordonneert van haar Ed. Agtb. en afgerooit, gemeeten en afgepaelt door den voorn. Van der Salm en op de kaart aangetekent met getallen, gedaen in Maart 1614. en voort al het geen zedert den zelven jare tot ſtraeten, burgwallen en gragten gemaekt is ten weſten dezelve, en zyn als volgt.

1. Eerſtelyk de Raemwatering of Burgwal van de Groenmarkt af tot aen de Zuit-binnen-cingel in den jare 1614 voorgeſtelt en begonnen te maken, als mede de huizen begonnen in de volgende jaren te timmeren en ook een gedeelte van de Raemſtraet van den jaere 1609. 1610. tot 1622. toe.

2. Nog de Beletten-ſtraet bezuiden het Geeſt-hof.

3. Nog een ſloot of gragt, dat nu gevolt is en tot een ſtraat gemaakt, belegen ten noorden het H. Geeſthof.

4. Nog de Weſt-Nieuwe Molſtraet van de Raamwatering af weſt aen tot in de Boekhorſt-ſtraat, en voort weſt aan tot in de nieuwe Breeſtraet, en dat alles volgens de kaerte onder den voorn. van Swieten beruſtende, van den jare 1640 tot 1645. en zo voorts daar in geſtelt van haer Ed. Agtb. geordonneert en doen maken.

5. Nog de Katerſtraat met den gevolge van dien.

6. Nog de Oog in 't Zeyl-ſtraat.

7. Nog de Herder met de Herderinne-ſtraat van de Raamwatering af weſt aan tot aan de Brouwers-gragt.

8. Nog de Princegragt ten wederzyde van de Groenmarkt af, en de Groenmarkt tot aan de weſt-binnen-cingel,

9. Nog de Boekhorſt-ſtraat van de Princegragt af tot aan de Zuit-binnen-cingel.

10. Nog de Bree-ſtraat van de Laan af over de Prince-gragt heen tot aan de zuit-binnen-cingel, en zoo voort de huizen en tuinhuizen, die in den weg ſtonden tot het maken van de voorſz ſtraat van nooden waren, by haar Ed. Agtb. afgecogt en opgeruimt.

11. Nog de nieuwe Brouwers-gragt, van de Prince-gragt af tot aan de zuit-binnen-cingel; de tuinen mede gekogt als vooren, de erven wederom verkogt en uitgegeven; de gragt daar door gegraven en gemaakt van haar Ed. Agtb. En zyn alle deze landen en gronden meeſt van de Suſters-polder afgegraven, waar van nog mergen ofte molegeld betaalt en vergoeding gedaan moet werden.

12. Nog de Nieuwe Brouwers-ſtraet, van de Brouwers-gragt af weſt op tot aan 't Laenken.

Volgt benoorden de Prince-gragt.

13. De Aſſendelft-ſtraet, die by haer Ed. Agtb. mede verandert, verwyt, vermaakt en afgerooit is, ofte door deszelfs Landmeeter; en de Verkenmarkt daar ondergerekent, en by Van der Salm de jonge gemeeten in Septemb. 1640.

14.

14. Nog de drie Boeren-ſtraat van 't weſteinde af tot de Prince-gragt, welke voorheen altyd een doorloop zynde geweeſt, in de jaren 1643 en 1644 op ordre van haar Ed. Agtb. is verwyt, en ſyn de tuynen afgerooit, gemeeten en gekeurt op 30 voeten breedte; en is ook terzelver tyd de brugge over de Prince-gragt voor dezelve ſtraat gemaakt.

15. Nog de doorloop of Laanken van de Prince-gragt tot in 't Weſteinde voorby de blykerye.

Volgt het Noorder-quartier van den Hage, waarin de volgendé nieuwe ſtraaten op de Paſtoors Warande door haar Ed. Agtb. in de jaaren 1642 tot 1646. zyn geconcipieert, geordonneert en gemaakt.

1. Eerſtelyk het Viſſchersdyk van de Moleſtraet af tot aan de Noortbinnen-cingel toe.
2. Nog de Snoekſtraet, gaende van het Viſſchers-dyk af tot aan de dwerslaan, gaande van 't Slickeynde tot aan de Noort-binnen cingel.
3. Nog de Noortſtraet van de Geeſt af tot aen de Noort-binnen-cingel.
4. Item nog de Breeſtraet van de Geeſt af tot aan de Noort-binnen cingel.
5. Nog de Pieter-ſtraet gaende van 't Viſſchersdyk tot in de Prince-ſtraet.
6. Nog de Prince-ſtraet, gaende van de Molenſtraet tot aan de Noort-cingel.

Het Noort-ooſt quartier.

1. De weſtzyde van de Lange Houtſtraat, daar de huizen getimmert zyn by Van der Maſt, nu 't Logement van de Stad Haarlem, het huys by Harman Jansz Middelkoop, nu 't Logement der Steden Delft en ter Goude, het huis van Dorp en van Kaaſembrood getimmert in den jare 1625. en zoo voort; welke erven zyn gekomen van de oude Doele.
2. Nog mede de Noortzyde van 't Plein, daar de Heer van Nieuwkoop zyn huis opgetimmert heeft, en de Commis King en Claes Dirksz Balkenende in de jaeren 1632. 1633. 1634. en zoo voort; en ook de huiſen beooſten de Vyver; welke erven van de nieuwe Doele gekomen en gekogt zyn.
3. Nog mede de ſtraet tegens over de Koekamp, welke men de Princeſſe-gragt noemt, om dezelve te vermaken hebben haer Ed. Agtb. in de maand Decemb. 1642. alle der luiden huiſen en erven, die daar toe nodig waren en in den weg ſtonden, laten taxeren en waarderen en ook betaalt; welke taxatie gedaen is den 27. en 30 December deszelven jaers, by Job Willemsz van Swieten cum ſuis; en zyn deze navolgende:

Tielman Cornelisz Riedvelt zyn huis en erve voor . .	3150	0	0
Willem Jansz Backen tuyn.	330	0	0
Jan Jansz den boer of Verhorst.	590	0	0
Leendert Claesz. hoenderman huis en erve. . . .	2750	0	0
Leendert Jansz. hovenier.	1750	0	0
Monsr. La Garde huis en erve. . . .	2750	0	0
Adam Harel Apotheker zyn huis en erve. . .	4650	0	0
	15970	0	0

Ende zoo voort; en de oude korte Starelingstraet toegestopt en gevolt, die van de Heere-gragt af ging tot aen de lange Starelingstraet, volgens de kaerte daer van zynde, hebben haer Ed. Agtb. alle deze kosten en nog meer gedaen om de straet en gragt daar te maken, bedragende 15970 guld. en dan nog het maken van de steene brugge met hare vleugels 15 a 1600 gulden.

4. Nog de oost-cingel van den Dorpen-Laan af tot aan de valbrugge van den Denneweg; de Valbrugge by haar Ed. Agtb. gemaakt, de boomen geplant, costen verleent om riolen daar onder door te maken; den Denneweg en Jan Speckenstraatie daaronder gerekent, en voor de monden van Jan Specken-straatie in de maand October 1675 by haer Ed. Agtb de straet doen maken en ook betaalt.

5. De straat tegens over 't Bosch van de Valbrugge af by 't nieuwe Geschuthuis tot aan Gerrit Simonsz van Borgonen, en is de straat gemaekt in de maand Julii 1648, en by de bueren betaalt en by Job Willemsz. van Swieten gemeeten en gerekent wat ieder te betalen hadde. Daar is van den Hage en van de Graaffelykheid tot een vereeringe gegeven tot subsidie van de gemeene bueren 300. gulden.

Ik ondergesz. hebbe de oude en nieuwe kaarte en prothocollen en Registers opgezogt en geëxamineert diesaengaende van jare tot jare die onder my zyn berustende; ook van den jare 1603. en daar uit bevonden wat voor den nieuw aangetimmerden Hage is en voor gehouden moet werden zoo van straeten, kaden, burgwallen en gragten door haar Ed. Agtb. geconcipieert, geordonneert en doen maken zyn, enz. Zoo hebbe ik dezen ondertekent in den Hage op den 26. November 1675.

JOB WILLEMSZ VAN SWIETEN,
Geswooren Landmeeter.

G.

Missive van zyne Excellentie uit het leger tot Alem, *aan de Staten of hunne Gecommitteerde Raden, nopende het fortificeren van den Hage.*

Den 12 *Mei* 1600.

IS by de Gecommitteerden van de Collegien van den Hoogen en Provintialen Rade, die van de Rekeninge ende Magistraten van den Hage, de Heeren Staten overgelevert zekere Missive van syne Exel-

Exellentie, addrefcerende aan de felve Staten oft hare Gecommitteerde Raden, van den vierden defer uit *Alem* gefchreven, ende daer beneffens op het fchryvens van fyn Excellentie aen de voornoemde Collegien fekere propofitie gedaen, ende in gefchrifte overgelevert, ten einde volgende begeerte van fyne Excellentie defe Vlecke van den Haghe met den eerften foude mogen in redelyke defenfie gebragt werden, met alfulke befluitinge en fortificatie, als by fyne Excellentie is goetgevonden, ende dat de Heeren Staten daer toe die van den Hage foude willen affifteren met redelyke fubfidie van penningen en authorifatie van oplichtinge van penningen ende contributien, tot vervallinge van de koften daer toe nodig zynde; ook tot tauxatie van de landen, die daer toe fullen moeten worden aengevaert ende geëmployeert als naer breder inhoud van de Remonftrantie ende verfoek hier naer volgende:

Verthoonen met behoorlyke eerbiedinge den Prefident, eerfte en andere Raden van den Hoogen en Provincialen Raden, die van de Rekeninge in Holland, mitsgaders de Burgemeefteren en Regeerders van den Hage, ten aenfien den Hage was een open plaetfe, aen allen oorden fubject de invafien van den vyant ende andere quaetwilligen, naer voorgaande Refolutie, oft by advys van Uwer E. fyne Excellentie hooger memorie in den jaere 1573 geordonneert heeft, dat men den Hage met eenige fortificatie-werken in goede verfekeringe en defenfie foude brengen, daer toe alrede eenige wercken begonft waren; dan overmits den inval van den vyand hebben defelve voer dier tyd niet volbragt konnen worden, waer door de experientie geleert heeft, wat devafteringe, ruyne, defolatie ende verftroyinge over de huyfen en ingefetenen van den Hage nagevolgt is, ende hoe fchadelyk dat het voor het geheele Land is geweeft, dat men den vyand niet foo wel buyten den Hage als andere omleggende vafte fteden heeft mogen houden; maer alfoo naer het vertrek van den vyand, den Hage wederom bewoont, gepeupleert en metter tyt genoeg van nieuws opgebouwt, en in veel heerlyker ftaet ende wefen dan te voeren gebragt is geweeft; fyn aldaer niet alleen die van de voorfchreve Collegien hen onthoudende, maer fyn federt ook aldaer de bewaerniffen van des Graeffelykheyts Chartres, Regifteren, Rekeningen, Proceffen ende andere fecreten, mitsgaders ook des gemene Lands penningen en Comptoiren van de Ontfangers betrouwt en bewaert geweeft; behalven dat daer mede de refidentie van fyne Excellentie, ende alle vergaderingen en byeenkomften, foo van U E. als de Heeren Staten Generael, en van den Raedt van State, tot een eere, cieraet en magnificentie van de Landen gehouden worden, doch niet fonder merkelyke periculen van den vyandt, die den laetften voerleden jaere (naer dien hy de bevegtinge van andere Koningryken en Landen, die hy alvoerens meende te vermeefteren, heeft moeten verlaeten) de Geunieerde Provintien met alle fyne heyrkragten begonft heeft het oorloghe aen te doen, niet alleen te lande de Steden op de rivieren hen naeft gelegen, pogende te overweldigen, maer heeft ook (door Gods verhinderinge daer van gefruftreet fynde) gemeyndt door den Bommelwaert ende anderfints in het midden van Hollant

ende in den Hage te penetreren, het ſy te lande of door middel van de vorſt, het welk, hoewel hen insgelyks is gefailleert, ſoo en laet hy daerom niet in ſyn quaed voornemen te perſiſteren, meynende met andere middelen ende ook over zee met galleyen ofte anderſints op deze kuſten te landen, en den Haghe ſonder groote reſiſtentie te overvallen, daer hy hem imagineert niet dan goude bergen, ten aenſien van de beuyten, plonderingen ende grote rantſoenen, die hy hem aldaer geheelyken verſekert, te ſullen vinden; gelyk ook de experientie van ouden tyden bewyſt, dat den Haghe, omme een plaetſe te ſyn, is overvallen en geplondert geweeſt, ende dat deſelve t'allen tyden van oorlogen en beroerten heeft geſtaen in menigvuldige ghevaren ende pericu'en; alle 't welke ſyne Excellentie wel bemerkende en ter herten nemende, hadde voor ſyn laetſte vertrek ſelfs de ſituatie van den Haghe beſigticht, ende daer na belaſt, dat by verſcheyde Ingenieurs van gelyken ſouden worden gedaen, omme te letten of met eenige werken van fortificatien den Haghe in redelyke verzekeringe mochte worden geſtelt, op dat die by de inwoonders tegens tamelyk geweld bewaerd mochte worden; ende omme den vyandt ſulke en gelyke aenſlagen geheel uit den hoofde te brengen, heeft mede onlangs ſyne Excellentie aen de Remonſtranten geſchreven de vorderinge van de voorſz verſeekeringe van den Hage UE. ten hoogſten gerecommandeert te hebben, niet twyffelende, of Uwer E. ſullen na haere gewoonlyke ſorgvuldigheyt en voorſigtigheyt, gelyk als tot præſervatie van alle andere Leden van Hollant, deſe ſaeke in ſonderlinge goede recommandatie hebben, en daer toe alle bevorderinge en aſſiſtentie doen, te meer aengeſien ſyne Excellentie verſtaet, niet alleen de eere en reputatie van den Lande, maer ook den dienſt der ſelver aen de præſervatie van den Hage merkelyk gelegen te weſen; heeft daerenboven ſyne Excellentie deſelve ſaeke de Remonſtranten ernſtelyken bevolen, ten eynde ſyluyden op de voorſz verſekeringe ende bevorderinge van dien tydelyk ende rypelyk zouden hebben te letten, ook mede op de middelen daer toe nodig te adviſeren; mids welken de Remonſtranten gehelyken hen onderwerpende de voorſigtigheyt en volkomen ervarentheyt die ſyne Excellentie in gelyke ſaeke is hebbende, ende dat deſelve ſyne Excellentie de gelegentheyt van den Lande, aenſlagen ende voornemen van den vyandt, mitsgaders de middelen omme daer tegens te voorſien, allerbeſt bekent ſyn; ſoude gaerne andermael de fortificatien en verſterkinge van den Hage by handen nemen, en de goede meninge van ſyne Excellentie voor ſoo veel in hen is, volbrengen, alhoewel het ſelve henluiden tot ſeer groote beſwaringe ſal ſtrecken, nademael dat ſy op haere particuliere middelen, die onkoſten van ſoo grooten werk op veel na niet alleen konnen vervallen, ten waere Uwe E. geliefde volgende de recommandatie van ſyne Excellentie, de Remonſtranten met faveur, authoriteyt ende gewoonlyke reſiſtentie, gelyk als andere Leden van den Landen noodſaekelyke verſterkinge behoef hebbende te ſubvenieren; verſoeken daeromme de Remonſtranten dienſtelyk, dat Uwe E. tot ſubſidie van het voorſz werk gelieven de Remonſtranten uyt de contributien van den Hage ofte andere middelen, eensdeels promptelyk, eensdeels op twee of drie jaren te ſubvenieren met

een

een redelyke somme van penningen; ende dat voorts Uwe E. gelieven de Remonstranten te authoriseren ende octroyeren, omme vordere penningen daer toe nodig, by verkopinge van renten en anders op te nemen, onder verband van het Corpus van den Hage, ende alle burgeren ende ingesetenen van dien, ende omme tot het remboursement ende aflossinge der zelve renten en penningen te mogen op de huysen en consumptie binnen den Hage en Haegh-ambacht stellen sulke impositie en collecten als daer toe nodig bevonden sullen worden, mitsgaders ook omme den prys van de afgeschatte landen, erven ende gronden tot de voorsz. fortificatie dienstig te mogen houden op renten tegens den penning twaelf, onder gelyke verbintenisse en hypothequen als vooren, mids de voorsz renten afgelost ende gequeten synde (het welke men gehouden sal wesen te doen soo haest doenlyk sal wesen) de voorsz Collecten en Impositien sullen cesseren ende die van de voorsz Collegien ende andere wederom komen op haere oude rechten ende præ-eminentien ende vrydommen. Dit doende, &c,

Consent tot het fortificeren van den Hage, mits de kosten daarop vallende tot lasten van den Hage, &c.

HEbben de Edelen verklaert, dat syluyden te vreden syn, dat den Hage werde gefortificeert, ende eenige redelyke subsidie daer toe van wegen het gemeene Land gedaen; van gelyken die van Leyden, de andere Steden, (uitgesondert Delft) die dubbelt van de brieven van syne Excellentie ende de remonstrantie ende het versoek voornoemt versogt hebben, omme in den haren te communiceren, hebben in de voorsz. fortificatie geconsenteert, mids dat het selfde geschiede tot laste van die van den Hage, daer toe den selven vergunt is Octroy, Consent en Authorisatie, sulks by hen luyden is versogt.

Voorslag van verscheide Gecommitteerden uit den naam van zyne Excellentie om den Hage te doen fortificeren tegens alle opkomende zwarigheden der vyanden.

Mey 1600.

IN de voorsz Vergaderinge syn gecompareert de Heeren *Cornelis van Nieustadt* en *Francois Vranken*, Raden in den Hogen Rade, *Leonard Kasembroot* en *Nikolaas Kromhout*, Raden in den Provincialen Rade, *Philips Doublet*, eerste Meester van de Rekeninge, *Adriaen Schrevelsz* en *Evert Quirynsz*, Burgemeesteren van den Hage; ende by monde vertoont hebbende hoe dienstelyk, ja noodsaekelyk voor den Lande van Holland en Westvriesland, ende versekeringe van den Hage ende der inwoonderen van dien soude wesen deselve plaetse in redelyke defensie tegens alle opkomende swarigheden te brengen; ook volgende de recommandatie en goede meyninge van syne Excellentie, hebben daer toe ende omme te hebben tot ontgrondinge en vergeldinge van de erven, die in de wallen, gragten, cingelen en

daer binnen begrepen fullen worden, mitsgaders tot een redelyke fubfidie, omme te vervallen de koften by requefte geprefenteert; Daer op delibereert fynde, is by de Edelen en alle de Steden (uytgefondert die van Delft) bewilligt in het verfogte Octroy; maer mits de jegenwoordige befwaarniffe van den Lande, hebben verklaart tot het accorderen van eenig fubfidie niet te konnen verftaen.

Die van Delft verfoeken Copie van de Requefte.

De Gedeputeerden van Delft begeeren eerft Copie van de Requefte, maer verklaerden daerna zulks principalyk begeert te hebben, ten opzigt van de verzogte fubfidie.

Geëxtraheert uit de Refolutien van Holland.

H. 1.

Geding over 't fchoonmaken van de gragt van 't flot te Woerden en wie de Beeke en gragten van 't Hof plagten fchoon te maken.

OP ten voirfz dach (28 Novemb 1465) foe compareerde voir den Hove van Hollant die Procureur Generael van Hollant en was feggende en proponerende, hoe dat de Edele Voirvaders myns gen. Heeren, en omme die bewairniffe en befchermeniffe van defen Lande hebben doen maiken en edificeeren dat flot te Woirden, fonderlinge tegens die Gettichte en Gelrefche, en al ift foo dat alle die geene die mitten voirfz flote befchermt fyn, fculdich fyn die graften van den felven flote te reynigen en te helpen diepen, foo fyn nochtans die dorpen van *Bofcoop*, *Swamerdam*, *Alphen*, *Koudekerke*, *Leyderdorp*, *Nyeucoop*, *Slupyck* en *Rewyc*, die mitte voirfz flote grotelicken befchermt fyn, onwillich en in gebreke die felve graften mitten anderen dorpen te willen helpen reynigen, hoewel nochtans dat him dat een werven en ander werven van wegen myns voirfz genadichs Heeren wegen bevolen is geweeft, dair fy him altyt tegens geoppofeert hebben, en henluyden op huyden dag beteykent is; en concludeerde dairom die voirn. Procureur, dat by fententie diffinitive van den voirfz Hove die voirfz dorpen bedwongen fullen wefen, omme mitten andere dorpen, die mitten voirfz flote van Woirden befchermt fyn, te helpen reynigen en diepen die graften van dien.

Tegens welken eyfch Dirc Claisz him feggende Procureur van defelve Dorpen dag van beraet genomen heeft te veertien dagen. *Prefentibus uts.* (*Alcmade*, *Affendelft*, *Haekwyn*, *Petipas*, *Eycke* en *Werve.*)

Antwoorde,

Op ten voirfz dach (23 Jan. 1465. *Secundum curfum curie*) compareerde voor den Hove van Hollant Dirck Claisz en dede by monde van Mr. Arent van Ommeren fynen Advocaet als Procureur van de dor-

dorpen van *Boscoip*, *Slupick*, *Rewyck*, en andere hoere medegesellen tegen alsulken eysch als die Procureur Generael van Hollant op henl. gedaen heeft, antwoorden en seggen, *hoe dat die Rynlanders dair onder dat die voirsz Dorpen geseten syn nye die graften van den slote van Woirden gereynicht en hebben, mair die selve Rynlanders en sonderlinge die voirsz verweerders syn gehoefslach die Viver van den Hove en andere graften te reynigen en oic den zantwech te onderhouden die tusschen den Hage en Ryswyc gelegen is, dat voirtyts een vuyl ordende plecht te weten*: wairomme die voirsz Procureur qualycken op ten voirsz verweerders geraict is, want na den generalen houfslach soo syn sommige dorpen van desen Lande gehouden die grafte tot Schoonhoven te reynigen en andere die grafte tot Medenblick en andersins.

Ende concludeerden dairom die voirsz verweerders, alsoo dit een nieuwe houfslach wesen en die gescien souden contrarie die oude hoefslach, dat sy dairomme by sententie diffinitive van den voirsz Hove schuldich souden wesen geabsolveert te syn van den eysch, en impetitie van den voirsz Procureur en die selve verweerders presenteerden hoir feyten en vermeeten te proeven in tyden en wylen hunl. des noid wesende.

Omme op welke antwoirde te repliceeren die voirsz Procureur dach genomen heeft te veertien dagen. *Presentibus uts*: (*Alcmade*, *Assendelft*, *Haelwyn*, *Petitpas* en *Eycke*.

Geëxtraheert uit het vyfde Memoriaal-boek van Swieten, *fol.* 203. en 242.

H. 2.

Op 't versoek van Bartholemeus Pertant, *Rentmeester van Noorthollant is gelast den Ambachten en Dorpen van* Nieuweveen, Cralingerambocht *en van* Dorp, *te doen die Hofdiensten, gelyk de andere ambochten, als die vyver van den Hove, die graften, wegen en wateringen schoon te maeken en te houden en proviande te Hove te brengen.*

ALsoe Barthelemeus Pertant Rentmeester van Noorthollant clachtich gecommen is voir minen Heere van Lannoy, Stedehouder Generael en andere den Rade van Hollant, overmyts gebreken wille die deselve Rentmeester hadde aen den Dorpen en Ambochten van *Nuweveen*, *Cralingerambocht* en van *Dorp* roerende den *Hofdienste* als van myns genaden Heere viver en graften, dienende tot zynre genaden Hove in den Hage schoon te maken, oick mede om die wegen, wateringen en provanden dienende totten voirsz Hove, die te houden, te maken en te onderhouden en mede die provanden te bringen gelyc anderen ambochten, die mit hun luyden dat van rechts wegen sculdich zyn te doen en zy tot anderen tyden wel gedaen hebben. Dair en tiegens de voirsz Doorpen zeiden en verantwoirden, dat zy van sulcken diensten sculdich waren vry en exempt

exempt te wesen, en sonderlynge vuyt crachte van zekeren Privilegien en Hantvesten hunl. verleent en gegeven bi wylen Hertoge *Aelbrecht* en Hertoge *Willem van Beyeren*, Graven van Hollant zaliger gedachten, dair van zy den voirsz Stedehouder en Rade die originele en oick copien thoonden, SOE IST, dat de voirsz Stedehouder en Rade de voirsz. partyen in 't lange gehoirt en de voirsz Privilegien en Handvesten wail overgezien en verstaen hebbende, dewelke bezonder niet voirder inhouden noch begripen dan van *Ryemtalen* dairnae zy schuldich zyn in openbairen heervairden te dienen en anders niet, van den welken die een handveste gegeven den buyren van *Nuweveen* by den voirsz Hertoge *Willem* tot zynen wederzeggen gegeven was en niet langer, gewyst hebben, en wysen voir recht, de voirsz Doorpen en Ambochten van *Nuweveen*, *Cralingerambocht* en van *'Doorp*, gehouden te wesen in den Hofdiensten hier boven verclairt te doen en te volcommen tot alre tyt als dat gebuert en van ouds gewoenelicken geweest is. Aldus gedaen in den Hage bi en voir den voirsz Heer van *Lannoy*, Stedehouder generael, die Heer van *Yſſelſteyn*, Heere *Arnt van Gent*, en *Heer Geryt van Zyl*, op ten xxsten. dach van Februario in 't jaer ons Heeren duysent vier hondert en vyftich na den loop des Hoofs van Hollant.

Geextraheert uit het Sententie-boek, gequot. C. *fol.* 21.

H. 3.

Die Buyren van den Ambochte van Hodenpyl *syn ten vervolge des Rentmrs. van Noorthollant gelast te doen die Hofdiensten gelyk andere Ambochten, als die Vyver en graft van den Hove in den Hage, als ook de wegen en Wateringen totten zelven Hove schoon te maeken en te houden, en proviandEN ten Hove te brengen.*

ALso voir myn Heere van Lannoy Stedehouder-Generael en den Rade van Hollant clachtich gecommen zyn die Buyren van den Ambochte van *Hoydenpyl*, seggende, hoe dat *Barthelmeus Pertant*, Rentmeester van Noorthollant hunluyden groote moeyenisse en hinder gedaen heeft van dat hy zeide, dat zy sculdich wairen mynen genadigen Heere te dienen mit eenen halfven riem en volck nae den avenant van den riemtalen; Tiegens welke die voirsz Buyren hoepten, dat zy dair of niet sculdich en wairen te betalen, aengesien dat sy goede brieven van Hantvesten en quytsceldingen hadden van wylen Hertog *Aelbrecht* zaliger gedachten, gegeven in den Hage op ten xxsten dach van Mey in 't jaer ons Heere duysendt vierhondert en een; Waer op dezelve voirsz Berthelmeus antwoorde in den name van mynen genaden Heere voirsz, als dat hy dat voirsz Ambocht niet toegesproken noch eenige moeyenisse gedaen en hadde van hoire riem-

riemtalen te trecken, te gelden of te varen tot eenige Heervairden, 't welke contrarye haire brieven dragen soude, of zy van wairden gewyst werden, mair hadde die voirsz Rentmeester hunluyden in den naeme van mynen genaden Heere voirsz gemoeyet en toegespro-ken hadde in tyden en in wylen dat hy gedient heeft als ander Rent-meesters voir him gedaen hadden van mynen genaden Heeren Hof-dienste, als van zynen viver en graften, dienende tot zynre genaden Hove in den Hage scoon te maken, oick mede om die wege, wate-ringe, dienende totten voirsz Hove te houden en te maken en te doen onderhouden, en mede die provanden t'Hove te bringen, ge-lyk anderen Ambochten die met hunl. dat van rechtswegen zyn te doen en zy tot anderen tyden wail gedaen hadden, mit meer anderen redenen bi den eenen en bi den anderen pertie voirgestelt en geproponeert in hoiren replicken en duplicken, SOE IST, dat de voirsz Stedehouder en Rade de voirsz partien in 't lange gehoirt ende de voirsz Brieven en Hantvesten wail overgesien en verstaen hebbende, dewelke sonderlyngen niet voirder inhouden noch en begrypen dan van riemtalen, dairnae zy schuldich zyn in openbairen heervairden te dienen en anders niet, gewyst hebben en wysen voir recht de voirsz buyeren van den Ambocht van *Hodenpyl* gehouden te wesen in den Hoofdienste hier boven verclairt, te doen en te volcomen tot alre tyt als dat gebuert en van ouds gewoenlicken te doen geweest is.

Aldus gedaen in den Hage by den voorsz Heer van *Lannoy*, Stedehouder-Generael, *Montforde*, *Gent*, *Zyl*, *Cats* en *Potter*, op ten xvjten dach in Maerte Ao. M. CCCC. L. naer den loop des Hoefs van Hollant.

Geregistreert in 't Sententie-boek, gequot. C. *fol.* 31.

H. 4.

Desgelyks is bevolen te doen de Buuren van den Ambachte van Souteveen.

GEsien en gehoort bi den Hove die gedinge dat vuytstaende ge-weest is tusschen die Buyren en Ambochte van *Souteveen* aen de eene zyde, en *Berthelmeus Pertant*, Rentmeester van Noorthol-lant aen die andre, roerende van zekere Hoofdiensten, daerinne de voirsz Rentmeester seide dezelve Buyren gehouden wesen als van myns genadigen Heeren viver, graften en wateringen en wegen scoen te maken ende te onderhouden, en oick zynre genade provan-den te Hove te brengen mit anders dat dair toe behoirt, dair van dezelve Buyren zeyden vry en ongehouden te wesen vuyt crachte van zekere Privilegien en Handvesten van wylen Grave *Floris* van Hollant. 't Hoof wyst over recht, nae dat by hunluyden de voirsz Handvesten en Privilegien wael overgesien en verstaen geweest zyn, dat die zelve Handvesten niet jegenstaende de voirsz Buyren van *Sou-teveen* gehouden te wesen in den Hoofdiensten hier boven verclaert

te doen en te volcomen tot alre tyt als dat gebuert en van outs gewoenlicken geweest is. Aldus gedaen in den Hage by den Heer van *Lannoy*, Stedehouder-Generael, *Montforde*, *Gend*, *Zyl*, *Cats*, *Potter*, en Meyster *Ant. Michielsz*, Rentmeester-Generael van Hollant, op ten xxsten dach in Maerte in 't jaer ons Heeren M. CCCC. en vyftich nae den loop des Hoefs van Hollant. Dair ic mede bi was.

J. BOSSAERT.

Geregistreert *ut supra fol.* 32. *verso.*

H. 5.

Desgelyks is bevolen te doen den Ambachte en Buuren van Moordrecht.

GEzien en gehoirt bi den Hove die geschille die vuytstaende geweest zyn tusschen die Buyren en Ambochte van *Moordrecht* aen die een zyde, ende *Berthelmeus Pertant*, Rentmeester van Noort-hollant aen die andre, roerende van zekere Hoofdiensten dair inne de voirsz Rentmeester seide deselve Buyren gehouden te wesen; als van myns genaden Heeren Viver, graften, wateringen en wegen scoen te maken en te onderhouden, en oick zynre genaden provanden te Hove te brengen mit anders dat dair toe behoirt, dair van dezelve Buyren seyden en meynden vry en ongehouden te wesen vuyt crachte van zekeren Privilegien en Handvesten van wylen Conync *Willem* Grave van Hollant zaliger gedachten. 't Hof wyst over recht, na dat by hunluyden die voirsz Handvesten en Privilegien wail overgezien en verstaen geweest zyn, die niet en begrypen noch mencie en maken van Hofdiensten, dat die zelve Handvesten niet tegenstaende, de voirsz Buyren van *Moordrecht* gehouden wesen sullen in den Hofdienste hier boven verclairt te doen en te volcomen tot alre tyt als dat gebuert en van ouds gewoenelicken geweest is. Aldus gedaen in den Hage bi den Heere van *Lannoy*, Stedehouder-Generael, *Montforde*, *Zyl*, *Cats*, *Wissekerke* en *Potter*, op ten lesten dach van Maerte in 't jaer ons Heeren duysent vierhondert en vyftich na den loop des Hoefs van Hollant. Dair ic mede bi was

J. BOSSAERT.

Geregistreert als vooren, *fol.* 39.

I. 1.

Alteratie van het Placcaet beroerende de Beeke in den Hage, en eenige pointen van dien.

GEhoort by den Hove van Hollant het rapport van Heere *Gerard* Heere *van Assendelft*, Eemskerke, &c. Ridder, eerste Raed pre-

presiderende in den selven Hove, die met den Procureur-Generael Mr. *Quintyn Weitsen*, Raet van den selven Hove, en *Jan Hanneman*, Rentmeester van Noorthollant, inspectie oculair genomen hebben van de Beeke achteromme tusschen de huysen aldaer, en 't Hof alhier loopende, om deselve te doen reynigen en ruymen, naervolgende den Placcate op den XXIX. Julii laetstleden daer op geëxpedieert, SOE IST, dat 't voorsz Hof om redenen by de voorsz Heere van Assendelft verhaelt, 't selfde Placcaet gemodereert en gealtereert heeft invoegen hierna volgende: Eerst dat 't selfde Placcaet in als forteeren sal syn effect en die platingen overal ingehaelt worden na de dispositie van dien soe recht na de lyn als men mach: dat alle privaten en stygeringen uitstekende buyten de platinge, afgebroken en gedemolieert sullen worden, maer die een privaet stellen wil binnen de platinge, sal 't selve wel mogen doen. Van gelyke sal de voorsz Beeke ingehaelt worden aen de noortsyde op 't Hof en uytgesteken platinge, en namelyk de platinge van Joachim Corneliszz, sulks dat die Beeke daer deur niet benout en word. Dat die voorsz Beeke gelyk opgeschoten sal worden totten ouden bodem tot op 't welsant toe, tot coste van de huysinge daer op staende aen die zuytsyde, en ook tot coste van de erven aen de noortzyde op 't Hof gelegen: Dat die Loye-putten by provisie en tot anders geordonneert sal wesen, sullen mogen blyven staen, als die nu syn, elcx op syn eygen erf, en indien de Beeke daer door vervuylt wort, sal den eygenaer gehouden syn tot vermaninge van den voersz Hove dat weder schoon te maken; en indien yemant an de noortzyde op 't Hof geseten in gebreke ware deselve Beeke te doen schoon maken ofte anders in te trekken als vooren, sal de voorsz Rentmeester van Noorthollant 't selfde voor hem doen, en hem 't selfde namaels doen betalen: Dat insgelyks de voorn. Rentmeester tot coste van de riemtalen op doen schieten en opmaken sal die verlaten of sluyskens op de Vyver responderende. Gedaen in den Hage den IX. September XVc. LVI. by Heere *Geryt* Heere tot *Assendelft*, Eemskerke &c., Ridder, eerste Raidt presiderende, Mrs. *Cornelis Suys*, *Aern. Sasbout*, *Cornelis Weldam*, *Carel van der Nytsen*, Heere *Geryt van Renes*, *Dominicus Boot* en *Quintyn Weitsen*, Raetsluyden van Hollant. In kennisse van my.

En was getekent,

J. VAN DAM.

Geëxtraheert uit het vyfde Memoriaal-boek van J. van Dam, *fol.* 189.

I. 2.

Renovatie van 't Placcaet van Koning Philips beroerende de Beeke.

MAURITS, gebooren Prince van Orange, Grave van Nassou, Catzenellebogen, Vianden, Diets &c. Marquis van der Veer en Vlissingen, Heer van St. Vyt, Doesbourch, der stad Grave ende van

van den Lande van Kuyk &c. Gouverneur, Capiteyn-Generael ende Admirael; mitsgaders die Prefident en de Raden over Hollant, Zeelant en Vrieslant, den eerften gefwooren Exploictier van der Kamere van den Rade hier op verfocht, Salut: Dat hoewel ten anderen tyden ten eynde die Beeke ende het water van den Huyfe van den Hage ftreckende van het fluysken Achteromme tot het huys genaemt het Paradys, fyn vryen cours foude mogen hebben, fekere Placcaeten geëxpedieert en gepubliceert fyn geweeft, ende wy nochtans verftaan, dat naer date van dien die felve Beeke met verdere uytfteecken van platinge ende beplantinge van Boomen, metter tydt verfmalt, ende oock dagelyks met vulniffe vervult daer deur naauwer en enger op veele plaetfen gemaekt werdt, impedierende al het felve den vryen cours en loop van de voorfchreve Beecke, wel eer tot koften van de Graeffelykheydt, tot gerief van den voorfz Huyfe gemaekt ende gegraven; jegens al het welck promptelyck dient voorzien, en behoirlycken geremedieert te werden; SOO IST, dat wy u ontbieden en beveelen by defen, van onfent wegen, voor den volcke te verkondigen, ter gewoonlycker plaetfe, en wel fcherpelyck te verbieden allen den geenen die woonaghtig zyn op de voorfchreve Beecke, tuffchen het voornoemde fluysken, en die huyfinge genaemt het *Paradys*, ende aldaer men boomen geplant, uytgeftecken van erven, ftoupen ende privaten, buyten die gewoonlycke platinge gemaackt hebben, dat fy die felve terftont binnen drie dagen na de publicatie van defen afhouden ende ontruymen fonder eenigh wederfeggen.

Gegeven op den Huyfe van den Hage op den 9. Junii 1587.

Geregiftreert in 't tweede Memoriaal-boek van P. Hanneman, *fol.* 52.

I. 3.

Placcaate op de Beek.

FREDERIK-HENRIK, by der gracie Gods Prince van Orangien, Grave van Naffau &c. mitsgaders de Prefident en Raeden over Hollant, Zeelant en Vrieflant, en Schout, Burgemeefters en Regeerders van 's Gravenhage, den eerften gefworen Exploictier hier op verfogt, Saluyt; Alfo t'anderen tyden verfcheyde Placcaaten, Keuren en Orodonnantien geexpedieert en gepubliceert zyn geweeft, ten eynde de Beeke en 't water van den Hage fyn cours foude mogen hebben, wy nochtans bevinden, dat nae date van dien dezelve Beeke met vordere uytftecken van plaetingen, ftoepen, pielaren, privaeten en andere beletfelen metter tyt verfmalt en ook dagelycx met vuylniffe vervult en daer door nauwer en enger op veele plaetfen gemaekt werd. Dat mede het waeter van de voorfz Beeke by verfcheyde perfoonen en op veel plaetfen uyt dezelve Beeke geleyt en gediverterrt word, impedierende alle 't zelve niet alleen den vryen cours en loop van de voorfz Beeke, wel eer tot kofte van de Graeffelykheyd en noodig gerief van den Hove, de vyver en cingelen van dien, mitsgaders van den Hage, gemaekt en gegraven, maer ook

ook den selven loop en cours van de zelven Beeke en waeter (bysonder des somers en soo wanneer het waeter laeg is) genoegzaem geheel verhinderende, waer door ook het waeter in tyde van Brand en anderzints nodich, niet alleen aldaer ontbreekt, maer ook gecauseert werd een groote stank, niet sonder apparentie van infectie van de lucht daer op te volgen, ten zy daer tegen promtelyck en behoorlyk werde voorsien, SOO IST; dat wy u ontbieden en bevelen by desen, dat gy terstont en sonder vertrek of dilay van wegen de Hoge Overigheyt openbaerlyk ter plaetse daermen gewoon is alhier in den Hage publicatie te doen vercundicht, gebied en beveelt allen den geenen die woonagtig zyn op de voorsz Beeke ofte aldaer gehuyst en gehooft zyn, en boomen, uytsteeken van erven, platingen, timmeringe, stoepen, privaten, pishuysen ofte andere beletselen gemaekt hebben, staende ofte dienende inde voorsz Beeke, dat sy binnen den tyt van een maend na publicatie van desen of en ontruyminge daer van doen, sonder eenig wedersseggen, op te verbeurte van 25. ponden te xl. grooten Vlaems 't pond, en dat vorder eenen yegelicken sal gehouden wesen voor syn huys ofte erve te plaeten mit eene muur ofte ten minsten met goede eycke planken, laetende de waterloop van de voorsz Beeke ten minsten vier voeten breed en dezelve plaetinge alsoo te onderhouden ten euwigen dagen 't heuren kosten, makende dezelve platinge zoo recht na de lyn als mogelyk wesen zal, volgende de aenwysinge by den Contrerolleur van den Hove en Fabrykmeesters van den Hage te doen. Ende dat alle andere plaetingen, stoepen, pilaeren, timmeringen en steygeringen, uytsteekende buyten de voorsz rechte platinge, ingehaelt, afgebrooken en gedemolieert zullen moeten werden binnen den voorseyden tyt en peyne als vooren. Ende sullen die geene die op ofte aen de voorsz Beeke woonende zyn, haer privaeten moeten stellen binnen de voorsz platinge, zulx dat de vuyligheyd of materie buyten de Beeke werden gehouden. Dat voorts dezelve Beeke by publycke besteedinge opgeschooten sal werden totten ouden bodem op 't welsand toe tot coste van de eygenaers van de huysen en erven daer op staende en gelegen, volgens de repartitie daer van te maken. Ende indien yemand in gebreke waeren de voorsz uytsteeken van erven, plaetingen, timmeringen, stoepen, privaeten, pishuysen ofte andere beletselen in te trecken als vooren, dat sulx van wegen de Hoge overigheyd voor hem gedaen sal worden en de kosten by parate executie van de onwilligen ingevordert. Dat mede van nu voortaen niemand en zal vermogen eenige waterloosen te maeken omme 't voorsz waeter uyt de voorsz Beeke te diverteren, op een boete van 50 ponden, en dat alle waterloopen voor desen uyt de Beeke gemaekt, binnen den tyt van agt dagen eerst comende sullen werden toegedampt en gestopt op gelyke peyne van 50 ponden als vooren. Ende ten eynde de voorsz Beeke nae desen niet wederomme met allerley vuyligheyd en werde vervult, dat metten eersten ter plaetsen daer sulx nodig sal werden bevonden, gesteeken en gemaekt sullen werden verscheyde roosters. Ende dezelve Beeke alle drie maenden ten minsten en meermaelen des nood en oerbaer zynde, beschouwt en gevisiteert sal werden. En sullen de executie van de boeten voorsz gedaen

daen en geinnet werden by den Procureur Generael van den Hove en voorts by den Officier van den Hage. Ende ten eynde dese Ordonnantie te beter in alle hare poincten mach werden geobserveert, soo ontbieden en beveelen wy den voorsz. Procureur Generael, den Bailju en Schout van den Hage en allen anderen, die desen eenichzints aengaen mach, dat sy tot nacominge van alle 't gunt voorsz es, procedeeren en doen procederen, ook met afneminge van de voorsz peynen, sonder faveur, dissimulatie ofte verdrach. Gegeven in den Hage onder de zegelen van Justitie van de voorsz Hove ende saeken van den Hage respectivelyk hier op gedrukt. den 27. Juny 1634.

Geregistr. in 't zesde Memoriaal-boek van Criep, *fol.* 72. *verso.*

I. 4.

Publicatie op 't reinigen van de Beek

DE President en Raeden van den Hove Provinciael, mitsgaders Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Regeerders van 's Gravenhage, doen te weten alle die geenen die woonen, huysen, gronden ofte erven hebben, aen of op de Beeke alhier, dat sy heurlr. huysen of woonplaetsen van 't eynde van 't Noorteynde af tot achter 't huys genaemt de Goude Leeuw toe, op 't wellant ofte den bodem toe, sullen hebben schoon te doen maken, binnen den tyd van veertien dagen, zynde Saterdach den xiij. September toecomende, op de boete van ses guld. voor de eerste reyse, en dubbelde boete soo 't werk agt dagen daer na op de naschouw, die wesen sal den xx September daer aen volgende, ongemaekt bevonden sal werden, en sal als dan 't ongemaekte werk besteet worden tot kosten van de gebreekigen, boven de voorsz dubbelde boeten, inhererende voorts den Placcate in den jaere 1634 desen aengaende geëmaneert, waer toe om kortheyts wille word gerefereert en neffens desen mede is gedaen affigeren daer 't behoort, met meeninge van 't selve Placcaet in 't voor-jaer 's jaers 1643 ten effecte te sullen doen stellen. Gedaen by de voorsz. Collegien den xxx. Augusti 1642.

I. 5.

Authorisatie om de Secreten en pishuizen, staande op de Beek te doen stoppen.

ALsoo niet tegenstaende voorgaende Interdictien en Placcaeten op het wech nemen en amoveren van de pishuysen, privaeten uytkomende op de beeke alhier, men egter bevonden heeft, datter nog menichte van privaeten en pishuysen by veele op nieuws syn gestelt en wederom geopent, SOO IST, dat de President en Raden van den Hove Provinciael en Schout, Burgemeesteren, Schepenen en

en Regeerders van 's Gravenhage haeren Fabrykmeester en Controlleur respectivelyken geauthoriseert en gelast hebben, gelyk sy geauthoriseert en gelast worden by desen, by provisie van 't eynde van 't Noorteynde af tot in de Vyver toe alle de bevonden Secreten en pishuysen binnen den tyt van een maend nae de publicatie deses bequaem en suffisantelyk te doen stoppen en toe te maken tot koste van de overtreders van de voorige Placcaten en Ordonnantien, op peyne dat soo wie na de voorsz tyt bevonden sal werden eenige van de selve te hebben geopent ofte op nieuws gestelt, deselve na rigeur van het Placcaet in den jaere 1634. gepubliceert, sonder conniventie paratelyk sal werden geexecuteert. Gedaen by de voorsz Collegien den xv. Augusti 1646. gepubliceert met de Clocke van 't Raethuys den 27. Augusti 1646.

I. 6.

Authorisatie op Deken en Hooftmannen, om de Spekverkoopers, eenige vuiligheden in de Beecke werpende, te bekeuren.

SChout, Burgemeesteren, Schepenen en Regierders van 's Gravenhage gehoort hebbende de klagten van Deeken en Hooftmannen van de Buyrt van 't kort Achterom en Gortstraetje alhier, dat niet tegenstaende voorgaende Keure en stricte Ordonnantien, eenige buyren haer vervorderen haer vuylnisse in de Beeke, en insonderheyd, by eenige Spekverkoopers, die soo nu en dan in de selfde buurte komen woonen, werd gepleegt, en dewyl 't zelfde niet bequamer geacht word te konnen werden geweert, als by de naeste buuren, wanneer de selve daer toe souden mogen werden geauthoriseert; SOO IST, dat Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Regeerders voornt. na overleg van saeken, omme alle stank, putrefactien, en pestilentiale luchten voor te komen, Deeken en Hooftmannen in der tyt geauthoriseert en magtig gemaekt werden mits desen, de bekeuringe te doen van alle de voorsz buuren, en insonderheyt, de Spekverkoopers, die eenig bloet, gedarmte, schrapsel, of eenige andere vuyligheyt in de Beeke souden mogen comen te werpen, en sullen mede de voorsz Spekverkoopers geen van de voorsz gespecificeerde vuyligheyt langer vermogen in huys te houden als vierentwintig uuren, die sy als dan sullen moeten doen uytbrengen des morgens vroeg voor 't openen van eenige winkels of des avonts na het sluyten van deselve, en voorts gehouden zyn, haer vuyligheyt te doen weg haelen in een besloten bak, en geen vuyligheyt vermogen te werpen op de gemeene vuylenswagens, die dikwils langen tyt stil blyven staen, daar door als dan grooten stank werd veroorsaekt; op peyne soo wie contrarie bevonden sal werden te doen, ten behoeve van de gemene buyren verbuuren sal de somme van ses gulden, telkens en soo menigmael zy bevonden sullen werden contrarie deses te hebben gedaen, en sullen de boetschuldige daer vooren paratelyk werden geexecuteert. Gedaen ter kamere van Burgemeesteren voornt. op den 4 April 1656.

Com-

I. 7.

Commissie om de Beek te visiteeren.

DE President en Raden van den Hove van Hollant, Zeelant en Vrieslant, de Raden en Meesters van de Rekeninge der Domeynen van de Heeren Staten van Hollant en Westvrieslant, en Schout, Burgemeesteren en Regeerders van 's Gravenhage: alsoo bevonden wert, dat niet tegenstaende verscheide ordonnantien op het schoon maken, schoon houden, en tegen het versparren van de Beeke, loopende nevens het Achteromme alhier in den Hage van tyt tot tyt geëmaneert, deselve Beeke sodanig wert geincommodeert en beleyt, dat syn vrye cours daer door niet alleen wert verhindert, maer dat ook deselve genoegsaem ontoegankelyk wert gemaekt, omme by brant en andere ongemakken (dat Godt verhoede) daer aen te komen, waerinne dient voorsien; SOO IST, dat de President en Raden van den Hove voorsz, de Raden en Meesters van de opgem. Rekeningen en Schout, Burgemeesters en Regeerders van 's Gravenhage gesamentlyk hier mede gelast en geauthoriseert hebben, lasten en authoriseren by desen Pieter Floris van der Salm en Johannes van Swieten gesworen Lantmeeters, omme ten spoedigsten de voorsz Beeke by provisie van onderen van het sluysken af, leggende achter de Capelsbrugge tot aen het Hofpoortje, van huys tot huys te gaen inspecteeren, en de bewoonders van deselve huysen afvorderen haer acten, die sy tot het overtimmeren van de voorsz Beeke souden mogen hebben: houdende daer af notitie hoe verre zy haer voorsz acten in hoogte, breette, en anders gevolgt en geëxcedeert hebben. Sullen mede hen pertinentelyk informeren wat persoonen egeene acten hebben, en hoedanig sy de voorsz Beeke egter hebben betimmert, beleyt of anders geincommodeert: leverende daer af over (haer besoigne voltrokken synde) een pertinent verhael, met een kaertje daer toe dienende, houdende de pertinente wyte van de voorsz Beeke agter ieder huys, omme al 't selve gesien, verder sodanig gedisponeert te werden als men ten meesten dienste van de voorsz Beeke met 't gunt daer af dependeert sal bevinden te behooren. Gedaen in den Hage den 27. April 1662.

Geregistr. in 't zevende Memoriaal-boek van Adr. Pots, *fol.* 219.

K.

Ordonnantie van 6 pond. grn. Vlaems ten behoeven van de Kapellanen van de Hof-kapel voor het doen van de Misse voor den Raed.

Aen myn Heeren den Stadhouder-Generael van Hollant, Zeelant en Vrieslant.

GEven ootmoedelicken te kennen de gemeene Cantoren, Capellanen Domestyck van der Collegiael der kercke op 't Hof in den Hage,

Hage, hoe dat t'anderen tyden by uwen Predecesseurs Stadhouderen en Raden van de Kon. Majesteyt zeekere Ordonantie gemaect is, daer by den Supplianten tot commoditeyt en gerief van de Heeren van den Rade belast ende geordonneert is voor den inganck van den Camere alle dagen des 's morgens precifelicken up een prefixe ure te lesen in Sint Yvo Cappelle een lesende Misse, die de Heeren van den Rade ende Camere van den Rekeninge aldaer commen hoeren, te weten des somerdaechs te zeven uren en des wynters te acht uren, die de Supplianten passelycken en precifelicken verbonden zyn te doen, ende daer op waer te nemen; Ende en is het zelve niet vreemt, want van gelycken geuseert wort in den Raet van Brabant, Vlaenderen en in den groeten Raet van Mechelen, vuyt sake van welcken verbonden dienst van de voorsz dagelycxe cotidiaen Misse, zyluyden nyet meer tot nog toe genoten ofte geproffiteert en hebben by assignatie up ten Rentmeester van de Exploiten dan alleenlyken vier pont grooten Vlaems tsjaers, 't welk emmers te zeer weynich es, en te zeer sober loon omme alsulcke lasten te dragen, als UE. kenlick es, maer behoeren die Supplianten ter cause van dezelve lasten tot heurluyden competentie daer af te genieten een redelick en betamelick loon van acht pont grooten Vlaems tot onderhoudinge van Gods dienste, omme die te perpetueren en te doen vestigen op den incoemste van den voorsz Exploeten, sonder eenige prejudicie ofte hinder van 't Keysers Domeynen; Oetmoedelick daeromme biddende dat UE. met mynen Heeren van den Rade en Rekencamere sal gelieven te ordonneren den Rentmeester van den Exploeten tot onderhoudenisse van de voorsz dagelicxe Missen en lasten in supplemente alle jaers te betalen den Supplianten op vier quartieren des jaers acht ponden grooten Vlaems, ofte zoo veel min ofte meer als uwe E. ende Mogende Heere goetduncken sal, regart nemende op 't voorsz verbant ende laste, ende hier op te doen expedieren behoorlycke descharge en ordonnantie op ten Rentmeester van den Explote. Dit doende &c.

Op te marge van de zelfde Requeste stont geschreven,

Hier op gehadt het advys van den Camere van de Rekeninge, accordeert den Supplianten ter cause in den text van desen geroert jaerlicx de somme van zes ponden grooten Vlaems, ordonnerende den Rentmeester van den Exploten in den tyt wesende de zelfde somme te betalen in gewoonlicke dagen en termynen, mits dat hem 't zelfde desen voor eens en de quytancie daer op dienende telcken overbreyngende weder in rekeninge gepasseert sal werden daer en soe 't behoeren sal. Actum by den Stadhouder Generael en Rade van Hollant den viij^en. Octobris anno 1551. ondergeteykent.

J. DAM.

Geschreven na den originelen brief.

L.

Aggreatie van den perzoon van den koper van de Kastelenye.

Aen den Ed. Hove van Hollant.

GEeft reverentelyk te kennen Francois van Dorsten burger alhier, dat hy Suppliant op den 25. deser maent January 1674 op de audientie van de Rolle van den Ed. Hogen Rade by astrekken des zegels is koper gebleven van de conchergerye en Castelenye van desen Hove in sulker voege als de predecesseuren deselve hadden bedient gehad en bewoont, voor een somme van 21200 guldens; alle 't welke de Suppliant heeft nodig geagt U Ed. Mog. in alle gedienstigheit te notificeeren en daer nevens ootmoedelyk te versoeken U Ed. Mog. gelieven haer het selve wel te laten gevallen en den Suppliant in syne functie als Concherge en Kastelyn van den Hove te doen erkennen en van de oude regten en preëminentien daer toe en aenbehoorende te doen jouisseren. Dit doende &c. was ondertekent.

G. VAN ADRICHEM.

Op de margine stont geappostilleert.

't Hof van Hollant haer geinformeert hebbende op de bequaemheit van den Suppliant tot de Conchergerye en Kastelenye van desen Hove, verklaert den Suppliant daer toe te houden voor aengenaem, en ordonneert, dat dese Requeste en Apostille in de Memoriaelboeken sal werden geregistreert. Gedaen in den Rade den 30 January 1674. my present en was ondertekent.

ADR. POTS.

Geregistreert in 't veertiende Memoriaal-boek van Adr. Pots, *fol.* 326. *verso.*

M.

De Major Montenaeken *tot Poorter van 't Hof aangestelt.*

Extract uyt het Register der Resolutien van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollandt ende Westvrieslant genomen op.

Den 1. *April* 1707.

DE GECOMMITTEERDE RADEN van de Staten van Hollant ende Westvrieslant, hebben mits het Overlyden van Si-

Simon de Briêne, synde geweest Portier van het Hoff, naer voorgaende deliberatie in de plaetse van den voorn. Briêne, aengestelt ende geëligeert *Gerrit Montenaecken*, synde nu Major van het voorsz Hoff, ende sal mits doende alvoorens den Eed van suyveringe volgens 't formulier begreepen in het geresolveerde van de Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslant van den 24. February des jaers 1656: gegeven werden Commissie in debita Forma.

Gedaen in den Hage den 1. April 1707.

Onderstont,

Accordeert met het voorsz Regiser.

Was geteekent,

SIMON VAN BEAUMONT.

N.

Commissie voor Willem van der Cruyse, *om de agterpoorte van den Hove te bewaren.*

KAERLE, by der gracie Goeds Roomsch Keyser &c. Allen den geenen die desen onsen brief zullen zien, Saluyt. Alsoe die bewaernis ende woninge van den achterpoerte van onsen Hove in den Hage mit hueren toebehoeren die Jouffrou *Margriete Hoichdans* tot hueren sterfdach toe gehouden en bewoent heeft, by heuren overlyden wederomme gevallen es tot onser dispositie en *Willem van der Cruys* Exploictier in onse Camere van den Raide in Hollant huer zoen ons oetmoedelyk daeromme gebeden heeft, gemerct sunderlinge zynre olderen diensten in den voerleden tyde, doen te weten, dat wy om 't goet aenbrengen ons gedaen van den persoen van den voern. *Willem van der Cruys* ende in der voersz consideratie den zelven Willem by goetduncken van onsen lieven getrouwen Ridder van onser oirderen en Stadhouder Generael van Hollant den Grave van Hoichstraeten en eenige andere onser Raide gegonnen en geconsenteert hebben, gonnen en consenteren midts desen onsen brieve, de voorsz wooninge van der *Achterpoerte van onsen Hove in den Haige* mit hueren toebehoeren, vuytgesondert *den boomgert gebeten den Koeltuyn*, die wy om redenen voortan aen ons houden willen, en dair toe die gaigien en wedden dier dieslang toe gestaen, die wy oick mit desen gextingueert willen hebben, om de voirsz Achterpoert mitte toebehoeren als anders te bewoenen, besitten en te gebruyken gelyk syne moeder en andere dier te voerens tot haer toe gedaen hebben, tot sulken eeren, preëminentien, libertyten, vryheden, proffyten en vervallen als daer toe staen, duerende tot onsen wederseggen. Ontbieden daeromme en bevelen den voorsz onsen Stedehouder, onsen eersten Raid en die andere Luyden onser Camer van den Raede in Hollant ende allen anderen onsen Rechteren en Justicieren,

ren, dat ſy den voirn. Willem van der Cruys van deſen onſen gracie, belieſſenis en conceſſie in der vougen en manieren als dat boven verclaert ſtaet, doen laeten en gedogen ruſtelick, vredelycken en volcomelyc genyeten en gebruycken ſonder hem te doen of te laeten geſchien eenich hinder, letſel of moeyenis ter contrarie, want ons alſoe gelieft. Des t'oirconde hebben wy onſen zegel hier aen doen hangen Gegeven in onſen Stadt van Bruyſſel vijen. dach van Februario in 't jaer ons Heeren XVc. XXXJ., van onſen Keyſerrycke 't IJde. en van onſen andere Ryken van Caſtilien &c. 't XVJe. Onder op te ploye ſtont geſchreven by den Keyſer.

Getekent,

HERDINCK.

Geëxtraheert uit het 1. Memoriaalboek van J. de Jonge *fol.* 117.

O.

STATUTA CAPITTULI CAPELLE COLLEGIATE DIVE VIRGINIS MARIE CASTRI HAGENSIS.

I.

Anno Domini milleſimo quadringenteſimo viceſimo nono ultima die Septembris Capitulo ſufficienter indicto ſuper ordinandis citatis ad hoc omnibus Canonicis Capitularibus & non Capitularibus preſentibus & abſentibus. Ordinaverunt concorditer Decanus & Capitulum quod de cetero annuatim celebrarentur tria Capitula generalia, videlicet primum ultima Septembris, ſecundum ultima Januarii, tertium ultima Maji ad ſupplendum defectus Capituli, ſi qui fuerint & ad ſtatuenda & ordinanda nec non interpretanda ſalubria & utila Capituli. Et durabit quodlibet tale Capitulum generale per tres dies continuos, niſi Feſtum aliquod impediat & per Capitulum aliquis dies ſuſpendatur & transferatur. Ad que quidem Capitula generalia tenentur venire omnes Canonici Hagenſes in Hage reſidentes, vel voces eorum alicui Canonicorum ſuis patentibus litteris committant, alioquin non habebunt materiam congregandi de ordinatis ac ordinandis in quolibet tali Capitulo generali; Et diſtribuetur in quolibet die dictorum trium Capitularium generalium cuilibet Canonico Capitulari reſidenti & Capitulo intereſſenti quinque ſolidos Hollandenſes, Decano duplum, Capitularis enim Canonicus volens gaudere preſcriptis diſtributionibus intrabit Capitulum quolibet die predictorum trium Capitularium hora conſueta ſub primis ante Precioſa in conſpectu Domini permanens uſque in finem Capituli, niſi de ſpeciali licentia tunc preſentium Decani & Canonicorum exire oporteret. Quod ſi aliquis etiam Canonicorum pro aliqua die vel diebus protunc abſens fuerit vel ſe abſentaverit a Capitulo

pitulo tali generali dicta distributione illius diei vel dierum pro rata temporis distribuendum ratione illius Capituli generalis carebit.

II.

Item Decanus sive Canonicus decedens ante nonam cantatam & completam in Ecclesia collegiata Hagensi & hoc ipso die assumptionis gloriosissime Virginis Marie de grosso illius anni non gaudebit, sed illius anni grossum cedet sibi pro anno gratie; Verum si superveniat usque post nonam predicti festi cantatam & conpletam lucratus erit fructus groβos illius anni, & grossi fructus anni sequentis sibi cedent pro anno gratie, dummodo capax grossorum fructuum fuerit & annos exspectationis exspectaverit & compleverit.

III.

Item Decanus vel Canonicus decedens gaudebit de restantiis per eum deservitis in vita sua, ita quod executores testamenti sui recipient huiusmodi restantias & disponent de illis secundum voluntatem, dispositionem aut ordinationem Decani vel Canonici testatoris decedentis, Et si, quod absit, intestatus decesserit, tunc Decanus & Capitulum secundum consensum & consilium proximorum venientium ab intestato disponent & ordinabunt de hujusmodi restantiis pro salute anime defuncti Canonici, prout salubrius & honestius ipsis videbitur expedire, similiter si Decanus mortuus fuerit, disponet Capitulum cum consensu & consilio proximorum ut supra.

IV.

Item quilibet Canonicus decedens aut suam prebendam resignans vel permutans vel per devolutionem aut vacationem, privationem vel alias quovismodo ipso beneficio seu prebenda carens dimittit unam perpetuam memoriam in Capella Hagensi, etiam quilibet Canonicus honoris aut perpetuus Vicarius, pro qua dabit semel xxxij. libros Holland. aut xxxiiij. lib. Hollan. annue perpetui redditus & bone monete talis sicut a grossis fructibus Capituli levantur, Et similiter Decanus duplum pro duabus memoriis, Et si quis predictorum non dederit, non recipietur aliquis in locum sui per resignationem aut permutationem, quin satisfaciet pro illo ad cuius prebendam venire voluerit.

V.

Item Decanus sive Canonicus de novo recepturus recipiendus ante ejus admissionem ponet fidejussorem Capitulo de eadem memoria fundanda infra mensem, postquam contigerit eum permutare, resignare, decedere vel per devolutionem, vacationem, privationem vel alias quovis modo alienari a decanatu sive prebenda Hagensi, antequam grossi fructus sue prebende sive decanatus juxta formam statutorum super carentia grossorum fructuum editorum sibi possent competere, qui mensis computabitur a tempore permutationis, resignationis, deceβus, devolutionis, vacationis, privationis vel alias quovismodo alienationis aut carentie decanatus sive prebende, Et Canonicus honoris sive Vicarius perpetuus ponet fidejussorem vel alias certio-

tiorabit Capitulum, de memoria quam dimittere tenetur antequam admittatur.

VI.

Item Decanus sive Canonicus novus antequam installetur, actu existet presbyter vel infra annum ad sacerdotium promoveatur secundum tenorem fundationis. Et si quidem absit, contigerit quod Decanus vel Canonicus dispensationem aut indultum optinuerit, quod non teneatur infra certos annos ad sacerdotium promoveri, talis non obstante dispensatione aut privilegio quocunque carebit voce capitulari, Nec reputabitur Capitularis, nec gaudebit de capitularibus de grossis fructibus aut emolumentis inter Capitulares consuetos distribui donec se fecerit in presbyterum ordinari ut eo ferventius fundatio in hac parte observetur.

VII.

Item novus Canonicus recipiendus antequam installetur pro suo jocundo adventu dabit Capitulo quadraginta florenos beati Andree valore quinque marchas argenti purissimi, Et similiter Decanus novus recipiendus ratione decanatus duplum & imponentur in archam Capituli ad intertenendum, defendendum & augmentandum redditus & patronatus jura seu privilegia Ecclesie & Capituli nostri, deducto primitus eo quod inter Capellanos & servitores Capituli exinde solitum est distribui.

VIII.

Item quilibet novus Canonicus de cetero prebendam Hagensem intraturus via permutationis cum pleno carebit grossis fructibus sibi competentibus per unum annum, si quis vero per mortem alicujus vel resignationem, devolutionem, vacationem alicujus vel alias quovismodo prebendam Hagensem fuerit assecutus, talis carebit hujusmodi grossis fructibus sibi competentibus per duos annos & imponentur in archam ut supra in statuto proximiori. Similiter & Decanus ratione decanatus & prebende, decanatum & prebendam intraturus modis prefatis, carebit grossis fructibus sibi competentibus ut novus Canonicus de suo &c. ut supra. Verum si contigerit quemquam permutare cum Decano vel aliquo Canonicorum, qui assecuti sunt decanatum vel prebendam, via resignationis, decessus, privationis, devolutionis, vacationis vel alias quovismodo, antequam tales exspectaverint annos suos quo ad carentiam grossorum fructuum juxta formam super hoc supra editam, talis tamen sic intrans via permutationis, carebit grossis fructibus sicuti suus compermutans fuisset cariturus, si non permutasset, nisi finem sue exspectantie attigisset, quia intrans via permutationis ad minus semper ultra dictos annos tenetur exspectare & carere grossis fructibus per annum ut supra.

IX.

Item quilibet novus Canonicus post suam introductionem debet se offerre ad residentiam Decano & Capitulo antequam reputetur residens & istam residentiam Canonicus predictus acceptare vel ad eam se offerre poterit quando

quando ſibi placebit. Idem de Decano qui ſuam reſidentiam inſinuabit Capitulo.

X.

Item Canonicus novus faciet reſidentiam in Haga continuando per integrum annum antequam ad Capitularia recipiatur & vocem in Capitulo habere poterit, Niſi interim ſe abſentaverit de ſpeciali licentia Decani & Capituli, qui tamen omnes dies ſuos ſue abſentie quantum ad integrum annum in fine illius anni recuperabit antequam ipſe ad Capitularia admittatur & vocem in Capitulo poterit habere rigoroſam. Idem erit de Decano.

X I.

Item Canonicus noviſſime ad Canonicatum & prebendam receptus & inſtallatus noviſſimum tenebit locum in choro & in loco capitulari, ſi capitularis fuerit.

X I I.

Item novus Canonicus reſidens per unum integrum annum ab ejus inſtallatione computando, habebit de quotidianis diſtributionibus chori ac ſi omnes forent preſentes, Et ſi quid taliter ſuperfluum fuerit inter alios antiquiores Canonicos Capitulares reſidentes horis intereſſentes diſtribuetur, & ſimiliter Decanus in primo ſuo anno habebit duplum ac ſi omnes forent preſentes & non plus.

X I I I.

Item novus Canonicus reſidens per unum integrum annum ab ejus inſtallatione computando habebit dimidiam partem partis Canonici capitularis de obitibus & oblationibus, videlicet ſi Canonicus Capitularis habeat ſolidum, ipſe habebit dimidium ſolidum, & ſimiliter novus Decanus ſuo primo anno reſidentie habebit duas partes ut novus Canonicus primo ſue reſidentie anno.

X I V.

Item novus Canonicus in primo ſue reſidentie anno non gaudebit de preſentiis cuniculorum nec etiam pullorum, ſimiliter nec Decanus novus.

X V.

Item Canonicus non reſidens non gaudebit de groſſis fructibus quovismodo juxta formam fundationis, niſi de ſpeciali licentia Decani & Capituli ſe abſentaverit. Similiter nec Decanus niſi de ſpeciali licentia Capituli.

X V I.

Item Canonicus Hagenſis reputabitur reſidens & ſolum talis qui per majorem partem anni reſidentiam ſuam fecerit perſonalem & corporalem in loco

loco beneficii Hagensis inchoando hujusmodi residentiam & finiendo in Festo sancti Michaelis Archangeli & talis residens omnes Capitulares fructus integri anni (demptis presentiis cotidianis & distributionibus Capitularibus) gaudebit si illum annum integrum supervixerit & Canonicus manserit, alias secundum ratum temporis.

XVII.

Item quod de cetero Canonicus non residens nullomodo gaudebit Capitularibus, sed si quis residens & pro tali reputatus se in suis vel alterius negotiis duxerit absentandum, poterit per spatium quadraginta duorum dierum simul aut successive se absentare (cum intimatione debita & consueta) nihil de capitularibus emolumentis nec distributionibus cotidianis amittendo, si vero amplius se absentaret post illos quadraginta duos dies; careret presentiis diei vel dierum & distributionibus memoriarum consuetis & non plus.

XVIII.

Item novus Canonicus postquam factus fuerit Capitularis & residens fuerit, gaudebit de Capitularibus juxta ratum temporis quo factus fuerit Capitularis.

XIX.

Item novus Decanus (ex Canonicis Capitularibus in Decanum electus) postquam fuerit installatus & residentiam fecerit, gaudebit de Capitularibus in primo suo anno juxta ratum temporis prout simplex Canonicus Capitularis, & anno revoluto habebit duplum juxta ratum temporis, prout de Canonicis Capitularibus statutum est.

XX.

Item quilibet Canonicus volens gaudere distributionibus cotidianis, intrabit aliquem stallorum in choro ante elevationem Dominici corporis summe Misse illius diei, similiter & in Missis de requiem ante elevationem Dominici corporis illius Misse de requiem intrabit vel illo die nihil lucrabitur de presentiis ante meridiem distribui consuetis, sed si contingat aliquem intrare Missam de Requiem, qui non interfuerit aliis officiis sive horis diei ante meridiem ut prefertur, talis non lucrabitur presentias cotidianas illius diei ante meridiem deserviendas, sed solum stabit contentus presentiis Miße de Requiem, sicut interessens horis diei & non Misse de Requiem, carebit presentiis Miße de Requiem; alias vero presentias illius diei ante meridiem deserviendas lucratus erit. Verum si aliquem Canonicorum nostrorum residentium tempore illius Misse de Requiem contigerit in capella nostra celebrare Mißam, qui ante elevationem Dominici corporis illius Misse cantande tempestive stallum intrare non poterit, ut prefertur, talis tamen reputabitur presens & lucratus erit presentias illius Miße de Requiem, similiter & Decanus in omnibus premissis.

XXI.

XXI.

Item ſi contigerit Canonicum infirmari, talis faciet inſinuari Decano, vel ſeniori Canonico vel plumbario aut ejus vicem gerenti ſuam infirmitatem ante elevationem Dominici Corporis ſumme Miſſe, vel ſi fuerit Miſſa de Requiem cantanda tunc ante elevationem Corporis Dominici illius Miſſe de requiem, Et tunc talis Canonicus remanebit per totum illum diem naturalem in domo ſua vel infra limites ſui domeſtadii, alias nihil lucrabitur de preſentiis & cotidianis diſtributionibus, que ſibi eſſent competiture ſi eisdem intereſſet, donec de novo inſinuaret. Si vero poſt nonam contigerit eum infirmari & vigilie ſue memorie fuerint decantande illo die poſt meridiem, tunc intimationem ſue infirmitatis ante finem vigiliarum ſive memoriarum, quamdui cantatur, faciet: Similiter & Decanus, & etiam ſimiliter quilibet Capellanus.

XXII.

Item quilibet Canonicus volens gaudere diſtributionibus de vigiliis, intrabit ſtallum in choro in ſtationalibus tempore Paſchali ante finem, Venite, *In Miſſa ante inceptionem,* Epiſtole, *Aliis temporibus in ſtationalibus, ante inceptionem ſecundi Nocturni, in vigiliis, In Miſſa ante inceptionem Epiſtole, ſimiliter & Decanus.*

XXIII.

Item Canonicus exiſtens in negotiis Capituli gaudebit cotidianis diſtributionibus, ac ſi eſſet preſens, ſi & in quamtum fuerit per Capitulum ad hoc deputatus, ſimiliter & Decanus.

XXIV.

Item nullus Canonicus faciet expenſas aliquas ſuper capitulum, niſi ad hoc deputatus fuerit per Capitulum, ſimiliter nec Decanus, Et ſi quis contrarium fecerit, corrigatur ad arbitrium Capituli.

XXV.

Item Canonicus ſedens in ſtallo ſuo tempore horarum vel divinorum, de ſtallo ſuo non ſurget faciendo alicui vel aliquibus reverentiam, exceptis Principibus & Dominis aut dominabus & Domicellis Illuſtribus, niſi fuerit requiſitus ad ſecum conferendum & e converſo ſub pena amiſſionis preſentiarum illius diei, ſimiliter nec Decanus nec vicarii nec mercenarii.

XXVI.

Item nullus Canonicus Capellanus aut mercenarius tenebit coralem extra Capellam vagantem, vel in ejus negotiis occupatum tempore divinorum officiorum ſeu horarum ſub pena privationis preſentiarum ſuarum illius diei, ſimiliter nec Decanus.

XXVII.

Item quia ex frequenti convocatione Capituli vexantur Canonici & suppofita Capituli, propter quam vexationem, quamquam ex debito juramenti ad quodlibet capitulum indictum quilibet venire aftringatur, aliqui tamen venire omittunt, & in futurum timeatur magis omitti poffe, idcirco ordinatum eft, Quod de cetero femel in feptimana Capitulum celebrabitur ad minus, videlicet Feria fexta cujuslibet feptimane fub Primis ante prandium, nifi dies folempnis impediat, & cum confenfu Capituli tunc illum diem Decanus transferre poterit ad alium diem ejusdem feptimane, In quo quidem Capitulo omnes materie in illa feptimana occurrentes, que commodofe transferri poterint, ufque ad illum transferentur tractande & difponende, Et ut eo ferventius quilibet Canonicus Capitularis ad quodlibet tale Capitulum in feria fexta ebdomadatim celebrandum venire inclinetur, Ordinatum eft, quod cuilibet Canonico Capitulari tali Capitulo a principio five ante, preciofa in confpectum Domini usque ad finem intereffenti perfolvetur pro quolibet die unum folidum monete Hollandie, Decano duplum; fi tamen quis neceffitatis caufa tale Capitulum antequam fuerit terminatum, exiverit, obtenta prius vero licentia fpeciali Capituli, non carebit folido predicto; Si quis etiam infirmitate preventus aut in negotiis Capituli per Capitulum deputatus & ideo venire non poterit, etiam gaudebit in folido predicto, talis tamen infirmitatem aut negotiationem fuam intimabit plumbario aut ejus vicem gerenti, vel ut in Statuto fupra de intimatione infirmitatis dictum eft, ante celebrationem ejusdem Capituli illius diei, & tunc tenebitur talis infirmus ulterius remanere per totum diem illum naturalem utpote ufque ad mediam noctem fequentem infra limites domeftadii fue habitationis a tempore intimationis & tunc gaudebit de folido, alias non, fimiliter & Decanus. Verum fi materia aliqua ardua occurreret, propter quam forte videretur neceffitas convocandi Capitulum, tunc Decanus cum confilio aliquorum Dominorum Capitularium fi eis videatur expedire, poterit indicere Capitulum per fe vel per alium aliquo alio die quam Feria fexta, prout neceffitas exegerit. Ad quam quidem convocationem omnes refidentes in Haga exiftentes debent vocari cum infinuatione caufe in Capitulo tunc tractande.

XXVIII.

Item in negotiis Capituli fi tractetur materia rigorofa, expedietur ipfa per pluralitatem vocum, fi vero gratiofa fuerit, unus folus poterit impedire.

XXIX.

Item nullus Canonicus Vicarius feu Capellanus de offenfa fibi facta ab aliqua perfona Capituli, vel Vicario five Capellano faciet querelam Domino Comiti feu eius Conthorali, aut Confilio vel aliquibus perfonis extra Capitulum pro jufticia vel emenda habenda, vel alias per modum querele, nifi fuerit fibi jufticia denegata per Decanum & Capitulum, fimiliter nec Decanus vel per Capitulum fi concernat perfonam Decani, fed fi per fenten-

tem-

tentiam Decani & Capituli, vel Capituli, si fuerit Decanus, senserit se gravatum, poterit appellare.

XXX.

Item nullus Canonicus sive Capellanus alteri confusionem publicam faciet in Choro tempore divinorum cum libris pulsando, deridendo, clamando vel alias quovismodo sub pena amissionis presentiarum suarum illius diei, similiter nec Decanus.

XXXI.

Item cum pax, concordia ac unio fraternalis pre ceteris bonis sit laudanda, ordinatum est quod nullus sive Decanus sive Canonicus, sive Capellanus, Vicarius perpetuus aut mercenarius alteri verbum injuriosum, rixosum aut contumeliosum dicat aut dicere faciat aut procuret, Quod si etiam aliquis ira victus & temptationi resistere non valens, quod absit, in verbum injuriosum aut scandalosum prorumperet, illi tamquam menbro inutili pro tota illa septimana, hoc est pro septem diebus proximo subsequentibus quibus Chorum omnibus horis visitabit, presentiam tollimus, Et si Capellanus aut mercenarius fuerit eodem modo Chorum omnibus horis visitabit cantando &c: Nihilominus servitium consuetum faciet presentiis carendo aut expensis suis illud fieri procuret. Et si quis, quod absit, de facto manum violentam injecerit, licet satis canones illum puniunt, nihilominus ut major punitio fiat, volumus illum per mensem a consortio nostro resecari, nec ipsum posterius recipere nisi absolutionem a suo superiori ferat competentem. Preterea volumus & ordinamus quod si per Decanum aut aliquem Canonicorum silentium tali aut talibus imponeretur & extunc non desisteret aut disisterent, penam incurrat vel incurrant duplicem, & si ad huc amplius non desisterent silentio imposito, ut prius triplicem penam incurrant, & ita deinceps reservata in omnibus talibus excessibus, ordinatione Capituli in ampliando penitentiam juxta qualitatem excessus, secundum discretionem ejusdem Capituli tunc deliberantis &c:

XXXII.

Item quod ille qui erit receptor sive reddituarius Capituli, ponet fidejussores Capitulo sufficientes, antequam ad idem Officium admittatur. Et quod faciet Capitulo juramentum fidelitatis & non revelare secreta vel facta Capituli.

XXXIII.

Item vicarii seu Capellani prestabunt Capitulo juramentum fidelitatis antequam ad Chorum admittantur, vel nisi quo ad admissionem mercenariorum per paucos dies velint experiri de voce & cantu & ideo distulerint receptionem juramenti.

XXXIV.

Item quicunque Canonicus Capitularis residens in loco beneficii Capelle

Curie Hagensis, qui tantum metum pateretur qui etiam in constantem virum cadere posset, illumque metum Decano & uni Canonico aut absente Decano duobus Canonicis legittime ostenderet & manifestaret, si toti Capitulo ostendere non poßet, extunc recipiet & habebit tam pro grossis fructibus suis quam pro aliis emolumentis qualibet septimana unum scutum Burgundie, dum capax fuerit großorum fructuum, hoc est quinquaginta duo scuta pro anno stante tali metu, sed illo cessante cessabit gratia prescripta, dummodo talis alibi moram non taxerit aut residentiam fecerit quam in studio privilegiato. Prefata autem summa tribuetur suo procuratori legittimo in Haga Comitis per Receptorem Capituli sine expensis ipsius ejusdem Capituli bis in anno sive in principio mensis May & ultima Septembris, in quolibet termino medietatem summe predicte; Similiter & Decanus si metum ut supra passus fuerit, habebit duplum summe predicte, dummodo fuerit capax grossorum fructuum Capitularium et aliorum integraliter & compleverit annos quos exspectare tenetur juxta Statuta super eisdem superius ordinata.

XXXV.

Item Quia honestati Capituli congruit viros habere literatos, & illis qui studio insistunt, cum honestate morum & vite semper a confratribus subveniendum, ordinatum est quod cuicunque Canonico Capitulari in loco beneficii Capelle Curie Hagensis residenti, & de Capituli nostri licentia speciali obtenta, studio privilegiato insistenti, scientiam docendo ac studendo, tradantur tam pro grossis fructibus (si capax fuerit großorum fructuum) quam pro aliis emolumentis omnibus simul pro quolibet anno in tali studio de consensu capituli existenti quinquaginta duo scuta Burgundie, Decano vero conditionibus prefatis duplum, Ita videlicet quod talis aut tales, si plures eßent, unusquisque pro qualibet septimana habebit (aut si plures habebunt) unum scutum prefatum, Decanus vero duplum, Et tradentur prefate pecunie modis omnibus quibus supra in Statuto immediate precedenti, dummodo tamen proficiant in studio, scientia & moribus; Si autem talis aut tales sinistere (quod Deus avertat) se regeret vel regerent, aut etiam si in scientiis & studio non proficerent aut proficeret, quod in scandalum verteretur Capituli nostri & Canonicorum nostrorum, ordinatum est, quod de consensu Decani & Capituli aut majoris partis ejusdem, Et si Decanus fuerit de consensu Capituli aut sanioris partis ejusdem, possit prelibata gratia revocari, Quam revocationem si obaudierit animo, hujusmodi gratia sibi facta exnunc prout extunc, & extunc prout exnunc penitus subtrahitur & aboletur, nec sibi amplius quam in grossis fructibus subvenietur quam primum illi aut illis talis conclusio Capituli fuerit insinuata, Prescripta debent intelligi, dummodo talis etiam fuerit capax grossorum fructuum Capitularium, & aliorum ac compleverit annos suos quos exspectare teneretur juxta Statuta super eisdem satis declarata.

XXXVI.

Item quod super positis in deliberatione Capituli Decanus sine strepitu & argumentis querat & audiat per ordinem vota Dominorum de Capitulo, & secundum pluralitatem vocum super deliberatis concludat, in rigorosis sub pena privationis presentiarum per triduum; Similiter & Canonicus alium

alium in deliberando non perturbet clamoribus aut argumentis, ſed ordinem ſuam deliberandi exſpectet ſub eadem pena.

XXXVII.

Item quod Decanus cum aliquo vel aliquibus de Capitulo ſibi per idem Capitulum adjungendis concluſa fideliter exequatur intimando illi aut illis cui aut quibus intimanda erunt, ſic per majorem partem Capituli in rigoroſis concluſa, non obſtante quod eadem concluſa de conſenſu Decani vel minoris partis Capituli non eſſent determinata, que ſi facere recuſaverit Decanus & differret aut aliter ſecundum ſuum ſenſum vel minoris partis Capituli pronuntiaverit, privetur preſentiis per ebdomadam, & pronunciatum etiam per eum tali modo cenſetur irritum & inane.

XXXVIII.

Item quod Decanus ad Requeſtam duorum vel plurium Canonicorum ſimul jndicet aut indici faciet per virgarium aut Capituli aliquem Servitorem Capitularium celebrandum ſuper hijs que illis duobus aut pluribus videntur expedienda, & ubi defectuoſus fuerit Decanus, recuſando hujusmodi celebrationem Capituli facere aut differre, privetur preſentiis per triduum, quodque tunc ſenior Canonicus ad requeſtam eorundem illud faciet ſub eadem pena.

XXXIX.

Item quia frequenter ſuperveniunt ſupplicationes Principum Dominorum aut alterius ſupereminentie vel ſtatus perſonarum ſuper aliquibus Capitulum concernentibus, & ubi contingerit, Decanum vocari & a prefatis Principibus, Dominis aut alterius ſupereminentie vel ſtatus perſonis ſupplicationem recipi, quod tunc idem Decanus eisdem ſupplicantibus nil promittat aut reſpondeat affirmative vel negative, ſed totum ad Capitulum remittat oppoſitum faciendo privetur preſentiis per triduum. Idem de Canonicis in predictis aut ſimilibus delinquentibus.

XL.

Item in factis Capitulum concernentibus ſicut in reparationibus faciendis aut ad Archam incedendo pro extractione literarum aut pecuniarum aut alias quovismodo, nullus ſive Decanus ſive Canonicus aliquid attemptet, ſine conſenſu Capituli, oppoſitum faciendo privetur preſentiis per triduum.

XLI.

Item quod in deliberationibus Decanus nullum non capitularem admittat, niſi de conſenſu Capituli, ſed illum aut illos, ſi plures fuerint, exire faciat in quantum poterit, oppoſitum faciendo privetur preſentiis per triduum.

XLII.

Item quod nulla litera sigilletur sigillo Capituli, nisi in Capitulo convocato lecta fuerit; similiter nullus sive Decanus sive Canonicus literam missam toti Capitulo aperiat, nisi in pleno Capitulo congregato; Oppositum faciens penam arbitrariam per Capitulum imponendam incurrat.

XLIII.

Item propter pacem & concordiam mutuam inter Decanum & Capitulum & Canonicos ac supposita Ecclesie sive Capelle nostre beate Marie nutriendam concorditer statuimus, quod si (quod absit) contigerit Decanum hujus Ecclesie suo Capitulo aut singulari alicui Canonico aut Canonicis aut aliquem aut aliquos Canonicum aut Canonicos, aut supposita hujus ecclesie alteri contumeliam seu injuriam inferre, quod talis sive tales injuriatus sive injuriati si & in quantum super injuria sibi ut pretenditur illata, velit agere actionem injuriarum, quod illam actionem contra injuriantem aut injuriantes attemptabit infra mensem a tempore illate injurie immediate computando; alias discernit & statuit Capitulum ipsam actionem injuriarum exspiratam, nec de ea intendit postea cognoscere nisi tamquam remissa.

XLIV.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio ultima die Maii in Capitulo generali capitulariter congregati Domini Decanus & Capitulum, utpote Dominus Theodoricus Bastardus Hollandie, *Decanus, Magister* Timannus Coninck, *Magister* Jacobus Symonis, *Magister* Wilhelmus Tol, *Magister* Walterus van der Hoern, *Dominus* Petrus Jacobi *dictus* de Gapinghen, *Dominus* Johannes De Saerts, *Magister* Gysbertus van der Hoern, *Dominus* Henricus Petri, *Magister* Arnoldus de 's Gravenzandt, *ac Magister* Jacobus Potter, *Canonici, animadvertentes summe quam sit Canonicis, Vicariis seu beneficiis Ecclesiasticis dampnosa ipsarum diuturna atque prolixa vacatio quam sit gravibus onusta dispendiis, quamque periculosa esse solet animabus, quot & quantis sit plena periculis; nedum jura testantur Canonica, verum etiam magistra rerum efficax experientia & exacti temporis consideratio edocet, atque considerata prudenter jam dudum elapsi temporis discrimina & fraudes manifestant. Hinc nos evidens evocat ratio, ut de reformandis hiis omnibus nostra vacet intentio. Ne igitur pro defectu Canonicorum aut aliorum in Capella nostra beneficiatorum, in facultatibus suis Ecclesia nostra Collegiata Canonicis & ministris viduata grave dispendium patiatur. Cupientes omni modo nobis possibili vacationum diuturnitatibus obviare & fraudibus ante dictis seu prebendarum Canonicalium & Vicariarum indempnitatibus cultuique divino, quem summopere desideramus augeri, providere statuimus et ordinamus quod de cetero cum quis ydoneus ab illustrissimo Principe & Patrono nostro infra tempus juris quod est quadrimestre computatum a tempore scientie vacationis in loco beneficii ut juris est nobis Decano & Capitulo presentatur ad Canonicatum & prebendam*

dam ſive per mortem, devolutionem, privationem, ſive per reſignationem aut ex cauſa permutationis vel alias qualitercunque vacantem. Talis ſic preſentatus rite & legitime per prius examinata & admiſſa a nobis ſua preſentatione juxta juris ordinem ſtatim & in continenti absque ulteriori dilatione debet petere inſtitui & inſtallari ac in poſſeſſionem vel quaſi juris Canonie aut Vicarie induci, ac preſtare juramentum, ab inſtituendis Canonicis & Vicariis preſtari ſolitum, ſervatis conſuetudinibus Capituli noſtri debitis & conſuetis.

X L V.

Item cum de jure communi quodcunque beneficium quantumcunque minimum perſonalem requirat reſidentiam, ſic quod nemo beneficiatus in abſentia fructus valeat percipere beneficii ſui, Decanus & Capitulum prefati eisdem anno, menſe, die, & Capitulo, quibus immediate ſupra concorditer ordinarunt & ſtatuerunt, quod Vicarii perpetui Collegii Hagenſis in Vicariis ſuis perſonalem reſidentiam minime facientes, volentes nihilominus gaudere privilegiis, exemptionibus & libertatibus Collegii antedicti dabunt & perſolvent in augmentum cultus Divini & ad utilitatem carbone pro oneribus Eccleſie predicte ſupportandis ſingulis annis ipſo die ſancti Michaëlis unum ſcutum antiquum Francie ſub debito juramenti per ipſos & quemlibet eorum Decano & Capitulo predictis preſtiti ac etiam ſub ypotheca, obligatione & arreſtatione omnium & ſingulorum fructuum Vicariarum ſuarum, excepto quod ſi dicti Vicarii in ſtudio univerſali & privilegiato animo & intentione ſtudendi moram fecerint & habitaverint quamdiu inibi reſidentiam fecerint & in aliqua facultate, artium, Medicine, Juris utriusque ſeu Theologie ſtuduerint, in favorem ſtudii erunt liberi & immunes a ſolutione dicti ſcuti Francie, Vicarii autem in Haga reſidentes corporaliter & beneficiis ſuis per ſe vel per alios deſervientes ſub debito juramenti & ſub penis prefatis pariformiter ipſo die ſancti Michaelis dabunt & exſolvent Decano & Capitulo Hagenſi unum ſcutum antiquum Francie quolibet anno. Quod quidem ſcutum ſi velint particulatim & per ſolidos currentes levabunt en recipient in feſtivitatibus infraſcriptis, Intereſſendo earum primis veſperis, proceſſionibus & miſſis, modo & forma ſubſcriptis. Qui enim preſens fuerit in primis veſperis lucrabitur & recipiet loco preſentiarum & diſtributionum unum ſolidum currentem. Qui vero ſumme Miſſe totidem, puta unum ſolidum recipiet; ſi vero dies fuerit proceſſionalis, debet etiam Vicarius, volens gaudere preſentiis & diſtributionibus illius ſolidi, intereſſe proceſſioni & Miſſe conjunctim, alias nihil de illo ſolido habiturus, niſi infirmitas evidens ipſum excuſaret, quo caſu reputabitur preſens in divinis, ſalvo quod infirmitatem ſuam inſinuabit aut inſinuari faciet plumbario Canonico pro tempore exercenti aut ejus vices gerenti, die & hora opportunis; & ſunt dies feſtivi, non proceſſionales hii qui ſequuntur,

Feſtum ſancti Michaelis Archangeli,

Feſtum omnium Sanctorum,

Feſtum obitus beati Martini Epiſcopi,

Feſtum Conceptionis, Annuntiationis, Viſitationis, Aſſumptionis & Nativitatis glorioſiſſime Virginis Marie,

Feſtum Circumciſionis Domini, & Epyphanie,

Feſ-

Festum Nativitatis Johannis Baptiste,
Festum nostre Capelle compositum de Corona Spinea, quod celebratur in crastino Inventionis Sancte Crucis.

FESTA VERO PROCESSIONALIA

sunt hec que sequuntur.

Festum Nativitatis Salvatoris & Domini nostri Jesu Christi.
Festum Purificationis intemerate Virginis & Matris Dei.
Festum Pasche sive Resurrectionis redemptoris nostri Jesu Christi.
Ultima dies rogationum seu Vigilia Ascensionis Domini de Mane.
Festum Ascensionis Domini nostri Jesu Christi,
Festum Penthecostes,
Festum Venerabilis Sacramenti, & in Octava ejusdem post Vesperas,
Festum Dedicationis Capelle nostre quod semper celebratur Dominica die post Festum Margarete Virginis.

XLVI.

Item cum omnis abdicatio beneficiorum necesse habeat fieri ab illis qui habuerunt canonicum titulum & adipisci eadem sincere & absque omni vicio expediat & fructus eorum ad vite meritum proficiat, hic & in evum, ut autem omnia hujusmodi vitia circa eadem beneficia secludantur in nostris futuris confratribus & ut Ecclesie nostre debita rite solvantur; Nos Decanus & Capitulum statuimus & ordinavimus & per presentes statuentes, quod deinceps nullus presentatus per Comitem Hollandie, patronum nostrum ad prebendam Hagensem per nos vel successores nostros instituatur Canonicus nisi prius dicta prebenda vacaverit per mortem seu liberam resignationem aut permutationem illius qui prius fuerit Canonicus per nos institutus & juxta Statuta nostra solverit debita Capitulo, Alioquin taliter presentatus ad prebendam de uno in alium seu alios translatam sine nostra Canonica institutione preambula, in quolibet solvet jura debita Capitulo per quemlibet illorum non soluta, qui fuerunt medii inter eum & ultimum Canonicum sic institutum, & incipiet annos exspectationis post suam introductionem aut suam institutionem tamquam intrans prebendam vacantem per mortem sui predecessoris. Acta sunt hec in Capitulo nostro generali ultima Septembris anno Domini millesimo quadringentesimo Octuagesimo Octavo.

XLVII.

Item statuimus quod nulli fructus Ecclesiarum seu Ecclesie nostre incorporatarum, dabuntur in arendam, nec etiam terrarum possessionem seu aliorum bonorum cujuscunque conditionis fuerint, quam in Capitulo Generali, nisi omnes Canonici Capitulares interfuerint & voces eorum dederint, aut voces eorum alicui Canonicorum suis patentibus litteris com-

commiserint. Similiter nec aliquid sigillo Capituli tangens Decanum & Capitulum bona aut privilegia eorum sigillabitur, aut aliquo alio modo approbabitur, & si secus factum fuerit, reputabitur inane.

XLVIII.

Item ut strepitus contentiosi in futurum vitentur ad quietem nostram & confratrum nostrorum futurorum, qui hactenus sepius Capitulum nostrum ad multa dampna spiritualia & temporalia occuparunt propter facilitatem receptionis & institutionis Canonicorum confratrum nostrorum facte sine diligenti investigatione literarum Patroni que sepius sub diversis autenticationibus sunt nobis Decano & Capitulo exhibite; Igitur nos Decanus & Capitulum ordinavimus, statuimus & per presentes ordinamus statuentes, quod deinceps nullus admittatur per nos aut successores nostros ad institutionem canonicatus ut presentatus nisi littere sue presentationis immediate fuerint munite & sigillate magno sigillo Domini Comitis Hollandiæ, & quo ipse utitur ut principali sigillo ad hujusmodi, nec proderunt si fuerint sigillate sigillo quo aliquis suus officialis sive locum tenens suo nomine utatur. Acta sunt hec in Capitulo nostro generali, die mense & anno ut supra in Statuto precedenti secundo ab isto.

XLIX.

Item ut ydoneus posset sustentari vicecuratus in Capella curie Hollandie beate Marie Hagensis, Domini Capitulares, Johannes Tol, *Mr.* Johannes de Brakel, Johannes de Capella, Nicolaus Meeu, Wilhelmus Schoutez, Anthonius de Myda, *Mr.* Jacobus Ruysch, *& Magister* Philippus de Busscho, *congregati capitulariter, octava Aprilis anno millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, imposuerunt decanatui tunc vacanti, ut ex ejus supplemento dictus Vice-curatus de cetero haberet annue quatuor libras grossorum Flandrie preter illam unam libram grossorum Flandrie, quam habet annue ex bonis dicti nostri Capituli, statuendo quod Decanus deinceps non ordinabit vel ammovebit Vice-curatum in Capella beate Marie Curie Holl. Hagens. predicta, nisi cum consensu & admissione Dominorum de Capitulo super hoc capitulariter congregatorum & mature deliberatorum. Etiam ipsi Domini Capitulares antedicti per solempnem stipulationem permiserunt & quivis permisit, si electus Decanus fuerit, dictam impositionem & ordinationem adimplere suo juramento prestando cum juramento cum ad decanatum ordinatur. Pretera ordinarunt quod deinceps istud juramentum prestetur per quemlibet Decanum in futurum ordinandum antequam ad possessionem dicti decanatus admittatur. Acta sunt hec anno, mense, die, quibus supra.*

L.

Item Decanus & Capitulares capitulariter congregati ordinarunt capitulariter, quod de cetero Decanus & quivis Canonicorum, Capellanorum & Vicariorum, Subditorum in dicta Capella habeat licentiam ordinandi suam ultimam voluntatem in scriptis vel sine scriptis in hunc modum, quod ordinatum per quemlibet in scriptis sub sua manu propria, sine etiam aliis testibus subscribentibus, vel etiam coram duobus legitimis testibus sine

ſcriptis hoc in ſcriptis redigentibus, vel coram Notario & teſtibus ad hoc de jure requiſitis, ut inſtrumentum valeat, quod talis decedens habebitur ut diſcedens cum teſtamento, & quod ſua bona debeant adminiſtrari & ſolvi & haberi ſecundum tenorem illius diſpoſitionis ſine contradictione Decani & Capituli, Sin autem hoc eſt, ſi diſceſſerit aliquis antedictorum ſine aliqua diſpoſitione antedictarum conditionum reputabitur & habebitur a Decano & Capitulo ut diſcedens ab inteſtato. Et illo caſu Decanus & Capitulum apprehendent bona illius, vel facient apprehendi per eorum deputatos ad utilitatem creditorum illius diſcedentis & debitorum Capelle noſtre, & quod ſuperfuerit, miniſtrabitur per dictos Decanum & Capitulum amicis & proximis heredibus, venientibus ab inteſtato illius diſcedentis, & ſi non fuerint heredes, tunc Decanus & Capitulum diſponent de illis ſuperfluis bonis in uſus pauperum vel ad cultum Divinum dicte Capelle & hoc totum in ſalutem anime ipſius defuncti.

NOs *Decanus & Capittulum Eccleſie Collegiate Beate Marie Pallatii Hagenſis, notum facimus & ad perpetuam rei memoriam atteſtamus per preſentes, quod preſcripti Articuli in hujusmodi codicillo percamento, prout preſcribitur, deſignati ſunt atque exiſtunt ſtatuta Capituli noſtri Hagenſis per nos & predeceſſores noſtros hactenus inviolabiliter obſervata & juramentis noſtrorum confratrum Capitularium Canonicorum vallata. Que ſiquidem Statuta adhuc laudabiliter & inviolabiliter pro nobis ac noſtris ſucceſſoribus promiſimus & preſentium ſerie promittimus bona fide obſervare. In cujus rei teſtimonium ac fidem premiſſorum preſentem codicillum per noſtrum Notarium atque Scribam juratum infraſcriptum ſubſcribi ſigilloque majoris noſtri Capituli appenſione juſſimus ac fecimus communiri, Et in majorem hujus rei evidentiam manu noſtra ac cujuslibet noſtrum. . . . . . ſubſignavimus. Datum & actum Hagis in domo noſtra Capitulari, nobis inibi Capitulariter congregatis Capituloque ad hoc ſpecialiter indicto, Anno Domini Milleſimo quingenteſimo vigeſimo octavo die vero Veneris viceſima ſeptima menſis Novembris.*

ſubſcriptum,

DE CAPELLA Nots.

BERNARDUS BUCHO, Decanus. JAN STALPERT.
Ita eſt HUGO DE ASSENDELFF. Ita eſt A. DE DORP.
P. . . . VOS. PR. DE GOUDA ſſt.
PELANDIA. C. VLAERDYNG.
CORNELIUS SCHOUTEN, ſſt. ELGERSZMA.

Jura-

Juramentum Decani, Capittuli Capelle Collegiate beate Marie Curie Hagensis.

EGo N. juro per Deum & hec sancta ejus Evangelia, que manu mea tango, quod ex hac die & inantea quam diu decanatum Ecclesie mee tenuero, ero fidelis illustri Principi N. Comiti Hollandiæ & ejus Conthorali pro tempore existentibus; eroque fidelis Capitulo & Ecclesie mee; Res quoque, bona, jura, privilegia & exemptiones Decanatus & Capituli mei & curam ecclesie mihi commissam atque personas Ecclesie mee conservabo & defendam. Et quod eadem bona & jura a Capitulo meo obtenta non alienabo, alienata & distracta pro nosse & posse recuperabo, Et secreta Capituli mei non revelabo. Statuta & statuenda, ordinata & ordinanda ac consuetudines Capituli mei observabo. Nec aßuman pertinaciter aliquam causam seu contumaciter contra Capitulum, Canonicos vel personas Ecclesie mee, Et si cum aliqua persona de gremio Capituli mei vel Ecclesie mee causam vel discensionum habuero, de hoc stabo indicio & ordinationi Capituli mei contentus. Et si contingit fieri causum, rixas discensiones vel rancores inter Canonicos vel personas Ecclesie mee juste non fovendo partem unius vel alterius cum Capitulo meo cedabo, nullum Canonicorum vel personarum Ecclesie mee corrigam, nisi motu justitie & charitatis, & hoc faciam cum consilio & consensu Capituli mei, in Ecclesia mea continuam residentiam faciam, nisi necessitate negotiorum Capitularium & licentia Capituli mei excusatus me absentem; Sic me me juvet Deus & hec sancta ejus Euangelia.

Juramentum Canonici Hagensis.

EGo N. juro per Deum & hec sancta ejus Euangelia, que manu mea tango, quod ex hac die inantea, quam diu Canonicatum & prebendam hujus Ecclesie tenuero, ero fidelis illustri Principi N. Comiti Hollan. & ejus Conthorali pro tempore existentibus; Eroque fidelis & obediens Decano & Capitulo hujus Ecclesie; Et quod justitias & bonas consuetudines, Statuta & statuenda, ordinata & ordinanda hujus Ecclesie observabo. Bona & jura una cum eis conservabo & recuperabo. Nullam causam seu contentiones adversus Collegium vel quemcunque confratrum meorum pertinaciter seu contumaciter aßumam. Secreta Capituli non revelabo. Et Privilegia vel exemptiones hujus Ecclesie confortare & non infringere per me vel per alium conabor. Sic me juvet Deus & hec sancta ejus Euangelia.

Juramentum Vicarii perpetui predicti Capittuli.

EGo N. juro per Deum & hec sancta ejus Euangelia que manu mea tango, quod ab hac hora inantea quandiu Capellaniam, Vicariam

 sive

ſive officium hujus Eccleſie tenuero, ero obediens & fidelis Dominis meis Decano & Capitulo ſive Canonicis ejusdem Eccleſie, jura, conſuetudines & Privilegia ſive exemptiones Eccleſie predicte obſervabo & infringere per me vel per alium non conabor. Decanum & Canonicos ac Capitulum in reverentia habebo & honore. Secreta Capituli non revelabo. Et ſi cum aliquo de gremio hujus Eccleſie cauſam, diſcenſionem, litem vel rixam habuero, judicio Decani & Capituli ſtabo contentus. Bona Vicarie, Capellanie ſive officii non alienabo, alienata pro poſſe & noſſe recuperabo. Reſidentiam in Haga-Comitis juro facere continuam, nec me abſentare quovismodo, niſi de licentia Decani & Capituli deſuper petita & obtenta. Nec permutare, nec reſcriptum, nec privilegium, nec literas gratie, nec ad lites contra Decanum & Capitulum de & ſuper abſentia ſine fructibus in abſentia percipiendis ab Apoſtolico aut a Principe patrono noſtro ſive ab ejus conthorali aut alio quorumque cujuscunque preeminentie & dignitatis fuerit quovismodo per me vel per interpoſitam perſonam impetrare aut etiam impetratis uti, ſub pena privationis Vicarie predicte aut aliorum predictorum officiorum, quam me incurſurum, immo jam de facto incurriſſe, ſi contrarium egero & tunc me privatum pronuntio. Dans & concedens dictis Dominis meis plenam licentiam Vicariam ſive Cappellaniam predictam aut officium predictum cum omnibus ſuis juribus & pertinentiis alteri ydoneo Presbytero conferendi; Sic me juvet Deus & hec ſancta ejus Evangelia.

Juramentum Vicarii ac Capellani non perpetui ſive Vice-curati.

EGo N. juro per Deum & hec ſancta ejus Evangelia que manu meà tango, quod ab hac hora inantea, quamdiu Vicarius, Capellanus ſive Vice-curatus fuero hujus Eccleſie, ero fidelis & obediens Dominis Decano & Capitulo ſive Canonicis ejusdem Eccleſie, ipſosque in reverentia habebo & honore. Nec faciam querelam extra Capitulum per me vel per alium verbo vel ſcripto de Decano & Capitulo ſive Canonicis predictis, ſed ſtabo contentus ſententia, decreto ſive precepto Capituli. Statuta & ſtatuenda, ordinata & ordinanda, jura, conſuetudines & ceremonias dicte Eccleſie fideliter obſervabo. A villa Hagenſi in diminutionem divini cultus non me abſentabo, niſi licentia ſpeciali a Domino Decano & in ejus abſentia a ſeniori Canonico, vel a Plumbario Canonico aut locum ejus tenente, petita et obtenta. Officium meum in Choro cantando & extra Chorum juxta poſſe & noſſe fideliter adimplebo. Nec Officium aliquod in dicta Capella acceptabo propter quod divinus cultus notabiliter minuatur niſi Decano & Capitulo conſentientibus. Sic me juvet Deus & hec ſancta ejus Euangelia.

STATUTUM.

ANno Domini milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſeptimo die vero ſecunda Capituli generalis menſis Junii: Unanimi Capitulari conſenſu

su decretum & presenti statuto cautum est Capitulo ad hoc specialiter indicto in domo Capitulari sacelli collegiati Deipare Virginis Marie exempti Palatii regis Hagensis per honorabiles & circumspectos Dominos & Magistros Decanum & Capitulares inferius notatos & subscriptos Capitulum tunc temporis representantes hora nona matutina vel quasi, quod de cetero Decanus vel Canonicus Capitularis residens capaxque grossorum fructuum poterit libere ac licite alio migrare: foris commorari & ubique locorum pro illius arbitrio personaliter residere: quod diu illi congruum visum fuerit, rursumque libere & licite omni hora redire: iterumque abire & recedere pro illius beneplacito & captare residentiam Capitularem hic intermissam citra ullam admissionem aut revocationem Decani & Capituli, nisi ob raritatem residentium: Ita tamen quod vel saltem sex domini debeant hic habere personalem residentiam, & in eventum quo quis poterit revocari ob raritatem residentium tunc ille revocandus erit qui junior in Canonicatu & prebenda fuerit institutus. Salvo quod talis absens (si redire intendat) obligabitur tempestive Decano & Capitulo insinuare diem accessus & reditus. Sic & similiter de abcessu & recessu. Et talis absens sive Decanus sive Capitularis gaudebit annue de integra & plena medietate omnium & singulorum emolumentorum & proventuum solidis prebende demptis solummodo accidentibus; distribueturque illa altera medietas absentis tam inter absentes quam presentes Capitulares, prout computus annalis celebrandus post Festum Gregorii a receptore Capituli nostri pro tempore existentis docebit in se continebit; & Decanum & Capitulares presentes recepisse juxta illorum autographa, receptoris prefati exhibita plane & plene constabit. Ita tamen quod absens sive Decanus sive Capitularis libere & licite ubi illum reacceptasse residentiam Capitularem hic constiterit, gavisurus iterum sit de emolumentis accressentiis, proventibus, censibus, juribus, pertinentiis omnibusque aliis & singulis juxta ratum temporis sue residentie ad prenominatam prebendam spectantibus & pertinentibus. Acta sunt hec in loco Capitulari predicto, anno, die, mense & hora quibus supra; presentibus ibidem venerabilibus & magnificis viris Dominis & Magistris Henrico van der Nadt *Decano nostro*, Petro Zegers *Decano Brilensi*, Gerardo Urbani, Nicolao Moerkerken, Hermanno de Hoevel, Petro de Diepenhorst, Johanne Culio *Gornichemensi*, Eligio de Bergis, Wilhelmo Gabrielis *&* Petro Wolbrandi.

A*nno Domini* 1525 *stilo curie Trajectensis ultima Januarii statutum & declaratum est in Capitulo generali per Dominum Decanum & Dominos Capitulares infra notatos, quod de cetero Domini Canonici gaudere volentes presentiis suis in Festis non stationalibus tenentur esse in choro ante inceptionem Psalmi Magnificat, & non recedere ante finem prime collecte in primis Vesperis; in summa Missa ante inceptionem Evangelii & manere usque ad sumptionem corporis & sanguinis Domini; In Festo vero stationalibus gaudere volentes in primis Vesperis ante inceptionem quinti Psalmi tenentur interesse; In matutinis ante inceptionem tertii nocturnii usque ad finem prime collecte illius Festi compositi tenentur interesse, in summa Missa ante inceptionem epistole & manere usque ad finem ejusdem Misse.*

Que quidem duo Statuta precedentia & prenominata adhuc laudabiliter & inviolabiliter pro nobis ac nostris successoribus promisimus & presentium serie promittimus bona fide observare, in cujus rei testimonium ac fidem premissorum presentem codicillum per nostrum Notarium atque Scribam juratum infra scriptum subscribi, sigillique majoris nostri Capituli appensione jussumus & fecimus communiri; & in majorem hujus rei evidentiam manu nostra ac cujuslibet nostrum respective subsignavimus. Datum & actum Hagis in domo nostra Capitulari nobis inibi Capitulariter congregatis Capituloque ad hoc specialiter indicto, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo.

Anno, die, mense quibus supra solemni lege Capitulari etiam sancitum est per predictos Dominos Decanum & Capitulares, Quod de cetero sive Decanus sive Canonicus requisitus ad susceptionem prolis sacro fonte imbuende vel intingende intra septa Hagens., aut vocatus ad exequias funerales aut ad nuptias aut ad primitias sacrificiorum aut ad investituras aut vota monastica dictanda aut celebranda, aut ad prandium solemne eveniens ratione causarum prenominatarum tempore Divinorum sacelli nostri ante vel post prandium, ubi sacra sanctorum aut defunctorum sint obeunda, gaudebit absens plene & integre presentiis & emolumentis, accrescentibus & cedentibus Dominis Decano vel Canonicis presentibus in Choro sacelli nostri salva intimatione previa Decano vel Vice-Decano vel Plumbario, aut ejus vices defendenti rite & legitime insinuata & facta Actum in domo Capitulari anno, die, mense quibus supra per prenominatos Dominos.

H. VAN DER NADT.

GERARDUS URBANI.
HARMANUS JOANNIS HOEVEL.
J. V. CUYK.
E. DE BERGHE.
PETRUS WOLBRANDUS.
P. ZEEGHERS.
CLAES VAN MOERKERKE.
PETRUS DE DIEPPENHORST.
GUILIELMUS GOESSENS.

Ad mandatum venerabilium Dominorum Decani & Capitularium Canonicorum supradictorum.

subscriptum,

DE CAPPELLA, Notarius.

PIUS

P.

Confirmatie van de gifte van collatie der kerke van den Burch *op* Texel *aan 't Kapittel.*

PIUS Episcopus Servus Servorum Dei dilecto filio Preposito Ecclesie Sancti Petri Trajectensis Salutem & Apostolicam benedictionem. Apostolice servitutis officium licet nobis immeritis ex alto commissum mentem nostram excitat & inducit ut circa ea que pro statu prospero quarumlibet ecclesiarum presertim collegiatarum nec non personarum in illis divinis laudibus deditarum etiam ad perseverantiam divini cultus oportuna fore conspicimus & per que earum necessitatibus consulitur operosis studiis intendamus. Sane pro parte dilecti filii nobilis viri Philippi *Ducis* Burgundie *& Comitis Hollandie nobis nuper exhibita petitio continebat, quod licet olim ecclesia sive Capella beate Marie in Haga-Comitis Trajectensis Diocesis Capella Comitum nuncupata, que Collegiata & de jure patronatus Comitum Hollandie pro tempore existentium fore dinoscitur sufficienter dotata fuisset, postmodum tamen causantibus inundationibus aquarum, guerrarum turbinibus, & temporum sterilitatibus, que partes illas aliquandiu afflixerunt, fructus, redditus & proventus dicte Ecclesie adeo diminuti existunt, quod ex illis Decanus & Capitulum dicte Ecclesie nedum decenter vivere & alia eis incumbentia onera supportare, quinimo divinum cultum peragere commode nequeunt. Et sicut eadem petitio subjungebat si parrochialis ecclesia in* Burch *partium Thexalie dicte diocesis nec non omnia & singula Capellanie, Vicarie & officia in dicta Collegiata ecclesia consistentia que ad collationem & provisionem eorundem Comitum ex indulto Apostolico, cui hactenus non fuit in aliquo derogatum, pertinere noscuntur cum omnibus juribus & pertinentiis suis mense Capitulari dicte Collegiate Ecelesie unirentur, incorporarentur & annecterentur. Decanus & Capitulum prefati commodius sustentari & alia onera hujusmodi facilius supportare valerent, Quare pro parte dicti Ducis & Comitis asserentis quod parrochialis Ecclesie, nec non Capellaniarum, Vicariarum & officiorum omnium hujusmodi fructus redditus & proventus triginta Marcharum argenti secundum communem extimationem valorem annuum non excedunt & quod ipse Dux & Comes ad hoc quod unio, incorporatio & annexio hujusmodi fiant, dudum prebuit assensum, nobis fuit humiliter supplicatum ut parrochialem Ecclesiam, Cappellanias, Vicarias & officia predicta eidem Mense unire, incorporare & annectere aliasque in premissis oportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos itaque qui dudum inter alia voluimus quod petens beneficia Ecclesiastica aliis uniri teneretur exprimere verum valorem secundum communem extimationem tam uniendi beneficii quam illius cui uniri petitur alioquin unio non valeret . . . noticiam non habentes hujusmodi supplicationibus inclinati discretioni tue per Apostolica scripta mandamus quatenus vocatis quorum interest de premissis omnibus & singulis ac eorum circumstantiis universis auctoritate nostra te diligenter informes & si per informationem hujusmodi ita esse reppereris parrochialem Ecclesiam reservata super illius fructibus, redditibus*

bus & proventibus congrua pro perpetuo inibi Vicario ordinaria auctoritate inſtituendo portione ex qua ſuſtentari Epiſcopalia jura ſolvere & alia ſibi incumbentia onera perferre commode valeat, nec non que ſine cura ſunt Capellanias, Vicarias & Officia predicta cum omnibus juribus & pertinentiis ſupradictis eidem Menſe cujus fructuum reddituum & proventuum verum valorem annuum preſentibus haberi volumus pro expreſſo eadem auctoritate noſtra in perpetuum unias, incorpores & annectas, ita quod ſimul vel ſucceſſive cedentibus vel decedentibus moderno Rectore parrochialis Eccleſie & illis qui Capellanias, Vicarias & Officia hujusmodi obtineat ſeu illa aliae quomodolibet dimittentibus liceat eisdem Capitulo illorum corporalem poſſeſſionem auctoritate propria libere apprehendere & perpetuo retinere & de eorum fructibus, redditibus & proventibus hujusmodi diſponere ac illos in ipſius Menſe uſus & utilitatem convertere pariter & retinere Dioceſam loci & cujusvis alterius ſuper hoc licentia minime requiſita. Non obſtantibus conſtitutionibus & ordinacionibus Apoſtolicis nec non dicte Collegiate Eccleſie . . . . confirmatione Apoſtolica, vel quacunque firmitate alia roboratis ſtatutis & conſuetudinibus contrariis, quibuscunque, aut ſi aliqui ſuper proviſionibus ſibi faciendis de hujusmodi vel aliis beneficiis Eccleſiaſticis in illis partibus . . . . . alt . . . Apoſtolice ſedis vel Legatorum ejus litteras impetrarint etiam ſi per eas adinhibitionem reſervationem & decretum vel alias quomodolibet ſit proceſſum, quas quidem litteras & proceſſus habitos, per easdem & quecunque inde ſecuta ad Parrochialem Eccleſiam, Capellanias, Vicarias & officia predicta volumus non extendi, ſed nullum per hoc eis quo ad aſſecutionem beneficiorum aliorum prejudicium generari & quibuslibet privilegiis, indulgentiis ac litteris Apoſtolicis generalibus vel ſpecialibus quorumcunque . . . . exiſtant per que preſentibus non expreſſa vel totaliter non inſerta effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri & de quibus quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum habenda ſit in noſtris litteris mentio ſpecialis Proviſo quod parrochialis Eccleſia debitis propterea non fraudetur obſequiis & animarum cura in ea nullatenus negligatur quodque menſa predicta ratione Capellaniarum, Vicariarum & officiorum predictorum ſingula prout illam contingant incumbentia pro tempore onera ſupportare debeat & teneatur. Et inſuper exnunc irritum decernimus & inane ſi ſecus ſuper hiis aquoquam quavis auctoritate ſcienter vel ignoranter contigerit attemptari. Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno Incarnacionis Dominice milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo primo quarto decimo kalendas Julii Pontificatus noſtri anno tertio.

Pro S. de Sinibaldis

JO. DE BUCCABELLIS.

De

Q. 1.

De goederen van 't Kapittel ten Hove *en tot* Naaldwyk *te appliceren aan de Domeinen tot onderhoud der Predikanten* enz.

Den 13. Augusti 1577.

OP het aangeven van die van der Kamere van Rekeninge en den Rentmeester van Noortholland, omme de goederen van 't Kapittel van het Hof in den Hage en van Naaltwyk, overmits het overlyden van Willem Moons, onder den Ontfanger van de Domeinen van Noortholland te willen brengen en doen appliceren, mitsgaders de duynen en goederen van den Heere van Brederode, ten einde dezelve duynen wederomme met Conynen geplant ende de lasten en renten van de Domeynen daeruyt betaelt mogen werden; Is geresolveert en besloten, dat den ontfang en *goederen van het Capittel op het Hof in den Hage*, en van Naaltwyk als vooren, *sullen blyven geeygent*, *verbonden en geapproprieert tot betalinge en onderhoud van de Predikanten*, mids dat de lasten van alimentatie en de renten daaruit voortaan betaelt zullen werden, ende dat overzulks dezelve goederen gebragt sullen werden onder den ontfang van den geene die als Ontfanger Generael over alle de geestelyke goederen tot onderhoud van de Predikanten en Conventualen gestelt en geordonneert sullen werden. Ende dat de duynen en goederen van Brederode voorn. onder de Domeinen van de Graeffelykheid zullen werden gehouden en begrepen; Welverstaende, dat by die van de Rekeninge daerinne zal werden voorsien, dat de duynen met Conynen beplant moghen werden, en dat soo wanneer den staet van de inkomsten en lasten der Geestelyke goederen in 't generaal sal zyn gemaekt, soo verre daer by bevonden werde yet over te schieten op de lasten van de Domeinenen voorn. ende de betalinge van dien gedaen, alsulk reguart sal genomen werden als 't behoort.

Q. 2.

De goederen van de Chartroisen *buiten* Geertruidenberg *en van 't* Kapittel *op* 't Hof *in den* Hage *geappliceert aan de Domeinen van Holland.*

Den 15. Julii 1581.

IS verklaert en geresolveert, dat alle de goederen van de Capittele op het Hof alhier in den Hage aen de Domeynen van Holland wederom sullen worden geappliceert; ende dat mede de goederen gekomen van de *Chartroisen* buiten *Geertruydenberge*, en die van we-

gen ſyne Excellentie in pagt ſyn genomen, aen de Domeynen van Hollant ſullen worden geeygent en geconſolideert, en zulck daer onder ſullen blyven begrepen, elk in den ontfang van den quartiere daer onder dezelve zyn gelegen, en dat ook daervan in de Kamer van Rekeninge verantwoort ſal worden als naer behooren; Dat voorts die van de Rekeninge (des verſogt zynde) ſyne Excellentie de voorſz goederen van de *Chartroiſen* als vooren gekomen, in erfpagt ſullen mogen laten volgen en daer op handelen en accorderen met ſyne Excellentie, mids dat de goederen van de Capittele voornt. voor den jegenwoordigen jaere 1581. zullen worden ontfangen en gegeven als tot noch toe is gedaen.

Q. 3.

De goederen van 't Kapittel *op* 't Hof *in den* Hage *en van* Naeltwyk *te brengen onder de Domeinen.*

Den 27. Junii 1582.

DE Staten van Holland hebben van gelyken verklaert en geordonneert, verklaren en ordonneren by deſen, dat de goederen van den Capittele op het Hof alhier in den Hage en tot Naeltwyck gekomen zynde, mede voortaen onder de Domeynen van Hollant geſtelt en gehouden ſullen werden, en de inkomſten van dien wedergebragt onder den ontfang van den Rentmeeſter van Noortholland, beginnende van den jegenwoordigen jare 1582. incluis, mits dat by den Rentmr. in der tyd daer af verantwoort ſal werden met de andere penningen van ſynen ontfangh als nae behooren.

R.

Bevel aan 't *Kapittel ten Hove, om aan* Ferdinand Bont, *ſchoon afwezig, de inkomſten zyner kanunniksdy te laten volgen.*

MAXIMILIANUS *divina favente clementia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, Ungarie, Dalmacie, Croacie, & PHILIPPUS eadem clementia Archiduces Auſtrie, Duces Burgundie, Lotharingie, Brabantie, Limburgie, Luxemburgie & Gelrie, Comites Flandrie, Tyrolis, Artheſie, Burgundie, Palatini Hanonie, Hollandie, Zeelandie, Namurcie & Zutphanie ſacrique Imperii Marchiones, Domini Friſie, Salinarum & Mechlinie. Dilectis noſtris Decano & Capitulo Capelle beate Marie Virginis Palatii noſtri Hage Comitis Hollandie, ſalutem & dilectionem. Cum nobis a ſancta ſede Apoſtolica ſit indultum, ut tringinta perſone Eccleſiaſtice noſtris inſiſtentes obſequiis fructus, redditus & proventus quorumcunque ſuorum beneficiorum eccleſiaſticorum etiamſi Cano-*

no-

nonicatus & prebende dignitates personatus administrationes vel officia existant aut curam habeant animarum cum ea possint & debeant integritate percipere & habere ac si in ecclesiis ipsis in quibus hujusmodi obtinent beneficia personaliter residerent, cothidianis distributionibus duntaxat exceptis, non obstante quod dicte persone primam in dictis ecclesiis non fecerint residentiam personalem seu aliis quibuscunque Statutis & consuetudinibus ecclesiarum ipsarum juramento confirmacionis Aposthołica seu alia quavis auctoritate vallatis. Etiam si dicte persone de illis observandis & de non impetrandis Apostolice sedis literis contra ea & de eisdem literis etiam ab alio impetratis non utendo prestiterint juramentum, significamus vobis quod dilectus & fidelis noster Magister Fernardus Bontius *nostri Regis Oratorii Sommelarius Presbyter dicte Ecclesie vestre Canonicus prebendatus de numero predictarum personarum Episcopus a pluribus annis nostris instetit & adhuc insistere dignoscitur obsequiis, Quocirca vos requirimus & hortamur nichilominus mandantes quatenus eidem Magistro Fernando vel suo Procuratori legitimo pro eo & ejus nomine de fructibus, proventibus, juribus & obventionibus universis dictorum suorum Canonicatus et prebende respondeatis et ab aliis faciatis quantum in vobis fuerit integre solvi et responderi. Datum in oppido nostro Mechlinensi die xij^a^. mensis Februarii anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo. Regnorum vero nostri Regis Romanorum videlicet septimo ipsorumque Ungarie etc. tertio.*

Per Dominum Regem ad vestram relacionem

DEPERCHES.

S.

Heer Coenraad van der Steen *tot Deken van 't Kapittel verkoren zynde, werd door den Abt van Middelburg bevestigt.*

In nomine Dei Amen.

NOs HENRICUS BRAEM, miseratione divina Abbas Monasterii beate Marie Middelburgensis Ordinis Premonstratensis Trajectensis diocesis, Commissarius ad infrascripta a sede Apostolica specialiter deputatus. Venerabilibus viris Dominis Capitulo Capelle beate Marie Collegiate Hagensis dicte Diocesis ac universis et singulis ad quos presens nostrum mandatum ymmo verius Apostolicum pervenerit, salutem in Domino et mandatis nostris ymmo verius Apostolicis firmiter obedire. Litteras commissionis Sanctissimi in Christo Patris ac Domini nostri Domini Gregorii *divina providentia Pape XI. non viciatas, non concellatas, non abolitas, non abrasas, sed sanas et integras, omni vicio et suspicione carentes ipsius Domini nostri Pape vera bulla plumbea cum filis de serico bullatas, cum ea, que decuit, reverentia nos recepisse noveritis in hec verba:*

GREGORIUS Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam eximie devocionis sinceritas, quam dilectus filius nobilis vir Albertus *Dux, et dilecta in Christo filia nobilis mulier* Margarita *ejus uxor, Ducissa Bavarie ad nos & Romanam gerunt Ecclesiam, nos inducit ut in hiis que digne possunt fieri eis sumus oportuno tempore graciosi, bene dudum ad ipsorum Ducis & Ducisse supplicationem Capellam in precipuo habitationis sue loco in Haga partium Hollandie Trajectensis Diocesis consistentem in Collegiatam ereximus quatuordecim prebendas per ipsos Ducem & Ducissam sufficienter dotatas, quarum Decanus dicte Capelle pro tempore existens duas habet & quatuor perpetuas Capellanias ibidem instituendo, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Et deinde ipsorum Ducis & Ducisse supplicationibus inclinati ipsos Decanum & Capitulum ac personas dicte Capelle duximus hodie eximendos. Cum autem sicut exhibita nobis pro parte dictorum Ducis & Ducisse petitio continebat difficile esset, cum quis ad decanatum ejusdem Capelle per ipsos Capitulum electus fuerit ad sedem Apostolicam accedere pro confirmatione hujusmodi electionis obtinenda, pro parte dictorum Ducis & Ducisse nobis fuit humiliter supplicatum, ut providere in premissis de benignitate Apostolica dignaremur. Nos itaque hujusmodi supplicationibus inclinati volumus, & Apostolica auctoritate tenore presentium statuimus & eadem ordinamus quod cum inantea hujusmodi electio Decani dicte Capelle fuerit celebrata, Abbas Monasterii Middelburgensis Premonstratensis ordinis dicte Diocesis pro tempore existens electionem hujusmodi possit & debeat auctoritate Apostolica secundum Canonicas xanctiones confirmare. Ita quod per hoc nullum aliud jus sibi in dicta Capella acquiretur nec in aliquo premisse exemptioni derogetur. Nulli ergo omnino hominum hanc paginam nostre voluntatis Statuti & etiam ordinationis infringere vel ei ausu temerario contraire, Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum se noverit incursurum. Datum* Avinion vj. *Nonas Marcii Pontificatus nostri anno quarto.*

Post quarum quidem litterarum Apostolicarum receptionem presentato nobis per venerabilem virum Magistrum Johannem de Mare, *Canonicum Capelle beate Marie predicte decreto electionis de venerabili & circumspecto viro Domino* Conrado de Silice *quondam dicte Capelle Preposito ad decanatum predicte Capelle concorditer facte in formam publici instrumenti per Magistrum Mauricium Danielis Clericum dicte Diocesis publicum Imperiali auctoritate Notarium redacto ac vero & integro sigillo Capelle memorate impendenti, ut prima facie apparuit, sigillato; fuimus per dictum Magistrum Johannem Canonicum dicte Capelle ac ipsius electi & Capituli, ut asseruit procuratorem cum instantia debita requisiti, quatenus predictam electionem Canonice & concorditer, ut premittitur, celebratam, auctoritate Apostolica nobis in hac parte commissa confirmare ipsique electo munus confirmacionis hujusmodi dignaremur impartiri cum solempnitatibus debitis & consuetis. Nos vero volentes mandatis Apostolicis nobis in hac parte directis humiliter obedire visis & examinatis per nos literis Apostolicis predictis necnon instrumento decreti electionis premisse diligenter consideratisque in talibus considerandis. Et quia invenimus predictam electionem ad dictum Decanatum Canonice & concorditer fuisse & esse celebratam, eandem auctoritate Apostolica qua fungimur in*

hac

hac parte duximus confirmandam ac ipsam prout pie & juste facta est, tenore presentium in Dei nomine confirmamus, ipsique electo munus confirmationis impertimur. Quocirca vobis Dominis Capitulo supradictis ac omnibus & singulis Canonicis & personis ejusdem Capelle auctoritate Apostolica in virtute sancte obedientie districte precipiendo mandamus, quatenus prefato Domino Conrado ut Decano vestro obediatis ac sibi reverentiam & obedientiam debitam impendatis, ipsumque in corporalem possessionem dicti Decanatus ac jurium & pertinencium universorum ejusdem inducatis cum solempnitatibus in talibus fieri debitis ac consuetis. In quorum omnium & singulorum testimonium presentem nostram confirmationem per Bartholomeum Jacobi de Zyrixe, *Clericum Publicum Imperiali auctoritate Notarium in formam publici instrumenti redigi mandavimus ac sigilli nostri appensione roborari. Datum & actum Middelburch in domo nostra Claustrali. Anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo quarto, indictione duodecima mensis Maii die decima octava hora terciarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri Domini Gregorii divina providentia Pape undecimi anno quarto. Presentibus ibidem honor: & discretis viris Dominis* Henrico de Scaldia *Canonico regulari dicti Monasterii*, Petro Bollaerd *in Cloetinghen*, Jacobo Baldewini *in Bigghenkerke*, Symone Henrici de Zyrixe *in Vlake*, Wilhelmo Johannis *in Veteri Vlissinghe*, Jacobo de Dunclan *in Westmonster Middelb.* & Mathia Petri *in Campen parcium Noertb. Ecclesiarum Parochialium Curatis, testibus fide-dignis ad premissa vocatis specialiter & rogatis.*

Et ego Bartholomeus Jacobi de Zyrixe *Clericus Trajectensis Diocesis Publicus Imperiali auctoritate Notarius predictarum litterarum Apostolicarum ac decreti electionis supradicte presentacioni & receptioni ac omnibus aliis & singulis suprascriptis. Dum sic per venerabilem ac religiosum Patrem & Dominum Dominum Abbatem predictum ac venerabilem virum Magistrum* Johannem de Mare *Canonicum Capelle beate Marie Hagensem memoratum fierent & agerentur una cum prenominatis testibus presens interfui, eaque vidi, audivi & in hanc publicam formam redegi, & presens publicum instrumentum inde confectum de mandato dicti Domini Abbatis propria manu mea scripsi & signo meo solito & consueto signavi, una cum appensione sigilli domini Abbatis predicti, requisitus in testimonium premissorum.*

T.

Wilhelmus Lindanus, *tot Deken by 't Kapittel aangenomen.*

In nomine Domini Amen.

PEr *hoc presens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter & sit notum, quod anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono indictione secunda die vero Martis septima mensis Martii*

Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri Domini Pauli quarti *Romani Pontificis maximi anno coronationis sue quarto, imperante illustrissimo Principe & Domino nostro Domino* Ferdinando *Romanorum Imperatore Augusto anno electionis sue tertio coram venerabilibus viris & Dominis Vice-Decano & Canonicis Capittularibus Collegiate ecclesie beate Marie Pallatii Hagensis ac in mei Notarii Publici testiumque infrascriptorum ad hoc vocatorum specialiter ac rogatorum presentia in Domo Capellari dicte Collegiate Ecclesie, Capituloque ad hoc specialiter indicto, personaliter constitutus & comparens Venerabilis & eximius Dominus* Wilhelmus Lindanus *sacre Theologie doctor, Presbyter Trajectensis Diocesis, habens & in suis manibus tenens certas provisionem, collationem seu presentationem, patentes literas sigillo Serenissime Regie Majestatis illiusque appensione munitas & roboratas de data anni millesimi quingentesimi quinquagesimi octavi diei decime none mensis Januarii de & super Decanatu, Canonicatu & Prebende prefate & Collegiate Ecclesie Pallatii Hagensis, unde & isdem literis Regiis specialis extitit facta mentio, earundem vigore predicto Vice-decanum & Canonicos Capitulares Capitulum representantes & Capitulariter congregatos instanter requisivit ipsum in realem, corporalem & actualem possessionem vel quasi predictorum Decanatus Canonicatus & Prebende vacantium per obitum Domini Magistri* Henrici van der Nadt, *illorum ultimi dum viveret possessoris instituere vellent, instantissime postulavit, unde prelibati venerabiles & Domini Vice-decanus & Canonici Capitulares Capitulum representantes receptis per eos cum ea qua decuit reverentia predictis Regie Majestatis litteris illisque diligenter inspectis mox ut veri obedientes filii eundem venerabilem Dominum* Wilhelmum Lindanum *Sacre Theologie Doctorem in eorum Decanum tanquam in Ecclesiastica dignitate constitutum sicque etiam in Canonicum prebendatum recipientes in actualem, corporalem & realem possessionem predictorum Decanatus, Canonicatus & prebende per pacis osculum supremi stalli in Choro & loci in Capitulo assignationem cum omni honore & reverentia admiserunt & induxerunt, adhibitis solempnitatibus debitis in talibus adhiberi solitis & consuetis, recepto nichilominus primitus corporali juramento per eundem Dominum Magistrum* Wilhelmum Lindanum *ad Sancta Dei Euangelia effectualiter prestito de Statutis dicti Capituli inviolabiliter observandis. De & super quibus omnibus & singulis premissis prefatus Venerabilis Dominus* Wilhelmus Lindanus *Decanus sibi a me Notario Publico infrascripto binum vel plura publicum seu publica fieri petiit confici atque tradi instrumentum & instrumenta in meliori forma. Acta fuerunt hec in Haga-Comitum in domo Capitulari predicte Collegiate Ecclesie ac in Choro ejusdem respective sub anno, indictione, mense, die, Pontificatu pariter & imperio prescriptis; Presentibus ibidem honestis & discretis viris Domino* Theodorico Backsteen, *Domino* Georgio filio Jodoci Pauli *Presbyteris dicte Collegiate Ecclesie & testibus fide dignis ad premissa vocatis pariter atque rogatis.*

Concordat presens copia cum originali seu prothocollo, quod attestor, ut infra.

DE CAPPELLA Notarius.

MA-

V.

Mr. Cornelis Schouten *by zyne K. Majesteit tot Kannunik in de Hofkapel aangestelt zynde, werd by uitspraak van den Grooten Raad van Mechele daar toe onwettig verklaart.*

MAXIMILIAAN by der gratie Gods Roomsch Coninck altyts vermeerder 's Rycx, van Hongrie, van Dalmacie van Croacie, &c. ende KAREL, by der selver Gracie Eertshertogen van Oistenryck, Prince van Spaengnen, van beeden Cecillien, van Jerusalem, &c. Hertogen van Bourgoingnen, van Lotheringe, van Brabant, van Steire, van Kerinte, van Crain, van Limborch, van Lutzenborch, ende van Ghelder; Graven van Vlaenderen, van Tirol, van Artois, van Bourgoingnen, Paelsgraven ende van Henegouwen, Lantgraven van Elsaten, Marcgraven van Burgauw ende des Heilichs rycx, van Hollant, van Zeelant, van Phirt, van Kiborch, van Namen ende van Zutphen, Graven, Heeren van Vrieslant, upter Windismarck, van Portenauw, van Salins ende van Mechelen. Allen den ghenen die dese letteren sullen zien saluyt. Alzoo in der maent van October lestleden in dezen jegenwoordigen jaere XV^c. ende zeven meester *Cornelis Scouten* by zekere zyne suplicatie ons verthoent ende te kennen gegeven hadde, hoe dat hy Suppliant aldaer te voren, te weten in der maent van Aougste oick lestleden van ons versien hadde geweest van een der Prebende ende Canonicscepe staende tonser collacie ende gifte van den Cappelle ende Collegiael der kerke van onsen Vrouwe in onsen slote van den Haghe in Hollant gelegen, ende dat by resignacie daer van in den handen van onse harde lieve Dochter van ons Coeninck Vrouwe ende Moeye van ons Kaerle, Vrouwe Margriete van Oistenryke ende van Bourgoingnen, Hertoginne Douagiere van Savoyen, gedaen, by onsen lieven beminden Musicien ende Organiste der Capellen van ons Kaerle Meester Henric Bredemers, alst blyken mochte by onsen brieven van Collacien den selven Suppliant daer up verleent, welke brieven van Collacien de selve Suppliant corts daer na gepresenteert hadde den Deken ende Capittele der voorsz. Collegiael der kerke, versouckende achtervolgende den inhouden van dien ontfangen ende gestelt te zyne in de possessie derselver Prebende in der manieren alsoo 't gewoenlic is, daer toe 't selve Capittel niet en hadde willen verstaen, onder texel dat de voirn. Suppliant natuerlic zoon was, ende zyn vader Priester ende Canoninck in der voirsz. Cappelle ende Collegiael der kerke, ende naderhant dit gecomen zynde tonser kennesse gesien hebbende by gescrifte dexcusen hier up gedaen by 't voirsz Capittel ende oic zekere Apostolicke brieven van legitimacie ende dispensacie verleent den voirn. Suppliant up 't gebreck van zynder nativiteyt ende geboerte, willende overmits dien onse brieven van Collacie voirsz. van weerden blivene, soe hadden wy den selven Suppliant hier up verleent iterative brieven, by den welc-

welcken inhoudende in effecte 't gunt des voirſz. es, wy 't voirſz. Capittel bevolen hadden, dat indien hen bleke van onſen voirſz. brieven van Collacien ende oic van den voirſz. Apoſtolicke diſpenſie, 't ſelve Capittel ontfinghe ende ſtelde den voirn. Suppliant in de poſſeſſie van den voirſz. Prebende, vruchten, regten ende emolumenten daer toeſtaende, maer eer deſelve iterative brieven gelicht ende geloſt waren vuyt onſer audientie ende zegel, zoe hadde een genoemt meeſter *Jan van Noortich* Canonick der voirſz. Capelle hem vuyter name van 't voirn. Capittel der ſelver Capelle, alzoe hy zeyde daer toe laſt hebbende, geoppoſeert tegens den delivrantie van den voirſz. onſen iterativen brieven. 't Welke den voirn. Suppliant quam en keerde tot grooten verdriete, ſchade ende achterdeele, verſouckende by zynder voirſz. ſuplicacie daer up te hebben onſe behoirlycke remedie van Juſticie. Achtervolgende welken zynen verſoucke wy hadden hem doen verſien by appoinctemente geappoſtilleert up de marge van zynder voirſz. ſuplicatie, vuyt crachte van welcken appoinctemente de voirn. meeſter Jan van Noortich by zekeren onſen Officier verdachtvaert hadde geweeſt te compareren in onſen grooten Raedt in deſer onſer ſtadt van Mechelen, geordineert, zekeren daghe hem betekent ende beſcheyden, om te zeggen ende verclaren de redenen van zynder oppoſitie gedaen tegens der delivrantie van den voirſz. iterativen brieven, procederen ende daer op te zien ordineren alſoo 't van rechswegen behoeren ſoude. Ende ten daghe daer up dienende, comparerende de voirn. partien ter eenre ende ter andere zyden in onſen voirſz. grooten Rade by heurlieden Procureurs, van wegen des voirſz. Suppliants verhalende tinhouden van zynder voirſz. ſuplicacie, was geconcludeert ten fyne dat hem zyne voirſz. iterative brieven gedelivreert ſouden zyn, niet tegenſtaende d'oppoſicie des voirſz. Meeſter Jan van Noortich, makende voerts heyſch van coſten, ſchaden ende intereſten. Waer up van wegen deszelfs van Noortich gedaechde zeggende de voirſz. oppoſicie gedaen te hebben in den name des voirſz. Capittels, hadde verſocht geweeſt delay ende vuytſtel van XIIIj. dagen te hebben om te adverteren hier van 't voirſz. Capittel, ende by 't ſelve Capittel als dan te komen zeggen ende verclaren de redenen vander voirſz. oppoſicie, welke delay ende vuytſtel van XIIIj. dagen by den voirn van onſen grooten Rade verleent hadde geweeſt den voirſz. van Noortich gedaechde ten fyne als boven, ordonnerende niet min by den ſelven van onſen grooten Rade, dat de voirſz. iterative brieven gelevert ſouden worden den voirn. Suppliant. Ende 't voirſz. vuytſtel van XIIIj. dagen omme gecomen zynde comparerende als boven de voirn. partyen in onſen voirſz. grooten Rade, van wegen des voirſz. Suppliants verhalende wederomme 't gunt des voirſz. es, was geconcludeert overmits den redenen aldaer verclaert ten fyne dat 't voirn. Capittel geſeyt ende verclaert worde hem tonrechte ende quader ſake geoppoſeert te hebben ter delivrantie van den voorſz. iterative brieven, ende dat doende, dat die van 't ſelve Capittel gecondemneert ende bedwongen worden t'ontfangen den voirſz. Suppliant voir hoiren medebroeder ende Canoninck van der voirſz. Capelle ende Collegiael der kerke, ende hem te ſtellen in der poſſeſſie van der voirſz. litigieuſer Prebende, hem bewyſende ſtallum in choro

choro ende plaetse in 't Capittel, ende voerts te laten gebruiken ende ontfangen de vruchten, baten, prouffyten ende emolumenten staende totter voirsz. Prebende al in der manieren ende gelyk die andere Canoniken aldaer doen, Ende achtervolgende dien den selven Suppliant up te leggen ende restitueeren alle de vruchten, prouffyten ende emolumenten derselver Prebende, die zy zichtent den daghe van der presentatie zynder voirsz. Collacie zoude hebben, mogen en behoirde t'ontfanghen ofte andersins gelyk 't gewoenlyk was te doene allen Canonicken aldaer, makende voerts heysch van costen, ende was d'intencie des voirn. Suppliants wel gefondeert, gemerct onse brieven van Collacien voirsz. ende iterative brieven daer up metter dispensie van onsen Heyligen Vader den Paus up 't gebreck van zynder geboerte ende dat hy resideeren mochte als Canonick met zynen Vader *sub eodem tecto*; Waer tegens van wegen des Dekens ende Capittels Opposanten voirsz geantwoort ende gesustineert hadde geweest ter contrarien, zeggende 't voirsz. Capittel gefondeert wesende by onsen voirsaten Graven van Hollant, ende dat *'t selve lach ende stont onder 't Bisdom van Vutrecht, hem regulerende ende dragende gelyk de Canonicken van den V. kerken t'Utrecht voirsz., daer men gheen Priesters kinderen tot Canonicken en ontfinck, zunderlinge wanneer hoirlieden vader aldaer residerende was. Ja al waert oic dat men daer toe dispensacie hadde*, 't welcke wel te noteren stont, want hadde de Suppliant dit te kennen gegeven met oic dat 't voirsz. Capittel van onser fondacie was, hy en soude nimmermeer daer van dispensacie gecregen hebben, maer om dat te verborgen ende coloreren soe hadde hy deselve syne dispensacie, zulcke als hyse hier boven baptiseert, vercregen in 't particulier alleenlic up ter Collegiael der kerke in onser stede van 's Hertogenbossche ende voerts in 't generael sonder eenige meer te noemen in 't particulier up alle andere Collegiale kerken, dat niet genouch was noch en behoirde te wesen in dezen. Concluderende daeromme ende meer andere redenen ende middelen de voirsz Opposanten henl. wel geopposeert te hebben tegens de voirsz. brieven van Collacien ende iterative brieven daer up, ende dat zy niet gehouden en waren t'onfanghen noch stellen den voirn. Suppliant in de possessie van der voirn. Probende litigieuse ende hem daer van noch van den vruchten ende prouffyten daer toe staende te laten gebruicken, makende oic heysch van costen; Daer tegens van wegens des voirn. Suppliants gerepliceert hadde geweest, ende van wegen der voirn. Opposanten gedupliceert ter contrarien, persisterende te beyden zyden in heuren voirsz. fynen ende conclusien; Welcke partyen alsoe gehoirt in onsen voirsz. Grooten Raedt, hadden geappoincteert geweest te schryven ende hoire schriftueren te justificeeren mit sulken letteren, tittelen ende munimenten als henlieden goetdunken soude, daer van sy hinc inde visie oft copie hebben souden om die te wederleggen al by eenen volume in der gewoenlicker manieren ende dat gedaen al 't selve over te leggen te Hove binnen zekeren corten dage daer toe geordineert om voerts dat al gezien recht gedaen te worden oft anderen zulck appoinctement alst behoeren soude, waer toe de voirn. partien ten eenre ende ter andere zyden voldaen ende vulcomen hadden, versouckende zichtent ernstelicken recht henl. daer up

gedaen te zyne. Tot dien einde te meer ſtonden comparerende in den voirſz. grooten Raedt. Doen te weten, dat geſien ende geviſiteert in den ſelven onſen grooten Raedt 't proces van den voirn. partien ende al het gunt des by dien blyken mach ende geconſidereert ende overgewegen 't gunt des behoirt geconſidereert ende overgewegen te zyne, wy met grooter rypheit ende deliberacie van Rade by deſer onſer Sententie definitive ende voer recht zeggen ende verclaren wel geoppoſeert te zyne by dien van den voirſz. Capittel in den Hage Oppoſanten, verclarende voerts dezelve Oppoſanten niet gehouden zynde dèn voirſz. Meeſter Cornelis Scouten Suppliant vuyt crachte van den voirſz. zynen brieven van Collacien en proviſien ende dien achtervolgende t'ontfangen ende ſtellen in de poſſeſſie van den voirſz. Prebende litigieuſe noch hem van den vruchten der zelve te laten gebruicken, ende dezen nietmin wy hebben gecompenſeert ende compenſeren alle coſten gedaen by den voirſz. partien ende om redenen wille. Des t'oirconden hebben wy den ſegel daer van wy gebruicken by proviſien an deſen doen hangen. Gegeven in onſer ſtede van Mecchelen den leſten dach van Meerte in 't jaer ons Heeren duyſent vyfhondert ende zeven voer Paeſſchen ende der Ryken van ons Coninck te weten van den Roomſchen 't XXIIJ. ende van Hongrien, &c. 't XVIIJ.

By den Coninck ende mynen Heere d'Eertshertoghe.
Ter relatie van den Rade.

W.

Verdrag tuſſchen het Kapittel ten Hove en den Paſtoor van den Hage over het Kerkgebied.

In nomine Domini Amen.

T*Enore preſentis publici inſtrumenti cunctis pateat & ſit notum, quod anno a nativitate ejusdem Domini milleſimo quingenteſimo octavo, indictione undecima, die vero Jovis menſis Martii viceſima tertia Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto patris & Domini noſtri Domini* Julii *divina providentia Pape* ſecundi *anno quinto in mei Notarii Publici ac teſtium infraſcriptorum, ad hoc ſpecialiter vocatorum & rogatorum preſentia perſonaliter conſtitutis Reverendo in Chriſto patre & Domino Domino* Petro de Capella *Abbate Monaſterii beate Marie opidi Middelburgenſis ordinis Premonſtratenſis Trajectenſis Dioceſis ac Religioſo viro Domino* Nicolao Balduini *presbytero dicti Monaſterii beate Marie Middelburgenſis Profeſſo, Curato & Paſtore Eccleſie Sancti Jacobi Hagenſis de licentia & conſenſu prefati Domini reverendi patris Abbatis ſeu Prelati & tam eorum propriis quam pretacte eccleſie Parrochialis nominibus ex una, necnon providis & honeſtis viris Dominis & Magiſtris* Arnoldo de Dorp *Canonico ac* Petro

tro de Gouda *Vice-Curato presbyteris, ut & tamquam egregii & honorabilium virorum Dominorum Decani & Capituli pretacte ecclesie sive Capelle collegiate castri Hagensis Procuratoribus legitime constitutis prout ipsi de hujusmodi eorum procurationis mandato michi Notario Publico subscripto fidem fecerunt & edocerunt . . . .*
publici subscripti tenoris manu, signo & subscriptione solitis & consuetis providi & discreti viri Anthonii Johannis alias Cock Clerici Trajectensis diocesis sacra Imperiali auctoritate Notarii Publici ac venerabilium Dominorum Decani ac Capituli Capelle Curie Hagensis Scribe, ut prima facie apparebat, & mihi legebatur, signati & subscripti eisque nominibus ex alia partibus, prefate partes nominibus quibus supra interventu spectabilis, eximii & egregii viri Domini ac Magistri nostri Magistri Adriani Florentii de Trajecto sacre pagine Professoris ac solempnis Ecclesie collegiate sancti Petri Lovaniensis Leodiensis diocesis Decani benemeriti considerantes gravitatem & deductionem litium laboriosam expensarumque dispendiosam incommoditatem, ut etiam amor & concordia inter ipsas principales partes & earum hincinde adherentes & successores servari possent & maiores. . . . . Ac lites & controversie pridem inter earundem predecessores & de presenti inter easdem partes existentes sopiri extingui & terminari ac graviores in futurum forsan oriunde &. . . . . . evitari possent, de & super omnibus & singulis litibus, jurgiis, differentiis, processibus ac questionum materiis per & inter ipsarum partium hinc inde predecessores pridem & inantea & pronunc inter easdem partes usque in diem date presentium inclusive occasione nostrorum Parrochialium suppositorum alicujus pretactarum duarum Ecclesiarum quomodolibet motis, exortis, exercitis sive pendentibus cum omnibus & singulis suis dependentiis incidentibus & connexis ad medium pacis sese tractabiles reddentium convenerunt, transegerunt, pacti sunt & concordiam inierunt & fecerunt prout & quemadmodum in quadam papiri cedula ab una ejus parte dumtaxat descripta etiam subscripti tenoris ad hoc per prefatum egregium & eximium virum Dominum ac Magistrum Adrianum sacre pagine Professorem ac Decanum ibidem exhibita in medium & producta ac consensu ambarum partium in earumdem ac testium subscriptorum diligenter auscultantium presentia palam, publice, distincteque articulatim & intelligibili voce de verbo ad verbum lecta & publicata. Atque post hujusmodi lectionem & publicationem michi Notario Publico presenti instrumento de verbo ad verbum inserenda & copianda per dictum Dominum ac Magistrum nostrum nomine & consensu ipsarum partium tradita & exhibita plenius continetur & dis. . . . . partis & earum quelibet nominibus quibus supra promittens michi Notario Publico legitime stipulante & recipiente vice loco & nomine omnium & singulorum, quorum interest, intererat, seu interesse poterit quomodolibet in futurum per fidem suam hujusmodi corporalem propter hoc loco juramenti solempniter prestitam, Omnia & singula in pre. . . . . papiri cedula subscripti tenoris contenta, narrata & descripta firma grata & rata tenere eaque efficaciter adimplere & nunquam eisdem contravenire quovis quesito ingenio vel colore, sub ypotheca & obligatione omnium & singulorum bonorum suorum presentium & futurorum renunciando, ob hoc dicte partis exceptionibus doli mali, vis, metus, fraudis, circumventionis rei aliter geste quam scripte, & specialiter juri dicenti generalem non valere renunciacionem nisi precesserit

specialis. Omnibusque aliis & singulis exceptionibus tam generalibus quam specialibus quibus effectus premissorum in aliquo impediri poterit quomodo libet vel differri. De & super quibus omnibus & singulis premissis eedem prenominate partes hinc inde petierunt instanter & requisierunt eis a me Notario Publico infrascripto fieri & in publicam formam redigi unum vel plura publicum seu publica instrumentum sive instrumenta. Acta fuerunt hec infra septa dicti Monasterii beate Marie opidi Middelburgensis ibidem in loco refectorii superioris prenominati Reverendi Patris Domini Abbatis, sub anno, indictione, mense, die & pontificatu quibus supra, presentibus & astantibus ibidem venerabilibus & egregiis viris Dominis & Magistris Johanne de Wemelingen utriusque Juris doctore bene jurato ac Michaele Brant Parrochialis & collegiate Ecclesie Sancti Martini de Westerzouburch Decano ac discreto Cornelio Petri laico dicte Trajectensis diocesis, testibus ad premissa vocatis specialiter & rogatis.

Tenores vero pretactorum instrumenti procurationis sive procuratorii constitutionis ac papiri sedula superius exhibitorum, unde & de quibus supra sit atque habetur mencio, sequuntur per ordinem in hunc modum.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Anno a nativitate ejusdem Domini millesimo quingentesimo octavo indictione undecima mensis Martii die decima octava hora terciarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac Domini nostri Domini Julii divina providentia Pape secundi anno suo quinto in mei Notarii Publici testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum presentia personaliter constituti egregii & circumspecti viri Magistri & Domini Jacobus Ruysch, *Decretorum Doctor, Decanus,* Johannes de Capella, Philippus de Bufscho, Johannes de Noortich, Petrus de Fonte, Petrus Barbay & Petrus Filius Symonis, *Canonici Ecclesie sive Capelle collegiate beate Marie Virginis Curie Hagensis exempte Collegialiter & Capitulariter congregati Capitulo ad hoc inducto citra tamen quorumcunque procuratorum nostrorum per eos quomodo libet constitutorum revocationem omnibus melioribus modo, via, jure, causa & forma, quibus melius & efficacius potuerunt & debuerunt, fecerunt, constituerunt, curarunt ac solempniter ordinarunt suos veros, certos, legitimos & indubitatos procuratores, actores, factores & negotiorum suorum infrascriptorum gestores ac nuncios speciales & generales. Ita tamen quod specialitas generalitati non deroget nec e contra, videlicet honorabiles ac discretos viros Dominos & Magistros Dominum* Arnoldum de Dorp *Canonicum & Magistrum* Petrum de Gouda *Vice-curatum dicte Ecclesie sive Capelle absentes tamquam presentes & eorum quemlibet in solidum. Ita tamen quod non sit melior conditio primitus occupantis neque deterior subsequentis, sed quod unus eorum inceperit, alter eorum id prosequi mediate valeat & finire ac ad effectum perducere specialiter & expresse, videlicet ad concordandum, componendum, paciscendum & transigendum nomine dictorum constituentium & pro ipsis cum Reverendo in Christo patre & Domino Domino* Johanne de Capella *Abbate Monasterii Middelburgensis & Pastore Ecclesie Sancti Jacobi Hagensis & quibuscunque aliis personis, de & supra omnibus & singulis differentiis, juribus, rebus, actionibus & querelis que & ipse partes habent ratione subjectorum dicte Capelle servit. . . . Principis nostri & Curie Hagensis & generaliter omnia & singula faciendum, dicendum, gerendum & exercendum que in premissis & circa ea necessaria fue-*

fuerint & quomodolibet oportuna promittens insuper idem constituens se gratum ratum, firmum perpetuo habiturum quicquid per dictos suos procuratores seu procuratorem constitutum seu constitutos ab eis actum, dictum, gestum, factum vel procuratum fuerit in premissis seu quolibet premissorum relevans, Nichilominus & relevare volens procuratorem hujusmodi ab omni onere satisdandi cum omnibus & singulis clausulis necessariis & oportunis, sub obligatione omnium nostrorum bonorum mobilium & immobilium, presentium & futurorum ac sub omni Juris & facti renunciatione pariter & cautela. Super quibus omnibus & singulis prefati Domini constituentes petierunt a me Notario infrascripto sibi fieri atque confici unum vel plura publicum seu publica instrumentum vel instrumenta in meliori forma. Acta fuerunt hec in Haga Comitis in domo Capitulari dicte ecclesie seu Capelle Hagensis sub anno, indictione, die, mense, hora & loco, quibus supra, Presentibus ibidem honestis & discretis viris Domino Brutio, *vicario prefate Capelle, necnon* Johanne *filio* Marini, *alias* Cock, *testibus fidedignis ad premissa vocatis pariter & rogatis.*

Et ego Anthonius *filius Johannis alias Cock Clericus Trajectensis diocesis sacra Imperiali auctoritate Notarius ac Venerabilium Dominorum Decani & Capituli beate Marie virginis Curie Hagensis Scriba (quia hujusmodi constitutionem potestatisdationem, omnibusque aliis & singulis dum sic ut premittitur, fierent & agerentur una cum prenominatis testibus presens interfui, eaque sic fieri vidi & audivi, ideoque hoc presens publicum instrumentum manu mea conscriptum exinde confeci) subscripsi & publicavi ac in hanc publicam formam redegi, signoque & nomine meis solitis & consuetis signavi in fidem & testimonium omnium & singulorum premissorum regatus & requisitus.*

Tenor vero papiri cedule est talis.

In primis illustrissimus Archidux Austrie, Comes Hollandie Zelandie etc: et ejus Conthoralis et eorum familiares qui censentur comensales ac alii servitores qualificati, ut infra tangitur, erunt sub cura Domini Decani Capelle castri Hagensis.

Item Canonici, Vicarii, Capellani, Cantores et Chorales, Virgarius, Organista et Notarius, ac Custos dicte Capelle cum eorum servitoribus cohabitantibus in eorum expensis, erunt sub cura Decani dicte Capelle.

Item quia radicx dissentionum est super interpretatione Privilegii, qui videlicet venire debeant appellatione familiarium dicti Comitis ut ratione familiaritatis, quamvis Commensales Comitis non sint, possint et debeant subesse cure dicti Domini Decani; igitur ad sopiendum omnem materiam questionum concurrentis partis, quod appellatione familiarium exceptis seu preter eos qui sensentur de familia et domo Principis solum comprehendi debeant persone inferius specificande.

Item Dominus locumtenens Comitis Hollandie, omnes Consiliarii Principis stipendiati & non stipendiati, Advocatus Principis, Procurator Fiscalis, Secretarii Ordinarii, Griffarius cum suo primo Clerico, Reddituarius Magister Camere Registrorum cum suo Clerico ordinario, Magistri & Auditor Camere Computorum cum eorum Clerico ordinario, & cum istis omnium istorum uxores & proles eorundem & servitores seu servitri-

ces commensales erunt sub cura dicti Domini Decani, salvo si contingat dictas proles seu servitores aut servitrices propter egritudinem vel consimilem causam habitare in domo alicujus subditi seu Parrochiani cure Sancti Jacobi Hagensis extra domum parentum seu Dominorum, pro illo tempore erunt sub cura Domini Pastoris Ecclesie parrochialis sancti Jacobi Hagensis.

Item omnes habitantes infra cepta Curie sive Castri Hagensis etiam erunt sub cura Domini Decani preacte Capelle Hagensis.

Item matrimonium in Haga celebrandum solempnizabitur in Ecclesia cui sponsa erit subjecta & illius Ecclesie Curatus in solidum percipiet emolumenta solempnisationis ac oblacionis que in similibus fieri consueverunt.

Item Decanus dicte Capelle habebit jus fontis & sepulture quo ad personas pretactas in dicta Ecclesia sancti Jacobi Hagensis, salvo quod ipse vel ejus vicem gerens ejus nomine graciose petet claves fontis a Curato dicte Ecclesie sancti Jacobi Hagensis, quociens opus fuerit, donec & quousque dicta Capella proprium fontem seu cimiterium habuerit.

Item emolumenta & proventus que occasione baptismi vel purgationis post partum dictarum Personarum superius expressarum obvenient, propter bonum pacis mediatim spectabunt Decano seu Capitulo Hagensi, & pro reliqua medietate Curato & Pastori Ecclesie Sancti Jacobi Hagensis predicte, quamdiu dicta Capella proprium fontem non habuerit & erit dictis mulieribus purgandis optio in utra illarum Ecclesiarum purgare voluerint, videlicet in Capella vel Ecclesia parrochiali Sancti Jacobi Hagensis quam diu dicta Capella fontem non habuerit.

Item omnes vidue prescriptarum personarum etiamsi decesserint in anno luctus & in viduitate, erunt sub cura Domini Pastoris Ecclesie Sancti Jacobi Hagensis.

Item Domini Decanus & Capitulum solvent Curato seu Pastori Ecclesie Sancti Jacobi Hagensis annue perpetuis futuris temporibus pensionem consuetam sex solidorum monete Flandrie in recompensam ejus prejudicii quod cura Ecclesie Sancti Jacobi patitur in exemptione dictarum personarum in terminis consuetis, videlicet singulis annis seu infra Jesu Christi Nativitatis Festi octavas persolvendam.

Item omnes alie persone, de quibus supra non est facta mentio, erunt prout de jure communi esse debent, sub cura Domini Pastoris Ecclesie sancti Jacobi Hagensis.

Item Pastor sive Curatus Hagensis habebit de cetero omnia anniversaria prima quarumcunque personarum in sua Ecclesia vel cimiterio sepultarum, Salvo quod per hoc Dominis de Capella non prejudicetur in septenario vel tricenario.

Item ad providendum ne occasione processionum, quas Domini de Capella faciunt extra cepta Castri, aliqua discentio oriatur, poterunt Domini de Capittulo, prout consueverint, facere singulis annis processionem cum

spi-

ſpinea corona & in diebus rogacionum , ſed nullas alias extra cepta caſtri niſi de ſpeciali licentia ſeu aſſenſu Curati Hagenſis, ſalvo cum ex rationabili cauſa Domini de Capittulo Capelle voluerint proceſſionem aliquam generalem facere, tenebitur Curatus Hagenſis poſtquam ei inthimaverint comparere cum venerabili ſacramento in dicta Capella penes Dominos & cum eis proceſſionem facere, ac Dominis ultra alios in ſtallos Chori parrochie Sancti Jacobi Hagenſis, & in proceſſione eminentiorem locum ſupra quoscunque alios dare.

Item tenebuntur & erunt obligate dicte partes hanc concordiam intertenere perpetuis futuris temporibus ac tenebuntur Domini de Capitulo Hagenſi ſuis impenſis hanc concordiam confirmari facere per ſanctam ſedem Apoſtolicam, quod ſi fecerint intra anni ſpatium , dabit eis in ſubventionem impenſarum Curatus Sancti Jacobi Hagenſis duas libras groſsorum Flandrie & ſi infra annum a data hujus Concordie dictam confirmationem non impetraverint, dabunt ſingulis annis poſt primum dicto Curato Eccleſie Sancti Jacobi unam libram groſſorum Flandrie, donec & quousque litteras dicte confirmationis expedierint, cum effectu & ſimul expediri facient duplum bulle ejusdem, ut quelibet partium diſtinctam bullam habere poſſit; ſalvo quod Dominus Curatus Hagenſis refundet Dominis de Capitulo vel ante expeditionem tradet eam quotam pecunie que addi debet pro duplo litterarum ſeu bulle habende.

Et quia ego *Petrus* &c.

X.

Verdrag met den Deken en Kapittel te Hove, over de begevinge van zekeren dienſt by Mr. Vincent Corn. van Mierop *geſondeert op't altaar van de zeven Weenen in de voorſz Kapel.*

WY Deecken en Capitulaer Heeren Canunnicken van der collegate Domeſtycke Capelle exempt van onſer liever Vrouwen op ten palays van de Keyſerlyke Majeſteit in 's Gravenhaige, Oerconden en bekennen dat Mr. *Vincent Corneliszoen* Treſorier Generael in zynen leven van den Keyſerlyken Majeſteit voerſz in deze Capelle voern. ghefondeert ofte geaugmenteert heeft op ten *altaer van de zeven Weenen*, ſtaende an dē noortzy van dien een officie van drie miſſen ter weeke, als maendaechs, vrydaechs ende des ſaterdaechs gedaen te werden tot ſulcke vuyre als mynen Heeren van den Rekeninge in der tyt die believen ſullen te ſetten, dat by de tegenwoerdige op thien vuyeren geſet es, al naer vuytwyſen den vuyterſten wille van den voerſz Mr. *Vincent*, die wy dien achtervolgende ratifieren, ende houden mits deſen van goeder werden, vaſt, geſtadich ende onverbrekelyk voer ons en onſe naercomelingen ende ſucceſſeuren ; Belovende onder de behoerlicke verbanden dezelve miſſen tot drien toe alle weecx ten daegen voerſz in den Capelle voerſz van *de zeven Weenen des heylige moeder Gods Maria* te doen doen, ſonder die nu noch tot eniger tyt te transfereren, incorporeren by eenich ander ofte diergelyke wegen die ongedaen te laeten ; Ende bekennen

nen ons wel en deuchdelyken voldaen te wesen van de fondatie van 't voersz offitie ten eeuwigen daegen, Bedanckende ons der goede betalinge, ende op hoope dat die weduwe en erfgenamen van Mr. *Vincent* voersz die voersz fondatie ende dotatie tot augmentatie en vermeringhe van Goids diensten sullen vermeerderen ende verbeteren, Ende dat d'erfgenaemen van der voersz Tresorier Mr. *Vincent* seggen wilden hemluyden die gifte van dien te competeren, alsoe daer off in de voersz vuyterste wille gheen mencie gemaickt wordt, ende daer te voeren Mr. Vincent saliger en zyne voerders de ghifte gehadt hebben, SOE hebben wy Deeken en ghemeen Capittelaer Heeren voern. expresselycke geconsenteert en toegelaeten, consenteren ende toelaeten mits desen eenen van onsen Capelle Dienaers, dat zoe wanneer 't voersz offitie vaceren sall, soe sullen wy 't selve offitie confereren eenen van onsen Capelle Dienaers by advys, ghelieven en goetduncken van die weduwe voernoemt met haer zoene Heer *Cornelis van Myerop*, Domproost tot Utrecht, ende nae huerluyder doot by advyse van Mr. *Heyman van de Ketel*, ende naer syn doot van *Jacob Heer van Cabau* alle gebroeders, ende daernaer by advyse van de oudste en gheechte getrouwde descendentie van hemluyden, zoe verre die in den Hage wonende is sonder verder, All sonder fraude, arch ende liste. Des t'oerconden hebben wy onsen gemeenen Capittels groote zegel hier an doen hanghen op xvjen dach in Meye Anno XVc. een en vyftich.

Y.

Constitutie van renten op een huis, enz.

WY broeder *Hughe* Prochipaepe in die Haghe ende die gemeene Schepen in die selve stede maken condt, dat *Heyne van Loon* voor ons ghelovede een pont vry 's gelts elck 'sjaers op zyn huys en op die hofstede daer hy in woont, ewelycken te gevene, daer of dier kercken in die Hagha V. schelling elcks sjaers, die prochipaepe V. schellingen, en in 't block van over zee X. schell. te gheldene in Voirschote en in Valkenburgher marct, waer oeck dat saeke, dat geen block en waer, so soude die Heylige Geest wt Hagha die X. schell. elcx 's jaers innemen tot tier tyt dan vairt quame over zee, en danne soude men die X. schell. sjaers vercopen en dat ghelt soude over zee by dien Prochipaepe en by dien gheenen die gherechte beveelnissen hevet van dien Paeus en soude men dese thien schellingen sjaers voorsz vercoopen, zoe soude Heyne van Loon ende zyne nacomelingen daer of die naecoop hebben, Omme dat dit waer es, soe es desen brief besegelt mit onsen zeghelen in 't jaer ons Heeren dusent drie hondert en elve op Sinte Dyonisius dach.

Onderstont, Gecollationeert jegens d'originaelen brief met twee enckele steerten en een wasse segele aen d'onderste steerte, en accordeert by my.

A. BENNINCK.

Ver-

Z.

Verband-brief op zeker huis te Noortwyk *tot securiteit van de betalinge van 8. kroonen sjaers gefondeert aan St. Jacobs altaar in de groote kerk in den Hage.*

WY Joncker *Cornelis vander Bouchorst* Schout, *Jan Adriaensz* ende *Gerrit Dircxz* Schepenen van de Heerlickheyt van Noortwyk doen cont, dat voor ons gecompareert es Joncker *Andries van Thienen*, verclarende dat voor het overleyden van Heer *Lubeeck Dircxe* eertyts Pater in 't Susterhuys gestaen hebbende in de Poten in den Haghe, sekere vikarie gefondeert by die van *Borsselen* op St. Jacobs autaer in de groote Kercke van den Haghe gevaceert hebbende, was de selve behoorlyken op *Joris van Thienen* syns Comparants soon geconfereert, Ende alsoe tot deselve Vicarie onder anderen mede competeerde een rente tot acht Croonen jaerlyx van acht en veertich grooten den kroon, wesende deselve renten versekert ende gehypothequeert op seekere negentien of twintig margen landts in Harlerswoude, daer jegenwoordeliken possesseur ende eygenaer van es *Cornelis Buys* wonende in den Haghe; maer nadien den selven Buys nyet gebleecken was, dat den voorn. *Joris van Thienen* inde datelycke ofte paisible possessie der goederen tot deselve vicarie specterende gestelt ofte geintroduceert es, ende sustinerende over sulkx voor als nogh onghehouden te wesen eenighe renten te betalen, ten ware hem al voorens suffisantelyk voor alle naemaninghe gecaveert werde; Soe est, dat hy comparant belooft heeft en belooft mits desen te doen valideren ende by een yegelicken voor goet, vast en van waerde gehouden werden alle alsulcke betalingen van renten van de voornoemde acht croonen jaerlykx, als by den voorn. Jonker *Cornelis Buys* en syne successeurs eygenaers van de voorsz landen in der tyt bevonden sullen werden aen hem comparant ofte synen soon voorn. gedaen te syn van de iaeren verschenen Petri ad Cathedram XV^c. seven ende tachtich ende volgende jaeren, soe lange den voornoemden *Joris van Thienen* wettigen possesseur van de voorn. Vicarie sal wesen, ofte tot dat de voorsz rente sal syn afgelost, 't welk men tot allen tyden sal mogen doen jegens den penning vyff en twintich, alsoe volgens de brieven van decrete en preferentie in date den xxix^e. Julii XV^c. drie en tachtigh gelyke somme over 't Capitael vande voorsz rente by Ysbrant Stark als koper innegehouden es; Ende tot meerder verseekeringe voor alle naemaeninge en indemniteit van den voorn. *Buys* ende syne nacomelingen heeft hy comparant verbonden en tot speciale hypotheecque gestelt, verbint ende stelt tot speciale hypotheecque mits desen syns Comparants huys ende erve, staende en leggende tot Noortwyck, belent noortoost de Molensteech, zuytoost den achterwegh, zuytwest Wouter Jacobsz cum socys en noortwest de voorstraat-wegh cum socys; Verbindende voorts tot generaal verbant zyns persoons en alle syne goederen jegenwoordich en toekomende egeene uytgesondert, deselve submitterende tot bedwang van alle rechten en Rechteren, al sonder bedroch.

Des t'oirconden hebben wy Schout ende Schepenen voorsz desen respectivelyken besegelt ende ondertekent, gedaen den XXIIJ^{en} Septembris anno XV^c. negen en tnegentich, my present.

Onderstont,

E. WOLPHERTSZ. Secrets.

Jan Arentsz. Gerrit merk. Dircxsz.

AA.

Hertog Aelbrecht *oorlooft die van den* Duitschen Huize *te* Utrecht *de Parochie-kerk van* Katwyk, *zynde te* Valkenburg, *te verleggen in* Katwyk *en daarvan Patroon te zyn, mits dat zy bezorgen te Valkenburch drie missen.*

AELBRECHT &c: doen condt allen luden, want onsen goeden luden van Katwyk op ten Ryn te verre te gaen is totter kerken tot Valckenburch die hoer Prochikerk es, so hebben wi om saligheyt onser goeden luden van Catwyk voersz en op dat si te bet tot godsdienst dagelicx comen moghen, gheoerloest onse lieve gheminde Capellanen alse den Lantcommandeur en den ghemeenen Broeders des Duytschen huyse van Utrecht van der Oerden des Hospitaels Sinte Marien van Jerusalem, dat si die Prochiekerk en Kuyer van Valckenburch die hem voirtyts van onsen Voirvorderen, daer Godt die ziele of hebben moet, Graven van Hollant gegeven heeft, versetten moghen en verleggen mit allen horen goede, thienden en renten in der Capelle tot Catwyc voersz in derselver Prochie, Ende om dat si voer ons, voer onsen Voerouderen, Ouderen en Nacomelingen bidden sullen, so vernuwen wi en geven onsen voirsz Cappellanen, alse den Lantcommandeur en den Broederen van den Duytschen huyse tot Utrecht, die nu syn of namaels wesen sullen, die ghifte en dat jus patronatus tot eewighen daghen van der selver Capellen tot Catwyk voirsz after dien dat si tot eene Prochiekerke geweest is, en settense in allen recht dat si in der kerken tot Valckenburch plagen te hebben, alsoo verre als si bewaeren dat tot Valckenburch tot eewighen daghen voert aen drie warf die weke misse gedaen wort, In oirconde &c: Gegeven in den Hage op ten Jans avont in 't jaer ons Heeren M. CCC. LXXXVIIJ.

Jussu Domini Ducis Alberti.

Presentibus Domino Lantgravio de Lentenb. & Domino Preposito Ecclesiarum Montan. Hanoniæ.

G. DE CONSTER.

Sig. ex Coss9.

Geëxtrah. uit het boek gequot. *liber IV. Aelbrecht. vol. sec. fol.* 497 en 545 *verso.*

Ver-

B. B.

Versoek van de Kerkendienaars in den Hage, om meerder tractement als in andere steden.

Den 3 *Junii* 1594.

OP het versoek van de Ouderlingen van de kerke alhier in den Hage, ten einde in aanzieninge van de extraordinarischen aanval, die de Kerken-Dienaers alhier in den Hage onderworpen zyn, van het vervolg van de Kerken-Dienaeren uyt de andere Steden, Dorpen en plaetsen, ook haerluyder weduwen en kinderen en verscheyde andere persoonen, van het gemeene Land te mogen genieten eenig gratieuselyk subsidie, boven hare toegevoegde onderhoudt.

Hebben de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Vriesland, ten aansien van de Kerkendienaren alhier in den Hage, extraordinaris veel kosten ende lasten draghen moeten, boven alle andere Kerkendienaeren binnen de andere Steden en plaetsen der voorn. Landen, door het menigvuldig vervolg van verscheyde Dienaren van de kerken, hare weduwen, kinderen, en andere persoonen, aan de Heeren Staten en hare Gecommitteerde Raden voornt. dat ook binnen den Hage alle behoeften kostelyker zyn als in de andere omleggende plaetsen, zulks dat dezelve Kerkendienaers van den Hage, boven anderen daerin beswaert zyn, verklaert en geconsenteert, verklaren en consenteren by desen, dat voortaen de Kerkendienaeren van den Hage, elks sjaers extraordinaris, ten respecte van de voorsz lasten, moeyten en kosten, van het gemeenen Landt genieten sullen hondert ponden van xl. grn. 't pondt, meer als andere Kerkendienaeren binnen de steden, ordinaris tot vyf hondert ponden sjaers is geaccordeert ofte toegevoegt zal werden, mits dat die van den Hage, Magistraten en kerken van den Hage, mede tot behoef van de voornoemde Kerkendienaers, uyt eenige haerluyder middelen en inkomsten, daerenboven in aenzieninge als vooren, een redelyke subsidie toevoegen en geaccorderen zullen, ten eynde syluyden na haerluyder ampt de voorsz lasten, sonder haerluyder verachteringe, vorder mogen helpen dragen, ende ook in haren dienst elks hen naer haerluyder beroepinge quyten als het behoordt; ordonnerende over sulks den Ontfanger Cornelis van Coolwyk, of die in der tyt wesen sal, *de vier Kerkendienaren van den Hage*, in der tyd wesende, elks de voorsz hondert ponden sjaers te betalen, innegaende den 1. Maert en dat boven de driehondert ponden ordinaris en hondert ponden extraordinaris, de jegenwoordige Kerkendienaeren * *Bernardus*, † *Vetras*, en (*a*) *Frapinius*, te weten de twee eersten op den Comptoire van den voornoemden Ontfanger Coolwyk genoten hebben, en Frapinius uyt de Domeinen van Noortholland, ende ook de hondert ponden sjaers die de zelfde ordinaris op den Comptoire van Noorthollant zyn genietende; en

† *La Faille.* * lees *Everhardi* (*a*) lees *Fraxinus,*

aengaende *Johannem Uytenbogaert*, boven het gunt hy op den voorn. Comptoire van Coolwyk, *uyt saeke van syne diensten alhier, soo in de Duytsche als Fransche kerken, is genietende*; enz.

Boven deze vermeerdering van tractement, accordeerden de Staten voornt. by resolutie van den 14 Novemb. 1594, dat aan de vier Kerkdienaeren alhier in den Hage, elks 50 gulden by den Ontfanger Coolwyk uytgerykt zouden worden, mids dat het inhoude van den appointemente van den 3 Juny laetsleden werde geeffectueert.

C. C.

Beroepinge van een vyfden Dienaar des Woords Gods in de Fransche en Duitsche tale, in plaatze van D. Johan Uytenbogaart *ten dienste van zyne Excellentie in 't leger en elders geordonneert.*

Den 6 April 1604.

IN de Vergaderinge zyn verschenen *Johannes Uytenbogaart*, Dienaer des Goddelyken woords alhier in den Hage ende *Roelandt de Waart*, Fiscael van den Rade van Brabant, als gedeputeerde van wegen de gemeene Ouderlingen, Diaconen ende andere van de Duytsche ende Walsche kerken alhier in den Hage, verthoonende dat syne Excellentie ernstelyken versocht en begeerde den persoon van *Johannes Uytenbogaart* ganschelyk te employeren tot synen dienst ende daerom den selven van alle vordere last ende bedieninge te worden ontheven; waerin zoo die van den Kerkenraedt swarigheyt maekte, ende den persoon van Uytenbogaert niet en konde derven, ten ware sy van een ander bequaem persoon waren voorsien, die gelyk tegenwoordig Uytenbogaert beyde de tale kan bedienen; ende soo sy onder anderen van den geene die sy daer toe wel bequaem achten, seer gaerne soude sien los gemaekt *Adriani van den Borre*, Dienaer des Woorts tot *Schoonhoven* ende *Johannes Lamotius*, Dienaer des Woorts tot *Campen*, om een van de selve te mogen hebben in den Hage tot dienst der Kercke en d'andere tot Leyden, soo voor de Kercke als de Universiteyt aldaer; ende dat die van de Kerke nog onseker waren of de Heeren Gecommitteerde Raden alhier in den Hage (daer de Kerken-dienaren stonden tot Lands lasten) goed souden vinden een vyfden dienaer der Kerke te willen gageren; daeromme versochten Resolutie op dat point, ende voorts gedepescheert brieven van intercessie en faveur aen de Burgemeesteren van Schoonhoven, om van de selve ernstelyk te begeren ten eynde als boven *Adriani van den Borre* mocht worden ontslagen, ende gebruykt of ten dienste der Kerke in den Hage of tot Leyden in de Kerke en Universiteyt, daer men oordelen soude hy de meeste dienst soude konnen doen; Waer op de selve vertrokken zynde, is geresolveert, dat men volgende 't presuppoost al van het begin van den dienst van Uytenbogaert gemaekt een vyfde Dienaer, de Kerke in den Hage sal aennemen ende tot laste van den Lande gageren, mits dat hy sal wesen gequalificeert en ge-

gehouden de Duytsche en Fransche Kerken beyde te bedienen en voorts twee brieven aen die van Schoonhoven als volgt.

Eerzaeme, &c.

ALsoo *Johannes Uytenbogaert* Kerke-dienaer alhier in 's Gravenhage ten dienste synder Excellentie in 't leger en andersints op synder Excellentie en ons ernstelyk versoek is toegenegen en daerom dese kerke, in de welke syn Excellentie en wy met soo veel treffelyke persoonen resideren, nootwendich sal moeten werden versorcht met nog een ander gequalificeert Kerken-dienaer bequaem omme Godes Woorts in beyde de tale te predicken; alsoo ook der Kerke en Universiteyt tot *Leyden* nootwendich nog een Kerken-dienaer van doen heeft; niet alleen om de gemeynte te leren, maer ook de Studenten in der Theologie aldaer met een goede forme en maniere van prediken voor te gaen; en wy sulx van de bequaemheyt en goede qualiteyten *Adriani van den Borre*, Kerken-dienaer tot Schoonhoven zyn geinformeert, dat hy de bequaemheyt om 't geene voorsz. in d'een of d'andere Kerke tot contentement of stichtinge uyt te voeren, hebben wy, insiende dat een yegelyks gaven hem van God verleent tot stichtinge van de gemeyne Kerken behooren geëmployeert te worden, daer se de meeste vrucht mogen doen; niet willende nalaeten de Gedeputeerden van Leyden en 's Gravenhage om deser saeke wille tot UL. gaende met dese onse te assisteren, wel ernstelyk begerende, dat UL. gelieve, de voorn. van den Borre van den dienst der Kerken aldaer te willen ontslaen, omme een van de voorsz. Kerke, daer hy meest toegenegen is, en stichstelykst te konnen dienen, bevonden sal zyn, toegevoegt te worden; niet twyffelende of UE. sullen dit ons versoek behoorlyk plaets geven, aenghesien sulx ten dienste van syn Excellentie ende den Lande by consequentie strecken sal, indien hy hier komt ende ten dienste van de Universiteyt tot Leyden (aen de welke den Lande en Kerke in 't gemeyn so veel als UE weeten gelegen is) indien hy derwaerts gaet, gelyk de voorsz. Gecommitteerde UL. alderbest zullen weten te verklaren, daer toe wy ons mits desen refereren, ende begeren UL. de selve met vruchtbare antwoorde naer redenen hares billicken versoeks te beiegenen.

Roerende het onderhoud van Johannes Lamotius, *Kerken-dienaar in den Hage.*

Den 29. *October* 1604.

IS verstaen dat den Kerkendienaer van nieuws in den Hage aengenomen om in beyde de talen, te weten Duytsche en Fransche, de gemeynte Jesu Christi te bedienen, genaemt *Lamotius*, in gagie of wedden, ordinaris getracteert sal worden als d'andere Kerkendienaren vande Duytsche tale, syne mede-broederen; en daerenboven voor de bedieninge van de Franse kerke noch extraordinaris 300. ponden van xl. grn. 't pondt 'sjaers, ende dat al boven de huyshuur die deselve genieten ende desen mede volgen zullen.

 Begroo-

Begrooting van zyn tractement.

Den 2 *December* 1604.

NAerder gedelibereert synde op het onderhoud van *Johannes Lamotius*, nieuw-beroepen Dienaer des Goddelyken Woorts tot de Duytsche en Fransche tale alhier in den Hage ; is verstaen en geresolveert dat den selven Lamotius sal genieten en jaerlyks getracteert werden voor de bedieninge van de Duytsche Kerke ordinaris 600 ponden, en extraordinaris ten respecte van den aenval in dese Plaets meer als in andere steden 100 ponden, voor de huyshuur 200 ponden ende dat desen ook plaets sal hebben in 't reguard van de andere Kerkendienaeren van de Duytsche kerke, geen vrye wooninge hebbende ; ende dat den voorn. Lamotius daerenboven voor de bedieninge van de Fransche kerke jaerlykx sal genieten de somme van 300 ponden alle van xl. groten, boven noch hondert gelyke munte, hem voor eens voor syn gedragene onkosten van hem, syn huysgesin en meublen van Campen alhier in den Hage te transporteren.

D D.

Henricus Rosæus, *Kerkendienaer in den Hage*, *in plaets van* D°. Libertus Fraxinus ; *gagie en huishuur.*

Den 20 *October* 1607.

By de Gecommitteerde Raden is op 't versoek van D°. *Henricus Rosæus* nieuwen beroepen Dienaer in 's Gravenhage, in plaats van D°. *Libertus Fraxinus* gedisponeert op deszelfs Rosæus onderhoudt, en geordonneert by appoinctement op syne requeste:

DE Gecommitteerde Raden &c : verstaen en ordonneren, dat voor den Suppliant alhier syn ordinaris tractement als Kerkendienaer in 's Gravenhage ordonnantie verleent sal worden, van 700. *ponden* van xl. grn. 't pond sjaers, innegaende van den 1. Mey voorleden, om dezelve te ontfangen als zyn voorzaat in dienst D°. *Libertus Fraxinus* gedaen heeft ; te weten, 300 *derzelver ponden* van den Ontfanger Cornelis van Coolwyk uyt de goederen van de pastorye, ende 't geene tot onderhoud van de Kerkendienaeren is gedestineert, onder deszelfs ontfang behoorende, ende 400 gelyke ponden door handen van *Pieter Bor*, Raed en Rentmeester van de Domeynen van Noorthollant, uyt de goederen, eertyds aen het Capittel in den Hage behoort hebbende, en daerenboven noch van den Ontfanger Coolwyk voorn. de somma van 200 ponden munte voorsz tot vervallinge zyner huyshuur.

Com-

E. E.

Commissie voor Ghysken van Ammers *tot het Bailliuschap van den Hage.*

HErtoge WILLEM &c. doen cont allen luden, dat wi bi Heeren *Clayse den Hert*, Priester onse Rentemeester van Noerthollant, bevolen hebben en bevelen *Ghyskyn van Ammers* onse Bailjuscip in der Haghe te bedriven en te bewaren tot onsen eeren en tot onser oerbaer, En hi sal eenen Scoute setten in 't Hage-Ambocht, soe wien onse Rentmr. wil ende alle Ambochten die tot 'er voersz Bailjuscip en Scout-Ambocht behoeren, alse Scepen te setten, Kerk-Meysters, Heylich Geestmeesters, Boden en anders diensten, die sal hi setten, ofdoen, aendoen, en vernuwen, alsoo dicke, als 't orbaerlic es en et onsen Rentmr. voersz oerbaerlic duncken sal, hier of sal hi onsen Rentmeester goede rekeninghe ofdoen, also dicke als hyse hem vermanen sal; Welcke Rentemeester dat 'er ons voert of rekenen sal tot onsen vermanen, dit sal gedueren tot ons of tot ons Rentemrs. wederseggen, dien wi des mechtich gemaect hebben, In oirconde &c. gegeven in den Hage op Sinte Barbaren dach anno M. CCC. ses en vyftich.

Jussu Domini Comitis

Per Dominum Abbatem de Middelburg. & Leonorem de Campe.

H. AMERONGEN.

Sig. Dominus de Yssel stein.

Geëxtraheert uit het boek; *Ducis Wilhelmi in Beyeren Æ. l. 29. fol.* 4.

F. F.

Octrooi, om te mogen stellen en verzorgen de Regenten in de Godshuizen, enz.

DE *Ridderschap*, *Edelen*, &c. doen te weten, Alsoo ons vertoont is by Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Vroetschappen van 's Hage, hoe dat door 't overlyden van syn Hoogheyd den Heere Prince van Orange, de Provincie van Holland geen Stadthouder hebbende, het ons als Souvraine van den selven Lande gelieft hadde

hadde volgens onse Resolutie van den 17. November 1650. de verthoonders aen te schryven, dat sy haer nominatie van Burgemeesteren en Schepenen, die sy te vooren gewoon waren aen de Heeren Stadhouderen inder tyt te presenteren, aen ons directelyk souden hebben over te senden, omme daer uyt by ons ofte in onse absentie by onse Gecommitteerde Raden electie te werden gedaen, gelyk sy verthoonders sedert in alle onderdanig respect hadden naergekomen, dog op dat het zelve voortaen met des te beter yver en nuttigheyt van den Hage soude mogen geschieden, soo hadden de verthoonders dienstig geagt ons bekent te maken, dat by wylen, H. M. Hertog *Philips van Bourgonjen* als Grave van Holland in den jare 1451. die van den Hage waren gepriviligeert van dat van doen af 't Corpus van 's Hage soude werden gerepresenteert by twee en dertig notable persoonen goet en gequalificeert, als in 't zelve Privilegie werd gedeclareert, voor de eerstemael te kiesen by den Stadthouder en Raden van Hollant en by aldien eenig van de twee en dertig personen aflyvig wierde, dat als dan in plaetse van de doode de overige eenendertich ofte soo veel als daer als dan blyven souden, souden kiesen en stellen een ander om het getal altoos vol te houden; maer het ongeluk van tyden daer op gevolgt, en hadde aen haer niet toegelaten van de gelegentheyt van die voorsz ordre en policie lang te konnen gauderen, oversulks alsoo daer nae door de oorlogen den Hage op verscheyde tyden uytgeplundert en geruineert was geweest, zoo was gevolgt, dat haer Vroetschappen gereduceert waren geweest op twaelf personen neffens twee Burgemeesteren, en die van den Geregte tot zoo lange dat door Gods zegen en onse gelukkige Regeeringe den Haeg wederom hebbende beginnen te respireren, als die ook in alle getrouwigheyt haere burgeren en middelen metten gemeene fortuine van den staet hadden gehasardeert, het ons belieft hadden, in den jare 1591 by Octroy den Hage te priviligeeren boven de twee als doen regerende, met het eligeren van een derde Burgemeester, tot sulken regten en privilegien als andere gelyke Burgemeesteren in grote en kleyne steden van Hollant genietende en gebruykende waren, makende te samen een en twintich persoonen, aan dewelke van doen af tot nu toe de Regeeringe van den Hage was vertrouwt geweest; Ende hadden ook de Schout en Schepenen van 's Hage van alle oude succeslive tyden gestelt en geordonneert gehadt Weesmeesteren, Kerkmeesteren, Heylige Geestmeesteren, Huysittenmeesteren Siekenmeesteren, gelyk uyt de originele Registeren en Privilegien ter Secretarie van den Hage berustende soude werden gezien, tot dat den Hage door de troubelen en oorloge in decadentie gekomen synde, d'electie van Weesmeesteren en Kerkmeesteren, Regenten van 't Weeshuys, Heylige Geestmeesteren en Leproosmeesteren by den Heere Stadhouder was gedaen. Ende want den Hage de voorsz Privilegie en andere geregtigheden niet en hadden verkregen als door goede en menigvuldige diensten aen haer Heeren in der tyt gedaen, en dat sy 't zedert ook door Gods gratie ofte genade opgecomen synde haer oude welstand nu soo menigte van jaeren hadden gecontribueert en alle uyttogten en beswaernissen der steden op de uitterste frontieren gelegen hadden gedaen en noch dagelyx was contribuerende

de en beryt was te doen tot defensie van 't Vaderlant, neffens de voornaemste Leden van dien, en de Verthoonders mits dien met geen minder reden alle teykenen van gunst en faveur van ons hadden te verwagten, als den Hage voor desen van de Heeren van den Lande verkregen hadde, bysonder in restauratie van de Privilegien en geregtigheden, daer mede den Haeg in voorgaende tyden uyt merite was gepriviligeert geweest, en door ongeluk van oorloge daer van vervallen, soo hadden de Verthoonders daar over in 't jaar 1621 aen ons zekere haere requeste gepresenteert, waarby eenige vermeerderinge van persoonen in de Vroetschap zynde versogt, ook de nominatie van Burgemeesteren en Schepenen daeruyt te moeten geschieden, sonder daer buyten te mogen gaen, en 't selve jegenswoordig uyt verscheyde goede redenen en consideratien niet dienstig konnende vinden, waren te rade geworden tot meerder nuttigheyt en oerbaer van den Hage dezelve niet te gebruyken, maer daer van mitsgaders van 't versoek, soo het zelve daerby was gedaen, te resilieren, zoo zy Verthoonders daer van resilieerden by desen, en hen van nieuws met dese Requeste aen ons zeer onderdanig te addreseeren, waerom, soo was 't, dat de Verthoouders ten eynde heurluyder regeeringe, mitsgaders de nuttigheid en 't gemeen welvaeren van den Hage, en d'ingesetenen van dien, met des te beter iever soude werden bekragtigt en behartigt, ook daerin volgende 't gebruyk van alle groote en kleine steden, beneffens dewelke den Haghe in alle Privilegien by de Princen van den Lande werde gestelt, in alle onderdanigheyt ootmoedelyk waren versoekende, dat het ons uyt onse Souveraine magt en authoriteit geliefde uyt de redenen voorsz soo veel gunst en gratie te doen van den Hage te vergunnen een permanente Vroetschap van een en twintig persoonen, dewelke onlangs by ons waren geëligeert, en een van dezelfde overleden zynde, dat als dan in de stede van den dooden de verdere blyvende souden kiesen en stellen eenen anderen om 't getal van de Vroetschappen althoos vol te houden; Ende dat in conformité van 't voorverhaalde Privilegie in den jaere 1451. aen den Hage gegeven, met intentie de nominatie van Burgemeesteren en Schepenen jaerlyks te doen en te presenteren, om by ons electie gedaen te werden, nae ouder gewoonte, en voorts mede de Magistraet van den Hage niet alleen te confirmeren in haer oude gerechtigheit, gebruyk en possessie, daerinne deselve tot desen huydigen dag was geweest en nog was, van 't verzorgen van eenige van haere Godshuysen, als het Pesthuys, Dolhuys, en Sacraments Gasthuys, met Meesters en Regenten over dezelve, maar ook den Hage te herstellen in haer oude recht, gebruyck en prossessie van het stellen en versorgen van Weesmeesteren en Kerkmeesteren, Buytevaders en Moeders van 't Weeshuys, Heylige Geestmeesters, Leproosmeesters, waarvan de absolute dispositie door den voorleden oorlog, soo als vooren verhaalt, eenigen tyd herwaerts gediscontinueert was geweest; zynde sy Verthoonders egter ook in het meerendeel van die Godshuysen tot desen dage toe gebleven in de possessie van de Regenten van de voorsz huysen te voorsien van alle nodige ordren en Reglementen haeren dienst concernerende, blyvende voorts den Hage en voorgeroerde Privilegien in andere poincten in

haere krachte en vigeur, vergunnende aan hen Verthoonders tot het geene voorsz is versogt, onse opene brieve van Confirmatie en Octroy in de beste forme; SOO IST, dat wy de saeke en 't versoek voorsz overgemerkt hebbende en nae genomen berigtinge en advis van de Raden van onsen Hove en van de Raden en Meesters over de rekeningen van onse Domeinen, genegen wesende ten versoeke van de Verthoonders, en aen ons behoudende de electie van Vroedschappen en Weesmeesteren over den Hage, omme dezelve gedaen te werden achtervolgende onse voorgaende Resolutien, dezelve Verthoonders geconsenteert, geaccordeert en geoctroyeert hebben, consenteren, accorderen en octroyeeren mits desen, dat sylieden niet alleen de Godshuysen binnen den Hage voorsz., als het Pesthuys, Dolhuys, en Sacraments Gasthuys zullen mogen versorgen, maer ook stellen Kerkmeesteren over de groote ofte St. Jacobs kerke en andere kerken in den Hage haer toebehoorende, mitsgaders Buyten-Vaders en Moeders van het Weeshuys en Heylige Geestmeesters en Leproosmeesters, geven ten dien eynde &c: Gegeven onder 't groot zegel den 30. January 1653.

G G.

Fundatie van eene kapellerie door Heer Gerrit van Assendelft *en Vrouwe* Beatrix van Daalhem, *in de kapel van* Assendelft *in de St. Jacobs kerk in den Hage.*

In nomine Domini Amen.

Tenore presentis publici instrumenti cunctis pateat evidenter & sit notum. Quod anno a nativitate ejusdem millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo indictione quintadecima mensis vero Junii die vicesima quinta hora vesperi vel quasi. Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris ac Domini nostri Domini Sixti divina Providentia Papæ quarti anno undecimo in mei Notarii Publici subscripti testiumque infra scriptorum vocatorum propter hoc specialiter & rogatorum præsentia personaliter constituti generosus ac spectabilis vir Gerardus de Assendelff *& de Besoyen, Consiliarius Consilii Curiæ Hollandiæ, nec non nobilis Domicella* Beatrix de Daelhem *conjuges legitimi & conthorales Trajectensis Diocesis cultum Dei summi exemplo majorum ampliare cupientes novissima considerantes mortem qua nichil certius mortisque horam incertissimam piis operibus prævenire volentes operando dum dies est freti doctrina Salvatoris, ne morte nocte superveniente in qua nemo operari potest hæc præsens & pia voluntas sine debito frustretur, & opus intentum incompletum remaneat. Compotes ipsi mentis & discretionis sponte sua bene & plene deliberati, de bonis fortunæ ipsis a Deo collatis, & de talento eisdem credito ut id duplicatum Domino vinculis hujus molis absoluti reportare valeant. In & ad honorem* summæ & individuæ Trinitatis electissimeque Virginis Marie, *Beatorum* Petri & Johannis *Euangeliste Apostolorum ac omnium sanc-*

Sanctorum, pro salute animarum suarum atque animarum parentum & liberorum suorum nec non reverendorum Patrum Abbatum Monasterii Beate Marie Middelburgensis Ordinis Præmonstratensis dicte Dyocesis & omnium benefactorum suorum melioribus modo, via, jure, causa & forma quibus potuerunt et debuerunt, accedente ad hoc venerabilis viri & Domini Domini Pauli *filii* Gerardi de Huesden *Curati Ecclesie Parochialis Ville Hagensis consensu, fundarunt, dotarunt & erexerunt, hys presentibus fundant, dotant, & erigunt quandam perpetuam Capellaniam seu Vicariam in Capella ipsorum dicte Ecclesie Hagensis contiguâ suis propriis bonis edificata & in altari ibidem erecto & situato futuris & perpetuis temporibus per Sacerdotem legalem & honestum deservire dummodo & forma subsequentibus, & quia spiritualia sine temporalibus Domini consistere non possunt, ut dicit lex Canonica, fundatores ipsi pro dote dicte Capellanie seu Vicarie perpetue de sibi creditis a Deo bonis dederunt, donarunt & assignarunt his litteris, dant, donant & assignant pure & irrevocabiliter ac inter vivos, non obstante in superioribus facta mortis mentione, quinquaginta libras monete Hollandensis annuas vel circiter quâlibet computata pro triginta grossis monete currentis per possessorem dicte Capellanie pro tempore tollendis, levandis singulis annis & recipiendis de certis terris infra scriptis; quas scilicet habent & possident una cum nobili ac generoso viro* Johanne de Assendelft, *fratre carnali legitimo ipsius* Gerardi *Domini de* Assendelft *prefati, videlicet imprimis medietatem petie terre quantitatis quinque jugerum cum medio, cujus usum seu locationem pro presenti habet* Jacobus *filius* Pauli *pro decem & octo libris monete Hollandensis prefate singulis annis persolvendis. Item adhu medietatem cujusdam predii terre quantitatis septem jugerum & octo virgarum divisi in certas petias terrarum, quarum quidem petiarum singularum usum habet* Adrianus *filius* Pauli *pro viginti quatuor libris monete prefate, Item adhuc medietatem cujusdam predii terre vulgo dicte* die brede Camp, *etiam divisi in certas petias quantitatis scilicet septem jugerum & quatuor hondarum & nonaginta octo virgarum, quarum petiarum singularum usum habet* Theodoricus Stalkert, *pro viginti sex libris monete predicte, Item adhuc medietatem cujusdam predii terre etiam divisi in certas petias terre quantitatis scilicet septem jugerum & quinque hondarum, quarum usum seu locationem habet* Maria *relicta* Zevenbroets *pro viginti octo libris monete semper Hollandensis & singulis annis semper persolvendis. Que quidem terre prefate situate sunt a parte meridionali nemoris Hagensis, ad quarum quidem terrarum orientalem* Gerardus Potter van der Lo *& ad occidentalem* Jacobus Crusinc *&* Adam van Cleve *cum suis consociis cum suis prediis & terris adjacent, ad septentrionalem vero confrontata est via publica situata a parte meridionali dicti nemoris Hagensis & ad meridionalem partem Aqueductus vulgariter dictus* die Sceydinge, *Que quidem terre prefate onerate sunt duabus libris cum duobus solidis monetæ Hollandensis annuis Comiti Hollandiæ exsolvendis, Quarum medietatem una cum oneribus annuis consuetis vulgariter dictis* margengelt, *& aliis salvo quod ex speciali Privilegio quo ad hujusmodi onera annua prefata exsolvenda quatuor jugera computabuntur pro uno, Capellanus pro tempore singulis annis persolvet & deliberabit, ut sic res transeat cum onere suo, Item adhuc medietatem cujusdam predii terre vulgariter nuncupati* Dobbecamp *quantitatis duorum jugerum & viginti octo vir-*

garum situati in districtu seu territorio de Wassenaer, *cujus usum pro presenti habet* Wilhelmus *filius* Nicolai *pro sex libris & tredecim solidis monete Holl: presertim singulis annis persolvendis, Ad cujus quidem predii predicti occidentalem & meridionalem partes* Gerardus *Dominus* de Assendelff & Johannes de Assendelff *fratres prefati cum suis terris adjacent & ad occidentalem* Theodoricus *filius* Henrici *cum suis terris, ad septentrionalem vero confrontatus est aqueductus vulgo dictus* die Ban Wateringhe, *Quorum quidem fructuum, redditaum & proventuum terrarum prescriptarum omnium & singulorum demptis & seclusis duabus libris & duobus solidis monetæ Holl: ac aliis oneribus annuis, ut premittitur, de dictis terris exsolvendis medietatem levabit & recipiet Vicarius qui erit pro tempore si & in quantum servitium de quo infra canonice compleverit; Transferuntque fundatores prefati sub onere omne Dominium & possessionem dictorum prediorum in ipsam Capellaniam seu Vicariam cum effestucatione & renunciatione debitis & consuetis solemnitatibus legalibus, non obstantibus quibuscunque, Verum quia qui sentit commodum, sentire debet & onus, Nec est ferendus qui lucrum amplectitur onus autem subire recusat, ut dicit lex. Fundatores ipsi voluerunt, statuerunt & ordinarunt, volunt, statuunt & ordinant quod Vicarius pro tempore erit astrictus & obligatus ad missam cotidianam singulis diebus per se vel per alium idoneum Presbyterum celebrandam, quodque quàlibet missa finita, idem celebrans leget ad statim in memoriam & salutem animarum ipsorum fundatorum predictorum ipsorumque liberorum & parentum nec non & reverendorum Patrum abbatum Middelburgensium & omnium benefactorum eorundem ante hujusmodi altare, in quo dictam missam celebraverit, toties quoties illos duos Psalmos, Miserere mei Domine & de Profundis &c. cum oratione Dominicali & Collectis pro defunctis sub pena sex grossorum monetæ currentis quam ipso facto & toties incidet quoties missam aliquam non celebrasse & Psalmos post missam, ut premittitur, non legisse constiterit, quos autem sex grossos prefatos Curatus Ecclesie Parochialis Hagensis pro tempore ab ipso possessore seu Vicario pro tempore exiget irremissibiliter & exquiret ut pro illis missam neglectam & omissam toties quoties contigerit per alium sacerdotem idoneum & probum resumi fideliter faciet & reiterari nec non hujusmodi possessor dicto Curato ad statim solvere & deliberare tenebitur & obligabitur, non obstante contradictione quâcunque, alioquin hujusmodi possessor si dicto Curato pro tempore ad ejus requisitionem infra sex dies post hujusmodi requisitionem immediate sequentes de pena sex grossorum monete currentis, ut premittitur, non satisfecerit cum effectu, extunc penam duorum scudatorum Franciæ antiquorum ad usum fabrice Ecclesie Hagensis antedicte applicandorum & irremissibiliter exigendorum & de bonis ipsius Vicarie prefate assignatis libere per Rectores fabrice levandorum, non obstante contradictione quâcunque incidet & incurret; Rogantes humiliter ipsi fundatores prefati Dominum Abbatem Middelburgensem pro tempore ut onus hujusmodi acceptare dignetur suoque Curato Hagensi committere & mandare & diligentiam suam ad hoc adhibeat, neque aliqua negligentia super hujusmodi missa cotidiana perpetuis temporibus, ut permittitur, celebranda contingat, Insuper fundatores prefati voluerunt, statuerunt & ordinarunt, volunt, statuunt & ordinant, quod post mortem primi possessoris hujusmodi Cappellanie seu Vicarie perpetue in singulis vacationibus futuris & perpetuis temporibus Reverendus in Christo pater &*

Domi-

Dominus, Dominus Abbas Middelburgensis pro tempore ex causis legitimis & arduis ipsos ad hoc ut asseruerunt moventibus, in jure patronatus dicte Capellaniæ seu Vicarie perpetue succedet, quodque jus patronatus Vicarie de quo questio ad ipsum censebitur devolutum contradictione proximorum heredum ipsorum fundatorum aut alterius cujuscunque forsan in futuris sua interesse putantes, non obstante salvo quod Dominus Abbas Middelburgensis pro tempore adstrictus erit & obligatus semper & in singulis vacationibus conferendis ipsam Capellaniam seu perpetuam Vicariam alicui Presbytero idoneo vel saltem Clerico probo & honesto, qui ad annos Canonicos devenit, ut se ad omnes sacros ordines infra annum promovere faciet sub pena privationis ejusdem, & talem ad eandem presentare, quod si secus actum & attentatum fuerit, irritum esse voluerunt fundatores ipsi & inane, hoc etiam adjecto quod hujusmodi presentandus seu possessor Capellanie aut Vicarie perpetue prefate in singulis vacationibus sive per mortem, sive per resignationem vel ex causa permutationis, aut aliarum qualitercunque toties quoties ipsam Vicariam contigerit, erit adstrictus & obligatus solvere & deliberare Curato Hagensi pro tempore quartam partem fructuum, reddituum & proventuum singulorum dicte Cappellanie de primo anno, quos Curatus Hagensis pro tempore recipiet & citius ac commodosius quo fieri poterit in redditus perpetuos ad decorem Capellæ & Altaris antedictorum, atque ad usum reformationum libri calicis ornamentorum & aliorum necessariorum applicandos convertet; ceterum vero ut presens fundatio robur obtineat, & in futuris inviolabiliter observetur, fundatores ipsi prefati supplicarunt precibus humilibus Reverendo in Christo patre & Domino nostro Domino David de Burgundia *Episcopo Trajectensi ac ejus in spiritualibus Vicario quatenus hujusmodi fundationem, dotationem & erectionem cum singulis suis modis & conditionibus pretactis sua auctoritate ordinaria & per transfixum confirmare, ratificare & approbare ipsamque Capellaniam in titulum beneficialem erigere, predia terrarum assignata & in posterum assignanda gaudere debere Ecclesiastica libertate decernere nec non honestum virum Dominum* Wilhelmum Zuyrmondt *Presbyterum Trajectensis Diocesis Cappellanum ipsorum pro prima vice in dicta Vicaria instituere & investire dignetur. Cui quidem Domino* Wilhelmo Zuyrmondt *Presbytero prefato exigentibus suis meritis Fundatores predicti prefatam Vicariam pure, simpliciter & propter Deum contulerunt, ac tenore presentium conferunt & donant ipsum ad eandem in Dei nomine presentando, super quibus omnibus & singulis premissis Fundatores . . . . . petierunt ipsis conjunctim & divisim fieri a me Notario publico subscripto unum seu plura publicum seu publica instrumentum vel instrumenta. Acta fuerunt hec in domo inhabitationis conjugum fundatorum supradictorum sub anno, indictione, mense, die, hora & Pontificatu, quibus supra; presentibus ibidem honorabilibus & circumspectis viris Domino* Paulo *filio* Gerardi de Huesden *Curato Hagensi ante dicto, Magistro* Henrico de Amyda, *utriusque juris Doctore &* Arnoldo *filio* Theoderici de Tiell *layco Trajectensis Diocesis testibus fide dignis ad premissa vocatis specialiter & rogatis.*

Sic subscriptum cum quodam sigillo Florentii de Dam *subsignato.*

Et ego Florentius de Dam *Clericus Trajectensis Dyocesis publicus Imperiali auctoritate & ordinaria ad missione Notarius qui premisse fundationi dotationi & erectioni omnibusque aliis & singulis dum ut sicut premittitur*

tur fierent & agerentur una cum prenominatis testibus presens adfui eaque sic fieri vidi & audivi, Idcirco hoc presens publicum instrumentum per alium me prepedito aliis negotiis fideliter scriptum exinde confeci, subscripsi, publicavi, & in hanc publicam formam redegi, signoque & nomine meis solitis & consuetis signavi rogatus & requisitus in fidem & testimonium veritatis omnium premissorum.

Bevestiging van de voorsz kapellanie door David van Bourgondie, *Bisschop van Utrecht.*

DAVID DE BOURGONDIA *Dei & Apostolice sedis gratia Episcopus Trajectensis Universis & singulis Christo fidelibus tam presentibus quam futuris salutem; In eo qui est omnium vera salus cultum divinum semper augeri cupiens, ad humilem supplicationem dilectorum nostrorum* Gerardi *Domini* de Assendelft *&* Beatricis de Dalem *conjugum legitimorum & conthoralium nostre Diocesis Fundatorum, dotatorum & erectorum Cappellanie sive perpetue Vicarie, de qua in instrumento publico, cui hæ litteræ meæ transfiguntur, fit mentio fundationem dotationem & erectionem ejusdem Capellanie sive perpetue Vicarie pro ut in eodem instrumento describuntur tenore presentium ratificamus, approbamus & in Dei nomine confirmamus jure matricis Ecclesie nec non jure . . . . . quibus nullatenus derogare intendimus, semper salvis ipsamque Capellaniam sive perpetuam Vicariam in titulum Beneficii perpetui erigimus & bona ad illam in dicto instrumento assignata & in posterum assignenda de cetero fore & esse Ecclesiastica decernimus & sub Ecclesiastica libertate tuenda, nec non discretum virum Dominum* Wilhelmum Zuyrmondt *presbyterum nostre Diocesis ad dictam Capellaniam sive perpetuam Vicariam nobis presentatum primaria vice instituimus eandem sibi cum omnibus juribus & pertinentiis suis conferimus per presentes, Quocirca universis & singulis Presbyteris & Clericis nobis subditis sub pena excommunicationis & suspensionis districte precipientes mandamus, quatenus prefatum Dominum* Wilhelmum Zuyrmondt *cum ad hoc pro tempore ejusdem in vim presentium fuerint requisiti seu aliquis eorum fuerit requisitus in & ad corporalem, realem & actualem possessionem dicte Capellanie sive perpetue Vicarie juriumque & pertinentiarum ejusdem recipiant, admittant & inducant seu aliquis eorum recipiat, admittat & inducat cum solempnitatibus debitis & consuetis volumus insuper & sub penis suspensionis & excommunicationis districte precipientes mandamus Curato & Dominis de memoria Ecclesie Hagensis, quatenus dictum Dominum* Wilhelmum Zuyrmondt *& dicte Capellanie ejusdem successores suos in perpetuum ad participationem seu perceptionem memoriarum Ecclesie Hagensis prefate in eorum societatem recipiant & admittant vigore dicte Vicarie sive Capellanie perpetue quamvis onerata sit plurimis missis septimanatim, quam duabus ex causis nos ad hoc moventibus & presertim cum sufficiënter dotata sit non obstante clausula statutorum sive Ordinationum dicte Ecclesie qui incipit. Item quod deinceps ratione vel occasione alicujus de novo in Ecclesia Hagensi fundandi seu instituendi Vicarie altaris Capellaniæ sive beneficii ad participationem seu perceptionem hujusmodi memoriarum possit ac debeat admitti nisi redditus ipsius fundandi be-*

beneficii ad totum se extendant annuatim quod sub titulo illius beneficii possit ad sacros ordines promoveri, videlicet ad valorem viginti coronarum aurearum annuatim monete Regis Francie & non infra cum onere etiam duarum missarum tantummodo & non amplius seu ultra. In ipsorum ordinatione per nos novissime per transfixum approbata & conformata incorporata & inserta harum literarum testimonio nostrarum, Datum anno Domini M. quadringentesimo octuagesimo secundo mensis Julii die ultima.

Sic subscriptum,

FLORENTIUS DE DAM, &c.

H. H.

Abolitie voor de gemeente van den Hage wegens oproer over het verhogen van den impost op wyn en bier.

KAERLE by der gratie Gods gecoren Roomsch Keyser, altyt vermeerder 's Ryks, Coninck van Germanie, van Spangnen, van Arragon, van Navarre, van beide de Sicilien, van Ihrlem, van Hongrie, van Dalmatie, van Croatie &c. Eertshertoghe van Oistenryckе, Hertoghe van Bourgoingnen, van Lothr., van Brabant, van Styer, van Carinte, van Carniole, van Limbourg, van Luxembourgh ende van Gelre, Grave van Habsbourg, van Vlaendren, van Tirol, van Artois, van Bourgoingne, Palsgrave en van Henegouwe, Lantgrave van Elsate, Prince van Zwave, Marcgrave van Burgouw, en des Heylicx rycx, van Hollant, van Zeelant, van Phiers, van Kiburg, van Namen en van Zutphen, Grave, Heere van Vrieslant, van up ten Windesmarck, van Sclavonie, van Portenau, van Salms ende van Mechelen; Doen te wetene allen jegenwoirdighe en toecomende ontfangen te hebben die oitmoedighe supplicatie van den gemeen bueren van onsen *Dorpe van den Haghe* en Haegambocht in onsen Lande van Hollandt, inhoudende hoe dat zy Supplianten onlancx by diversche schattingen, leeningen en anders zeer getravalleert zyn geweest by den Regeerders van onsen voirsz Dorpe, wair vuyt ende ter occasie van dien veele van hemluyden begonnen hebben te murmureren, bysondere die overmits dat zy Supplianten van den jaere seventhiene leftleden harwarts gegeven hebben dubbelde excysen en dairenboven noch meer getravalleert zyn geweest met diversche scattingen en leeningen, dan zy te voren waren, doen syluyden maer enckele excysen en gaven, ende daer toe dat van den voersz scattinghen ende leeningen ende generalyk van alle 't incommen van den voirsz Dorpe van den Haghe gheen bescheydelyke rekeninge gedaen en hadde geweest, waerom die voirsz Regierders vernemende die voirsz murmuratie, zoo hebben eenighen van hen verboden den gezwoeren biervoerders, dat zy niemandt byer thuys voeren en souden, ten waere, dat den Ontfanger van den excys eerst te vollen voldaen waere van den voirsz dubbelden excys, sonder nochtans dair af eenige

ge publicatie off vuytroepinge te doene, daer vuyt eenige van de Supplianten noch meer begosten te murmureren, wantet scamele luyden byfonder den tappers zeer lastich vallen foude den vollen excys te moeten betalen, eer dat zy 't bier in den kelder hadden ; Ende hieruyt es gebuert, dat veel gebreck biers geweest is in onsen voirsz Dorpe van den Haghe, zoo dat eenighe van den Supplianten tegens den voersz verbot en ordonnantie gewillicht hebben eenen Schuytevoerder gheen biervoerder zynde, genoemt die Coster, zekere byeren op te voeren ; 't welk hem nyet geoerloft en was te doen ; vuyt welke zaicke die Bailliu van den Haghe den felven Schuytvoerder heeft willen apprehenderen en vanghen ; Ende alzoe die voirsz Bailliu den zelven Schuytvoerder nyet en heeft connen gevinden in den Haghe, verstaen hebbende a's dat hy tot Delft was, zoe heeft hy zoe vele gedaen aen den Schout van Delft, dat hy defe voirn. Coster heeft doen apprehenderen en gevangen te zeynden binnen onsen Dorpe van den Haghe ; 't Welk vernomen hebbende een zeker getal van vrouwen den voirsz gevangen den Dienaers ontwellicht hebben en den gevangen los gemaekt ; dewelke los zynde verduchtende van nieuws gevangen te worden by den Bailliu, is gegaen in die Prochiekerke aldaer up ten xxjen. dach van Januario lestleden na die middach, twelk vernemende de voirsz Bailliu, is gecommen mit onsen Procureur Generael in Holland en zekere Dienaers binnen die voirsz Prochiekerke onder de vespren, daar veel volcx was, ende hebben hen gepoocht den voersz Coster Schuytvoerder binnen die kerke te vanghen en mits fortse vuyt te voeren, waerom eenige van de Priesters aldaer wefende, beduchtende die kerke gemolesteert te worden, hebben 't felve mitter daedt belet, ende mits die rumoer die aldair gebuerde, soe zyn vele van den Supplianten alsoe wel van binnen als van buyten der kerken vergadert geweest ; Ende is zoo veele gedaen zoo by den Priesters zoo by eenighen van den Supplianten, dat de voersz Procureur en zyn substituit gesloten zyn geweest binnen die Sacristie van der voirsz kerke, waerinne vele van den Supplianten hem bewaert hebben, zoo dat de voersz Procureur en syn substituyt mitten voirsz Coster Schuytvoerder alle die nacht daerinne hebben moeten blyven nyet jegenstaende oic zekere goed onderwys den Supplianten by eenigen goeden Heeren gedaen ende 't s'ander daechs syn die voirsz Procureur en syn substituyt vuytter voersz kerke en Sacristie gelaeten, maer en hebben den voirn. gevangen mit hen nyet moghen nemen ; Hier vuyt soo is noch meerder rumoer en beroerte geweest onder de Supplianten mannen en vrouwen, die zeer gemurmureert hebben, omme den voirsz dubbelden excys af te hebben en nyet meer te gheven dan drie groete up elk vat biers, gelyck zy voir den jaer van XVC. en zeventhien te geven plaghen, daer up dat 't meestendeel van de Supplianten zoo vast gebleven hebben dattet hemluyden by eenighe onser Raetsluyden van Hollant en middelaers in desen saeke omme meerder inconvenienten te schouwen geconsenteert en geaccordeert es geweest, en desgelyk den voirsz excys te doen ontfangen by eenighe die de Supplianten genomineert hebben, verstekende dair af den Tresoriers en ontfangers by die van den Gherechte daer toe van te vooren gestelt totter tyt toe dat die rekeninghe van den incommen van

van den Haghe befcheydelyken gedaen en gerecoleert fouden worden; Ende is mitsdien gebefoigneert geweeft tot recolemente van de voerfz rekeninge by zekere Commiffariffen van onfen wegen daer toe geordonneert, waer af onfe Stadhouder van Holland, Zeeland en Vriellant den Grave van Hoichftraete zekere informatie heeft doen nemen, daer toe de Supplianten geinduceert zynde groete vergaderinge te fchouwen en huer faeken met rechte en juftitie te vervolgen; omme 't felve te doene geconftitueert en machtig gemaect hebben vuyt elc buerte twee drie ofte vier perfoenen die dickwils en tot diverfchen ftonden by een vergadert zyn geweeft ende hebben verfocht veele en diverfche perfoonen Suppoeften van onfen Hove van Hollant en anderen henluyden in huere zaeke te willen helpen raeden, die dairomme dickwils mede gecommen zyn in heurluyder vergaderinge; Ende desgelycx hebben eenige by den Supplianten dair toe gerequireert zynde, hem bevonden binnen onfen dorpe van Sceveninghe ende anderen plecke gelegen onder Haechambocht, ende der bueren aldaer helpen inftrueren om defe voerfz faeke ten eynde te brenghen, ende hierenboven alfoo by onfen voerfz Stadthouder en Raede van Hollandt eenige van den Supplianten ofte van huere conforten gevangen fyn geweeft, foe is wederomme veel murmuratie dair up gevallen in fulken fchyne, dat onfe Stadhouder omme te fchouwen meerder inconvenienten heeft binnen onfen Dorpe van den Haghe doen comen een feker getal van knechten van oirloghe tot twee of drie hondert meer of min, die welke onweerdelyk van eenighe van den Supplianten toe gefproken zyn geweeft, en es maniere gemaict of men die felve foude hebben willen refifteren metter daet, foe dat die knechten 't zelve oic verduchtende hebben hoer buffchen eensdeels los gelaeten onder 't volck, daer af dat drie of vier perfoonen of meer gequetft zyn geweeft, hebben oic eenighe van den Supplianten maniere gemaict ende woirden gefproeken in fulken fchyne of fy eenige van den gevangen mit crachte fouden hebben willen vuyt die gevangeniffe haelen; In welke ftucken en andere veel particulieren faulten die zy niet en fouden connen verhaelen, zy kennen groetelicken misdaen te hebben, en dairomme en fouden nimmermeer geruft fyn van hartc, noch onder ons in den voirfz Dorpe van den Haghe wel dorven blyeven ter wooningen, zoo zy tot nu toe gedaen hebben, maer die felve met wyfven en kinders fouden moeten habandonneren en in vreemde Landen te trecken en aldair in ermoeden te leven; Ten waere onfe gracie, van dewelke funderlingh van onfe generael abolitie van al den feyten en ftucken voerfz mit al 't gheen dat ter caufe van dien gebuert, gevolcht ende gefchiet is in 't generael en in 't particulier, het zy by mannen of vrouwen, Edelen of onedelen, Geeftelyke en weerlycke, hueren Procureurs, Advocaten, Raeden, Solliciteurs en toeftanders ende oic van allen peynen ende amende corporelle, criminelle ende civile ende van des al in effecte zy tegens ons juftitie ter caufen als boven misdaen en verbuert moghen hebben, aenziende by ons den getrouwen dienften, die zy ons hier te voren gedaen hebben, ende dat hueren misdaden, faulten en abufen voerfz meeftendeel vuyt flinck ingeven en informatie ende oic vuyt fimpelheyt geprocedeert zyn, zy ons oitmoedelick gebeden hebben, SOE

F.Y S'T, dat de faeken voerfz overgemerct gehadt hier up 't advys van onfen voerfz Stadhouder, van heer *Joos Lauwrens* Doctor Prefident van onfen Grooten Raede aldaer tot onfen voerfz Stadthouder gecommitteert ende van den Luyden van onfen Raede in Hollandt, wy den voirfz Supplianten abfenten als prefenten genegen wefende tot huere Supplicatie, ende willende hem luyden in defen gracie voer ftrancheyt van rechte prefereren, by de deliberatie van onfe zeer lieve en zeere beminde Vrouwe en Moeye die Eerfthertoghinne van Oiftenrycke, Hertoghinne en Graefvinne van Bourgongnien, &c. van onfen wegen Regente en Gouvernante in onfen Lande van herwaerts over, ten advyfe van onfen lieven en getrouwen die Hooft en Luyden van onfen fecreten Raede en Fynantien neffens haer geordonneert, vuyt onfe fonderlinge gracie, auctoriteyt, volcomen en abfoluyte macht quytgefcholden, geremitteert, vergheven en geabolleert hebben, quytfchelden, remitteren, vergheven en abolleren by defen allen den voerfz faiten, delicten, mefufen en abufen bovengeroert mit hueren dependentien en des aldair af dependeert en naergevolgt in hoe en in wat maniere 't felve gefchiet zy in 't gemeen of in 't particulier, in 't openbaer of in 't heymelicke, by mannen of vrouwen, edelen of onedelen, geeftelyken of weereltlycken, en daer toe alle peyne, amende en offenfie lyflycke en criminel, in den welcken den voerfz Supplianten of eenige van hen ter caufen van den voerfz faulten, delicten en mefufen, dien circomftantien en dependentien tegens onfen juftitie, hoe dat geweeft zy, mefdaen en misbruyckt moghen hebben, en defelven ende ygelyck van hen defe aengaende gereftitueert hebben en reftitueren tot hueren goeden fame ende name tot allen onfen Landen en Heerlykheden en tot hueren onverbuerden goeden ende zo zy waren voer de toecoempfte en gefchiedeniffe van den voirfz delicten en mefufen, abolerende en te nyet doende allen daghinghen, procedueren, deffaulten, fententien en condempnatie ter caufen van den voerfz. mefufen en hueren dependentien tegens de voerfz Supplianten of eenighen van hen gedaen ofte ghefchiedt ende imponerende hier op onfen Procureur Generael en allen anderen onfen Officieren, als defen aengaende een eeuwich fwyghen en filentium, Behoudelick dat de voerfz. Supplianten voer amende civile van den voerfz mefufen, delicten ende faulten die fomme van twee duyfent vyf hondert gulden van viertich grooten onfer Vlaemfcher munten elke gulden eens gheven en betaelen fullen, zoo zy met onfen voerfz Stadhouder overkommen fullen, Ende dit in handen van den gheen van onfen Rentmeefters of andere Officiers die 't behoiren fal, die welke dair af rekeninge, bewys en reliqua fchuldich fal wefen te doene als van den anderen van zynen ontfanck; Ende daer toe dat de culpabelfte van den voerfz Supplianten ter nominatie van onfen voerfz Stadthouder Generael den Grave van Hoichftraeten ten dage van de publicatie van defen onfen gracie en ten lancxfte binnen acht daghen daerna volgende ter caufe van den voerfz delicten en mefufen eerlycke reparatie fullen doen jegens ons en juftitie ter ordonnancie ende aen den perfoene van onfen voerfz Stadhouder, die wy dair toe mits defen committeren hier af ende van onfe jegenwoirdighe gracie; Vuytgefondert ende by expres gereferveert *Adriaen* die Smit, alias harnas-

nasmaker, *Heyn Huges*, *Pil Robrechtsz*, ende sonder innovacie van den vonnisse ende appoinctemente tegens meester *Pieter* de Secretaris, *Schel Neel* Procureur en *Adriaen Cornelisz* in huere cracht blyvende. Ontbieden dairom onsen voersz Hooft en Luyden van onsen Secreten Raede, den President ende den Luyden van onsen Grooten Raede, onsen Stadhouder en de Luyden van onsen Rade en Rekeninghen in Holland, onsen Bailliu en Schout van den Haghe, en allen onsen Officieren ende ondersaeten dien dit aengaen sal, dat zy van onsen voersz quytscheldinghe, remissie, verghiffenis ende abolicie ende van al den inhoude van desen den voersz Supplianten in der manieren als boven doen en laeten genyeten en gebruycken rustelyk en vredelyck sonder hemluyden of eenighe van hen dair tegens in lyve of in goede eenichsints te turberen; Ende of zy eenige van hen of hueren goeden nu of namaels ter causen van den voersz mesusen gevangen of gearresteert waren, zy den selven van stonden aen stellen of doen stellen tot volcomen lossinge, want ons alsoe gelieft Ende ten eynde dat dit goet, vast en gestadich blyven tot eeuwighen daghen hebben wy onsen segel hier aen doen hangen, Behoudelyck in allen saicken ons rechts en een yegelyck syns in allen. Gegeven in onsen stadt van Brussel in den maent van Oigste in 't jaer ons Heeren duysent vyf hondert vier en twintich, ende van onse Rycken, te wetene van den Roomschen en Hongeren 't seste, en van Spaengnen, &c. 't negensten;

En was ondergescreven op de vouwe, by den Keyser in syn Rade,

En getekent;

L. DUBLIOUL.

Geëxtraheert uit het derde Memoriaal van Sandelyn, *fol. 55 verso tot 58 verso*

I. I.

Verbod van eenig geweer te dragen binnen den Hage en Haagambacht, uitgezondert, &c.

KAERLE, by der gratie Goids gecoren Roemsch Keyser, altyt vermeerder des Rycks, Coninck van Germanien, van Spangien, &c. Alzoe tot onser kennisse gecommen is, dat binnen onsen *Dorpe van den Haghe* dagelycxs veel insolentien geschieden van vechten en anders, soe wel by dage als by nachte dair vuyt gescapen zyn dootslagen en andere quetsingen te gebueren, 't welck al toecompt, overmits dat een yegelyck jonck en oudt hem vervordert te dragen quade ende felle wapenen, ende hem dairup betrouwende zyn, dat alzoe nyet en behoert, ALSOE oick onlancx vuyt crachte van zekere brieve van abolitie geconsenteert den gemeenen buyeren van onsen *Dorpe van den Haghe* en Haech-ambocht sommige personen gedaen

 heb-

hebben amende honnorable voor hem en die buyeren van den Haghe en Haech-ambocht, die culpabel zyn van der commotie ende uploop gebuert op Sinte Agnieten dach leſtleden, ende dairnair ende oick op ten XXVJen. der maand July leſtleden, ende dat 't ſelve den voerſz perſoenen die d'amende gedaen hebben, hueren kinderen of vrunden in toecomenden tyden ſoude mogen comen tot verwytinge ende beſpottinge by hueren quaetwillende, 't welck oick alzoe nyet behooren en ſoude, SOE IST, dat wy willende hierinne voorſien U committeren mits deſen te gaen op ter *Stedehuys in den Haeghe* ter plaetſen, dairmen gewoenlyck is publicatien te doene en elders dairt van noode weſen ſal, Ende aldair van onſen wegen condicht, vuytroupt en gebiet zeer ſcerpelycken, dat nyemandt wye hy zy van nu voortaen hem en vervordere eenich geweer als daggen, degens ofte lange meſſen te dragen of andere geweer dien equipollerende by dage ofte by nachte op peyne van vyf Karolus guldens te verbueren tot proffyte van onſen Officier van den Haghe, ende dairenboven arbitralyck gecorrigeert te worden, vuytgeſondert alleen onſe Officiers en hueren dienaers, Gebiedende voorts van onſen wegen, dat nyemandt wye hy zy tot geenen tyden hem en vervorderen die voorſz perſoenen die d'amende honourable gedaen hebben of eenige van hem of hueren kinderen of vrunden ter cauſe van dien eenich verwyt ofte beſpottinghe te doen in wat manieren dattet zy directelyk of indirectelyk op peynen als voeren. Van 't welck te doen wy U geven volkomen macht en ſpeciael bevel. Ontbieden daromme en bevelen allen onſen Officieren, Juſticieren, Dienaeren en onderſaeten, dat zy U in dit doende tot uwen verſoucke ernſtich verſtaen en obedieren, zonder des te laeten in eenigerwys, op alle 't gundt dat zy onſen thoorn duchtende zyn ende dair jegens verbueren mogen. Gegeven onder onſen zegel van den Leenen die wy nu ter tyt in onſen voirſz Lande van Hollandt gebruycken hier onder up tſpatium gedruct up ten XXen. dach van Auguſto in 't jaer ons Heeren duyſendt vyfhondert vierentwintich, en van onſen Rycken te weeten van den Roomſchen en Hongrien 't zeſte en van Spaengen &c: 't negenſte.

Ende onderſtondt geſcreven, by den Keyſer ter relatie van den Stadhouder, Preſident en Raide van Hollandt Zeelandt en Vrieslandt.

Ende ondergeteikent,

A. SANDELIN.

En onder ſtondt geſcreven, Up huyden den XXJen. dach van Auguſto ſoe heb ik *Loys Wyelant* Deurwairder &c my getranſporteert alhier binnen den Hage up ter *Stedehuis* aldaer, ende naer behoirlycke clocke geſlach in preſentie van den Bailliu openbaerlycken voor den gemeenen volcke aldaer vergadert wezende gepubliceert en vercundicht t'inhouden van den Placcate, daervan copie hier voeren geſcreven ſtaet ende eenen yegelyken van 's Keyſers wegen zeer ſcerpelyken geboden en bevelen t'inhouden van dien te volcomen tachtervolgen

volgen en obedieren. T'oirconden myn hantteyken hier onder gestelt ten dage en jaire als boven.

Ondergeteikent,

L. WYELANT.

Geregistreert in 't 3. Memor. van Sandelyn *fol.* 60 en 61.

K. K.

Authorisatie op Burgemrs. van den Hage, om in de Klooster-kerk stallingen te maken voor de paarden van de Compagnie van den Heere van Villers.

Den 18 Maart 1588.

ALsoo de Staten van Holland en Westvriesland nodig bevonden hebben binnen den Hage mede te doen accommoderen de helft van de Compagnie ruyteren van den Heere van *Villers*, boven de Compagnie ruyteren van den Heere van *Barchon*; ende de Burgemeesteren van den Hage verklaart hebben, dat haerluyden niet mogelyk is de paarden van de voorsz halve Compagnie van de Heere van *Villers* van stallingen te voorsien, overmits alle de stallingen by de ruyteren van den Heere van *Barchon* en anderen waren geoccupeert: hebben de Gecommitteerden van de Staten, omme meerder lasten en schade ten platten lande te verhoeden, de voorn. Burgemeesteren geauthoriseert en authoriseren by desen, *in de vervallen kerke van het Klooster van de Predikaren* alhier, tot koste van den gemeenen Lande, *te mogen doen maeken soo veel lettieren en krebben als nodig zullen zyn, omme de paerden van de voorn. Compagnie te installeren*, waarvan behoorlyke ordonnantie verleent sal werden, omme by die van den Hage aen haerluyder contributien ingehouden te mogen werden.

L. L. 1. loco

Begrooting van de pensioenen voor de Fransche gevlugte Predicanten; mitsgaders repartitie van deselve inde somme van 25000. *guld.*

Extract uit de Resolutien van de Heeren Staten van Holland en Westvriesland in haer Ed. Gr. Mog. Vergadering genomen op Saturdag den 26. Januarii 1686.

BY resumptie gedelibereert synde op de begrotinge van de pensioenen of tractementen, die de Predikanten van de gereformeer-

 de

de Religie uit Vrankryk in deze Provintie gevlugt zoude behooren te werden toegelegt uit de somme van 25000. guldens jaerlyks by haer Ed. Gr. Mog. Resolutie van den 23 dezer loopende maent daer toe vast gestelt, en voorts op de verdeelinge van dezelve Predikanten onder de Heeren van de Ridderschap, en de steden van den Zuider-quartiere, ingevolge van de voorsz Resolutie van den voorsz 23 deser loopende maent door de gem: Heeren van de Ridderschap ende de Leden van den Zuider-quartiere gedaen, breder gemelt onder de notulen van den 24 daer aenvolgende; is goetgevonden en verstaen, dat aen ieder Predikant die is getrouwt of getrouwt zynde, met kinderen is gechargeert, zal worden toegevoegt een tractement ofte pensioen van 400 guldens sjaers, en aen ieder Predikant, die niet getrouwt of getrouwt geweest zynde met geen kinderen is belast, een tractement of pensioen van 250 guldens des jaers ter voller concurrentie van de voorsz 25000 guldens sjaers; dat voorts het getal van de voorsz Predikanten onder de gem: Heeren van de Ridderschap ende de gemelde Heeren van den Zuyder-quartiere zal werden gereguleert, dat dezelve Heeren van de Ridderschap verklaert hebbende, thaerer dispositie niet meer te begeeren, dan de bestellinge van een Predikant, de voorsz bestellinge van dien eenen Predikant thaerer dispositie zal werden gelaten; Dat voorts by provisie aen de dispositie van de Heeren Burgemeesteren en Regeerders van Dordregt en Haerlem sal werden gelaten de bestellinge ieder van seven Predikanten; Delft die van ses Predikanten, Leyden en Rotterdam ieder die van agt Predikanten; Amsterdam die van sestien Predikanten; Gouda die van vyf Predikanten; Gornichem die van drie Predikanten; Schiedam, Schoonhoven, en den Briele, ieder die van twee Predikanten, ende Societeyt van 's Graven-Hage die van drie Predikanten.

Onder stont:

accordeert met de voorsz Resolutien.

L. L. 2. loco.

Begrooting van de pensioenen voor de France gevlugte Predikanten, mitsgaders repartitie van deselve in de somme van 12000. guld.

Extract uit de Resolutien van de Heeren Staten van Hollant en Westvriesland in haer Ed. Gr. Mog. vergadering genomen op Saturdag en Sondag den 21. en 22 December 1686.

BY resumptie gedelibereert zynde op de begrooting van de pensioenen of tractementen, die de Predikanten van de Gereformeerde Religie uit Vrankryk in deze Provincie gevlugt, soude behooren te werden toegeleit uit de somme van 12000 guldens jaerlyks by haer Ed. Gr. Mog. Resolutie van den sesden deser lopende maent daer

daer toe vastgestelt, ende voorts op de verdeelinge van dezelve Predikanten onder de Heeren van de Ridderschap ende de Steden van den Zuider-quartiere: Is goet gevonden en verstaen, dat aen ieder Predikant die getrouwt is of getrouwt geweest zynde met kinderen is gechargeert, zal werden toegevoegt een tractement of pensioen van 400 guldens sjaers ende aen ieder Predikant die niet getrouwt, of getrouwt zynde met geen kinderen is belast, een tractement of pensioen van 250 guldens sjaers ter volle concurrentie van de voorsz 12000 guldens sjaers; dat voorts het getal van de voorsz Predikanten onder de gemelde Heeren van de Ridderschap ende gemelde steden van den Zuyder-quartiere zal werden gereguleert; dat dezelve Heeren van de Ridderschap verklaert hebbende thaerder dispositie niet meer te begeeren dan de bestellinge van een Predikant, de voorsz bestellinge van dien eenen Predikant thaerder dispositie zal werden gelaten; dat voorts by provisie aen de dispositie van de Heeren Burgemeesteren en Regeerders van Dordregt, Haerlem, en Delft zal werden gelaten de bestellinge ieder van drie Predikanten; Leyden van vier, Amsterdam van tien, Gouda van twee, Rotterdam van vyf Predikanten, Gornichem, Schiedam, Schoonhove, den Briel en die van de Societeit van 's Gravenhage ieder van een Predikant; Welverstaende dat eenige van de plaetsen van de voorsz Predikanten, zoo wel die nu in kragte van deze haer Ed. Gr. Mog. Resolutie zullen werden aengestelt als die geene die aengestelt zyn in kragte van der zelver Resolutie van den 26 Januarii lestleden, komende te vaceeren door het afsterven, vorderen of verlaten van de voorsz Predikanten, geen suppletie op anderen zal mogen gedaen werden, dan met expresse schriftelyke bewilliging, het tractement van die geene die gestorven, gevordert of verlaten is, zal vervallen ten behoeve van den Lande. Des is uit singuliere consideratien aen Burgemeesters en Regeerders der stadt Gouda geaccordeert ende toegestaen, dat dezelve voor deze mael zullen mogen suppleren in de plaets van *Le Sueur* dezer wereld overleden.

Accordeert met de voorsz Resolutien,

En was getekent,

SIMON VAN BEAUMONT.

M. M.

Lyfrenten van 18 *pond. jaarlyks door de Gasthuismeesters van* St. Nikolaas *Gasthuis te betalen aan* Floris Klaesz, &c. *en na hunne dood, vier melk-koeien eeuwelyk te onderhouden ten behoef der zieken*, &c.

WY Scepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voir ons quamen *Claes Pietersz*, *Mr. Wouter Berbier*, *Huge Claesz*, en *Jan*

Jan Huge Claesz van Dam, Gasthuysmeesteren van Sinte Niclaes Gasthuys in den Hage en verlieden sculdich te wesen *Florys Claesz* en *Emmen* synen getrouweden wyve te samen en den lanck lyvichsten van hem beyden, achtien pondt Hollants payements 'sjaers, hen beyder voirsz en den lanck lyvichsten van hem beyden leven lank geduyrende en niet langer, te betalen alle jair hoir beyder leven lanck gelyk voirsz is tot sinte Pietersdage ad Cathedram. Ende dese voirsz. Lyfrenten hebben die Gasthuysmeesters voirsz den voirsz *Florys* en *Emmen* en den lanckslen levende van hem beyden alle jair hoir leven lanck versekert mit desen brief te verhaelen an twee margen lands leggende by Noirden den *Cortenbosch* en noch an vyf margen lants leggende in *Aetscamp* an die westsyde van den Moerwege en voirt an alle alsulke landen en renten als dat voirsz. Gasthuys nu ter tyt heeft of vercrygen mach, en na hoire beidere doot so syn voirwairde en die Gasthuysmeesters hebben gelooft en geloefden voir hem en voir hoeren Nakomelingen gelyk voirsz is, *dat sy als dan copen sullen vier melcte koeyen, die welke koeyen zy tot eewigen dagen gehouden sullen wesen te onderhouden tot alre tyt also lange als dat Gasthuys staet tot behoef en lavenisse der armen sieken menschen, die dair dan ter tyt in wesen en in leggen sullen of die hiernamaels in comen sullen*, Behoudelic dat die Gasthuysmeesters voirsz dan in den tyt wesende, nemen en hebben sullen uyt den gemenen reetsten goeden, die die lancklyvichsten van *Florys* en *Emmen* voirsz mit ter doot ruymen en afterlaten sullen, veertich pont payements voirsz. an gelde eens, om die voirsz koeyen dair mede te copen, En wair 't dat sy of hoir Nakomelingen in den dienste voirsz des niet en deden, en tot eniger tyt gebreckich dair in vielen, des God voirhoeden moet, so dat sy die voirsz: vier koeyen tot eeniger tyt niet en onderhielden, so souden die Heylige Geestmeesters in den Hage in der tyt wesende, die voirsz twee morgen lants leggende by Noirden den *Cortenbosch*, en oick mede die vyf morgen lants leggende in *Aetscamp* an die westzyde van den Moerwegen voirsz dan terstont mogen aenvairden tot den armen behoef en die erflic vry behouden sonder eenich wederseggen van den Gasthuysmeesters van den Gasthuysse voirsz en sonder den selven Gasthuysmeesters hem des te verweren mit enigen rechte geestelic of wairlic, sonder arch en liste, In kennisse der wairheit syn dese brieven twee alleens, dair *Florys* en *Emmen* voirsz. te samen den enen of hebben, en die Gasthuysmeesters voirsz den anderen, die wy uythangende besegelt hebben mit onsen gemenen zegel. Gescreven up ten XVIIJ[en]. dach in Maerte in 't jaer ons Heeren MCCCC. en t'seventich. En also onse genadige *Heer van Bourgonje*, *Grave van Hollant* &c. *is die Upperste Fondatoir en Collatoir van den voirsz Gasthuyse*, soo hebbe ik *Jan van Assendelf* Rentemeester Generael van Noirt-Hollant van wegen en in den name van mynen genadigen Heere voirsz alle dese punten voirsz. geconfirmeert en confirmere, En des te getuge hebbe ic myn zegel mede gehangen an elck van den brieven voirsz up ten dach en in 't jair voirsz.

N. N.

24 *Ponden Lyfrenten jaarlyks door de Gasthuysmrs. van 't St.* Nikolaas *Gasthuis te betalen aan* Lysbeth Floris *dogter, en na haare dood aan Juffr.* Barbera Otten *dogter* van Arkel, *en na haar beiden overlyden, twee Melkkoeien ewelyk te onderhouden, mitsgaders te doen een Misse op ieder Zondag en agt missen op ieder Hoogtyd.*

WY Scepenen in den Hage doen condt allen luden dat voer ons quamen die Gasthuysmeesters van Ster. *Nyclaes Gasthuys* in den Hage en verlieden sculdich te wesen *Lysbet Florys* dochter vierentwintich ponden Hollants payments 's jaers huer leven lanck geduerende te betalen alle jaer op Sinte Marten in den winter, Ende dese voersz lyfrenten hebben die Gasthuysmeesters voersz voer huer en hueren Nacomelingen in den diensten voersz die voersz *Lysbet* alle jaer huer leven lanck versekert en versekeren mit desen brieve te verhalen an vier morgen lants gelegen zuyt van der Hage by den Hoflande, welk voersz lant belegen heeft an die westzyde Henrik van Drielen kinder, an die oestsyde Claes Pietersz, op dat zuyteynde die Kadykwateringe en op dat Noirteynde die Heerwech, Ende die Gasthuysmeesters voersz geloven *Lysbeth* voersz dese voersz vier morgen lants vri te waren als men een vry erf en lant sculdich es te waren sonder Hofhuer of eenich ander beswaernisse daer vooren op staende, Ende na huer doot soe heeft *Lysbet Florys* dochter voersz dese voersz Lyfrenten mit desen brieve gegunt te heffen, te gebruycken en te bueren eene geheten Joffrou *Barbara Otten* dochter *van Arckel*, indien sy in levenden lyve es na den overlyden van *Lysbet* voersz huer leven lanck en niet langer. En na heurer beyder doot so syn voerwaerden en die Gasthuysmeesters hebben geloift en geloven voer hem en voer hueren Nacomelingen in den diensten als voersz es, te onderhouden die Fondacie en Ordonnancie, van den voersz Gasthuyse nae hoeren besten wetentheyt en vermogen, naer 't inhouden van de briven die daer of syn, Ende sellen die voersz Gasthuysmeesters als dan *copen twee melcke koeyen*, die welke koeyen sy tot ewigen dagen gehouden sullen wesen te onderhouden tot alre tyt *tot behoef en lavenisse der armen zieken menschen die daer dan ter tyt in leggen sellen of namaels in comen mogen.* En noch sellen die Gasthuysmeesters voersz gehouden syn ten ewigen dagen te doen doen alle Sonnendage eene misse, en noch acht missen op merkelyke Hoichtyden, alsoo dat betaemt, en belopen te samen LX missen 's jaers tot der eeren Goids tot troist en lavenisse *der ermer zieken* als voersz es. Ende hier voeren heeft *Lysbet* voersz den voersz Gasthuyse gegeven an gereden penningen die somme van een en vyftich ponden groote Vlaems. En waer 't dat die voirsz Gasthuysmeesters ofte heuren Nacomelingen die twee koeyen en die tsestich missen niet en onderhielden en tot enigen tyt gebreck dair inne viele, des God verhoeden moet, soe souden die Kerkmeesters in den Hage in der tyt wesende nemen en verplueren een pondt grooten Vlaems alle jaer op dat

voerfz lant, Ende *Sint Jacobs Gilde* alle jaers een pont grooten, Daer voren dat fy gehouden fellen wefen die voerfz L X miffen 's jaers te doen doen en t'onderhouden, En den Predicaers Cloefter en Sinte Agnieten Cloefter alhier in den Hage te famen dat derde pont groot te houden en te gebruyken op die vier morgen lants voirfz, zonder den felven Gafthuysmeefters hem des te verweeren mit eenyge rechte geeftelyk ofte waerlyck, fonder arch en lifte, In kenniffe der waerheyt fyn defe brieven twee alleens, daer Lysbet voerfz den eenen of heeft, en die Gafthuysmeefters den anderen, die wy Scepenen voerfz wthangende befegelt hebben mit onfen gemeenen zegel, gefcreven up ten X I J^en. dach in Novembri in 't jaer ons Heeren vyftien hondert en drie. En alfoe onfen genadigen Heere den Eertshertoge van Oeftenryk en van Bourgoengen &c. *Grave van Hollant* &c: *die Upperfte Fondatoir en Collateur* es van den voerfz Gafthuyfe, foe heb ik *Jacob Goudt* Rentemeefter Generaal van Noerthollant van wegen en in den name van mynen genadigen Heere voirfz alle defe voerfz punten geconfirmeert, geapprobeert, confirmere en approbere mits defen, En des te getuyge heb ik mynen fegel mede gehangen an elc van defen Brieven voirfz up ten dach en in 't jaer voirfz.

En was getekent.

J. VELAIR.

O. O.

Vernieuwing van 't Placcaat nopende het verpagten van de Waag.

MAURITS, &c. den eerften gefworen exploictier van den Camere van den Rade in Hollant hier op verfocht faluyt: Alfo die Meefters van *Ste. Nicolaes Gafthuys* alhier in den Hage ons vertoont hebben, dat 't felve Gafthuys tot onderhoudeniffe van de arme menfchen aldaer by H. M. Hertoge *Aelbrecht van Beyeren* als Grave van Hollant en fundateur van den felven Gafthuyfe gegunt en gegeven is 't recht van de wage binnen defelve vlecke van den Hage en Haecl-ambocht, welke wage de Meefters van den voornoemden Gafthuyfe in der tyt geweeft fynde altyts hebben doen bewaren en bedienen by de dienaren en boden wonende binnen den felven Gafthuyfe en na dat fy dagelyx bevinden dat deur fulx doende defelve wage hoe langer hoe meer gefchapen ware te niete te comen; omme 't welke te verhoeden en die wederomme in effe te brengen, hebben die voornoemde Meefters by goetdunken en believen van den Rentmeefter Generael van Noort-Hollant met malkanderen gefproken dat fyluyden wel van meninge fouden fyn defelve wage van nu voorts aen omme tot onderhoudeniffe van de armen (die 't wel van doen hebben) aen de meefte penningen te geraken, in 't openbaer te verpachten en eenen beteren regel inne te brengen, daer toe fy van tyde tot tyde geob-

obtineert hadden, brieven van Placcate van desen Hove, als op den 13 Martii 1552., op ten 24 Mey 1578., den 2 Junii 1581., en den 4 Aprilis 1586. en renovatie van den Placcate van dien op ten 13 January 1589., ende om dat sy nu gewaer worden eenige disordren in den opheve van 't voorsz. recht, aen ons versochten vernieuwinge van 't selve Placcaet, en last op een Deurwaerder om 't selve behoorlyck te publiceeren. SOO IST, dat wy alvoren hier op gehad en genomen 't advys van den Rentmeester van Noorthollant in der tyt, u lasten en bevelen, daer toe committeerende mits desen, dat gy binnen den Hage en Haegambacht ter gewoonlyker plaetse openbaerlyk voor den volke cundicht en publiceert. Verbiedende van wegen de hooge Overigheit en graeffelykheyt van Hollant, Zeelant en Vrieslant, dat niemant binnen den selven Ambachte en houden eenige wagen ofte wichten, daer men boven de tien ponden wegende inne mag wegen; bevelende seer scherpelyken dat alle die geene die eenige waren en goeden hebben, vercoopen, vermangelen, distribueeren, vertieren en leveren by gewichte, het sy in 't geheel ofte by stucken wegende boven de thien ponden, deselve waren en goeden brengen en laten wegen in de voorsz. Waege en daer af betalen den behoorlyken waeggelt, den Waechmeesters van den selven Waege, en dit alles op te verbeurte van deselve waren en goeden soo dicke en menichmael als bevonden sal wesen de contrarie gedaen te wesen, 't een derdendeel ten proffyte van de Hooge Overigheyt, 't ander derdendeel, van de Waechmeester, en 't derde derdendeel van den Officier van der Plecke, die de voorsz. bruekige persoonen achterhalen en berechten sal, van 't welk te doen wy u geven volcomen magt, autoriteyt en speciael bevel. Ontbieden en bevelen daeromme allen Officieren, Rechteren, en dienaren der voorsz. Hoge Overigheyt, dat sy elc in den heuren scherpelyken toesien, dat 't innehouden van dien onverbreeckelyck onderhouden werden, procederende tegens de overtreders van dien by de peynen voorsz en daerinne voorts u dit doende ernstelyk verstaen, alle hulp en vordernisse doen, sonder des te laten, op alle 't gunt sy des Hooger Overigheyts toorn duchtende syn en daer jegens verbeuren mogen. Ons relaterende u wedervaeren. Gegeven in den Hage onder 't zegel van justitie hier onder op 't spatium van desen gedruckt in Placcaete op ten 4 December 1607. Onderstont geschreven, by mynen Heeren den Gouverneur, President en Raden over Hollant, Zeelant en Vrieslant, en was onderteikent *A. Duyck.* Hebbende onder op 't spatium een opgedruckt zegel in rooden wassche. Onderstont nog geschreven; uit cragte van 't bovengeschreven Placcaete, hebbe ik ondergesz. Deurwaerder ten versoeke van de Gasthuysmeesters in desen genoemt 't innehouden van desen ter presentie van Jonkheer *Willem van Outshoorn*, Bailliu van den Hage, gepubliceert van 't Raethuys alhier ten fine als boven. Actum den 6 December 1607. By my, en was onderteykent,

P. HOFLANDT.

Geëxtraheert uit het eerste Memoriaal van Duyk, *fol.* 315.

P. P.

Vernieuwinge van 40 dagen Indulgentie te verdienen aan 't altaar van St. Cornelis *in de kapelle der Leproozen.*

JUDOCUS *Dei ac Apostolicæ sedis Episcopus Jeropolitanus Sacre Theologie Professor ac reverendi in Christo Patris ac Domini Domini* Davidis de Burgundia *eadem gratia Trajectensis & Morinensis Ecclesiarum Episcopi in Pontificalibus Vicarius generalis universis & singulis ad quos presentes nostre littere pervenerint, salutem in Domino sempiternam. Pium gratumque obsequium Deo impendere credimus, quotiens ejus fideles ad opera pietatis excitamus. Cupientes igitur ut Capella domus Leprosorum extra Hagam Comitis constituta atque in honorem Dei omnipotentis, beatissimeque Virginis* Marie *ac sanctorum* Cornelii, Sebastiani, *atque* Georgii *Martyrum dedicata sedule visitetur atque dignis veneretur honoribus, interveniente memorati revenerendi in Christo Patris & Domini Episcopi Trajectensis consensu omnibus hominibus utriusque sexus vere confessis & penitentibus, qui in dicta Capella missam celebraverint aut audierint vel qui in die dedicationis seu Patronorum, Pasche, Pentecostes, Ascensionis, Nativitatis atque beatissime Virginis Mariæ omniumque Apostolorum festivitatibus atque Dominicis diebus quinque Pater noster legerint, nec non qui prefatos Leprosos presentes & futuros visitaverint vel elemosinas eis pie donaverint vel donari procuraverint quotiescunque, quandocunque & ubicunque eorum aliqua fecerint seu adimpleverint, de Dei omnipotentis misericordia ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum meritis & intercessione ac beati* Martini *Patroni nostri confisi, quadraginta dies induigenciarum de injunctis eis penitentiis misericorditer in Domino relaxamus nostrarum testimonio literarum sigillo nostro quo utimur munitarum. Datum in Haga Comitis partium Hollandie anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto mensi Martii die vicesima septima.*

Q. Q.

De Visscherye van de vyver en wateren om 't Hof in pagt gegeven aan 't St. Nicolaes Gasthuis *en* Leprooshuis.

GEsien by die van de Rekeninge des Graeffelykheids van Hollant de requeste hen luyden gepresenteert by de Meesters van St. Nicolaes Gasthuis en Meesteren van de arme Leproosen in sGravenhage, te kennen gevende, dat in den jaere XV c. dryentnegentich ten behouve van den armen van de twee voorsz Godshuysen in pagte gegont en gegeven es die visscherie van de Viver en wateren om 't Hof alhier voor een tyd en termyn van thyen doen eerstcomende jaeren, innegaende metten jaere XV c. XCIIIJ. mits jaerlycs daer voor be-

betalende aen den Rentmeester Generael van Noorthollant vyf en twintig schell. van twee grn. den schelling; Ende d'voorsz Suppliantten bevindende, dat d'voorsz pagt eenige jaeren geleden geexpireert es, dat die Meesters van de voorsz arme huysen in der tyt wesende, geen continuatie van de voorsz pagt versogt hebben, apparentelick door het afsterven en veranderen van de selve Meesters, en de Meesters van nieuws aencomende daer van geen kennisse gehad en hebben, en dat nogtans de Rentmeesters van de voorsz twee arme huysen jaerlycx de voorsz pagt aen den voorsz Rentmeester Generael van Noorthollant betaelt hebben, versochten d'voorsz Supplianten dat men believe de pacht van de voorsz jaeren by forme van continuatie te confirmeren en ratificeren en in regarde dat d'voorsz twee arme huysen met veel oude armen en ook ongesonde luyden beswaerd en belast zyn, en dagelycx meer en meer belast en beswaart werden, die Visscherye van de voorsz. Viver mette wateren om 't voorsz Hof van nieuws hen in pagte te gunnen en te accorderen voor een tyt van twintich jaeren voor gelyke somme van vyf en twintich schell. van 1 J. grn. den schelling sjaers, en daer van doen depescheren acte in forme. SOO IST, dat die van de Rekeningen voornt. eerst en alvooren hier op gehad hebbende 't schriftelyck advys des Rentmeesters Generaels van Noorthollant *Pieters Bor*, den Meesteren van de voorn. twee Godshuysen toestaen en accorderen, te mogen volstaen mette betalinge van vyfentwintich schell. sjaers totten jaere XVJ^c. twaelf incluis, en dat sy luiden ten behouve van de selve Godshuysen van nieuws voor een tyt van vystien jaeren innegaende metten loopenden jaere XVJ^c. en derthien in pagte hebben, houden en gebruyken sullen de Visscherie van den voorn. Viver en wateren om 't Hof, mits jairlycx daar voor betalende aan den Rentmeester Generael van Noorthollant Pieter Bor of andere in der tyt wesende, dertich schellingen van 1 J. grn. den schelling, daar voor de voorn. Meesters zyn gehouden te caveren ten wel geneugen van den voorn. Rentmeester Generaal, die daer van in rekeninge sal verantwoorden na behooren. Gedaen ten Burele van der Camere van de Rekeninge in den Hage desen VII jen Martii XVJc. en derthyen.

Was getekent,

J. VAN LUCHTENBURCH.

R. R.

Placcaat tegens het schenden van de boomen langs de Ryswykse *weg geplant.*

DE Grave van Nassau, van Vianden, Heer tot Breda, Stadhouder Generael, die President en Raide des Coninx in zynre Majesteits Landen van Hollant, Zeelant en Vrieslant den eersten geswooren Deurwaerder en Exploicteur van de Camere van den Raide in

in Hollant of andere Officier hier op versocht, Saluyt. Alsoe die Siekmeesters van den Hage tot behouf van den zieken en ziekhuyse gegont en gegonsenteert is geweest van 'sConincx wegen te mogen bepooten en beplanten mit willigen popelloenen, en andere pooten, zulks als den selven Ziekmeesters en Regierders tot oorboer van de zieken en Ziekhuyse goetduncken sal, die breede wech tusschen den Hage en Ryswyk aen beyden zyden, Ende hoewel nyement schuldich en waer eenig belet, schade of hinder daer in te doen, dese niet jegenslaende het belieft diverse personen vuyt rechte temeriteyt, wangelaat ofte snootheyt die pooten en planten op ten wech voorsz geset en gestoken omme te wasschen, te kerven an stucken te houden, te schillen, en te scheuren, dat alsoe niet en behoirt te geschien; Ende want wy hierinne begheren te voorsien en remedieren, SOE IST, dat wy U lasten en bevelen, daer toe committerende mits desen dat ghy bynnen den Haghe en elders daer 't noot wesen sal, openbaarlyck voor den volcke van wegen der C. M. by U roepende den Officier van der Flecken ist noot, interdiceert en verbied eenen yegelicken, dat nyement hem en vervordert die voorsz planten, pooten, rysen of andere boomen en wasschende hout op die kanten van de voorsz wech gestoken en geset, te schillen, te snyden, te kerven, te breken ofte vernyelen of oic mit hoeren paerden, of beesten te laaten breken, etten, schueren of eenigsints beschadigen op tie boete en verbeurnissen van twaelf ponden van xl. grn. 't pond, te verbeuren een derdendeel tot prouffyte van den Conink, 't ander derdendeel tot prouffyte van den Bailliu en Officier, die d'eerste kennisse en correctie daer of hebben en doen sal, en 't derde derdendeel tot prouffyte van den geene die eerst 't feyt en messuse denunchieren en aenbrengen sal den voorsz Officier; Ende by alsoe eenige kinderen of arme luyden deden ter contrarie van dese verboden, men sal die boeten aengaende den kinderen verhaelen aen heure ouders en voochden en den misdadigen en breuckige personen, die de boete niet betalen en moghen, straffen en corrigeren aen hoeren lyven tot arbitragie van desen Hove of van den Bailju, Schout en Gerechte, die daer of kennisse en judicature hebben sullen. Ontbieden daeromme en bevelen allen Officieren en Wethouderen, dat sy die hande daer aen houden en hoer naerstigheyt doen, dat 't inhouden van desen jegenwoordigen Placcaet onderhouden en geobserveert word, en dat zy elcs zoe hun toebehoirt den overtreders en breukigen straffen en corrigeren by den peenen en correctien als vooren, sonder verdrach of dissimulatie op peene van 't selve agterhaelt en gecorrigeert te worden arbitrarlick als negligenten en onachtsaem van des Conincx geboden en bevelen te obedieren. Ons certificerende wes ghy hyerinne gedaen sult hebben, en wedervaren sal wesen. Gegeven in den Hage onder 't zegel, dat wy noch ter tyt gebruyken, hier op gedruct op ten XIJen. dach in April in 't jaer ons Heeren Ao. XVc. en achtien na den loop sHofs van Hollant.

Auc-

S. S.

Auctorisatie tot het verkoopen van zekere huysinge staande agter de groote kerke alhier, genaamt de Oude Wage.

ALsoo de Diaconen van de *Gereformeerde Nederduitsche kerckeh alhier in den Hage*, den Hove van Holland by Requeste te kennen hebben gegeven hoe zulx was, dat sy Supplianten omme te vinden de penningen tot den opbouw en vergrootinge van het armen Vrouwen-en kinder-huys nodich, onder anderen hadden geresolveert en beraemt te verkoopen en tot gelde te maeken zekere huysinge, staende achter de groote kerke alhier genaemt de *Oude Waeg*, ende by de Supplianten ten anderen tyde gekogt en sulck haer toebehoorende, ende zedert eenige jaren herwaerts bewoont by den backer van de Diakonie en geemployeert tot deszelfs backerye en tot de vergaderinge van de Supplianten, en die nu zyn overgebragt in het voorsz. vergroote Armhuys, maer gemerkt de Supplianten niet en vermogen het gemelde huys te veylen ende te verkoopen, sonder speciale auctorisatie en consent van desen Hove, daarom soo keerden sy Supplianten hen aen den selven Hove, zeer gedienstich versoekende, dat de Supplianten ten fine voorsz mogten werden geauthoriseert en gemachtigt, omme de voorsz. huysinge publyk te veylen en ten hoogsten pryse te verkopen, voorts transport doen, soo dat behooren soude, ende de Supplianten daer van te verleenen acte in forma. SOO IST, dat 't voorsz Hof geexamineert hebbende den inhouden der voorsz Requeste, de Supplianten geauthoriseert en gemachtigt heeft, authoriseert en gemachtigt deselve mits desen, omme de voorsz huysinge publykelyk te veylen en ten hoogsten pryse te vercoopen, voorts transport te doen soo dat behooren sal. Gedaen in den Rade den XXVIJ. November XVJc. sevenentagtich.

Geextraheert uit het IX. Memor. van Ant. van Kinschot *fol.* 134. *verso*, zie mede *fol.* 201. *verso*.

T. T.

R E G L E M E N T

V A N H E T

Oude Vrouwen-en Kinderhuis van de Nederduytsche Gereformeerde Kerke in 's Gravenhage.

gearresteert den 2. *December* 1725.

ALzo by resumptie, en examinatie van de voorige Reglementen voor het Oude Vrouwen en Kinderhuys, by de Kerkenraed en

en Diaconen van s'Hage in voorige tyden, en laeſt in den Jaare 1688. geſamentlyk gearreſteert ende vaſtgeſtelt, ondervonden is, dat veele articulen, daar by geſtatueert, in diſobſervantie waaren geraakt, ſo ter occaſie van de veranderingen, in het voorſz. Huys voorgevallen, vermenighvuldiginge van Armen, als conniventie der Bediendens van het voorſz Huys, en dat ook de jegenwoordige Conſtitutie van het voorſz. Huys, vermits den geſtadigen aenwas van arme oude vrouwen en kinderen, vereyſchte, dat tot onderhoudinge van goede ordre en diſcipline, het voorſz. voorige Reglement in vele deelen, articulen, en poinćten wierde geinterpreteert, gecorrigeert, ende geamplieert, ende by vorige Reglementen telkens is vaſtgeſtelt, dat geene hooftſakelyke veranderingen in deſelve ſouden werden gemaekt, ſonder conſent van beide de Collegien, ſo van den ordinaris Kerkenraad, als van Diaconen, SOO IS, na verſcheide conferentien daar over tuſſchen de reſpećtive Gecommitteerdens uyt beide de Collegien gehouden, en rype deliberatien over alle de poinćten, welke eenige interpretatie, correćtie, of ampliatie waaren vereyſſchende, by alle de Leeden, ſo van den Kerkenraed, als 't Collegie van Diaconen voornoemt, te ſamen in een grooten Kerkenraad vergadert zynde, goet gevonden ende verſtaen, dat van nu voortaen, tot welſtant, en onderhoud van goede ordre in het voorſz. Huys, exaćtelyk ſullen werden geobſerveert, ende onderhouden de navolgende poinćten en articulen.

CAPITTEL I.

Van de Regenten, en derſelver aanſtellinge.

I.

HEt voorſz. Huys ſal van nu voortaan werden geregeert ende bedient, onder opſigt van het collegie van Diaconen, door ſes Regenten, ſullende zyn gecommitteerde Broederen Diaconen, welke daar toe by het voorſz. collegie uyt den haaren ſullen werden verkooſen.

II.

Als mede nog door ſes Regentinnen, welke daar toe by den grooten Kerkenraadt ſullen werden verkoſen, ſoodanigh ende op dien voet, als hier na breder ſal werden verklaart.

III.

De voorſz: Regenten ſullen gehouden zyn, den dienſt waar te nemen ſes conſecutive Jaaren, en ſulks zullen daar toe verkooren werden aenkomende Broederen van den eerſten dienſt.

IV.

Deſelve ſullen hunnen rangh en ſittinge hebben en behouden, na den ouderdom van hunnen dienſt, en ſal alle Jaar den oudſten Broeder afgaen, en een nieuwen in zyne plaatſe werden verkooren.

V.

V.

In cas van ſterfval van een Broeder, welke ſynen tyt niet ſal hebben uytgedient, ſullen de naaſtvolgende Broederen, na rangh opklimmen, en ſal als dan voor dat loopende jaer den dienſt door de vyf overgebleevene Broederen werden waargenomen, tot de naaſtvolgende verkieſinge, als wanneer tot ſuppletie van 't getal twee nieuwe Regenten door Diaconen ſullen verkoren werden.

V I.

De twee oudſte Broederen Regenten in dienſte ſullen geheel ende al vry zyn van alle Kerkendienſten, collectens en uytdeelingen, behoudens echter derſelver ſtem en rang in den Kerkenraad, als elders, met ende benevens andere Diaconen als van ouds.

V I I.

Den oudſten Broeder zal voor dat Jaer zyn Boekhouder van het Kinderhuys, als van outs.

V I I I.

Ende ſal de naaſtvolgende Broeder de Notulen houden in een bequaem Boek, van alle 't gene by de Regenten ſal werden gereſolveert, ſo nopens de ſubjecten in 't Huys gealimenteert werdende, als wegens den inkoop, welke in der tyd zal werden gedaen, mitsgaders van alle de voornaemſte voorvallende ſaken.

I X.

De voorſz. Regentinnen ſullen zyn fatſoenlycke Weduwen, oud ten minſten vier en veertig Jaaren, welke geduyrende den tyt van ſes conſecutive Jaaren, haeren dienſt ſullen moeten waarnemen, en haere rang en ſittinge hebben, na den ouderdom van haaren dienſt.

X.

Alle Jaaren ſal de oudſte afgaen, en een nieuwe in haare plaatſe werden verkooren, waar toe de gemelde Regentinnen alle Jaaren voor den 1. December, ſoo aen den Præſes van den Ordinairen Kerkenraed, als aen den Advocaat van de Diaconye, by een lyſt of memorie, ſullen opgeven ſes bekwaame perſoonen, by ieder Regentinne een te deſpicieren, waar uyt den grooten Kerkenraed een zal kieſen, om te ſuccederen in de plaatſe van de afgaande.

X I.

Soo als het ſelve mede plaatſe hebben zal, in cas een van de Regentinnen geduyrende haeren dienſt mogte koomen te overlyden.

CAPITTEL II.

Van den dienst der Regenten en Regentinnen op den dag der Vergaderinge.

I.

DE voorsz Regenten en Regentinnen sullen gehouden en verpligt syn, alle weeken, des Vrydags nademiddags de klocke drie uuren op het voorsz Huys te vergaderen, op twee separate Kamers, om aldaer te beramen en verrigten, alle 't geene tot den meesten oorboir en welstant van 't voorsz. Huys eenigsints sal kunnen dienen en strekken, en van ieders departement is.

I I.

De Regenten sullen ten voorsz. dage van de vergaderinge exactelyk visitatie doen, ten minsten twee, en twee, op het School, en op het Quartier van de Jongens, en naaukeurig ondersoek doen, of het aldaar wel en behoorlyk toegaat, doende de kwaadwillige behoorlyk te straffen.

I I I.

Ook sullen deselve als dan examineeren de Kelders, Vleeskuypen, Kaas, en Speksolders, Spyskamer, Turfsolder, en verders het gantsche Huys, daar sy lieden het nodig sullen vinden, en ook opletten, of alles na behooren werdt gade geslagen.

I V.

Deselve sullen ten selven dage mede aan den Vader van het Huys afgeven de noodige Provisie van Vleesch of Spek, Booter, ende Vet &c. soo veel als voor de volgende weeke bevonden zal werden nodig te syn.

V.

Sullen ook als dan aan den Schoolmeester uytgeven alle de nodige School-behoeftens.

V I.

Ende aan den Schoenmaker het leder tot het maken van Schoenen en Muylen.

V I I.

Ook sullen deselve als dan examineeren de klagt, welke aan henlieden

lieden door den Vader van het Huys ſal werden ter handt geſteld, wegens alle 't geene noodig is voor de Jongens, en daar op naa bevindinge diſponeren.

VIII.

Ook ſullen deſelve als dan ordre ſtellen, en voorſieninge doen op de klagte, welke aan hun door de Regentinnen ſal werden toegeſonden, wegens de noodwendigheden der oude Vrouwen, Meysjens, en jonge kinderen.

IX.

De Regentinnen ſullen ten voorſz dage exactelyk viſitatie doen, ten minſten twee en twee, in de kamers van de Oude Vrouwen, de Siekeſaal, de Meysjens en Kinderen Quartieren, Brey en Naaykamers, Keuken, Washuys, en Kleerſolders, en naaukeurig agtgeven, of alles wel na behooren door de bediendens en onderbediendens werd gade geſlagen.

X.

Ook ſullen deſelve alsdan aan de Oude Vrouwen en Kinderen doen de wekelykſe uytdelinge, van het Speldegeldt, reguard nemende op jeders gedragh en naarſtigheydt, waar toe aan hun de nodige penningen door de Regenten ſullen werden ter hand geſteld.

XI.

Ten ſelven dage ſullen de Regentinnen mede aan de Oude Vrouwen afleveren ende uytdeelen het Vlas voor de volgende weeke, en ook wederom ontfangen het gaaren, by de zelve geſponnen, naaukeuriglyk onderſoekende of alles wel en conform is.

XII.

Sullen alsdan mede aan de Breymatres ter handt ſtellen de Wolle of Sayetten, en wegens het afgeleverde van de voorige weeke met deſelve liquideeren, als mede wegens de breylonen van het werk, het welke van buyten sHuys aldaar ſoude mogen weſen ingebragt.

XIII.

Item ſullen deſelve mede alle maanden met de Linne-naay Matres rekenen en liquideeren, ſoo wegens het Linnen tot het Huys ſpecteerende, als wegens het Naayloon, ſodanig als breder hier onder Capittel X. ſal werden geſegt.

XIV.

En ſullen ſyl. de penningen daar van komende, aanſtonts aan den

Boekhouder van het Huys ter hand ſtellen, om in zynen ontfang te werden gebragt.

X V.

De ſelve ſullen mede aan de Moeder van het Huys uytdeelen, de verdere proviſie van Erweten, Bonen, Grutten, Meel, Gort, en 't gene verders tot de Huyshoudinge noodig ſoude moogen ſyn, voor de volgende weeke, waartoe de ſelve het noodige van de Regenten ſullen requireeren.

X V I.

Voorts ſullen de ſelve naaukeurig reguard moeten ſlaan op de voorſz. Oude Vrouwen, Meysjens, en Kinderen, en ſpecialyken ook op haar lywaat, kleederen, en andere dingen van diergelyke natuyr, en ſulks ook op de meubilen en Imboel, tot dienſt van het ſelve Huys ſpecteerende

X V I I.

Laaſtelyk ſullen deſelve als dan mede horen de klagte, van alle de nootwendigheden en behoeftens, voor de Oude Vrouwen, Meyden, en Jonge kinderen; en van het noodige aan den Boekhouder van het Huys advertentie geven, om de ſelve by hem onderſogt, en tegens het Boek nageſien ſynde, daarop gediſponeert te werden als naa behooren.

CAPITTEL III.

Van den dienſt der Regenten en Regentinnen buyten den dag der Vergaderinge.

I.

DE ſelve ſullen alle dagen, buyten de Vrydag, twee en twee behoorlyk de huysbeſoekinge komen doen, op ſoodanigen tyd en uyre, als die geene, welkers tourbeurte het is, bevorens met elkanderen ſullen beramen, dog voornamentlyk ſoo veel moogelyk is, omtrent den tyd van het middagmaal, om aldus naaukeurig te letten, of alles naa behoren toegaat.

I I.

Ende ſal daerin gehouden werden die ordre, dat de twee Oudſte Regenten des Sondags die beſoekinge ſullen doen, alswanneer een van hun beyden, by beurten, ook ſal præſent blyven op de Cathechiſatie, welke des nademiddags over de jongens, met de buſſchen omgaande, wordt gedaen.

III.

III.

Vervolgens sullen op Maandag daar aan twee Regentinnen die besoekinge doen, en des Dingsdags wederom twee Regenten, en soo voorts by tourbeurten.

IV.

Sullende die geene, welke om nodige absentie, siekte, of andersints, daar toe selfs niet konde vaceeren, een ander Regent of Regentinne in desselfs plaetse moeten versoeken.

V.

Staande het niettemin aen een yegelyk der voorsz Regenten en Regentinnen, mitsgaders Broederen Diaconen vry, om ook soo dikwils als het hun believen sal, sig in het Huys te laten vinden, en op alles agt te geven, en ondersoek te doen.

CAPITTEL IV.

Van den ontfang en uytgave.

I.

Alle giften, gaaven, by testament of andersints tot faveur van 't voorsz Huys gemaakt, sullen geheel en al ten behoeven en onderhoud van 't voorsz Huys moeten geemployeert en aangelegt werden, en sullen de documenten daartoe specterende blyven in de ordinaris Casse van de Diaconie.

II.

Allen ontfang en uytgave het Huys rakende, sal alleen syn en blyven aan de Regenten, welke daar van, als van outs, hunne Rekeninge jaarlyx sullen doen.

III.

Dienvolgens sullen deselve Regenten moeten doen den inkoop van alle Runder-beesten, Varkens, Erreten, Bonen, Grutten, Meel, Gort, en verdere provisie, voorts van Bier, Leder, Wolle, en generalyk alle 't gene tot het Huys noodig is, (uytgenomen die saken welke aan de Regentinnen in 't vervolg syn gedemandeert, waar van nogtans de betaalinge by Regenten, op blyk der leverancie, by de aanweesende Regentinnen getekent, sal moeten werden gedaen,) en sal den inkoop van dien werden gedaen na goedvinden van Regenten, 't sy by publycque aenbestedinge of andersints, uytgenomen dat de Melk, in 't huys geconsumeert werdende, Jaarlyks sal moeten werden aanbesteedt.

I V.

De voorfz Regenten fullen fpecialyk moeten beforgen, dat den inkoop van Carfayen jaarlyks tot het kleden der Kinderen nodig, by tyds werde gedaan, foodanig dat de ftukken voor 't begin van de winter in Huys fyn, ten eynde tydelyk aan 't maken der kleederen fal konnen werden begonnen.

V.

De Regentinnen fullen moeten doen den Inkoop van de nodige Boter, daartoe, foo veel mogelyk is, de lage markten waarnemende; Item van Linnen, Garen, Bant, Breywol, Kammen, en verdere kleynigheden, mitsgaders van Tinne, Coper, Yfer, en Aardewerk, en generalyk alle keuken gereedfchap.

V I.

Welken inkoop by de Regentinnen gedaan zynde, fullen de felve na examinatie der reekeningen, daar van aan hun lieden overgelevert, op de felve depefcheren ordonnantie tot laften van den Boekhouder van het Huys, die de felve dien conform, promptelyk fal voldoen.

V I I.

Ende op dat den Boekhouder foo veel penningen, als daartoe gerequireert fouden mogen werden, foude kunnen by een beforgen, fullen de voorfz Regentinnen, ten minften veertien dagen bevoorens aan den Boekhouder en Regenten by overflagh kenniffe doen geven, hoe veel fylieden ten naeften by fullen nodig hebben, om des te beter ftaat op de caffe te kunnen maken.

V I I I.

Niemand van de Regenten of Regentinnen in dienft fynde, nogte ook ymand van derfelver maegfchap, of verwandfchap, tot in den derden graed incluys, fal vermogen te hebben of doen eenige de minfte leverantie van behoeftens voor het felve Huys, of perfoonen daarin gelogeert fynde, directelyk of indirectelyk.

CAPITTEL V.

Van het aanftellen der Bediendens in het Huys, en derfelver pligt in 't generaal.

I.

DE verkiefinge en affettinge van alle Bediendens, van de Diaconie loon trekkende, en tot het Huys fpecteerende, fal alleen ftaan aan het Collegie van Diaconen.

I I.

I I.

Uytgenomen dat ten opſigte van de Breymatres, Wolle, en Linne Naay-Matreſſen, mitsgaders Sieke-Moeder, ſoo wanneer der ſelver plaatſen vacant komen te vallen, de Regentinnen ſullen deſpicieeren drie bekwaame perſoonen, en deſelve aan het Collegie van Diaconen voor ſtellen, om daar uyt by het ſelve Collegie, een tot de vacant ſynde plaatſe, te werden verkoren.

I I I.

Alle Bediendens in 't voorſz Huys ſullen moeten ſyn van de Gereformeerde Religie, en Lidtmaten.

I V.

Tot alle getrouwde Bediendens in 't Huys nodig ſynde, ſullen ſodanige verkooren werden, welker Vrouwen buyten apparentie ſyn om kinderen te krygen.

V.

Geene van de Bediendens, kinderen hebbende, ſullen deſelve by hun in het Huys mogen hebben.

V I.

Alle Jongens, Onderbediendens, ſullen alleen by de Regenten werden verkooren.

V I I.

En van gelyken alle Meysjens, Onderbediendens, ſullen alleen by de Regentinnen verkooren werden.

V I I I.

Alle deſelve, ſoo Opper- als Onderbediendens, ſullen ſig met alle reverentie en reſpect moeten gedragen, tegens Regenten en Regentinnen in 't particulier, mitsgaders Diaconen in 't generaal, ſonder derſelver ordres en bevelen te mogen negligeeren.

I X.

Ingevalle eenig Bediende ſyn pligt te buyten ging, of ſig kwalyk kwame te gedragen, ſal de ſelve daar over ſonder de minſte oogluykinge door 't Collegie van Diaconen werden gecenſureert, met verminderinge van tractement, ſuſpenſie van gagie voor een tyd, en, de nood ſulks vereyſſchende, ook met dadelyke uytſettinge buyten het Huys.

X.

X.

Het ſal aan de geſamentlyke Regenten toe ſtaan, om, in cas van exces of diſobedientie der bediendens, deſelve voor een wyle tyds van hunne gagien te ſuſpendeeren, dog egter niet langer als voor een maandt.

X I.

Van gelyken ſal het aen de Regentinnen vryſtaan, die ſelve ſtraffe te oeffenen in 't reguarde van de Brey en Naay-Matreſſen, Sieke-Moeder, mitsgaders Schoolmeeſters Vrouwe, als Linne Bewaarſter.

X I I.

Dog verdere cenſure noodig ſynde, ſal het ſelve aan het Collegie van Diaconen werden gebragt, om by deſelve gediſponeert te werden na bevindinge van ſaken, wel ſpecialyk reguard ſlaende op de klagte van Regenten en Regentinnen, wegens het wandevoir het welke deſelve ſullen koomen aan te geven.

X I I I.

Van gelyken ſal alle kaſtydinge over de onderbediendens, mitsgaders Jongens en Meyden, ſtaan aan de Regenten, die deſelve ſullen doen exerceeren, door de bediendens daartoe geſteld, welke ſig het ſelve geenſints ſullen mogen onttrekken.

X I V.

Ende belangende de kaſtydinge van Meysjens en kinderen, deſelve ſullen op ordre van de Regentinnen al mede moeten geſchieden, door de Bediendens als vooren.

X V.

Alle kaſtydingen van jongens ſullen geſchieden ten overſtaan van de Regenten, en alle kaſtydingen van Meysjens en kleyne kinderen, ten overſtaan der Regentinnen, ook ſchoon die kaſtydinge by Regenten alleen mogte ſyn gedecerneert.

X V I.

Egter ſal niemand om faulten uyt het Huys mogen werden gezet, als met kenniſſe en goetvinden van het Collegie van Diaconen.

X V I I.

Alle de Opperbediendens van 't ſelve Huys, ſullen haar ter geſetter uyre van half negen des ſmorgens, ten halftwee des middags,

en

en ten half tien uyren des avonds, aan de gemeene tafel daar toe gedestineert moeten begeven, sonder dat ymand sig daer van sal vermogen te absenteeren, ten ware by siekte of indispositie, als wanneer sy lieden daarvan alleenlyk, en om geen andere redenen, sullen werden geexcuseert.

XVIII.

Sullende gevolglyk geen spys aen deselve mogen werden gesonden, uytgesondert alleen in 't voorgemelte cas van siekte of indispositie, op pœne van, ter contrarie doende, telkens te verbeuren vier weken tractement, soo ten opsigte van die geene, welke, absent synde, eenige spys sal hebben ontbooden, als van die geene, welke deselve sal hebben gesonden, waarop naaukeurig agt geslagen sal moeten werden.

XIX.

Niemand van de Bediendens in 't Huys sullen bevoegt syn of vermogen, de tyd en uyren tot het openen en sluyten van het Huys gesteld, buyten groote noodsakelykheyd te excedeeren, en by aldien eenige onordentelykheden by iemand dien aengaende souden mogen werden gepleegt, soo sal de Binnen-Vader gehouden zyn, sulks aan de Broederen Regenten bekend te maaken, omme daer inne naar behooren te konnen doen voorsien.

XX.

Alle Opperbediendens van het Huys sullen gehouden syn, den binnen Vader te adsisteeren, omme alle rumoeren, die in 't Huys, ende voornamentlyk des avonds, en op ontyden souden mogen ontstaen, te stillen.

XXI.

Alle de Bediendens, als Binnen-Vader en Moeder, Schoolmeester en desselfs Huysvrouw, Kleermaker, Linne en Wolle Naaymatressen, mitsgaders Breymâtres, Sieke Moeder, Schoenmaker en desselfs Huysvrouw, sullen hare leeftogt en onderhoudt in 't selve huys genieten, en sullen boven dien nog hebben sodanigen Jaerlyksen tractement, als reeds ter vergaderinge van Diaconen is gearresteert, of in 't vervolg nog gearresteert sal werden.

XXII.

Deselve sullen hun stiptelyk moeten reguleeren na het voorschrift van dit Reglement, ook voor soo veel hier onder op ieders respect breder sal werden aangewesen.

XXIII.

Ende sullen wyders sonder tegenspraek moeten verrigten alle de

 diensten

dienſten, en nakoomen die ordres, welke aan hun, ſoo wegens de Regenten en Regentinnen, als wegens het Collegie van Diaconen ſullen werden opgelegt.

X X I V.

De Regenten of Regentinnen ſullen niet vermogen te ſtellen, te veranderen, verhogen, of te verminderen, eenige loontrekkende Bediendens van het ſelve Huys, ten ſy met conſent van het gehele Collegie van Diaconen. Uytgenomen alleen in 't regard der cenſure breder hier voren Art. 10 en 11. vermelt.

C A P I T T E L V I.

Aangaande den Binne-Vader en Binne-Moeder en derſelver Pligt.

I.

DEſelve ſullen moeten weſen getrouwde perſoonen.

I I.

In cas een van beyden komt te overlyden , ſoo ſal als dan de langſtlevende het Huys moeten ruymen, en alleen voor een recognitie genieten het tractement van drie maanden, die begonnen ſyn, of daarinne ſylieden getreden ſyn, of uytterlyk, een half Jaar, ter diſcretie van Broederen Diaconen.

I I I.

De voorſz Binne-Vader ſal de oude Vrouwen ende kinderen, in het Huys logerende, niet vermogen, om eenige door hun gepleegde misdaden, aan het blok, ofte in de gedeſtineerde huysjens te ſluyten, ten ſy met voorgaande kenniſſe en ordre van den Præſes, of Boekhouder van het ſelve Huys.

I V.

De ſelve ſal alle wanordres en onbehoorlykheden , in het Huys voorvallende, preciſelyk, en ten eerſten aan de Regenten bekend maken, ſonder eenige diſſimulatie.

V.

Den gemelden Vader ende Moeder ſal niet geoorlooft ſyn, iets in de ordre van het Huys te veranderen, ſullen ook niets buyten 't Huys overdraagen of rapporteren, nogte ook ymand tracteeren, of logeeren, dan die in 't Huys behooren.

V I.

Ook ſal het de pligt van den voorſz Binnen-Vader ende Binnen-Moeder zyn, om ſorgvuldig allle de proviſie in het gantſche Huys gade te ſlaan, ende wel te menageeren.

Wy-

VII.

Wyders ſal het ook van hunnen pligt ſyn, om alle de Onderbediendens van het ſelve Huys, die hun opſigt aenbevoolen, en onderworpen ſyn, in goede tugt en ordre te houden.

VIII.

De voorſz Binnen-Vader en Moeder ſullen hun uyterſte devoir moeten aanwenden, dat alle de ordres van de Regenten en Regentinnen exactelyk werden agtervolgt, en voorts dezelve ten allen tyde, met alle vlyt en naarſtigheyd, ten dienſt moeten ſtaan, ende getrouwlyk rapport doen van het gedrag van een jegelyk in 't ſelve Huys, ende byſonderlyk beſorgen, dat onder de ingenomene en reſpective Bediendens, geen tweedragt koome plaats te grypen, maar dat alles in goede ordre toegaan mag, en wel werde behandeldt, en dat jeder ſubject gehoorſaamheydt bewyſe aan die geene, die over haar geſteld ſyn, ende onder wiens opſigt ſy reſpectivelyk behooren, en ſullen deſelve ook moeten ſorge draegen, dat de ingenoome perſoonen, ſoo Oude Vrouwen, als kinderen, ontrent haar lichaem en gelaet, in kleedinge, eeten, ende drinken, ende alleſints ſtigtigh en modeſt zyn.

IX.

Gelyk ſy lieden ook ſullen moeten gade ſlaan, dat de Bedden ende Meubilen wel werden onderhouden, en in goede ordre bewaart, op pœne, dat, indien bevonden wierde, iets door hun kwade toeſigt en agteloosheyd verwaarlooſt of gedeſtrueert te ſyn, het ſelve op hun ſal werden verhaald.

X.

Ende ſullen deſelve de maaltyden doen beginnen ende eyndigen met den gebeede, volgens de formulieren daer van ſynde.

XI.

Sullen ook beſorgen dat onder de maaltydt, ſoo voor de Oude Vrouwen, als Jongens, en Meysjes, door eenige bekwame Scholieren de Heylige Schrift werde geleeſen, en dat daarenboven alle avonden na den eeten een gedeelte van een Pſalm werde geſongen.

XII.

Dat ook de Jongens, welke des Sondags met de bosjens hebben omgegaan, gedurende de naardemiddags Predicatie hunnen Godsdienſt pleegen, en de Cathechiſatie by woonen, ſonder dat eenige van deſelve, voor het eyndigen van de nademiddags Predicatie ſullen mogen uytgaan.

XIII.

Wyders ſal de Binnen-Vader des ſmorgens, als de kinderen zyn opgeſtaan, deſelve doen byeen komen ende aldaar het Morgen Gebedt doen, of laten doen, leggende alle de kinderen op hunne knien.

XIV.

Alle 't welke ook ſal moeten werden gepractiſeert des ſmorgens vroeg, in 't reguarde van de Ambagts-geſellen, alvoorens de ſelve na hun werk ſullen gaan.

XV.

Van gelyken ſal de ſelve ook moeten beſorgen dat des avonds, wanneer de kinderen na bedde ſullen gaan, deſelve Godt bidden op hunne knien, ſullende het gebedt door een bekwaam Scholier, of door den Vader ſelve werden gedaan.

XVI.

Ook ſal de Vader de kinderen des Sondags moeten ter Kerke geleyden, op ſodanige ordre als Articulen 19. 20. en 21. van het XIV. Capittel is geſegt.

XVII.

De Moeder ſal ook behoorlyk ſorge moeten dragen op de Keuken, dat de ſpyſe behoorlyk werde gekookt en opgedaen, ende niets verwaarlooſt, waartoe aan haar ſullen werden toegevoegt eenige bekwaame Huys-meyden, ter diſcretie en na goedvinden van de Regentinnen.

XVIII.

Sal ook ſorge dragen, dat de ſpyſe in de backen, ſoo veel moogelyk is, eguaal werde verdeelt, en dat ieder ſyne portie erlange.

XIX.

Sal ook het quartier der Jongens, en voorts het gantſche Huys, door de Meysjens daartoe geordineert, ſuyver en ſchoon doen houden, het ſelve doen uytſchrobben en reynigen, tot weeringe van alle ſtank, als mede toeſigt neemen, dat alles ſchoon gehouden werde, door die geene, aan welke het ſelve is aanbevoolen, en ſal, deſelve daar in nalatig bevindende, ſulks aan de Regentinnen moeten aengeeven, en bekent maken.

XX.

De Binnen-Vader of Moeder ſullen aan de Oude Vrouwen of kinderen geen eeten mogen geven buyten de geſette tyden, en ook ſorg-

ſorgvuldig weeren dat het ſelve door yemand werde gedaen, of ſullen deswegens werden gecorrigeert.

XXI.

Sullen ook niet toelaaten, dat de Jongens of Meysjens met hunne ſtukken door het Huys lopen, maar ſullen deſelve ſtukken aan hen gegeeven werden in de Ordinaris Eetſaal, alwaar deſelve ſullen moeten geconſumeert werden.

XXII.

Sullen ook niet toelaten dat de kinderen hunne ſtukken verbergen, of bewaren, ofte eenig eeten van tafel mede neemen, maar deſelve daer op bevindende, ſtraffen.

CAPITTEL VII.

Van den Schoolmeeſter en ſyne Huysvrouwe, en derſelver functie.

I.

DE Schoolmeeſter ende Linnenbewaerſter ſullen moeten weeſen egte luyden.

II.

De Schoolmeeſter ſal gehouden ſyn van ſyne bekwaamheyt tot dat ampt, aan den Kerken-Raadt te doen blycken, en de gewoonlycke formulieren ondertekenen.

III.

De ordinaris tydt om ſchool te houden voor de jonge kinderen, die den gantſchen dag in 't Huys blyven, ſal ſyn des Somers, van agt, en des Winters van negen tot elf uuren, des nademiddags van een tot 5. uuren in de Somer en van een tot vier uuren in de winter, dog ſal des Woensdags, en Saturdags na den middag, ten drie uuren ſpeeltyt gegeven werden, ſullende egter gedurende de voorſz ſpeeltyt, niemant buytens Huys moogen loopen.

IV.

Voor die geene, die, ouder ſynde, op een Ambagt gaan, ſal ook, buyten den voorſz tyt, ſchool gehouden werden: en dat voor meysjens, des Somers van half 6. tot 7. uuren, en des Winters van half 7. tot 8. uuren, ende voor de jongmans, des Winters van 6 tot half 8. uuren des avonds, het welke geduren ſal van den 1. October tot den 1. April.

V.

In het School ſullen geen andere boeken mogen gebruyckt werden,

den, dan die ſtigtinge en aanleydinge geven tot Godſaligheyt, ende goede Zeeden, daar van de Schoolmeeſter communicatie ſal geeven aan de Regenten, naar advies des Kerken-Raats, ten welken eynde, aan hem door de Regenten alle de Schoolbehoeftens ſullen werden ter handt geſtelt.

V I.

De Schoolmeeſter ſal den beſtemden tyt tot het ſchoolhouden ſorgvuldigh waarnemen, ende de kinderen daartoe houden, dat ſy by tyts hen in de ſchoole laten vinden.

V I I.

Soo haaſt de kinderen voor den middagh ter ſchoole ſullen koomen, ſal de Meeſter, door een van de oudſte diſcipelen, die hy daartoe het bekwaamſte oordeelt, met aandagtige eerbiedigheyt, en al ſtaande by beurten laten doen het ordinaris gebedt.

V I I I.

Geduurende den ſchooltyt ſal hy de kinderen in goede zeedigheyt en ordre houden, ende naarſtigh alſulke oeffeningen, als ieder een, na ſyn begryp, aanbevoolen ſyn, doen waarnemen, daar van hy op ſyn tyt van ider een, eer hy ſal moogen uytgaan, goede rekenſchap ſal hebben te vorderen.

I X.

Men ſal de Schoole voor de middag niet laten uytgaan, dan naar het ſingen van eenige verſen uyt een Pſalm, die men in ordre ſal konnen volgen, ofte ſodanige uytkieſen, die de gemackelykſte voiſen hebben, en van de kinderen allerbeſt geſongen konnen werden.

X.

Naar den middagh ſal de ſchooltyt aangevangen werden, met het leeſen van een Capittel uyt de Heylige Schrift, 't welke de Meeſter door een van de oudſte, of bekwaamſte diſcipulen, met een behoorlyke eerbiedigheyt en aandaght ſal laten waarneemen.

X I.

Men ſal ook de ſchoole des namiddaghs niet laten uytgaan, voor en aleer dat insgelyks met alle zeedigheit een Pſalm ſal ſyn geſongen, en het gewoone Gebed op ſodanige wyſe als hier vooren aangeweeſen is, gedaan ſal ſyn.

X I I.

De Meeſter ſal ook ſorge dragen, dat in de vroegh-ſchoole, en de avond-ſchoole, deſelve goede ordre, in opſigte van de gemelde Godtsdienſtige oeffeningen, onderhouden werde.

XIII.

XIII.

Daarenboven ſal de Schoolmeeſter deſelve ſchoolieren, met alle vlyt en naarſtigheyt onderwyſen in het leeſen, en ſchryven, ook die wat verder gekoomen ſyn, de beginſelen van de cyffer-konſt inſtrueeren, en voor al ſyn beſt doen, dat hy deſelve van jonghs af aan, de gronden of eerſte beginſelen van de Chriſtelyke Religie inſcherpe, en tot dien eynde deſelve leeren

1. Het Gebedt des Heeren.
2. De 12. Articulen des Geloofs.
3. De 10. Gebooden.
4. Het morgen, en avond-gebedt, en de gebeeden voor, en na den eeten.
5. De inſtellingen van de bedieningen des Heyligen Doops, en des Nagtmaals.

XIV.

Wyders ſal hy deſelve des Woensdags en Saterdags na den middag cathechiſeeren, ende die wat ouder of verder gekoomen ſyn, alle weecken houden, tot het opſeggen van eenen Sondag, uyt den Heydelbergſen Catechismus.

XV.

Item ſal hy haar by alle goede gelegentheyt, tot de vreeſe Gods vermaanen, en deſelve daartoe houden, dat ſy niet en vloecken, nogte ſweeren, den Heyligen, ende grooten naam GODS niet ydelyck in den mond neemen, ook geene andre ſondige dertelheyt pleegen, dat ſy ook alleſints, ende t'allen tyde, ſoo in 't ſchool, als binnen, en buytens Huys eerbiedig ſyn tegen alle menſchen, byſonder tegens alle die gene, die Godt den Heere tot eenige aanſienelyke ampten in de politie of kerke geſtelt heeft, Overigheeden, Predikanten, Ouderlingen, Diaconen, Regentinnen, en andre die als Vaders, en Moeders, over haar geſtelt ſyn, ende in het Huys eenige bedieninge, ofte geſag over haar ontfangen hebben; hy ſal ook verhinderen, dat ſy onder malkanderen niet en twiſten, veel min ſlaen en ſmyten, haar vermanende, in onderlinge liefde, met den anderen te leeven, en alles wat eerlyck is te betragten.

XVI.

Soo wanneer de kinderen hiertegens doen, ſal hy deſelve daar over vermaanen, beſtraffen, en als zy daar na niet luyſteren, deſelve naar behooren en na vereyſch van ſaaken kaſtyden, en als dat niet helpt, of de overtredinge te ſwaar is, de ſaake aan de Regenten van't Huys brengen, op dat ſy door vreeſe, of ſwaarder kaſtydinge gebeetert ende te regt mogen gebragt werden.

XVII.

XVII.

Men ſal tweemaal des jaars een onderſoeckinge doen, over den voortgang der kinderen, ſoo in 't leeſen en ſchryven, als in 't ſtuck van de Religie, ten overſtaan van de Gedeputeerdens des Kerken-Raadts en de Diaconen, tot dien eynde eenige pryſen uytdeelende, 't welke ſal geſchieden in 't begin van Mey, en 't begin van November.

XVIII.

De Schoolmeeſter ſal ook des Sondags de kinderen ter Kerke geleyden, en daar omtrent opvolgen de ordre breder Art. 19. 20. en 21. van het XIV. Capittel voorgeſtelt, ende ſal ook in de kerke onder de kinderen alle mogelycke ſtilte helpen beſorgen.

XIX.

De ſelve ſal ook ſig by den Vader van het Huys en Kleermaker naaukeurig moeten informeeren, welke jongens op een Ambagt gaande, des Maandags, of op andere daagen vry ſyn, en deſelve daartoe houden, om op de vrye dagen, des voor en nademiddags ter ſchoole te koomen, uytgezondert die geene, die daar van by de Regenten ſullen werden geexcuſeert.

XX.

Sal meede moeten admitteeren en inſtrueeren alle de kinderen, welke aan hem, door de Quartier-Meeſters uyt de reſpective Quartieren ſullen werden toegeſonden.

XXI.

Dan ingevalle eenige te kleyn, of ook onſuyver waaren, ſal daar van aan de Regenten kenniſſe geven.

XXII.

Ende aanbelangende de Huysvrouwe van den gemelden Schoolmeeſter, aan deſelve ſullen toegevoegt werden vier, of des noots meer (ter diſcretie van de Regentinnen) bekwame Huys-meyden, om door deſelve het geheele Oude Vrouwen, en Meyden Quartier ſchoon, ende net te doen houden, tot dien eynde de gangen alle daagen te laten veegen, en op ſyn tyt behoorlyck te doen ſchrobben, en alles wat daartoe behoort wel en ſchoon onderhouden, ſonder dat die meyden daartoe eenige kinderen ſullen mogen employeren, die in de Naay, of Brey-kamers, of in 't ſchool behooren, maar ſullen de voorgemelde meyden ſulks alles ſelfs moeten doen.

XXIII.

XXIII.

Ook ſal zy reguardt hebben over het lywaat, en toeſigt neemen, dat het wel getelt wert, eer het in de waſch gaat, ook dat het behoorlyck, en wel gewaſſen werde, daar toe de bekwaamſte tyden waarnemende, inſonderheyt den dag des Heeren vermeydende; gewaſſen ſynde, ſal ſy het wederom tellen, eer het na den blyck gaat, en 't ſelve van den blyck t'Huys komende ook wederom hertellen, ten eynde dat van het ſelve niets vermiſt moge werden; voorts het ſelve linnen op de ſolders laaten droogen, en beſorgen dat alles na den eyſch wel geſtreecken, en opgedaan werde, ſal mede de blaauw-linne ſchortekleeden, en neusdoeken, van de Brey- en Naay-Matreſſen moeten afvorderen, en gewaſſen ſynde ook in ſulken getalle, als ſy deſelve van haar lieden ſal ontfangen hebben, wederom overleeveren, en voorts al het lywaat, in de kaſſe daartoe geordonneert, behoorlyck moeten opſluyten.

XXIV.

Eyndelyck ſal deſelve mede opſigt neemen op de taaffels van de Oude Vrouwen, als mede van de Meysjens, dat deſelve wel, en ordentelyck gedeckt mogen ſyn, en toeſien, dat ieder van de Oude Vrouwen (Except de ſiecken) daar voor het gebedt mogen ſyn, om alſoo ordentelyck de maaltyt te houden, en ſal het gebedt, en danckſegginge, aan de taaffel der Oude Vrouwen, door den Schoolmeeſter gedaan, of door hem beſorght werden.

CAPITTEL VIII.

Rakende den Kleermaker.

I.

De Kleermaker ſal moeten zyn ongetrouwt, en boven de 40. Jaaren oud.

II.

De ſelve zal alle de nieuwe kleederen in het Huys nodigh moeten maken, en beſorgen, dat de kinderen in het voorjaar, tegens Paaſſchen, in 't nieuw gekleed zyn; waartoe hem door de Regenten ſullen werden aangeweeſen en toegevoegt ſoo veel Ambagts-geſellen uyt het Huys, als hy tot ſyne adſiſtentie ſal bevonden werden nodigh te hebben.

III.

De ſelve ſal mitsdien moeten beſorgen, dat de kleederen tydigh werden afgemaakt en verveerdigt, en ſpecialyk, dat de Ambagts-geſellen, daar toe noodigh, hunne verrigtinge en arbeyd komen te

 doen,

doen, ſoo veel moogelyk, op ſodanige tyden en dagen, wanneer ſylieden by de meeſters, daar ſy te werk gaan, niet ſullen kunnen werden geëmployeert, tot verhoedinge van ſchade van het Huys, in het miſſen van derſelver daghloonen.

I V.

De ſelve ſal altyt moeten maken en verſtellen de kleedereu van de jongens, en wel ſpecialyk ten allen tyde toeſigt neemen, en beſorgen dat de ſelve niet met geſcheurde of los-getarrende kleederen gaan, maar dat ſylieden in tegendeel net en ordentelyk gekleed ſullen weſen.

V.

De ſelve ſal ook, invoegen als vooren, moeten maken ſodanige mans of jongens Kleederen, als aan hem door de Broederen Quartier-meeſters te maken ſullen gegeven werden.

V I.

Sal ook de kleederen der jongens in het Huys ſorgvuldigh moeten bewaaren, en ſpecialyk de beſte kleederen en hoeden in de week opſluyten, belettende dat de jongens die op werkdagen aantrecken, ſoo dat, in cas bevonden wierde iets door ſyn kwaade toeſigt of agteloosheyt verwaarlooſt, of gedeſtrueert te zyn, het ſelve aan hem ſal werden verhaalt.

V I I.

Item ſal de ſelve weekelyks moeten ophaalen de huyren der Huyſen deſe Diaconie competeerende.

V I I I.

Gelyk mede de ſelve weekelyks ſal moeten ophaalen het loon door alle de jongens van het Huys op Ambagten gaande, by derſelver reſpective Meeſters verdient.

I X.

Sal voorts by alle Meeſters, alwaar eenige jongens van het Huys op het Ambagt gaan, het zy deſelve reets eenigen loon trecken, ofte niet, ſigh alle weeken twee malen exactelyk moeten gaan informeeren, op het gedragh en neerſtigheyt der jongens, en of die wel na behooren te werk komen, en ſal daar van alle vrydagen, of ook des noods eerder, aan de Regenten behoorlyk rapport doen.

X.

Item ſal de ſelve des Sondags benevens den Binne-Vader en Schoolmeeſter de kinderen ter kerke geleyden en daar ontrent opvolvolgen

gen de ordre breder by de 19. 20. en 21. Art. van 't XIV. Capittel vermelt, helpende meede in de Kerke onder de kinderen alle mogelycke ſtilte beſorgen.

X I.

Eyndelyk ſal de ſelve gehouden zyn, ten allen tyden den Binne-Vader en Schoolmeeſter by alle rumoeren en voorvallen in het Huys te adſiſteren, en ook alle onordentelykheeden, die hy ontdekken ſal, dat ſo in het Huys, als op ſtraat door de kinderen ſouden mogen gedaan werden, te weeren en beletten.

CAPITTEL IX.

Aangaande de Brey-Matres.

I.

DEſelve ſal geobligeert zyn de kinderen, die op het bryen werden gehouden, met adſiſtentie van de Linne-Naay-Matres, door de meysjens, daar toe geſtelt ſynde, des Somers s morgens, de klocke 6. uuren, en des winters even voor het aankoomen van den dagh op te wekken, ende te doen opſtaan, ende voorts deſelve doen reynigen, waſſen, ende beſorgen, dat die alle voor de klocke 7. uuren in de ſomer, ende in de winter voor de klocke 9. uuren in 't ſchool ſyn, ende voorts effectueeren, dat deſelve kinderen ten minſten twee maalen ter week haare hoofden werden gekamt ende geſuyvert van ongedierte, waartoe ſy aldaar by en tegenwoordigh ſal moeten ſyn, om te voorhoeden, dat de ſelve kinderen, niet onbehoorlyck werden gehandelt.

I I.

Ook ſal ſy deſelve kinderen in goede ordre houden, en het ambagt wel leeren, en haar alles doen breyen, 't geene voor het Huys van noden weſen ſal.

III.

Sal ook van 't geene by anderen buyten 't Huys, daar te breyen gebragt ſal werden, pertinente notitie houden, als ook op elke vergaderinge, van de penningen daar van te ontfangen, behoorlycke en deugdelycke verantwoordinge aan de Regentinnen doen, ſal mede van het werck voor het Huys goede aantekeninge houden, en van de Wolle of Zayet, aan haar door de Regentinnen ter hant geſtelt, reeckeninge doen.

IV.

Ook ſal deſelve behoorlycke ſorge draagen, dat de Brey-kamer altyt wel net en ſchoon is.

V.

Item ſal zy de kinderen onder haar opſigt ſtaande onderwyſen, in de vreeſe Gods, en in de beginſelen der Chriſtelycke Religie, daartoe deſelve onderwyſende uyt de vragen en antwoorden van Borſiius, als namentlyck, des morgens de Hiſtoriſche, en des namiddags de Schriftuurlycke vraagen.

V I.

Sal haar voorts doen opſeggen, het Gebedt onſes Heeren, de Articulen des Geloofs, en de tien gebooden, ſoo voor als des namiddags.

V I I.

Sal ook reguard nemen dat deſelve kinderen in goede ordre, en wel gekleet ſyn, deſelve aanmaanen, dat ſy naarſtigh in haaren arbeyt ſyn, ook alle deſelve, in het Breywerck na haare jaaren, meer en meer voortſetten.

V I I I.

Eyndelyck ſal deſelve mede ſorge draagen, dat des Sondags alle de kinderen, die onder haar opſigt ſyn, wel gekleedt, en goetstyts gereet ſyn, om alſoo met den Vader, Meeſter, en Kleermaker in den rangh ter Kerke te konnen gaan.

CAPITTEL X.

Van de Linne-Naay-Matres.

I.

VOor eerſt ſal deſelve haare opſigt nemen, op de Linne-Naaykamer, dat deſelve altyt wel ſchoon en net zy, en alle de kinderen die onder haar ſullen ſyn, tot het Linnenaayen employeren, deſelve in goede ordre houden, en in de gronden der Chriſtelyke Religie onderwyſen, haar ten dien eynde weekelyks doende opſeggen, een Sondag uyt de Heydelbergſche Catechiſmus, en by den aanvang van het School, ſoo des morgens, als nademiddags door een van de daartoe bekwaamſte meysjens, onder het werken eenige Capittels uyt de Heylige Schrift doende leeſen.

I I.

Ook ſal zy moeten reguard nemen dat deſelve kinderen, met adſiſtentie van de Breymatres, en Meyden daartoe geordonneert, des ſomers 's morgens de klocke 6. uuren, en des winters met het aankoomen van den dagh, in goede ordre, en wel gekleedt ſyn, deſelve aanmanende, dat ſy naarſtig in haaren arbeyt ſyn.

III.

Sal ook de kinderen, onder haar opſigt geſtelt, in het naayen wel onderwyſen, en het ambagt volkomentlyck leeren, en voorts alles, ſoo voor het Huys, als dat van buyten komt, wel en net doen naayen, omtrent welk laatſte ſy particulierlyk ſorge ſal moeten dragen, dat het ſelve dog wel werde behandelt, en in tyts wederom aan de luyden te rugh beſtelt.

IV.

Sal mede ſorge moeten dragen, dat ſoo veele bequame Meysjens, als 't mogelyck is, by ſatſoenlyke luyden (dog geen Papiſten, of Joden) aan de huyſen gaan naayen, ende het gelt daar van koomende inbrengen, ſonder datter nogtans eenige meysjens ſullen mogen uytgaan, als met kenniſſe van de Regentinnen, of een derſelver.

V.

Sal mede ſoo van alle 't geene haar de Regentinnen ſullen komen te ordonneeren, als van 't geene van buyten te naayen gebragt werdt, en door de uytgaande naayſters verdient wert, pertinente notitie en aantekeninge houden, niet alleen van 't Naay-of werkloon, maar ook van de perſoonen door de welke het werk is beſtelt, en waar de uytgaande naayſters geweeſt ſyn, om daar van ten allen tyde aan de Regentinnen verantwoordinge te konnen doen.

VI.

Deſelve ſal ook van de ontfangene penningen, op den laaſten vrydag of vergaderdag in elke maant, aan de Regentinnen reeckeninge moeten doen, om vervolgens door de Regentinnen die penningen aan den Boekhouder overgelevert te werden.

VII.

Sal ook behoorlycke ſorge draagen voor alle het Linnen, 't welk by alle kinderen, onder haar opſigt ſtaande wert bewerkt, om daar van ten allen tyde behoorlycke verantwoordinge te konnen doen.

VII.

Sal mede des 's morgens ten 9. uuren, en des avonds ten 7. uuren, een van hare bekwaamſte Meysjens, na de ſieke-zaal moeten ſenden, om aldaar voor de ſiecke vrouwen en kinderen het gebedt te doen.

IX.

Eyndelyck ſal deſelve mede ſorgen moeten dragen, dat de kinderen

ren die onder haar opſigt ſyn, des Sondags wel gekleet en goetstyts gereet ſyn, om alſoo met den Vader, Schoolmeeſter en Kleermaker in den rangh ter Kerke te konnen gaan.

CAPITTEL XI.

Van de Wolle-Naay-Matres.

I.

Erſtelyk ſal deſelve moeten beſorgen dat de Wolle-Naay-kamer, ſchoon en net is, en voorts gehouden ſyn, de Meysjens, die onder haar opſigt, door de Regentinnen geſtelt ſullen werden, in het wolle-naayen wel te onderwyſen, en tot dat ambagt bekwaam maacken.

I I.

Ook ſal ſy de voorſz Meysjens in goede ordre en diſcipline houden, en helpen beſorgen, dat deſelve, des ſomers 's morgens de klocke 6. uuren, en des winters met het aankomen van den dag in goede ordre, en wel gekleet in de Naaykamer ſyn; en deſelve getrouwelyk aanmanen dat ſy naarſtig in haren arbeyt ſyn.

I I I.

Deſelve ſal ook de voorſz Meysjens, in de gronden van de Christelycke Religie onderwyſen, haar ten dien eynde onder de werktyt, ſoo des 's morgens, als nademiddags door een van de daar toe bekwaamſte Meysjens, eenige Capittels uyt de Heylige Schrift doen voorleeſen, als ook daar uyt eens 's weecks haar ondervragen, en deſelve weeckelyks doen opſeggen, een Sondag uyt den Heydelbergſen Catechismus.

I V.

Oock ſal deſelve gehouden zyn de nieuwe kleederen voor de Meysjens en kleyne kinderen te maken, mitsgaders den Kleermaker, in 't maken der kleeren, voor de jongens, naar tyts gelegentheyt, alle mogelycke hulpe en adſiſtentie te doen.

V.

Deſelve ſal voorts gehouden ſyn te vermaken ende te verſtellen, alle de kleederen van de Meysjens en kleyne kinderen die in het Huys te verhelpen ſyn, en voorts te verrighten alle 't geene haar by de Regenten, en Regentinnen ſelfs, of van wegens deſelve door de mondt van den Binne-Vader, en Moeder ſal werden gelaſt en bevoolen.

CAPITTEL XII.

Van de Sieke Moeder.

I.

DE Sieke Moeder sal moeten besorgen, dat de Sieke-zaal suyver en schoon werde onderhouden, en dat de siecken met alle tederheyt wel werden gedaan en opgepast, en voorts de spyse doen haalen uyt de handt van de Binne-Moeder, die haar, na vereysch tot onderhoudt ende noodtdruft van de siecken, daarvan na behooren sal moeten voorsien, en daar omtrent goede ordres houden, en alles verrigten, 't gene haar nog verders by de Regenten en Regentinnen sal werden belast en aanbevolen.

II.

Voorts sal deselve gehouden syn agt te nemen op alle de siecken, het sy oude Vrouwen, Meysjens, of Jongens, die in 't selve Huys sieck sullen komen te werden, deselve wel besorgende van alles dat de siecken nodig hebben sullen, en de beddens ordentelyck en schoon houdende.

III.

Ook sal deselve opsigt hebben, dat alle de kleyne kinderen, die buyten de Brey en Naaykamer syn, wel gekamt en gereynigt werden, wel toesigt neemende, dat de kinderen niet werden mishandelt, waartoe sy drie daagen in yder weeck sal moeten neemen, als des Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, en sullen haar, om sulks te doen, een of twee Meysjens, tot haare adsistentie werden gegeeven, om deselve tot dit alles te employeeren, die ook niet anders sullen hebben te doen, dan het gene dat haar door de siecke-moeder wert gelast, en alhier uytgedruckt is.

IV.

Item sal deselve ook gehouden syn, alle weeck het vuyle linnen te helpen wassen, en sal oock in haar kamertje, naast de siecke-zaal, moeten slaapen, om de siecken te beter op te passen.

V.

Alle morgen ten 9. uuren, en avonden te 7. uuren sal een van de Meysjens uyt het naayschool, op de sieckenzaal komen, om aldaar voor de siecken te doen het Gebedt.

CA-

CAPITTEL XIII.

Van den Schoenmaker en Portier.

I.

EErstelyck sal de selve moeten maken, en repareren alle schoenen en muylen, voor de Oude Vrouwen, en kinderen, in 't voorsz Huys gealimenteert werdende, als ook maken sodanige nieuwe schoenen en muylen, als door de respective Quartier-meesters in der tydt, op schriftelycke ordre, aan hem sullen werden opgegeven; alle welke schoenen en muylen, soo in 't Huys als in de Quartieren door hem sullen moeten gemerkt werden met sodanig merk of teken, als ten dien eynde, reets door Diaconen is geordonneert.

II.

Ten welken eynde aan hem eenige jongens uyt het Huys sullen werden toegevoegt, dewelke hy gehouden sal weesen, in 't ambagt van schoenmaken te onderwysen, en naar hun bequaamheyt, van tyt tot tyt voort te setten, die in goede naarstigheyt en ordre te houden, en aan hen des Maendags, of op andre werkdagen in de week geen vrydom te geven.

III.

De selve sal verders in alle sorghvuldigheyt moeten passen op de deur van het Huys, en maken dat deselve met het klocken slagh van tien uuren des avonds gesloten syn, sal ook niemand na die tyt uytlaten, ten waare, ten reguarde van de bediendens, de nootsakelykheyt anders kwam te vereyssen.

IV.

Ende by aldien iemant van de subjecten van 't Huys te laat inkwam, sal hy het selve aan de Binne-Vader van 't Huys moeten aandienen, om by den selven daervan aan Regenten kennisse gegeven te werden.

V.

Hy sal ook geen vreemde persoonen, niet in 't Huys gehorende, het zy bedaagde, of kinderen, in het Huys mogen laten gaan, ten sy deselve eerst twee stuyvers in de Armbusse aan de deur staande sullen hebben gestooken, of andersints sullen hebben vertoont en overhandigt een lootje, aan deselve by den Boekhouder van het Huys ter hand gestelt.

V I.

Hy ſal ook niemant der ſubjecten, in 't Huys gealimenteert werdende, buyten de geſette tyden mogen laten uytgaan, ſonder aan hem te vertonen en overhandigen een lootje, aan deſelve by de Vader of andere bediendens van het Huys gegeven.

V I I.

Deſelve ſal ſig wyders punctuelyk in alles moeten reguleeren na 't voorſchrift van het Reglement, hangende in het voorhuys van het Armhuys.

V I I I.

Sal ook naauwkeurig toeſigt nemen, dat niemant eenige ſpyſe, of iets anders kome te verbrengen, en ſal die gene welke hy daarvan verdenken ſal, mogen examineeren, en op de daad ymant betrappende, niet alleen dat hem afneemen, maar ook daar van ter naaſter Vergaderingh aan de Regenten kennis geven, en in cas de Portier hier omtrent nalatig mogte ſyn, ſal deſelve daar over werden beriſpt, en des noots gecenſureert.

I X.

Deſelve ſal voorts ook ten allen tyden den Binne-Vader, en Schoolmeeſter moeten aſſiſteren, by alle rumoeren, helpende ſtillen en weeren alle onordentelyckheeden, die in 't voorſz Huys ontſtaan, of begaan ſouden mogen werden.

X.

Sal ook moeten obſerveren den inhoude van de 22. en 23. Art. van het naaſtvolgende 14. Capittel.

CAPITTEL XIV.

Generale ordre op de Subjecten, in het Huys gealimenteert werdende.

I.

GEene Oude Vrouwen ſullen in 't voorſz Huys geadmitteert werden, als die Litmaat van de Gereformeerde Religie ſyn, of ten minſten deſelve toegedaan, en van een goet leven, uytgeſondert (voor ſoo veel de Religie aangaet) ſodanige ſubjecten, welke van wegens de Luterſche, in 't ſelve huys zouden mogen werden beſteedt.

I I.

Sullen ook geen Oude Vrouwen in 't Huys mogen werden genomen,

men, voor en aleer dat defelve eenigen tydt by de Diaconie, in gelt, en broot fyn bedeeldt, ten ware om pregnante redenen, anders by 't collegie van Diaconen wierde verftaan.

III.

Niemant fal ook in 't voorfz Huys werden aangenoomen, als met kenniffe en goet vinden van 't collegie van Diaconen.

IV.

De Oude Vrouwen fullen fig met het huysje of kamertje dat haar aangewefen, als ook met alfulke perfonen die haar in de bywoninge toegevoegt fullen werden, moeten contenteeren. Welke Oude Vrouwen gefamentlyck het voorfchreeve huysje oft kamertje ook reyn, en fuyver fullen moeten onderhouden, en elkanderen hun eygen bedt helpen maaken, dog een van beyde de beddegenooten te fwak of fieckelyck zynde, fal de fterkfte de fwakfte verders foo veel handreyckinge, en hulpe moeten toebrengen, als de Regentinnen goetvinden en ordonneeren fullen.

V.

Sullen ook de voorfz Oude Vrouwen en kinderen figh met de plaatfen, haar aan taafel toegevoegt, moeten contenteeren, en in 't gebedt aandagtig fyn, geene als eerlycke propooften voeren, malkanderen vriendelyck bejegenen, in de fchotelen niet overtaften, mitsgaders de fpys en dranck niet onmanierlyck, maar met alle feedigheyt en dankbaerheyt gebruycken.

VI.

Sullen mede alle de oude Vrouwen den tyt van een half uur langh, of geduurende het loopen van den fantlooper aldaar geftelt, aan taafel moeten blyven fitten, fonder dat fy daar van fullen mogen opftaan, ende fullen by haar wegh gaan, ook geene de minfte fpyfe van de taafel mogen mede neemen of weg draagen.

VII.

Onder de Oude Vrouwen fullen eenige by de Regentinnen werden gedefpicieert, om te verrigten die dienften van het Huys, welke aan defelve fullen werden opgelegt, en waartoe fy lieden bequaam fullen bevonden werden.

VIII.

Niemant van haar fal eenigen fterken dranck, van fwaar bier, wyn brandewyn, of andre gediftilleerde wateren, in haar huysje of kamertje mogen hebben, of buyten 't huys gaan drincken, maar fullen haar met het ordinaire bier van 't huys moeten vergenoegen, op pœne van contrarie doende, over de maaltyt eenige daagen agter den anderen

deren als een droncke drinkster te werden ten toon gestelt.

IX.

Alle sullen sy des morgens ten agt uyren tot het publicque gebedt komen moeten, ten ware iemant om syn swakheyt, of krankheyts wille, geëxcuseert wierde.

X.

Niemant sal tot eenigen tyt dove-koolen in syn huysje of kamertje mogen hebben, ende des avonds na 9. uuren ook geen ligt of vuur in haare stooven, sullende den Binne-Vader, met den Kleermaker alle avonden met het klockengeslagh van tien uuren, ten dien eynde de visite en ronde, door alle de huysjens en vertrecken, moeten doen, en alles exactelyck ondersoecken.

XI.

Het en sal aan geen oude Vrouwen, of kinderen, in 't voorsz Huys logerende, geoorlost zyn, immermeer buyten gepermitteerde tyden, buyten 't huys te gaan, als met expres consent van den Binne-Vader, en sullen deselve vervolgens by den Portier niet mogen uytgelaten werden, als op het vertonen en overgeven van een lootje hen lieden by denselven Binne-Vader ter handt gestelt, des dat de Schoolmeester, Naay- en Brey-Matressen, mitsgaders sieke Moeder, mede elk eenige lootjens hebben sullen, om in cas sy eenige kinderen, om een boodschap senden moesten, deselve daar mede te konnen voorsien.

XII.

Alle de kinderen sullen moeten gekleet syn in eenderley coleur, soo als het Collegie van Diaconen goetvinden sal, welke kleederen ten reguarde van de Jongens, alle jaaren, en ten opsigte van de meysjens alle twee jaaren tegens Paasschen sullen moeten werden vernieuwt.

XIII.

De Regenten sullen soo veel mogelyck is sorge draagen, dat de bestedinge van de kinderen op ambagten, geschiede ten hoogsten loon, ende dat op sodanige conditien als bevonden sal werden, ten meesten oirbaar voor het huys te strecken.

XIV.

Dogh sullen geene Jongens mogen werden besteedt by Paapsche meesters, en sullen deselve Regenten oock soo veel mogelyck is conditioneeren, dat de Jongens geen maandagh sullen mogen houden.

X V.

De dagh-loonen by de respective Jongens, of Meysjens verdient werdende, sullen behoorlyck werden opgehaalt en ingebragt, en moeten blyven tot voordele van het Huys.

X V I.

Dogh het loon van 't geene zylieden overwercken, sal tot haar eygen dispositie staan, mits het selve eerlyck geëmployeert werdende.

X V I I.

De kinderen, en voornamentlyck de Jongens sullen onder malkanderen geene kastydingen mogen doen, aan een of meer Jongens, by avondt of in doncker, op pœne dat sy alle daar over, op ordre van Regenten, op het strengste sullen werden gestraft.

X V I I I.

Ende sullen oock de voorsz kinderen niet uyt den Haege mogen gaan, als met consent van Regenten, nogh ook op ledige daagen haare vrienden alhier in den Hage moogen gaan besoecken, als met expres consent van den Binne-Vader.

X I X.

Des Sondags sullen alle de Meysjens, en Jongens (uytgesondert die geene, welke om hunne noodsaakelyke dienst in en voor 't huys, of siekte geëxcuseert sullen werden) 's morgens met het klockengeslagh van agt uuren, en des middags met het slaan van een uuren in het voorhuys paraat moeten komen, om in goede rang, en paar aan paar na de Kerke te gaan, op pœne dat die geene die sig daar van sal absenteeren, of niet paraat sal zyn, daar over op ordre van de Regenten t'elkens sal werden gestraft.

X X.

Ende om alle spybelaryen in dien deelen te beletten, soo sal de Vader, voor soo veel aangaat de Jongens, en de Schoolmeester, voor soo veel aangaat de meysjens, moeten maken een lyste van alle de subjecten, welke ter kerke moeten gaen, en deselve aan de deure afleesen, en alle die geene, welke sigh niet behoorlyck laaten vinden, pertinent aanteekenen, om daar van aan de Regenten rapport te doen.

X X I.

Sullen ook deselve, in 't komen ter kerke aan de trap, wederom de voorsz lyste naasien, om te weeten, of iemant agtergebleven is, welke zy lieden mede precieslyk sullen moeten aanteeckenen.

XXII.

XXII.

Soo wat kinderen geduurende de Kerk-tyden des morgens, of na den middagh op ſtraat bevonden werden te gaan, of ſpeelen, ſullen geſtrengelyck werden geſtraft, ten welken eynde de Geregts-dienaars, als daar toe ſpecialyck geauthoriſeert, deſelve ſullen apprehendeeren, en in 't Huys aan den Poortier overleveren, ſullende deſelve voor yder geapprehendeerde genieten 6. ſtuyvers, welke de Poortier aan deſelve ſal moeten betalen.

XXIII.

En ſal de Poortier ter naaſter Vergaderinge van de Regenten, alle de agtergeblevene aan deſelve Regenten aangeeven, ſonder de minſte oogluyckinge te mogen gebruycken, als wanneer aan hem het voorſz verſchotene gelt ſal werden gereſtitueert.

XXIV.

De knegts van het Huys ſullen uyt de ingenomene perſoonen gebruykt werden, die gehouden ſullen ſyn het Bier te tappen ende aan de taffel te brengen, als meede te ſchencken, te ſluyten, en ontſluyten alle venſters, en raamen, turf haalen, boodſchappen doen, vuur brengen by de oude luyden, ook op haar tyt voor den dagh bier brengen, ende benevens den Binne-Vader, des noods de kaſtydingen helpen doen, en hem op ſyn ordre adſiſteeren, en verders alles doen, en verrigten, 't geene by de Regenten en Regentinnen in der tyt aan hun ſal werden bevoolen.

XXV.

Uyt de ingekomene Meysjens ſal een ſeker getal van de gene, die bequaam ſullen werden bevonden, geſtelt werden ter diſpoſitie van de Binne-Moeder, een gedeelte ter diſpoſitie van de Schoolmeeſters vrouw, een gedeelte van de Brey-en Linne-Naay-Matreſſen, en een gedeelte onder de Sieke-Moeder, omme yder by deſelve ſodanig geëmployeert te werden, als by de Regentinnen ſal werden beraamt, en in 't reguarde van ieder bediende, op ſyn reſpect is geëxpreſſeert.

XXVI.

Alle de goederen van de ingekomene perſoonen, die ſy lieden voor de inneminge beſitten, of hun daar na uyt eenigen hoofde zouden mogen opkoomen, ſullen terſtont ten behoeve van de Diaconie vervallen, ten waare dat de voorſz Perſonen wederom uyt het voorſz Huys ſouden willen gaan, en 't geene ſy lieden aan de Diaconie ten agteren ſyn, ook weder ſouden willen reſtitueeren.

CAPITTEL XV.

Van het dimitteeren van Jongmans of Meysjens uyt het Huys, en derselver uytset.

I.

NIemant sal uyt het voorsz Huys mogen gaen, als met goetvinden van de Regenten of Regentinnen ider op zyn respect.

II.

De Regenten sullen geen Jongmans uyt het Huys dimitteeren, voor en aleer deselve 22. Jaren sullen oud syn, en een jaar lang voor 't gemelde Huys ten minsten 7. à 8 schellingen ter weeck sullen hebben gewonnen, ten ware dat het selve by Broederen Regenten anders wierde gearbitreert, en verstaan, of dat sy daarinne, door sekere toevallen waren verhindert geweest.

III.

Van gelyken sullen de Regentinnen geene Meysjens uyt het Huys laten gaan, voor en aleer deselve haar ambagt na behooren verstaen, en eerst twee jaaren het Huys sullen hebben gedient.

IV.

Soo wanneer eenige Jongmans uyt het Huys gaan, met consent van de Regenten, sal aan deselve gegeven werden sodanigen uytset, als de lyste daar van gemaakt, is mede brengende.

V.

Als mede soo wanneer eenige Meysjens, met consent van de Regentinnen, uyt het Huys sullen werden gedimitteert, sal aan deselve mede sodanigen uytset gegeven werden, als de voorsz lyste is mede brengende.

VI.

Ende sullen de Regenten, of Regentinnen den uytset in geenen deele mogen verhoogen of vermeerderen, ten sy om merkelycke redenen, van schikkelykheyt, en naarstigheyt, specialyck mede reguardt genoomen synde op het profyt, by deselve subjecten aan het Huys toegebragt, als mede of sylieden hunne belydenisse hebben gedaen.

VII.

Ende ingevalle aan eenige jongens, of meysjens, geduurende den tydt dat sy in 't Huys syn, eenige goederen by successie, makinge, of

of anderſints mogten opkomen, ſal het aan 't Collegie van Diaconen ſtaan, om te oordeelen, of, en hoeveel hen lieden by hunnen uytgang, uyt het voorſchreeve Huys voor haar uytſet meerder ſal werden toegelegt, als aan die gene, aan welke ſodanige goederen niet opgekomen zyn, waar omtrent nogtans, niet als met de uyterſte circumſpectie ſal werden gehandelt, en ſorge gedraagen, dat het Huys daar door niet werde beſchadigt, alles nogtans onvermindert den inhouden van den 26. Art. van het eeven voorgaande 14. Capittel.

Aldus het voorſchreve Reglement opgeſtelt, gereſumeert, ende gearreſteert in een extraordinaris groote Kerken-Raadt, ten byweeſen van Predikanten, Ouderlingen en Diaconen in 's Hage deſen 2. December 1725.

V. V. 1. loco

Acte van Conſent aan Jan Heinrikſz, *om Vleeſch te mogen verkoopen in de Voorpoorte van den Hove.*

ALzoe *Jan Heynricxz* nu ter tydt wonende alhyer in den Hage den Hove van Hollant by requeſte te kennen gegeven heeft, hoe dat hy Suppliant onlancx leden zyne reſidentie alhier mit zyne familie genomen hebbende, hem ſelven generende es met zyne bouwerye, weydende onder andere ſekere vette beeſten, omme die te ſlachten en gebruyken alhyer onder die Burgerye van den Haige; En hoewel nyemandt en behoerde het ſelfde hem Suppliant te beletten als weſende tot voordeel en groot geryf van de ingezetenen alhyer, 'T was nochtans ſoe dat eenige van de Vleyshouders van den Haege hen vanteerden 't zelfde den Suppliant te doen verbieden, contrarie die Keure en Ordonnantie van den Hage, vermeldende, dat alle vreemde perſoenen huere reſidentie alhyer nemen moegen jaer en dach vry en vranck haer neeringe doen, aleer men hen mach conſtringeren omme poorter ofte burger van Hage te werden; En gemerct 't ſelfde nyet en tendeerde tot prejudicie van de Vleeſchhouders, nochte dat hy Suppliant nyet en begeerde zyn Vleyſch, twelck hy ſlacht, te doen venten op eenige plaetſen vry en exempt weſende dan alleenlick onder die Voerpoerte van den Hove ofte 't ſynen huyſe, verſouckt daeromme hy Suppliant oetmoedelick dat 't voorſz Hof gelieven wilde hem te gunnen en accorderen omme aldaer te moegen ſtaen en ſyn vleyſch te doen venten, SOE EEST dat 't voorſz Hof omme redenen hyer vooren verhaelt, den Suppliant toegelaeten en mitsdien geconſenteert heeft omme te doen de neeringe van 't Vleyshouden en alſulcks zyn vleyſch te moegen venten en vercoepen onder de Voerpoerte van den voorſz Hove, ſonder hem daerin te doen eenich hinder ofte letſel al tot kennelycke wederſeggen van den zelven Hove. Gedaen in den Hage den XXIIJ. Septembris anno XV^C. LXXVIIJ.

Geextraheert uit het VII. Memor: van B. Ernſt *fol.* 263.

Acte

V. V. 2. loco

Acte van Consent aan Jooſt de Bruyn van Burgerhoudt, *om Vleeſch te mogen verkopen in de Voorpoorte van deſen Hove.*

ALſoe *Jooſt de Bruyn van Burgerhoudt* den Hove van Hollant verthoent heeft, hoe dat hy Suppliant ſoe by den vianden als andere ſoldaten tot veel ſtonden geplondert en van zyne goederen beroeft ende daer naer ſyn woenplaetſe verbrant es, ſulcx dat hy Suppliant hem getranſporteert heeft mit ſyn huysvrouwe en kinderkens alhyer in den Haghe, in meeninge zynde omme hem aldaer ter neder te ſlaen ende ſyne huysvrouwe en kinderkens t'onderhouden; Ende alſoe hy Suppliant weſende een Vleyshouder van ſyn ambacht dezelve neringe gaerne ſoude exerceren in ofte onder de Voerpoorte van deſen Hove, plaetſe daer toe bequaem gemaict, hy Suppliant omme redenen voeren verhaelt die macht nyet en hadde omme een plaetſe op te halle te huyeren, ende nochtans tſelve nyet en mochte geſchieden ſonder voergaende conſent en admiſſie, SOE EEST, dat 't voorſz Hof omme redenen hyer boven verhaelt, den voorſz Suppliant geoerloft, geconſenteert en toegelaeten heeft, gelyk 'tzelve Hof oerloft, conſenteert en toelaet mis deſen, omme alhyer onder de Voerpoerte te exerceren die neringe van 't Vleysł ouwen en zyn Vleyſch goet en onwraeckbaer zynde, aldaer te moegen vercoepen en vuytſlyten, dat al tot kennelicke wederſeggen van den voorſz Hove. Gegeven in den Hage den 11Jen. Auguſti anno XVc. LXXIX.

Geextraht. uit het 7 Memor: van B. Ernſt *fol.* 299.

W. W.

De Baillin van den Hage werd gecondemneert zekere injurien een inwoonder van den Hage aengedaen, honorabel en profitabel te beteren.

IN der ſaeke hangende voor den Hove van Hollandt tuſſchen *Jan Zoete* alhier in den Hage, Impetrant in cas van injurien, mitsgaders den Procureur Generael gevoegde aen d'eene zyde: Ende *Gysbrecht van Wyngaerden, Baillin van den Hage* gedaegde aen d'andere: Proponerende de voorſz Impetrant dat hy ſonder jactantie was een man van eeren, van goeden name ende faem die oyt zyn leven van eenige delicten ofte quade feyten achterhaelt ofte oock gediffameert was geweeſt, 't welk niet jegenſtaende, 't hadde den voorſz Gedaegde gelieft op den 22 Septembris anno 1553 weſende wel by drank des avondts tuſſchen negen en tien uyren met ſyn Dienaers te komen voor des Impetrants huys, kloppende aldaer wel vehementlyk aen de deur en ingelaten weſende, hadde terſtont gevraegt nae een lichte Vrouwe uyt Zeelandt, ſeggende waer is zulken Vrouw

Vrouwe ? Ik zoude daer gaerne een kanne wyns mede drinken ; daer op d'Impetrant gezegt hadde, dat hy geen herberge en hielt, ende oock niet gewoonlyk en was foo laet wyn te haelen, en dat aldaer fulcke Vrouwen niet en waren, en ook hy die voorfz Vrouwen perfoon niet en kende, zeggende foo veel te meer tot den Gedaegde dat hy alle des Impetrants huys doorfoeken en fien foude of hy fulken Vrouw aldair mochte vinden, nemende d'Impetrant mits dien een keerffe, en leydende de Gedaegde alle fyn huys deur ; maer de Gedaegde niet bevindende de voorfz Vrouws perfoon, maer alleenlyk des Impetrants huysvrouwe en zyn twee dochteren, mitsgaders een Jan Jacobsz Bailliu van Oudewater met eenen Jacob Franffet beyde zittende in des Impetrants kamer in haer befoignes van fchryven en collationeren, was al kyvende en murmurerende weder uytten voorfz huyfe gegaen : en korts daer naer de Gedaegde andere zinnen krygende, was met zyn Dienaers aen des Impetrants deur gekomen, kloppende wel fterkelyk ende ingelaten wefende, hadde terftondt na den Impetrant gevraegt, en verftaende dat den Impetrant in zyn bedde was, hadde, gaende voor het zelve bedde, hem terftondt op doen ftaen, maekende den Impetrant fyn gevangen ende hadde alfulcx hem, half gekleet wefende, fonder eenige zaeke ofte voorgaende informatie, by fyne dienaers, als een dief ofte misdadich menfche, *gevangen doen leyden op de Voorpoorte van defen Hove*, aldaer d'Impetrant alle dien nacht en oock s'anderen daeghs tot den avont toe gevangen gehouden was geweeft, waer door d'Impetrant benodigt was geweeft 't zelve den Hove te vertoonen, ende uyt kragte van zeker appoinctement op zyn requefte geobtineert, by een Deurwaerder den voorfz Gedaegde doen bevelen den Impetrant kofteloos en fchadeloos uytter voorfz gevanckeniffe te ontflaen ofte ten minften, *indien hy hem gevangen hadde om eenige civile faeken*, hem op cautie van hondert Carolus guldens t'ontflaen, *ende indien om criminele zaken, den zelven ten naeften rechtdach voor fyne Vierfchaare te rechte te ftellen*, waer op die gedaegde de voorfz Deurwaerder ter antwoorde gegeven hadde, bekennende genoech de voorfz apprehenfie fonder reden ende jegens recht gedaen te hebben, dat hy den Impetrant voor date van 't voorfz exploict ontflagen hadde en hem als noch ontfloeg ; blyvende niet te min onwillich den Impetrant, volgende de difpofitie van 't voorfz appoinctement kofteloos en fchadeloos uytter gevanckeniffe t'ontflaen; mits 't welk de Gedaegde gedagvaert zyude voor defen Hove, hadde d'Impetrant ten dage dienende by de voorfz en meer andere middelen geconcludeert gehad, dat de voorfz Gedaegde gecondemneert zoude werden, den Impetrant kofteloos en fchadeloos te onflaen uytter gevanckeniffe, daer hy tot date van de voorfz exploict in was, ofte ten minften den Impetrant te betalen alle die fchaden en interefTen by hem door die voorfz apprehenfie geleden ; dat voort den Impetrant by defelve apprehenfie verklaert foude werden geinjurieert en de Gedaegde gecondemneert die zelve injurien eerlyk te beteren, mits comparerende voor defen Hove ende biddende den zelven Hove uytten name van de Juftitie om vergiffeniffe, mitsgaders den Impetrant gevende ende opleggende de fomme van hondert ponden grooten Vlaems, behouden op als jufte moderatie, ofte tot

 andere

andere alfulke fynen en conclufien als 't voorfz Hof bevinden foude den voorfz Impetrant oirbaerlyckft te wefen; Waer jegens de voorfz Gedaegde ontkennende de voorfz Impetrant geinjurieert te hebben ende ook de voorfz feiten zulcx die by den zelven Impetrant gepofeert, ende ten fyne daertoe defelve gedirigeert, geconcludeert hadde ten fyne van niet ontfankelyk, en dat den Impetrant zynen voorfz eyfch en conclufie fulcx en in der voegen hy die alhier gedaen ende genomen heeft, ontfeyt foude fyn, makende mede eyfch van koften ofte tot andere alfulcke fynen en conclufien, als tvoorfz Hof bevinden foude den voorfz Gedaegde oirbaerlykft te wefen ; Waer na de Procureur Generael hem voegende uyt den name van de Majefteit, jegens de voorfz Gedaegde tot arbitrale correctie, ende de Gedaegde ter contrarie tot abfolutie geconcludeert hebbende, waren de voorfz principale partyen in de voorfz faeke by den Hove bevonden en geappoinćteert geweeft in feyten contrarie, ende hadden dien navolgende gedient van heurlieder fchriftuuren ende de zake voorts van wegen den Impetrant volfchreven zynde, hadde dezelve Impetrant gedaen doen zeeker ordinaris enquefte, geproduceert diverfche munimenten, gerenunchieert van meer te produceeren, reprochen en falvatien van rechten geemployeert, in rechten geconcludeert en regt begeert, doende de Gedaegde van productie en reprochen verfteecken, en hem voorts ofte fyn Procureur uyt krachte van zeeker appoinćtement bevelen fyn fack mette Procuratie onder den Hove te leveren, fulcx dat de Gedaegde dien navolgende alleenlyk een fak met fyn Procuratie onder den voorfz Hove geexhibeert hadde.

't Voorfz Hof met rype deliberatie van Rade deurgefien en overwoogen hebbende alle 't gunt ter materie dienende is, in den name en van wegen des Konings van Spangien, van Engelant, van Vrankryk, van beide Sicilien, &c. als Grave van Hollant, Zeelant, en Vriellant, verklaert den Impetrant by den Gedaegden geinjurieert, condemneert den felven Gedaegde die injurien te beteren eerlycken, mits ten tweeden Rechtdage na de pronunciatie van defen te compareren in de audientie alhier, den Hove in den name van de Juftitie biddende om vergiffeniffe; ende gehoort, d'affirmatie by eede van den Impetrant gedaen, daer by hy geaffirmeert heeft liever uit fyne goederen te willen verliefen hondert Carolus gulden dan nog eens gelyke injurien te moeten lyden; condemneert de voorfz. Gedaegde den Impetrant voor proffytelyke amende te betalen de fomme van tfeftig Carolus guldens, en de fchaden en intereften by den Impetrant door de voorfz. gevanckeniffe geleden, mitsgaders in de koften van defen proceffe, al tot taxatie en moderatie van den voorfz Hove; Ende doende recht op de conclufie van den gevoegde, condemneert de voorfz Gedaegde te betalen in handen van de Rentmeefter van de Exploieten van defen Hove tot profyte van de Coninckclyke Majefteyt de fomme van xxv. Carolus guldens al van xl. grooten Vlaems 't ftuk. Aćtum by *Affendelft*, *Sluys*, *Snoeckaert*, *Weldam*, *Nytfen*, *Boot*, *Droogendyck*, *Weytsz*. En gepronuncieert den 26 Oćtobris anno 1553.

De

X. X. 1. loco.

De Graaf met deszelfs familie en Hof vry van den Schut-tap.

OP 't gunt dat Adriaen Kerstensz by monde van Guyot die Cottere dede proponeren en seggen voir den Hove van Hollant, hoe dat ten tyden als myn gen. Heeren die *Grave van Charrolois* alhier in den Hage was, die voirsz Adriaen den zelven mynen gen. Heere vercoepen moste sekere menichte van wynen, en die welke dat hy geven moste tot sulcken prise als oft op die tyd geen Scuttap geweest en hadde; Maintenerende die voirsz Adriaen, dat hy dat sculdich was te corten van alsulcke huyre en pachte als hy van den selven Scuttap gedaen hadde, ende concludeerde dairomme die voirsz Adriaen, dat de voirsz Scutters gecondempneert en gedwongen soude wesen him alsoe veel te korten van zynen voirsz pacht als hy te verlies en te scade gehadt heeft van den wyn, die hy mynen voirsz gen. Heere van Charrolois heeft moeten vercoepen.

Wair tegens dat die Hoomans van de voirsz Scutten by monde van Dirc Claesz deden proponeren en seggen, hoe dat in 't verhueren van den voirsz Scuttap men altyts een costume gehat en geplogen 't Hof alhier te reserveren, 't welk oick gereserveert es geweest in den pagt van den voirsz lesten Scuttap, en concludeerden dairomme die voirsz Hoomans, dat de voorsz Adriaen niet sculdich en soude syn eenich afslach te wesen den wyn, die hy mynen voirsz gen. Heere van Charrolois verkoft heeft, mit meer woirden by beyde de voirsz partien voirgestelt en geproponeert.

Al gehoirt en overwogen tot dese materie dienende was, es by den voorsz Hove geappoincteert en voor regt gewyst, dattet den voirsz Adriaen Kerstensz offlach wesen en blyven sal van synen pacht al alsulk verlies als hy gehadt en genomen heeft in 't vercoopen van de wynen die hy mynen voirsz gen. *Heeren van Charrolois* vercoft en gelevert heeft. Ende is voirt by den selven Hove verclaert, dattet selve Hof sculdich is vry te wesen en oick blyven sal van eenigen schuttap te betalen. Actum vj. dagen in Aprille anno voirsz. (1464) præsentibus ut supra (*Gruythuysen*, *Alcmade*, *Halewyn*, *Eycke*, *Boverie* en *Werve*.

Op ten voirsz dach (6 April 1464) soo was by den Hove van Hollant bevolen *Martyn Hogedans*, dat hy syne wynen op geene scuttap vercoopen en soude, gelyc hy t'andere tyden gedaen en selve bekent heeft. Ende alsoe hy scuttap van zynen wynen genomen heeft, dat hy dairomme 't voirsz. Hof en die Suppoesten van dien grotelicken ontvryt heeft; Ende van 't guendt dat die voirsz. Martyn hem daerinne misgrepen mag hebben, heeft hy hem gesubmitteert in den voirsz Hove. Ende is voert den selven Martyn bevolen, dat hy die kroon die hy kent noch onder hem te hebben van den laisten scuttap in handen houden sal sonder die den scutten te geven. *Presentibus ut supra*

pra (*Gruythuysen*, *Alcmade*, *Halewyn*, *Eyke*, *Boverie* en *Werve*.)

Geregistereert in 't derde Memoriaal van Sweeten, *fol.* 79 *verso* en 80.

X. X. 2. loco.

Geschil tusschen den Cipier van de Voorpoorte van den Hove en de Hooftmans van St. Joris *Confrerie over den vrydom van den Schut-tap: en verklaringe van 't Hof, wie daar van exempt zyn.*

GEhoirt by den Hove van Hollant die questien en geschillen hangende tusschen den *Hoofmans en gemeenen Scutters van den Voetbogen van Sinte Jorys Gilde in den Hage* clagers an die een syde, en *Martyn Hogedans* bewaerer van den Voirpoirte van den Hove alhier in den Hage Verweerder an d'andere; Zeggende die selve clagers hoe dat sy by mynen genaden Heere den Hertoge van Bourgongien, Grave van Hollant, gepriviligeert syn, dat sy hebben sullen tot drien stonden in den jaere eenen groten van excysen van elken stoep wyns, die men tapt alhier in den Hage, en dair van dat die selve clagers en hoere voirsaten Scutten in rustelicken en vredelicken possessie geweest zyn van alsso lange jaeren dat geen memorie ter contrarie en is; Dit niet jegenstaende die voirsz verweerder onder 't dexel, dat hy besittende is die Voirpoirte van den voirsz Hove wil in tyden van den voirsz Scuttap vercoipen alrehande wynen sonder den voirsz clagers hoeren Scuttap en excysen dair van te betalen, seggende en mainctinerende die selve clagers, dat ombehoirlicken te wesen en dat hy mits desen tyt van den voirsz Scuttap gedurende gescepen waere alleen den loip en tap van den wynen te hebben en te nyete en van onwairden te maken den voirsz Scuttap, ende concludeerden by alle welcke reden voirsz die voirsz eysschers, dat by sententie diffinitive van den voirsz Hove de voirsz verweerder bedwongen soude wesen himl. hoeren Scuttap te geven van alsso veel wyns als hy in tyden van den voirsz Scuttap vercopen en tappen sal, en dat sy schuldich sullen wesen te blyven en te berusten in hoeren voirsz possessie en besitte.

Wair tegens dat die voirsz verweerder proponeerde en seyde, hoe dat hy wonende is in den Voirpoirte en begrype van den Hove myns voirsz genaden Heeren, 't welke exempt vry ende ofgesundert is van den jurisdictie van den Hage, ende dat in 't generael en gemeenlicken alle die plaetsen en de Hove myns voirsz genaden Heeren vry en ongehouden syn van eenige excysen ofte Scuttap te gelden, en gedrouch him des dezelve verweerder aen den voirsz Hove en mainctineerde dairomme die voirn. verweerder, dat hy synen wynen alsso wel bynnen den tyt van den voirsz Scuttap vercopen sal mogen als dair buyten, sonder eenichen Scuttap ofte excysen dair of te betalen ofte gelden; Ende concludeerde by alle welcke redenen voirscreven die voirsz verweerder, dat mit onrecht en quade cause hy by den voirsz eysschers betrocken is en dat hy synen wynen vry tappen sal sonder

eenige

eenige Scuttap ofte excysen te geven ende dat den selven eysschers silencie en een eewich swygen in desen sake geimponeert sal wesen.

Dair tegens dat die voirsz eysschers die contrarie sustineerden en maintineerden, dat na inhout van 't voirsz Privilegie en ghifte by hunl. geallegeert, en de possessie dair op vercregen, dat also niet schuldich en waere te geschien, Ende dair van dat die voirn. Verweerder die contrarie sustineerde mit meer woirden en redenen by beyde de voirsz partyen voirgestelt en geproponeert, Ende wair op dat die selve pertyen recht versochten en begeerden te hebben aen den selven Hove.

't Voirsz Hof mit rype deliberatie overwegen al 't gundt dat tot dese materie dienende was, in den name en van wegen myns voirsz genaden Heeren 's Hertogen van Bourgongien Grave van Hollant, geseyt, geappoincteert en verclaert heeft, seyt en appoincteert en verklaert voir recht, dat mit rechte en goede redenen de voirsz clagers hunl. van den voirn. Verweerder becroont en beclaegt hebben, en dat dairom die selve clagers blyven sullen in hoeren oude possessie en besitte van den voirsz Scuttap, en dat die selve Verweerder gheenrehande wynen tappen en sal mogen in tyden van den selven Scuttap, sonder den voirsz Scuttap en den gewoenlyken excys dair van te betaelen; *behoudelicken en vuytgesondert alleen die Suppoosten van den Camer van den Raide in Hollant die nu syn ofte namaels wesen sullen, alse myn Heere den Stedehouder, die Raiden, Griffier, den Rentmeester Generael, den bewairrer van de Chartren, den Ontfanger van de Exploicten, den Procureur en Advocaat myns voirsz genaden Heeren en den Secretarissen en Deurwaerders, die in de Instructie en Commissie van den voirsz Camere van den Raide in Hollant genoemt en gespecificeert staen ofte hier namaels in andere Instructien en Commissien die de selve myn genaden Heer van zyn voirsz Camere maken en ordineren sonde mogen, verclaert begrepen en gespecificeert sullen mogen werden, die en sullen in tyden van den voirsz Scuttap gene Scuttap noch excyse geven van de wynen, die sy in den voirsz Voirpoirte van den Hove aldair op desen tyt dat die voirsz Verweerder woonachtich is doen halen sullen*; Referverende voirt den voirsz Verweerder syn actie omme te ageren in de petitorie en principale sake, roerende en aengaende den voirsz Scuttap en excyse, Actum op ten lesten dach van Aprille Anno XIIIJC. LXIIIJ. *Presentibus Gruythuyse, Alcmade, Assendelft, Haelwyn, Eycke, Boeverye* en *Werve.*

Geextraht. uit het Memor. en Sententie-boek, gequot. G. *fol.* 89. 90.

Y. Y.

ORDONNANTIE

Gemaekt by de Collegien van den Hogen en Provincialen Raden, Kamer van Rekeninge ende Magiſtraet van 's Gravenhage, dienende zoo tot defenſie van 's Gravenhage voorſz jegens het geweld en ſpolien van den vyand, daarmede dezelve plaats werd gedreygt; als mede op 't ſtuk van de dag en nagt waken daerinne te houden.

I.

IN den eerſten dat een ygelyk van de voorſz. Collegien en haere Suppooſten zoo wel Advocaten, Secretariſſen, Procureurs, Deurwaerders en Boden, niemand uitgezondert, ook de Heeren Edelen ende andere perſoonen, egeene burgerlyke neeringe doende en buyten de ſchutterye van den Hage zynde, gehouden ſullen weſen haer elk te voorzien van een musquet, vuerroer ofte ſpies met een zydgeweer, bandeliers, morillions en ruſtingen, cogels, lonten en cruyt naer advenant; daer op zyl. geſtelt zullen werden ende den meeſte dienſt konnen doen.

I I.

Welke perſoonen alle nagts zullen waeken by half ofte geheele hooftmanſchappen ter plaatze henl. te deſigneren; ende belangende de Schutterye zullen de wagt houden op 't Stadhuys alhier ſonder dat hem iemand zal mogen abſenteren, ten ware by wettige excuſe, mits in dien gevalle evenwel ſtellende een ander gequalificeert perſoon in zyn plaatſe.

I I I.

Item zullen de voorſz Suppooſten en andere de wagt hebbende, gehouden weſen te obedieren zoo in 't doen van de ronde als anders, 't gunt henl. by haere Officieren geordonneert ſal werden op de boete van 6. pond van x L grn 't pond.

I V.

Item die van de Collegien, Edelen en Suppooften en andere buyten de Schutterye zynde, die zelfs in perfoon ofte door haeren gebrooden dienaar niet en begeeren te waken (daer van zyl. binnen 24. uuren nae de infinuatie van defen eens en voor al verklaringe zullen hebben te doen) zullen mogen volftaen met een gefwooren nagtwaker die by de refpective Collegien aengenomen ende beëdigt zal zyn, zonder dat iemand anders voor henl. zal mogen waken ofte toegelaten werden.

V.

Item zal een iegelyk wagt houdende ofte de ronde doende hem houden in alle ftilligheyt, zonder roepen, kryten ofte rumoer te maken of in eenige herbergen ofte tavernen gaen drinken op een boete van fes ponden van XL. grn. 't pond.

V I.

De voorfz Suppooften ofte hare gefworen nagtwakers ende andere zullen alle avonden precifelyk komen op. . . , des winters de klokke negen en des Somers ten tien uuren met alzulken geweer, daer op dezelve zyn geftelt, omme foo voorts te gaen met haere Officieren naer al zulke wagten als henluyden geordonneert fal worden, ende zullen niemand, daer zyluyden de wagt houdende zyn, zonder ligt laeten pafferen, ten ware de voorfz ronde daer van zyluiden ontfangen zullen de loos, ende van henlieder wagte niet fcheyden des winters voor de klokke fes en des Somers te vier uuren, ende tot de voorfz wagt afgelefen fal zyn, alles op de boete van 3. ponden by elk te verbeuren voor de eerfte reyfe ende zoo wie voor de tweedemaal om dier oorfaeke zal worden gecaufeert, zal verbeuren dubbelde boeten, en voor de derdemaal twalef ponden, ende foo wie niet en zal vermogen de boeten te betalen, zal geleyd worden te water en te broode den tyd van fes weken.

V II.

Item indien een Suppooft, burger ofte gefwooren waker bevonden word thuys te gaen flapen ende des morgens nogtans hem prefenteert op de wagt, zal verbeuren voor de eerfte reyfe drie ponden, de tweede reyfe fes ponden en de derde reyfe negen ponden ende voorts arbitralyk geftraft werden.

V I I I.

Indien iemand hemfelven dadelyken tegens de wagt ftelde, pogende dezelve te willen onderkruypen ende overvallen ofte eenige andere moetwilligheyd pleegden, zulks dat de wagt genootzaakt zoude zyn hen daer tegens feytelyk te ftellen, indien alfulk perfoon eenig

nig quaet avontuur van gewont, gequetſt oft ander ongeluk overquame, zal daer over geenen verſet verwagten, maer gehouden werden gedaen te weſen jegens een moetwilligen verſtoorder en perturbateur der wagt.

I X.

Werd een yegelyk verboden na den ſonnen ondergang eenig roer los te ſchieten en ook des morgens voor den ſonnen opgang, ten ware in node en onraed, en om een teken te doen, ende dat op een boete van tien ponden en arbitraele correctie.

X.

Ende indien by dagen of nagten eenig onraed van vyand buyten den Hage ende oproer binnen den Hage ontſtonde, zal ieder een, niemand uytgezondert, 't zy Suppooſt, Schutter, Burger, inwoonder of anderen op wapenen geſtelt zynde, met zyn behoorlyk geweer zig vervoegen na de loopplaatze daar toe geordonneert ende aldaar by malkanderen blyven ter tyt toe by haere Officiers, onder dewelke zy ſorteren, ofte anderſints geordonneert zal weſen, wat zy te doen zullen hebben, op pene van verklaart te werden voor vyand van den Staet en geſtraft aen den lyve.

X I.

Dat voorts zoo wanneer t'eeniger tyd in ofte ontrent den Hage eenigen brand geviel ('t welk God verhoeden wil) niemand van zyn wagt zal mogen gaen, nog ſcheyden zonder oorlof van den Officier aldaer de wagt hebbende, alzoo de zorge en 't ſliſſen van den voorſz. brand andere luyden geen wagt hebbende bevolen zal blyven, ten ware de brand ontrent zyn huyſe ontſtond, in welk geval zy den voorſz. Officier om conſent ſal hebben aen te ſpreeken, op een boete van tien pond. en arbitrale correctie als vooren.

X I I.

Ende werd allen en eenen iegelyk bevolen de Officieren van de voorſz wagt in alles te revereeren en obedieren zonder eenige inſolentie, moetwilligheid ofte onnuttigheden te plegen, en dat ook op een boete van 17 pond. en arbitrale correctie naer exigentie van zaken, ende zullen de voorſz Officieren in hare klagten volkomen geloof hebben.

X I I I.

Ende ten einde de wagt in goede ordre mag werden gehouden, zal men dezelve alle nagten by ronde ende anders op verſcheide uuren viſiteren en dezelve ofte iemand van hen ſlapende ofte geen goeden wagt houdende bevonden werdende, mulcteren en ſtraffen nae behooren.

XIV.

XIV.

Hebben insgelyks mede verboden en verbieden mits desen allen en een yegelicken van wat staet ofte conditie hy zy, dat hy hem niet en vervordere eenige insolentie by avonde ofte nagte te bedryven ofte glasen in te smyten, met bloot geweer langs de straeten te loopen ofte op de aerde ende houte parapetten te klimmen of dezelve te beschadigen op pœne van dertig ponden en openbaerlyk aen den lyve gestraft te werden.

XV.

Hebbende voorts geordonneert dat aen ieder Valbrugge van den Hage des daegs drie persoonen de wagt zullen houden tot weeringe van alle vagabonden en bedelaers, dewelke van buyten zouden willen inkomen.

Aldus gedaen en gearresteert in den Hage den 16 Augusti 1635. en was geparapheert,

F. FAGEL.

Lager stond, Ter Ordonnantie van de Collegien van de Societeit.

En was ondertekent,

A. VAN MYEROP.

Z Z.

Acte van protestatie van wegens Heer Willem Snouckaert, *Ridder Raed ordinaris in den Hove van Holland, tegens Mrs.* Aernoult Coebel *Rentmr. van den zelven Lande, en Heer* Splinter van Harghem, *Ridder, enz.*

OP huyden den xxvijen. Septembris XVc. LIX. zyn by myn Heeren van den Rade in Hollant gecompareert op naemiddage in 't scheyden van den Raidt des avonts nae vyf uren ende eenige van den Raide vuytgegaen en wederomme in de Raetcamer getreden zynde, Mr. *Aernoult Coebel*, Rentmeester van 't gemeenen Landt van Hollandt en Heer *Splinter van Harghem*, Ridder, tot hen hebbende veel van den Gildebroeders van Sint *Joris* Schutterye mit Vaendragher, pyp ende trommelslager, verclarende last te hebben van den Koninck en gemeen Schutterye de voorsz Heeren te bidden ende te nooden by heurluyden te willen commen des avonds ende des anderen daechs middaechs ter maeltyt ende alsoe heurlr. vergaderinge te helpen vereeren, daerby vougende die voorsz *Coebel* datter een *Artiekelmaker* was die zy in heure vergaderinghe nyet en begeerden, 't Welk hoorende *Frans Duyst* alias *Couwenhoven*, Procureur van den voorsz Hove mede Schutter, zeyde tot den voorn. *Coebel*, sulcx te

 seg-

feggen en ftaen U die gemeen Schutterye nyet toe, daerop *Coebel* zeyde daer toe laft te hebben van den Coninck en meer andere van de Schutters, 't welke die voorfz *van Harghem* zeyde mede te advouyeren. Nae defen es myn Heere van *Waffenhoven* mitten anderen Heeren van den Raide een weynig te rugge gegaen en t'famen gefproken hebbende binnen die Raetcamere op 't verfouck an henluyden gedaen, heeft den voorfz *Coebel* en *Harghem* voor antwoirde gegeven, dat het een weefelick verfouck was ende dat fyluyden ofte eenige van hun hen ter voorfz maeltyt vinden fouden, verclaerende dat myn Heeren van den Rade hen geen querelen an draghen en wilden, welke antwoorde in maniere voorfz gedaen zynde es van bezyden aen gecommen Heere *Willem Snouckaert*, Ridder oick Raidt van den voorfz Hove aldaer prefent wefende, verclaerende dat hy protefteerde van den injurien hem by den voorfz *Coebel* angefeyt, maeckende van hem een *Artickel-maicker*, begerende daervan hem acte gelevert te werden onder de hand van den Griffier, twelk hoorende die voorfz *Coebel* feyde, ghy fyt een *Artikel-maicker ende laet dair af acte maecken ick falfe felfs onderteykenen*, Welke woerden die voorfz *Arghem* andermael advouyeerde, zeggende, *Ick ftae hem dat.* Waer op die voorfz *Snouckaert* feyde dat hy nyet van meeninghe en was hem in de voorfz vergaderinge te vinden. Waerop die voorfz *Coebel* feyde, indien ghy aldaer quaemt, *ick zoude U vuytdoen leyden* ofte gelycke woerden in fubftantie; Ende mitsdien zyn van den anderen gefcheyden, die voorfz *Snouckaert* inhererende zyne voorfz proteftatie en verfouck van acte daer van te hebben onder die handt van den Griffier, die hem by mynen Heeren van den Raide voorfz geaccordeert wert, ende hem des anderen daichs als den XXVIIJ^en^. der voorfz maendt nae voorgaende verfouck by requefte daertoe aen den Hove gedaen, gegunt es. Aldus gedaen by *Waffenhoven*, *Naerden*, *Sasbout*, *Weldam*, *Boot*, *Droogendyck*, *Weytszen*, *Nicolai* ende *Vuytwyck* ten dage en jaere voorfz.

Geëxtraheert uit het eerfte Memoriaal van Ernft, *fol.* 220.

A. A. A

Requefte van Deken en Hooftmans van St. Joris Confrerie *aan de Staaten van Holland met klagten over den indragt van de Magiftraat van den Hage jegens voorige Refolutien.*

Aen mynen Ed. Heeren den Staten van Hollandt.

GEven in alderootmoet te kennen den Deken ende Hooftmans van *St. Joris Confrerie* in den Hage, hoe dat den Doelhuyfe van den zelven Confrerie van allen ouden tyden altoos vry ende exempt is geweeft van alle contributien en andere laften, hoedanig die ook fouden mogen wefen, dan 't fint dat de Burgemeefters ende Regierders van den Hage in den jaere acht en tachtig hebben willen fuftineren, dat de voorfz Doelhuyfe van de Supplianten gehouden foude wefen die

die verpondinge te betalen ; Ende hadden uyt ſaeke van dien twee veynſters van den voorſz Doelhuyſe doen halen, niet tegenſtaende 't ſelve Doelhuys niet en werd verhuyrt, maer ter contrarie dat ſy Supplianten haerluyder Doelknegt noch jaerlyx wedden moeten betalen boven die bewooninge van de voorſz Doelhuyſe, als tot dienſte ſtaende van perſonagien, die voorſz Schutters ende andere Heeren, al 't welk ſy Supplianten U. myn Ed. Heeren te kennen gegeven, ende op den XVIII. February anno XV^c. negen en tachtich van U myn Ed. Heeren geobtineert hebben ſeekere Miſſive aen den voorſz Burgemeeſters ende Regierders van den Hage, daer by henluyden wel ernſtelyk belaſt is geweeſt den Supplianten ongemoeyt te laten van de voorſz verpondinge van 't voorſz huys van den voorſz Doelen, en mit alſulcke executie diesaengaende begonſt te ſupercederen ; welcke miſſive den voorſz Burgemeeſters op den XIX. der ſelver maent February gelevert is geweeſt, daer jegens die ſelve Burgemeeſters gereſcribeert hebben en ook mondelinge daer op by U myn Ed. Heeren gehoort ſyn geweeſt, ſoo dat henluyden by uwer Ed. andermael geordineert is den Supplianten de twee afgehaelde veynſters te reſtitueren, zulx ſy gedaen hebben ; dan 't ſint dat die ſelve Burgemeeſters van den Hage niet tegenſtaende die voorſz Ordonnantie van Uwer Ed. belieft heeft door *Jan Molyn*, Deurwaerder, ſonder weten van hen Supplianten van nieuws wederomme van de voorſz Doelen te doen halen zekere twee andere veynſters en raamen, omme daer aen te conſequeren die voorſz verpondinge, niet tegenſtaende 't ſchryven en bevel van U myn Ed. Heeren, daer van copie authentycq hier aen gehecht is, ſoo dat ſy Supplianten benodigt ſyn wederomme clachtigh te vallen aen U myn Ed. Heeren, dat U Ed. Heeren gelieven den voorſz Burgemeeſters van den Hage, mitsgaders den voorſz Jan Molyn Deurwaerder wel ſcherpelyk te beveelen, dat ſy den Supplianten die voorſz twee veynſters en ramen coſteloos en ſchadeloos te reſtitueren en henluyden te interdiceren van gelyke meer te doen, ofte by gebreeke van dien den Procureur Generael ofte een Deurwaerder te auctoriſeren die ſelve twee veynſters ende ramen mitter daet te haelen en te brengen in den voorſz Doelen, ofte by aldien den voorſz Procureur Generael ofte Deurwaerder die ſelve twee veynſters en raamen niet en can becomen, dat hy den voorſz Burgemeeſters en Regierders van den Hage mitsgaders den voorſz Jan Molyn Deurwaerder daer toe ſal conſtringeren by gyſelinge ofte anders, zoo wel omme die voorſz twee veynſters en ramen te reſtitueren, als omme die voorſz afhalinge van de veynſters en ramen coſteloos en ſchadeloos af te doen, al tot coſte van die van den Hage voorſz, en tot dien fine hen Supplianten verleenen behoorlyke Apoſtille in forme ; dit doende &c.

B. B. B.

Verly van 't huis van Affendelft *in den Hage op Don* Emanuel Françisco de Lyra, *Envoyé Extraordinaris des Konings van* Spanje.

Extract uit de Notulen van d'Ed Heeren Gecommitteerde Raaden van d'Ed. Mog. Heeren Staaten van Zeeland.

Den 12. *Januarii* 1678.

IS lecture gedaan van de concepte leenbrieven die aan den Heere Don *Emanuel Françisco de Lira*, Envoyé Extraordinaris van den Conink van Spangnien aan desen Staat, souden worden gegeven, tot verheff van het huys van Affendelft met syn gevolgen en aancleven van dien, by hem gecogt, gestaan in den Hage in het Westeynde, voormaals leenroerig van 't abdye binnen Middelburg, en nu van de Heeren Staten van Zeeland: waar op wesende gedelibereert, is goedgevonden en verstaan, de voorsz. concepte leenbrieven by desen te arresteren, om door de Rentmeesters van de alsoo genaamde Geestelyke goederen, over Walcheren in der tyt, en nu by den Rentmeester *Jaspar van Hecke* te worden agtervolgt, en vervolgens alsoo geteykent, besegelt en gedepescheert, ten behouwe van den welgemelten Heere de Lyra, *met remissie van alle kosten en regten voor dit maal*, volgens de resolutie van de Heeren Staaten van Zeelandt van den 24 September des voorleden jaars. Onderstond, Accordeert met de voorsz. Notulen.

Was getekent,

JUSTUS DE HUYBERT.

DE GECOMMITTEERDE RAADEN VAN ZEELAND doen kond en kennelyk een yder die 't behoort, hoe dat ons deugdelyk gebleken is, by eenen openen besegelden transport-brief, gepasseert voor den Rentmeester van Middelburg en andere gestichten in Walcheren hebben aangenomen, nu toebehoorende aan d'Ed. Mog. Heeren Staaten van Zeeland, door welcken desen jegenwoordigen getransfixeert en besegelt is, hoe dat op den 26 Junii 1677. een contract van koop gepasseert is, tusschen den Welgebooren Heer *Johan* Baron *van Wassenaar*, Vryheer van *Warmont*, *Haserwoude*, &c. ende den Heer *Ferdinand van der Veecken*, Raad en Resident van syn Keurfurstelyke Doorluchtigheit van Ceulen, Prince van Luyck, &c. als gemagtigde ende geconstitueerde van den Welgebooren Heere *George Frederik de Renesse*, Baron van Elderen, Heere van Affendelft, als verkoopers ter eenre, ende den Welgebooren en Hoog Edelen Heere Don *Emanuel Francisco de Lira*, Ridder van de Ordre van St. Jacob, Conducteur van de Ambassadeurs

baſſadeurs aan 't Hof van Syne Majeſteyt van Spangnien, ende deſſelfs Extraordinaris Envoyé aan Haar Ed. Mog. de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden; als kooper van ſeeckere huyſinge, erve, thuyn ende ſtallinge, met de verdere toebehoorten, genaamt het huys van Aſſendelft, gelegen in het Weſteynde in den Hage, ſynde leenroerig van de Abdye van onſe lieve Vrouwe tot Middelburg, nu gepreſenteert werdende door de Edele Mogende Heeren Staaten van de Provintie van Zeeland ter anderen ſyden: SOO IS 'T, dat wy Gecommitteerde Raden van Zeelandt (behoudens de Hooggemelte Heeren Staaten, ende een ider ſyn regt) verlyt, verleent en geinveſtieert hebben, ſoo als wy verlyden, verleenen en inveſtieeren by deſen den Hoog Edelen gebooren Heer Don *Emanuel Franciſco de Lira*, Ridder van de ordre van St. Jaques, Plenipotentiaris en Envoyé Extraordinaire van ſyn Koninglyke Majeſteyt van Spangien met de huyſinge van Aſſendelff, met alle den gevolge ende aankleven van dien, geſtaan en gelegen in 's Gravenhage aldaar in het Weſteynde, om al het ſelve van de Hooggedagte Heeren Staaten van Zeelandt, te behouden en te beſitten tot eenen goeden onſterffelycken Erfleene, in dier voegen ende onder alſulcken reſerven en conditien, en voor ſoo verre als het voornoemde huys met de gevolgen en aancleven van dien, voor deſen van de Abdie binnen Middelburg te leene is ontfangen en beſeten geworden, en de oude brieven en Handtveſten dat inhouden, mids betalende voor Heergewaet, t'elkens als het voornoemde huys met ſyn gevolg en aankleven van dien ſal worden verheven, vier ſtoop Renſche wynen, ofte de waarde van dien, ofte wel ſoo veel meer, als de oude brieven van uytgifte mede brengen: des ſoo ſal deſen brief van inveſtiture moeten gelevert worden in de Rekenkamer van Zeeland, om aldaar te worden geregiſtreert als na behooren. Alles ſonder fraude, arg ofte liſt, in kenniſſe der waarheyt is deſen by den Rentmeeſter vooren vermelt onderteykent, en hebben wy Gecommitteerde Raden van Zeelandt het zegel ter ſaacken van de Staaten van den Lande en Graaffelykheyt van Zeelant hier onder aan doen hangen op den 18 Januari 1678.

Was geteykent,

JASPER VAN HECKE.

Op de ployc ſtond, ter relatie van den Rentmeeſter *Jaſpar van Hecke*, Ende ter ordonnantie van de Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Zeelant.

Was getekent,

JUSTUS DE HUYBERT.

Was beſegelt met een uythangend Zegel aan dobbelen francynen ſteerte, gedrukt in rooden waſſche.

Geregiſtreert alhier ter kamer op den 25en. Januarii 1678, geparapheert, HERMANUS POTTEY, vt.

Getekent, my preſent,

CORNELIS MOGGE.

Geëxtraheert uit 't vyfde zwarte Regiſter met de Letter X. gehouden ter Rekenkamer van Zeeland binnen de Stad *Middelburch*, beginnende met 4. Auguſti 1677 en eindigende den 8. Julii 1680. *fol.* 176.

KOR-

KORTE INHOUD

DER

HANDVESTEN, PRIVILEGIEN, OCTROOIEN KEUREN EN ORDONNANTIEN.

MITSGADERS

COMMISSIEN, INSTRUCTIEN, RESOLUTIEN, en andere Authentieke Stukken,

Hier vooren zoo in 't Werk als onder de Bylagen in 't geheel gedrukt, gestelt na de ordre der iaaren.

De

1326	Dertien avond	De Abt van *Middelburg* verklaart, dat de Kanunnik, die de kerk van *Eikenduinen* zal bedienen te Hove geen maaltyd zal hebben.	*bladz.* 20
1328	Zond. voor St. Clement.	WILLEM VAN HENEGOUWEN verlyd Heer *Willem van Duvenvoirde* met de hofstede, staande aan de Bosch-poorte in den *Hage*, zoo als Graaf *Floris* in den jaare 1280 dezelve aan *Pauwels Plawer* zynen Schildknape verhuurt hadde.	736
1339	Donderd. na St. Nikolaas.	——— geeft den Vischkopers van den *Hage* tolvrydom door alle des Graafs Landen.	53
1350	Woensd. na Vrouwen annunciatie.	WILLEM VAN BEYEREN geeft het Puur-ambagt van den *Hage* aan *Vos*, zynen knegt van zyne leeuwen.	75
1352	Vrydag na dertiend.	——— stelt *Jan Dirck Bruinenzoon* tot Poortier van de binnenste poorte van het Hof en ook tot Steenwaarder.	171
	Zondag na Ste. Catharyn.	——— geeft aan Mr. *Jan* den Borduur-werker een hofstede in 't *Voorhout* in den *Hage*.	73
1355	St. Victors dag.	——— gunt aan de Kapellanen, die de Hof-kapelle actuelyk bedienen zullen, de week van den zelven hunnen dienst een maaltyd 's daags ten Hove te mogen eeten.	184
1356	Ste. Barbaraas dag.	——— stelt *Ghysken van Ammers* tot Bailliuw van den *Hage*, met magt om aldaar een Schout, Schepenen, Kerkmeesters, H. Geestmeesters en andere bedienden te zetten, enz.	839
	St. Steph. dag.	——— geeft aan Mr. *Philips van Leyden*, aangenomen om zyne en 's Lands zaken aan 't Hof van *Rome* waar te nemen, hondert oude Schilden 's jaars en klederen, gelyk andere Meester-klerken van zynen Hove, zoo lang tot dat hy hem zoude hebben voorzien van eene prebende ter dier somme waardig.	243
	Zond. na St. Servaas.	——— verbied alle die ontrent het Hof woonen over de beeke of gragten te mogen komen of door hunne huizinge te laten gaan.	108
1357	*In Vigilia beati Math. Apostol. & Evang.*	——— fondeert eene kapellanie voor de ziele van Heer *Gerrit van Wateringen*, in de Hof-kapel, en begiftigt dezelve met verscheide goederen.	184

WIL-

1357 St. Lambert. WILLEM VAN BEYEREN veroorlooft de buuren van *Scheveninge*, om aldaar een kapellerye te mogen stigten, waar tegen zy aan den Graaf wederom opdragen de collatie derzelve. *bladz.* 38

Donderdag na decollat. Johan. —— geeft aan *Zoetje* 't wyf van *Claas* 's Graafs kok, om 's Graaven kooltuin in den *Hage* waar te nemen haar leven lang. 182

Maandag na Ste. Elizabet. —— vergunt, dat de regte erfgenamen van de familie van *Wateringe* gifters zullen zyn van de kapellanie in de Hof-kapel, gefondeert voor de ziele van *Gerrit van Wateringen*. 186

Dingsdag voor St. Michiel. Een rentebrief ten behoeve van den H. Geest, de kerk, den Parochipape, de Gezellen van de kapel in den *Hage* en den Kapellaan van *Eikenduinen*, gevestigt op eene woninge in 't *Voorhout*. 72.73

1358 Zaturdag na dertien dag. AALBRECHT VAN BEYEREN bevestigt aan Mr. *Philips van Leiden* de gifte van C. schilden en bonte klederen, door Hertog *Willem* aan hem gedaan (St. Steph. 1356), bevelende den Rentmeester van Kennemerland en Vriesland die te betalen. 243

1359 Woensd. na Divifion. Apostol. —— geeft Heere *Gerrit van Heemstede* zynen Raad, regt om de kerk van *Amsterdam* by de eerste openvallinge te begeven. 324

1367 31. Decemb. Fondatie-brief van het kapittel ten Hove door Hertog AALBERT VAN BEYEREN. 189

—— Tweede brief in 't Latyn, byna 't zelve vervattende. 193

1370 St. Barthelmeus avond. —— begunstigt de geene die binnen zekere merken in den *Hage* wonen, dat zy niet bedwongen zullen werden tot het stellen van borg over doodslagen of leemten. Over vegten of kyven gelyk regt te hebben als tot *Leiden*. 't Geregt zig daarmede niet te bemoeien, als de Graaf daar resideert. 71

1371 5. April. GREGORIUS DE XI. bevestigt de instelling van het kapittel door Hertog *Aalbert* in de Hof-kapel gedaan. 195

1372 2. Novemb. —— vergunt aan 't voorsz. kapittel vrye regtspleging over deszelfs Leden met appel aan den Bisschop van *Utregt*. 199

1373 Vrouw Ligtmis. *Willem Gerytsz* verklaart voor Schepenen van den Hage schuldig te zyn aan den kapellaan van St. *Nikolaas* Gasthuis in den *Hage* vier pond. 12 schell. 's jaars, en verzekert dezelve op zyn huis. *bladz.* 430

1374 6. Maart. GREGORIUS DE XI. verleent aan het kapittel ten Hove geheele exemptie van het ordinaris regtsgebied uit de magt van den Bisschop van *Utregt.* 200

1374 18 Mey. Heer *Coenraed van der Steen* tot Deken van 't kapittel zynde verkooren, werd door den Abt van *Middelburg* bevestigt. 819

1377 Korsavont. 't H. Geesthuis in den *Hage* heeft vyf pond. 's jaars op de hoeve van *Berkenroode.* 571

1379 Donderd. na St. Lucas dag. AALBERT VAN BEYEREN wisselt met den Abt van *Middelburg* de kosterye van *Oost-kapelle* jegens eene prebende in de kapel in den *Hage.* 214

St. Martyns avond in de winter. ——— verlyd *Floer Willem Rimschenzoon* met vierdalf mergen veen-land, gelegen ontrent den *Hage.* 14

1383 St. Andries avond. *Coen van Oosterwyk* hebbende opgedragen aan MARGARETA Hertog *Aalbregts* vrouw zeker land, belent door 't land van 't kapittel van Ste. *Marie* in den *Hage*, ontfangt het zelve van haar weder te leen. 201

1385 Vrouwen avond nativ. AALBERT VAN BEYEREN geeft aan 't *Nikolaas* Gasthuis de Kooren-maat, Waag en Elle-maat. 429

1386 Donderdag na St. Mathysd. ——— stelt *Willem Utenbroeck* tot Zeevonder op *Scheveninge.* 55

Vryd. na St. Willebr. dag ——— verkoopt tien mergen land in het land van *Woerden* aan het kapittel van de L. Vrouw in den *Hage.* 202

1387 20 Julii. ——— gunt aan die van *Schevelinge* tol-vry te varen met hunne schepen en goederen door geheel Holland en Zeeland. 54

Woensd. na St. Jans dag te midzomer. *Dirk Voppenzoon* draagt zyne wooning in den *Hage*, genaamt de *Canasie*, op aan Hertog AALBERT, en ontfangt die te leen. 230

St. Jansd. decollatio. AALBERT VAN BEYEREN bewyst een jaarlykse rente aan den geenen die de kapellerye van Heere *Gerrit van der Burg* in 's Graafs kapel in den *Hage* bedienen zal. 215

AAL-

1387 Maand. na St. Martyns dag tranflat. — Aalbert van Beyeren geeft aan eenen *Dirk Huge Geryt Dynszoon* de fchulpen, die op 's Graafs zee-vond aanfpoelen. *bladz.* 56

1388 26 April. — ——— bewyft aan Heere *Willem Gerritsz* x. pond. rente uit de xx. pond. van de kappelrye, ftaande op 't H. Kruis - altaar in de kerke van den *Hage.* 276

Saturdag na St. Lucien dag. — Regiftratie van een wedde door Hertog Aalbert vergunt aan den gewezen bewaarder van de Poorte in den *Hage.* 171

St. Jans avont. — ——— oorlooft die van den *Duitfchen huife t'Utregt* de Parochiekerk van *Katwyk*, zynde te *Valckenburg*, te verleggen in *Katwyk*, en daarvan Patroonen te zyn, mits bezorgende te *Valkenburg* 3. miffen ter weeke. 834

1389 Maand. na St. Martyn in de winter. — ——— authorifeert die van 't Kapittel in den Hage, om met den Bode van den Rentmeefter van Noortholland te mogen inpanden, 't geen men hen wegens hunne goederen fchuldig is. 211

1390 18 Mei. — ——— neemt het Kapittel ten Hove met deszelfs goederen in zyne befcherminge. 202

1393 4. Febr. *St. Cur.* — ——— geeft de Schoole aan het voorfz kapittel ten eeuwigen dage, na dat het zelve de fchoole nu 16 jaaren had bezeten, by gifte van *Dirk Voppenzoon.* 203

15. April *St. Cur.* — ——— beveftigt Deken, Kanunniken en Kapellaanen van de Vrouwe kapel vry te zyn van buurlaften wegens huizen die zy zelf bewoonen. 212

1396 22. April. — ——— permitteert, dat Heere *Willem van der Haer* twee kapelleryen teffens zal mogen bedienen, dog dat na zyne dood dezelve door twee Priefters zullen bedient werden. 215

1397 St. Jans avont te midzomer. — ——— verbied de Kapellaanen en andere gebeneficeerde perzoonen van de Hof-kapel geene inkomften van hunne vikaryen te genieten ten zy in perzoon dezelve bedienende. 220

1401 St. Mathys avond Apoft. *St. Cur.* — ——— ordonneert, dat de kapellerye door Mr. *Joris* geftigt in de Haagfche kerk voortaan verdient zal werden in de kapel van St. *Nikolaas* Gafthuis. 441

1401 11 Maert. WILLEM VAN DER DOES, Abt van *Middelburg*, bewilligt het opregten van een Gasthuis in den *Hage* met eene kapel, klok, kapelrye en drie missen weekelyks. 440

1403 3. April. —— bekragtigt met zyne toestemming het stigten van St. *Vincents*-klooster, en neemt het zelve tot een Convent zyner orde. 365

1404 Daegs voor 3. Koning. Broeder *Eylaert Schoonevelt* wyst het nieuwe Convent der Predikaaren toe zekere termynen of predikbeurten om te bedienen. 374

12. April. AALBERT VAN BEYEREN bevestigt nader de kapellerye, eertyds gestigt door Mr. *Joris*, aan de kapel van St. *Nikolaas* Gasthuis, en geeft die aan *Pieter Willemsz Utenbroek.* 441

20 Mei. MARGARETA VAN CLEVE geeft aan 't Convent der Predikaaren een huis en hofstede, gelegen in den *Hage* en bewoont by *Dirk van Hodenpyl.* 366

9. Maert *St. Cur.* —— geeft aan 't voorsz Convent de huizinge van den Heere van *Arkel*, voorheen by de begiffter zelf gebouwt; met nog twee stukken land agter het zelve klooster gelegen. 366

1405 Beloken Pinxterd. WILLEM VAN BEYEREN geeft aan Heer *Lodewyk* zynen bastaardzoon, zekere verbeurt verklaarde goederen. 379

1406 30. Junii. —— geeft aan het Convent der Predikaaren in den *Hage* 60 pond. renten 's jaars, losbaar voor den Graaf tegens den penning vyftien. 367

27. Julii. —— confirmeert *Dirk Janszoon*, Poortier der uiterste poorte in den *Hage*, het wedde, dat hy van Hertog *Aalbert* hadde gekregen, bestaande in een halve hoed tarwe, een hoed rogge, en zeventien ponden Hollands 's jaars. 179

1407 St. Jansd. Euangel: *St. Cur.* —— belooft aan het Kapittel van de L. Vrouwe kapel deszelfs duinen en wildernissen by 's *Graven-zande* te bewaaren, en zeker getal konynen 's weeks in den *Hage* te zullen leveren. 204

1409 15 Julii Vrouwe *Anna Stalinne*, Vrouwe van Korthene, geeft aan het Convent der Predikheeren een kelk, misboek, ornament en andere kleinodien tot dienst van de kerk; en verbintenis van 't Convent daar tegen. 368

1411 19 Oct. Huwelykze Voorwaarden tusschen *Jan* Heer *ten Vliete* en *Beatrix*, weduwe van Heer *Philips van Dorpe*, Bastaart dogter van Hertog *Willem van Beyeren*. *bladz.* 378

1413 Vrydag na St. Jacobs-feestdag. Verklaring van de Magistraat van *Haarlem*, dat de Meesters of Gezwoorens van St. *Jacobs* Kapel aldaar geregtigt zyn tot het onderzoeken en beproeven van de Melaatzen. 479

2 Augusti. WILLEM VAN BEYEREN gunt, dat twee kameren in de *Veenestraet* door eene vrouw aan iemand gegeven, by voor overlyden van den begiftigden aan haar zouden wederkeeren. 75

1414 5 Maart *St. Cur.* ——— consenteert aan 't Kapittel ten Hove, om den *Angel* te mogen bedyken; en gunt veele voordeelen aan de bedykers. 205

25 Maart *St. Cur.* ——— beveelt over te brengen de zielmissen gedaan werdende tot *Alkmaar*, voor de ziele van Graaf *Floris den V.* in de kapel ten Hove, met nieuwe begiftinge van rente en nog een nieuwe fundatie. 207

1415 Nieuwe Jaars avont. ——— vereert Mr. *Aalbrecht van der Stege*, Deken zyner kapelle in den *Hage* en zynen Medicus, een pensioen van 30. Hollandsche schilden 's jaers, te ontfangen uit het Schoutampt van *Delf.* 232

1417 1. Febr. *St. Cur.* JACOBA VAN BEYEREN verbied aan de ingezetenen van den *Hage* lakenen uitte snyden en te verkopen buiten 's Graven Want-huis. 431

1420 Zondag midvast als men zingt *let.* *Lodewyk* de Bastaard geeft aan 't Clooster der Predikaaren zeker hooftgeld, komende uit het veer te *Vlissingen.* 369

1423 1. Jan. Fundatie van eene vikarie van 3. missen op St. *Anthonis* altaar door *Jan Hollen* en *Margriete* zyne vrouw, waar van zy de begevinge laten aan de H. Geestmeesters. 321

JAN VAN BEYEREN gunt aan den Deken en Kapittel in den *Hage* twee thiendekens in wisselinge van zekere jaarlykze renten. 216

1424 Agstend. *St. Cur.* Commissie voor *Claes Gherytszoon*, om Poortier te zyn van de voorste poorte van den Hove en van de gevangenisse in den *Hage.* 171

Agstend. *St. Cur.* Commissie voor *Rembrant Arentszoon* om overste Poortier te zyn van den Hove in den *Hage.* 161

1424 26. Febr. *St. Cur.* JAN VAN BRABANT geeft aan zyne moeder Vrouwe *Elizabet van Gorlits*, Hertoginne in Beyeren &c. de huizinge van Heer *Helmich van Doornich*, staande in 't Voorhout ten westen het huis van Heer *Henrik van Wassenaar*. *bladz.* 732

1425 12. Oct. PHILIPS VAN BOURGONDIE neemt den Prior en 't Convent der Predikaaren met alle deszelfs goederen en perzoonen in zyne beschherminge. 371

1429 11. Oct. JACOBA VAN BEYEREN confirmeert de gifte van Heer *Lodewyk* Bastaart van Holland aan 't voorsz Convent gedaan. 370

1431 St. Math. Apost. en Euangel. De H. Geestmeesters geven aan Heer *Frank Zaal* Priester te bedienen de vikarie door *Pieter Engelze* in zyn leven Schout in den *Hage*, gefundeert op 't H. Geest altaar in de moeder kerk van den *Hage*. 315

1434 28 Maert. PHILIPS VAN BOURGONDIE verleent aan die van den *Hage* octrooi, om hunne Parochiekerk te mogen vernieuwen ten koste van de ingezetenen. 277

3 Mei. ——— geeft aan *Floris van Kyfhoek* meerdere uitgestrektheid van grond aan zyn nieuw getimmert huis, staande aan de Bosch-poorte in den *Hage*; en stelt hem aan tot Houtvester van 't Haagsche Bosch. 736

14 Novemb. JACOBA VAN BEYEREN bevestigt de voorsz gifte en aanstelling. 738

1435 8 April. Verklaring van den Prior en Convent der Predikaaren in den *Hage*, in wat voegen zy aan Vrouwe *Anna van Bossuit* hebben vergunt de verbrande Sacristie des Klooters op te timmeren en aldaar eene kapellerie te stigten. 385

11. Jan. *St. Cur.* Ordonnantie van den Hove nopende de gevangenen, die op de Voorpoorte van den Hove gebragt werden en het loon van den Poortier. 172

1436 16. April. Brief van Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE, waar by hy die van *Hilfferschem*, die nevens de Welgebooren Luiden en Huisluiden van *Goyland* ter dagvaart in den *Hage* ontboden, dog niet verschenen waren, nader beveelt gemagtigden te zenden, op peene van lyf en goed. 155

15 Maert *St. Cur.* Wie Kerkmeesters en H. Geestmeesters tot *Schevelinge* toekomt te kiezen. 44

Floris

1436 15. Maert *St. Cur.* *Floris van Kyfhoek* draagt zyne nieuwe wooninge met den grond, gelegen aan de Bosch-poorte van den *Hage* op aan den Graaf en ontfangt dezelve weder te leen. 738

1437 5. April. *St. Cur.* PHILIPS VAN BOURGONDIE verbied, dat niemand in den *Hage* of Haeg-Ambagt woonende eenige wolle lakenen zal uitsnyden of verkopen, ten zy dat hy een stal gehuurt hebbe binnen het Wanthuis. 621

1439 15 Maert *St. Cur.* —— Octroyeert Heer *Dirk van Zweeten* om den Denneweg, strekkende van het Hage-hout zuidwaarts op tot aan den *Binkhorst* met een draaiboom te mogen sluiten. 62

22. Maert *St. Cur.* Ordonnantie van den Hove van Holland op 't verkiezen van de Waardyns van de Draperie in den *Hage*. 624

1440 29. Oct. Acte van confirmatie van 't Broederschap van 't H. Sacrament door den Abt van *Middelburg* en den Pastoor van den *Hage*. 489

1441 12. Mei. Ontzegging van den *Hage* door het Hof aan eenige lazarussen, en last op 't Geregt om dat uit te voeren. 477

12. Junii. Keure van den Hove op 't hout en zwaarte der botertonnen. 632

1443 30 April. Ordonnantie nopende de successie of erfenisse der armen goederen, die van den H. Geest leven of aalmoezen ontfangen van 't H. Kruis-gilde. 567

Sacraments avond. Verbintenis van 't Sacraments-Gilde wegens de beloofde vier ponden jaarlyks aan den Pastoor van den *Hage* uit te keren. 490

1444 6. Dec. Vrouwe ISABELLE, het bewind der Landen hebbende, consenteert Heer *Dirk*, Bastaard van Holland, Deken van de Hof-kapel, vermits hy een bastaart was, van zyne goederen te mogen disponeren. 232

1450 12 April. Ordonnantie van 't H. Sacraments-gilde. 491

23. Junii Auctorisatie van den Bisschop van Utregt op *Gerlacus* Vikaris Generaal van den zelven Stoel, tot het inwyden van het altaar in de kapel der Leproozen in den *Hage*. 477

23. Junii. Inwying van 't voorsz altaar door den voorn. *Gerlacus*. 478

De

Ge-

1470 18. Maert De Gasthuismeesters van 't St. *Nikolaas* Gasthuis verklaren voor Schepenen aan *Floris Claesz* &c. jaarlyks te zullen betalen 18. pond. lyfrente en na hunne dood vier melk-koeien eewiglyk te onderhouden ten behoeve der zieken. 855

1479 27 Nov. MAXIMILIAAN en MARIA geven de collatie van de nieuwe kerk te *Delft* en van de kerk te *Hoorn* aan 't kapittel op 't Hof. 209

1482 25. Junii. Fundatie-brief van eene vikarie door Heere *Gerrit van Assendelft* en Vrouw *Beatrix van Dalem* in de kapel van *Assendelft* in de St. *Jacobs* kerk in den *Hage*. 842

31. julii. Bevestiging van de voorsz kapellanye door *David van Bourgondie*, Bisschop van Utregt. 846

18 Dec. MAXIMILIAAN vergunt de Kapitulairen van de Hof-kapel vryheid om 70 dagen in 't jaar afwezig te mogen zyn, mits maar drie te gelyk. 223

1483 12 Aug. Geschil tusschen de Buuren van *Schevelinge* en de Magistraat van den *Hage* over het opbrengen van de quote, waar op die van *Schevelinge* waren getaxeert in alle lasten, die over Haag-ambagt wierden omgeslagen; mitsgaders de daarop gevolgde uitspraak van den Hove. 28

1487 15. Aug. Heer *Jacob Ruisch* tot Pastoor van de nieuwe kerk te *Delft* ingewyd. 248

1492 12. Febr. Bevel aan 't kapittel ten Hove, om aan *Ferdinant Bont* afwezig de inkomsten zyner kanunniksdy te laten volgen. 818

1497 28. Jan. JAN VAN WESTCAPPEL, Abt van Middelburg approbeert de gifte van zekere woninge by *Pieter Gerytsz* Schout tot *Monster* aan St. *Barbara's* Convent alhier onder zekere conditien gedaan. 452

13. Julii. PHILIPS VAN OOSTENRYK confirmeert de Privilegien nopende het Wanthuis in den *Hage*, voorheen by Hertog *Aalbrecht van Beyeren*, *Philips* en *Carel van Bourgondie* aan St. *Nikolaas* Gasthuis gegeven. 432

17. Julii. —— —— verleent Mr. *Jan van Noortich* kanunnik in de Hof-kapel octrooi, om zyne erve en tuin, leggende agter zyn huis in de *Nieuwe Weststraat*, met een muur of staketzel te mogen verbreeden. 760

1497 16. Aug. Eiſch en concluſie van den Procureur Generaal op en jegens de Wantſnyders en Linnelakenkopers in den *Hage*, over contraventie van 't voorſz Placcaat van den 5. April 1437. *bladz.* 621

1501 St. Lucas dag in oct. Verbintenis van 't St. *Barbaraas* Convent, om zielmiſſen te doen voor *Geertruid Pieter Gerritszoons* weduwe, voorheen moeder van 't zelve Convent. 453

1503 12. Nov. Gaſthuismeeſters van St. *Nikolaas* Gaſthuis verklaren voor Schepenen aan *Lysbet Floris* dogter jaarlyks te zullen betalen 24 pond. Hollants lyfrente en na haare dood aan Juffr. *Barbara* dogter *van Arkel* en na beider overlyden daar voor te kopen melkkoeien ten behoef der arme zieken in 't voorſz Gaſthuis zynde. 857

1505 25. Mei. Octrooi aan de H. Geeſtmeeſters nopende het afloſſen van zekere renten, geveſtigt op huizen enz. in den *Hage*, ten behoeve van de H. Geeſt armen. 565

1507 31 Maert *St. Cur.* Mr. *Cornelis Schouten* by zyne K. Majt. aangeſtelt tot Kanunnik in de Hof-kapel, werd by uitſprake van den Grooten Raad van Mechele daar toe onwettig verklaart. 823

1508 23 Maert. Verdrag tuſſchen het kapittel ten Hove en den Paſtoor van den *Hage* over het Kerkgebied, enz. 266. 826

1516 16. Sept. Proteſt van de H. Geeſtmeeſters tegens *Willem Gout*, Rentmeeſter van Noort-Holland, dat ze ongehouden zyn te voldoen de penningen, die hen wegens exactien en ſchattingen van de H. Geeſt goederen en byzonder van de goederen die de H. Geeſt armen binnen 40 jaren waren aangekomen, werden afgevordert. 568

7. Febr. *St. Cur.* Contract tuſſchen het kapittel van 't Hof en de Magiſtraat van *Delft*, dat d'een des anders zangers niet onderhuuren mag. 263

1517 20 Junii. 't Hof conſenteert *Jan* en *Paridon Pietersz*, om met allerhande vleeſch in de Voorpoorte van den Hove te mogen ſtaan en 't zelve te verkopen, zonder contradictie van iemand. 615

1518 16 Nov. Conſent aan de Leproosmeeſters van den *Hage*, om den weg van den *Hage* tot aan *Ryswyk* te mogen bepooten met willigen, enz. 484

12 April. *St. Cur.* Placcaat van den Hove tegen het ſchenden van de boomen by de Leproosmeeſters van den *Hage* langs den *Ryswykzen* weg geplant. 861

't

Be-

Acte

1552 16 Dec. Acte van overgifte van zodanige goederen, als het St. Anthonius-gilde te *Schevelinge* tot dien tyd toe bezeten hadde, aan Kerkmeesters aldaar, mits dat de kerk daar tegen in 't vervolg gehouden zoude wezen jaarlyks te verrigten zulke diensten als het zelve Broederschap voorheen gewoon was te doen. *bladz.* 43.

13 Maert *St. Cur.* Placcaat, waarby het St. *Nikolaas* Gasthuis in den *Hage* toegestaan werd de waage aldaar te verpagten. 445

1553 2 Junii Acte van consent aan *Johan* Heer *van Cruiningen*, om eenen Mr. *Engel Willemsz*, Pastoor te *Heenvliet*, gevangen wegens kettery, te mogen brengen op de Voorpoorte van den Hove. 456

26 Oct. *Gysbrecht van Wyngaerden*, Bailliu van den *Hage*, gecondemneert zekere injurien eenen inwoonder van den *Hage* aangedaan, honorabel en profitabel te beteren. 896

1554 15 Sept. Auctorisatie op Mr. *Cornelis de Jonge* om te procederen tot sluitinge van de rekeninge van den Fabryk van de Parochiekerk in den *Hage*. 349

27. Sept. Acte van overgifte van den voorn. Heer *Engel Willemsz*, by *Johan* Heer *van Cruyningen* aan den Hove, onder protest van non prejuditie. 457

1555 19 April. Commissie om te recouvreren de Registers en andere stukken het gemeene Land rakende, wezende onder *Gerrit van Loo* en *Dirk Coebel*. 391

26 April. Gelyke Commissie om alle de Registers van de voorgaande 's Lands Advocaten te recouvreren. 391

5 Aug. De rekeningen van de Collecteurs van den impost gehoort en gesloten in 't kloosters in den *Hage*. 394

1556 19 Mei. Commissie op Mr. *Arent Coebel* en *Pieter Brusselaar*, om een nieuwe kamer ten dienste van de Staten in het klooster der Predikaren in den *Hage* te doen maken. 392

21 Mei. Nadere Commissie op *Jacob van Duin*, Mr. *Lambrecht Jansz* en *Jan Dirksz 't Hoen*, ten voorsz einde. 392

21 Mei. Resolutie nopende de bewaring van 's Lands Privilegien in een der beslotene Steden. 391

Oc-

1577 9 April. 't Verzoek van den Griffier van den Hove, om de Registers en Memoriael-boeken mede na den *Hage* te mogen nemen, by de Staten van Holland en Zeeland afgeslagen en geordonneert, dat dezelve by provisie zouden blyven berusten onder den Griffier van *Delft*. 90.

16 April. Verzoek van de Kamer van Rekeninge, om na den *Hage* te mogen vertrekken. 90

21 Mei. Autorisatie van de STATEN VAN HOLLAND op die van *Delft*, om het Ammunitie-huis binnen hunnen stad te prepareren tot berging van 's Lands stukken, enz. 716

23 Mei. De Conventen en Kloosters aan de Steden tot eigen gebruik by de Staten toegestaan. 458

9 Julii. St. *Nikolaas* Gaasthuis by de *Staten* toegestaan de kooren en elle-maat te mogen heffen. 433

13 Aug. Resolutie van de STATEN, om de goederen van 't kapittel ten Hove en tot *Naaldwyk* te appliceeren aan de Domeinen tot betalinge en onderhoud der Predikanten, &c. 817

1578 23. Septb. Consent aan *Jan Hendriksz*, om vleesch te mogen verkopen in de Voorpoorte van den Hove. 895

6. Novemb. 't Regt van de Lombaarden by de STAATEN VAN HOLLAND en ZEELAND aan de Steden gelaaten, om daarop zodanige ordre te stellen als met de eere en profyte der zelve steden zal overeenkomen. 655

31. Dec. Resolutie van de STATEN VAN HOLLAND, om voortaen hunne vergaderingen in den *Hage* te houden. 90

1579 10 Maert De STATEN VAN HOLLAND geven aan 't Weeshuis in den *Hage* het land toebehoort hebbende het Dominikaaner Klooster aldaar. 531

23 Maert De Ontfanger *Coolwyk* by de Staten aangestelt tot Superintendant van de goederen van de kerke van *Eikenduinen*. 22

9 Julii Commissie van 't Hof op twee Secretarissen, Advocaten, Procureurs, Deurwaarders en Boden, om de Suppoosten te taxeren in de betalinge van een glas in de St. *Jacobs* kerk. 282

3. Aug. 't Hof geeft *Joost de Bruin* vryheid, om vleesch in de Voorpoorte van den Hove te mogen verkopen. 896

Re-

Re-

Or-

Reno-

Ver-

1599 23 Sept. Verband-brief van zeker huis *te Noortwyk* tot securiteit van de betalinge van 8 kroonen 's jaars, gefondeert op St. *Jacobs* altaar in de groote kerk in *Hage. bladz.* 833

1600 12 Mei. Missive van zyne Excellentie uit het leger tot *Alem* aan de STATEN VAN HOLLAND of hunne Gecommitteerde Raden nopende het fortificeren van den *Hage.* 776

Consent tot het fortificeren van den *Hage*, mits de kosten vallende tot laste van den *Hage.* 779

1601 Consent van de Rekenkamer aan de Magistraat, om de *Dief-steen* op het buiten-Hof te mogen verkopen. 649

9 Julii. Aanschryving van de STATEN VAN HOLLAND aan de Magistraat om vier kloeke mannen 's nagts wagt te houden en sentinel uit te zetten in de kaasbaan op 't Hof, tegens het uitkomen van den Admirante van *Arragon* op 't Hof gevangen zittende. 128

13. Nov. 't Hof consenteert aan de Magistraat voor eene winter de Commissarissen van de wagt uit de Magistraat te kiezen zonder prejuditie en om te proberen. 676

1602 5. Dec: Het huis by *Leonard Woutersz* op de Ammunitie-haven gebouwt, by de Staten gekogt, om geappropriert te werden tot des gemeen Lands Smitshuis. 715

1604 6. April. Beroepinge van een vyfden Predikant in de Fransche en Duitsche taale, in plaatze van D9. *Job Utenbogaert*, ten dienste van zyne Excellentie in 't leger en elders geordonneert. 836

22 Nov. Klagte van het Hof aan *Utrecht* over een toegezonden gortigen beer of zwyn, met recommandatie, dat een ander, die goed en gansch is, mag toegezonden werden. 164

22 Nov. Extract uit de Rekenkamer nopende de verdelinge van den Hof-beer. 164

1606 1 Sept. Octrooi aan Deken en Hooftmans van St. *Joris* Confrerie, om de erve neffens en agter het Doelhuis gelegen, te mogen uitgeven om betimmert te worden tot verval van de kosten van reparatie en verbeteringe van 't Doelhuis. 682

1607 20 Oct. *Henricus Rosæus*, Kerkendienaar in den *Hage*, in plaatze van D9. *Libertus Fraxinus*; gagie en huishuur. 838

Keu-

Au-

B L A D W Y Z E R

D E R

Zaaken, in de voorgaande Beſchryvinge verhandelt.

A. betekent de aanmerkingen in dit werk, en (a) (b) *enz. de letters derzelve.*

A.

AL-

van

Be-

gaande

E.

F.

G.

H.

I.

Oor-

Bbbbbb naris

M.

N.

O.

R.

S.

Bos-

rye

1629

EENIGE NADERE ONTDEKKINGEN

EN

AANWYZINGE DER DRUK-FAUTEN.

bladz.
14 A (c) r. 32. Rykwykſchen, *lees* Ryswykſchen.
17 A. r. 26 LXXVI, *lees* LXXIII.
21 r. 39. cat banken, *ongetwyffelt* ſit-banken
22 r. 8. bekeuren, *lees* bekeeren.
23 r. 34. exertie, *lees* exercitie.
28 r. 3. veertig, *lees* vyftig.
37 r. 43. Purtryk, *lees* Purtyck.
38 r. 20. en 22. *Comitas*, lees *Communitas*.
r. 23. *ambi*, lees *inibi*.
r. 24. *noſtri Wilhelmi*, lees *noſtri Domini Wilhelmi*.
r. 33. *perceptari*, lees *percepturi*.
42 r. 4. by hem vooren, *lees* by hem vieren.
49 r. 1. *voegt by*, Kerkmeeſters aldair dair toe geordineert zal wezen, ende dat alle weeke.
60 r. 33. boden, *lees* bodem.
62 r. 35. Holland, *voeg by* (r)
77 A. r. 10. MCCC zeven en veertich, *lees* MCCCCXLVII.
89 r. 2. *van onder*. Regiſtreren, *lees* Regieren
103 r. 36. die de Burgemeeſteren, *lees* die by de
106 A (b) r. 5. redenen, *lees* redeneren.
114 A (d) r. 13. verneerderen, *lees* vermeerderen.
118 A (p) V deel, *lees* IV deel.
121 r. 11 klimt aan, *lees* klimt men aan.
129 A (o) r. 4. *ſolutis—atrabilis*, lees *ſolitus—atra bilis*.
141 r. 29 men, *lees* hen.
143 A (y) r. 6. heft, *lees* helft.
144 A. col. 2. r. 20. hoewel, *lees* hoe veel.
145 A (b) r. 7 waren, *lees* vonden.
— r. 10 preciſe te, *lees* preciſe hadden te
149 r. 8 *lees*, zynde dezelve lang 70 voeten, 50 voeten breed. En *reg.* 23. lang 30 en breed 20 voeten.
156 r. 33 't jaar 1551, *lees* 't jaar 1651.
165 r. 28 twee jaaren, *lees* van twee.
171 r. 5 *van onder*. Claas Gysbrechtz; *lees* Claas Gheryszoen.
178 r. 25 die vrye tappers, *lees* drie.
185 r. 11 *noſtrum*, lees *noſtram*.
r. 3 en 12 *infra*, lees *intra*.
190 r. 23, 25 prevende, *lees* provende.
191 r. 12 Omme der onze, *lees* Ommedat.
r. 19 comerloes, *lees* commerloes.
r. 22 der zelve, *lees* dat zelve.
laatſte reg., *agter* wille, moet volgen op bladz. 192. *dat die renten die van der Cappelrie die onze lieve broeder ſtichte tot* Haerlem *ende heer* Coenraet *nu beſit incorperieert werden in deſer Canezien en prouenden vorſcreven. Item is onſe wille en begeerte*, *dat*
197 r. 12. *ſicut prius ſtatuimus*, lees *ſicut prius. Statuimus etiam*.
r. 21. *reddibus*, lees *redditibus*.
199 r. 11 *proſpiciam*, lees propiciam.
r. 27 *cogitacio*, lees *cognitio*.

bladz.
200 r. 11. *universa orbis*, lees *univerſi*.
r. 15 *ipſa quodem*, lees *quodam*.
207 r. 13 Willem de V., *lees* de VI.
210 r. 5. *anum noſtrum*, lees *avum*.
214 r. 35 ghemieren, *lees* ghemienten.
216 r. 33 Singende Vogeltie, *ongetwyffelt* Vigilie.
229 r. 21 quitatie, *lees* quitantie.
230 r. 32 tot onſen Hove watert, *lees* waert
244 A (w) r. 2 's Lievens, *lees* St. Lievens.
257 r. 21 Patroon *lees* Perzoon. *Zoo ook bl.* 258 r. 11 *en* 23, *lees* Perſonaatſchap.
260 r. 18 wierd, *lees* werd.
287 r. 6. den XI Jan, *lees* X Jan. *en* A. (o) r. 1. den 5 Jan., *lees* den 10 Jan
290 r. 32 *ATATIS*, lees *ÆTATIS*.
291 r. 22. *FUGATAQUE*, lees *PULSA FUGATAQUE*
292 r. 4 *morte*, lees *mortem* en r. 22 *ADRESSOR* lees *ASSESSOR*.
297 r. 10 *ACCENTURIS*, lees *ACCENTURUS*
299 r. 9 haarer bedgenoot, *lees* haares bedgenoots, en r. 10 *lees* doodbus.
314 r. 29 Legaan, *lees* Leſaan.
315 r. 17. dair 't of, *lees* dair of 't.
326 r. 6 *Curator*, lees *Curatus*.
333 r. *ult.* 13 a 1400, *ongetwyffelt* 13 a 140 pond.
351 r. 38 allen, *lees* alleen.
360 r. 17 Jacob van der Werve, *lees* van der Wiele.
363 r. 8 ſettinge, *lees* zettinge.
382 r. 20 *Principi*, lees *Principis*.
384 r. 30 Ao. 1669., *lees* 1469.
399 r. 7 in den 1676 *lees* in den jaare.
407 r. 22 verſoekt, *lees* verſocht.
430 r. 33. 1377, *lees* 1373
440 r. 10 *Wilhelmus de Deos*, lees *de Does*.
441 r. 3. vltaar, *lees* altaar, *en* r. 30 anders wairverdient, *lees* anderſwair verdient.
447 r. 10 vertoont, *lees* vertoonen
451 r. 22 Sinte Agata, *lees* Agneta
472 r. 3 *van ond.* Betierſter, *lees* Beſtierſter.
487 col. 1. r. 18 Joh. van der Hoeven *Burgemeeſter*, *lees* Joh. van der Hoeven.
col. 2 r. 5 Maaren, *lees* Maarlen
col. 2 r. 27 *lees* Mr. Jacob-Willem Boſch
508 col. 2 r. 9. Abr Perſyn, *lees* Peſyn
517 *laatſte reg.* quatatie, *lees* quotatie.
546 r. 14 wierden gemaakt, *lees* wierd.
553 r. 15 ambagt-jongens, *voeg by* (m)
r. 27 wierden in twee, *lees* werden.
572 r. 8 loop, *lees* loopt.
575 r. 9 dat by 't, *lees* dan
599 r. 1 en wierd, *lees* en werd
620 r. 38 ware gepleegt, *lees* was
624 r. 2 Waradeers, *lees* Waardyns *of* Warandeers.
634 r. 29 huysman die dezelve, *lees* huisman dezelve
r. 6 Pleyters, *lees* Pleyſters.

bladz.
640 A r. 3 Kooren-meesters, *lees* Meeters
650 r. 2 *van onder* een agt vertrek, *lees* agter
675 r. 6 Toiiconden, *lees* 't Inhoude
690 art. XVII. tabbert te doen, *lees* ontdoen
707 r. 33 waren verdeelt, *lees* was
710 r. 20 gewoon zyn, *lees* en gewoon
722 r. 40 menigerlei redenen, *lees* smaad-redenen
728 A (n) den 16 October, *lees* den 18

bladz.
729 r. 1 Staten, *lees* Staten Generaal — sessie
730 A (q) r. 2 *lees* tot dat haar neef
736 r. 11 *lees* zynen knape — in erfhuur hadde gegeven
739 r. 21 Ackel, *lees* Arckel
746 r. 34 Mr. Quintyn, *lees* Quiryn
749 r. 24 tans by, *lees* tans bewoont by
753 r. 33 onvergelyk, *lees* onvergelykelyk
r. 36 *lees* hun vervliegend

De druk-fauten van minder belang gelieve den goedgunstigen Lezer ten beste te houden en onder 't lezen te verbeteren.

